

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE SÖMÜRGEÇİLİK SÜRECİ (1893-1960)

KAMAGATE SOUALIHO

2502130503

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. ÖMER KUL

İSTANBUL-2021

ÖZ

FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE SÖMÜRGEÇİLİK SÜRECİ (1893-1960)

KAMAGATE SOUALIHO

“Fildişi Sahili’nde Sömürgecilik Süreci (1893-1960)” başlıklı bu çalışma ile Fildişi Sahili tarihinin bilhassa Fransız sömürge döneminin öğrenilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Fildişi Sahili’ni koloni haline getiren Fransa’nın zikredilen tarih döneminde sadece Fransız çıkarlarını düşünerek hareket ettiği anlaşılmıştır. Fransa bu durumu gerçekleştirmek için Fildişi Sahili’nin millî eğitim kurumlarını kontrol ve dönüştürmek suretiyle sadece maddi kazanımlar peşinde olmamış zihinleri de değiştirmeyi amaç edinmiştir.

Fildişi Sahili’nde uygulamaya konulan Frankofon Projesi ile Fransız kültürünün düşünce ve eylemde de baskın hale gelmesi için mahalli dillere bir alternatif olarak sunulduğu bu çalışma ile ortaya konuşmuştur. Yine bu çalışma ile sömürgecilikten kurtulmak için yapılacak en ciddi ve ilk işin Fildişi Sahili milli kültürüne geri dönüş olduğu da vurgulanmıştır.

Bu çalışma ile ayrıca sömürgeci Fransızların milli yapılarının Fildişi Sahili’nin hemen her bölgesinde varlığını korurken sömürülmek istemeyen Fildişi halkının milli mimari eserlerinin ortalıkta gözükmeyeceği konusuna da değinilmiştir. Hâlbuki olması Fildişi Sahili’nin gerçek sahiplerinin milli kültür eserlerinin varlıklarını devam ettirmesi ve sömürgeciliğe karşı Fildişi halkının tarihinin öğrenebilmesi adına bir millî eğitim müfredatına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır.

Fransızların, Fildişi Sahili’nin yeraltı ve yerüstü zenginliklerini de sömürdüğünü ortaya koyan 1893-1960 arası dönemde Fransız sömürgeci valilerinin uygulamaları ele alınarak ülkede yaşananların tespiti cihetine gidilmiştir.

Anakhtar Kelimeler: Afrika, Fildişi Sahili, Fransa, Sömürge, siyasi tarih

ABSTRACT

COLONIALISM PROCESS IN IVORY COAST

(1893-1960)

KAMAGATE SOUALIHO

The study titled “The Colonization Process in Ivory Coast (1893-1960)” aims to contribute to the learning of Ivory Coast’s history. Through outthisstudy, the colonial process of the Ivory Coast has been laid out. It shall be shown in this study that the colonization of the Ivory Coast by the French, which simply put is exploitation, was a deliberate act that took into considerati on the French interestsonly, but not only that, the study shall, subsequently, show that the French were not only after financial gains but also aimed at colonizing minds by keeping national education in stitutions under control, during that period.

This study will further reveal that the Francophone Project put into practice in Ivory Coast was a way for the French to establish their culture as an alternative to local languages and that in the pursuit of becoming the dominant way of thinking among thepeople. The study also proposes a return to the national culture of the Ivory Coast as the first and most significant step toward severing the bond with colonialism.

Another point that will be touch upon by this study is that fact that, despite their refusal to be exploited, national architectural works of the Ivory people are rendered invisible while the national structures of the colonial French maintain their existence, to this day, in almost every region of Ivory Coast. Based on this, the study will argue that there is a need to perpetuate the national heritage of the country, but at the same time, a national education curriculum should be put in place so that indigenious people can learn the real story of the Ivory people who resisted the colonial process.

This studyalsoshows that between 1893 and 1960, the colonization of Ivory Coast by the French was not limited to the exploitation of natural resources, but French

colonial governors in the country will be addressed and the damages inflicted on the country will be determined.

Keywords: Africa, Ivory Coast, France, Colony, political history

ÖNSÖZ

Bu çalışma ile Fildişi Sahili halkının sömürge öncesi yasalarla yönetilen monarşiye sahip olduğu ortaya konulmuştur. Bununla birlikte Fildişi toplumunda kadının belirgin rolü ve ülke halkının sağlam bir medeniyete sahip olduğu da görülmüştür. Çalışma ile Fransızların Fildişi Sahili'ni sömürgeleştirme sürecini tamamlaması ile Fildişi toplumunun tarihsel olarak kazanımlarını kaybettiği anlaşılmıştır. Çalışma ile sömürge öncesi dönemde Fildişi Sahili'nde Kong İslam Krallığı, Bûna İslam Krallığı, Kapadogo İslam Krallığı ve Oberûn Pagan Krallığı gibi yönetimlerin varlıklarını sürdürdükleri ortaya konulmuştur.

Çalışmada ayrıca sömürge öncesi ülkenin kuzeyinde kullanılan Arap harfli yazının varlığı da net olarak ortaya çıkarılmıştır. Çalışma ile Fildişi Sahili'nin çağlar boyunca farklı adlarla anıldığı da kanıtlanmıştır. Bu tarihi isimlerin en önemlilerini Kong, Tolo Sako ve Kot Dan olarak sırlamak mümkündür. Fransızlar tarafından kaleme alınan çalışmalarda kıtada çok sayıda köle bulunduğu ve bu kölelere ne yapılacağına bilinmemesi dolayısıyla bunların satılması cihetine gidildiği iddiasının sadece sömürgecilik suçlarını örtmeyi amaçlayan bir propaganda olduğu ve bilimsel temellere dayanmadığı da anlaşılmıştır. Sömürgecilik öncesinde, genelde Afrika özelde ise Fildişi Sahili tarihinde, çok sayıda köle olduğu gerekçesiyle insanların satıldığına dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Çalışmada ayrıca, insan ticaretinin bir zorlama ve sömürgeci güç tarafından cebren uygulandığı, insanların özgür ya da köle olup-olmadığına bakılmaksızın, mahalli liderler de zorla kullanılarak her insanın köle gibi toplanıp satıldığı konusu değerlendirilmiştir. Bununla birlikte sömürgecilerle birlikte hareket eden bir kısım mahalli liderlerin de zorlama olmadan insan sattıkları reddedilemez bir vaka olsa da bu durumun cüzi bir yekûn oluşturduğu hususu da değerlendirilmiştir.

Çalışma ile Fransa'nın Fildişi Sahili'nde doğrudan bir hükümet sistemi kurarak ülkedeki tüm hayatı kontrol altına aldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. 1893 yılında Fildişi Sahili'nin resmen Fransız kolonisi haline getirilerek 1960 yılına kadar 25 Fransız Vali tarafından yönetildiği bölümler halinde ele alınmıştır. Çalışma ile "sömürgecilik"

kelimesinin sıfat ve mevsuf arasında kasten karıştırıldığı hususu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yine çalışma ile Ülke'deki Hristiyanlaştırma faaliyetleri, Katolik Kilisesi ve Papalık kararlarının Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde birer argüman olarak kullanıldığı hususu üzerinde de durulmuştur.

1637 yılında tarihte ilk kez Fransızların ülkeye girmesi ve ülke halkıyla sömürgeci güçler arasında yaşanan şiddetli çatışmalardan bahseden kaynaklar değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Sömürgeci Fransızların silah gücü olarak kuvvetli olması mağlubiyetlerle neticelenen millî direniş hareketlerinin akıbetleri değerlendirilmiştir. Fransızlar, sömürgecilik faaliyetlerinin tümünden olmak üzere Arapça'ya ve Arapça lisanı ile eğitim yapan okulları kapatmış, dahası bu türden okullarda öğretmenlik yapan müderrisleri katletmesi etraflıca izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma ile Fransa Devleti'nin Fildişi Sahili'ni sömürgeleştirmek için askeri harcamalara büyük bütçeler ayırdığı ve bunun için ciddi planlar yaptığı hususları ortaya koyulmaya gayret edilmiştir. Ayrıca Fildişi Sahili'ndeki sömürgecilik faaliyetlerinin “insanlık suçu” kapsamına girip-giremeyeceği husus da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma, Berlin Konferansı'nın (1884-1885) Afrika Kıtası'nın Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilmesine meşruiyet kazandırmak için düzenlendiğini, dahası bu konferansa dayanarak Fildişi Sahili ve Afrika halkının izni ve rızası olmadan bölündüğü üzerinde durulmuştur. Ortaya konulanlara dayanarak genelde Afrika özelde Fildişi Sahili halkının kıtanın sömürgeleştirilmesine destek olduğu iddiasının yanlışlığı üzerinde de durulmuştur. Aslında Avrupalılar tarafından çokça dillendirilen “Kara Kıta'ya medeniyet getirme” tabiri aslında Hristiyan inancının sömürgecilikle beraber eşdeğer anlamda kullanıldığını ve tek gayenin de Kıta'yı hem sömürmek hem de Kıta halkını sözde medeni olmaları için Hristiyanlaştırmak üzerine kurulduğu delilleriyle gösterilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Avrupalıların Afrika kıtasına çıkarken tek amaçlarının Kıta'ya medeniyet getirmekten ziyade Kıta halkını sömürmeyi ve Hristiyanlaştırmayı amaçladığı anlaşılmaktadır.

Çalışmanın ehemmiyetli noktalarından birisi de Avrupalı sömürgecilerin insan ticareti yaptığını ve “Razia yöntemi” diğer bir ifade ile “zorla tutuklama” olarak bilinen uygulama ile Kıta insanını ticari bir meta olarak alıp-sattığı hususu olmuştur. Fazlasıyla acı hatıralarla dolu bu kölelik ticareti neticesinde “Avrupa’nın Afrikalıların kanıyla inşa edildiği” söylenir hale gelmiştir. Kıta insanının keyfi meta gibi satışı yanında başta Fildişi Sahili’nde olmak üzere Kıta’nın birçok noktasında zorla çalıştırma yoluyla demiryolları, bankalar, mahkeme binaları, liman, havaalanı, hastane ve sömürge okullarının nasıl inşa edildiği üzerinde de durulmuştur. Sömürgeleştirilme sürecinde doğal olarak çok sayıda insan hayatını kaybetmiş, sözde medeni olmak adına Kıta insanına yaşatılanlar zararları faydasından daha büyük bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır.

Çalışma ayrıca Fransa’nın sömürgecilik hedefine ulaşmak için kullandığı bir takım araçlara da odaklanmış ve bunları da odaya koyma gayretinde olmuştur. Ayrıca çalışma, sömürgeciliğin ülkeyi işgal edebilmek için dayandığı bir dizi sömürge esaslarını kanun gibi kullandığını da göstermektedir. Aslında sömürge esaslarını kullanan her devletin birer işgalci, dahası insanlığa karşı suç işlediği kabul edilir bir gerçektir. Çalışmanın son kısımlarında iki dünya savaşı sonrasında Fildişi Sahili’nde millî kurtuluş hareketine öncülük eden siyasi elitin ortaya çıkması ve Felix Houphouet liderliğindeki siyasi partilerin bağımsızlık konusundaki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Aslında çalışma, Fildişi Sahili’nde Fransız sömürgeciliği sürecinin gizli ve bilinmeyen yönlerinin bilenen ve görünenden farklı yönlerini de ortaya koymaktadır.

Çalışmalarımız sırasında bizlere her türlü desteklerini esirgemeyen başta İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanları ve İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün değerli hoca ve çalışanlarına en derin şükranlarımı sunuyorum. Çalışmanın ortaya çıkarılmasında danışmanlığımı üstlenen, bilgisinden, değerli zamanından, doğru ve aydınlatıcı yönlendirmelerinden ve kıymetli tespitlerinden çokça istifade ettiğim saygıdeğer Hocam Doç. Dr. Ömer KUL’a en içten şükranlarımı sunuyorum. Çalışmalarımız sürecinde maddi ve manevi desteklerini daima hissettiğim tez izleme komitesi üyesi hocalarım Prof. Dr. Ahmet KAVAS ve Dr. Öğrt. Üyesi Ayna

ASKEROĞLU ARSLAN'a, Enstitü Müdürü Prof. Dr. Mustafa BALCI'ya, Tez savuma jürimizde bulu an Prof. Dr. Hamdi GENÇ ve Doç. Dr. İsmail ERMAĞAN hocalarıma da teşekkür ediyorum. Ayrıca İstanbul Üniversitesi ve İSAM Kütüphanesi başta olmak üzere çalışma ve istifa etme fırsatı bulduğum tüm kütüphane görevlilerine kaynak inceleme ve araştırma hususunda sundukları fırsatlarından dolayı da müteşekkirim.

Kamagate SOUALİHO

İstanbul-Haziran 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	V
TABLolar LİSTESİ.....	XVI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

A- FRANZİLLARIN “SÖMÜRGEÇİLİK” KAVRAMINI MANİPÜLASYONU VE AFİRİKA POLİTİKASINDA DEĞİŞİM-SÜREKLİLİK.....	50
1. İsti’mar (Sömürge) Kavramının Sözlük Anlamı.....	50
2. “Razzia” ve “Capturé” Kelimeleri.....	53
3. Belin Konferansı (1884-1885) ve Fildişi Sahili’ne Etkisi.....	6363
4. Fransızların Sömürgecilik Kelimesini Manipülasyonu ve Afrika Politikasında Değişim-Süreklilik.....	7777
5. Nobel Ödülü’nün Afrikalı Araştırmacıları Etkileme Rolü.....	8585
a. Nobel Ödülü İçin Tarihçiler Kategorisi.....	86
b. Orta Sınıf Yazarlar Kategorisi.....	8787
c. Vatan Sevdalısı Uzman ve Orta Sınıf Araştırmacılar Kategorisi.....	877
B. FİLDİŞİ SAHİLİ’NDE SOSYAL VE SİYASAL HAYAT.....	9292
C. 1893-1960 DÖNEMİNDEKİ SÖMÜRGE SİSTEMİ VE TÜRLEİ.....	105105
1. Fildişi Sahili’ndeki Fransız Sömürgeci Askeri Yerleşim Politikası.....	109109
2. Dini Sömürge Hedefi.....	115115
3. Stratejik Sömürge Hedefi.....	116116
4. İnsan ve Kültürel Sömürge Hedefi.....	117117

İKİNCİ BÖLÜM

FİLDİŞİ SAHİLİ’NDE FRANZİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN BAŞLANGICI VE İLK GENEL VALİ

A. LOUIS GUSTAVE BİNGER’İN DOĞUMU, TAHSİLİ VE MESLEK HAYATI	13838
1. Doğumu.....	13838

2. Tahsili	14040
3. Meslek Hayatı.....	14141
B.LOUİS GUSTAVE BİNGER VE PAYS DE KONG	14444
C.LOUİS GUSTAVE BİNGER DÖNEMİNİN GENEL AHVALI	150
1. <i>Louis Gustave Binger'in İşbaşına Getirilmesi</i>	150
2. <i>Louis Gustave Binger'in Saldırısı ve Fildişi Milli Direnişi</i>	15757
3. <i>Afrikalılar ile Avrupalı Sömürgeciler Arasındaki İlk Temaslar</i>	16262
4. <i>Fransız Sömürge Saldırıları ve Söylentiler</i>	17373
5. <i>Fransız Sömürge Saldırılarına Halk Tepkileri</i>	177
D.FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNE KARŞI ULUSAL DİRENİŞ	181
1. <i>Kuzeydoğu-Batı Halkının Sömürgecilığe Karşı Direnişi</i>	182
2. <i>Baoli Halkının Etien Komenan Liderliğinde Sömürge Direnişi</i>	1877
3. <i>Kafali ve Sansandra Nehri Mevzilerinde Fildişi Direnişi</i>	191
4. <i>Gbuékro Halkının Kouassi Gbuéké Önderliğinde Sömürgecilere Direnişi</i>	192
E.LOUİS GUSTAVE BİNGER'İN ÜLKE İDERLERİYLE YAPTIĞI ANLAŞMALAR	194193
1. <i>1842 Antlaşması</i>	194
2. <i>1843 Antlaşması</i>	196
3. <i>Anlaşmalardan Doğan Merkezler</i>	197
F.LOUİS GUSTAVE BİNGER VE ÜLKENİN HIRISTİYANLAŞTIRILMA SÜRECİ	200199
G.LOUİS GUSTAVE BİNGER'İN İDARİ UYGULAMALARI	201
1. <i>18 Ekim 1904 Tarihli Kararname</i>	206
2. <i>Fransız Politikası ve Katılımı</i>	207
3. <i>Yerel Liderlerin Rolü</i>	208
H.LOUİS GUSTAVE BİNGER'İN MALİ, ASKERİ VE TİCARİ UYGULAMALARI	209
I.LOUİS GUSTAVE BİNGER'İN İNSANTİCARETİ UYGULAMALARI	213

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1896-1902 DÖNEMİ FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE FRANSIZ YÖNETİMİ

A. MOUTTET LOUIS DÖNEMİ (14 MAYIS 1896-11 EYLÜL 1898).....	2154
1. <i>Doğumu, Gençliği, Tahsili ve Meslek Hayatı</i>	2154
2. <i>Louis Mouttet, Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvalı</i>	2165
3. <i>Louis Mouttet'in Fildişi Sahili'ndeki İdari Uygulamaları</i>	2187
4. <i>Louis Mouttet'nin Mali ve Askeri Uygulamaları</i>	22019
5. <i>Louis Mouttet Ticari Uygulamaları</i>	221
6. <i>Louis Mouttet Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler</i>	222

B.ROBERDEAU HERİ CHARLES VİCTOR AMEDEEE DÖNEMİ (11 EYLÜL 1898-5 KASIM 1902 1898)	225
1. <i>RoberdeauHenri Charles Victor Amedeee'in Doğumu, Gençliği, Tahsilive Meslek Hayatı</i>	225
2. <i>Robert Henry Charles Victor AmedeeDöneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali</i>	226
3. <i>Robert Henry Charles Victor Amedee'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları</i>	230
4. <i>Robert Henry Charles Victor Amedee Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler</i>	232

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE 1902-1930 DÖNEMİ FRANSIZ GENEL VALİLERİ

A.CLOZEL FRANÇOİS JOSEPH DÖNEMİ(25 KASIM 1902-AĞUSTOS 1907) ..	234
1. <i>Clozel Marie François Joseph'in Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı</i>	234
2. <i>Marie François Joseph Clozel Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali</i>	235
3. <i>Marie François Joseph Clozel'in Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali ve Askeri Uygulamaları</i>	240
4. <i>Marie François Joseph Clozel'in Ticari Uygulamaları ve Döneminde İnsan Ticareti</i>	242
B. LOUIS GABRIEL ANGOULVANT DÖNEMİ (19 ŞUBAT 1908-9 EKİM 1917)	243
1. <i>Louis Gabriel Angoulvant'in Doğumu, Gençliği, Tahsili ve Meslek Hayatı</i> ...	2432
2. <i>Louis GabrielAngoulvant Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali</i>	2454
3. <i>Louis GabrielAngoulvant'in Fildişi Sahili'ndeki İdari Uygulamaları</i>	251
4. <i>Louis Gabriel Angoulvant'in Mali ve Askeri Uygulamaları</i>	252
5. <i>Louis GabrielAngoulvant'ınTicari Uygulamaları ve Döneminde İnsan Ticareti</i> 2543	
C. RAPHAEL ANTOINETTE DÖNEMİ (9 EKİM 1917-6 ARALIK 1924)	256
1. <i>RaphaelAntoinette'nin Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı</i>	256
2 <i>RaphaelAntoinette Döneminde Fildişi Sahilinin Genel Ahvali ve Yaşananlar</i> 258	
3. <i>Antoinette Raphael'in Fildişi Sahili'ndeki İdari Uygulamaları</i>	262
4. <i>Antoinette Raphael'in Mali veAskeriTicariUygulamaları</i>	263
5. <i>Fildişi Sahili'nde Antoinette Raphael Döneminde İnsan Ticareti</i>	2665
D.REPIQUE JULESDÖNEMİ (23 AĞUSTOS 1924-6 ARALIK 1924)	267
1. <i>Repique Jules Louis'in Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı</i>	267

2. Repique Jules Louis Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali ve İdari Uygulamaları.....	268
3 Repique Jules Louis'in Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları.....	2698
4. Repique Jules Louis Döneminde Fildişi Sahili'nde İnsan Ticareti	271
E. LAPALUD MAURICE PIERRE (29 KASIM 1929-EKİM 1930).....	272
1. Lapalud Maurice Pierre'nin Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı.....	272
2. Lapalud Maurice Pierre Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali.....	273
3. Lapalud Maurice Pierre'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali ve Askeri Uygulamaları.....	279
4. Lapalud Maurice Pierre'nin Ticari Uygulamaları ve Onun Döneminde Köle Ticareti	281
F. BREVİE JOSEPH JULES DÖNEMİ (29 KASIM 1929-EKİM 1930)	2843
1. Brevie Joseph Jules'in Çocukluğu, Gençliği, Tahsili ve Meslek Hayatı.....	2843
2. Brevie Joseph Jules Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali ve Yaşananlar..	2876
3. Brevie Joseph Jules'in İdari Uygulamaları.....	291
4. Brevie Joseph Jules'in Mali Uygulamaları ve Döneminde İnsan Ticareti.....	294

BEŞİNCİ BÖLÜM

1930-1956 DÖNEMİ FİLDİŞİ SAHİLİ GENEL VALİLERİ

A. RESTE DIEUDONNE FRANÇOİS DÖNEMİ (30 EKİM 1930-21 MAYIS 1935)	297
1. Reste Dieudonne François'in Doğumu, Gençliği, Tahsili ve Meslek Hayatı	297
2. Dieudonne François Reste Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali	298
3. Reste Dieudonne François'in İdari, Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları	301
4. Fildişi Sahili'nde Reste Dieudonne François Döneminde İnsan Ticareti	303
B. DEÏTTE ALPHONSE DÖNEMİ (21 MAYIS 1935-24 EKİM 1936)	304
1. Doğumu, Çocukluğu ve Tahsili	304
2. Deitte Alphonse'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari ve Ticari Uygulamaları.....	305
3. Deitte Alphonse Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler.....	307
C. MONDON GASTON CHARLES JULIEN DÖNEMİ (24 EKİM 1936-5 MART 1940).....	308
1. Mondon Gaston Charles Julien'in Doğumu, Tahsili, Meslek Hayatı ve Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali	308
2. Gaston Charles Julien Mondon'un Fildişi Sahili'ndeki İdari, Askeri ve Ticari Uygulamaları.....	310
3. Fildişi Sahili'nde Gaston Charles Julien Mondon Döneminde İnsan Ticareti	

D.CROİCCHİA HORACE VALENTİN DÖNEMİ (5 MART 1940-1 OCAK 1941)	315
1. <i>CrocicchiaHorace Valentin'in Doğumu, Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı</i>	315
2. <i>Fildişi Sahili'nde CrocicchiaHorace Valentin Döneminde İnsan Ticareti</i>	316
E DESHAMPS HUBER DÖNEMİ (1 OCAK 1941-29 EYLÜL 1942)	318
1. <i>Hubert Deschamps'ın İşbaşına Getirilmesi ve İlk Uygulamaları</i>	320
2. <i>Hubert Deschamps'ın Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları ile Döneminde İnsan Ticareti</i>	323
F. REY GEORGES PIERRE ER DÖNEMİ (29 EYLÜL 2942-3 AĞUSTOS 1943)	325
1. <i>Georges Pierre Rey Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali ve Yaşananlar</i>	326
2. <i>Georges Pierre Rey'in Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları</i>	328
3. <i>Fildişi Sahili'nde Georges Pierre Rey Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler</i>	331
G. JEAN-FRANÇOİS TOBY DÖNEMİ	333
1. <i>Doğumu, Çocukluğu, Tahsili, Meslek Hayatı ve Döneminde Fildişi Sahli'nin Genel Ahvali</i>	333
2. <i>Jean François Toby'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları</i>	335
3. <i>Fildişi Sahili'nde Jean François Toby Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler</i>	337
H.II. DÜNYA SAVAŞI VE BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİNİN FİLDİŞİ HALKINA YANSIMASI	338
I.LATRİLLE ANDRE DÖNEMİ (26 AĞUSTOS 1943-20 MAYIS 1947)	341
1. <i>Andre Latrille'nin İşbaşına Getirilmesi</i>	342
2. <i>AndreLatrille'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari Uygulamaları</i>	347
3. <i>Andre Latrille'nin Mali ve Askeri Uygulamaları</i>	35049
4. <i>Andre Latrille'nin Ticari Uygulamaları</i>	355
5. <i>Fildişi Sahili'nde AndreLatrille Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler</i>	361
İ. OSWALDE DURAND DÖNEMİ (20 MAYIS 1947-29 OCAK 1948) DÖNEMİ	363
1. <i>Doğumu, Tahsili, Meslek Hayatı ve Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali</i>	363
2. <i>OswaldDurand'ın Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali ve Askeri Uygulamaları</i>	365
3. <i>Vali OswaldDurand'ın Ticari Uygulamaları, İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler</i>	368

J. GERGES LOUIS JOSEPH ORSELLİ DÖNEMİ (29 OCAK 1948-10 KASIM 1948)	370
1. <i>Georges Louis Joseph Orselli'nin Doğumu, Tahsili, Meslek Hayatı ve Döneminde Fildişi Sahili'nin Ahvalı</i>	370
2. <i>Georges Louis Joseph Orselli'nin İdari Uygulamaları</i>	372
3. <i>Georges Louis Joseph Orselli'nin Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları ile İnsan Ticareti</i>	379
K. PECHOUX LAURENT EHİSEE DÖNEMİ (10 KASIM 1948-25 NİSAN 1952)	381
1. <i>Pechoux Laurent Ehiseé Doğumu, Eğitim ve Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvalı</i>	381
2. <i>Pechoux Laurent Ehisee'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali ve Askeri Uygulamaları ile İnsan Ticareti</i>	383
L. PIERRE FRANÇOİS PELIEU DÖNEMİ	386
1. <i>Pierre François Pelieu'nun Doğumu, Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı</i> ..	386
2. <i>Pierre François Pelieu'nun Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askeri, Ticari Uygulamaları ve İnsan Ticareti</i>	388
M. CAMILLE VİCTOR BAILLY DÖNEMİ (10 TEMMUZ 1952-19 ŞUBAT 1954)	389
1. <i>Camille Victor Bailly'nin Doğuşu, Çocuklu, Tahsili ve Meslek Hayatı ve Onun Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvalı</i>	389
2. <i>Camille Victor Bailly'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları</i>	391
3. <i>Camille Victor Bailly Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler</i>	394
N. MESSMER PIERRE ANGUSTE JASEPH DÖNEMİ (9 ŞUBAT 1954-18 ŞUBAT 1956)	395
1. <i>Messmer Pierre Anguste Jaseph'in Doğumu, Çocukluğu, Tahsili ve İşbaşına Getirilmesi</i>	395
2. <i>Pierre Anguste Jaseph Messmer'in Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları</i>	398
3. <i>Fildişi Sahili'nde Pierre Anguste Jaseph Messmer Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler</i>	401
O. FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE PIERRE AUGUSTE MİCHEL MARİL LAMİ DÖNEMİ (18 ŞUBAT 1956-23 ŞUBAT 1957)	402
1. <i>Pierre Auguste Michel Marie Lami'nin Doğumu, Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı</i>	402
2. <i>Pierre Auguste Michel Marie Lami'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali ve Askeri Uygulamaları ile İnsan Ticareti</i>	403
Ö. EMEST NATTES DÖNEMİ (23 ŞUBAT 1954-7 AĞUSTOS 1960)	407

<i>1. Emest Nattes'in Doğumu, Tahsili, Meslek Hayatı ve Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali</i>	407
<i>2. Emest Nattes'in Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları</i> 40807	
<i>3. Fildişi Sahili'nde Emest Nattes Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler</i>	411
P. FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE SONA ERMESİ	413
SONUÇ	4187
KAYNAKÇA	442
EKLER	46867
ÖZGEÇMİŞ	474

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Fildişi Sahilinde görevli Fransız Asker ve Siviller

Tablo 2. 1902 -1907 Fildişi Şehirleri ve nüfusları

KISALTMALAR LİSTESİ

A.E.F	Afrique-Équatoriale Française/Fransız Ekvatorial Afrika
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
A.O.F:	Afrique –Occidentale française/Fransız Batı Afrika
C.	Cilt
C.A.S.L	La Confédération Africaine des syndicatslibres/Afrika Serbest Sendikalar Konfederasyonu
C.A.T.C.	Confédération africaine des travailleurs croyants/Afrika İnanan İşçiler Konfederasyonu
C.G.T.	Confédération Générale desTravailleurs/Genel İşçiler Konfederasyonu
C.G.T.A.	Confédération française destravailleurs chrétiens/Fransız Hıristiyan İşçiler Konfederasyonu
C.I.S.C.	Confédération internationale des Travailleurs chrétiens/ Uluslararası Hıristiyan İşçiler Konfederasyonu
C.I.S.L	La Confédération internationales des syndicats libres/Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu
C.U.T	Parti de l'Unité Togolaise/Togo Birlik Partisi
F.O.	Main-d'œuvre /İşgücü
F.S.M.	Fédération Syndicale Mondiale/Uluslararası Sendikalar Federasyonu
P.P.C.I	Parti progressiste Côté'd'ivoire /Fildişi Sahili İlericiPartisi
PDCI-RDA	Fildişi Sahili Demokrat Partisi/Afrika Demokratik Toplanması
PDCI	Parti démocratique de la Côte d'Ivoire/Fildişi Sahili Demokrat Partisi
R.D.A	Rassemblement Démocratique Africain /Afrika Demokratik Toplanması
RCI	Republique Côte d'ivoire /Fildişi Sahili Cumhuriyeti
RHDP	Rassemblement des h Houphouëtistes pour la démocratie/ Houphouëtistlerin Demokrasinin Toplanması Partisi
s.	sayfa
S.	Sayı
T.O.M	Territoire d'outre-mer France/Fransa'nın Denizaşırı Bölgeleri
U.A.C	Entreprises Unies d'Afrique/Birleşik Afrika şirket

GİRİŞ

A. Fildişi Sahili Hakkında Genel Malumat

Tarihsel araştırma, arkeoloji ve antropolojik çalışmaların sonuçlarına göre, Batılıların tarih boyunca bütün Afrika ve özellikle de Fildişi Sahili'nin dâhil olduğu Batı Afrika tarihinin bilinmediğini, karanlık veya belirsiz olduğunu ifade eden iddialarının yanlış olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Bu iddiaların aksine, Afrika halkının insanlık tarihi boyunca medeni bir şekilde yaşadığını bilinmektedir. Afrika kıtasıen eski medeniyetlerinkurulduğubir kıtadır. Bir yazar, Avrupalıların Afrika ile ilgili yalanlarını açığa çıkarmak için şöyle demiştir: *"Bazı araştırmacılar,Batı derin bir uykudayken, karanlık adını verdikleri Afrika'da binlerce yıldır uygarlığınvar olduğunu gösteren izler gördüklerinde şaşakalmışlardı"*¹.

Afrika ve Batı Sudan'dan ayrı olarak düşünemeyeceğimiz Fildişi Sahili Cumhuriyeti, dünyanın geri kalanıyla milattan öncesine kadar uzanan ve devam eden kadim tarihi ve ticari bağlara sahiptir. Bilimsel ve arkeolojik araştırmalara göre: *" Fildişi topraklarında M.Ö. 100.000-15.000 yılları arasında insanoğlunun varlığını kanıtlayan izler, taştan yazıtlar ve kafatasları bulunmuştur. Dolayısıyla bugün Fildişi Sahili olarak bilinen bölgede insan yaşamının mevcudiyeti kanıtlanmıştır"*².

Yine bu konu ile alakalı Fildişi Medeniyet Müzesi müdürü Dr. SilviaMimélCassie, Fildişi Sahili'nin kadim tarihinden bahsederken şöyle demektedir: *"Bazı kimselerin iddia ettiği gibi Fildişi Sahili bölgesinde yaşayan insanlar sömürgecilik döneminden sonra bu topraklara yerleşmeye başlamamıştır. Bu bölgeye yerleşen ilk insan gruplarıyla ilgili belgelenmiş ulusal kayıtların sonuçlarına dayanarak,*

¹ Ahmet Necmettin Felca, **Afrikiya Dirasatün' Âmatün ve İklimiyye**, MüessesetüŞebâb'ül-Cami'a yay., İskenderiye 2011, s.13; Jean- Noël Loucou , Histoire de La Côte d'Ivoire, CEDA yay., Abidjan, 1984., s.14.; Association Générale des Ivoiriens, " Histoire de La Côte d'Ivoire" **AGI.Cİ**, (2019), s. 1-2;https://www.agi-ivoiriens.com/cote_ivoire/cote_ivoire_histoire.html; Ehsan Hakkı, İfrikîyâ el- hürriyet ve el-Rrehâ,l. Baskı, Mektebat el -tiçaret, yay., Beyrut 1963, s.122- 123.

² Yunus Bali Toure, "el-fıraku'd-dîniyye fî Sâhili'l-Âc' Akaiduha ve evcuhnaşâtuha ve mevkifu'l-İslam ve'l-muslimîna minha", Ümmü'l-Kurra Üniversitesi, Akide Bölümü, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Suudi Arabistan 1989, s.33.

tarihsel araştırmaları ve arkeoloji sonuçlarıdadikkatealarak Fildişi Sahili topraklarında sömürgecilik döneminden önce de insanların yaşadığını söylemek mümkündür. Yine bilimsel olarak kanıtlanmıştır ki, Eski Taş  ağı'ndan bu yana kafatasları, silahlar ve eski taşların keşfine dayanarak, Taş Devri'nden günümüze kadar Fildişi bölgesinde insanların yaşadığını kanıtlayan izler vardır. Bu iddia, kadim insanlar tarafından kullanılmış çanak çömlek ve mutfak eşyalarının keşfiyle teyit edilmiştir. Bu bilgiler ışığında Afrika-Arap ilişkisinin Avrupa ile ilişkilerinden daha önce gelişmesinin yanı sıra, bölge sakinlerinin Sudanlılar, Arap Müslümanlar ve Avrupalılar ile kadim ticari ilişkilerin varlığınıdakanıtlamıştır”³.

Bu konuyla alakalı KulubaliLasina de Fildişi Sahili'nde kadim zamanlardaki yaşama dair şu ifadeleri kullanmaktadır; *"Burada Batılılar genel Afrika kıtasını, özellikle de batısını milattan önce de bildiklerine göre Afrika ve Batı Sudan'dan ayrı olarak düşünemeyeceğimiz Fildişi Sahili Cumhuriyetini de bildiklerikesindir”*⁴.

Özellikle Fildişi Sahili ve Batı Afrika ile arasındaki ticari ve insani ilişkiler, bu bölgede insanların yaşadığını doğrulayan bir kanıttır. Aynı zamanda bu durum Fildişi Sahili ve genel olarak Batı Afrika ile arasındaki kadim ilişkilerin milattan öncesine kadar uzandığını göstermektedir. Milat'tan sonra ise Fildişi Sahili halkı, Müslüman Araplarve diğer ırkların yanı sıra Avrupalılarla da ticaret yapma ve iletişim kurma imkânı bulmuştur. Bir araştırmacı bunu kastederek şöyle demiştir: *“Kadimdevletler Afrika kıtasına büyük ilgi göstermiştir. Mısır'daki Firavunların devleti de bu devletlerden biriydi. Afrika ile bu eski devletlerarasındaki ilişkilerin varlığını Sahraaltı Afrika ve Batı Sudan arasında bulunan ilişkiler kanıtlamıştır. Aynı şekilde, Yunanlılarile Batı Afrika arasında daha daeskiilişkilermeydana gelmiştir. Homeros döneminde YunanlılarınHerk l s t nlarına(Cebelitarık) kadar geldiği bilinmektedir. Hatta Yunanlıların Homeros'un bir kısmını oluşturan Batı  l 'n n arkasındaki b lgeyaşıp Orta Afrika'da yaşayan siyah  kabilelerden oluşan Nasamonislerintopraklarına kadar*

³La C te d'Ivoire, apr s un demi si cle <https://www.youtube.com/watch?v=ZzN9dJdo33Q> (23.02.2021), E. Hakkı, **a.g.e.**1963, s.121 - 125.

⁴Couloubaly Lansine, “el-Mad risu'l-Arabiyye fi sâhili'l-'A i Tarihu a ve Te'siruhafi't-te'sili eş-şakafi el-ölümi”, Kulyatu'd-Davet Bölümü, **YayınlanmamışYüksek Lisans Tezi**, Trablus 2007, s.108.

geldiği zikredilmektedir ve Sâsâniler döneminde Mısır valisinin (M.Ö. 48-464) Senegal veya Gine ülkelerine ulaşınca kadar Batı Afrika kıyısına bir yolculuk yaptığı söylenmektedir. M.Ö. IV. yüzyıldaki Yunan seyahatlerinden bahseden eserler, Cerne adasının Batı Afrika'da önemli bir coğrafi dönüm noktası olduğu ve karşı kıyılarda yaşayan Kartacalıların Afrikalılar için büyük bir ticari Pazar olduğunu tanımlanmıştır. Ayrıca Mısır-Afrika'da üretilen parfüm ve malzemelerin değerine, Athena çömleklerine karşılık olarak şarap, fildişi, yabani hayvan (geyik, aslan, leopar ve fil) derileri ile alış-verişin yapıldığı büyük bir ticari merkez olarak zikredilmektedir"⁵.

Senegal nehri bölgesinden başlayıp Fildişi Sahili, Gana ve Atlantik Okyanusuyla bağlantılı olan Batı Afrika'nın içerdiği diğer batı kıyı ülkeleri, Kong ve Pune Krallığı'nı temsil eden Fildişi Sahili'nin kuzey bölgeleri, Batı Afrika'daki en önemli ve de en aktif ticari merkezleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla İslam'ın Afrika'ya olan ilgisi tarihi ve ticari ilişkilerinde doğal bir sonucu olarak gelişmiştir denilebilir. Bu ticari ilişkiler, kıtalar arasında Afrika ve Batı Afrika'nın üstlendiği stratejik konumu dolayısıyla meydana gelmiş ve diğer medeniyetlerle de ticaret sürecini kolaylaştırmıştır. Bu yönüyle Afrika'nın medeniyetlerin beşiği olarak kabul edilmesine dair düşüncelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dolayısıyla söz konusu bu ilişkiler, eski medeniyetlerin ve içinde bulundukları insan uygarlığının doğal bir sonucu olmuştur. Diğer bir ifade ile Afrika halkı, geçmişte, tarımsal bitkileri ve kaynaklarının çeşitliliği aracılığıyla ana ekonomik referans kaynağı olarak ticari faaliyetlerin gelişmesine ortam hazırlamıştır. Bu durum, Romalılar, Yunanlılar ve diğerlerinin Afrika kıtası ile ilgili Büyük Bellini: "Yunanlıların inancına göre Afrika sürekli yenilenen harikalar ülkesi olmuştur ve zamanla da bu inanç atasözüne dönmüştür. Böylece 'Afrika'dan her zaman yeni bir şey çıkar' onların daimî sözü olmuştur"⁶ sözleriyle tasvir edilir hale gelmiştir.

Yukarıdaki bilgilere dayanarak Afrikalıların Beyaz insan arasındaki bir ticari bağın olduğu söylenebilir. Hatta bazı kaynaklara göre Afrikalılar ile "Beyaz Adam"

⁵ Ali Hâtîm, "el-İslâmüfî's-Sudânî'l-Garbî âsârühu's-Siyâsiyye ve's-Şakâfiyye", **"Mecelle Diraset İfrikiyye Merkez İslami Hartüm"**, S.1, (1985), s.18.

⁶ A. Hâtîm, "el-İslâmüfî's-Sudânî'l-Garbî", s.187.

arasında alış-verişin olduğu ve malların İpek Yolu üzerinden kervanlarla diğer tarafa ulaştırıldığı müsterek bir ticari birliktelik ortaya çıkmıştır. Bu ticari ilişkiler, İslam'ın Kıta'ya gelip yayılmaya başlamasıyla birlikte daha geniş ve açık bir şekilde gelişmiş ve zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde Fildişi Sahili ve bilhassa Afrika kıtasında yaşayan insanların çoğu, İslam'ı kabul ederek Müslüman topraklarını korumak üzere Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Böylece Afrikalılar istikrarlı, barışçıl ve güvenli bir hayat içinde yaşamlarını sürdürebilmiştir. Osmanlı Devleti'nin gücü zirveye ulaştığında Avrupalılar, Osmanlı Devleti'nden ve Müslümanların gücünden korkmaları dolayısıyla Afrika kıtasına yanaşamamışlardır.⁷

Konuyla alakalı Abdel-Aziz el-Kahlout şunları ifade etmektedir: "*XV. yüzyıla kadar Afrika kıtasının güney yarısı, Avrupalıların ulaşamadığı güvenli bir bölgeydi ve yüzyıllar boyunca Endülüs'teki Arap-İslam varlığı, Afrika için savunma hattı oluşturuyordu ancak bu güven hali uzun sürmedi. Endülüs'teki İslami dalgalanmaların ardından Portekizliler, M.S. 1415'te Fas'taki Ceuta şehrini işgal ettiler. I. John Henry denize olan sevgisi, Araplara olan öfkesi ve Afrika'nın altınlarına göz koymasıyla meşhurdur. Bunlarla beraber Afrika ile Atlantik Okyanusu'ndan Kızıldeniz'e ve daha sonra Hindistan'a kadar uzanan bir su yolu açmak için Afrika kıtasıyla ilgilenmeye karar vermiş, böylece Doğu ile ticari tekelin yok edileceğini ve Portekiz'in büyük bir ülke haline geleceğini düşünmüştür*".⁸

Bu bilgilere istinaden, Afrika kıtasının tarih boyunca güvenlik ve istikrar içinde yaşadığını söylemek mümkündür. Özellikle İslam'ın hâkim olduğu dönemde Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika ve bazı bölgelerini Avrupa maceraperestlerinden koruma rolünü üstlenmesi güvenlik ve istikrarı artırmıştır. Özellikle sömürgeci Avrupalılar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan çekinmeleri dolayısıyla, Osmanlı'dan gelen desteklerin kesintiye uğramasına kadar, Afrika'nın kuzeyine de batısına dokunmuşlardır. İslam

⁷ İsmail Ahmad Yaghi, *ed-Devletü'l-Osmâniyye fi't-Tarihi'l-İslami'l-Hadis*, Mektebu Obekian yay., Riyad 1995, s.237.

⁸ Abdulaziz el-Kahlûtî, *Tensîr ve'l- isti' mâr fi'l-İfrikiyâ sevda'*, Davet İslamiyyet Fakültesi Camahîriyya el-Uzmayay., 2. Baskı, Trablus, 1992, s.49; Abderrahmane Bouslimani "El-İsti' mâr Almaniyye Fi-Şarki İfrikiyyâ 1885-1914" Cezayir- 2- Abul-Kasim Saadallah Üniversitesi Ulûmu'l-İnsâniyye Fakültesi Tarih bölümü **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Cezayir, 2016-2017, s.24.

hâkimiyetinin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla birlikte, Endülüs'teki Emevi Devleti'nden başlayarak ve daha sonra Osmanlı Devleti de zayıflayarak İslam devletleri düşüşe geçmiştir. Daha sonra Osmanlıların zayıflaması ve devletin düşmesinin ardından, bugünün Türkiye'si de dâhil, bazı Avrupalıların Osmanlı İmparatorluğu'na karşı besledikleri kin ve nefretten dolayı onu sömürgeci bir devlet olarak tasvir etmişleridir. Ancak iddia ettikleri gibi Osmanlı Devleti, insanlık tarihinde asla bir sömürge devleti olmamıştır ve bu ithamlar tamamen yersiz ve yanlıştır. Gerçek şu ki, Osmanlı devleti, tamamen barış ve selametin yayılmasını, devletlerin İslam aracılığıyla fethedilmesini hedefleyen bir sisteme sahipti. Tarihi referanslar ve arşivler de bunu güçlü delillerle gözler önüne sermektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin yürüttüğü bu politikaların emareleri, Osmanlı hükümdarları ve yönettikleri diğer ülkeler arasında aktarılan anlatılar, antlaşmalar ve mektuplarda da yer almaktadır. Sömürgeciler bu gerçekliği sömürgeciliğin gölgesinde haksız ve sebepsiz yere gölgelemeye çalışsalar da tarih ve bu alanda yapılmış ilmi çalışmalar ile bilimsel araştırmaların sonuçları bu iddiaları çürütmektedir. Dolayısıyla bu türden haksız itham ve iddialar ancak tarihin çöp kutusuna atılmalıdır.

Osmanlı Devleti'nin çökmesinin ardından ve Avrupa Rönesansı'nda ortaya çıkmasıyla birlikte, Avrupa'nın çirkin yüzü Afrika'da zuhur etmiştir. Daha da kötüsü, Batılılar kendi hâkimiyetlerini küçük devletler üzerinde nüfuz kurmak ve servetlerini yağmalamak için uygulamaya koydukları yeni düzeni bu dönemde kullanmışlardır. Rönesans olarak bilinen bu karanlık çağda, Avrupa keşifleri ortaya çıkmış, ardından bunu da sömürgecilik dönemi izlemiştir. Böylece Avrupalıların köle ticareti olarak adlandırılan insanlık dışı uygulamaları ile büyük bir suç işlemiştir. Bu dönemde sömürgecilik demek, insan ticareti yapmak, insanları öldürmek, onları hor görmek, onlara hayvan muamelesi yapmak, her türlü rezaleti ve Raziya⁹ yöntemi gibi

⁹Raziya, bazı araştırmacılara göre "sömürge kuralları" demektir. Sömürgeci güçler tam anlamıyla bu kurallara göre hareket ederlerdi. Zamanla bu kurallar resmen sömürge askeri kanunları haline getirildi. Kanuna göre ücretsiz olarak her aileden zorunlu olarak bir kişi verilmeliydi. Şayet aileler bunu kabul etmezlerse zorla alınır ve cezalandırılırdı. Vermemekte diretenler olursa aile bireyleri bir kişiden altı kişiye kadar öldürülürdü. Bu kanunla altı asır Afrika insanları ya köle olarak çalıştırılmış ya da öldürülmüştür. Bununla birlikte Raziya kelimesini ve konusunu Avrupalıların eserlerinde bulmak

kötülükleri rahatça uygulamak demektir. Raziya yöntemini sömürgeciliğin bir uygulaması olarak kullanmak, insanlığa karşı savaş açmak veya suç işlemek olarak tarih edebiliriz. Bu konu ile alakalı Klah Popo, Marcel Manville ve diğer Afrikalı tarihçilerin yanı sıra Guy Tirolen gibi araştırmacıların eserlerinde de getirdikleri hususlar abartı değildir.¹⁰ İlerleyen bölümlerde bu konu daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Tarihte bir utanç olarak vuku bulmuş köle ticareti ve sömürgecilikten dolayı Afrikalıların, Avrupalılar tarafından çektilen acı ve kötülükleri unutturmamak için köleliği ortadan kaldıran proje ortaya atıldığından kazanılan zafer yukarıda atıf yapılan araştırmacılar ve tüm Afrikalıların ortak başarısıdır. Bu proje bazı Afrika ülkeleri ve yöneticileri, Güney Afrika'nın ilk başkanı Nelson Mandela gibi bazı liderler tarafından ortaya atılmıştır. 1992 yılında BM'nin 27. oturumunda bu proje, 27/12.3 nolu kararla desteklenmiştir. 1994 yılında ise proje resmi olarak Benin'de başlatılmıştır. Yine 2001 yılında Güney Afrika'da ırkçılık, ayrımcılık, yabancılara düşmanlık ve hoşgörüsüzlüğe karşı iki oturumluk bir uluslararası Konferans düzenlenmiştir. Ayrıca bu konuyla alakalı bir başka stratejik faaliyet, BM tarafından 2004 yılını köleliğe karşı mücadele ve onun kaldırılmasını uluslararası bir şekilde anmasıyla sonuçlanmış ve karar¹¹ "*Projenin ana başarıları arasında köle ticareti ve*

mümkün değildir. Bkz. Guy tirolien Face ala Presse etv. <https://www.youtube.com/watch?v=CGmSIN8P0DU> (18.10.2017); Piere Kipré, **Histoire de la Côte-d'Ivoire** Premier cycle de l'enseignement secondaire, Amiyay, Abidjan 1992, s. 52.

¹⁰ Marcel Manville, "L'esclavage est-il un crime contre l'humanité au regard de la jurisprudence du tribunal de Nuremberg?", *Déraison, esclavage et droit*, UNESCO, (2002), s. 179, 183, 186, 187, 191.

Klah Popo, *La responsabilité des africains dans la traite négrière* .<https://www.youtube.com/watch?v=W9EVkB8sTvc>. (13.10.2017); Guy Tirolien Face ala Presse etv. <https://www.youtube.com/watch?v=CGmSIN8P0DU> (18.10.2017); Munkiz Mahmut es-Sekkâr, "el-İsti'mâr fi'l Asri'l Hadis ve Devâfi'uhu el-Diniyye", *Mekke-i Mükerrreme*, S.14 (2009), s. 9-10; Jack Woddis, *l-isti'mâr 'l-Cedid' fi'Asya ve Afriki'ya ve Amerika Latiniyye*, Dâr-ül Hakikat, 1. baskı Yay., Beyrut 1971, s.9. Bu konuyla ilgili daha kapsamlı bilgi için ; bkz. Klah Popo, **Yovodah et Panafricanisme Resister Pour survivre**, Anibwe yay, Paris 2012.

¹¹ Marcel Manville, a.g.m., s.189.

köleliğin insanlık dışı bir suç olduğu vurgulanmıştır"¹² şekilde deklare edilmiştir. Bu bilgiler, bilimsel programlarda aynı şekilde bulunmaktadır.¹³

Daha önce bahsettiğimiz gibi, Afrika kıtası sömürgeciler tarafından yapılan adaletsizlik, cinayet, hırsızlık ve köle ticareti gibi insanlık dışı suçların kurbanı olmuştur. Berlin anlaşmasında ise Afrika kısmen sömürgeci Avrupa ülkeleri arasında paylaşılarak dağıtılmıştır. Avrupalılar yazılarında, Afrika tarihini ve halkının kültürünü aldatma yoluyla, herhangi bir gerçeği yansıtmayan yanlış bilgilerle değiştirmeye çalıştılar. Bununla kalmayıp nefret dolu sömürgecilik amaçları doğrultusunda, hedeflerine ulaşmak için Hristiyanlığı, İncil'i, papazları, rahipleri ve kilise adamlarını buna alet ettiler. İşte bu sebeple, Afrika'da sömürgecilik süreci üzerine bir dizi akademik araştırma olarak elinizde bulunan bu çalışma, Côte d'Ivoire'ı'yi merkeze alarak kıtadaki sömürgecilik üzerine bazı Afrika çalışmalarının bulgularına bir tamamlayıcı ve ek olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi, Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nde sömürgecilik tarihi, Batı Afrika'daki diğer ülkelerden çok da farklı değildir. Bilindiği üzere Kıta'da Portekizliler sömürgecilik faaliyetini ilk başlatanlardır. Sonra, 7 Haziran 1494'te Papa VI. Alexander, Portekiz'i ve İspanya'yı diğer Avrupa ülkeleri üzerindeki üstünlüğünü belirten bir karar olarak Tordesillas olarak bilinen antlaşmayı üstlenmiştir. Ayrıca bu antlaşma ile birlikte Portekiz'i diğer kıtalarda nüfuz sahibi olmaya teşvik etmiştir. Avrupa keşiflerinin ortaya çıkmasına ek olarak bu antlaşmayla, Gemici Henry, João, Santarem ve Pêro Escobar komutasındaki ilk Portekiz gemisi 1470-1471 yılları arasında Fildişi sahillerine ilk kez gelen kabile olmuştur. Bu dönemde Fildişi Sahili'ndeki San-Pedro, Sasandra ve Fresko bölgelerine gelmişlerdi. XVI. yüzyılın sonuna kadar Portekizliler Fildişi Sahili'nde varlıklarını sürdüren tek Avrupalı idi.¹⁴

¹²M. Manville, a.g.m., s.187

¹³Port-au-Prince, "Haïti, Compteur du de la Réunion d'experts sur la traite négrière", l'UNESCO, (31 janvier-4 février 1978), s.6.

¹⁴Pierre Kipré, **Historie de la Cote-d'Ivoire, Premier cycle de l'enseignement secondaire**, AMI Yay, Abidjan 1992, s.46-48.

XVII. yüzyılın sonlarındaPortekizlilerin ardından, Fildişi Sahili topraklarında FreskoveMina sahili bölgesineHollandalılardan oluşan ikinci bir grup gelmiştir. Ülke sınırlarıçizildikten sonra, Mina kıyıları bugünkü adıyla da Gana topraklarının bir parçası haline gelmiştir.Onların arkasından Fildişi Sahili'ne gelen üçüncü grup ise İngilizlerolmuştur.Dikkat edilmesi gereken bir husus Arap Müslümanlarınzikredilen bu bölgede Batılılardan önce bulunduklarını belirtmek gerekir.Ancak onların hedefleri bölgedeki insanları İslam'a davet etmek ve amaçlarının işgal ve adaletsizlik olmadığıbilinmelidir. Fransızlar ise bu bölgeye çok daha geç gelmişler ancak şöyle ya da böyle Ülkenin batı sahili topraklarında kendilerine bir şekilde yer bulmayı başarmışlardır. Böylece Fransa, Senegal, Gine ve Dahomey'e girmiştir.

Böylece sömürgeciFransa ilk kez Asine bölgesi üzerinden Fildişi Sahili topraklarına 1637 yılında ayak basmıştır¹⁵. Bu tarih Fransızların Fildişi Sahili'ne girdiği ilk tarih olarak kabul edilirancak Fransa'nın bölgeye gelmesiyle beraber bölgenin istikrarsızlaştığını söylemek gerekir. Çünkü aralarındaki rekabet dolayısıyla bölge halkı İngiltere, Hollanda ve Portekiz'in saldırılarına uğramıştır. Böylece yerel kabile liderlerinin saldırısına ek olarak sömürgeci güçler, Fransa'nın Fildişi Sahili bölgesinden derhal çekilmesini sağlamıştır. Ayrıcaaradanbirkaç on yıl geçtikten sonra Fransa, 1687 yılında Asine bölgesine geri dönmüştür.¹⁶

Fransızlar bölgeye ikinci defa geldiklerinde diğer sömürgeci güçlerle bir tür sözleşmeyapmaya çalışmıştır. XVII. yüzyılın sonuna gelindiğinde Fransa bölgede Hristiyanlığı yaymak adına bir misyonerlik faaliyeti başlatmıştır. Bu durum 10 Mart 1893 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Fildişi Sahili ülkesi Fransa'nın kurbanı olmuş ve Fransız cehenneminde 67 yıl geçiren, milyonlarcaFildişi ve Afrikalının öldürüldüğü, bir o kadarının da ticaretinin yapıldığı bir koloni ülkesi haline

¹⁵ P. Kipre, **a.g.e.**, s.47-48; Tabizaé Fidèle, "La prison à l'éprevi du temps en Côte d'Ivoire depü 1893" Alassane Ouattara Üniversitesi, Hukuk Tarihi Fakültesi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Abidjan 2017, s.21-22.

¹⁶ Ahmadou Kourouma, **Quand on refuse, on dit non**, Éditeur Seul, Yay., Paris 2003-2004, s.55-77;Yveline Déverin "Ahmadou Kourouma Quand on refuse, on dit non La naissance de la cote d'ivoire " **Géographie des Conflits** (2003-2004), s.1-7.

dönüştürülmüştür. Köle olarak satılan Fildişi Sahili halkı 1800 yılında ilk istasyon olarak zikredilen Fransız hapishanesinin yapıldığı Lahupkana kentindeki Grand Lau bölgesine sürgün edilerek hapsedilmiştir¹⁷. Köle olarak hapsedilen bu insanlar belli bir sayıya ulaştıktan sonra, L'oubliili'nde olan Nianzé şehrinden geçerek tam olarak Bodo'da bulunan ikinci istasyon olarak adlandırılan La Région de Tiassalé bölgesine aktarılmıştır. Bu istasyonda daha sonra Kölelik Nehri olarak adlandırılan bir nehirde onları yıkamışlardır. Nehrin bulunduğu bu istasyondan itibaren onları bir mal gibi Amerika'ya, Fransa'ya veya dünyanın farklı birçok diğer bölgelerine köle olarak satmışlardır.

Fraönsızlar, Fildişi Sahili topraklarına geldiklerinde, Kong Krallığı, Bona Krallığı ve Kabadougou Krallığı gibi Müslüman krallıklar ile Baoulé Krallığı gibi putperest krallıklar bölgede bulunmaktaydı.¹⁸ Bu krallıklar sömürgecilere karşı çıkmış, onlarla savaşmış ve sömürgeciliğe karşı bütün güçleriyle mücadele etmişlerdi¹⁹. Böylece, bazı insanlar vatanlarını ve topraklarını korumak için sömürgeciliğe karşı mücadele ederek hayatlarını sona erdirmişlerdir.²⁰

Halklarıyla beraber Afrika kralları ve özelinde Fildişi Sahili halkının, sömürgeci güçlere karşı nasıl bir mücadele verdiklerini Mohammed Ali el-Fevzi **“Batı Afrika'da Sömürgecilik Rekabeti”** başlıklı çalışmasında detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bu konu

¹⁷Bütün bunlar, araştırmacının 11 Ekim 2017 tarihinde Grand Bassam Müzesi çalışanlarından elde ettiği sözlü anlatımlardır. Bu bilgiler, Sömürgecinin ülkede (Grand La Hou bölgesinde ve ülkenin diğer yerlerinde) 1800 yılından beri hapishaneler inşa edildiğini ifade etmektedir. Bu sözlü anlatımın inandırıcılığını teyit eden şeylerden biri de, araştırmacılardan birinin sözlü anlatımı doğrulamak için belirttiği şu sözdür: Hapishane, sömürgecilik sırasında sömürgeciliğe karşı çıkan herkes için bir baskı ve kontrol aracı olarak Fildişi Sahili topraklarına ithal edildi. Böylece, yeni (sömürge) otorite, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda hapishanenin idari sistemine dahil edildi. Bkz. Fidèle, Tabizaé, "La prison à l'épave du temps en Côte d'Ivoire depuis 1893" Alassane Ouattara Üniversitesi, Hukuk Tarihi Fakültesi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Abidjan 2017, s. 60.

¹⁸Toure Ali Moussa, "Aser İsti'mâri 'l-Fransi el- et-Te'limü'l-İslamî fî sâhili'l-Ac (1960-1893)", Uluslararası Afrika Üniversitesi Merkez-il Buhus-ul, Fakültesi Afrika Çalışmaları Bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Hartum 1999, s.44-47

¹⁹Julian Vasilev ve Y. Savelyev, **Muciz Tarihi Afrikiyâ**, çev. Amin Al-şarif, 1. Baskı, Müessesetü'l-Asri'l-Hadis, yay., Kahire 2018, s.14.

²⁰Albert Adu Boahen, "İfrikîyâ fî' muvâcehatu el-Tehaddî el-isti'mâri" Tarih Afrikiyâ el-Âmm, C.VII, **Unesco**, (1990), s.23-31.

ile alakalı el-Fevzi şöyle demektedir: “Fransa, yapacağı hamleler için odak noktası olarak kıtada bulunan eski kalelere dayanmıştır. YineFransa iç taraflara erişim hattını azaltmak için Batı Sudan'daki hareket alanını büyük bir gayretle genişletmiştir. Böylece, Afrika Krallarının direnişine rağmen sömürgeci Fransa hızlı bir şekilde Senegal, Dahomey ve Fildişi Sahili'ni ele geçirmiştir”²¹.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, sunulan belge ve bilgilere dayanarak, bazı ilmi çalışmalarda sömürgeci güçlerin kendileriyle ve Afrika kralları arasında kolayca anlaşmalar yapıldığı ve sömürgecilere karşı Afrika halkının hiçbir mücadele veya direniş göstermediğine dair söylemler tamamen asılsızdır. Bu iddialar, ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı üzere bazı bölgeler için geçerli olduğunu faraza kabul etsek bile, bu iddialar genel olarak kabul görmeyecektir. Tarihçi Klah Popo,ve Ayid Musa sömürgeciler ile yerel Afrika kralları arasındaki köle ticareti anlaşmaları hususunda, bizzat Afrikalı liderlerin sömürgecilere köleleri satıyor olmaları iddiasının tamamen yalan ve iftira olduğunu, dahası Afrika'nın sömürgecilik tarihindeböyle bir vakanın alsa gerçekleşmediğini söylemektedir. Bu ancak, sömürgeciler tarafından yapılan çirkin, barbarca ve haksız eylemleri haklı çıkarmak için, Batılar ve diğer sömürgeci güçler tarafından benimsenmesi için ortaya atılan efsane ve hurafelerdir.²²

Afrika krallarının izni ve istişareleri olmadan sömürgecilerin Afrikalıları kölelik ticaretinezorbalıkla sürükledikleri bir gerçektir. Bunun delili isesömürgecilerin belirttiği gibi Afrikalılar kendi istekleriyle köle ticaretine dâhil olmadıkları netleşmiştir. Batılılar ancak kendilerini temize çıkarmak, insanlığa ve medeniyete aykırı olan kötü eylemlerini haklı çıkarmak için bu yanlış bilgileri öne sürmüşlerdir. Avrupalılar, köle ticaretini gerçekleştirmek için "Râziyya" yöntemini uygulamışlar ve bu yöntem ile Afrika'da yaşayan masum erkekleri, kadınları, çocukları ve yaşlıları katletmişler, yine her aileden bir kişiyi sürükleyip Batıda köle olarak satmışlardır. Böylece sömürgeciler öldürmek

²¹ Muhammed Ali el-Favzî, **Fi Tarihi İfriki'ya el-Hadis ve'l-Muâsır**, 1. Baskı, Dâru'l-Nahda el-Arabiye yay., Beyrut 2006, s.16-17.

²² Klah Popo, La responsabilité des africains dans la traite négrière [10](https://www.youtube.com/watch?v=W9EVkB8sTvc&t=102s(29.10.2017);Ayid Musa , Ticâretu abîd fi İfrikiyyâ, Mektebetu's-Şark ed-Duveliyye, , li'n-Neşri ve't Tevzi, baskı1, Kahire, 2007, s:229. P. Kipré, a.g.e., s.67-71.</p></div><div data-bbox=)

istediklerini öldürmüşler, satmak istediklerini de satmışlardır. Aileler ve yerel krallar ise kendi halkının sömürgeciler tarafından alınmalarına karşı çıktıklarında, sömürgeciler "Râziyya" yöntemini uygulamışlardır. Bu yöntemle görebir kişiyi köle olarak zorla alırken ailesi onu vermeye güçlük çıkarıyorsa, o aileden 6 ila 10 kişi karşı çıktıkları için öldürülürdü.²³ Sömürgeciler tarafından uygulanan bu kötü muamelenin sonucu olarak Afrika'dan çokmiktarda insan toplanmış, bu insanlardan bazıları öldürülmüş, bazıları da Batıya sürgün edilmiştir. Sürülen insanların sayısı tahminen 100 milyona yakındır.²⁴

Fildişi Sahili'nin 25% nüfüsünden yurt dışına zorla sürülmüştür.²⁵ Bütün bu olaylar, bu alanla ilgili kaynaklar ve ilgili araştırma yapan uzmanlar tarafından net olarak ortaya konulduğu bilinmektedir. Yazar Hopkins'e gelince, Yazar Hopkins'e gelince, Fildişi Sahili'nde her yıl ticaret yapan insanların sayısından bahsederken daha da ileri gidiyor ve şu sözleri söylerken de buna atıfta bulunuyor: 'Transatlantik köle ticaretinin zirvede olduğu on sekizinci yüzyılın dokuzuncu on yılında, kıyıların çeşitli sektörlerinden yapılan yıllık ihracat şöyleydi: ... Fildişi Sahili 4000 köle ...vs.'²⁶

Dolayısıyla, barbar ve insanlık dışı olan sömürgecilik faaliyetleri, sömürgeciler ve aşiret liderleri arasındaki bir anlaşmadan ibaret değildi ve Afrika insanının bu kötülük içinde eli yoktu. Zikredilen dönemde Afrika'nın ölüm ve yaşam arasındaki bir davadakabiliyetinin dışındaki Avrupa baskısı altında kaldığını görmek gerekir.²⁷ Ne

²³ Aux racines de l'histoire africaine et la supercherie du Mémorial ACTe
<https://www.youtube.com/watch?v=rITIF9kpxM> (18.11.2016)

²⁴ Guy de Bosschère, **Les deux versants de l'histoire Autopsie de la colonisation**, Albin Michel, yayın, Paris 1967, s 10.

²⁵ Maurice Bandaman, "Kanga-Gnanzé la route de l'esclavage en Coted'ivoire", **RTI Officiel**,
<https://www.youtube.com/watch?v=Gq0ibm3Cabs> (19.02.2021).

²⁶ A. G. Hopkinz, **et-Tarihu el-İktisatîli Afrikiyyâ el- Garbiye**, çev. Ahmed Fuâd Balba el-Meclis el-Alâ li-l Sakâfe, Câmi'at el-Kahire yay, Kahire 1998, s. 204-205 .

²⁷ Enver, el-Cundî, **el-âlamu'l-İslamî ve 'l-isti'mârî ve 's-siyâsîve's-şakâfî**, 2. Baskı, Dâru'l-Kitâbi Lubnanî mektebetu'l-Medrese li'n-neşri ve't-tibâ', Beyrut 1983, s.152.; Muhammad Dockery, "Les Frontières de la Côte d'Ivoire, Conférence debate" **UEIÀUICN**, (2019), s.7; Saadi Bazyan, **Cerâimu Fransâ fi , Cezâir**, ISBN yay., Cezâir 2002, s.13.

yazık ki sömürgecilerin aldatmacalarına inanan birçok insanın zihninde olmayan gerçek budur.²⁸

Dolayısıyla Fildişi Sahili tarihinde meydana gelen sömürgecilik sürecinin ikilemleri üzerine yapılan bu tarihsel akademik çalışma, kaynaklar ve bilimsel tarihi araştırmalar vasıtasıyla sömürgecilik sürecinin gerçeklerini araştırmak ve Avrupayalan propagandaları ile gerçekler arasındaki doğruluk payını belirlemeye rehberlik edecektir. Bu çalışmanın gereksinimlerini karşılamak için, M.S.1893-1960 yılları arasındaki Fransızların sömürgecilik dönemi "Fildişi Sahili'nde Sömürgecilik Süreci" başlığı altında ele alınacaktır.²⁹

Çalışmanın önemi, Fildişi Sahili ülkesinin önemli bir sosyo-kültürel meselesini araştırmayı amaçlamasında yatmaktadır. Bu çalışmanın odak noktası sömürgecilikle adlandırılan zorbalara insanlara köle ticaretini dayatan insanlık dışı olan suçun ortaya çıkışından³⁰ itibaren Fildişi Sahili'nde 1893'te başlayan Fransız sömürgeciliğinin sona ermesine kadarki dönemler üzerinde olacaktır. Ülkenin kültürel ve eğitim mirasının temel tarihsel ikilemleri nedeniyle çoğunun bir şekilde kaybolması nedeniyle ülke için çok önemli tarihsel hafıza kaybolmuş durumdadır. Öncelikle bu dönemin araştırılıp gelecek nesillere anlatılması gerekmektedir.³¹ Çünkü sömürgeci Fransızların işgal süreci hakkında birçok araştırmacı tarafından yapılmış çalışmalar mevcuttur. Ancak araştırmacıların büyük çoğunluğu hala Fransız sömürgecilerinin inderlediklerine ister resmi raporlardan ister kişisel notlardan veya sömürgecilik faaliyetleri esnasında yazılan mektuplardan olsun, itibar etmektedir. Öte yandan, daha acı verici bir durum, bu

²⁸Y. Savelyev ve Julian Vasilev, *mucez tarihi Afrikiyâ*, çev Tegrib Amin eş-şarif, 1. Baskı, Müessesetü'l-Asri'l-Hadis, Kahire 2018, s.74-75.

²⁹Tabizaé Fidèle, "La prison à l'éprevi du temps en Côte d'Ivoire depü 1893" Alassane Ouattara Üniversitesi, Hukuk Tarihi Fakültesi, **Yayınlanmamış** Doktora Tezi, Abidjan 2017, s. 12); Ayid Musa, **Ticâretu abîd fi İfrikîyyâ**, s.227-229

³⁰Saadi Bazyan, **Cerâimu Fransâ fi , Cezâir**, ISBN yay., Cezâir 2002, s.13

³¹Enver, el-Cundî, **el- 'âlamu'l-İslamî ve'l-isti'mârî ve's-siyâsî ve's-şakâfî, el-mevsû'atu'l-İslamiyyeti'l-Arabiyye** 4, Dârul-Kitâbi Lubnanî, mektebetü'l-Medrese, li'n-neşri ve't-tibâ', Beyrut 1983, s.392

yazıların çoğunun objektif olmaması ve aynı zamanda bu çalışmalarada orantısız birtakım ifadelerin yer almasıdır.³²

Endülüs Emevi Devleti uhdesindeki Arap-İslam varlığı Avrupalılara karşı Afrika için bir savunma oluşturmuştu. Fakat Avrupalılar tarafından Afrika'nın kuşatılması diğer İslam ülkelerinin desteklenmesinin engellenmesini beraberinde getirmiş ve güvenlik, huzur ve sükûnet uzun sürmemiştir. 1415 yılında Portekizler Fas'taki Cebuta şehrini işgal etmiştir. Akabinde ilk denizcilerden John Henry'nin bölgeye ulaşması gerçekleşmiş fakat bu yeni gelen tüccar denizcilerle arasını iyi tutmaya çalışan bazı Arap tüccarlar da Afrika'nın içlerine girmeye başlamış, peşlerine de Avrupalı denizcileri takmıştır. Bu kıtayla ticarî ilişkilere önem veren Avrupalı denizcilerin asıl amacı Atlantik okyanusundan Kızıldeniz'e, oradan da Afrika üzerinden deniz yolunu takip ederek Hindistan'a gitmekti. Bu planın gerçekleşmesi İslam birliği ticaretini zayıflatmış, Portekizli denizcileri güçlü bir duruma getirmiştir.³³

Bunun sonucunda sömürgeciliğin zararları ve Avrupalıların eziyetleri, Afrika'nın güney ve kuzey kıyılarına doğru giderek genişlemeye başlamıştır. Ne var ki bu süreç İslam döneminin zayıflamaya ve Müslüman hanedanların yıkılmaya Endülüs Emevi Devleti'nden başlamış, Osmanlı Devleti'ni de güçlendirmiştir. Bu dönemde Avrupalılar, Ortadoğu yerine Afrika kıtası üzerinden Asya bölgelerine ulaşmayı denemiştir.³⁴

Rönesans dönemi ile Avrupa'da sömürge fikri ortaya çıkmış, artık Afrika ve Asya'nın sömürgeleştirmesinin önü açılmıştır. Afrika ve doğunun zenginliklerini elde etmek hevesi alabildiğine genişlemiştir. Sömürenler bu zenginlikleri gemilerle Avrupa'ya taşımaya başlamıştır. Bu amaçlarını da gerçekleştirmek için Hristiyanlık propagandası en ince ayrıntısına kadar kullanmıştır. Avrupa'ya taşınan zenginlikler Sanayi Devrimi akabinde Reform ve Rönesans'ın yaşamasını doğurmuştur. Nihayetinde Afrika'nın küçük ülkeleri parça parça büyük devletler tarafından paylaşılmaya

³² Cemal Abdulhâdi ve diğ., *Ehtâ'un Yecibu en Tusahhaha fi't Terihi İfrikiyya Yurâdu laha en temûte cû'an*, 1. Baskı, el vefa'u, İskenderiye 2005, s.69-70.

³³ A. el-Kahlofî, *a.g.e.*, s.49.

³⁴ C. Abdulhâdi ve diğ. *a.g.e.*, s.23-24

başlanmıştır. İnsanlık tarihinde kara bir leke olarak yerini alan bu barbar hareketini Avrupa tarafından haklı çıkarmak adil olmasa gerekir³⁵

Bundan sonra Umut Burnu'nun 1495'te Bartolomeo Dias tarafından keşfi ve Coğrafi Keşiflerle başlayan süreç Afrika'nın emperyalist batı devletleri tarafından sömürgeleştirilmesi takip etmiştir. Bu sömürgeleşmeye ve coğrafi keşiflere giden süreç Kristof Kolomb ile başlamıştır. Böylece "beyaz adam" yani Avrupalı sömürgeciler tarafından Afrika'nın güney, doğu ve batı bölgeleri silahlarla ve Hıristiyanlık propagandalarıyla sömürgeleştirilmiştir. Anlatılan meşhur olay; *"Beyaz adam geldiğinde bizim topraklarımız, onların ellerinde bir kitap vardı. İncil'i verip bize gözlerimizi kapatıp dua etmeye öğretiler, sonra gözlerimizi açtığımızda İncil bizim elimizde, topraklarımızın ise onlarda olduğunu öğrendik gerçekleşmiştir"*.³⁶

1470 yılında Avrupa ülkelerinden ilk kez Portekizliler Fildişi Sahili'ne gelmiştir. Bundan sonra Hollandalılar ve nihayet Fransızlar Portekizlileri takip etmiştir. Fakat bu tarihte Fildişi Sahili'nde işgal, savaş ve sömürgeleştirme yapılmamıştır. Müteakip yıllarda neden Fildişi Sahili işgal ve sömürgeleştirildi sorusu ortaya çıkmıştır. Busorunun cevabını bazı eserlerde bulunmak mümkündür³⁷. Bu eserlere göre Avrupalı devletler daha önce Osmanlılardan çekindiği için bu niyete hiç girişmemişlerdi. İsmail Ahmed Yaghi bu konuda Osmanlı Devleti'nin İslam'ı ve Arapları Avrupa sömürgeleştirmesinden, dahası Haçlılardan Afrika'nın kuzeydeki nüfuzu korumuştur demektedir.³⁸

XVI. asırdan itibaren Haçlı bayrağını Portekiz ve İspanya almış, St. John Şövalyeleri Malta adasından konuşlanmışlardı. Bu istilanın üçüncü hedefi de Afrika'nın

³⁵ Munkiz Mahmut es-Sekkâr, "el-İsti'mâr fi'l Asri'l Hadis ve Devâfi'uhu el-Diniyye", Mekke-i Mükerrema, S.14 (2009), s. 4-5

³⁶ Ahmed Abdul vahhab, **Hakikatu't-tebşîrbeyna'l-mâzîve'l-hâdir**, 1. Baskı, Mektebatu'l-vaheba yay., Kahire, 1981, s 133; A. el-Kahlotî, **a.g.e.**, s.68.

³⁷ P. Kipré, **"Histoire de la Cote-d'Ivoire"**, s.47.

³⁸ I. A. Yaghi, **Devletu'lOsmaniyye**, s.237.

kuzey kıyılarında Hristiyan krallıklar kurmaktı. Böylece uzun süreli mücadeleler Afrika'nın güneydeki ülkeler ile Akdeniz üzerindeki ülkelerini işgali ile neticelenmiştir.³⁹

1637 yılında Fransız denizciler ilk kez Fildişi Sahili bölgesine girmeye başlamıştır⁴⁰. Fransızlar, Fildişi Sahili'ne ulaşır-ulaşmaz bölgenin önemini fark etmişler ve halk ile ticaret yapmaya başlamışlardı. Fransızlar başlangıçtan beri Fildişi Sahili'ni işgal etmek istemişler ve bu iş için de Hristiyanlık kılıfını kullanmışlardır. Ülkede yaptıkları Hristiyanlık propagandası ile Fildişi Sahili'ni sömürgeleştirme cihetine gitmişlerdir. Yapılanları bir madalyonun iki çirkin yüzü olarak ifade etmek mümkündür. Böylece 1893 tarihinden itibaren Fildişi Sahili resmen Fransızlar tarafından sömürgeleştirilmiştir. Bu süreç Fildişi Sahili'nin bağımsızlığına kavuştuğu 1960 yılına kadar 67 sene devam etmiş, en acılı olaylar arasında ise köle ticareti yer almıştır. Fransız sömürgeciliği döneminde Fildişi Sahili'ne dil, kültürünü yaşama ve eğitimi engelleme gibi milli hassasiyetlerin tamamı zorla değiştirilmeye çalışılmış, böylece Fildişi Sahili'nde halkın adadilleri yerine Fransızca adadil gibi kullanılmıştır.⁴¹

Fildişi Sahili Cumhuriyeti, Afrika kıtasının kuzeybatı kesiminde yer almakta olup kuzeyinden Burkina Faso, Mali, kuzeybatısından Gine, güneyinden Atlantik Okyanusu, güneydoğusundan Liberya ve doğusundan Gana ile hududunu paylaşmaktadır.⁴² Fildişi Sahili astronomik konum olarak 4° ve 20° kuzey enlemleri arasında yer almakta olup, batıdan ise 10° ve 20° enlemleri arasındadır.⁴³ Fildişi Sahili, 7 Ağustos 1960 tarihinde Fransa'dan bağımsızlığını elde etmiştir.⁴⁴ Genellikle milli marşın vatandaşları heyecanlandıran ve ülkenin tarihini, geleneklerini, halkın kahramanlarını vefat ettirenleri över ifadeleri taşıyan bir müzik parçası ise Fildişi Sahili'nin Milli marşı; ülkenin ihtişamı, özgürlüğü için savaşan kahramanları, umut,

³⁹ J. Vasilev-Y. Savelyev, **a.g.e.**, s.33.

⁴⁰ C. Lasine, "El-Madarisi'l- Arabiyyetü", s.46.

⁴¹ P. Kipré, **Historire de la Cote-d'Ivoire**, s.15.

⁴² Kamagate Souhaliho, "Takvîmu'l-Menâhic Derasîbi Munazzemeti'l-Medârsi İslamiyye, biCôtêd' Ivoire, (O.E.E.I) Min Vichatnazari'l-Muallimîn", Nileyin Üniversitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Hartum 2011, s.31.

⁴³ İsmail Ahmad Yaghi, "Tarihü'l-Âlami'l-islâmî'l-hadisve'l-mu'âsir", **Kirâatun Afrikiyye**, C.2, Dârü'l-merih yay., Riyad 1993 s.236.

⁴⁴ T. Fidèle, a.g.t., 2017, s.324.

misafirperverlik, barış ve haysiyet gibi konulardan bahsetmektedir.⁴⁵ Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nin amblemi bir fil ve parlak güneş ışığına sahip iki palmiye ağacından oluşur.⁴⁶ Ülke Afrika kıtasının %1'ine eşit olan yaklaşık 322.463 km²'lik bir alana sahiptir.⁴⁷ Fildişi Sahili, Afrika Birliği, Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu, Antlaşma Konseyi, BM, UNESCO, UNICEF, Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Batı Afrika Ülkeleri Merkez Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, ISESCO, İslam Bankası, İslam İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası örgütlere üyedir. Ülkenin sınır komşularını Mali, Burkina Faso, Gana, Liberya, Gine Atlas Okyanusu oluşturmaktadır.⁴⁸

Fildişi Sahili'nin yüzey şekilleri genel itibarıyla yassı bir görünüme sahip olmakla birlikte ülkenin yüzeyi çoğunlukla yayla ve ovalardan oluşmaktadır. Ülkenin sadece batı kesimleri dağlarıyla daha yüksekte yer almaktadır. Fildişi Sahili'nin kıyı doğası nedeniyle nemli tropikal iklime ve şiddetli yağmurlara sahiptir. Fildişi Sahili'nin Comoé, Bandama, Sassandra ve Cavallah olmak üzere önemli dört büyük nehri vardır. Ayrıca Fildişi Sahili'nin önemli göllerinin başında Abidjan şehrini kuzeyden güneye kesen Lagoini bergelmektedir. Bu sebeple Fildişi Sahili tarıma elverişli bir ülkedir. Fildişi Sahili'nde en yaygın bitki örtüsü türleri, ülkenin kuzeyinde ve güneyinde yayılan savana ormanlarıdır. Fildişi Sahili genelinde yabanî hayvanatta çeşitlilik göstermektedir. Ülkenin ismini de fildişlerinden ilham alınmıştır.

İki yasama ve yargı yetkisine sahip bir başkanlık sistemi ile yönetilen ülkenin idari ve siyasi başkenti Yamoussoukroolup, ülkenin merkezinde bulunmaktadır. Ülkenin iktisadi başkenti ise güneyinde bulunan Abidjan'dır. Fildişi Sahili, iki kelime olup Fransızca'dan "sahil" anlamına gelen "Cote" ve "Fildişi" anlamına gelen "D'ivoire" kelimelerden oluşmaktadır. Fransız ve Portekizli kolonistler ülkenin kıyısında insanların

⁴⁵Ministère de l'Éducation Nationale, **Histoire et géographie CM1, Ecole et Nation**, NEI CEDA yay., Abidjan 2010, s.18.

⁴⁶ Sa'îd b. Sa'îd el-Alavî, "Cumhuriyeti Côte d'Ivoire", **İslami'l-Yovm ISESCO**, S.27, (2012), s.119; https://fr.wikipedia.org/wiki/Armoiries_de_la_C%C3%B4te_d'Ivoire (19.02.2021)

⁴⁷Mane Blaise ve Ouataro Oumar diğerler, Ministère de l'Éducation Nationale, **Histoire et géographie CM1**, 1. Baskı, NEI CEDA yay, Abidjan 2018 s.116.

⁴⁸S. b. Sa'îd el-Alavî, a.g.m, s.120-121.

çok sayıda fildişlerini satması nedeniyle bölgeye bu adı vermişler.⁴⁹ Genel anlamda ülke isminin manasıyla ilgili tarihi kitaplarda ifade edilen budur. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, bu ülkeye Fransız sömürgeciler tarafından bu isim verilmiştir. Ayrıca ülke tarihinde, Avrupalı işgalciler bölgeye gelmeden önce, kitaplarında zikredilmeyen isimlerin olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple bazı kaynaklar, arşivler ve şifahi sözler doğrultusunda Fildişi Sahili bölgesine Avrupalı işgalciler gelmeden önce kullanılan ülkenin eski isimlerini bulmaya çalıştık. Araştırma neticesinde elde ettiğimiz isimler şunlardır:

Kong⁵⁰: Batılılar tarafından Fildişi Sahili bölgesi işgal edilmeden önce orada yaşayan insanların aktarmış oldukları şifahi bilgilere göre, ülkenin eski adı Kong'tur. O dönemlerde ülkenin kuzey topraklarını kapsayan bölgenin genel bir ad olarak kullanıldığı kesin olarak kanıtlanmıştır. Ayrıca M.S.1025⁵¹ yılından bu yana bilimsel belgelerle Kong isimli bir Krallık'ın varlığı kanıtlanmıştır.⁵² Dolayısıyla bölgenin bu krallıktan dolayı zamanla bölge Kong ismini almıştır.⁵³

Toulo Sahakô: Toulo kelimesi fil anlamına gelirken Sahakô ise toprak demektir. Bu sözlü bilgidен hareketle "Fildişi Sahili'nin" bu antik isimden türemiş olduğu söylenebilir.⁵⁴

⁴⁹K. Salihou, "Takvîmu'l-Menâhic Derasî ", s.31.

⁵⁰Capitaine, Louis Gustave Binger, **Du Niger au golfe de Guinée par le pays de Kong et le Mossi** (1856-1936), C.I, Imprimerie Lahure yay., Paris 1892, s.1-6; Kamagate Lagazan, "Structures et ideologi et du proverbe Koulango: Le cas du proverbe du Barabo", Bouaké Üniv., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bouaké 2009, s.9-10.

⁵¹ Mahmûd Soro, "Cuhûdu'l-Ulama'i fî neşri'l-Akide'l-İslamiyye fî Côte d'Ivoire (Mahma Ouatarâ Namûzecan), Al-Qarawîyyîna Üniv., **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fas 2015, s.59-69; Michel Kouame, Dossier Ancienne Mossque de Kong, <https://www.youtube.com/watch?v=Ak5ancnpfk8> (31.08.2017)

⁵²Bu bilgi, Kong'un MS 1025'ten beri varlığını gösteriyorsa da, Araştırmacı Diabati Eyüp, Kong'un tarihinin hepsinden daha eski olduğunu ve H. 2. yüzyıldan beri bölgede önemli bir ticaret merkezi olduğunu düşünerek daha da ileri gidiyor ve şöyle diyor: "Günümüzdeki Fildişi Sahili'nin kuzey doğusundaki Kong şehri ile H. 150'ye tekabül eden MS 2. yüzyılda kurulan Ciniy ülkesi arasında ticari bağlantılar vardı. Aynı zamanda MS 1040 - MS 1045 yıllarından itibaren bir İslam merkeziydi. Bkz Diabate Eyüp, "el-Hirâku'd-Dinî fî Côte d'Ivoire (1960 - 2000)", Zeytune Üniv., **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Tunus 2015-2016, s.82-83.

⁵³C. Lasine, "El-Madarisi'l- Arabiyyetü", s.86

⁵⁴K. Salihou, "Takvîmu'l-Menâhic Derasî ", s.29-31.

La Cote de L'ore:⁵⁵Portekizlilerden sonra M.S. 1630-1700 yılları arasında diğer Avrupalılar geldiklerinde bu bölgeye “Altın Sahili” adını verdikleri bilinmektedir. İlk önce bu bölgeye İngilizce dilinden Gold Coast (Altın Sahili) adı verilmiştir⁵⁶.

La Basse Cote d ivoire:⁵⁷Bu kelime, Fildişi Sahili arazilerinin bir bölümü için isim olarak kullanılmıştır ve neredeyse tüm kaynaklar bu isimden bahsetmektedir. Ancak araştırmalara göre, miladi XIX. yüzyıldan önce çok kısa bir süre Fildişi Sahili için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ne var ki bütün tarihçiler bu ismin Fildişi Sahili'nin en eski ismi olduğunda aynı fikirdedir.⁵⁸

CoteD'ivoire⁵⁹:Fransız kaynaklarına göre, miladi 1893 yılında Fildişi Sahili'nin en son ismi budur. Jenan Noel, Fildişi Sahili isimleri ile ilgi kitabında La CotedesGraineya daLa Cote des malaguette, La Cotedes Mal-Gens, La Cote desBonneGens, La CotedesQuaqua, La Cote de L'or, La Côte d'Ivoire, isimlerine de yer vermiştir⁶⁰.

Arz edilenlere dayanarak, Fildişi Sahili devletinin tarih boyunca çeşitli isimler aldığı söylenebilir.Bu isimlerin bir kısmı ülkenin büyük bölgelerine verildiği gibi, bir kısmı da topraklarının bir kısmını ifade için verilmiştir. Bu isimlerin bazıları bu mıntıkadaki bilinen ticari malın çokluğunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁶¹Bu durum, bu isimlerin bazılarının uzun süre kalmamasınaneden olmuştur.Çünkü isim o

⁵⁵Ed-Crete , **Afrique occidentale Française La Côte d'Ivoire** ,S-R.T-O.yay, Paris 1906. s.111; Y. B. Toure, a.g.t., s.1-7.

⁵⁶Y. B. Toure, a.g.t.,s.3; M. Soro, a.g.t., s.15-17.

⁵⁷Outre-Mers Revue d'histoire, **La Côte d'Ivoire Exposition coloniale internationale de 1931 G G AO** F. l.Baskı, **BNF** yay., Paris,1932,s.21

⁵⁸Kamagate Souhaliho, "Takvîmu'l-Menâhic Derasîbi Munazzemeti'l-Medârsi İslamiyye, biCôtéd'Ivoire, (O.E.E.I) MinVichat nazari'l-Muallimîn", Nileyin Üniversitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Hartum 2011, s.31;Muhammad Doucoure,"Les Frontières de la Côte d'Ivoire, Conférence debate" **UEI À UICN, Niamey** (2019) , s.7

⁵⁹Y. B. Toure, a.g.t., s.3.

⁶⁰J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.32.

⁶¹Batı Afrika'nın tüm bölgelerini içeren bu bölgeye gelince, el-Bekrî burayı şöyle adlandırdı: Sudan kelimesi Hicrî beşinci yüzyılda ve Milâdî on birinci yüzyıldadır. Bu kelimeye dayanarak bölge “Batı Sudan” olarak adlandırıldı.Bkz el-Hâdî el-Mebrûk ed-Daly, **et-Tarihu er's-siyâsi ve el-iktisafî Li İfrikîyâ fi ma verâ'a el s-Sahra**, 1. baskı, Dâru'l Mısıriyye yay., Kahire 1999. S.17.

metaların ortadan kaybolmasıyla kaybolmuştur.Yazar Cemal Hamdan, buna duruma: “Sömürgeciler, bölgeleri ve sahilleri orada satılan malların adıyla çağırırlardı. Bu isimlerin bazıısı diğerlerinden tarihsel olarak daha eskidir. Bazısı da sömürgeciler gelmeden önce kullanılmaktaydı. Ancak sömürgeci bu isimlerden birini kendi diline çevirdi. Bu da şu an ki Fildişi Sahili ismidir” cümleleriyle işaret etmektedir.⁶²

Ülke tarihinin ayrılmaz bir parçası olan 1893-1960 arasında Fildişi Sahili'ndeki sömürge süreci konusu bu çalışma ile bütünsel bir ilişki bulunmakta ve bu nedenle geçmişe yönelik isimlerden de bahsetmektedir. Bu isimlerin çalışma konusuyla ilişkisini doğrulayan şey, Fransız sömürgecinin bölgenin ismini Fildişi Sahili diye çevirmesi ve bunun 1893 yılında ülkenin ismi olması için elinden gelen her şeyi yapmasıdır.En eski isimler de dâhil olmak üzere diğer isimlerin kullanımı, hiç yokmuş gibi, terk edildi. Bunun yerine Fildişi Sahili, bugüne kadar ülke tarafından resmi olarak kullanılan ve resmi olarak bilinen bir isim oldu.

Ülke isimleri, ülke tarihinin bir parçasıdır ve Fildişi halkının bunu her yönden bilmesi gerekirkanaatındyız. Öte yandan Fransız sömürgecisi, Kong ismini ülkenin en eski ismi olduğu malum olmasına rağmen seçmemiştir. Belki de bu sömürgeci hedeflerine racidir. Zirasömürgeci, Fildişi Sahili olarak adlandırıldığı günün tarihi olan 1893 yılı itibariyle ülkenin tarihini bağlamakta ve sömürgeci gelmeden önce sanki bu ülkenin bir tarihi yokmuş gibi fısıldamaktadır. Bununla birlikte, Fildişi Sahili ülkesinin genç ve yeni olduğunu söylemek yaygın hale gelmiştir.Böylece ülkenin Kong isminin tarihini mukayese ettiğimizde, ülkenin 868 yıllık tarihi yok edilebilir veya silinebilir. Böylece, İslami eğitiminin tarihi, özellikle sömürge öncesi Fildişi Sahili mıntıkasında kurulan ilk üniversite Kong Üniversitesi yok edilebilir veya görmezden gelinebilirdi. Benzer şekilde, tüm bu sömürgecilere direnmede İslam ve Müslümanların rolünü, sömürgecilerin yazılarında bulacağınızı da ifade etmek gerekir.Bazılarının da iddia ettiği gibi bir araştırmacı, "*Fildişi halkları sömürgecilikten sonra Fildişi Sahili topraklarına*

⁶² Cemal Hamdan, **Stratejiyêtu'l-İsti'mârve't-tehrur**, 1.Baskı, Dâru'l-Şurûk yay, Beyrut 1983, s.81-83;Diabate Eyüp, "el-Hirâku'd-Dinî fî Côte d'Ivoire (1960 - 2000)", Zeytune Üniv., **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Tunus 2015-2016, s.7-8.

yerleşmedi” derken buna işaret etmekte ve teyit etmektedir⁶³. Bu niyet ülke tarihinden silinmek için hazırlanan en tehlikeli plandır. Dolayısıyla sömürgeci Batılılar, ülkenin en eski adı ve en eski krallığı olan Kong adı ve krallığını kullanmadılar. Ganalılar ve Malililer krallıklarının en eski ismini kullandılar ve böylece devletin tarihini de korumuş oldular. Fildişi Sahili’nde durum bu şekilde değildir.

Yapılan coğrafi çalışmaların sonuçlarına göre herhangi bir ülke ile ilgili doğa ve iklim çalışmalarının tamamlanması için ülkenin iklim koşullarını ve durumlarını bilmek gerekmektedir. Çünkü iklim, yağış durumlarını, bolluğunu, sistemini, denizlerin ve nehirlerin çokluğunu ve akışkanlığını etkilemektedir. Hakeza iklim, toprak ve kumun özellikleri, çeşitli selleri de doğrudan etkilemektedir. Aynı zamanda iklimin değişikliği, bitki ve hayvan gelişim ve çeşitliliği de etkilemektedir. En nihayetinde iklim, günlük ve sosyal yaşam, insan, ticaret ve ekonomik faaliyetleri üzerinde önemli bir etkene sahiptir.⁶⁴ Buradan hareketle Fildişi Sahili, civarındaki diğer bölgelere nazaran dengeli bir iklime sahiptir denilebilir. Çünkü Fildişi Sahili bölgesinde bulunan iklim ılımlı bir hava durumu ve şiddetli yağmur arasında değişmektedir. Ülkenin iklimi bazı bölgelerde sub-tropikal ve soğuktur. Örnek olarak ülkenin güney bölgesinde sıcak tropikal iklimi baskın iken, Atlantik Okyanusu bölgesine gidildiğinde hava durumu serin ve soğuktur. Ülkenin orta kısmına gelince tropik iklim hâkimdir. Ayrıca, Mali ve Burkina Faso sınırlarına yakın olan ülkenin kuzey bölgelerinde iklim nispeten sıcak ve kuraktır. Dolayısıyla Fildişi Sahili, Ekvator ve Tropikal kesimleri arasında olduğu için her türlü iklim değerleri gözlemlenebilmektedir.⁶⁵ Fildişi Sahili’nin kıyı doğası nedeniyle ülkenin iklimi ılımlı bir hava durumuna ve şiddetli bir yağmura sahiptir. Fildişi Sahili’nde Comoé, Bandama, Sassandra ve Cavallah olmak üzere önemli dört tane nehir vardır.⁶⁶

⁶³ Y. B. Toure, a.g.t., s.7.

⁶⁴ Yusuf Rukuz, **Afrikiyâ s-sevda siyaseten ve haðareten**, 1. Baskı, Müessesetu’l-Cema’ati’d- Dirase, Beyrut 1981, s.14-16.

⁶⁵ Henri Bourgoïn et Philippe Guilhaume, **La Côte d’Ivoire économie et société**, Stock yay., RCİ 1979, s.13; M. Soro, a.g.t., s.21-23.

⁶⁶ Kassi Simon et Touré Mehari Adolphe, **Histoire-Géographie de la Côté d’Ivoire**, C.M1-M2, M. E.N.F.B yay., Abidjan 1992, s.120.

Fildişi Sahili'n kuzeyinde ve güneyinde yayılan savana tropik yağmur ormanları ülkenin en önemli bitki örtüsünü oluşturur. Ülke genelinde evcilleştirilmemiş hayvan hayatı çeşitlilik göstermektedir. Fil sayısının çokluğuyla bilinen ülke, adını da ondan ilham olarak almıştır. Dolayısıyla Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nde nemli tropikal iklim gözlemlenmekte olup, ülkenin en kuzey bölgelerinde kurak ve güney kesimlerinde sıcak bir iklime sahiptir.⁶⁷

Fildişi Sahili Cumhuriyeti, Batı Afrika bölgesinde yer alması dolayısıyla ülkenin sıcaklık derecesi bazen yükselmekte bazen de nemli olmaktadır. Bu nedenle Fildişi Sahili dört mevsim içeren nemli ekvatorial bir iklime ve iki mevsim içeren kuru tropikal bir iklime sahiptir. Bu kuru tropikal iklimle ülkedeki boyunca yağış miktarını ve bölge iklimlerinin çeşitliliği bulunmaktadır. Fildişi Sahili'nin dört iklim bölgesi vardır:

1- Attié iklimi:⁶⁸ Aşağıdaki özelliklere sahip olan bir tropikal iklimdir ve ülkenin güneyinde bulunan tropikal ormanlık alanlarının çoğuna hâkimdir;

- a) Mart ayından başlayan Temmuz ayına kadar devam eden uzun yağışlı mevsim,
- b) Ekim'den Kasım'a kısa bir yağmur mevsimi,
- c) Aralık'tan Mart ve Nisan aylarına kadar devam eden uzun ve kurak bir mevsim,
- d) Ağustos'tan Eylül'e kadar kısa kurak mevsim.⁶⁹

2- Bauoulienn iklimi: Daha çok ülkenin merkezinde hâkim olan bir iklimdir. Güney iklimine göre daha az yağışa sahiptir. İklim döneminde yağmur miktarı yılda 100 ila 1.600 m³ arasında değişmektedir. Bu iklim uzun ve kısa dönemlik iki mevsime sahiptir;

- a) Mart'tan başlayarak Haziran'a kadar devam eden ve Eylül'den başlayarak Ekim ayına kadar süren uzun yağışlı bir mevsim.

⁶⁷ Y. B. Toure, a.g.t., s.5-9; T. Ali Moussa, a.g.t., s.18-19.

⁶⁸ Y. B. Toure, a.g.t., s.5.

⁶⁹ Félix Gey Adjoby, *Géographie-histoire Côté d'Ivoire*, (CM1-CM2), Classiques Africains yay., Abidjan 1992, s.22.

b) Temmuz ve Ağustos arasında olan kısa yağışlı dönem ve Kasım'dan başlayıp Şubat ayındasona eren kısa bir yağmurmevsimi.⁷⁰

3- Sudan Gine iklimi (Soudano-Guinéen): Bu mevsim türü daha çok ülkenin kuzeyinde görülmektedir. Bu iklimde Temmuz ve Eylül aylarında yağmur sınırlı bir şekilde yağmaktadır. Kuraklık ise Kasım'dan başlayıp Mart ve Nisan'a kadar uzamaktadır. Kuru hava bu bölgeyi kaplar ve güneyden daha fazla bir sıcaklık yükselir. Bir yılda yağış miktarı 1200 ila 2000 m³ arasında değişmektedir.⁷¹

4- Dağ İklimi (Montagne): Dağ iklimi genellikle ülkenin batı bölgesine hâkimdir ve bu dağlık yaylalarda sıcaklık derecesidüşmektedir. Bu iklim, Mart, Ekim ve Eylül aylarında daha fazla yağmur yağışınasahiptir. Ayrıca bu iklim Kasım'dan Şubat ayına kadar kısa bir kurak mevsimine deneden olmaktadır.⁷²

Fildişi Sahili Cumhuriyeti Danané'de bulunan Nimba (1.753 m) ve Momi (1.303 m), Guiglo'da bulunan Tonkwi (1.293 m) ve Pekon (1.078 m) ile Biankouma'da bulunan Sambequi (1072 m) dağlara sahiptir. Bu dağların çoğu Odienné şehri gibi kuzeybatı bölgelerindeve ülkenin Güney okyanusunda bulunan Gine-Konakri arasındaki sınır ve Man bölgelerinde bulunmaktadır.⁷³

Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nde iki tür bitki örtüsü vardır. Bunlardan ilki sık ormanlar olup ülkenin güney yarısını oluşturmaktadır. İkincisi ise Savana Ormanları olup ülkenin kuzey yarısında bulunmaktadır. Ülkenin bazı bölgelerinde ise sık ormanlar ve Savana ormanları karışık bir şekilde bulunmaktadır.⁷⁴

Fildişi Sahili Cumhuriyeti çukur ovalar ve yaylalar gibi çeşitli yüzeyşekillerine sahiptir. Çukur ovalar genellikle ülkenin güneyinde uzanmakta ve tamamen yok olana kadar ülkenin batısında daralmaktadır. Bu tür ovalar en sonunda kıyı ovalarına karışır. Bu çukurovalar ülkenin doğusuna doğru ilerleyerek Lagunegölü çevresinde genişlemektedir. Çukur ovaları, Andrassas ve Bandama nehirlerine kadar

⁷⁰ Mane Blaise ve Ouatara Oumar diğerler, Ministère de l'Éducation Nationale, **Histoire et géographie CM2**, 1. Baskı, NEI CEDA yay, Abidjan 2018 s.91.

⁷¹ A. M. Şâluf, **a.g.e** s.16; D. Eyüp, **a.g.t** s2-3.

⁷² P. Kipre, **a.g.e.**, s.62.

⁷³ M. Soro, a.g.t., s.20-21

⁷⁴ Ministère de l'Éducation Nationale, **Histoire et géographie. MI**, 1. Baskı, ET, FP. Yay., Abidjan 1993, s.120.

uzanmaktadır.⁷⁵ Yaylalar ise ülkenin kuzeyine doğru giden çukur ovaların ardından başlamaktadır. Daha sonra, bazı bölgelerde yaklaşık 400m kadar yükselir. Bu nedenle, Fildişi Sahili Cumhuriyeti'ninyüzeyiçoğunlukla düz araziler ve basamaklı ovalardan oluşmaktadır. Ülkenin doğu kısmı tamamen düz ve kumludur. Yüzey yüksekliği ise Atlantik Okyanusu'ndan başlayarak deniz seviyesinden 395 m yüksekliğe kadar ulaşır. Ülkenin kuzeybatısında ise dağlık yerler daha çok bulunmaktadır.⁷⁶

Fildişi Sahili'nin en önemli yüzeysel şekilleri arasında, illerinin batı okyanusunda dümdüz bir dağ sırası ve bölgenin üçte biri ile kıyı ovaları ile kesişen nehirler, denizler, bataklıklar ve bazı düzlüklerin olmasıdır. Aynı şekilde ülkenin, verimli ovalara, elverişli topraklara, deniz kıyılarına ve dağ havzalarında bulunan yoğun ormanlara sahip olması büyük bir ayrıcalıktır. Bu verimli topraklar, Man ve Odiennébölgelerinde bulunan bir grup sıra dağlar ve şelalelerden oluşmaktadır.⁷⁷Fildişi Sahilinde sıradağlar kuzey ve batı bölgelerinden başlar. Ülkedeki bu bölge dağ habitatları ve şelale manzaraları ile bilinmektedir. Deniz seviyesinden yaklaşık 5.760 m yüksek olan geniş dağ platosu bulunmaktadır. Ayrıca Batı bölgelerinde ise Fildişi Sahili ile Gine-Konakri arasındaki hudutlarda da bulunmaktadır⁷⁸. Bu bölgelerde yokuş ve iniş, tepeler ve platolar çok ayda mevcuttur.⁷⁹

Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nin en yüksek noktasının Gine ve Liberya sınırına yakın konumda bulunan 1.752m yüksekliğe sahip olan Nimbadağı oluşturmaktadır⁸⁰. Merkezden ülkenin kuzeyine 400m'ye yakın dağlar, güneyden kuzeye ise 1002m'likPeko dağı vardır. Ülkenin merkezinden Man şehriyakınlarındaTonkoui dağı

⁷⁵ Ismail Ahmad Yaghi, "Tarihu'l-Âlami'l-islâmi'l-hadîsve'l-mu'âsır", **KirâatunAfrikiyye**, C.2, Dâru'l-merih yay., Riyad 1993 s.236.

⁷⁶ Toure Ali b.Moussa, "Aseru'listi'mâr'il-Fransiela't-ta'limislamfî's-sahil-Ac (1960- 1893)", Uluslararası Afrika Üniv., **YayınlanmamışYüksek Tezi**,Hartum 1999, s.18-19.

⁷⁷ M. Soro, a.g.t., s.20-23.

⁷⁸ B. Toure, a.g.t., s.5-7.

⁷⁹S. b. Sa'îd el-Alavî, a.g.m., s.120-121.

⁸⁰ M. Blaise ve diğ., **a.g.e.**, s.116.

vardır. Ardından ise 1293mlık Səngbe 1072 M, dağı bulunmaktadır.⁸¹ Ülkede Greenwichortalamasaat dilimi kullanılmaktadır.⁸²

Toprak ve suyun Fildişi yüzeyinde dağılımı, mekânsal çevresinin enlemine göre konumlandırılmasından sonra iklim ortamını kontrol eden en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir.Denizler, nehirler ve bataklıklar nem ve ılıman ısı kaynağıdır.Fildişi Sahilleri her yönden denizler ve nehirlerle çevrilidir. Ülke güney kısmından ise Atlantik Okyanusu ileçevrilidir.⁸³Ayrıca ülke, kuzeyinden güneye doğru dört büyük nehirle çevrilidir. Bunlar;

Comoé Nehri: 900km'lik uzunluğa sahip olan nehir, Burkina Faso'nun kuzeyinden gelip Fildişi Sahili'nin güneyinden geçerek Atlantik Okyanusu'na akmaktadır.

Bandama Nehri: Ülkenin kuzeyinde bulunan Korhogo'dan gelip, Grand-Laho'dan geçerek Atlantik Okyanusu'na akmaktadır.Bu nehir 950km uzunluğuyla ülkenin en uzun nehridir.

Sassandra Nehri: Odiennéşehri ile Boundialişehri arasındaTonkwi dağından gelip Atlantik Okyanusu'na akmaktadır.Yaklaşık 650 km uzunluğunda olan nehir Fildişi Sahili'ndeki en kısa nehirdir.

Cavallah Nehri: Mont-Nimba dağının kuzeyinden gelerek ve 750 km uzunluğuyla Atlantik Okyanusu'na akmaktadır.⁸⁴

Fildişi Sahili elektrik üretmek için bu nehirleri kullanmaktadır. Böylece Fildişi Sahili Batı Afrika'daki elektrik üreten en büyük ülkelerden biri olmuştur. Devletin üretim kaynaklarına ve ithalatçısına sahip olarak birçok ulusal sanayi kurmuştur. Balıkçılık sektöründe debunehirlerden faydalanmaktadır. Aynı zamanda çiftçiler de

⁸¹ MahmoudSoro,“Cuhûdü'l-Ulema fî neşri'l-Akide el-İslamiyye fî Côtéd'Ivoire (MehmavatarraNamûzec), al-QaraviyyînÜniv.,**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fas 2015, s.20-21.

⁸²M. Soro, a.g.t., s.19-22

⁸³ T. A. Moussa, a.g.t. s18-19.

⁸⁴ T. A. Moussa, a.g.t. s.20.

tarlalarını sulamak için yine bu nehirlerden istifade etmektedir. Bütün bunlarla birlikte, Fildişi Sahili Brezilya'dan sonra en büyük kakao ve kahve üreticisi olmuştur.⁸⁵

Fildişi Sahili Cumhuriyeti olarak bilinen topraklardayaklaşık60'a yakın farklıgrup, ırk ve kabile bulunmaktadır.Her grubun kendine has dili ve farklı gelenekleri vardır. Bu kabile grupları arasında bazı ortak medeniyet, gelenekve kültür de mevcuttur. Bu farklı kabile ve kültürler toplam beş ana grup başlık altında incelenebilir.Fildişi Sahili bölgesine sömürgeciler gelmeden bu farklı kabile ve grupların evvelki dönemlerini yerleşim yerleri, meslekleri ve siyasi sistemlerini şu şekilde tasnif etmek mümkündür.⁸⁶

1. Mandé Topluluğu:⁸⁷Ülkenin kuzeybatı ve batı bölgelerinde bulunurlar ve bu grup Kuzey Maandeler (MandéNord) ve Güney Mandeler (MandéSud) olmak üzere iki büyük şubeye ayrılmaktadır. Kuzey Maandeler kabile topluluğu, Kong, Boundiali ve Boundouko bölgelerinde yaşayan Malinkée ve Bambara kabilelerini içermektedir. Bu grubun ana mesleği ticarettir. Bu grup, VI. yüzyılın ortalarından XVIII. yüzyılın ortalarına kadar bölgeye yerleşmiştir.⁸⁸ Bu kabilelerin tüccarları aracılığıyla ülkede İslam yaygınlaşmış ve Müslüman krallıklar kurulmuştur.⁸⁹ Güney Mandeler ise Gouro, Ycoubα, Dan ve Tourα' gibi kabilelerden oluşmaktadır. Bu kabilelerin tamamını Mān ve

⁸⁵ Ministère de l'Éducation Nationale, **Histoire et géographie MI**, ET, FP, s.120;K.Salihou, "Aser Lugati'l-Arabiyya alâbad " 2002, s.37.

⁸⁶ KoneOusman, "el-İdaretu'l-Medresiyeyi'l-Müessesetü et-tealimîslamî fi-Côted'Ivoire" Uluslararası Afrika Üniv.,**YayınlanmamışYüksek Tezi**, Hartum 2005, s.11.

⁸⁷Bu grup Mali'den ve Burkina Faso'dan gelerek Ülkenin kuzeybatı ve batı bölgesine yerleşmişlerdi.Bkz Ebu Haşîyye Fevziyye ve Mudiyanî Meryem, " el'isti'mâri'le-Fransî fi sâhili'lÂc", Ahmed Deraya Adrar Üniversitesi, tarih sosyal bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi** Cezâir, 2018, s.11-12;Adam Bamba, " şirâ'el-Haviyye fi Afrikiyâet-tercihibeyna Kabile ve d- Devleti ", **meceletü Dirasatün ifrikıyya, El Müntedâ El-islami**, /S.27, (2016), s. 43-44.

⁸⁸Neolitik çağda bölgeye yerleşen ve kıtlık durumuna giren ilk ırkların da aralarında bulunduğu belirtilmelidir: Bazıları: Kuzeyde: Kong bölgesinin asıl sakinleri olan Falafala, Lorhon (Peuple koulango halkı), Degha ve Huela. Bu popülasyonlar, Fildişi Sahili'nin mevcut gerçekliğine on beşinci ve on dokuzuncu yüzyıllar arasında yerleşen büyük ırk gruplarıyla karışmışlardır. Ancak güneyde: Ehotile , Brekegon, Abedje, Zehiri. Ama ortda:Goli ve Bomizemba. Ve Ülkenin batısında: Gban.Bkz Y. B. Toure, a.g.t., s 33-34, Aynı konuya değinen araştırmacıardan biri, Mandi (Jola) halkının MS 1040 - MS 1045 yılları arasında ülkenin kuzeyindeki Kong'a yerleştiğini teyit etmektedir.Bkz M. Soro, a.g.t., s.21-23

⁸⁹ Koyate Drissa, "Vâki'ite'alîm el-lugati'l-Arabiyye fi du-el el iticehat terbiye el muğasirmuasir fi-tâlimlokatat el-Acinebiye", Uluslararası MehadHartumEnst., **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Hartum 2002, s.26.

çevresinde iken Gouro kabilesi Bândama ve Sâssandra nehirleri arasında bulunan Savana ormanlık bölgelerde yaşamaktadır.⁹⁰

2. Voltaicler Topluluğu⁹¹: Bu gruptan oluşan kabileler Burkina Faso ve Mali'nin en ücra köşelerindenbu bölgeye gelmiş ve ülkenin kuzeyinde bulunan Korhogo ve Bouna bölgelerine yerleşmişler. Bu grup Sennoufo ve Lobi kabilelerini kapsamakta olup bölgeye geldiklerinde bir Krallık oluşturmuştur. Grup liderlerine sonsuz saygı ve itaat etmek gibi hasletlere sahip olup, tarıma ve avlanmaya dayalı bir hayat sürdürdükleri bilinmektedir.⁹²

3. AkanlarTopluluğu: Ülkenin merkezinde ve güneydoğusunda yerleşmiş olanbu grup Agni ve Bœoulé kabilesinden oluşmaktadır. Daha sonra Abron kabilesi de bu topluluğa katılmıştır. Beş yüzyıldan fazla bu bölgede birbirini izleyen krallıklar kurmuşlardır. Bu grup daha çok tarım ve zanaat olarak dikişle uğraşmış, toplulukta yönetim sistemi babadan oğula geçerek zamanımıza kadar ulaşmıştır.Böylece bu grup Gana'doğusundan gelerek Comoénehri ve Namounou, Sakassou, Bouake bölgesine yerleşmişlerdi.⁹³

4. KrularTopluluğu: Bu grup, Dida, Bete, Guere, Wobe ve Wée'nin gibi birden fazla kabile kollarından oluşmaktadır. Yaklaşık dört yüzyıl boyunca Batı Bandamanehrinde yerleşmişler, geçimlerini ise Coola ya da Woro meyvesi, bazılarına göre tambur meyvesi, satmakla sürdürmüşlerdir. Böylece Guerier adlı grubun lideri yönetiminde birtopluluk birliği kurmuşlar ve Liberya'batısından gelerek Bandamanehri bölgesine yerleşmişlerdi.⁹⁴

5. Lagüne Göller Kabileleri Topluluğu: Bu grup kıyı göllerinin yakınında yaşayan İber Lagünü kabileleridir. Alladjan, Avikam, APPollonin, Abe ve Ebrie gibi kabileleri içermektedir. Abe kabilesi dışında bu topluluk beş yüzyıl önce Gana'dan

⁹⁰ C. Lasine, a.g.t., s.20-21.

⁹¹ T. A. Moussa, a.g.t., s.18-19.

⁹²Ebu Haşıyye Fevziyye ve Mudiyanî Meryem, " el'isti'mâri'le-Fransî fi sâhili'lÂc", Ahmed Deraya Adrar Üniversitesi, tarih sosyal bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi** Cezâir, 2018, s.12;C. Lasine, a.g.t., s.20-21.

⁹³E. Haşıyye Fevziyye ve M. Meryem, a.g.t. , s 11-12

, s.12;Y. B. Toure, a.g.t., s.4-11.

⁹⁴ T. A. Moussa, a.g.t., s.23; E. Haşıyye Fevziyye ve M. Meryem, a.g.t. , s 11-12

gelmiştir. Ancak onlar kendilerinin yerli vatandaşlar oldukları söylenmektedir. Bu grup daha çok balıkçılık ve tarımla ilgilenmiş ayrıca deniz ve yüzme konusundauzmanlaşmışlardır.⁹⁵Böylece bu grup Gana'doğusundan da gelerek Lagüne nehribölgesine yerleşmişlerdi.⁹⁶

KulubaliLasine⁹⁷konu ile alakalı: “Bu gruplar (kabileler) günlük yaşamlarında iki sosyal sistem bilmektedir.Kuzey halkı baba tarafından devam eden bir akrabalık sistemi vardı. Belki de bu sistem İslam’ın etkisinden kaynaklanmaktadır. Çünkü o dönemlerde siyasi sistemlerinibölgelerde var olan imparatorluklarından ve Müslüman Kong Krallığı gibi krallıklardan öğrenmişlerdir” tarzında bilgiler vermektedir. Belki de Trgan’ın işaret ettiği gibi⁹⁸ “*Annelerin yönettiği miras yönetiminin hüküm sürdüğü Borno İslam İmparatorluğu için de aynı durum söz konusudur. Ancak İslam’ın Borno’da yayılması, erkeklerin miras alma ilkesinin üstünlüğüne yol açmıştır*”. Ayrıca, Fildişi Sahili bölgesinde güney sakinleri ve özellikle orman halkının bölgesinde, akrabalık veya anneden miras edinme sistemine bağlıdırlar. Yine bu topluluğun siyasi sistemleri, manevi bir karakterin egemenliğine dayanmaktadır.⁹⁹

Fildişi Sahili, bölgesinde stratejik öneme sahiptir ve ülkenin barışı ev sahipliği yaptığı bilinmektedir.Fildişi Sahili’nin ilk cumhurbaşkanı FélixHouphouët-Boigny’nin¹⁰⁰ izlediği siyaset dolayısıyla ülkede vatandaşlar arasında hoşgörüsüzlük

⁹⁵ Y. B. Toure, a.g.t., s.7-9.

⁹⁶ E. H. Fevziye ve M. Meryem, a.g.t. , s .12.

⁹⁷ C. Lasine, a.g.t., s.21-22.

⁹⁸ İbrahim Ali Truhan, **Memleketu Mali İslamiyye, Tarihu Kavmi Afrikî**, Heyetu Misiriyye Ameti Kitap yay., Kahire 1973, s.126.

⁹⁹ C. Lasine. a.g.t., s.22.

¹⁰⁰ FélixHouphouët Boigny: 1905 yılında baoli bölgelerinde Yamoussoukro’da doğdu. Amcası Akwe klanının şefiydi ve ailenin çocuklarından hiçbirini Fransız okuluna göndermedi. Bu, FelixHaupt-Boigny’nin gizlice eğitim görmesini sağladı. O, ilk ve orta öğrenimine Benjerville’de yüksekokulunu Senegal’de bitirdi. 1925’te Dakar’daki tıp fakültesinden mezun oldu. 1957’de, GuyMollet hükümetinde Bakanlar Kurulu Başkanlığı’nda tam yetkili bakan olarak Fransız hükümetinin bir üyesi olarak görev yaptı. Daha sonra 1959’da De Bré hükümetinde Dışişleri Bakanı Müsteşarı olarak görev yaptı. 4 Mart 1959’da, yeni anayasayı seçme komisyonunda görev yaptı ve 30 Nisan’da kurulan ilk hükümet görev aldı. FelixHo-Fit Boney, daha sonra FelixHohwett-Bony Yasası olarak bilinen bir yasayla zorla çalıştırmayı yasaklayan kişi olarak bilinir. 27 Kasım 1960’ta Fildişi Sahili’nin ilk başkanı oldu. Ülke, 1990’da çok sayıda hükümet yolsuzluğunun bir sonucu olarak ekonomik bir krize girdi. Sonra da Devlet Başkanı Félix Houphouët Boigny, hemşerilerinden biri olan el Hassan Watra’yı çağırdı ve onu Başbakan olarak atadı. İlk kez ülkenin anayasasında başbakanlık pozisyonuna girmiş oldu. El Hassan Watra ülkeyi bu ekonomik krizden çıkarmayı ve ekonominin seviyesini yüksek bir seviyeye çıkarmayı başardı. Ardından aynı yıl

veya sınıf ayrımcılığı yaşanmamıştır. Félix Houphouët-Boigny iktidara geldikten sonra ilk iş olarak ülkesinin kapılarını bölge halkına ve dünyaya açmıştır. Bu durum Fildişi Sahili'nin bölgesinde önemli bir rol oynamasını sağlamıştır.¹⁰¹ Böylece Fildişi Sahili, tüm dünyaya ve farklı kıtalara bir sığınak haline gelmiştir. Bu nedenle Côté d'Ivoire'da birçok yabancı toplum Afrikalı, Arap ve Arap olmayanlar da dahil yaşamaktadır. Afrika'dan ise daha çok Burkina Faso, Mali, Gana, Togo, Benin, Gine, Senegal, Nijer ve Nijerya'dan gelen insan grupları ülkenin sosyal hayatı içerisinde kendilerine yer edinmiş gözükmektedir.¹⁰²

Fildişi Sahili'nde yaşayan Avrupa ve Batı ülkesi vatandaşlarından bilhassa Fransız, İtalyan, Kanadalı, İsviçre, Amerikan, Hollanda ve Almanya'dan oluşmaktadır. Araplardan ise daha ziyade Lübnan, Suriye, Fas, Mısır, Filistin, Cezayir ve Tunus gibi ülkelerden gelmektedirler. Fildişi Sahili'nde yaşayan Lübnanlıların çoğu vatandaşlık almıştır. Bunlara ek olarak Fildişi Sahili'nde, Hintli ve Çinli ve çok sayıda İsraili gibi Asya'dan gelen insanlar da vardır. Ayrıca 2014'ün son istatistiklerine göre, ülkede bulunan yabancıların toplam nüfusunun %24.2'sini oluşturmaktadır.¹⁰³

Bilindiği üzere dil bir toplumun aynasıdır. Dil yaşam için en temel ve sosyal iletişimin bir aracıdır. Daha ziyade dil belirli bir grubu birbirine bağlayan, kültürünü koruyan, belirli bir coğrafi ortamda insanlar arasında köprü kuran önemli işlevlere sahiptir. Fildişi Sahili'nde en az 60 dil vardır. Bu durumu Ramazan Özey çalışmasında şu sözlerle ifade etmektedir ; "*Fildişi kıyısının resmi Dili Fransızca'dır. Bunun yanı sıra konuşulan 60 yerel ¹⁰⁴ lehçeden en yaygın Diolalehçesidir*". Bu diller arasında en yaygın olarak bilinenler: Dioulaca, Baoulece, Kulangoca, Senufocave Attiecedir.¹⁰⁵ Burada önemli bir nokta, Arapça dilinin

hükümet çok partili siyaseti tanıdı. Bu da Hassan'ın Başbakan sıfatıyla ve imzasıyla oldu. Böylece demokrasi çok partili bir hale gelmiştir. Bu durum, Hovot Puget'in 7 Aralık 1990'da ölümüne kadar devam etti.

¹⁰¹ T. A. Moussa, a.g.t., s.24.

¹⁰² Vincent Bonnet, "Les Étrangers et la Terre en Côte d'Ivoire" **HAL**, S.2, (2001), s.11, 25.

¹⁰³ C. Lasine, a.g.t., s.21-23.

¹⁰⁴ Ramazan Özey, **Afrika Coğrafyası**, Aktif yay., 3. Baskı, Ankara 2016, s.211.

¹⁰⁵ Kamagate Salihou, "Aser Lugati'l-Arabiyya alâbad Kelmâti'l-Lugati Kolangove'istikdâmuha fî talîmi'l-Lugati'l-Arbiyyati'l-Natîkinabi Gayriha", Uluslararası Mehad Hartum Enst., **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Hartum 2002, s.37.

Fransızca'dan önce ülkeye gelmesine rağmen, sömürgeciliğin eğitim ve dil üzerindeki politikalarından dolayı geride kalmıştır. Böylece sömürgecilerin sistemli planları sonucu ülkenin kendi kültürü ve medeniyetiyle birbirine bağlayandilleri yok edilmek gayesiyle Fransızca, ülkenin resmi dili olarak belirlemişler.

Fildişi Sahili'nin en önemli şehirlerinden ilki Abidjan'dır.¹⁰⁶ Şehir Fildişi Sahili'nin güneyinde, Atlantik Okyanusuna bakan kıyı bölgesinde yer almaktadır. 1900-1933'den beri Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nin başkenti olarak bilinmektedir. Fildişi Sahili bağımsızlığını kazandıktan sonra, Abidjan ülkenin ve bölgenin en önemli kültür ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Ayrıca frankofonların¹⁰⁷ üçüncü en büyük şehridir. Abidjan altyapısının ihtişamı, turistik mekânları ve antik müzesinde bulunan uluslararası sanat eserleriyle öne çıkmıştır. Halen Abidjan ülkenin ekonomik başkentidir ve yaklaşık 422 km²'lik bir alana sahiptir ve en büyük şehri olarak kabul edilir. Abidjan'ın bir başka özelliği Batı Afrika'da kültürel bir kavşak olarak kendi göstermesidir. Abidjan şehri limanı Batı Afrika'nın en büyük limanı olup, Batı Afrika'da Fransızca konuşulanan kalabalık şehri olarak kabul edilir. 4.707.000 nüfusuyla ülke nüfusunun yaklaşık %20'sini oluşturan Abidjan şehri ülkenin en kalabalık şehridir.

Fildişi Sahili'nin ikinci önemli şehri Bouaké'dir. Bouaké şehri ülkenin merkezinde olup Abidjan şehrine yaklaşık 367-400 km uzaklıkta yer almaktadır. Bouaké 312 km²'lik alanıyla ülkenin ikinci en büyük şehridir. Şehir konum olarak ülkenin merkezinde bulunur ve yaklaşık 1.200.000 kişilik bir nüfusa sahiptir. Şehrin asıl ismi Gbékékro'dur. Ancak 1898 yılında sömürgeciler ülkeye ele geçtiklerinde şehrin ismini değiştirip Bouaké adını vermiştir.¹⁰⁸

Daloa şehri ülkenin orta batısında yer alır ve 261.789 kişilik bir nüfusa sahiptir. Abidjan ve Bouaké'den sonra nüfus bakımından ülkenin en büyük üçüncü şehridir. Ayrıca Daloa Yamoussoukro'dan 141 km ve Abjan'dan 383 km uzaklıktadır. Bir

¹⁰⁶Ekra Kouame Noel, **Bienvenue a Grand-Bassam le Guide du Touriste**, M.E.S.B.S., yay., Abidjan 2012, s.23.

¹⁰⁷Francophonie/Frankofoni: "her şey Fransızca ve Fransız kültürü için" olmalıdır. Bu yöntem ile hiçbir kültürün veya dilin hayatta kalması istenmemiştir. Toplumu tam anlamıyla Fransızlaştırma hedefidir. Ne yazık ki toplum hâlâ bunun farkında değildir.

¹⁰⁸[https://news.abidjan.net/articles/480701/monographie-du-departement-de-bouake\(23/11/2017\)](https://news.abidjan.net/articles/480701/monographie-du-departement-de-bouake(23/11/2017)); M. Soro, a.g.t., s.21-23.

hikâyeye göre; Sömürgeci güçler 1873'te Fildişi Sahili'ne ilk girdiklerinde, Daloa o dönemlerde küçük bir çöldü. Ancak sömürgeciler Daloa'ya geldiklerinde orada bir avcı kadın bulmuşlar ve buralarda kimse yok mu diye ona sormuşlar. Kadın sömürgecilerin dilini anlamıyordu ve onlardan çok korkmuştu. Sonra "Ah Dalo Ah Dalo" diye kocasını çağırmaya başlamış. Bu olaydan sonra sömürgeciler, şehrin adı Daloa olduğunu düşünmüşler. Böylece o günden bugüne kadar şehir Daloa olarak isimlendirilmektedir.¹⁰⁹

Korhogo şehri 214.471 kişilik bir nüfusuyla ekonomi merkezi olarak bilinen Abidjan'dan yaklaşık 648 km uzaklıktadır. Korhogo yaklaşık 700 km²'lik alanıyla Fildişi Sahili'nin kuzeyinde yer almaktadır. Ülkenin en büyük şehirleri sıralamasında Daloa'dan sonra Poro bölgesindeki en büyük şehirdir. Şehir M.S.XIII. yüzyıldan kalma küçük bir toplanma yeri idi. Korhogo şehri "servet ve miras" anlamına gelen "GorGo" olarak adlandırılmıştır. O dönemde şehri Kong Krallığı'ndan gelen Nanguin Coulbalyadlı bir adam kurmuştur. Ayrıca şehirde halen bölge halkının şehrin eski adıyla KoKo olarak adlandırdığı bir mahalle de mevcuttur. Bamananzo mahallesi de aynı anlama gelmektedir. Tarihte Korhogo şehri Kong Krallığı ile diğer şehirleri bağlayan eski bir uygar ve ticaret şehri olarak stratejik konumu nedeniyle, bugün Burkina Faso ve Mali gibi sınır ülkeleri arasında önemli bir ticaret merkezi ve bölgedeki önde gelen turistik merkez olmuştur.¹¹⁰

Yamoussoukro şehri ise ülkenin şu anki siyasi ve idari başkentidir. Yaklaşık 240 km uzaklıktaki Abidjan'ın kuzeyinde yer almaktadır. Ülke sıralamasında Abidjan, Bouaké, Daloa ve Korhogo'dan sonra büyüklük açısından beşinci sırada yer alır. Şehir yaklaşık 3.500 km²'lik bir alana ve 362.000 kişilik bir nüfusa sahiptir. Yamoussoukro doğa ve doğal güzellikleri yönüyle dünyanın her yerinden şehre turistler akın akın gelmektedir. Yamoussoukro küçük olmasına rağmen, Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı Félix Houphouët-Boigny'nin doğduğu şehirdir. Dolayısıyla Yamoussoukro şehri 1983'den bugüne kadar Fildişi Sahili'nin idari ve siyasi resmi

¹⁰⁹ Monographie du département Region de Bouaké Publié le samedi 23 novembre 2013 sur www.abidja.net (20.4.2020)

T. Adama, a.g.m., s.21.

¹¹⁰ Gouamene Didier Charles, "Daloa Ville de Côte d'Ivoire", (2017), s.6-9.

başkenti olmuştur.¹¹¹ Şehir önceleri N'Groro adıyla küçük bir köy olarak bilinmekte olup daha sonraları yıllarca bölgeyi yöneten kraliçe Malikat Yamoussou'nun ardından, M.S. 1901'de kraliçenin onuruna şehre adı verilmiştir. Böylece şehir Yamoussou kraliçenin ismiyle anılmaya başlamıştır.¹¹²

Fildişi Sahili'nin en güneybatısında yer alan San-Pédro şehri, başkent Abidjan'a 368 km uzaklıktadır. San-Pédro'nun yüzölçümü yaklaşık 7.072 km²'dir. 2013 yılında yapılan istatistiklere göre San-Pédro şehrinin nüfusu yaklaşık 562.000 kişidir. Nüfusun 140.000'i şehirlerde, geriye kalan 422.000 kişi köy ve kırsal alanlarda yaşamaktadır. San-Pédro şehri, UNESCO Dünya Mirası listesine alınmıştır. Şehrin nüfusunu Winnin, Kroumen ve Bakw'ahalisi oluşturmaktadır. San-Pédro şehrinin stratejik konum nedeniyle ülke ekonomisine katkısı olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü şehir ülkenin ikinci en büyük limanına sahiptir ve bu bakımından önemli bir ekonomik merkezi teşkil etmektedir.¹¹³

Fildişi Sahili'nde dini inançlar noktasında İslam'ın bölgeye gelmesi sadece davet yoluyla gelmiştir. Yazar Sacor'un ifadesiyle: "*İslam, Fildişi Sahili'ne papa veya dini bir lider yoluyla değil, Müslüman tüccarlar yoluyla gelmiş ve bu durum kısa zamanda bölgede mukim insanların İslami gönül rahatlığıyla kabul ederek yayılmasına hizmet etmiştir*".¹¹⁴ İslam'ın taşıdığı bu özelliklerden dolayı insanların onu tereddütsüz bir şekilde kabullenmesine sebep olmuştur. Ayrıca bazı Afrika geleneklerinde İslamiyet'ten önce yetişkinlere hürmet ve zina etmemek gibi iyi erdemlerin olduğu aşikârdır. Bu sebeple İslam ülkeye geldiğinde ve dinin taşıdığı bazı geleneklere uygun olması hızlı yayılmasına yardımcı olmuştur. Secdece bu bile birçok insanın İslam'a girmesine yol açmıştır. Fildişi Sahili'ndeki İslam, Hristiyanlıktan önce bölgeye gelmesi dolayısıyla Fildişi halkının benimsediği ilk semavi din olmuştur ve bugün ülke nüfusunun büyük çoğunluğu tarafından benimsenmektedir. Son istatistiklere göre ülkede

¹¹¹ E. K. Noel, **a.g.e**, s.26.

¹¹² Alain Dubresson-Sylvy Jaglin "Gérer la ville du Prince Le difficile exercice communal à Yamoussoukro (Côte d'Ivoire)", **C.E.D.I.D ve ORSTOM**, (1993), s.5, 33, 51.

¹¹³ José Luzon, "San Pedro nou veau port dusud-ouest de la Côte d'Ivoire", **Outre-Mer**, (1985), s.38-87. https://www.persee.fr/doc/caoum_0373-5834_1985_num_38_149_3133 (20.02.2021)

¹¹⁴ K. Salihou, "Aser Lugati'l-Arabiyya", s.53.

Müslümanların oranı nüfusun %53'ünü oluştururken, gerçekte bu oran %60 ila%65 arasındadır. Ayrıca bölgede yaşayan Müslümanların çoğu Maliki mezhebine müntesiptirler.¹¹⁵

Hristiyanlık, Fildişi Sahilîliler tarafından benimsenen ikinci semavi din olarak kabul edilmektedir. Hristiyanlık dini, İslam'ın bölgeye ulaşmasındanyaklaşık sekiz yüz yıl sonra gelmiştir.Hristiyanlık, Mukaddes Kitap ve özellikle İsa hakkındaki öğretisi merkezli olan İbrahîmî ve tek tanrılı bir dindir.Ancak Yahudilerin ve Avrupalıların dünyalık menfaatleri için bu dini sapıtarak değiştirmiştir. Dolayısıyla daha sonra Hristiyanlık eski ve yenilenmiş bir siyasi ve dini hareket haline gelmiştir. Batılılar bir bukalemun gibi Hristiyanlığı her dönemdekişullara göre değiştirmektedir. Bunun kanıtı olarak, sömürgeci güçlerin genel olarak Batı Afrika'ya ve özellikle Fildişi Sahili'ne geldiklerinde beraberinde getirdikleri fitne tohumlarında gizlenen harekettir. Yani Fildişi toplumunun elinde Kur'an-ı Kerim'i İncil ile değiştirmeye çalışmak ve bir yanda İslam kültürü yerine kendi kültürleri dayatmak, dahası diğer yandakendi menfaatlerine Afrika'yı tamamen değiştirmek bu hedefler arasında olmuştur. Bir tane bile Hristiyan'ın olmadığı ülkede günümüzde nüfusun %22'si bu dine inanmaktadır. Bununla birlikte daha vahim olanı devletin siyasi kararlarının kontrolü bu azınlığın elindedir. Belki de bunu sebebi ülkede dünyanın en büyük kiliselerden biri olan Bazilika Kilisesi'nin varlığından kaynaklanmaktadır. Ülkede İslamiyet ve Hristiyanlığın dışında %9,11İhyacılar ve %6,16 da paganlar vardır.

Ülkenin bağımsızlığından yani 1960'tan 2010'a kadar Hristiyanlık, ilk Müslüman cumhurbaşkanı AlassaneOuattara iktidara geçene kadar, resmi otorite üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Hristiyanlar kendilerini kültür ve eğitim açısından organize etmişler ve böylece ülkedeki stratejik yerleri kontrol altına almışlardır.¹¹⁶Örneğin, ülkedeki varlıklarını güçlendirmek için, Din Kültürü Yüksek Enstitüsü ve Katolik İlahiyat Koleji'nin1973'te kurmuşlar, buna ek olarak, 1963'te

¹¹⁵ Kone Abdurrahman b. el-Hac Konadi, **İslam ve Müslümûnfi Sahili'l-Âc**, 1. Baskı, Dârü's-ş-şirke el-İslamiyye yay., Kahire 1982, s.18;Vahid'd-Dînîhân, **el-İslam yetehaddâ, Mektebatü er-Risale**, Firsî yay., Beyrut 1974, s.51.

¹¹⁶ M. Soro, a.g.t., s.48.

Paris'te kurulan ve dünyadaki Katolikler arasında eğitimciler alışverişinde bulunan Öğretim Enstitüsü, Fildişi Sahili'ni merkez seçmiştir.

Sonuç olarak Fildişi Sahili Bernard Derneği, acil durumlarda yardımcı olan ve küçük Alman projelerini teşvik eden Roma'daki Dünya Haçlılar Derneği'nin bir koludur. Ayrıca Apostolique adında Papalık elçiliği, Fildişi Sahili ile Vatikan arasında güçlü bir diplomatik ve kültürel ilişkiye sahiptir. Aslında bu papalık elçiliği 22 Aralık 1948'de Senegal'de bulunan Dakar'da kurulmuştur. Daha sonra bu adamlar, ülkedeki dini ve kültürel hedeflerine ulaşmak için Haziran 1972 yılında Abidjan Papalık Büyükelçiliği kurmuştur. Bu büyükelçilikte Justa Mueller Grasshaadlı bir Vatikan temsilcisi çalışmıştır. Daha sonra Fildişi Sahili'ne Joseph Amchia adında Vatikan Büyükelçisi olarak atanmış. Bugün Roma'daki bulunan kilise haricinde dünyanın en büyük kilisesinin Fildişi Sahili'nde olması ve burada çokça bahsedilen örnekler Hristiyanlığın sömürgeciler için bir alet olduğunu delil olarak durmaktadır.¹¹⁷

Hristiyanlık dini bölgeye geç gelmesine rağmen nasıl oldu da kısa sürede bölgeye hâkim olmuştur. Bu durum göz önünde bulundurulmalı ve dikkatli bir şekilde incelenmelidir. Prensip olarak Hristiyanlığın başarısı sırrını üç temel konuda yatmaktadır. Bunlardan ilki bölgede Hristiyan eğitim planlamasının kapsamlılığı ile geliştirilmesi ve eğitim kurumları eliyle sistemli çalışma neticesindedir. Eğitim kurumlarından kasıt Hristiyan özel ve devlet eğitim okullarıdır. İkincisi dini eğitim faaliyetleri hedefiyle insanlığa yardım etmek isteyen Hristiyan yardım kuruluşları aracılığıyla yapılan çalışmalardır. Bunlardan sonuncusu ve en tehlikeli olanı ise Afrika hükümetleri aracılığıyla hedeflerine ulaşmak için Fransa ve Amerika üzerinden Afrika hükümetlerini kullanan Hristiyan Kilisesi'nin stratejik planlılarıdır. Ayrıca bu hedefler filmler ve diziler aracılığıyla desteklenmektedir. Dolayısıyla bu maddeler, Hristiyanların yaptığı her şeyin arkasında planlanmış bir proje olduğunu göstermektedir. Bu projelerin gerçekleştirmesi için devlet kurumları aracılığıyla birbirlerine yardım ve destek sağlanmaktadır. Fakat ne yazık ki bu gerçekler Afrika ve Fildişi dünyasında bilinmemektedir.

¹¹⁷ D. Ayoub, a.g.t, s.71-72, 170.

Batı Afrika bölgesi, yerel yaşam tarzlarıyla uyumlu bir şekilde çeşitli doğu ve batı medeniyetlerine tanıklık eden tarihi bir bölgedir. Batı Afrika'nın şahit olduğu en güzel dönemlerden biride bölgenin tüm Batı Afrika'yı kapsayan "Gana" ve "Soghi" Müslüman krallıklarının ve ardından Mali Krallığı'nın İslami bir yönetim altında hüküm sürdükleri dönemdir.¹¹⁸ Fildişi Sahili toplumunu kapsayan bu çalışma, İpek Yolu'nun kullanıldığı tarihten bu yana Fildişi Sahili ile Araplar arasındaki eski ilişkileri olan Batı Afrika halkının İslami krallıklar kurulana kadar Arap dilini ve İslam'ı tanınmaları şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla onlar için Arapça'nın ve İslam'ın önemi iki ana faktörden kaynaklanmaktadır : Fildişi toplumu ile ülkenin kuzeyinden gelen tüccarlar arasındaki ilişkide temsil edilen ticari faktör ve daha sonra ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız ikinci faktör ise dini faktördür.

Bölgede İslam ve Arap dili ile ilgili sunulan her şeye rağmen, tarihçilerin hiçbirinin tarihsel meselelerde İslam ve Arapça'nın bölgeye nasıl girdiği, hangisinin önce geldiği ve bölgedeki gelişmeleri konusunda aralarında görüş birliği yoktur. Bu konudaki araştırmacıların görüşleri tamamen birbirlerine uzak ve tutumları farklıdır. Genel olarak Arap dilinin Batı Afrika'ya ve özellikle Fildişi Sahili'ne girdiği tarihi hususunda ikna edici bir bilimsel sonuca ulaşmamıştır. Belki de bu farklılığın nedeni bir yandan konunun öneminden, diğer yandan da bakış açısı farkından kaynaklanmaktadır. Mesela Batı felsefesinin kalemiyle yazılan bir yazı, Müslüman bir tarihçinin yazdığı ile benzemez. Ancak tarihçilerin eski ve modern görüş ve felsefelerinin farklılıklarına rağmen İslam ve Arap dilinin bölgeye ulaşma konusunda onların Hristiyan ve Fransızca'dan önce geldiklerini söylemektedirler.¹¹⁹ Bazı sömürgecilerin amacı İslam tarihini yok etmeye çalışmak, bazıları ise Fildişi tarihi ve kültürünü sömürgecilik tarihiyle değiştirmeye çalışmaktır. Bundan ziyade birçok araştırmacıya göre onların öncelikli hedefinin bölgedeki İslam tarihini değiştirmeye çalışmak olduğuna inanmaktadır. Bölge araştırmacılarından Mehamet Ahmet Lo: "Bölgenin ve bölgedeki

¹¹⁸ Muhammed Ahmet Lo, "Ta'limu'l-Âm ve Menhaci, es-Senegal", Nemu zecen, Niamey-Nijer, (27-28/4/2009), s.2; Babiker Kadri Mâri, **Kitabetu'l-Lugat'il-Afrikiyyebi'l-Harfi Arabi, (Kalkaşendi-ladi-Hawsa-Sevahili)**, M.K.Z.İ.F.yay., Hartum 2006, s.3; J. Vasilev ve Y. Savelyev, a.g.e.s,3

¹¹⁹ Yusuf Rukuz, **Afrikiyâ s-sevda siyaseten ve haðareten**, 1. Baskı, Müessesetu'l-Cema'ati'd- Dirase, Beyrut 1981, s.93-94.

eğitim tarihi, uzun süredir bilinmemektedir. Bunu nedeni ise bölge sömürgecilğe ve köleleştirme kampanyalarının kaldırılmasında, sömürgeciler halkın güçlerini, zenginliğini ve tarihi görmezden geldiler ve imha ettiler”¹²⁰ sözleriyle açıklık getirmiştir.

İslam'ın Batı Afrika bölgesinde tanıtılması ve yayılması konusunda, Müslüman tüccarların göçüne ve günümüzde Mali, Senegal, Nijer, Fildişi Sahili ve Nijerya'yı içeren Batı Afrika bölgesindeki ticari hareketliliğe dayanmaktadır. Ancak ne yazık ki, bölgenin tarihini görmezden gelen bazı yazarlar, H.V./M.XI. yüzyılda Murâbitların Batı Sudan'ı işgal ederek İslam'ın bölgeye geldiğini varsaymaktadır.¹²¹ Ancak Afrika halkının büyük çoğunluğunun, İslam'ı benimsemelerindeki en büyük etkenin askeri hamleler olmadığı bilinmektedir. Eski zamanlardan beri Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika arasındaki sürekli iletişimin eşlik ettiği tarihsel olaylar, İslam'ın Arap Yarımadası'nda ilk ortaya çıkışından bu yana Batı Afrika bölgesine ulaşmasını sağlayan en iyi araç olarak görülmektedir.¹²²

Bu görüş el-Kalkaşendî, Ebu el-Abbas Ahmed bin Ali ve diğer tarihçiler tarafından da kabul edilmektedir. Dolayısıyla genel olarak ne Fildişi Sahili'ne ne de Batı Afrika'ya veya özellikle Sahraaltı bölgesine İslam'ı ilk yayan Murâbitların olmadığı söylenebilir. Ayrıca imparatorluklar kurulmadan önce ve hatta Murâbitlarhanedanı kurulmasından çok önce İslam bölgeye kolay bir şekilde girmiştir. Daha sonra Murâbitların dönemi gelince Batı Afrika bölgesinde İslam'ı yaymaya devam etmişler, böylece bölgede İslam'ın değerlerini ve öğretilerini yayarak itibar kazanmışlardır. Buna göre tarihçiler bölgede Arap dilinin tanınması hususunda belirli bir tarih kaydı bulamamışlardır. Ancak İslam'ın bölgeye girdiği ilk tarih konusunda, İslam'ın ilk ortaya çıktığı asırdan beri bilindiği konusunda hemfikirlerdir. Verilen önceki bilgilere dayanarak, bölgeye ulaşan Arap dilinin veya İslam'ın önceliği konusunda tarihçiler ve araştırmacılar üç gruba ayrıldığı söylenebilir.

¹²⁰ M. A. Lo, a.g.m., s.2.

¹²¹ Ne'îmu'l-Kadâh, **İfrîkiyâa'l-Garbiyye fî zillî'l-İslâm**, 2.Baskı, İrşadu'l- Kavme yay., Cezayir 1960, s.65-86.

¹²² Rahman Ömer el-Mâhî, **Davetu'l- İslamiyye fî Afrikiyye ve 'l-vâki' ve 'l-müstakbel**, dâru şakâfeve'l- i'lâm yay., Trablus 1999, s.85-88.

Birinci grup Arap dilinin genel olarak Batı Afrika bölgesine ve özellikle Fildişi Sahili Cumhuriyeti'ne İslam'ın bölgede ortaya çıkmasıyla girdiğine inanmaktadır. Dolayısıyla bu grupbölgeyeArapça'nın girmesini İslam'ın girmesiyle ilişkilendirmektedir. Bu görüşü savunanlardan Toure Ali Moussa: "Fildişi Sahili'nde Arapça dilinin varlığı İslam'ın tanıtılması ve Kur'ân mekteplerinin ülkenin kuzey bölgelerinde yayılmasıyla başlamıştır"¹²³ demektedir. İkinci grup ise Arap dili ve İslam'ın uzun zaman önce bölgede varlıklarını sürdürdüğünü, ancak bölgeye geldikleri ilk tarihi belirlemenin zor olduğunu ifade etmektedir. Aralarında Fildişililerinde olduğu araştırmacılara göre asırlar önce Müslüman asker gruplarının Arap dilinin yayılmasında büyük rol oynadıklarını söylemektedir.¹²⁴Üçüncü grup ise diğerlerinin söylediklerinin tam tersini savunmaktadır. Yanı Fildişi Sahili'ni de içeren Batı Afrika'ya Arap dilinin İslam'dan çok önce geldiğini ileri sürüyorlar. Ayrıca bu konuda Ahmed Said Galânisi **"Batı Afrika'da Arap Dilinin Önceliği"** adlı çalışmasında konuya dair: *"Arapların Fas olarak adlandırdığı ülkeler ile Sahra'nın güneyindeki ülkeler arasında eski ticari ilişkilerin olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla VII. yüzyıldan önce İslam'ın Afrika kıtasına girmeden önce Arapça dili bilinmektedir"*¹²⁵ ifadelerini kullanmaktadır.

Aynı zamanda bu görüş, Abdulkadir Muhammed Seylâ tarafından Batı Afrika'da İslam'ın yayılması başlığı altında şu sözlerle doğrulanmıştır: *"Şayet Afrikalılar Arap dili bilmiyor olsaydılar, Sahabelerin ilk öncüleritüm Afrika'daki yaşayan insanlara tebliğleri ilk başta olmayacaktı. Dolayısıyla ilk Müslümanlar İslam'ı yaymak için Afrika kıtasında bulunmadan önce Afrika, Arap dünyası ve dilinden haberdar idi. Çünkü Arap Yarımadası'nın Doğu Afrika ile ekonomik, dini ve siyasi bağlantısı vardı. Ayrıca bu iki dünya arasındaki ilişki sadece Kara Kıta'dan getirilen kölelerle sınırlı değildi. Bundan daha ziyade Afrika'da bulunan Habeşistan ile Güney Arap Yarımadasında bulunan Yemen ile yakın bağları vardı. Bu nedenle İslam'ın Afrika'ya olan erken ilgisi ancak bir tarihsel ilişkilerin doğal bir devamı ve kaçınılmaz bir gelişimi olarak*

¹²³ T. A. Moussa, a.g.t., s.63.

¹²⁴ K. Salihou, "Takvîmu'l-Menahic ", s.50

¹²⁵ Şeyhu Ahmet Sa'id Gladint, **Hareketu' l-Lugati'l-Arabiyye ve âdêbiha fî Nijerya**, 2.baskı, Dâru'l-Me'arif, Kahire 1996, s.17.

açıklanabilir".¹²⁶ Araştırmacıların ve kaynakların büyük çoğunluğu bu görüşü savunmaktadır. Kanaatimize göre, Fildişililer ve Araplar arasındaki Arap diliyle ticari ilişkileri, ilim adamların meclisleri ve ders halkaları Fildişi Sahili'nde Arapça ve İslami eğitim müfredatının temel taşını atmıştır.

Fildişi Sahili'nin Ülke Başkanı 30 Kasım 2010'da seçilen Dr. Alassane Ouattara'dır. Ulusal Konsey Başkanı ise Guillaume Kigbafori Soro'dur. Ülkede yaklaşık 120 siyasi parti bulunmaktadır. 1990 yılında çok partili sisteme geçilen Ülke'de, dernekler faaliyetlerini uygulamakta özgürdür. Ülke 19 idari bölge, 59 valilik, 243 eyalet ve 197 kasabadan oluşmaktadır. 2010 yılında yapılan son nüfus sayımına göre Ülkenin nüfusu 21.058.798 kişidir. Ülkede km² başına 31.63 kişi düşmektedir. Fildişi Sahili'nin GSMH'sı 424.900 €'dur ki bu, kişi başına 648 €'ya tekabül etmektedir. Ülkenin en önemli ihracat ürünleri kahve, kakao, kauçuk, palmye yağı, kaju fıstığı, pamuk ve petroldür. Ülkenin para birimi Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası tarafından basılan Afrika Frangı'dır. Döviz kuru ise 1 Euro, 655 CFA Frank'ına, 1 Dolar ise 555 CFA Frankı'na eşdeğerdir. 60 Gümrük kapısı olan Ülkenin resmi dili Fransızca'dır.¹²⁷

Fildişi Sahili, iktidarı halka daha da yakınlaştırmak için merkezi olmayan bir idari sistem seçmiştir. Bağımsızlıktan bu yana, devlet dış merkezli idari kısımları çoğaltmak için çaba sarf etmektedir. 2001'den bu yana yapılan genel konsey seçimleri, devletin dış merkezli bu yapıların kurulmasına, nüfus bölgelerinin işlerini yönetmesine ve onu geliştirmek için çalışmalarına katkı sağlayarak güçlendirmiştir. Her bölge bir grup devletten oluşmaktadır. Bu bölgevali tarafından yönetilirken, vali yardımcısı bir grup ilden oluşan bölgeye başkanlık etmektedir. Ayrıca her valinin, vali yardımcısının ve devlet başkanının bölgeden üfuzları geçerlidir.¹²⁸

¹²⁶ Abdulkâdir Muhammed Sylla, *el-Müslimûna fi Senegal Me'âlimu'l-Hâdir ve êfâku'l-müstakbel*, 1. Baskı, el-Ümma yay., Katar 1985, s.49.

¹²⁷ "Présentation de la Côte d'Ivoire France Diplomatie <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/cote-d-ivoire/presentation-de-la-cote-d-ivoire/> (18.02.2021) Diabate Eyüp, a.g.e.s 12

¹²⁸ http://www.gouv.ci/_actualite-article.php?d=1&recordID=9243 (19.02.2021); S.b. Sa'îd el-Alavî, "a.g.m.s.108-119.

İlk Fildişi Anayasası, 26 Mart 1959'da Fildişi Sahili'nin özerkliğe sahip olduğu dönemde kabul edilmiştir. Daha sonra 7 Ağustos 1960'ta bağımsızlık kazanıldıktan sonra, aynı yılın 3 Kasımı'nda anayasada bazı değişiklikler yapılmıştır. Ancak 24 Aralık 1999 darbesi sonucu bu anayasa iptal edilmiştir. İkinci cumhuriyetin başlangıcını işaret eden Fildişi Sahili'nin mevcut anayasası, seçimlerin%86'sının katılımıyla Temmuz 2000'de askeri güç tarafından yürütülen bir referandumla kabul edilmiştir.¹²⁹

Anayasaya göre Cumhurbaşkanı aynı zamanda devlet başkanı, ordu başkanı ve yürütme organının başkanıdır. Genel ve doğrudan teklif yoluyla beş yıllık bir dönem için bir kez daha tekrar seçilebilir. Devlet Başkanı tarafından seçilen Başbakan başkanlık görevine tayin edilir. Başbakan isehükümet faaliyetlerini koordine ve hükümet konseylerine başkanlık eder. Mevcut Başbakan, görevlerine ek olarak Savunma Bakanının görevlerini de yerine getirmektedir.¹³⁰ Ülkede Ulusal Meclis ise yasama yetkisini kullanır. Milletvekili olarak adlandırılan üyeleri beş yıllığına seçilir, genel ve doğrudan oy hakkı ile yenilenebilir ve yasalara göre vatandaşlar oy vermekle yükümlüdürler. Anayasa Konseyi yasaların anayasallığını, yani yasaların anayasaya uygunluğunu izler. Ayrıca adayların devlet başkanlığı pozisyonuna uygunluğunu ve seçim uyumsuzluklarında yayınları belirler. Ekonomik ve Sosyal Konsey, Devlet Başkanı tarafından seçilen sendikaların, sosyal ve mesleki toplumların ve yerel toplulukların temsilcilerinden oluşur. Bu konsey, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın tüm yönlerini izler ve ülkenin kalkınmasına yönelik yürütme organına önerilerde bulunur.¹³¹

Yargıtay, personel üyeleri, ister mahkemelerde ister ilk derece, isterse de temyiz mahkemelerinde olsun, adaletin sağlanmasını sağlar. Ulusal Barış Yüksek Danışma Konseyi kişisel başarıları olan veya devlete hizmet veren insanları onurlandırmakla görevlidir. Şikâyet Kurulu ise uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk yapar. Fildişili ekonomisi esas olarak GSMH'nin %20'sini temsil eden kahve ve kakao üreticilerine, dolayısıyla da ithalat girişlerinin %40'ına dayanmaktadır. Fildişi Sahili, 2009-2010 dönemi verilerine göre dünyanın ilk kakao ve ikinci kahve üreticisidir. Zikredilen

¹²⁹ Y. B. Toure, a.g.t., s.72.

¹³⁰ T. A. Moussa, a.g.t., s.30-32.

¹³¹ S. S. el-Alavî, a.g.m., s.121.

yıllarda kahve ürünü 2.1 milyon tona, 2011 yılı ürünü 600.000 tona ulaşırken, Fildişi Sahilleri kauçuk, palmiye yağı, pamuk, muz, ananas ve diğerlerini üretmiştir. Gıda tarımı özellikle 608.032 ton mısır, 670.006 tonpirinç, 2.047.064 ton Cassava (manyok), 4.970.949 tontatlı patates ve1.519.716 ton cennetmuzu için Fildişi Sahili ekonomisinin önemli bir parçasıdır.¹³²

Ülkenin kuzeyinde ve merkezinde inek ve keçi, genelinde ise kümes hayvanları ve diğer hayvanlar beslenmektedir. Fildişi Sahili kendi kendine yeterli etüretemediği için Mali, Burkina Faso, Nijer ve Avrupa ülkelerinden et ithal etmektedir. Fildişi Sahili, Gine Körfezi'nde bir kıyı şeridine sahiptir ve birçok nehirde geleneksel ve ticari balıkçılık ticareti yapılmaktadır. Ayrıca balık ürünleri iç tüketim için yeterli değildir. Bu nedenle Fildişi Sahili ton balığı, konserve balığı, dondurulmuş uskumru balığı ve diğer balık türlerini ithal etmektedir.¹³³ Fildişi topraklarında petrol, doğal gaz, elmas ve altın gibi yeraltı zenginlikleri bol miktarda bulunmaktadır. Fildişi Sahili'nde 2008 yılında ham petrol üretimi günde yaklaşık 50.000 varile ulaşırken, doğal gaz üretimi 1.742,3 milyon m³ yaklaşık 1,5 tona çıkmaktadır. Aynı zamanda Fildişi Sahili kereste ticaretini uzun yıllardır işlemektedir. Hatta Fildişi Sahili kereste ticareti yüzünden kaynaklarında keskin bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum Fildişi Sahili hükümetiniormanların yeniden ağaçlandırılması ve sınıflandırılması için yeni politikalar izlemeye sürüklemiştir.

Fildişi Sahili'ndeAbidjan ve San-Pédro limanları ekonominin iki büyük dayanağıdır. Abidjan limanı ülkenin gümrük gelirinin%90'ına ve ülkenin gelirlerinin%60'ına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca Abidjan, Afrika'daki orkinos balıkçı gemileri için önemli bir liman iken, San-Pédro limanı kakao ihracatı açısından önde gelenlimandır.¹³⁴

Fildişi Sahili, 1960'da bağımsızlığını kazandığından beri hükümet mümkün olduğunca çok sayıda çocuğu okula kaydetmiştir. Bu nedenle ülkede eğitim bir öncelik haline gelmiştir. 2000 tarihli Fildişi Anayasası, Devletin tüm Fildişili çocuklar için eğitime adil erişim sağlama sorumluluğunu yüklemiştir. İşte o zamandan beri birbirini

¹³²S. S. el-Alavî, a.g.m.,s.119-122.

¹³³ D. Eyüp, a.g.t., s.71.

¹³⁴ S. S. el-Alavî, a.g.m., s.123.

izleyen hükümetler, hazırlık sınıfından üçüncü sınıfa kadar çocuklara ders kitapları dağıtarak ve ücretsiz okul kayıt politikası uygulayarak eğitimi zorunlu hale getirmiştir. Devlet, yerel toplum örgütlerini de destekleyerek, öğrenciler için okul lokantaları kurmaya teşvik etmektedir. Ülkede eğitim politikasının uygulanması hakkında hükümetteki üç bakanlık tarafından bu görev yürütülmektedir.¹³⁵

Millî Eğitim Bakanlığı ilköğretim sorumluluğunu taşır ve ülkedeki okur-yazarlık oranını yükseltmek için okul çağındaki çocukları okula gitmeye teşvik eden bir eğitim programına öncülük etmektedir. 6 ila 17 yıl arasında değişen okul müfredatına rağmen okuma yazma bilmeyen Fildişililerin sayısı %55'tir. Ayrıca bu Bakanlık 3 ila 5 yaş arası çocukları hedefleyen ilk eğitim, bir yaşımdan itibaren çocukları hedefleyen ilköğretim ve ikinci sınıfa kadar devam eden ilköğretim ve altıncı sınıftanlisans eğitimine kadar uzanan orta öğretimin sorumluluğunu taşımaktadır.2011'deki devlet ilköğretim okullarının sayısı, seçimlerden sonra ülkede meydana gelen krizin ardından, 250.628 öğrencisi ile 10.730'akadar ulaşmıştır. Bu eğitime genel eğitim denilir ve ayrıca Bakanlık tarafından yönetilen teknik ve mesleki eğitimler de vardır. Teknik ve mesleki eğitim, mezunların doğrudan işgücü piyasasına kayıtlı olduğu nitelikli eğitim sunmaktadır. Devlet okullara ek olarak, Eğitim ve İstihdam Eğitim Ajansı ve Ulusal Mesleki Eğitim Ajansı gibi mesleki eğitimin çerçevesine yardımcı olan yapılar oluşturmuştur.¹³⁶Yükseköğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı, Fildişi Sahili'nde yükseköğrenimle görevlendirilmiş olup, Cocody, Abobo-Adjami ve Bouakedevlet üniversitelerinden ve aynı zamanda üç devlet yüksekokulundan sorumludur: Bu Meslek Yüksek okulları Ulusal Disiplinlerarası Enstitü FelixHuvoiBoanbe, Ulusal Yüksekokul, Ulusal İstatistik ve Uygulamalı Ekonomi Yüksek Okuludur. Bunlarailaveten 36 üniversite olmak üzere 235 özel yükseköğretimden de sorumludur.

7 Eylül 1995 tarihli ve eğitim ile ilgili 95-696 sayılı kanun, eğitim sektörünüilerletmekiçinbaşlatılmıştır. Eğitim bakanlıkları, çoğu Batı üniversitesinin benimsediği derece sistemi, ustalar, doktora olan Anglo-Sakson sisteminden esinlenerek

¹³⁵ Kandia Camara,"Statistiques Scolaires de Poche", **MENET-FP**, (2017-2018), s.25.

¹³⁶ K. Camara, a.g.m., s.9, 151.

Fildişi Sahili'nde yeni bir eğitim sistemi uygulamak için akademisyenlerle birlikte çalışmaktadır. Burada, Fildişi Sahili'ndeki yükseköğrenimin, eğitimin işgücü piyasasının gerekliliklerine uymadığı temel bir sorundan muztarip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Şubat 2007'de Yükseköğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanı'nın girişimiyle düzenlenen seminerlebugibi sorunların üstesinden gelmek için birçok çaba gösterilmiştir.¹³⁷ Bu seminer Fildişi Sahili'nin küreselleşmeyle yönetilen bir dünyada rekabet edebilmesi için eğitim sektörünün ilerlemesine ve tüm gelişim alanlarında yükseköğretim çerçevelerinin oluşturulmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Seminerin ardından, Yükseköğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanı tarafından temsil edilen devlet ile Fildişi Ticaret ve Sanayi Odası Birliği tarafından temsil edilen Fildişili özel sektör ile Fildişi Ticaret ve Sanayi Odası arasında iki işbirliği anlaşması yapılmıştır. Anlaşmanın 9. maddesinde iki anlaşmayı kontrol için ortak bir takip organı kurulması gerektiğini vurgulamıştır.¹³⁸ Böylece seminerin kararlarını ve tavsiyelerini takip etmekle görevli ortak komite 20-22 Şubat 2007 tarihlerinde GranBassam'da oluşturulmuştur. Ayrıca bu komite yükseköğretim ve Bilimsel Araştırmalar Bakanlığı tarafından 21 Mart 2007 tarihinin 0190 sayılı karar ile Fildişi Sahili'nde sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınma sağlamak amacıyla, yükseköğretim, bilimsel araştırma ve özel sektör arasındaki ortaklık üzerine kurulmuştur.¹³⁹ Yükseköğretim, özel sektör ve özel sözleşme arasındaki bu ortak komite çerçevesinde bakanlık, özel lise öğrencilerine verilen sertifikaları yeniden düzenlemiştir. Diğer yaşamsal sektörlerin çoğu hala son krizin sonuçları etkisi altında olsa da eğitim ve araştırma yapılarında görülen büyük bozulma, yasaların öngördüğü tüm destek mekanizmalarını kullanmayı önermektedir.¹⁴⁰

¹³⁷ S. S. el-Alavî, a.g.m., s.124.

¹³⁸ Colection, Rapport d'état du système éducatif national de la Côte d'Ivoire pour une politique éducative, **IPE PôleDakar**, (2016), s.28.

¹³⁹ T. A. Moussa, a.g.t., s.67-69.

¹⁴⁰ Cisse Ahanadou Abdulkhakim Abdullah, "Mu'şirātu Cevdetu adâ'i Telâmizi'l-Merhaleti'l- Esasiyye fî Medârisi Sâhili'l-A'c min ve Cihat-i Nazar-i Mu'allimiha", **el-Mecelletu Ürdüniyye**, S.14, (2018), s.43-57.

B. Fildişi Sahili’nde Eğitim Sistemi

Her eğitimci, araştırmacı, tarihçi veya yazar Fildişi Sahili’nde Osmanlı İslamî eğitimi mevzusunda konuşma zorluğuna inanmaktadır. Ticaretin dine eğitimle ilişkisine ve bu bölgede İslam’ın yayılmasına değinmeden Osmanlı İslamî/dini eğitimi ve bu eğitimin müfredatı, yüksek medeniyeti, kendine özgü kültürü ve yaygın olarak türetilmiş dili hakkında bir şeyler yazmak gerçekten zor bir husustur. Bu kanı dini eğitim ve eğitim sisteminin varlığında esas katkının ticari aktiviteye dönmesi manasına gelecektir. Zira bu ticari faaliyet, Fildişi Sahili bölgesinde ve batı Sudan’da İslam’ın yayılması ve öğretilmesini de zaten muhtevasında taşımaktadır. Öyleyse Osmanlı İslami eğitim müfredatının ortaya çıkışı, Kuran dersleri, Arapça dilinin öğretilmesi, medeni kültürünün yayılması ve ilk dönem eğitim dersleri/kararlarının şüphesiz hepsi bu bölgede İslam’ın yayılmasıyla bağlantılıdır.

Burada araştırmacıların İslami eğitim döneminin başlangıcını belirleyemediğine dikkat edilmesi gerekir. Şöyle ki; eski ve yeni tarihçi ve araştırmacılar, bir noktada, yani İslam’ın Fildişi Sahili’ne erken dönemde girdiği ve eğitiminin bu dinin sevgi ve anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıktığını kabul etmekte ve tarihsel kaynaklar ile referanslar da bunu teyit etmektedir. Araştırmacılar bu devrin sınırlandırılmasını zor görmüşlerdir. Bununla birlikte birçoğu din eğitimi tarihinin İslam’ın Fildişi Sahili’ne girişiyle bağlantılı olduğu görüşündedir. Özel İslami okulların eğitim-öğretiminin tarihsel olarak varlığı, İslam’ın tanıtılması ve Kur’an okullarının Fildişi Sahili’nin kuzey bölgelerine İslam’ın girişi ve Kur’an okullarının yayılması ile bağlantılıdır.¹⁴¹

Ancak tarihçilere göre Osmanlı dini eğitimi, onu harekete geçiren ticari hareketle yayılmış ve bu Osmanlı İslami eğitimini bölgede yayıp genişletmiştir. İslamî eğitimin yayılmasında temel esas tüccarların mescitler inşa etmesidir. Bundan sonra da işin başında eğitim faaliyetlerinin düzenlendiği toplu ve tekli eğitim halkaları, medreseler ve çocuk okulları (küçük tahtalar üzerine yazarak) ortaya çıkmıştır. Bölge halkının bildiği dışardan gelen ilk eğitimin Osmanlı dini eğitimi ile gerçekleştiği hususudur. Zira Osmanlı dini eğitimi Hristiyanlıkla ilgili sömürgeci eğitimi yaklaşık 600sene geçmiştir.

¹⁴¹ K. Salihou, “Takvîmu’l-Menâhc”, s.37.

Çünkü Fildişi Sahili’nde ilk mesihi-sömürgeci batılı okul XIX. asırda iken, ilk Osmanlı Kur’an okulu XIV. asırda kurulmuştur.¹⁴²

Fransız işgalcileri İslamî eğitimi ve Arapça’yı bıraktıktan sonra Fildişi Sahili’nde 1887 yılında mesihi-sömürgeci ilk eğitim kurumunu tesis etmişlerdi. Bundan sonra bu okul Nizâmî veya Hukûmî (resmî veya devlet) eğitimi diye bilinmiştir. Bu devlet eğitimi temel olarak mesihçi-kiliseci ve işgalci eğitimin bizatihi kendisidir. Fildişi Sahili’nde eğitim sistemi veya okul çeşitlerini dört ana başlık altında toplamak mümkündür.

Bunlardan ilki Geleneksel Okullar (teke-tek eğitim) veya Çocuk okulları olup ülke tarihinin en eski okullarıdır. Bu okulların ülkede varlığı XIV. asra kadar uzanmaktadır. Bu yönüyle okullar ülkedeki eğitim çeşitlerinin en eskisi olmaktadır¹⁴³. Hatta kamu-devlet eğitim sisteminden yaklaşık 600 sene daha eski oldukları bilinmektedir. Modern İslami okulların inşasındaki pay da bu modele dönmektedir. Buralarda eğitim çocuklara okuma-yazma esaslarının öğretilmesi ve Kur’an’ın ezberletilmesine yoğunlaşmaktadır. Genel olarak dersler mescitlerin içerisinde, ağaç gölgesi altında veya binaların birinin zemininde yapılmaktadır.

İkinci ana grubu ise Çağdaş Osmanlı İslami-Dini Okullar oluşturmaktadır. Bu okullar bina yönünden Halvet (başa baş) eğitim düzeninden modern eğitim düzenine dönüşmüştür. Bu tarz eğitim bu okullar nitelik ve nicelik yönünden birbirlerinden farklı olsalar bile en yaygın, en hareketli ve Kur’an dilinin yani Arapça’nın veya eski Osmanlıcanın yayılmasında da en gayretli olanıdır. Fakat devlet bu okulları resmi eğitim metotları uygulanmadığı gerekçesiyle tanımamakta, bundan dolayı bazıları bu okulları ehlî (özel) okullar diye isimlendirmektedir¹⁴⁴.

Eğitim sisteminin üçün ana grubunu Çağdaş Tipik İkili İslami Arap Okulları oluşturmaktadır. Bunlar halvet (teke-tek) düzeninden modern sisteme dönüşen İslami okullardır. Daha sonra da bu aşamadan bugünkü ikili tipik okullar olarak bilinen okullara

¹⁴² T. A. Moussa, a.g.t., s.113.

¹⁴³ Ahmet Şelebi, **et-Terbiyyetu’l-İslamiyyetu nezmuha tarihuha felsefetuha**, 3. Baskı, Kahire Üniversitesi yay., Kahire 1978, s.46-47.

¹⁴⁴ D. Eyüp, a.g.t., s.152.

dönüşmüştür. Yani bunlar %50 devlet eğitim programının ve %50 İslami eğitim programının tatbik edildiği okullardır. Bununla da devlet, mezunlara kamuda çalışma imkânı sağlamaktadır¹⁴⁵.

Dördüncü ana grup ise Devlet veya resmi okullardır. Bunlar devletin resmi eğitim okulları olarak bina ettiği okullardır. Bugün bunlar birer devlet okulu olarak bilinmektedir. Aslında dersler ve bu derslerin içeriği Fransız Hristiyan sömürge derslerini ve dünyayı kazanma girişimlerini kapsamaktadır. Bunun laik düşünce olduğu söylenmektedir. Bundan dolayı Fildişi Hükümeti eğitimle ilgilenmekte ve bunu ön plana koymaktadır. 1980'de genel bütçesinin %43,5'ine eşdeğer 147 milyar CFA Frangı eğitim ve öğretim sektörüne tahsis edilmiştir. Fildişi Planlama Bankası %6,7 oranında eğitimi geliştirmek için sisteme katkıda bulunmuştur, Aynı şekilde Fildişi Sahili Sosyo-Ekonomik Bankası, Yüksek öğretim kurumlarında özel eğitime 37 milyar CFA Frangı tahsis etmiştir. Bu da 1980-1981'de ilköğretimin %82,3 oranında yükselmesine katkı sağlamıştır¹⁴⁶.

Fildişi Sahili'ndeki ilk işgalci ve sömürgeci okulun kuruluşu 1887 yılındadır¹⁴⁷. Okul bundan sonrakidönemderesmi ve devlet okulu olarak anılmaya başlanmıştır. Bunların temel hedefi, sömürge düşüncesinin bağımsızlıkla bitmiş olsa bile, ülkeyi yönetenlerin kalbinde yerleşik bir karar ve fikir olarak kalması için sömürge operasyonlarını sürdürmek ve ülkede sömürü düzeninin devamını sağlamaktır.

Daha önce de ifade edildiği üzere Osmanlı İslami eğitiminin evveliyatı, eğitim düzeni, çeşitleri ve genel olarak Batı Sudan'a ve özelde Fildişi Sahili'ne ulaşması hakkında bazı bilgiler verilmişti. Ayrıca Fildişi Sahili'nde İslami eğitimin başlangıcı hakkında konuşmak, Arap eğitiminin İslam'ı davet aktivitesinin bir parçası olması itibariyle genel olarak Batı Afrika'da İslam'ın giriş tarihinden ayrılmaz bir gerçektir¹⁴⁸. Bütün bunlar Hristiyanlık, İslam dininden önce inmiş olsa bile İslami

¹⁴⁵ K. Camara, "Statistiques Scolaires de Poche", s.68.

¹⁴⁶ T. A. Moussa, **a.g.e.**, s.30.

¹⁴⁷ <https://aip.ci/la-premiere-ecole-de-lhistoire-de-la-premiere-ecole-de-Cote-dIvoire-rouvre-ses-portes-apres/>; T. A. Moussa, **a.g.t.**, s.113.

¹⁴⁸ K. Salihou, "Takvîmu'l-Menâhic", s.35.

eğitimin Mesihî eğitimi geçtiğini teyit etmektedir. İslam dini Batı Afrika bölgesine Hristiyanlıktan önce girmiştir. Afrika toplumunun ve Batı Sudan'ın tanıdığı ilk din İslam dini ve eğitimi olmuştur. Hristiyan tarihçi Hubert Deschamps de buna işaret ederek: "1800 yılından önce, Hristiyanlık dini Roma İmparatorluğu'nun sonunda Kuzey Afrika'ya girdi ancak zencilerin içerisine girmedi" cümlesiyle aktarmaktadır¹⁴⁹. Afrikalı araştırmacılar ve kaynaklar sömürgeci mesihî eğitimin İslam'ın yaptıklarını, İslami eğitimi genel olarak Batı Sudan'da özellikle de Fildişi Sahili'nde yok ettiğini ispat etmişlerdir. Aynı şekilde Afrika insanını da yerle bir etmiştir. Sömürgeci Avrupa saldırısı Hristiyanlaştırma faaliyetiyle ve Hristiyanlık eğitimiyle beraber fesat da oluşturmuştur. Batı Afrika'daki eğitimcilerinden biri buna "Sömürge eğitimi Afrika düşüncesi ve hassasiyetini bozmuş ve Fransız ve diğer sömürgeci devletlerin itikatlarını doldurmuştur" cümleleriyle açıklama getirmiştir¹⁵⁰. Sömürgeci Hristiyanlık eğitimi Afrikalılar için bela ve fikri durgunluk dışında bir fayda getirmemiştir. Fildişi Sahili'nde eğitimin tarih içerisinde aşağıdaki gibi dört aşama geçirdiğini söyleyebiliriz.

Hiç şüphe yok ki, her bir toplumun ister eski zamanlarda isterse Taşdevrinde olsun bir eğitim ve öğretimi vardır. Eğitimciler de eğitim-öğretimin insanlığın varlığından beri var olduğunda görüş birliğindedir. Eğitimci Abdullah Abduddaim de bu görüşte olup çalışmasında konu ile ilgili şunları yazmaktadır; "*Eğitimin, çocuklarına bakan babalar ve anneler bulunduğundan beri var olduğu doğrudur*"¹⁵¹. Aynı şekilde tarihsel kaynaklar da Fildişi Sahili'nde eğitim-öğretimin geçmiş zamanlardan beri varlığını ispat etmektedir. Fildişi Sahilli tarihçi Ali Tore de Fildişi Sahili bölgesi halkının İslam ve Hristiyanlığın bölgeye girişinden önce ülkenin her bir köşesinde gencin çevresiyle olan bağıyla ilgilenen ve aynı şekilde sosyal hayatın düzenlenmesinde büyük rolü olan geleneksel eğitim-öğretimi bildiklerini söylerken buna işaret

¹⁴⁹ Hubert Dîşân, **el-Diyânâtu fî İfrikiyâ's-sevdâ'a**, çev: Ahmed Sâdik Hamdî, Dâru'l-kütup yay., Kahire 2006, s.155. 47.

¹⁵⁰ Mehmet el-Beşir Semila, "Mazahir-i Tesir et-Âlim grubu fî-Atalim-i İslami fî Afrikyâ", **M.K.A.**, S.12, (2012), s.72; Muhammed el-Beşir Sambela, "Mazahirte'sîri't-tealim garbi fî't-tealim İslami fî Afrikiyâ", **Mecellet kıraat Afrikyâ**, S.12, (2012), s.79.

¹⁵¹ Abdullah Abduddâim, **et-Terbiyye Ebra Târihmina'l-usûri'l-âdîm Hattâevâil'il-ğarni'l-İşrîn**, 1.Baskı, Darü'l-İlm yay., Beyrut 1973, s.11.

etmektedir¹⁵². Fildişi yazarda Fildişi Sahili’nde ve bölge halkına göre eğitim-öğretim hakkında konuşurken bunu desteklemekte ve şöyle demektedir; “*Fildişi Sahili toplumu, kültürel ve eğitimsel etkinliklerin renklerini içeren sistemler tarafından yönetildi ve eğitim, çocuğun yeteneklerini geliştirmeyi veya topluluğunun geleneklerine göre onu geleceğe hazırlamayı amaçlıyordu. Kişi de hayatı boyunca eğitim ve öğretimin içerisindeydi*”¹⁵³.

Fildişi Sahili toplumu geçmiş eğitim-öğretimde Afrika-Fildişi Sahili değerlerini ve yerel dillere yoğunlaşmaktaydı. İbnRakik bir adım daha ileri giderek Fildişi Sahili’ni de kapsayan Batı Sudan halkının kendine has harfleri olduğu, Romalıların bunları yok ettiği ve tarihi süreçte bunların kaybolduğu, daha sonra Kur’an harflerinin kullanıldığı, akabinde de Latin harflerinin kullanılmaya başladığı görüşündedir. İbnRakik, Romalıların Afrika’yı işgal ettiklerinde buldukları harfleri ve başlıkları yok ettiği, kendi harfleri ve unvanlarını tek başına kalacak şekilde bunların yerine koyduğundan bahsetmektedir.¹⁵⁴ Eski Afrikalıların tarih sürecinde harflerini kaybetmeleri tuhaf değildir. Eski çağ halklarında kaynaklara göre eğitimin geleneksel ve yaratıcı olduğu ancak ailenin toplumun geleneksel kültüründen ortaya çıktığı söylenebilir. Bu dönemde eğitim-öğretim siyah insanlara geleneksel milli ibadetlerinde ortaya çıkan geleneksel ruhsal davranışı öğretmekten ibaret olduğu bilinmektedir. Bugün olduğu gibi o dönemlerdeki öğretme ve öğrenmeyi anlamamız mümkün değildir. Bu ilk dönemdeki yani geçmiş çağdaki eğitim-öğretimdir.

Eğitim düzeni geleneksel olarak Ortaçağ’da da devam ettirmiştir. Sonra da genelde Sudan’da ve özelde Fildişi Sahili’nde gelişip dönüşmüştür. Bu milattan 400 sene önce Batı Sudan’da kalkınan ve gücüne-ihtişamına ulaşan Kara Afrika medeniyetinin sonucudur¹⁵⁵. Sözlü anlatımlar da bunu desteklemektedir. Bölgede eğitim geniş bir şekilde yayılıp gelişmiştir. Tarihçiler, Afrikalıların bu medeniyeti oluşturduğunu

¹⁵² T. A. Moussa, a.g.t., s.46.

¹⁵³ C. Lasine, a.g.t., s.37.

¹⁵⁴ Mârmol Karbahâl, *İfrîkiyâ*, C.I, çev. Mehmet Haccî vd., 1.Baskı Mektebatü’l-Me’ârif yay., 1984, s.117.

¹⁵⁵ Côn Jozef, *el-İslam fî memâlik ve İmbratoriyyât Afrikiyâ es-Sûdâ*, çev. Muhtâr es-suvayfi, 1.Baskı, Dârü’l-kutubi’İslamiyye yay, Beyrut 1984, s.15-16; J.Donnelly Fage, a.g.e., s.36.

söylemektedir. Tarihçi K. Madhu Panikar bu durumu şu ifadelerle aktratmaktadır; "Bu, gerçek yapıcısı olan Afrika Medeniyeti'dir. Batı Afrika'da medeniyetin gerçek yapıcıları siyah insanlar ve Afrika'daki diğer unsurlardır"¹⁵⁶. Bazı yazarlar buna "Büyük Afrika Medeniyeti" adını, bazıları da "Kara Afrika Medeniyeti" adını vermişlerdir. SirimanKouyate ise konu ile alakalı; "*Batı Sudan'da kalkınan Afrika medeniyeti M.Ö.100 yıllarında gücünü ortaya koymaya başlamıştır. Miladi ilk asırlarda büyük gücüne ulaşmış ve Kamerun bölgelerinde bulunan muntıkayı da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Nufuzu Kuzey Nijerya'nın yukarılarına kadar ulaşmıştır. Buralara Batı Sudan halkı hükmetmekteydi. Bu medeniyetteki idareciler kendilerine ait kanunları uyguladıkları bu bölgelerde eğitimi teşvik ettiler. Bu kanunlar muhtevasında 125 kanunu içermekteydi.*¹⁵⁷ *Her bir kanunun bentleri ve şerhleri vardı. Bazıları eğitim, bazıları da kadın haklarını kapsamaktaydı. Bu da bu devirde geleneksel sosyal eğitimin bu bölgede üstün bir şekilde gelişip yayıldığını ortaya koymaktadır*"¹⁵⁸ değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bu dönemde bölge halkı için eğitimle alakalı olarak bunları söylemek mümkündür.

Milli eğitim-öğretim İslami çağ gelene kadar aynı şekilde devam etmiştir. Bu dönemde, Batı Sudan'ın ayrılmaz bir parça olan Fildişi Sahili, ülkenin herhangi bir devrinden daha fazla eğitimde olumlu bir kalkınmaya şahitlik etmiştir. Ancak eğitim daha ziyade dini bir karaktere büründü ve Afrika, Fildişi ruhunu yükseltmek için ilim meclisleri çoğalıp Kur'an okulları açıldı. Tarihsel kaynaklar da bunu ispat etmektedir. KulubaliLasına bu durumu şu cümlelerle açıklamaktadır; "*İslamî eğitimin başlangıcı öğrenen şahsın ahlakî ve adetleriyle İslamî toplumun içerisine sokulması ve hayatında*

¹⁵⁶ K. Madhu Panikar, **el-Vaseniyet ve İslam Tarihi imparator-u Yat-i'l-zenci fi grubu Afrikiyye**, çev. Ahmet Fuad, 2.baskı, Meclisi a-ala li-l sekafe,1998, s.6; J. DonnellyFage, **a.g.e.**, s.36-37.

¹⁵⁷ Bougari Sanogo, "L'État contemporain au Mali genèse et mutation de la crise"QuébecÜniv., **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Montréal 2019, s.27.

¹⁵⁸ Abdulkâdir b. Tican b. Lalam Gicera, **Mevsû'at tarih Mali memalik Ouagadou, Sousou, Mali, Songhai, Sulât Cene, Segou, Karta, Masina, Kenedogo, Vâsilûna Devlet-i Mali el-hadise**, Müessesetü Kebîrîli't-terbiyyeve'l-Buhûsi't-târihiyye yay, Malezya 2005, s.693.Bu konuyla ilgili daha kapsamlı bilgi için ; bkz CELHTO, **La Charte de Kurukan Fuga Aux Sources d'une pensee politique en Afrique**,SAEC L'Harmattan yay., Paris 2008.

da içinde bulunduğu topluma yabancı olmaktan korunması, çevresiyle uyum içerisinde olması için İslamî öğretilere göre yaşamasından ibarettir”¹⁵⁹. Batı Sudan’da İslam’ın yayılması dini eğitimle ilişkilidir. Bu nedenle buradaki İslamî topluluklarda manevi etki derin ve baskın hale gelmiş, Afrikalıların Hristiyanlığın bir perde olarak yayıldığı Avrupa sömürge saldırısına direnme kararlılığını güçlendiren önemli bir itici güç olmuştur¹⁶⁰.

Geçmiş çağla İslami çağ arasında ayırıcı bir sınır vardır. Eğitimci Ahmet Çelebi de; “H.459/1066 M’de Müslümanlar için eğitim mekânları özelinde ayırıcı bir sınır olarak kabul edilmektedir. Bu yıl içerisinde Bağdat’ta büyük Selçuklu veziri Nizam el-Mülk tarafından kurulan çok sayıda örgütlü okulun ilki açılmıştır. Bu okullar ülkeleri ve küçük köyleri de kapsayacak şekilde İslam dünyasına yayıldı. Buna ilave olarak bölgelerin başkentlerinde büyük okullar açıldı. Birçok kral ve büyükler de Nizam el-Mülk’e uydular”¹⁶¹ cümleleriyle buna işaret etmektedir. Bu dönem iki medeniyet arasında bir arada yaşamının başlangıcı olduğu için iki taraf arasında hassas bir eğitim aşaması olarak kabul edilir. Ahmet Mesbah Al-Ahmar da buna;“Burada iki İslam medeniyeti arasındaki buluşma bizim için açıklığa kavuşmuştur. Bu şehirde İslami ve Zenci tesirler arsında kapsayıcı tarzlar ortaya çıktı”¹⁶² cümleleriyle açıklık getirmektedir. Aynı şekilde Fildişi halkı Osmanlı İslam eğitimiyle yetişmiş Müslüman halk olmuştur. Zira İslami eğitim bölge halkının tanıdığı ilk semavi dini eğitimidir ve bölge halkı da İslam’ın katkısı ve devrimci eğitim nizamıyla kalkınmıştır.

Sömürge dönemi ise hemen her alanda Fildişi Sahili hatta bütün Batı Sudan için felaket olarak kabul edilir. Zira sömürgeciler kıtaya bela, fikri durgunluk, yağma ve ülkenin güzelliklerini çalma dışında bir şey getirmemiştir. Nasranî Hristiyan eğitimi kıtaya, Hristiyanlığın yayılmasına perde edindiği Avrupa sömürgecileriyle beraber bozgunculuk düşüncesiyle girmiştir. Sonuç olarak bölge halkı, kayıp dışında Hristiyan

¹⁵⁹C. Lasine, a.g.t., s.133..

¹⁶⁰ Ali Hâtim, "et-Te'alim İslami fi Garbi Afrikyâ", M.K.İ.S.A.F.H.,(2006), s.18.

¹⁶¹ A. Şelebi, a.g.e., s.43.

¹⁶² Ahmet Misbâhu'l-Ehmer, **Afrikiyâve'l-ArabLibyâ**, 1. Baskı, vehdetu'l-kitab, şu 'beteskîfve'l-i'lâm, Trablus 2000, s.156; C. Lasine, a.g.e., s.87.

sömürgecilerden hiçbir konuda istifade etmemiştir. Hatta bunlar ülkeye saldıranlardır ve İncil ve Hristiyanlaştırma eğitimi yoluyla ülkeyi sömürmüşler ve ülkenin altını üstünegetirmişlerdi. Hristiyanlaşma ve sömürgecilik aynı madalyonun iki yüzü olup, Afrika kıtasında tarihin doğruluğunu kanıtlamıştır¹⁶³. Yusuf Rukuz bu durumu;"... Avrupa sömürgecilik tarihi, Afrika'nın gerçekliğini ezdi ve XIX. yüzyılın ortalarından XX. yüzyılın başlarına kadar kendi karakterinden başka bir karakterle damgaladı" cümleleriyle açıklamaktadır¹⁶⁴. Abdul-Razzak Abdul Madjid Aluru da bu durumu; *"Birçok bilim insanı Afrika'daki misyonerlik görevlerini batı sömürgeciliğinin bir parçası olarak gördü"*¹⁶⁵ cümlesiyle açıklamaktadır. Belki de bunun en güçlü kanıtı, sömürgecilik ve Hristiyanlaştırmanın asla birbirini dışlamamasıdır. Hristiyanlaştırmaya askerler refakat etmemiş hatta katılmamışken, sömürgecilerin ayaklarının çiğnemediği bir Afrika ülkesi yoktur. Bütün bunlar Abdulaziz Al-Kahlout'un; *"Biri beyaz Avrupalı adamın Kara Afrika kıtasındaki çalışmalarını okuduğunda veya izlediğinde şaşırır. Bu şaşkınlık bu adamın vicdanını oluşturan şeyleri ve kaynaklarını tanıdığımızda kaybolmaktadır. Avrupalının vicdanı ırkçıdır, kindardır ve şaşkındır. İncil bu vicdanı oluşturan önemli kaynaklardan biridir. Kilise de bu konuda önemli bir rol oynamıştır..."*¹⁶⁶ sözlerinde veciz bir şekilde ortaya konulmuştur.

Yukarıda sıralanan düşüncelere dayanarak, sömürge döneminde eğitimin en büyük yolsuzluk, adaletsizlik ve kayıp yılları oluşturduğu söylenebilir. Genelde Afrika, özelde ise Fildişi Sahili için en büyük bela Hristiyanlaştırma, İncil ve ülkenin sömürgeleştirilmesi idi. Hatta sömürgeciler Müslüman âlimleri ve fıkıhçıları öldürmeye çalışmıştır.

¹⁶³ A. el-Kahloutî, **a.g.e.**, s.57.

¹⁶⁴ Y. Rukuz, **a.g.e.**, s.10.

¹⁶⁵ Abdurrazzak Abdulmacid Alâro, **et-Tensîr fî Afrikiyyâ**, 1.Baskı, Davetu'l-hak yay., Rabitatü'l-Âlemi'l-İslamî yay., Mekke 2008, s.31.

¹⁶⁶ A. el-Kahloutî, **a.g.e.**, s.57-58.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

A- FRANSZILARIN “SÖMÜRGEÇİLİK” KAVRAMINI MANİPÜLASYONU ve AFRİKA POLİTİKASINDA DEĞİŞİM-SÜREKLİLİK

Fransız sömürgeci, sömürgeciliği ifade için bazı spesifik kelime veya cümleleri seçmiş, ayrıca kaynaklarında sömürgecilik sözcüğünün gerçek manasıyla hiçbir ilgisi olmayan bazı kelimeler kullanmıştır. Sömürgeci bu yöntemle kullandığı kelimeleri 2kullanmıştır. Herhangi bir araştırmacı bu kelimelere atıfta bulunduğunda, sömürgecilik konusuyla gerçekten ilgili olmadıklarını ve hiçbir anlamı olmayan içi boş ifadeler olduğunu kavrayacaktır. Ayrıca bu tür kelimelerin anlamları sömürgecilerin yaptıklarıyla karşılaştırıldığında sömürgecilik felsefesinden çok uzak olduğu da görülebilir.

Sömürgecilerin kullandığı kelimeler bağlamında sömürge faktörünün tehlikesi göz önünde bulundurulduğunda, Fransa'nın dil ve ıstılahı anlam açısından kullandığı kelimelerin üzerinde durulması gerekmektedir. Böylece lafız ve bilimsel anlam arasındaki karışıklığı ve delalet daha iyi anlaşılacaktır.

1. İsti'mar (Sömürge) Kavramının Sözlük Anlamı

İsti'mar kelimesi, “amara”dan türetilmiş bir terimdir ve “ista'merehu fi mekân” ise, onu bir yeri mamur kılması için tayin etmek veya görevlendirmek demektir. Yüce Allah, Kur'an'da şöyle buyurmuştur; “*O, sizi yerden var etti ve size orayı mâmur hale getirme görevi verdi.*”¹⁶⁷ Dolayısıyla kelimenin sözlük manasına baktığımızda, mamur hale getirme veya inşa etmek gibi anlamlar taşımaktadır. Ancak isti'mar (sömürgeciliğin) kavramının sözlük anlamıyla hiçbir ilgisi yoktur. Eş-Şihabi'ye göre isti'mar'ın anlamı “el-Mü'cemü'l-Vesit”de belirtilenlerle uyumlu olarak, bir devletin ya da başka bir ülke halkının bir başka bir devleti veya halkı istila etmesi demektir. Bunun

¹⁶⁷ Hud Suresi 61.

yanında istila edilen ülkenin veya halkın mallarını yağmalamak, üyelerinin gücünden faydalanmak ve çeşitli konularda onları çalıştırarak yararlanmak demektir¹⁶⁸.Yine Eş-Şihabi: "İsti'mar terimi tek bir anlama delalet etmektedir ancak içeriği, yönleri ve yöntemleri uygulama açısından farklılık ve çeşitlilik arz etmektedir. Çünkü örtük anlam, lafzî anlamının tamamen zıddıdır. Lügatî manasıyla şu anlamlarla "amara şey" veya "tecdidü şey" ile bilinmektedir. Ancak bu kavram varlığından son güncel kullanımına kadar, açık bir bölünme, gericilik, bölgesel çatışma, doğal kaynakların kullanılması, toprağın yağmalanması ve malların pazarlanması gibi anlamları temsil etmektedir"¹⁶⁹cümleleriyle kelimenin farklı kullanımlarına dair ayrıntılı bilgiler vermektedir. İsti'mar kelimesi, zahiri anlamı itibariyle mamur kılmak ve inşaat anlamları taşımaktadır ancak bâtını manasının zahirî manası ile hiçbir alakası yoktur. Aksine gerçek şu ki, bazılarıisti'markelimesitopraklarda yaşananları ifade etmek için kullanılmaktadır."¹⁷⁰

İsti'mar kavramının terim anlamı Al-Bastami tarafından**sömürgeciliğin Sosyoloji**¹⁷¹adlı çalışmada değerlendirilmiş ve sömürgecilik kavramı terim olarak farklı şekilde tanımlanmıştır. Zahir Riyad ise kavramı: "Bir devletin nüfuzu başka bir devletin üzerinde olması, aynı zamanda bu nüfuzun diğer devletin toprak ve nüfusunu kendi yararına sömürülmesi"¹⁷² olarak tanımlamıştır.Buna ilaveten Gana'nın eski Cumhurbaşkanı Kwame Nkrumah ise sömürge ile işgali şu sözlerle izah

¹⁶⁸ Munkiz Mahmut es-Sekkâr, "el-İsti'mâr fi'l Asri'l Hadis ve Devâfi'uhu el-Diniyye", **Mekke-i Mükerrreme**, S.14 (2009), s. 4.

¹⁶⁹ A. M. H. Elyân-K. S. Kazem, a.g.m., s.359-360.

¹⁷⁰ Mustafa Ali Huveydi, "Nezretunila'l-isti 'mâri'l-urûbî'l-hadis", **Mecelletu'l Küliyyetu't-terbiyye, el-cebelu'l-Garbi üniversitesi**, S.12, (2018), s.18.

¹⁷¹ Murad Abdel Moneim Al-Bastami, " Akne'atün tahririye:Gandhi,Fanon,Said " Birzeit Üniv., Hukuk İnsanı Fi Demokrasi Fakültesi,**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**,Filistin, 2009.s 32-33; Mohamed Abdel-Rahman Abdel-Gavad,"Mus'aratu'l-İsti'mar" **el-Merkezu' İslamîli'd-Diraseti'l-İstraciyye**, /S. 1, (2018),s.65;Hidir İbrahim Haydar, "el-İsti'mâr ve mâba'ada'l-İsti'mâr el-Mefhûm, ve el-Mustalehir ve Nazariyatun", **Mecelet el-İsti'ap**, (2018), s.266-267.

¹⁷² Zahir Riyad, **İsti'mâr Afrikiyya** 1. Baskı, Dâru'l-Kavmeyyeti yay, Kahire 1965, s.6-7;Gayd'ân Seyid Ali," El-İsti'mâr ve el-Vatan" **el-Merkezu' İslamîli'd-Diraseti'l-İstraciyye**, /S. 1, (2018), s.183-185; el-Jundi, **Âlem-i el-İslâmî, istimare**, s. 352,394;Wissam Şabana, Ahlaam Bufurur,"Mu'cem Mustalahâ't-İ-Nazariyat mâba'ada'l-Kolonyaliyat", Muhammed Sıddık Bin Yahya Üniv., Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**,Cezâir, 2015-2016.s 56;Hasan Yusuf Musi, **EL-İsti'mâr**, 2.Baskı, Mektep Âlem-i li-dirâsâti ve abhâs li- kitap el-Ahdar yay., Libya 1990, s. 7-8.

etmektedir;“Siyonistlerin Filistin topraklarına el koyması, mevcut bir devlet tarafından gerçekleştirilmemiştir. Ancak bir toplum tarafından ülke halkını kovduktan sonra topraklarına el koydular. Bu nedenle sömürgecilik değil, bu zorla toprakları gasp etmektir”¹⁷³. Çoğu Batı ülkeleri tarafından benimsenen bu tanıma dayanarak şunu belirtmek gerekir ki, bu tanım aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürgeci bir devlet olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sömürgecilerin Osmanlı devletini ve diğer İslam beldelerini sömürgecilik ile itham etmeleri yersizdir.

Sömürgecilerin tarihsel kaynaklarında geçen sömürgeciliğin lügati ve terimsel anlamlarına dayanarak, sömürgeciliğin lafzi ve zeminde yapılan işler ile arasında herhangi bir ilişki yoktur. Çünkü sömürgecilerin yaptıkları, örneğin Fildişi Sahili'nde işkence, adaletsizlik, kölelik, servetin yağmalanması, toprakların alınması, öldürmek ve zorla ücretsiz çalıştırmak gibi insanlığa mugayir suçlar işlenmiştir. Sonuç olarak, Fildişi halkı hapishanelere atılmış ve daha sonra köle olarak Fransa'ya veya genel olarak Avrupa'ya zorla sürülmüştür. Bu tür olaylar, Kontagonigibi müşahade eden ve Solomon Nur Sub'un **Oniki Yıllık Kölelik Altında** adlı çalışmasında anlatılmaktadır.

Boucher göre, sömürgecilik kavramının türetildiği sözcüğün kökeni Latince “colonus” kelimesinden gelmektedir. Bu kelime tam anlamıyla, toprağın üretimi karşılığında tarım ve ekim yapmak manalarına gelmektedir. Zamanla bu kelime, savaşların başlaması ve arazilerin genişlemesiyle koloni anlamına gelen colonia kelimesinden türetilmiştir.¹⁷⁴ Ayrıca "colon" kelimesi, XIV. yüzyıldan beri, yani Fransa'nın sömürgecilik projelerine başlamadan önce Fransız dilinde mevcuttu. Latince'de bulunan "colonia" kelimesi, tarım arazisinin alanı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla colonia "sömürmek" kavramı, böylece bugünkü anlamda kullanıldığı manayı kazanmış olmaktadır.¹⁷⁵

Colonia kavramının anlamı üzere dayanarak Lizam, Fransa'nın önerdiği bu kavram ile sömürgecilik arasında ikiliğin olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla öldürmenin, köleliğin, malların yağmalanması, toprağa el konulması ve halkın Fransa

¹⁷³Zahir Riyad, **a.g.e.**,s.6-7;Şevkî Cemal, Abdullah Abdul Razik İbrahim, **Terihi İfrikiyyâ, el-Hadis ve'l-Mu'asır**, 2. Baskı, Dar Al-Zehra ' yay, Kahire, 2002.s 46.

¹⁷⁴Wissam Şabana, Ahlaam Bufurur, "Mu'cem Mustalahâ't-İ-Nazariyatmâba'ada'l-Kolonyaliyat", Muhammed Siddık Bin Yahya Üniv., Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**,Cezâir, 2015-2016.s 56-57.

¹⁷⁵Olivier Pétré-Grenouilleau, **Les traites négrières. Essai d'histoire globale** Paris, Gallimard, 2004, s.74-77;M. Ali Huveydi, a.g.m., s.27-28.

tarafından yönetilmesinin hiçbir anlamı yoktur. Aynı şekilde insanlık dışı suçların işlenmesinin de bir anlamı yoktur.¹⁷⁶"Sömürgecilik" anlamında olan "colonialism" genel olarak tahakküm ve hegemonya mantığına delalet etmektedir. Kelimenin pratik anlamı genellikle bir Avrupa ülkesi tarafından Avrupa dışındaki topraklar veya insanlar üzerinde siyasi yönetim ve ticari hâkimiyet şeklinde ifade edilmiştir.

İşte tam olarak kelimelerle oynamak ve kimlik sahtekârlığı olarak bilinen şey budur. Çünkü Fildişi Sahili ve diğer Afrika ülkelerinde Fransa tarafından yapılanların hiçbir zaman kelimenin gerçek anlamında bir payı olmamıştır. Fransa sömürgecilik kelimesini kullandığında, sömürgeciliğinde insanlara karşı yaptıkları işkence ve suçlarını bu boş kelimelerle örtmek için kullanmıştır. Bu nedenle tüm Afrikalı araştırmacılar, bu küstah manipölasyonu, kelimelerin tahrif edilmesi ve bir sözcüğün başka bir kelimenin anlamlarıyla yanlış temsil edilmesi gibi bu tür oyunları bir amaç için bilerek kullandıklarını söylemek mümkündür. İşte Fransız sömürgecilerin yaptığı şey tam da budur.

2. "Razzia" ve "Capturé"¹⁷⁷ Kelimleri

Sömürgeciler tarafından da kullanılan iki kavram üzerinde kaynaklarda fazla durulmamıştır. Bu iki kavram bir insanı barbarca öldürmek demektir. Sömürgeci bir evden bir kişi zorla alınmak istediğinde ve o aile bu isteğe karşı çıkarsa, sömürgeci gücünü kullanarak onlardan bir nefer alma hakkına sahipti. Ailelerin bu isteği reddetmesi durumunda aileden 1 ila 6 kişiye kadar fert reddettikleri için öldürülürdü¹⁷⁸.

¹⁷⁶Abdulhamid Zuzu, **Terihu'l-İsti'mârve't-Taharrur fi-İfrikîyâveEsyâ**, 1.Baskı, Divanu'l-Matbu'ati'l-Cem'iyye yay., Cezair 2009, s. 3-4; Mohamed Abdel-Rahman Abdel-Gavad, "Mus'aratu'l-İsti'mar" **el-Merkezu' İslamîli'd-Diraseti'l-İstraciyye**, /S. 1, (2018),s.65; Fergâlî Ali Çen Hüreydi, **Tarihuİfrikîya'l-Hadîsve'l-Muâsır, el-Kuşûf- el-İsti'mâri'- el-İstiklâl**, 1.Baskı, Dâru'l-İlmi ve'l-îmân yay., İskenderiyye 2008 s.137 b.

¹⁷⁷O.Pétre-Grenouilleau, **a.g.e.**, s.22-23,30.

¹⁷⁸ "Histoire Africaine; Crime Colonial et la Razzia" <https://www.youtube.com/watch?v=rITlIF9kpxM> (12.10.2017).

Daha önce de belirtildiği gibi, Fransa ve diğer sömürgeci güçlerin yaptıkları kelime manipülasyonu ile sömürgecilik kavramından faydalandığını vurgulamak gerekir. Bu nedenle burada, özellikle Fransız sömürgecisine odaklanarak Fransa'nın sömürgeciliği ifade etmek için kullandığı beş terimi ele almanın konunun anlaşılmasına katkı yapacağı kanaatindeyiz. Bu kavramlar ; La traitenégrière, La traitedesnoirs, Traite des esclaves ve Travail forcé colonies'tir.

İki kelimden oluşan "La traitenégrière"¹⁷⁹ tabirinin birincisi "traite" kelimesi olup "mevsim", "dönem" veya "belirli bir üretimin görüldüğü bir sezon" demektir. İkincisi ise "négrière" kelimesi olup "siyah insan" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla "La traitenégrière" kavramının genel olarak semantik anlamı: "Afrika ticaret mevsimi" anlamını taşımakta olup buradan "traitenégrière" tabiri ile "Afrika ticaret sezonunda mal veya kölelerin satıldığı bir dönem" olduğunu anlaşılmaktadır. Sömürgeciler, mal veya köle ticareti de dâhil olmak üzere Afrika'dan eşya satın almak için bu dönem kıtaya gelirlerdi. Ayrıca insanların zorla satıldığı bir ticaret olan "traitenégrière/Afrika ticaret mevsimi" kavramı ile sanki normal bir ticaret yapılmış gibi bir mesaj verilmektedir. Bu konuda yazar Huveydi "La traitenégrière" ifadesi ile sadece "ticaret mevsimi"ni kasten kullanma cihetine girmiştir¹⁸⁰

Ayrıca bu kavramın anlattığı bir başka hususise, sömürgeciliği planlayan Avrupalıların hükümetleriyle birlikte bu işi planlamasına rağmen, resmi sömürge konuşmalarını halka açık yapmaktaydılar. XIX. yüzyılın sonlarında Fransa Başbakanı Jules Ferry yaptığı bir konuşmada, Avrupa'nın sömürgeci ülkelerinin amaçlarına açıklarken şöyle demiştir: "*Avrupa halkı üç amaç doğrultusunda kolonileri işgal etmiştir: bölgelerin hammaddelerini ele geçirmek, daha sonra pazarlarına el koyarak kendi*

¹⁷⁹O. P.Grenouilleau, **a.g.e.**, s.19.

¹⁸⁰MustafaAli Huveydi, "Nezretunila'l-isti 'mâri'l-urûbî'l-hadis", Mecelletu Küliyyetu't-terbiyye, S.12, (2018), s.28;W. Şabana, Ahlaam Bufurur, a.g.t., s.55-58.Abdul-Hadi Cemal muhamed suudi, Muhammed Wafa Rıfat Juma**A-hta-un yadjibu en tusa-ha-ha, fi el-tarih Afrikiyâyuradu la-ha, An tamuta cu-an**, el-vefa yay., 1. Baskı, Suudi Arabistan 2005, s.70;Malik bin nebi, Muşkilâtu el-hadâreti'l-sır'â el-fikriyye fi-bilâdi'el-Müstemir müstemir, 1.Baskı, Dâru'l-Fik, yay., Trablus Lübnan 1981, 27,

ürettikleri malları satmak ve son olarak fazla sermaye için yatırım yapmak."¹⁸¹ Bununla birlikte, sömürgeciliği gerçekleştirmek adına Afrika kıtasına insan ticareti için gelenlerin Avrupalıların olduğunu anlaşılmaması için sömürgeci güçler "La traiteeuropéenne" kavramını sömürgeciliğe dair kaynaklarında asla kullanmamıştır. Bütün bunlar, insanları farklı kavramlarla yanlış algılara yönlendirmek içindir. Ayrıca bu durum diğer kavramlar için de geçerlidir.

"La traitedesnoirs"¹⁸² kavramı da iki kelimedden müteşekkil olup ilki "traite" kelimesidir ve daha önce bahsedildiği gibi "belirli sezon" demektir. İkinci kelime ise "noirs" yani "siyah" anlamına gelir. Daha önce olduğu gibi aynı analizbu terim için de geçerlidir. Buna göre kavramla sadece insan ve diğer malların alınıp satıldığı dönem veya mevsim kastedilmektedir. Sanki kölelerin ve diğer tüm mal türlerinin basit şekilde satıldığı Avrupa ticareti anlamı yüklenmiş ve bu tabir masumlaştırılmıştır.¹⁸³

"Traite des Esclaves" kavramı da aynı şekilde iki kelimden oluşmakta olup birincisi daha önce bahsedildiği gibi "sezon" anlamına gelen "traite" kelimesinden, ikincisi ise "köleler" veya "kölelik" anlamına gelmektedir. Yani "köle satış sezonu" demektir. "Travailforcé Colonies": kavramı ise üç kelimden oluşmaktadır. Birinci kelime: "Travail" "iş" demektir. İkincisi "forcé" yani "zorunlu emek mevsimi" veya "zorla çalıştırmanın yapıldığı mevsim" anlamına gelmektedir. Üçüncü kelime ise "colonie" yani "Amerika veya Avrupa şeker kamışı çiftliklerinde ve demiryolu projelerinde bedelsiz olarak zorunlu bir şekilde kölelerin sıkı çalışması" demektir.

Sömürgecilik kavramı ile ilgi sahada araştırma yapıldığında, bu kavramın birçok anlamlara taşındığına şahit olacaktlardır. Kelimenin bir yandan amaçlanan anlamı dışında kalan birçok manası öte yandan Avrupa sömürgeciliği döneminde vuku bulmuş nahoş

¹⁸¹Adil Muhammed Huseyn Alyân ve Halid Suud Kazim, "el İst'imâru'l Biritânî el-Fransî, li-Şarki İfrikiyyâfî'l-karni't-tâsi'iaşera ve metla'î'l-karni'l-işrîn", **Mecelle Cem'iyetu Tikritli'l-Ulumi**,S.12, (2012), s.4.

¹⁸²O. P.Grenouilleau,**a.g.e.**, s.4,19.

¹⁸³ Osmân Brâyma Bari, **Cuzûr el-Hadaretu'l-İslamiyye fî Garbi Afrikyâ**, 1. Baskı, Dâru'l-Amin yay, Kahire 2000, s.48-51;W. Ş. A. Bufurur,a.g.t.s 56-57;Adil Muhammed Huseyn Alyân ve Halid Suud Kazim, "el İst'imâru'l Biritânî el-Fransî, li-Şarki İfrikiyyâ fî'l-karni't-tâsi'iaşera ve metla'î'l-karni'l-işrîn", **Mecelle Cem'iyetu Tikritli'l-Ulumi**,S.12, (2012)S.12, (2012), s.4.

birçok olayı anlamada farklı anlamlar kazandığı görülecektir. Dolayısıyla bu durum, Fransa'nın ülkeyi ve toprağı tahrip eden sömürgecilik kavramını ifade etmek için sömürgeciliğe dair bazı konularda veya başlıklarda kullandığı terimlerdeki yanlış, taraflı ve yönlendirilmiş bilgileri saha da görmek mümkün olacaktır.¹⁸⁴ Sahada yapılan araştırmalara göre sömürgeciliğe dair en önemli tanımlamalar şunlardır:

Sömürgeci devletlerinin hükümetleri tarafından meşruiyetlerini Berlin Konferansı yasalarına göre düzenleyen suç sürecini uluslararası örgütler Katolik Papalık İncil'nin yönünü tanımaktadır. Bu yasalar, 1451-1960 yılları arasında küçük devletlere karşı sömürgeciliği meşru bir hak olarak vermiştir. Sömürgeci devletlerin hükümetleri tarafından düzenlenen suç sürecinin meşruiyetleri Berlin Konferansı yasalarından alınmaktadır. Uluslararası örgütlerin Katolik Papa ve İncil'in yönlendirmesiyle oluşan

¹⁸⁴Afrikalılar arasında sömürgecilik kavramı:

Araştırmacı, Avrupa ülkelerinin sömürge dönemine verdiği çeşitli isimlere değindikten sonra, bu isimlerle sömürgecilerin o dönemde işledikleri insanlık suçları arasında hiçbir bağlantı bulunmadığını analiz etti. Sömürgeci yazarların kalemlerinin çoğu, siyahların sömürge dönemine verdiği "isim"e değinmemiştir. Araştırmacı, Afrika kaynaklarına döndüğünde, bilimsel araştırma dengesinin terazisini gözden geçirdiğinde, Afrikalıların sömürge dönemini şöyle adlandırdıklarını gördü: Tiranlık çağı. Çünkü bu sömürge rejimi, cebir, baskı, fiziki şiddet ve barbarca cinayetlerle kurulmuştur. Sömürgecilerin yazılarında bu ismin neredeyse hiç olmadığı belirtilmektedir. Bkz Joseph Ki-Zerbo, **Tarih İfrikiya's-sevdâ'**, çev. Yusuf Şalab eş-Şam 2.Cilt, zaratsekafe yay Şam Damaşka 1994. S. 730.. Aynı şekilde Portekizli komutan "Gonzales", Afrika'ya yaklaşık 37 gemi bırakarak, Batı Afrika kıyılarına nüfuz etmeyi amaçladı."189 .MS 1751'de bir gemide 260 köle vardı ve topu onlara yöneltti ve 230'unu öldürdü. Avrupalı tüccarlar, kölelerin zafer kazandığı devrimlerden bahsediyorlardı. Fakat bu olaylarla alakalı yazılar 1532'de Portekiz gemisi Mercure Dia ile alakalı olarak geldi. Saotomsi'den 109 köle taşıyordu ve limana gelen denizciler dışında tüm mürettebatı öldürdükten sonra kaçmayı başardı ve sonra... Vb."Başka bir olay 1752'de 400 kölesi olan bir İngiliz gemisi Marburg'da gerçekleşti. Limanın gelgitinden Nijer Deltası yoluyla taşındılar. Köleler isyan etti ve geminin 35 kişiden oluşan 33 mürettebatını öldürdüler ve 2 mürettebatın hayatını da bağışladılar... Vb. Bkz. Salamani Abdulkadir: "el-isti'mâr ve zahireturik fi İfrikiya el-Garbiyye Senegal nemuzecen (1854-1960)" Vaharan Üniv. 1, Ulumu'l-İnsaniyye ve Ulumu'l-İslamiyye Fakültesi, Tahih Bölümü, **Yaylmamış Doktora Tezi**, Cezair 2016. S.188-189.

yasalar, 1451-1960 yılları arasında küçük devletlerde sömürgecilik faaliyetlerinin gerçekleştirmesine tam yetki ve hak vermiştir.

Yukarıda belirtilen tanım sömürgecilik ile ilgi kaynaklara dayanarak, sömürgeciliğin deneysel tanımı olabilir. Belki de semantik olan fiilin özellikleri arasında büyük bir karışıklık olduğu bir tarafa, bu dilbilimsel analizler yani sömürgecilik kavramının anlamı veya delalet ettiği anlam ve sömürgeciler tarafından işlenenler ile arasında mana bakımından hiçbir birliktelik yoktur. Dolayısıyla Fildişi Sahili'nde veya Afrika kıtasında Fransız ve Avrupalı sömürgecilerin yaptıkları karşılığında sömürgecilik kavramının kullanılması ile aralarında derinlemesine ve analitik doğrulukla düşünülmesi gereken büyük bir tarihsel hata bulunmaktadır. Buna göre bazı tarihçiler buna işaret ederek atıfta bulunmuştur. Sömürgeciler işledikleri suçları haklı çıkarmaya çalışmış, yalan ve aldatma uğruna, sömürgecilik adını verdikleri suçun gelişmemiş insanlara medeniyet getiren bir mesaj olduğunu iddia etmişlerdi. İşte bu düşünceye sahip olanlar, başkalarına yalan söylemeden önce kendilerine yalan söylemişler, insanlara karşı yaptıkları zulümleri gayet bilmelerine rağmen bundan hiç bahsetmemişlerdi. Avrupa ve onun yolunu izleyenler, sömürdükleri bölgelerin aslında azılı düşmanlarıdır. Çünkü servetlerinden yararlanmışlar, kutsal ritüellerini yok etmişler, geleceklerini mahvetmişler ve insanların köle pazarlarında satmışlardı¹⁸⁵.

Başka bir yazar bu konuda daha da ileri giderek, sömürgecilik kelimesini bir yalan olarak tanımış ve daha doğrusu onun bir yıkım oluşunu savunmuştur. Ona göre; "Sömürgecilik bir yıkımdır".Yine çalışmasının başka bir yerinde de şu ifadeleri kullanmıştır."Avrupa'nın yaptığı, isti'mar değil, Müslüman Afrika'nın topraklarını gasp ederek sömürmek olmuştur." Bununla da yetinmeyen yazar, şaşırtıcı bir şekilde, tarih kitaplarında sömürgecilik kavramının hem Avrupa ve hem de Avrupa dışı ülkelerin başkalarının toprak ve varlıklarını gasp etmek için kullandığını söylemiştir. Aslında burada dilbilimsel yanlışlık bulunmaktadır. O yanlışlık da bir şeyi kendi ismiyle onun tekrar isimlendirmektir. Çünkü sömürgeleşme kavramı "Amara", "Amartü el-Harebe",

¹⁸⁵ C. A. M. Suûd-M. Rıfat, **a.g.e.**, s.70

“amir” veya “mamur”dan türetilmiştir. Ancak Avrupalılardan ve insanlık düşmanlardan dünyayı mamur hale getirmek yerine tek sadır olan şey, yıkım ve insanı dahi bile yok eden gazaptan başka bir şey olmamıştır. ¹⁸⁶Dolayısıyla çağdaş tarih kitapları ve diğerlerinin, Avrupa sömürgecilerin İslam ülkeleri için yaptıklarını anlatmak için sömürgecilik (ist’amar) sözcüğünü kullanmak yanlıştır. Bu sebeple Avrupa’nın ve diğer ülkelerin İslam ülkelerine yapaklarını ifade etmek için, örneğin Avrupa İslam topraklarını işgal etmiş ya da tahrip etmiş denilmesi daha doğru bir tanım olacaktır¹⁸⁷. Bazıları ise şuna vurgu yaparak: "Modern Avrupa sömürgecilik kavramı, kendi sistemlerinin gelişimi ile yakından ilişkili olduğu için, kademeli olarak anlamını değiştirmişler ve kendi işgali altındaki toprakların halklarını kibrinden dolayı hor görmüşleridir”kullanmışlardır. ¹⁸⁸ifadelerini

Tarihçilerin tanımlarına dayanarak, sömürgecilik sözcüğünün sömürgeci işgalcinin yaptıklarıyla bir olmadığını söylemek mümkündür. Sömürgecilik kavramının sömürgecinin yaptığı yıkım, kıyım, ülke malları yağmalama, halkı köleleştirme, işgal ve insan ticareti gibi insanlığa karşı işlenmiş birçok suçu tanımlamak için kullanmak doğru bir çıkarım olacaktır. Dolayısıyla bir yandan tüm bunları sömürgecilik sözcüğü ile tanımlamak bariz/apaçık yanlış/hata olacaktır. Öte yandan modern kaynaklara dayanarak, Arap ve İslam dünyasından bazı tarihçilerin de Avrupalı sömürgeciler tarafından işlenen bu suçu isti’mar kavramıyla tanımlamaları yanlıştır. Konunun kesin bir anlamsal ve dilbilimsel donanımına ihtiyacı vardır. Bu neden bir yandan insanlığa karşı suçlar veya Avrupa salgını gibi sömürge eylemlerini yansıtan başka bir anlamsal açıklama vermek gayesiyle konuyu derinlemesine araştırmak gerekir. Öte yandan çok acı verici durum, Fransız sömürgecileri tarafından kullanılan bu kavramların Fildişi Sahili’ndeki eğitim kurumlarında halen kullanılıyor olmasıdır. Okullarda öğretilen sömürgecilikle ilgili derslerin bazı metinlerinde veya kurlarda anlatılanları çalışmanın ekler kısmında ilgililerin dikkatine sunduk. Eğitim müfredatı malzemelerinde

¹⁸⁶ Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulâdir er-Razî, **Muhtaru’s-Sihah**, Düzenleyen Mahmoudhatar, el-Heyetu’l-âm yay, Kahire 1986, s.454.

¹⁸⁷ C. A. M. Suûd-M. Rıfat, **a.g.e.**, s.68

¹⁸⁸ M. A. Huveydi, **a.g.m.**, s.27.

sömürgeciler resimlerle Fildişi Sahili'ne medeniyet getiricileri olarak öğretilmektedir. Ayrıca sömürgecilerin isimleri ülkenin bazı şehirlerine, sokaklarına ve devlet okullarına verilmiştir. Ne yazık ki, vatani savunan, ulusal mücadeleyi gerçekleştiren, sömürgecilğe karşı direnen ve şehit düşen asıl Fildişili vatandaşların isimleri verildiği bir yapı yok denecek kazar azdır. Onların ne heykelleri vardır ne de şehirler veya köy sokaklarına isimlerini verilmiştir. Fildişi halkının sömürgeciliği zıt anlamda anlamasını sağlayan şey, sömürgecilerin ürettikleri bilgilerde çok fazla yanlışın bulunmasından kaynaklanmaktadır. Özetle sömürgecinin kullandığı bahsedilen kavramlar, sömürgecilikle ilgili alandaki kaynaklara göre gerçekte hiçbir ilgisi olmayan ve doğruları yanıltan kelime oyunlarından ibarettir. Sömürgeci güçler, sırf Afrika halkının gözlerini örtmek için böyle kavramları ortaya koymuştur.¹⁸⁹

Genel olarak Avrupalı sömürgeciler ve özellikle Fransızlar, insanlık tarihinde hiç görülmemiş suçlar işlediklerini itiraf etmeseler de bunun farkındadırlar. Onlar Afrika ülkelerine girdiklerinde, masum insanları öldürmüşler ve böylece iğrenç suçlar işlemişlerdir. Güney Afrika eski Başkanı Nelson Mandela, insanlık tarihinde yapılanları unutturmamak için kölelik günleri anısı için bir proje ortaya koymuştur. BM ve UNESCO bu projeyi incelemiş ve sonunda onaylamıştır. Bunun ardından Avrupalı sömürgeciler ve diğerlerinin yaptıklarının sömürgecilik (isti'mar) olmadığı, insanlığa karşı bir suç olduğu itiraf edilmiştir. Bu durum, Fransa'yı ve diğer sömürgeci güçleri işledikleri suçun ortaklarını aramaya itmiştir.

Böylece sömürgeci güçler, maliyeti ne olursa olsun, kölelik yönetimin geçmişini araştırmak için projeyi finanse edeceğini söylemiştir. Ancak sömürgecilerin Afrika hükümetlerinin sömürgecilikte de bir sorumluluğu olduklarını kabul etmelerini finanse etmenin koşulu olarak ileri sürmüştür. Yani Avrupa'nın bu projeyi Afrika hükümetlerinin Afrikalıların sömürgecilik sürecinde bir şekilde onların da parmağı olduğunu kabul etmeleri anlamına gelmektedir. Bu konuda Avrupalı bir yazar:

¹⁸⁹C. Abdulhâdi ve diğ. a.g.e.,s., s.70;M. Abdel-Rahman Abdel-Gavad, a.g.m. /S. 1, (2018),s.65

“Afrikalılar da kendi sorumluluklarını kabul etmelidirler¹⁹⁰.” sözleriyle aslında niyetini açığa vurmuştur. Eski Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Charcuse, 2007 yılında Senegal'deki resmi konuşmasında konuyu şu sözleriyle gündeme taşımıştır: “Afrika'da olanlar sadece sömürgecilik ile olmamıştır. Ayrıca Afrikalılar da kendi sorumluluklarını bilmelidirler”¹⁹¹. Tarihçi Popo çalışmasında bu suçlamaya karşılık olarak: “Konuyu 20 yıldır araştırıyorum ve bütün kaynaklara dayanarak bu suçlamanın yersiz ve doğru olmadığını söylemek gerekir”¹⁹². Bu konuda tarihçi Popo ile hem fikir olmamak gerçeği kabul etmemek olacaktır. Yapılan yeni çalışmalar sayesinde Fildişi Sahili bölgesinde köleleştirilen ve ölen insanlar, Avrupalıların uygulamış olduğu Razia yönteminin bir sonucu olduğunu ispat etmiştir.

İlerleyen sayfalarda detaylı bir şekilde konu “Fildişi Sahili'ndeki köle ticareti” başlığı altında değerlendirilecektir. Afrikalıların da sorumlu olduklarına ilişkin sömürge suçlaması Fildişi devlet okullarında maalesef öğretilmektedir¹⁹³. Ancak bu suçlamalara karşı herhangi bir çalışma yine maalesefyoktur. Konu ne inceleniyor ne de öğretiliyor, çünkü gerçek şu ki, sömürgecilik konusunda Afrikalıların hiçbir sorumluluğu yoktur. Afrikalılar Avrupa sömürgecileri “gelin bizleri kolonileştirin” diye davet etmediler. Ayrıca sömürgeciler Afrikalıların topraklarını kimseye danışmadan kendi aralarında parçalayarak dağıttılar. Bir tarihçi bu konuda şuna işaret etmiştir: “Sömürgeciler Afrika'daki sömürge politikasının belgelerini yeniden düzenlemek için, Avrupa ülkeleri, Afrika topraklarının mülkiyeti üzerindeki rekabete ve çekişmeye yol açan Berlin

¹⁹⁰O. P. Grenouilleau, **a.g.e.**, s.358.

¹⁹¹ Bart Gielis, "Analyse Critique du Discours de Dakar de Nicolas Sarkozy et commentaire de sa Traduction anglaise" Gent Üniv., **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Belçika, 2014, s.25-39; Adamé Ba Konaré, **Petit précis de remise à niveau sur l'histoire africaine à l'usage du président Sarkozy**, 1. Baskı, Elikia M'bokolo yay., Paris, 2008 s.21-39.43-59.

¹⁹²Bernadette Menu, **Égypte pharaonique. Nouvelles recherches sur l'histoire juridique, économique et sociale de l'ancienne Égypte** L'Harmattan yay, Paris, 2005, s.358; B. Gielis, a.g.t., s.23-29, 37. Ve görmek için akciğer ticaretini daha derinden araştırmayı planlıyor.

¹⁹³Bu konuyla ilgili daha kapsamlı bilgi için ; bkz Salamani Abdulkadir: "el-isti'mâr ve zahireturik fi İfrikiya el-Garbiyye Senegal nemuzecen (1854-1960)" Vaharan Üniv. 1, Ulumu'l-İnsaniyye ve Ulumu'l-İslamiyye Fakültesi, Tarih Bölümü, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Cezair 2016.

*Konferansı'nda (1884-1885) düzenlemeye gitmişlerdi”*¹⁹⁴. Ayrıca Afrika'nın büyük güçler arasında bölünmesi de Berlin Konferansı¹⁹⁵ ile olmuş lakin bu konferansa hiçbir Afrikalı davet edilmemiştir.

Bütün bu bilgilere ilave olarak topraklarının işgal edilmesini reddeden bazı Afrika kralları öldürülmüş, bazıları tutuklanmış ve daha sonra geri kalanları ise sömürgecilerin ülkelerine sürülmüştür. Ayrıca barbarca gerçekleştirilen suçlara ek olarak, kaynaklarda anlatıldığı gibi bir yazar sömürgeci güçlerin devletlerini Afrikalı Zencilerin kanıyla inşa ettiklerini belirtmiştir. Yine bu konuda yazarın söylediği gibi: *“Hollandalılar Amsterdam'ın Zencilerin kemikleri üzerine inşa edildiğini söylüyorsa, Lituriave Liverpool'un Siyahi kölelerin kemikleri ve kanları üzerine inşa edildiğini söylemek kesinlikle yanlış olmaz.”*¹⁹⁶

Afrika krallarının çoğunun sömürgecilere karşı direndiği ve köle ticaretini asla kabul etmedikleri bilinmektedir. Hatta ülkede bulunan Pulikrallarının onlara karşı savaş açtıkları anlatılmaktadır. Aynı şekilde Batı Sudan krallarının çoğu da köle ticaretine karşı sömürgecilerle ilişki kurmayı reddetmeleri yanında kendi vatandaşlarını onlara satmayı da asla kabul etmemiştir. Kong Kralı I. Afonso'nun köleliği kökünden kazımaya çalışan tek hükümdar olmadığı bilinmektedir. Ayrıca İsveç menşeli bir raporda, Senegal'deki bir Afrikalı kralın kölelerin topraklarından geçmesini yasaklayan bir yasa çıkardığı bilinmektedir. Ancak bu prosedür bölgede olayların yatışmasına herhangi bir fayda sağlamamıştır. Çünkü Fransız tekneleri Senegal'de bulunan başka bir nehir üzerinden diğer kıyılara geçmiştir. Fransızlar, Senegal'de bulunan bu adil kraldan aldığı bu karardan vazgeçmesi için ona hediyeler sunmuştur. Ancak kral hediyelerini reddetmiş, onları geri çevirmiş ve şu sözleri söylemiştir: *“Fransız Senegal şirketine ait tüm paraları bana verseniz bile aldığım karardan asla vazgeçmeyeceğim”*. Dolayısıyla Fransızlar, Senegal topraklarından uzak durmaktan başka birşey yapamamıştır. Ancak

¹⁹⁴ J. Vasiliev-Y. Sagliev, **a.g.e.**, s.65-75

¹⁹⁵ A. M. H. elyân-H. S. Kazem, **a.g.m.**, s.31.

¹⁹⁶ Cemal Hamdan, **Stratejiyêtu'l-İsti'mârve't-tehrur**, 1.Baskı, Dâru'l-Şurûk yay, Beyrut 1983, s.84.

sömürgecilerle işbirliği yapan az sayıda bazı Afrika krallarının da vardır¹⁹⁷. Diğer krallar ise, sömürgecilere karşı silah ve güç farklılığı nedeniyle direnişlerini yitirmişler ve güçsüz olmaları dolayısıyla sömürgeciliğe ve köleliğe mecbur kalmışlardır.

Sömürgecilik döneminde Afrikalıların da sorumlu oldukları veya onların da insanlığa karşı işlenen suçlarda parmakları olduğu yönündeki suçlamalarına gelince, sanki Afrikalıları sömürgecilere bizi kolonileştirmek için Afrika'ya gelin diye davet etmişler anlaşılmaktadır. Bu iddialar kaynaklara göre temelsizdir.¹⁹⁸

Sömürgeciler Afrika'ya gelmeden önce Afrikalıları köleliği uygulamaktadır görüşü mesnetsizdir¹⁹⁹. Tarihçi Kilah Popo bu görüşe karşı çıkarak çalışmasında: *"Yirmi yıldır Afrikalıların köle ticaretinin çıkmasındaki rolünü araştırmaktayım ancak Afrikalıların daha önceden köleliği uyguladıklarına dair herhangi bir bilgiye rastlamadım. Ayrıca temel Afrika kaynakları aracılığıyla şüphe duyulmadan ikna edici bilimsel şu sonuca ulaştım: köleliğin daha önce Afrika'da olması ile ilgili suçlamalar tamamen geçersiz ve doğru değildir. Ayrıca eski Firavunlar döneminden gelen kayıtlı tüm Afrika arşivlerinde bu suçlamaya dair herhangi bilgi yoktur. Eski Afrikalıların kültüründe vatandaşlarının köle olarak sattığına ileri süren bu Avrupalı düşüncenin nereden geldiğini bilmiyorum"*.²⁰⁰

Yukarıda zikredilen bilgilere dayanarak, Avrupalı sömürgecilerin Afrikalıları işlemedikleri bir suçu kabul etmelerini talep etmek, sırf finansman uğruna bu yaşananlardan sonra bile sömürgeciliğin devam ettiğini göstermektedir. Çünkü bu durumun gerçekte hiçbir ilgisi yoktur ve ceza mahkemesi yasalarında, bir kişiyi parayla veya bu türden herhangi bir taltifle ikna etmek, hapis cezasını gerektiren bir suçtur. Burada dikkat edilmesi gereken husus Afrikalıların Avrupalılardan, altmış yıllık

¹⁹⁷Ayida Al-Azab Musa, **Ticaretu'l-Abid fi Afrikâ**, 1.Baskı, Mektebatu eş-Şuruked-Devliyye yay, Kahire 2007, s.229-232;B. Menu, **a.g.e.**, s.358

¹⁹⁸Ayida Al-Azab Musa, **a.g.e.**, s.28;Albert Adu Boahen, **TarihuAfrikıyâel-Âm**, çev. Adifara, C.VII, **Unesco** (1990), s157-158

¹⁹⁹B. Menu, **a.g.e.**, s 358.

²⁰⁰ B. Menu, **a.g.e.**, s.358-359.

bağımsızlıktan sonra hala daha sürekli finansman için yardım talebinde bırakılmasıdır. Bu borçlar ve finansman, bir Avrupa ülkesinin çıkarlarına bağlı olarak, devam ettiği sürece Afrika'nın gelişmesi zor olacaktır. Dolayısıyla halkına dayanan Türkiye devletinden örnek alınmalıdır. Singapur, Malezya, Emirlikler ve diğer ülkelerde bu minval üzere ilerleme kaydetmişlerdir. Son olarak bu sahte suçlama sadece Afrika'ya karşı değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu ve Araplar karşı da yapılmaktadır.

3. Berlin Konferansı (1884-1885) ve Fildişi Sahili'ne Etkisi

Gustave Binger kendisinden önce Fildişi Sahili'nde bir yandan bazı Fransız sömürgeciler olsa bile onun Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürge sürecinin oluşmasında verdiği destekte önemli bir rolü vardı. Öte yandan Fransa ile İngiltere arasındaki çatışmanın yanı sıra Fransa'nın Fildişi Sahili halkıyla güçlü bir direnişle karşılaştığı da bilinmektedir. Bu da Fransa'nın Grand Bassam bölgesinden çekilmesine yol açmıştır. Fransız Vali Binger tarafından kullanılan acımasız yöntemlere tepki olarak Fildişi Sahili'nde benzer isyanlar, şiddetli savaşlar ve gerilla savaşları ortaya çıkmıştı. Fildişililerin ve Batı Sudan'da da aynı şekilde Fransız sömürgeciliğine karşı yaptığı güçlü direnişin varlığı göz önüne alındığında Afrika'nın genel tarihinin temel referansları, bölge halkının savaş deneyimleri yaşadığı söylenebilir. Ayrıca Batı Afrika halklarının, önce sömürge sisteminin kurulması karşısında ve akabinde bu ilk çabaların başarısız olmasından sonra, bu sistemle ilgili bazı önlemler ve kurumlara karşı direnmek için çeşitli strateji ve taktikler geliştirdikleri bilinmektedir.²⁰¹

Fransız sömürgesinin Afrika'da yerleşme süreci savaşçı Afrikalıların sömürgeciler eliyle yerel halk arasında silah bırakma anlaşmaları neticesinde bölgelerin ilhakı ile sonuçlanmıştır. Fransa'nın Avrupa'da aldığı yenilgiler göz önüne alındığında, Fransız ekipleri Fildişi Sahili'ni terk etmek zorunda kalmış fakat Avrupa'daki savaşlar bittikten sonra Avrupa'daki askerve sivil tüccarlar sayesinde etki alanlarını yeniden

²⁰¹C. Lamine, a.g.t., s.94-95; https://fr.wikipedia.org/wiki/Louis-Gustave_Binger (09.11.2019).

genişletmeye başlamışlardı.Fildişi Sahili de dâhil olmak üzere Fransız Batı Afrika hükümetine tâbi olma hakkını elinden bırakmaya gayret etmişti.²⁰².

BerlinKonferansı dengeyi tersine çevirmeye ve Fildişi Sahili konusunda Fransa lehine ilerleme sağlamıştır. Zira bu konferansın sonucu olarak Fildişi Sahili kendi topraklarını kaybetmiş, Louis Gustave da Fransa'nın ülkenin Fildişili asıl vatandaşlarından aldığı arazileri gözden geçirme ve koruma hedeflerini gerçekteştirerek Fildişi Sahili'nin tüm yıkımı ile Fransız sömürgeciliğinin avına dönuşmüştür.

Konferansın nasıl gerçekteştiğini, hangi unsurların tartışıldığını ve Fildişi Sahili'nin kendi halkının elinden nasıl kayıp gittiğini açıklayan bir araştırmacı konu ile alakalı şunları aktarmaktadır:“*Konferans 15 Kasım 1884'den 26 şubat 1885'e kadar Berlin'de yapıldı ve Konferansa 14 ülkenin (Avusturya, Macaristan, Almanya, Belçika, İtalya, Hollanda, Portekiz, Rusya, İspanya, İsveç, Norveç, Türkiye, ABD ve İngiltere) delegeleri katıldı.Konferans'ta10 genel oturum gerçekteştirildi. İlk oturum 15 Kasım'da başladı ve son oturum Portekiz Antlaşması'nın imzalanmasının ilk yıldönümü olan 26şubat 1885'te sona erdi. Konferansın kararları 35 madde içeren ve Amerika Birleşik Devletleri dışında konferansa katılan ülkelerin temsilcileri tarafından imzalanan bir Genel Yasa şeklinde düzenlendi. Konferans tüzüğünün 38. maddesi, katılımcı ülkeler*

²⁰² Abderrahmane Bouslimani"El-İsti'mâr Almaniyye Fî-şarki İfrikiyyâ 1885-1914" Cezayir- 2- Abul-Kasim Saadallah Üniversitesi Ulûmu'l-İnsâniyye Fakültesi Tarih bölümü **YayınlanmamışDoktora Tezi**, Cezayir, 2016-2017, s74-75;Buşıbatu Fevziye-Mediani Maryam, “el-İsti'mârî'l-Fransî fi Sâhili'l-Âc”, Afrika Ahmed Dıraye İdrar Üniv., Ulûmi'l-İnsâniyye Fakültesi, **BasılmamışYüksek Lisans Tezi**, Cezair 2018, s.25-27;Hasan Yusuf Musi, **El-İsti'mâr**, 2.Baskı, Mektep Âlem-i li-dirâsâti ve abhâs li- kitap el-Ahdar yay., Libya 1990, s.20;Adil Muhammed Huseyn Alyân ve Halid Suud Kazim, “el İst'imâru'l Biritânî el-Fransî, li-şarki İfrikiyyâ fi'l-karni't-tâsi'iaşera ve metla'i'l-karni'l-işrîn”, **Mecelle Cem'ıyyetu Tikritli'l-Ulumi**,S.12, (2012), s.378,382-384.

tarafından kabul edilen kararların tüm ülkeler tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe gireceğini şart koşmaktaydı”.²⁰³

D. Farğî Alî, Konferansla alakalı çalışmasında: “*Berlin Konferansı 1884/1885'in ardından gelen sömürge rekabeti, Fransa ile başlayarak Batı Afrika'yı ve Sudan üzerindeki kontrolünü genişletmek için Senegal'deki ilerlemesini kapsayan birçok sömürge saldırısına yol açtı. Ayrıca Gine'yi işgal ettiler ve Fildişi Sahili'ne tutundular. Hatta 1900 yılına kadar Fransa, Fransa'nın sekiz katı büyüklüğünde veya ABD'nin yarısı kadar bir alanı işgal etti*”²⁰⁴ cümlelerine yer vermektedir. Berlin Konferansı oturumları sona erdiğinde, kararları ve öğeleri tam anlamıyla uygulanmaya başlandı. Zeliha Fâris ve Sakine Alamise konu ile alakalı şunları yazmaktadır: “*Konferans oturumları, genel tüzük şeklinde alınan kararların verilmesi ile sona erdi. Altı karar, yedi bölüm ve 38 madde içeriyordu. Avrupa ülkeleri çelişkili etki alanlarını, kabilelerin veya aşiretlerin dağılımını dikkate almayan ve Afrika'yı mevcut Afrika sınırlarının temeli haline getiren küçük ulusal birimlere dönüştüren bir bölünme altında tanımlamaya başladı*”.²⁰⁵

Özetle Berlin Konferansı sonucu Afrika'nın sömürge devletleri tarafından bölünmesine, sonra da aralarında dağıtılmasına yol açtı. Afrika kıtasının, Avrupalı ülkeler arasında bölünmesinin temelini oluşturan ve 1884-1885'de düzenlenen Berlin Konferansı yoluyla sömürge çekişme sürecinin doğmasına ve doğu-batı ekseninde Afrika'nın bölünmesine giden sürecin başlamasına yol açmıştır.²⁰⁶

Konferans tutanaklarının incelenmesiyle ortaya delegasyonlar arasındaki tartışmalardan sonra, fiili işgalin nihai maddelerinin ve nihai kararnamenin ayrı bir

²⁰³Fergâli Ali Çen Hüreydi, *Tarihu İfrîkiya'l-Hadîsve'l-Muâsir, el-Kuşûf- el-İsti'mâri'- el-İstiqlâl*, 1.Baskı, Dâru'l-İlmi ve'l-îmân yay., İskenderiyye 2008 s.152-155; Abdullah er-Rezzak İbrahim, *el-Müslimuna el-İsti'mâr Avrûbî Afrîkiya*, Alem'l-Ma'ârif yay., Kuveyt 1980, s.10.

²⁰⁴F. Ali Çen Hüreydi, a.g.e. s.152-155; John Donnelly Fage, *Tarihu Garbi İfrîkiya*, çev. es-Seyyid Yusuf Nasri, 1.Baskı, Dâru'l-Me'ârif yay., Kahire 1982, s.333.

²⁰⁵Zeliha Fâris-Sakine Alam, “el-İsti'mâru'l-Fransiyyu fi Gîne ve Devru Ahmet Seku Toure fi Hareketi't-tahrîr 1960-1900”, el-Ceylanîe Buname-Hamis Milyane Üniv ., Ulûmi'l-İnsâniyye ve' el-İçtimaiyye Fakültesi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Cezair 2016 - 2017, s.34-35..

²⁰⁶ A. M. H. Alyân-H. S. Kazim, a.g.m., s.358..

bölümünde yer alması koşuluyla onaylandığı anlaşılmaktadır. Böylece Berlin şehrinde, Afrika ülkelerinin temsilcileri olmadan, Afrika kıtasının bölünmesinin temelleri atılmıştır. Bu bölünmede kabile ve aşiretlerin dağılımı dikkate alınmamış, Afrika mevcut Afrika sınırlarının temeli haline getirilen küçük cüce birimlere dönüştürülmüştür.

İkinci defa kullanacaksan: Yazar Safliev, Berlin konferansında dönen dolapları sömürgecilerin işledikleri suçları ve bunların yaptıklarının ilelebet zihinlerde diri kalacağını, modern dünyaya tanık olan küçük ebatlı, geniş anlamlı ve derin içerikli veciz bir sözle özetlemektedir; *“Böylece sömürgeciler, Afrikalıların görüşünü almadan Afrika'nın bölünmesini tiranlaştırdılar.”*²⁰⁷

Berlin Konferansı bu yönüyle Fildişi Sahili'ni sömürgeleştirmenin-kolonileştirmenin doğrudan bir parçası olmuştur. Öte yandan bu konferansın sömürge temellerinden biri olduğu ya da başka bir deyişle, sömürgeciliğin onsuz mümkün olamayacağının temel direklerinden biri olduğu söylenebilir. Bu nedenle genel olarak Avrupa sömürgeciliğine ve özellikle de Fransız sömürgeciliğinin temel direği bu konferans olmuştur. Bu temel esaslar çalışmanın sonunda teklif ve öneriler kısmında değerlendirilecektir. Çünkü Fransız sömürgeciliği ve diğer Avrupa sömürgeciliği araştırmalarımız sırasında sömürgeciliğin insanlığa karşı işlenen suçlar ve yıllar geçtikten sonra başkalarına karşı işledikleri bu türden suçlardan sorumlu olmaları gerektiğini, Osmanlı Devleti gibi bazı İslam ülkelerini suçlayanların tarafgirliklerini, Afrikalıların sömürgecilikte mesul oldukları yalanlarını aynı zamanda Arap dünyasını da suçlamalarının yanlışlığını ortaya koyacağız. Gerçekte failin suçunu işlemesi ve başkalarını cezalandırması insancıl ve mantıklı değildir, bu adaletsizliğin ta kendisidir.

Bu araştırma ile birilerini savunmak değil aksine terazide denge olmasını ve buna binaen de aşırılık olmamasını ortaya koymayı istedik. Sömürge temelle ve sütunlarıyla donanmış devlet, bir sömürge devleti olarak kabul edilir ve bu koşulların öngörülmediği herhangi bir durum, bir sömürge durumu olarak kabul edilmez. Çünkü başkalarını kıstas veya esaslar olmadan suçlamak çok kolay olsa da adil değildir. Bu kıstas veya esaslar,

²⁰⁷J. Vasilev-Y. Savelyev, **a.g.e.**, s.74.

bilimsel kurallara dayanan ve tüm Avrupa sömürgeciliği tarafından tüm kaynak, akademik çalışmalarında sömürgecilik konusuyla ilgilenen her kaynakta, alanında uzmanlaşmış kitap ve referans metinlerinde mutabık kalınarak kabul edilen bilimsel ölçüt ve esaslardır.

Berlin Konferansı'na Fransa tarafından çok önem verildiği ve akti olarak önceki kayıplarını telafi etmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Berlin'den önce işgal edebileceği topraklar hakkında kendisini garanti altına almak istediği, Berlin'de Kabul edilen kurallarla Afrika topraklarında meşru hakk kazanmayı temel amaç edindiği, anlaşmanın imzalanmasıyla da bunu gerçekleştirdiğini söylemek yanlış değildir.

Bu yüzden Fransa Afrika'da birçok bölgenin topografik incelemesini daha sonra kendi adına nasıl güvence altına alınabileceklerini sağlamak üzere görevi Louis GustaveBinger'e vermiştir. Bu topraklar Senegal, Fildişi Sahili, Gine ve diğerlerinden başlayarak birçok Batı Afrika ülkesinden oluşmaktaydı. Fransa, Batı Afrika'daki en aktif Avrupa ülkesiydi. Bu Fransız etkinliğinin başlangıcı, Batı Sudan'a yapılan ve de bu bölgede ticari sömürge istasyonları kurmak için Senegal ve Fildişi Sahili'ne ulaşan gezilerle başlamıştı. Sonuç olarak “Fransız Batı Afrikası” olarak bilinen (AfriqueOccidentaleFrançaise A.O.F.) sekiz koloniden (Fildişi Sahili, Senegal, Moritanya, Fransız Sudanı, (şimdiki Mali), Fransız Ginesi, Yukarı Volta, Dahomey ve Nijer) oluşmaktaydı.²⁰⁸

Daha önce de değindiğimiz gibi Fransız sömürgeciliği, Fildişi Sahili bölgelerine girmek yoluyla, Kong İslam Krallığı, Bona İslam Krallığı, Kaba Dogo İslam Krallığı, Sigila İslam Krallığı, Poli putperest krallığı ve Akan putperest krallığı ile aynı şekilde çatışmak durumunda kalmıştı. Ayrıca başta SamuriToure kabilesi olmak üzere bütün Müslüman kabileler Fransızlara karşı aynı şevk, ciddiyet ve şiddetle karşılık verip direnmiştir.

²⁰⁸İlhâm Muhammed Ali Zihni, *Cihâdu'l-memâlikî'l-islâmiyye fî garbi İfrîkiyâ'didda'l-isti'mâri'l-Fransî (1850-1914)*, 1. Baskı, Dâru'l-merihli'n-neşri ve't-tevzi', Riyad 1988, s.210; T,A.Ma.g.e., s.86.

Aynı şekilde Louis-GustaveBinger'den önce Fildişi Sahili'ne gelen ilk Fransız sömürgeciler bölgede büyük başarılar elde edememişlerdi. Fransa muhtemelen bu sefer tam başarı sağlamak amacıyla bu görevi Louis GustaveBinger'e vermiştir. Binger'in atandığı görev şunları içermekteydi: Bölgelerdeki genel durumu incelemek, İngiltere ve diğer Avrupa sömürgeleri ile sınırlarını belirlemek için coğrafyayı tanımak ve belirlemek öncelikli hedefti. Takip ettiği siyaset 'en verimli topraklar' Fransa Devleti için nasıl güvence altına alınabilir ve garanti edilebilir sorusunun cevabını aramak da vazifeleri arasında yer almaktaydı. Binger de bu görevi yerine getirirken, Guinness Körfezi'nden Mali yoluyla Kong ülkesine, sonra Senegal'e ve Musa ülkesine yolculuğu olarak bilinen uzun bir seyahat gerçekleştirmiştir.

Bu seyahat, Batı Sudan'da Fransızlar olmasaydı bile Binger'in kariyerinde ve Fildişi Sahili'ndeki sömürgecilik tarihinde kendisini bütünüyle ünlü yapmaya yetecek donelerle doludur. Fransa bazı sömürge ülkeleriyle antlaşmalar imzaladığında bütün sorumluluk Binger'e bırakılmıştı. Bu anlaşmalar, Fransa'nın işgal ettiği toprakları güvence altına almaktaydı. Fransa, bir taraftan hakim olabileceği coğrafyayı görmek diğer taraftan da daha sonra İngilizlerle sınırlarını güvence altına almak için bu topraklara Binger'in gitmesini istemişti. Binger'in seyahati Berlin Konferansı'ndan beş yıl sonra vuku bulmuştu. Fransa, diğer sömürge ülkeleriyle, nüfuzunu genişlettiği kıtanın batısında ve ekvatorial bölgelerde yerli Afrikalılarla etki alanlarını belirlemek için anlaşmalar imzaladı. Böylece, Fransa'nın Kuzey Afrika'daki Fas, Cezayir, Tunus, batıda Dakar'dan (Gine ve Fildişi Sahili), Sudan, Nil Vadisi sınırlarına ve Kongo kıyılarına uzanan büyük bir imparatorluk kumustur.²⁰⁹

Bu gezinin temel amacı, coğrafi bir keşfe temel olarak ziyaret edeceği toprakları gözlemlemek ve daha sonra bu toprakların sınırlarını çizme aşamasını takip etmektir. O da bu temelde bu seyahati 1887-1889 arasındaki dönemde gerçekleştirmiştir.²¹⁰ Gine Körfezi'ne ulaşınca kadar Nijer'den başladığı seyahatine daha sonra 18 Şubat 1887'deBambako şehrine gelene kadar, Beingir Teneteou şehrinden ve sonra Mali'deki

²⁰⁹ Ş. A. el-Cemel-A. A. İbrahim, **a.g.e.**, s.280.

²¹⁰ L. G. Binger, **du Nigeraugolfe**, s.9,71-94.

Sica Sue şehrine geçtikten sonra yolculuğuna devam etmiş ve son olarak ulaştığı 20 Şubat 1888'de Kong Krallığı'na gitmiştir.

Unutulmamalıdır ki Berlin meselesi sömürgecilik meselelerinden biridir. Bu, önemli ve hassas bir bölümdür ve Kara Kıtanın paylaşılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu da Batı Sudan'ın ayrılmaz parçası olan Fildişi Sahili'nin parçalanmasındaki olumsuz etkisini ve tersliklerini kesin olarak açıklamaktadır. Berlin meselesinin sömürgecilik meselelerinden biri olduğuna işaret etmek gerekir ki, Tarihçi İsmail Armağan, kitabında bu öneme ve dolayısıyla Afrika kıtasının bölünmesi üzerindeki etkisine bağımsızlıktan sonra bile dikkat çekerek şunları söyledi: "Öyle ki bu özelliklerinden dolayı "Altın Kıta" olarak bile görülen bu coğrafyanın bugün, 136 sene önce Berlin Konferansı ile tecrübe ettiği *"Afrika'ya Hücum" konjonktürünü daha diplomatize edilmiş bir versiyonla yaşadığını söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda Afrika'da farklı aktörler güç mücadelesine girişmiştir*" ²¹¹. Konferansın ayrıca Afrika üzerine etkilerini doğrularken söylediğinde; "Sömürgecilik, kölecilik ve kabilecilik gibi trajik bir arka planla, günümüzde Afrika ülkelerinde iyi yönetim ("goodgovernance") problemleri (örneğin gelişmemiş ve demokratik olmayan rejimler, askeri darbeler, patronaj vb.), yoksulluk, çocuk yaştaki askerler, insan hakları ihlalleri, salgın hastalıklar ve kendi kaderlerine terk edilmiş mülteci kampları gibi birçok sarsıcı sorun dikkat çekmektedir. Bu özelliklerinden dolayı kimileri tarafından "Kara Kıta" olarak lanse edilen bölgenin 1,3 milyarlık nüfusunun İnsani Gelişim Endeksi verileri kaygı vericidir. Buna karşın, özellikle 2000'li yıllardan itibaren Afrika ekonomilerinin yükseldiğine tanıklık edilmektedir. Ayrıca işlenmeyi bekleyen değerli madenleri, tahmin edilen sarı ve kara altın (petrol) rezervleri gibi büyük potansiyelleri ile kıta ilgi uyandırmaktadır" .

²¹¹ İsmail Armağan-Elem Eyrice Tepeciklioğlu, "Türkiye-Afrika İlişkileri: Nasıl ve Nereye?", **Dünya Siyasetinde Afrika 7: Türkiye'nin Afrika Ülkeleriyle İlişkileri: Süreç-Kısıtlar-Olası Çözümler**, Ed.İ. Armağan-E. EyriceTepeciklioğlu, Nobel yay., Ankara 2021, s.3

1870 yılında Avrupa ülkeleri kendi aralarında, özellikle Fransa ve Almanya arasında savaflara tanık olurken, diğer taraftan ekonomik ve askeri yapılarını yeniden tesis etmek istediler ve bunun için de Almanya'da, Afrika'yı ve nimetlerini aralarında bölüştürmek ve sömürgeleştirmek için bir konferans düzenlendi. İçlerinden biri buna işaret etmektedir: 'Avrupa ülkeleri, Afrika kıtasının sahne olduğu yoğun rekabeti biliyordu. Bu rekabet, çatışan yönelimler ve çıkarlar nedeniyle ilişkilerin gerginleşmesinde etkili oldu. Bismarck, Afrika kıtasının kolonizasyon tarihinde büyük önem taşıyan Berlin Konferansı'nda bu ülkeleri bir araya getiren uzlaşya dayalı bir konferans düzenlemenin gerekliliğini gördü.²¹²

Avrupa ülkeleri, Berlin Konferansı'nda Portekiz'e yönelik belirli politikalar benimsediler. Bu konferans, Kongo Havzası'ndaki egemenlik haklarına ilişkin 1884 İngiliz-Portekiz Antlaşması'nın sonucuydu. Portekiz Dışişleri Bakanlığı, sömürge ülkeleri için konferansın düzenlenmesini önerdi. Bu nedenle, 1914'e kadar devam eden ve çoğu Portekiz'e karşı olan bir dizi olayla sonuçlanan Berlin Konferansı yapıldı.²¹³ Böylece Berlin Konferansı teması ve Afrika ve Fildişi Sahili üzerindeki yansımaları başladı ve devam etti. Afrika'nın bölünmesi konusu, Avrupalı politikacılar arasında kıtayı bölmek için güçlü bir arzuya dair bir fikir oluşturan bir olay olarak sıcak bir konu sayılmaktadır. Leopold II'nin (Belçika Kralı) Kongo sorununa ilişkin politikası, Avrupalı sömürgeci güçlerin en büyük kazanımları elde etmek için kıtadaki emellerine yönelik kararlı adımlar atmalarının doğrudan nedeniydi. Aynı şekilde Stanley'nin Afrika'daki (1874 -1877) keşif gezilerinin de bu hırsların artmasında önemli bir etkisi oldu. Ağustos 1874'te İngiltere'den ayrılarak Zanzibar'a, ardından Doğu Afrika kıyılarına, ardından iç bölgelere, batıya doğru hareket ettikten sonra Afrika'nın zenginliklerine ışık tuttu. Sonunda, nehri, Batı Afrika kıyılarına doğru geçti ve ardından Zanzibar'a dönerek Kongo ormanlarında sona erdi. Yolculuğunun geri kalan üyeleriyle Ümit Burnu'ndan ve

²¹² Esmâ Şemmul, Abdurrahman Şale, "Tenâfusu'lEvrubîyy fî Efrikiyye ve "Mu'tamerBerlin es-Sanî (1884-1885) ve İn'ikâsâtuhu 'alâ'l-Kâratu'l-Afrikiyye- el Kongo Enmûzecen-" Külliyyatü'l-Ulûm el-İctimâ'îyye'l İctimâîyye, kısmu't-tarih Kutup Şetme, üniversitesi Mâcester, **Yayınlanmamış yüksek tezi**-Cezair,2014 -2015, s. 14

²¹³ F. Ali Ç., **a.g.e.**, s.113.

oradan İngiltere'ye gitti. Belçikalıların ve ardından Fransızların Kongo havzasına saldırısı, bir yandan Portekiz iddialarını harekete geçirirken, diğer yandan Fransızlar ortak bir düşman veya hasım olduktan sonra Portekizli ve İngilizlerin görüşlerini yakınlaştırmaya çalıştı. Kendi parasıyla finanse ettiği Kongo Havzası'ndaki çıkarlarına hizmet etmek ve onu ekonomik olarak sömürmek için 25 Kasım 1878'de kaşif Stanley, II. Kral LeoBoltarfindan 1879'da akabinde Uluslararası Kongo Derneği'nin kurulduğu bir toplantıya katılmaya davet edildi.²¹⁴ Yazar İsmail Ermağan kitabında bu konuyu Berlin Konferansı'ndan sonra ve Sömürgeciliğin etkileri hala devam etmektedir detaylandırarak şöyle dedi: "*Afrika'da kolonyal dönemden kalan etkileri aşikâr olsa da İngiltere, Fransa'nın yaklaşımının aksine, bölge politikasını ekonomik kazançlar doğrultusunda biçimlendirmiş; eski sömürgeleri ile arasındaki kapsamlı siyasi ve askeri bağları hafifletmiştir*".²¹⁵ Böylece günler geçtikçe, Berlin fikri ve Afrika'yı bölme planı MS on yedinci yüzyıldan beri devam etti. Bu durum araştırmacılardan biri tarafından doğrulandı ve şunları söyledi: 'Ekim 1883'te Belçika ve Fransa'nın bölgede artan faaliyetlerinden korkan İngiltere ve Portekiz arasında Kongo meselesi yeniden tartışıldı. Sonuç olarak Portekiz, Kongo Nehri üzerindeki etkisini genişletti ve bu, Fransa, Almanya ve Belçika'nın Hollanda ve Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı uluslararası bir konferans toplama konusundaki yakınlaşmasını artırdı. MS 7 Temmuz 1884'te Bismarck tarafından İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bu anlaşmaya karşı bir itiraz gönderildi. Senato'dan, Britanya nüfuz alanları elde etmek için yoğun bir mücadeleye girdiği gibi gelecekte Alman hükümetinin ticareti korumasını önermesini istemektedir. 17 Ağustos 1884'te Bismarck ile Fransız büyükelçisi Kurcel arasında Berlin'de bir görüşme yapıldı ve Bismarck kendisine ülkeler arasında bir denge kurma niyetini bildirdi. Yine denizaşırı Avrupa ülkeleri arasında bir denge kurma niyetini bildirdi ve Fransa'ya konferansa ev sahipliği yapmasını teklif etti, ancak Jules Ferry Bismarck'ın teklifini reddetti ve Berlin'de yapılmasını önerdi.²¹⁶ Bu dönemin, yani konferansın toplanmasından önce, İngiltere, Fransa ve Portekiz'in tesirli etkileri olduğuna dikkat

²¹⁴ A. Zeliha F. Sakine a.g.t., s.31 -32.

²¹⁵ İ.Ermağan-E.E. Tepeciklioğlu, "Türkiye-Afrika İlişkileri, Dünya Siyasetinde Afrika 7" s.5.

²¹⁶ A. Zeliha F. Sakine, a.g.t., s. 33-34.

edin. Portekiz, on altıncı yüzyılda coğrafi keşifler döneminde görkemli günlerinden bu yana kıtanın geniş alanları üzerindeki kontrolünü iddia etmekte, ancak fiili işgali etkili ve tesirli değildi.²¹⁷ İngiltere, özellikle Belçika Kralı LeoBold'un niyetlerinin Kongo Havzası'nda ortaya çıkmasından sonra Portekizlilerin zihninde bu ihtişamı yeniden canlandırmaya başladı. İngiltere, Portekiz'i bu eski iddiaları bölgede 12⁻ ile 5-8 arasında güneyde yeniden canlandırmaya teşvik etti.²¹⁸ Bu anlaşmaya İngiliz Parlamentosu tarafından şiddetle karşı çıkılmasına ve kabul edilmemesine rağmen, bununla birlikte, İngiltere'nin sadece bu hayati Afrika bölgesini vermeyi düşünmesi, Afrika kıtasına karşı mücadelenin çarkını itmede güçlü bir faktördü. Aksine, bu İngiliz-Portekiz anlaşmasına karşı birlikte durmak için Fransa ve Almanya arasında bir yakınlaşmaya neden oldu . Böylece Bismarck, Kongo sorununun ve diğer konuların tartışılacağı uluslararası bir konferans fikrini sundu ve Almanlar ile Fransızlar arasında bir dizi temas başladı. Fransa'nın 17 Ağustos'ta Almanların konferansın maddelerine ilişkin önerilerini onaylamasıyla sona erdi ve şu temelleri içeriyordu:

Birincisi: Kongo Nehri havzasında ticaret ve seyrüsefer özgürlüğü.

İkincisi: Uluslararası nehirlerde seyrüsefer serbestisi ile ilgili 1815 yılında Viyana Konferansı'nın ilkelerinin uygulanması.

Üçüncüsü: Gelecekte işgal edilecek alanlar için yeni temeller atmak, Avrupalı güçler, konferansı 15 Kasım 1884'te düzenlemeyi kabul ettiler.

Bu konferansa İsviçre dışında on dört (14) Avrupa ülkesi katıldı ve Amerika Birleşik Devletleri de gözlemci olarak katıldı (3). Almanya, Avusturya, Macaristan, Belçika, Danimarka, İspanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere, Hollanda, İtalya, Norveç, Portekiz, Rusya, İsveç ve Osmanlı İmparatorluğu katıldı (4). Almanya, Fransa, İngiltere, Portekiz ve Belçika, konferansın çalışmalarına hakim olan başlıca güçlerdi. Diğer ülkelere gelince, sadece kararlarını tavsiye etmek ve çalışmalarını yürütmek için oylarıyla katıldılar (5). Konferans, 15 Kasım 1884'ten 26 Şubat 1885'teki konferansa kadar Berlin'de yapıldı. Bu konferans on tam oturum yaptı. İlk oturum 15

²¹⁷ A. Zeliha F. Sakine, a.g.t., s. 32- 33.

²¹⁸ E.Şemmul-A. Şale, a.g.t., s.42-43.

Kasım'da başladı ve son oturum, Portekiz Antlaşması'nın imzalanmasının birinci yıldönümü olan 26 Şubat 1885'te sona erdi. Otuz sekiz maddelik genel bir tüzük ²¹⁹. biçimindeki bu konferansın kararları , ana oturumlarında Kongo Havzası ve ticaret özgürlüğü konusunu tartıştı ve tartışması yaklaşık iki hafta sürdü. Ardından Kongo Havzası ve Nijer'de seyrüsefer özgürlüğü meselesi bir ay sürdü. Bundan sonra yılbaşı kutlamaları nedeniyle konferans oturumları ertelendi ve 7 Ocak'ta tekrar geri dönerek gelecekteki işgalin şartlarını ve yasalarını ele aldı.²²⁰

Berlin Konferansı'nın sonucu ve Fildişi Sahili'ndeki ve Batı Afrika'daki Fransız kolonilerindeki yansımaları:

Konferans oturumları, altı karar, yedi bölüm ve otuz sekiz maddeyi içeren genel bir tüzük şeklinde gelen kararların yayınlanmasıyla sona erdi. Amerika Birleşik Devletleri dışında konferansa katılan ülkelerin temsilcileri tarafından imzalanmıştır. Konferans Tüzüğü'nün (38) Maddesi, katılımcı ülkeler tarafından kabul edilen maddelerin, katılımcı ülkeler tarafından kabul edilmesinden sonra yürürlüğe gireceğini ve tüm ülkeler tarafından kabul edilmesinden sonra yürürlüğe gireceğini tavsiye etmiştir. Konferans tüzüğü tarafından onaylanan en önemli maddeler arasında:²²¹.

- 1- Kongo Havzasında ticaret serbestisi raporu
- 2- Kongo ve Nijer Nehirlerinde seyrüsefer özgürlüğü taahhüdü.
- 3- Daha sonra Belçika'nın mülkiyeti haline gelen Özgür Kongo Devletinin tanınması.
- 4- Köle ticaretini iptal etmek, koalamak ve ortadan kaldırmak için çalışmak.
- 5- Hiçbir ülke, bu anlaşmayı imzalayan diğer taraflara beyan etmeden Batı Afrika'daki bir kıyı bölgesine korumasını dayatmamalıdır.
- 6- Hiçbir ülke Afrika kıtasının bir bölgesi üzerinde, bu koruma bölgenin fiili işgali ile desteklenmeden koruma ilan etmemelidir. Konferanstan sonra Avrupa ülkeleri,

²¹⁹ F. Ali Ç. Hüreydi, **a.g.e.**, s.118-119.

²²⁰ A. Zeliha-F. Sakine, **a.g.t.**, s.34-35.

²²¹ F. Ali-Ç. Hüreydi, **a.g.e.**, s.118-120.

kendi çatışan etki alanlarını, kabile veya aşiret dağılımını dikkate almayan bir bölünme altında tanımlamaya başlamış ve Afrika'yı, mevcut Afrika sınırlarının temeli haline gelen küçük ulusal birimlere dönüştürmüştür. Bir tarihçinin açıklaması şöyle: 'Konferans, Avrupalı güçlere başka bir kıtanın bölünmesi ve fethi ilkesini oluşturma hakkını verdi. Dünya tarihinde hiçbir zaman bir kıtadaki herhangi bir devlet grubu, başka bir kıtanın topraklarının bölünmesi ve işgali konusunda görüşme yapma hakkına sahip olduğuna inanmamıştır. Araştırmacının gözden geçirdiklerine dayanarak, Berlin konferansının sonuçlarının genel olarak Afrika'da, özelde Batı Sudan'da ve özel olarak Fildişi Sahili'nde bir salgın olduğu açık ve net bir şekilde bilimsel olarak açıktır. Bu etki sadece sömürgecilikle sınırlı kalmamış, günümüze kadar devam etmiş ve bu etki her yönüyle ülke malının çıkarılması yönünde olmuştur. Böylece Fransız sömürgecisinin Fildişi Sahili ve Fransa tarafından sömürgeleştirilen diğer ülkeler üzerindeki olumsuz etkisi ortaya çıkmaktadır. Araştırmacı ve tarihçi, bunu o ülkeler üzerindeki etkilerinin derecesini bilmek için, kitabında haritada gösterildiği gibi açıkladı.

Uzun zaman yıllar koloniyel yönetim yönetimler alanda olan sömürge ülke krallığına bağlı veya bağımsızlık sonrası kendi yerel krallıkları bulunan Afrika kıtasında günümüzde 54 ülke içinde sadece 3 ülke krallık yönetimi devam etmektedir. Bunlara Fildişi Sahili, Sudan, Libya, Mali, Orta Afrika cumhuriyeti örnek, verilebilir. Fas'ta 1976'dan beri ülkenin işgali altındaki Batı Sahra'da direnişhareketleri görmektedir.²²².

Afrika kıtasının demokrasine bakıldığında Bratton ve Von de walle'nin 46 Afrika ülkesine 1989'daki rejim analizine göre bunların 40'i otoriter (11'i askeri yönetim ve 29'u tek parti devleti) ve sadece 6'si çok çoğulcu rejim karakteri göstermektedir. Bu çoğulcu 6 ülke arasında Botswana, Senegal, Morityus (Mauritius), Gambiya ve Zimbabwe katılımcı çok partili rejim özelliği gösterirken Güney Afrika ırk temelli oligarşi (raialoligarchy) olarak tanımlanmıştır. Freedom House, 2018'deki raporunda çağdaş uluslararası sistemdeki her bölgesinde özgürlükte dramatik düşülerin sayısı 1990'lara göre artmıştır ancak hala sadece 11 ülke " özgür " olarak tanımlanmıştır:

²²² İ. Ermağan-E.Eyryce, **Dünya Siyasetinde Afrika** 6,s.19.

Bunlar bölgelere göre ada ülkeleri Mauritius, Cap Verde (Yeşil Burun Adaları) ve Sao Tome ve Principe; Batı Afrika ülkeleri Senegal, Gana, Benin, Nijerya; Güney Afrika bölgesi ülkeleri Bostvana Namibya Güney Afrika ve son olarak kuzey Afrika'da yer olan Tunus'tur. Bu ayrılmagöre Orta Afrika, Büyük Göller ve Afrika Boynuzu bölgelerinde demokratik ve özgür ülkeler bulunmamaktadır. Bu, Berlin'in Afrika üzerindeki etkileriyle özetlenebilir. Bütün bunlar nedeniyle bugünkü Fransa ve eski kolonileriyle ilişkileri bu şekilde devam etmektedir ve değer sömürgecilerin sömürge düşüncesine hala devam ediyor özellikle ilişki faktörüsündedir. Berlin meselesinin sömürgecilik meselelerinden biri olduğuna işaret etmek gerekir ki, tarihçi İsmail Armağan, kitabında bu öneme ve dolayısıyla Afrika kıtasının bölünmesi üzerindeki etkisine dikkat çekerek bun özet yapıp şunları söyledi: *"Afrika Kıtası'nda eskiden kolonyal yönetimler kurmuş olan ülkeler bugünkü rekabette önde konumlanırken, kıtaya yeni giren devletler ekonomik yatırımlardan yumuşak güç uygulamalarına kadar değişik politika seçenekleri ile kendilerini bölgede var etme-geliştirme hedefi gütmektedir. Afrika'da sömürgecilik geçmişi olmayan ABD, 2007 yılında AFRICOM'u (ABD Afrika Komutanlığı) kurarak sert güç opsiyonunu da masaya taşıırken, en etkin "neo-kolonyal" güç olarak beliren Çin, ekonomik düzlemde her ülkenin önünde görünmektedir"* ²²³

İkinci dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan konjonktürde Fransa süper güç reflekslerinden uzak bir şekilde sadece orta güç parametrelerinde dış politika yürüten bir ülke pozisyonu düşmüştür. Bitme noktasına gelmiş ekonomik ve askeri gücü sonrasında elinde kalan tek politik kartı, BM'deki Güvenlik konseyi daimi üyelik konseyi daimi üyelik sandalyesi olmuştur. Birleşmiş Milletlerde Fransa'nın desteğine ihtiyaç duyan ve ülke içindeki siyasi gücünü konsolide etmek isteyen Afrikalı liderler, soğuk savaş süresince vis-a-vis ilişki çerçevesinden-aslında asimetrik bir ilişkiden öteye geçmeyen bir formatta-Fransa ile siyasi, askeri ve ekonomik bağlarını etkin bir şekilde koruma yönünde politika takip etmişlerdir. Calapham'a göre Afrikalı liderler bağımsızlıklarını ilan ettikten hemen sonra güçlü başkanlığı ifade eden "Büyük Adam-Big Man". Sendromuna yakalanarak dış politikayı kişiselleştirmişler ve sahip oldukları gücü ülke

²²³ İ.Ermağan, **Eyrica Dünya Siyasetinde Afrika 6**, s.4.

içi muhallif grupları bastırmak için kullanmışlardır (Clapham 1996) Bu nedenle siyasal ikballerinin devam adına eski sömürgeci güçlerle resmi ve gayriresmi ikili anlaşmalar yapmaya devam etmişlerdir. Kısaca, Fransa'nın soğuk savaş dönemi Afrika ile olan ilişkisi devamlılık yönünde olmuştur bu devamlılık, taraflı bir süreçten ziyade Afrikalı liderlerin de rızasına dayalı bir formda şekillenmiştir.²²⁴

AB Ülkelerinin (Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Hollanda), Afrika kıtasıyla ilişkilerinin tarihi çok eskiye dayanmakla birlikte kurumsal anlamda Afrika'yla ilk bağları AET ile birlikte kurulmuştur. Burada Fransa öncü olmuştur. Afrika, Fransa'nın küresel kimliğini bir Parçasıydı. Fransa, diğer Avrupalı ortaklarını da desteğini alarak bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkeleri ile ekonomik ve ticari ilişkileri devam ettirmekiçin AET'nin kurumsal şemsiyesini kullanmıştır. Burada Fransa'nın amacı eski kolonilerine yapacağı ekonomik yardımın maliyetini, Avrupalı ortakları ile paylaşmaktır. Bu süreçte kurumsal kolonilerle yapısı zayıf olan AFBÖ ile kurunlar üzerinden bir ilişki kurmak yerine eski kolonilerle doğrudan bir bağlantı kurmayı tercih etmiştir. 21. yüzyıla kadar da AB ile Afrika ilişkisinin çerçevesi buşekilde çizilmiştir.²²⁵.

Roma Anlaşması'nın 132, maddesine eski kolonilerle ekonomik ilişkileri sürdürebilmek için " ortak üye " statüsü kabul edilmiştir. Ardından 20 Temmuz 1963 terinde Kamerun'un başkenti Yaunnde imzalana birinci Yaunde Sözleşmesi ile 23 Afrika ülkesi ile ortaklık anlaşılması imzalanmıştır. 5 yıl yürlükte kalacak olan bu ülkelere serbest gibirişi sağlanırken ithalat mallarında da vergi indirimi yapılmıştır. Ayrıca yatırım olanaklarının çeşitlendirilmesi, sanayi ve alt yapı gibi kalkınma yardımlarının sağlanması da bu anlaşmanın önemli noktalarındandır. ²²⁶Bu süreçte bu sözleşmeyi onaylamayan Gana lideri KWAME Nkrumah, Fransa'nınınneski kolonilerine"" noktalarındandır. "Ortak pazar " adı altında altın tepside sunduğu ticari imtiyazları neo sömürgeciliğin ilk aşaması olarak değer ilendirmiş ve şiddetli karşı çıkmıştır. Ancak kurumsal olarak AET'nin özelde de Fransa ve Belçika'nın eski kolonilerle ilişkilerini

²²⁴İ.Ermağan-E.Eyrice, **Dünya Siyasetinde Afrika 6**, s.59- 60.

²²⁵İ.Ermağan-E.Eyrice, **Dünya Siyasetinde Afrika 6**, s.110-111.

²²⁶İ.Ermağan-E.Eyrice, **Dünya Siyasetinde Afrika 6**, s. 110-111.

süre dürme ısrarı söz konusu Afrika ülkeleri için sorgusuz sualsiz kabu edilmiş ve 5 yıl sonra 29 Temmuz 1969' ikinci Yaunde sözleşmesi imzalanmış olup 1970'te de yürürlüğe girmiştir. İkinci Yaunde konvasiyonu da 5 yıllıkbir süre zarfıyla sınırlı tutulmuştur. İlık sözleşmedeki şartlar aynı şekilde kabul edilirken şirketler aracılığıyla gerçekleştirilen serbest ticarigirişmlerin daha çok üzerinde durulmuştur.²²⁷ Kesinlikle bu görünen bir etkidir ²²⁸ Berlin konferansında, ve sömürgeciliğin ilişkilerinin etkilesigenel olarak Afrika kıtası ve Batı'daki ve özel olarak Fildişi Sahili'nin bütün bunları,yansımalarına dair özetlenebilir.

4. Fransızların Sömürgecilik Kelimesini Manipölasyonu ve Afrika Politikasında Değişim-Süreklilik

Fransa, Fildişi Sahili'nde sömürgecilik hakkında bazı gerçek bilgileri gizlemeye çalışmıştır. Bu nedenle, ülkede bazı durumlarda, kütüphane yetkililerinin izni olmadan bazı kitapların araştırmacı için, özellikle sömürgecilik konusunu ilgilendiren kitapların okunmasına izin verilmediği bilinmektedir. İster Fildişi Sahili'nde bulunan Fransız kütüphaneleri isterse Fransa'da bulunan kütüphaneler olsun, hepsi için aynı durum söz konusudur. Bu olay bilgilerin tahrif edilmesi veya başka bilgiler ile değiştirilmesinin anlaşılmasından duyulan endişelerden kaynaklanmaktadır. Kitaplarda bulunan bilgiler ve kaynakların içeriğinde çarpıtılan bilgilerin olduğu bir gerçektir. Ayrıca eski ve yeni eserlerde bulunan bilgilerdede büyük farklılıklar yer almaktadır. Buna ek olarak bazı durumlarda eski basılı eserlerin yeni baskılarında bazı bilgilerin kalıcı olarak silindiği görölmüştür. Kaynaklardaki bilgilerin silinmesi veya değiştirilmesi, çalışma ve araştırma sırasında keşfedilmiştir. Aynı şekilde bilgilerin değiştirilmesi ve silinmesi söz konusu Fildişi Sahili tarihçileri ve araştırmacıları tarafından genel olarak ülkede Fransız sömürgeciliğine dair ele alınan önceki çalışmalarda bulunmaktadır.

Bilginin sahtekârlığı, silinmesi ve yanlış ifade edilmesi bu çalışmada net ve açık bir şekilde görölmüştür. Bu nedenleFildişiSahilitarihinde sömürgecilik konusuna dair

²²⁷ İ.Ermağan-E.Eyrice, **Dünya Siyasetinde Afrika 6**, s. 111.

²²⁸ Bkz. Ek 10: Afrika'da Avrupa Kolonyalizmi.

daha önce yapılmış olan çalışmaların çoğu eksik veya hatalı bilgilerle doludur. Fakat doğru bilgileri eski nüshalarda bulmak da mümkündür. Dolayısıyla çalışmaların yazarları eski nüshalarda mevcut olan bilgilerinin çoğunu yeniden aktararak sömürgecilerin işlemiş oldukları suçları haklı olarak ortaya çıkarmaktadır. Bütün yaşanılanlar aslında apaçık ortada iken sömürgeciler tarafından işkence edilen insanlar bir taraftan suçlanırken diğerk taraftan Fransa'nın Fildişi Sahili'ni korumaya geldiği düşüncesi propagandası yapılmaktadır. Bir paradoks olarak ülke halkına sömürgeciler tarafından işlenen suçlar ve yapılan adaletsizliğin konuşulmasının aksine Fransız propagandasında ulusal güvenliği sağlamak, onları düşmandan korumak, ülkenin gelişimi ve medeniyet için yapıldığı vurgulanır. Sömürgecilik konusu hakkında sadece eski baskılı eserleri okuyanlarla sadece yeni baskılarda bulunan bilgilerle yetinen kişilerin bakış açıları doğal olarak farklıdır. Sömürgeci güçler işte bu sömürge faktörleri aracılığıyla, bazı Afrikalı yazar ve araştırmacıların kalemlerine duygusal bir güven ile hâkim olmuştur.

Fransa, tarihini bilmeyen bir milletin, ölü bir millet olduğunu gayet iyi bilmektedir. Bu düşünceye dayanarak Fransa, Fildişi Sahili tarihi hakkında yanlış bilgiler vermeye çalışmıştır. Bu sebeple Fildişi Sahili tarihi ile ilgili doğru olmayan bilgilere sömürgecilerin kaynaklarında yer verilmiştir. Daha sonra Fransa, kara kıtanın kendi tarihi olmadığı müddetçe Fildişi Sahili'nin de hiçbir tarihi olmayacağını hatırlardan çıkarmamıştır. Ayrıca Fransız sömürgeci yazarlar ve diğer Avrupalılar yazılarında bu fikrin yayılması için azami özen göstermişlerdi.

Bu yazarların başında Fransız George WilheemFridichHegel gelmektedir. O, "Tarih Felsefesi" kitabında "Afrika tarihi bir kıta değil, bu yüzden bir değişiklik göstermiyor. Ayrıca siyah insanlar gelişmede hiçbir mesafe kat edemezler. Bugün onları ilk bulduğumuz gibi görüyoruz ve hep böyle kalacaklardır"²²⁹ söylemiştir. Dolayısıyla Hegel'insöylemiş olduğu bu cümleler üzerine, sömürgecilik düşüncesinin içerdiği kötü

²²⁹G. Wilhelm Friedrich Hegel, **el-Akil fi't-Târih**, 1.C, çev. İmam Abdülfettâh İmam, 3. Baskı, Dâru'l t-Tenvir yay., Beyrut 2007, s.182; Mounis Bekhadra... "Nehnu ve Ezminetu'l-İstimâr, Hegel ve Arîkiyâ" el-Merkezu' İslamîli'd-Diraseti'l-İstraciyye, /S. 1, (2018), s.350-351.

niyetlerin ne olduğuna dair çokda bir ifade gereksiz durmaktadır. Binaenaleyh Batılılara göre Afrika kıtası zaten kötü bir durumda idi ve kötünden kötü çıkar kaidesine dayanarak sadece sömürmek ve zulmetmek üzerine bir düşünce geliştirmişlerdi. Bir başka Batılı yazar olan SingerHegel Peter de şöyle demektedir: “Afrika'yı bu noktada terk etmeliyiz ve bir daha ondan söz etmemeliyiz. Çünkü Afrika'nın dünya tarihinde yeri yoktur, dahası ne bir hareket ne de gelişme göstermektedir. Ayrıca onda tarihî seyirler hiç olmamıştır.”²³⁰ Kıtayı gerçekte alakası olmayan bu niteliklerle tarif eden SingerHegel Peter akabinde, Afrika insanının medeniyetsiz ve gelişmemiş olduğunu şu kötü sömürgeci nitelikleri zikrederek dile getirmektedir; “*Zenci olanların kişiliği, kontrol yoksunu bir niteliğe sahiptir. Bu durum onu gelişmeye veya herhangi bir kültüre meyletmekten men etmektedir. Bu yüzden Zenciler hep şöyle böyledirler...*” diyerek Afrika ve Afrikalılar hakkında akla gelmeyecek bir dizi yalan ve iftiralar sayarak cümlelerine devam etmiştir²³¹.

Bu nedenle, XXI. yüzyılda öğretmeni Hegel'in düşüncelerine sınıksı bağlı olan Sarkozy'yi görmek şaşırtıcı değildir. Hegel hayatında bir tarihçi olmasa da kara kıtanın tarihini; ilk insanın yerleştiği yer olması, medeniyet ve şehirleşmenin ilk başladığı yer olması bakımından idrak etmesi onun için güç olmazdı. Bu konuda bir yazar şöyle demiştir: “*Afrika'nın kadim tarihi, dünya yüzeyindeki ilk insan yaşamının tarihi ve üzerinden en az üç milyon yıl önce tahmin edilen bir dönem geçmiştir. Çünkü artık Afrika'nın ilk insanın beşiği olduğu kabul edilmektedir*”²³². O halde, Sarkozigibi şahısların bu konuda “Afrika'nın Tarihi olmaması”²³³ gibi bir söylemde bulunması hem gülünç hem de düşündürücü bir durumdur.²³⁴

²³⁰G. W. F. Hegel, **a.g.e**, s.181-182

²³¹G. W. F. H. **a.g.e**, s.180-182.; M. Bekhadra.a.g.m., s.349- 351.

²³²Muhammed Abdulgani Suûdi, “Kadâye Efrikiyye, Silsiletu Kutubu's-SekâfiyyeŞehriyye”, **el Kitap**, S.30, Alemu'l Marifet yay., Kuveyt 1980, s.9.

²³³ DésiréeSchyns, “Analysecritiquedudisciplas de Dakar de Nicolas Sarkozy et commentaire de satraductionanglaise”, **Gent Üniversitesi**, (2014), s.25-39.

²³⁴Konaré, Adamé Ba: **Petit précis de remise à niveau sur l'histoire africaine à l'usage du président Sarkozy**, I. Baski, Elikia M'bokolo yay., Paris, 2008., s.113 – 125.

Sömürgeci güçler, Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürgecilik tarihi, Afrikalılar ve Afrika kıtasına dair tarihî bilgileri ilk başta değiştirmeye çalışmıştır. Ancak bunu tamamen başaramayınca, daha sonra insanların renklerine; özellikle Afrikalıların renkleri üzerine odaklanmışlardır. Ayrıca sömürgeciler, Afrikalıları sömürme hakkı kazanmak için, kötü düşüncelerini İncil metinlerine dayandırmaya çalışmıştır. Bu konuda “Afrika'yı İsa adına avla” cümlesiyle şunlar kastedilmektedir: “Hristiyanlığın ortaya koyduğu bu Evangelizm hareketi ancak boyun eğdirmeyi ve köleliği onaylayan bir düşünceden ibarettir. Yeryüzünde İsa'nın zaferi, İncil'in son tercümanı, merhamet anahtarının sahibi ve Cennetin Kapısı olan Papa, 1455 yılında, Hristiyanların kâfirlere üstünlüğünü belirleyen bir kararname çıkarmıştır. Bu karar Amedee, Zenciler ve Kızılderililerinin köle olduklarını ifade etmektedir. Ayrıca bu kararname, kilise ve Hristiyan topluluğunun gözetiminde yüzlerce yıl devam etmiştir. Zenciler ve Kızılderililerin Tanrı'nın üzerlerindeki gazabından kurtulmalarının yegâne yolu köleliktir. Dolayısıyla Hristiyanlığın algıladığı kölelik, insanın işlediği zulüm yüzünden köleleştirilenlerin üzerinde Tanrı tarafından bir lanettir.”²³⁵

Bahsi geçen konuyla ilgili ilk yazılan sömürge eseri Gobineau *Essai*'n çalışması olmuştur. Eserin adı “İnsan Irklarında Eşitsizlik/ l'inégalité de races humaines” olup, 1835 yılında kaleme almıştır. Daha sonra yazar Anténor Firmin ise bu esere cevap niteliğinde 1885 yılında bir eser yazarak sömürgecilik fikrine karşı çıkmış ve çalışmasına “insan ırklarında eşitlik/ l'égalité de races humaines” adını vermiştir. Buna rağmen, ne yazık ki, Afrika insanının rengi ile ilgili sömürgeciler yine de yazmaya devam etmiştir. Yine sömürgecilerden bir yazar olan Charles Richet, Afrikalılar ile ilgili 1850 yılında bir kitap yazarak, çalışmasına “Aptal Adam/L'hommestupide” başlığını vermiştir. Durum R.D.G. Simons'a gelinceye kadar böyle devam etmiş ve Afrikalıların renkleri ile ilgili sömürgecilerin bütün kötü düşünceleri bu türden çalışmalarda pervasızca ifade edilmiştir. Simons'agöre zenciler: "Siyahî zenci, zihninin saçmalıklarını ve zihninin karanlığının bir göstergesini ifade eder. Zenciler şehvetlidir ve vücutları kokar. Zenciler yüzeyseldir ve mücevher süslemelerine bağlıdır. Zenciler çıplak, ilkel,

²³⁵ A. el-Kahlotî, **a.g.e.**, s.18.

uygarlığa karşıt ve sivildir. Zenciler putperesttir ve politeisttir. Bu nedenle onlar Hristiyanlığa zorla dâhil edilmelidir. Zenciler yamyamdır en azından öyledirler, onlar güvenilmezdirler ve paranın değerini bilmezler²³⁶.

Charles Richetde çalışmasında şunlara işaret etmektedir: “Zenci adam yaklaşık otuz bin yıl önce Afrika’da bulunduğundan beri kendini geliştirmemiştir. Biz beyaz adamlar ise en azından arkeoloji, bilim ve sanat çizimleri, analitik mühendislik, fizik laboratuvarları ve astronomik gözlemelerine dair tarihi kalıntılarımız vardır. Demek ki bu, bizim onlardan, akıl ve ahlak konusunda daha iyi olduğumuzu göstermektedir. Ayrıca kurbağalar, maymunlar, kaplumbağalar ve sincaplar, burunlarının üzerlerine çubuklar yerleştirerek delemeyiz... Bilin ki hatta bu hayvanlar zenci adamdan daha iyidir.”²³⁷.

Fransa, Fildişi Sahili tarihi ve genel olarak Afrika tarihi hakkında bir ölçüde kötü propagandaya ulaşıncaya kadar çalışmalarına bir şekilde devam etmiştir. Son olarak insanlık tarihinde Afrika’nın bir tarihi asla olmamıştır iddiasına kadar işi götürmüşlerdi. Ayrıca medeniyet ve şehir oluşturmaktan daha ziyade onların tarihi bile yoktur. Bunların hepsi Afrikalıları kolonileştirmek adına uluslararası arenada kendilerini haklı çıkarmak üzere doğru olmayan bilgilerin üretilmesi olarak ifade edilebilir. Charles Richet’inyapmış olduğu bu sömürge söyleminin yersiz olduğunu sömürgeciliğe dair tarihsel kaynaklar ispat etmektedir. Siriman Kouyate konuyla alakalı şunları söylemektedir: “Batı Sudan’da M.Ö. 100²³⁸ yıllarında kademeli olarak ortaya çıkmaya başlayan ve yükselen bir Afrika medeniyeti vardır. Daha sonra bu medeniyet miladi asrın ilk yıllarında zirveye ulaşmıştır. Bu medeniyet genişleyerek etkisi Kamerun’un bazı

²³⁶A. el-Kahlotî, a.g.e., s.63.

²³⁷ Charles Richet, **LommStupide (1850-1935)** Prix Nobel, Macintosh yay., Paris 2004, s.9-10

²³⁸ Fransa, düşman olarak gördüğü ve ideolojilerine zıt olduğunu düşündüğü İslam’ın yayılmasının durdurulmasına özel önem vermiştir. Fransa İslami kurumları kurduğu veya İslamın yayılmasına yardımcı olduğu tamamen asılsız bir propagandadan ibarettir. Gerçek şudur ki, Cezayir’de vakıf ve İslami kurumlar Osmanlı İmparatorluğu’ndan bu yana yani Fransa’nın Cezayir’i işgalinden önce de vardı. 1900’de Cezayir’de Fransız sömürgecisinin yaptığı ilk şey, İslami vakıfları ortadan kaldırmak ve onları devletin malı haline getirmektir. Böylece Vakıf İdaresi, dini kurumlara ve halkçı hayır kurumlarına hizmet etmekte olan bir yönetimden, halk karşıtı kolonyal hedeflere hizmet eden bir yönetime dönüştürülmüştür. Bu İslami kurumları iptal etme kararı, Fildişi Sahili de dâhil olmak üzere tüm Fransız kolonilerine yayılmıştır.

bölgelerine kadar ulaştırmıştır. Ayrıca bu medeniyetin nüfuzu Kuzey Nijer'e kadar uzanmış, Batı Sudan halkı tarafından yönetilmektedir".²³⁹ Bu medeniyetin kurucuları konusunda Batılı vicdan sahibi yazarlar da yok değildir. Onlardan biri olan K. MadhuPanikan.: "... Batı Afrika'daki medeniyetin gerçek kurucuları siyahilerdir ve Afrika'daki tek mevcut unsunlar onlardır..." demektedir.²⁴⁰ Kıta ve sakinleri hakkındaki Avrupalı sömürgecilerin yazılarının çoğu; gerçeği yansıtmamaktadır ve delilsiz iddia ve ithamlardan oluşmaktadır. Bu konuda "**Batı Sudan Medeniyeti**" adlı eserde şunlar söylenmiştir: "Afrika tarihi hala parlak sayfalara kayıt edilmesini ve altın sicillere eklenmesini beklemektedir... Afrika'nın gerçek tarihi henüz yazılmamıştır. "Böylece otantik bir Afrika Siyah insan medeniyetine itiraf edeldik "²⁴¹ Ne yazık ki bugüne kadar Afrika tarihi hakkında yazılanlar, Arapça veya Afrika kaleminden olmayıp İngiliz, Fransız, Portekiz ve diğer sömürgeci kalemlerden çıkmıştır. Avrupa sömürgecilik tarihi, XIX. yüzyılın ortalarından XX. yüzyılın altmışlı yıllarının başlarına kadar Afrika'nın özgünlüğünü gölgede bırakarak onu tutarsız bir karakterle damgalanmıştır.²⁴²

Bir başkası ise Afrika medeniyetinin varlığını kanıtlama düşüncesindedir. Buna işaret ettiği husus: "Son zamanlarda bilimsel teoriler, Afrika'nın eski insanın ortaya çıktığı ilk enstitü olduğuna karar kıldı. Hatta Afrika'nın insan evrimi zincirindeki ilk kırılmaya sahne olduğunu teyit ediyor. Doğaldır ki bu kıta, insanların tarih öncesi çağlardan beri içinde yaşamış ve hala burada yaşayan bireylerden ve gruplardan inşa edilen bir otobüstür. Bu kıtada farklı tarihsel çağlarda, farklı medeniyetlere ve

²³⁹Côn Jozef, el-İslam fî memâlik ve İmbratoriyât Afrikiyâ es-Sûdâ', çev Muhtâr es-suvayfî, 1.Baskı, Dâru'l-kutubi'İslamiyye yay, Beyrut 1984,s,5-6,15-16;İbrahim Ali Targan, **İmbratoriyât Gana el-İnsâniyya**, Mektebetül Arabiyye, yay, Mısır 1970, s.6-15; J. Vasilev-Y. Savelyev, **a.g.e.**, s,21-22;Felca, Ahmet NecmettinFelca,**AfrikiyaDirasatün'Âmatün ve İklimiyye**, Müessesetü Şebâb'ül-Cami'a yay., İskenderiye 201, s.38-39; La différence entreCharte de Kouroukan Fouga et le SermentdesChasseurs" Mandé Dozo Kalé Kan" <https://www.youtube.com/watch?v=wGCNQBaU0o0>. (9.03.2021).

²⁴⁰K. MadhuPanikan, **el-veşeniyetuvel'İslamTarihu'l-imparatoriyyati'l- zenciyyefi Garbi İfrikiya**, çev, Ahmet Fuad, 2. Baskı, el-meclisu'l-a'alâlî' ş-şekâfe, Londra, 1998, s.68,74-78. İ. Ali Targan,**a.g.e.**, s.13-15

²⁴¹RolandColin, **Hekayetu's-Sevdâ' mina'l-Garbi AfrikiyâŞehâdetünKubrâfi'l-İnsâniyye**,çev, Tevhida Ali Tevfik,/S.2621, 1. Baskı, Merkez el-Kavmi yay, Kahire 2016, s.21.;Y. Rukuz, **a.g.e.**, s.10-11,55.

²⁴²wangari Maathai, Afrikiyâve el taahdii, çev Eşref Muhammed Kilani, 1.Baskı, Âlem el-Maârif yay, Kuveyt 2014, s.23;Y. Rukuz, **a.g.e.**, s.10,93-94; E. el-Cundî, **el- 'âlamu'l-İslamî ve 'l-isti' mârî 's-siyâsîve's-şakâfi**,s.152; M. Abdulgani Suûdi,**a.g.e.**s.170-171.

kültürlere sahip, ancak Afrika kökenli ve köklü medeniyetler olan düzinelerce insan toplumu ortaya çıktı."²⁴³

Batı Afrika Medeniyeti hakkında bir başkası da, Batı Sudan'da Kush Krallığı medeniyeti çöktükten sonra ortaya çıkan medeniyete atıfta bulunarak, başkalarının da Afrika medeniyetini kanıtlamaya çalışmaktadır. Bunu şöyle tarif etti: "*Afrika'nın doğu bölgelerinde Kush medeniyetinin yıldızının azaldığı bir zamanda, Afrika kıtasının batı bölgelerinde karşı tarafta başka bir medeniyet yıldızı yükselmeye başladı*".²⁴⁴ Bu bölgeler, MS 10. ve 11. yüzyıllarda en yüksek refah düzeyine ulaşan "Gana" imparatorluğunun ortaya çıkmasıyla tarih çemberine girdiler.²⁴⁵

Bu medeniyetin örgütlendiği ve anayasa meclisine sahip olduğu belirtilmektedir. Bu, Şeyh Anta Diop tarafından kanıtlanmıştır: 'Bu ve yeni medeni durumun ışığında Avrupa ile bir mukayese yapıldı. İlk olarak Portekizli ve Hollandalı tüccar denizciler, İngilizler, Fransızlar, Danimarkalılar ve Brandborgisanlar XV. yüzyılda Afrika'nın batı kıyısında ticari acenteler kurmaya başladıklarında, Afrika ülkelerinin siyasi örgütlenmesi, bu tüccar ve denizci devletlerinin siyasi örgütlenmesi seviyesinde ve çoğu durumda onlardan üstündü. Monarşi düzeni anayasaldı ve çeşitli sosyal grupların temsil edildiği bir halk meclisini barındırıyordu. Zenci kral, mitolojinin yaydığına aksine, sınırsız güçlere sahip bir zorba olmadı ve asla olmayacaktı. Bazı durumlarda, özgür insanları temsil eden bir Başbakan aracılığıyla halk tarafından makamı üstlenilirdi.

²⁴³ John Joseph, *el İslâmu fi Memâliki ve İmparatoriyyet fi Efrikiyye es Sevdê, Terceme Muhtar es Süveyfi*, T:1, Daru'lKutubi'lİslâmiyye, li'n Neşri ve'tTevzî, Beyrut 1984, s.15

²⁴⁴ Afrika medeniyetinin varlığı kuşkuya yer bırakmaksızın bilimsel bir gerçek olup Avrupalıların inkâr etmelerinin bilim diliyle batıl olduğu unutulmamalıdır. Avrupalı sıkışıncaçark edip "Afrika medeniyetinin Avrupa ile bağlantılı olduğunu" iddia etmeye başlamıştır. Doğrusu İslam'ın Afrika medeniyetini genişlettiğidir. Bkz.. J. Joseph, *a.g.e.* , s.47. ; P. Musa Abdüsselam Mustafa Abiken, "el Ğazvû'l Fikrî el İstî'mârî, ale'tTurâsi'lArâbî el İslâmî, fi ĞarbiEfrikiyye", *Mecelletu'lKısmî'l Arabî*, S.21, CemiatuPencap, Lahor 2016, s.96

²⁴⁵J. J., *a.g.e.* , s.47,57; İ. Ali Targan, *İmbratoriyyât Gana el-İnsâniyya.*, s.13-16.

Görevi, insanlara akıllıca hizmet etmektir ve yetkisi, mevcut anayasaya ne ölçüde saygı duyduğuna bağlıdır.²⁴⁶

Bu ırksal sömürge faktörü, bir bütün olarak Afrika kıtası olmasa da Fildişi Sahili'ndeki sömürgeleştirme sürecinde önemli bir yer tutmuştur. Sömürgeciliğe dair konuyu yüzeysel bir analiz ile inceleyenler, bu sömürge faktörünün ciddiyetini kavrayamazlar. Şayet bu konuda araştırmalar derinleşirse, sömürge faktörünün sömürgecilik sürecinin ayrılmaz bir parçası ve bundan ziyade sömürgeciliğin dayandığı temellerden biri olduğu anlaşılabilecektir. Sömürgeci ülkeler bu savlarına dayanarak; Zenciler, Araplar ve Kızılderili insanlarla Avrupa beyazlarının aynı olmadığı sonucuna varmıştır. Yani Âdem'in çocukları olmadıkları için onları kolonileştirmede herhangi bir sakınca olmadığını düşünmüşlerdir.

İşte bu sebeple Papa III. Julius, Bartolomé de las Casa'dan Kızılderililerin insan olduklarının kanıtlamasını ve insan gibi ruhlarının da olduğunu araştırmasını istemiştir. Çünkü Papa ile Juan-Ginés de Sepulveda ve diğer sömürgeciler, onları hayvan mesabesinde görmekteydi. Daha sonra III. Papa, Kızılderililerin, bizim gibi insan olduklarına dair kanıt ve delillerin bulunmasını talep ederek onların insan olduklarını ispatlamak üzere Papa'nın bizzat kendisi tarafından yönetilen Yüksek Yargıtay önünde bir duruşma talep etmiştir. Bütün bu gerçekleri biz sömürgecilikle ilgili kaynakların bahsettiği Jean-Claude Carrier'in kitabından öğrenmekteyiz. Yargıtay olayından sonra III. Papa, kolonizasyon projesini gerçekleştirmek için Bartolomé de las Casa'yı Afrika'ya göndermiştir²⁴⁷. Dolayısıyla bu sömürge faktörü, sömürgeci güçlerin Kızılderilileri algıladıkları gibi Afrikalıları da insan olarak görmediklerini açıkça göstermektedir. “Zenciler, insan olmadığına göre gönül rahatlığıyla onları kolonize edebiliriz” düşüncesi Afrikalıları, Arapları ve Kızılderilileri insan olarak görmemeye dolayısıyla sömürmemeye sebep olabildi.

²⁴⁶ Şeyh EntaDiop, **el Usulu'zZenciyyeli'lHadareti'lMısıryye**, Terceme; Halim Tosun, Daru'lAlemi'sSâlis, li'n Neşri ve'tTevzî, T1, Kahire 1995, s.30-31; Walter Rodney, **Avrûpa ve Tekellûf fi Afrikiyâ**, çevAhmed Al-Qaseer, /S. 31, Âlem el-Maârif yay, Kuveyt, 1988, s.168.

²⁴⁷ G. C. Richet, **a.g.e.**, s.9; G. Tirolien, <https://www.youtube.com/watch?v=rITIF9kpxM>. (19.11.2019).

Sunulanlara göre, Afrika'yı, Afrikalıları ve diğer insanları sömürgeleştiren Avrupa sömürgecileri, yukarıda da ifade edildiği üzere yaptıklarını desteklemek için İncil'e başvurarak onların insan olmadıklarına kendilerini inandırmışlardı. Bu nedenle bu sömürge faktörü sömürgeciliğin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. BM ve UNESCO, sömürgecilerin eylemlerinin insanlığa karşı yapılan bir suç olduğunu itiraf edince,²⁴⁸ ikiyüzlü Batılı sömürgeciler vakit kaybetmeden Müslüman devletleri, Osmanlı İmparatorluğunu ve diğer Arap ülkeleri gibi devletleri sömürgecilikle suçlamaya başlamıştır. Avrupalı sömürgeciler, bütün bu suçlamalarına rağmen ne bir Osmanlı yazarı ne de bir Müslüman yöneticinin, Zenci insanı bir hayvan olarak algıladığına asla şahit olmamıştır.²⁴⁹

İslam dünyasındaki Osmanlı hilafeti ve diğer İslam devletlerinin Avrupa gibi bir sömürge fikrine sahip olmadığı bilinmektedir. Ayrıca Avrupa dünyasının ve sömürgecilerinin bunun tam tersini kanıtlanması imkansızdır. Aksine, Osmanlı İmparatorluğu, Afrika kıtasını ve halkını savunmak için var gücüyle çalışmıştır.²⁵⁰

Dahası Afrika'ya gelen Hristiyan İspanyolların Kıta Afrikası insanını güya "sevgi dini"ne davet etmeleri mümkün değildi. Onlara göre en lezzetli et insan eti diye çocukların el ve ayaklarını yemek için öldürdükleri de bilinmektedir.²⁵¹

5. Nobel Ödülü'nün Afrikalı Araştırmacıları Etkileme Rolü

Fransız sömürgecilerinin bu stratejik faktörü kullanarak özellikle Fransız Ulusal Fonu'nun büyük bir kısmını sömürgecilik alanında yazan araştırmacılar için tahsis etmiştir. Bu miktarlar Nobel Edebiyat Ödülü (prixnobel de littérature) adı altında sömürgeciliği araştıran araştırmacıları finanse etmek için kullanmıştır. Günümüze kadar

²⁴⁸ Marcel Manville, "L'esclavageest-il un crimecontrol'humanitéauregard de la jurisprudenceutribunal de Nuremberg?", Dérason, esclavage et droitLesfondementsidéologiques et juridiques de la traitenégrière et de l'esclavage, ed. UNESCO, (2002) s.179.

²⁴⁹ Muhammed Harb, el-Osmâniyyun fi t-tarih ve el-Hadare Es-Selatinün Dirâsâti'l- Osmâ niyye, Merkez Dirâsâti'l- Osmâ niyye yay, Kahire, 1994, s.15; Batolome de laskass, el-Masîhiyya ve's-seyf Vesâik İbâdati' Hunûdi'l-kârati'l-Amerikiya elâ Eydi'l-Mesîhiyyîna'l-İspan Rivayet Şâhidîyân, Çev Samîra Azmy ez-Zein, M.D.L.D.S.İ., yay., Kahire 2015, s.11-15.

²⁵⁰ C. A. M. Suûd-M. Rifat, a.g.e., s.22-24; M. Harb, a.g.e., s.15-16.

²⁵¹ Batolome de laskass, **el-Masîhiya ve E-seyf**, s.11; Bertolomé de Las Casas **MezâbiHu'lHunudu'Humurr ve-sâikun Hattira ve Şahâdâtun li-l Tarih**, çev: Muhammed b. Ahmet b. Halef el Huseyni, Daru'lFadileyay., Kahire 2007, s.13,26; S.U. Abramova " Les aspects idéologiques doctrinaux philosophique religieux et politiques du commerce des esclaves noires ", l'UNESCO, (31 janvier-4 février 1978), s.76

bu ödöl aracılığıyla Fransa'nın temel amacı, sömürgecilik, edebiyat veya başka bir alanla ilgili yazılar vasıtasıyla Afrika literatür dünyasını takip etmektir.

Dolayısıyla bu ödölü kazanmak isteyen herkes ister kitap isterse makale şeklinde olsun çalışmalarının yazılı kopyası Fransız sömürgeci tarafından değerlendirilmek üzere ödöl komitesine gönderilmesi zorunlu tutar. Bu durumda yazılan bu çalışmaların bütün sayfaları tek tek süzgeçten geçilir. Ayrıca birinin bu ödüle layık görülmesi için birtakım şartnamelere ve yasalara uyuması zorunludur. İşte bu sebep, neden sömürülen devletlerin Fransa'ya karşı seslerini çıkarmadıklarının cevabını da vermektedir. Yazarlar sömürgecilik döneminde Fransa tarafından işlenen bazı suçları sırf bu ödüle layık olmak için görmezlikten gelmektedir. Bundan dolayı birçok Afrikalı tarihçi ve yazar bu ödölü kaybetmemek için yazılarını farklı bir şekilde ele almaktadır. Sömürgecilik konusunda yazarlar, tarihçiler ve araştırmacıları dört kategoriye ayırmak mümkündür.

a. Nobel Ödölü İçin Tarihçiler Kategorisi

Bu kategoride olanlar Nobel Ödölü almak için sömürgecilik tarihini yazan Fildişili yazar ve araştırmacılarıdır. Ülkenin sömürgecilik tarihi ve olayları hakkındaki gerçek bilgileri yazılarında zikretmezler. Dahası onlar, Fransa'nın yaptıklarını doğru bulur ve onu haklı çıkarma gayretine girişirler. Bu kategoride olan yazarların çoğu, sömürgeciliğin gerçek tarihini bilmez ancak sömürgecilerden para ve ödöl elde etmek için onların lehine yazarlar.

Sonuç olarak bu grubun çoğu yazarı ağırlıklı olarak çalışmalarını Fransız kaynaklarına dayandırır. Bu nedenle Fildişi Sahili'ne dair sömürgecilik ile ilgili yazılanların ne kadar doğru olduğutartışmalı hale gelmiştir. Bu türden yazarlar sömürgecilik hakkında kaleme aldıkları çalışmalarda Nobel Ödölü ve Fransa için bazı bilgileri hiçe saydıklarını çalışmalarının içeriğinde görmek mümkündür. Bu kategori mensupları her türlü ulusal eğitim kurumlarında baskın olan ve Fransa tarafından finanse edilen Fildişili yazarlar büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

b. Orta Sınıf Yazarlar Kategorisi

Onlar sömürgecilik tarihinin gerçeğine ulaşmak için araştıran ve yazan bir grup araştırmacıdır. Bu yazarlar çalışmaları sırasında kısıtlı da olsa yerel kaynaklara ulaşabilirler. Lakin bu kaynakların çoğu Fransızca kaynaklarına dayanmaktadır. Ayrıca bu yazarların büyük bir kısmı Arapça ve Portekizce dillerine hâkim değildir. Hâlbuki Fildişi Sahili tarihi hakkında ilk yazarlar arasında Müslüman Araplar ve Portekizliler gelmektedir. Dolayısıyla onlar güvenilir kaynaklara ulaşamadıkları için Fransız ve İslami kaynakları oluşturan Arapça ve Osmanlıca dillerinde yazılan kaynaklar ile karşılaştırma imkânları olmamaktadır. Bu acizlik, araştırma sırasında onları sözlü bilgilere dayanmaya sürüklemektedir. Bu durum onların tarih akışını Fildişi toplumunu kültür alanıyla sınırlandırmaya sebep olmaktadır. Bu kategori içerisinde bulunan yazarların çoğunu enstitülerin, ortaokul ve ilköğretim okullarının öğretmenleri ve ulusal kurumlarda çalışan memurlar oluşturmaktadır. Ancak onlar sömürgeci devlet tarafından finanse edilmemektedir. Bu nedenle onlar sömürgecilikle ilgili çalışmalarında orta veya ara sınıf konumundadırlar.

c. Vatan Sevdalısı Uzman ve Orta Sınıf Araştırmacılar Kategorisi

Bu kategori birçok dil konuşan diğer ülkelerde eğitim almış araştırmacılardan oluşan bir gruptur. Onlar doğru bilgi ve verileri aktarırlar ve onların hedefi sömürgeci güçlerin işledikleri suçları ve devletlerarası sorunları araştırmaya odaklıdır. Çünkü bu yazarlarda onların, batılı ve İslami kaynakları okuma, araştırma ve karşılaştırma deneyimleri bulunmaktadır. Bu kategoride olanların çoğunun özel üniversitelerde olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca Fildişi hükümeti onları dikkatli bir şekilde takip etmekte ve bu grubun ülke tarihi ile ilgili birçok eser yazdığı bilinmektedir.

Fransız sömürgecilerin isti'mar (sömürgeciliğe) kavramına dair kaynaklarında kullandığı kelimelerle tarihi değiştirmesi konusu sömürge faktörlerine dayanarak bunun sadece bilgileri yanıltma macerasından ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Tehlikeli olan durum ise bu bilgilerin Fildişi Sahili'ndeki eğitim kurslarına dâhil edilmesidir. Ayrıca o yanlış bilgileri içinde barındıran metinler, sömürgeci Avrupa'nın dünyaya

medeniyet getirici olarak ortaya attığı propagandasını güçlendirmektedir. Sömürgeci güçler kendilerini halkların ve ulusların seviyesini yükseltmek için bir medeniyet mesajı olarak tanımlamaya çalışmaktadır. Aslında işgal ettikleri topraklar, insanlığı korumak, haysiyet ve özgürlük ufuklarına yükseltmek için bir araçtan başka bir şey değildir²⁵². Ancak vakalar bu iddiaların tamamen yalan olduğunu kanıtlamıştır. Avrupalı sömürgeci güçler ise sömürdükleri ülkelere medeniyetin semeresini karşılıksız vermek için hiçbir zaman gönüllü olmamıştır. Daha ziyade Avrupa sömürgecileri Afrika'nın kendilerine ait olduğuna inanmaktadır. Bu konuda sömürgecilerden Franza Qanoun, “Avrupa, gerçeğe anlamda üçüncü dünyanın yatacısıdır” demiştir²⁵³.

Fransız sömürgecileri, Fransızca'nın dünyadaki tüm dillerden en güzeli olduğunu iddia etmektedirler. Bu konuda Kazafî Dino şuna işaret etmektedir: “*Dilimizin dünyada mevcut diğer dillere nazaran belirli bir üstünlüğü vardır. Çünkü dilin tahlil ve terkip konusunda sahip olduğu bazı meziyetleri bunu açıklamaktadır*”²⁵⁴. Dolayısıyla bu durum Fransız düşüncesinin kalitesi ve Fransa'nın kültürel parlaklığı, okullarda öğretilen tüm propagandasını açıklamaktadır. Fransızca'nın Fildişi entelektüel seçkinler ve Fransızca konuşan diğer Batı Sudan entelektüelleri üzerindeki etkisi büyüktür. Onların çoğu Fransız medeniyet ve kültüründen etkilenmiştir. Hatta bazen kendilerini Fransız bazen de Afrika-Fildişili olduklarını bile söylemektedirler. Dahası Fildişi Sahili'nin ancak Fransız medeniyeti ile gelişeceğini düşünmektedirler. Fransız kültürünün etkisinde kalan onlardan birinin şu sözleri dile getirmesi asla şaşırtıcı değildir: “Biz ve Fransa, tarih bizi bağlamaktadır”²⁵⁵. Léopold Sédar Senghor ve Robert Beugré Mambé adlı araştırmacılar da: “Biz ve Fransa tarih ve kültür bizi bağlamaktadır. Dolayısıyla biz Fransalıyız ve onlar da bizden sayılırlar”²⁵⁷ demekten çekinmemiştir.

²⁵² E. el-Jundi, *Âlem-i el-İslâmı, istimore*, s.393, 412.

²⁵³ H. İ. Haydar, a.g.m., s.2-6.

²⁵⁴ Sâmiyyetu Li'arîbî ve Nesîmetu Misbâh, “el-münazzamatu'l-frankofoniyye vâki'uha ve âmâluhâmunzu'l-karneyin (19-20)”, Djilali Bounaama Khemis Miliana Üniversitesi, Ulûm el-İçtimaiyye ve 'l-İnsâniyye Fakültesi, ez-Zâhiretu'l- İsti'mâriyyefi'l-vatani'l-Arabi Tarih Bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezâir, 2017, S.31.

²⁵⁵ S. Larîbî-N. Mesbah, a.g.t., s.54.

²⁵⁶ Sömürgecinin Müslümanların çocuklarını ve İslam'ı düşmanları olarak görmesi yeterlidir ve Fransız sömürge planlamacılarından Frolich, “Düşmanlarımızın neredeyse tamamı Müslümandı” derken kasettiği

Araştırmacı Yunus Bali ToureHoughouet-Boigny ise Fransa olmadan Afrika'da ilerleyemeyeceklerini: *“Yapmayı planladığımız kardeşçe tarihsel çalışmamızı geciktirecek veya felce uğratacak entelektüel bir mücadeleden tamamen uzaklaşalım... Ve bugün Fildişi Sahili'nde yirmi avukat, on doktor ve üç mühendis var, sence Fransa olmadan yürüyebilir miyiz?!”* sözleriyle ifade etmektedir. Aksine, insanlar Fransız sömürgecilerini yolsuzlukla suçladıklarında daha da ileri gitmesine rağmen o, halka: *“Onlara (Fransızlara) Afrika'yı ifsat etmekle yöneltlen suçlama doğru değil. Onlar olmasaydı, Fildişi Sahili var olmazdı ve bölge için bir adın varlığı zor olurdu ve ülkeye en önemli ticari kaynak olan (Fildişi Sahili) adını verenler onlardı”* demektedir. O, bağımsızlıktan sonra Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olan Bay Felix Houphouet-Buani'dir. Fransız sömürgeciliğini düşmanlık olarak veya bir lanet değil, bir nimet olarak gördü. Ülkeyi birleştirenlerin sömürgeciler olduğunu, ülkenin altmıştan fazla ırktan oluştuğunu, farklı gelenek ve görenekler nedeniyle aralarında anlaşmanın zor olduğunu, bu halkları ve kabileleri kendi dillerinde anlayış temelinde Fransızların birleştirdiklerini ve ülkeye bir isim bulduklarını düşünmektedir. Bedr Hasan Şafii, Ermeletu, Fildişi Sahili'nde bu vakıanın varlığına gelince, bir tarihçi buna şu sözlerle dikkat çekmektedir: *“Fransız sömürgeciliği, -farklı bir şekilde- ülkede kalmalarına izin veren sadık bir takipçiye teslim etmeden ülkeyi terk etmek istemedi. Fransa, ağırlıklı olarak Katolik Demokrat Parti'nin başkanı ve Fransız Ulusal Parlamentosu üyesi HouvierBoillier'den daha iyi bir adam bulamadı; Çifte vatandaşlığa sahip olduğu için Boagnier başkan oldu”*.

Araştırmacı Muhammet Sait Bah ise:²⁵⁸ *“irrasyonel şiddet zencidir, mantıksal hak ise Avrupalıdır”*²⁵⁹ demiştir. Selamatu Musa ve Robert BeugréMambé de: *“Doğu ile*

şey buydu. Bkz. A. Muhammed Sylla, **a.g.e.**, s.86; Muhammed Se'îdBah, "SenghorSirâ el-Siyasetu, Fikr ve DînVerâkenâ el-Şâ'irîyye", **Mecceletü Dirasatün ifrikıyya, El Müntedâ El-islami**, /S.11, (2012), s. 103.

²⁵⁷ Badr Hasan Şâfi, "Badr Hasan Şâfi, " *Ezmetu Sâhil'l- 'Âc ve mihnetu'l-müslümîn*", **mecceletü Dirasatün ifrikıyya, El Müntedâ El-islami**, /S.12, (2005), s.108-109; Y. B. Toure, a.g.t., s.72-73.

²⁵⁸ Muhammed Seid Bah, " Senghor şirâ'u's-siyaseti'l-fikir ve'd-din verâ'a kenâ'i's-sâ'irîyye, kîrâtu İfrikıyye ", **mecceletü Dirasatün ifrikıyya, El Müntedâ El-islami**, /S.11, (2012), s. 103; B. H. Şâfi, a.g.m., s.105.

ilgili her ne zaman bir şey öğrendiğimde, ona beslediğim nefret de o kadar artar, onun bana yabancı olduğunu hissediyorum. Ancak Avrupa'yı ne kadar çok tanıyorsam, onu o kadar çok seviyorum, ona olan bağlılığım da artar. Sanki Avrupa'nın benden ve ben de ondan olduğumu hissediyorum²⁶⁰.” Araştırmacı ise Yunus Bali Toure'ye düşüncelerini aktaran Houghouet – Boignyise: *"Bizim için Fransızca, yurtdışında iletişim kurmak ve başkalarını tanımak için değerli bir araçtır. Geleceğimiz Batı'nın geleceği ile özellikle Fransa'nın geleceğine bağlıdır Bugün biz Fransa'ya yeniden yöneliyoruz* ²⁶¹.” Araştırmacı Muhammet Sait Bah Sankour, Fransa dışında başarılı olmanın bir yolu olmadığına inananlar arasındaydı ve araştırmacılarından birine düşüncelerini şöyle aktarmaktadır: *"Cat Sankour, Fransa dışında kurtuluş yolunu görmüyor. Tıpkı aradığı zamanlar dışında mutlu hissetmeyen amcam gibi, o da benim artık ilk kelime dışında ezberlemediğim arşivlerden şu pasajı mırıldanırken duyuyor: Sevgili Fransa haritası, kutsal resim..."*. Aksine, tarihçilerden biri beyazları beklediğinden daha çok sevdiğini söylüyor: *"Büyük zayıflıktan" daha tehlikeli olan, Sankour'un Fransa'yı çok sevmesidir. Bu da Fransızlara körü körüne güvenmesine neden olan ve sonra ülkesini geliştiremeyen bir durumdur. Buna bağlı olarak Dakar, 2000'de Paris gibi olmadı"*.

Fransız sömürgecilerin isti'mar (sömürgeciliğe) kavramına dair kaynaklarında kullandığı kelimelerle tarihi değiştirmesi konusu sömürge faktörlerine dayanarak bunun sadece bilgileri yanıltılma macerasından ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Tehlikeli olan bir durum ise bu bilgilerin, Fildişi Sahili'ndeki eğitim kurslarına dâhil edilmesidir. Ayrıca, o yanlış bilgileri içinde barındıran metinler, sömürgeci Avrupa'nın dünyaya medeniyet getirici olarak ortaya attığı propagandasını güçlendirmektedir. Bu konuda bir tarihçilerden şöyle demiştir: *"Sömürgeci güçler kendilerini halkların ve ulusların seviyesini yükseltmek için bir medeniyet mesajı olarak tanımlamaya çalışmaktadır. İşgal ettikleri toprakları ise, insanlığı korumak, haysiyet ve özgürlük*

²⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. Bart Gielis, "Discours de Robert Beugré Mambé sur la Frankofoni", Abidjien **Jeune Afrique**, (2019).

²⁶⁰ A. A. Musa, **Ticaretu'l-Abid**, s.4-5.

²⁶¹ S. Larîbî-N. Mesbah, a.g.t., s.31-33.

ufuklarına yükseltmek için bir araçtan başka bir şey değildir. Ancak, vakalar bu iddiaların tamamen yalan olduğunu kanıtlamıştır. Avrupa sömürgeci güçler ise hiçbir şekilde sömürdükleri ülkelere medeniyetin semeresini karşılıksız vermek için hazır değildir. Daha ziyade, Avrupa sömürgecileri Afrika'nın kendilerine ait olduğuna inanmaktadır". Bu konuda sömürgecilerden FranzaQanoun, "Avrupa, gerçek anlamda üçüncü dünyanın yaticısıdır" demiştir. Fransız sömürgecilerine gelince, Fransızca'nın dünyadaki tüm dillerden en güzeli olduğunu iddia etmektedir. Bu konuda Kazafı Dino şuna işaret etmiştir: "Dilimizin dünyada mevcut diğer dillere nazaran belirli bir üstünlüğü vardır. Çünkü dilin tahlil ve terkip konusunda sahip olduğu bazı meziyetleri bunu açıklamaktadır". Dolayısıyla bu durum Fransız düşüncesinin kalitesi ve Fransa'nın kültürel parlaklığı, okullarda öğretilen tüm propagandasını açıklamaktadır. Fransızcanın Fildişi entelektüel seçkinler ve Fransızca konuşan diğer Batı Sudan entelektüelleri üzerindeki etkisi büyüktür. Onların çoğu Fransız medeniyetinden ve kültüründen etkilenmiştir. Hatta bazen kendilerini Fransız bazen de Afrika-Fildişili gibi telakki etmektedirler. Dahası, Fildişi Sahili'nin ancak Fransız medeniyeti ile gelişeceğini düşünmektedirler. Fransız kültürünün etkisinde kalan birisinin şu sözleri dile getirmesi asla şaşırtıcı değildir: "Biz ve Fransa tarih bizi bağlamaktadır". Başkası ise: "Biz ve Fransa tarih ve kültür bizi bağlamaktadır. Dolayısıyla biz Fransa'lıyız ve onlar da bizden sayılırlar." Bir başkası ise şöyle demiş: "irrasyonel şiddet zencidir, mantıksal hak ise Avrupalıdır." Başkası ise şöyle demiş: "Doğu ile ilgili her ne zaman bir şey öğrendiğimde, ona beslediğim nefret de o kadar artar, onun bana yabancı olduğunu hissediyorum. Ancak Avrupa'yı ne kadar çok tanıyorsam, onu o kadar çok seviyorum, ona olan bağlılığım da artıyor. Sanki Avrupa benden ve ben de ondan olduğumu hissediyorum". Bir diğeri ise şunu demiştir: "Bizim için Fransızca, yurtdışında iletişim kurmak ve başkalarını tanımak için değerli bir araçtır... Geleceğimiz, Batı'nın geleceği ile özellikle Fransa'nın geleceğine bağlıdır... Bugün biz Fransa'ya yeninden yöneliyoruz, Frankofon-karşı hareketini yöneten benim, farklı Afrika ülkelerini bir araya getiren dil birliği, iklim veya coğrafya birliğinden daha güçlüdür". Bütün bu düşüncelere sahip olan sömürgecilik konusunda yazan yazar ve araştırmacılar da dâhil olmak üzere

Fildişi entelektüel elit kısmıdır. Ayrıca bunların yanı sıra, devlet müfredatını düzenlemek ve eğitim kurumlarından sorumlu olanlar da onlar gibi düşünmektedir.

Ve Özet olarak ifade edilecek olursak Fildişi-Afrika kahramanlarının mücadelesinin yanı sıra bu politikacıların ortaya çıkması da kayda değerdir. Hepsi ülkenin kurtuluşu, özgürlüğü ve bağımsızlığı çağrısında bulunmaktadır. Fransız sömürgecisine bağımsızlık hakkında düşünmesi için baskı yapan şey buydu. Kısa süre sonra, zenciye tamamen Fransız olarak görmek olan entegrasyon politikasına dönüşmüş ve aslında bu teorinin amacı, Afrika adamının ve vatanının bağımsızlıktan sonra bile sömürgecinin elinde olması amaçlanmıştır. Aksi takdirde araştırmacı, zencinin bir zenci olarak yaratıldıktan sonra nasıl Fransız olacağını bilemez. Kanaatimizce bu teorinin temel amacı, Fransa'nın bir parçası olduğunda Dolink'in Fransa'nın ayrılmaz bir parçası haline geleceğini ve küçük Fransa olarak ona tabi olacağını düşünmesinde yatmaktadır. Maalesef, bugüne kadar birçok Afrikalı cumhurbaşkanı kendisini Fransız olarak görmüş, bulardan birisin "Bugün siyah Fransa beyaz Fransa'yı karşılıyor" demesine şaşırıyoruz. Bütün bunlar, Batı Sudan'da özellikle Fildişi Sahili'nde Fransızca konuşan halkın, bir gün özgür yaşamak istediğinde veya Fransız sömürge zincirlerini kırmak istediğinde ve sömürge tarihi hakkındaki gerçek bilgileri araştırmak istediğinde onları bekleyen büyük işlerin beklemekte olduğu gerçeğidir.

B. FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE SOSYAL VE SİYASAL HAYAT

1893 yılı Fransız Sömürgeciliğinin resmen başladığı tarihe kadar Fildişi Sahili halkının yaşadıklarına bakmak konunun anlaşılmasına faydalı olacaktır. Ayrıca Fildişi Sahilli topraklarına Avrupalı sömürgecilerin gelmesinden önce özellikle Osmanlı Devleti'nin Sokoto'ya ²⁶² ulaştığı dönemlerde, bölgenin İslami etki altında kaldığı dönemdeki ülkenin siyasi durumunu değerlendirmek de konunun anlaşılmasına katkı yapacaktır. Fildişi Sahili'nin tarihi kadim zamanlardan beri başlamış, 1637'yi de geçerek 1895'e ulaşmıştır. ²⁶³ Fransız sömürgeciliği süreci de Ülke'nin tarih bütünlüğünün bir

²⁶² Ali Yakup, "el-hilafatu'lOsmaniyye fi Sokoto ve Davruha fi Garbi İfrıkiyyâ", **MecelletünDirasatünİfrıkiyyâ, el-Müntedâ el-islami**, S.11, (2012), s.4.

²⁶³ A. A. Boahen, a.g.m., s.23-28.

parçası olmuştur. Özellikle sömürgecilerin Fildişi Sahili'ne geldikleri dönemde ülkedeki siyasi durum ve M.S.1893 yılından bağımsızlık tarihi olan 7 Ağustos 1960'a kadar ülkedeki Fransız sömürgecilerinin uygulamaları etraflıca değerlendirilecektir.

Dolayısıyla bu başlık altında konu ülkede İslam'ın yayılmasında yardımcı olan siyasi durum teferruatlı bir şekilde ele alınacaktır. Konu değerlendirilirken sadece Fildişi Sahili değil, aynı zamanda tüm Batı Sudan bölgelerine de değinilecektir. Çünkü Fildişi Sahili'nin İslam'ın yayıldığı dönemlerde bazı komşu ülkelerle de ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. Yine bu başlık altında Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı dönemlerde Fransız sömürgecilerinin Fildişi Sahili'ni hem askeri hem de fikri anlamda kolonize edip, ülke servetini yağmaladıkları süreç de ele alınacaktır.

Sömürgecilikten önce ülkede hâkim olan siyasal sistemin, o dönemlerde geleneksel aile kraliyet politikası olduğu belirtmektedir. Bu sistem ileDevletpolitikasına ilişkin her şey ülkenin işlerini yönetmekten ve korumaktan sorumlu krallar tarafından yerine getiriliyordu. Ülkede sosyal, kültürel ve ailevi yaşamın her alanında kral veya kraliçenin kontro bilinen bir gerçektir.

Fildişi Sahili halkı, bölgedeki diğerler ülkeler gibi, monarşi sistemi altında yaşıyordu. Kadınlar kocalarıyla birlikte tarımda çalışırlar ve aynı zamanda bazı esnafların işleriyle ya da ticaret ile uğraşırlardı. Bölgedeki kadınlar kralın sistemi ve eşinin yasalarına göre bağımsız olarak tasarrufta bulundukları gelirlere sahiptiler. Elde ettikleri bu gelir ile özel ihtiyaçlarını gidermek ve küçük çocuklarını desteklemek için harcama yaparlardı. Ayrıca kral, sadece bu topluluğun güvenliğinden sorumlu idi. Bu monarşi sistemi, Afrika kıtasının hemen hemen tamamında, özellikle Fransız sömürgeciler bölgeye gelmeden önce, Fildişi Sahili'nde ve Batı Afrika bölgesinde varlığını sürdürmüştür²⁶⁴. Bu monarşi sistemi, vatanseverlik, kardeşlik, hükümdarlar ve halk arasındaki karşılıklı saygı, aile ve toplum arasındaki karşılıklı beraberlik ve merhamet ile kendini göstermekteydi. Ayrıca bu siyasi sistemin önemi, ülke tarihinin

²⁶⁴ P. C. Luveyd, *İfrikiyyâ fî Asir et-Tehevvul el-ictimâ'î*, çev. Şavkî Celâl, Dâru'l-Me'ârif yay., Kuveyt 1980, s.44.

ayrılmaz bir parçası olmuş bu sistem, Avrupalı sömürgecilerin zulmü bölgeye ulaşıncaya kadar devam etmiştir.²⁶⁵

Monarşi politikası, özellikle Fildişi Sahili toplumunun ve genel olarak Batı Sudan halkının oluşumunda, toplumu maddi ve manevi (duygusal, ahlaki ve insani değerler) anlamda eğitmede sağladığı etkili rolü göz önünde bulundurarak, belki de sistemin ülkenin her yerinde yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Ayrıca, bazı tarihçiler bu tür monarşi sisteminin sadece Fildişi Sahili ve Batı Sudan ile sınırlı olmadığını savunmaktadır. Hatta bu sistemin Afrika genelinde var olduğunu bir tarihçi şöyle açıklamaktadır: "*Antropoloji uzmanları göre, Afrika'da bulunan monarşi sistemlerinin ortak özelliklere sahip olduklarını vurgulamaktadır... vb.*"²⁶⁶. Yukarıda zikredilenlere dayanarak Fildişi Sahili halkının ülkeyi yönettiklerine dair mevcut bir siyasi monarşi sistemine sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bu siyasi sistem Avrupalılar bölgeye gelmeden önce ülkede hüküm sürdürmüştür. Ayrıca tarihçiler bu sistemin şura ve demokrasinin bir karışımı olduğunu öne sürmektedir.

Tarihsel kaynaklara göre, bölge halkının ülkeyi yönetmekte kullandığı monarşik siyasi sistemin şura ve demokrasiye belli ölçüde benzediğini göstermektedir. Devlet işleri kararları alınmadan önce krallara ve halkın önde gelen büyük adamlarına danışılırdı. Bu tür sistem, kral ve halk arasındaki siyasi ve idari çalışmalarda adeta alievi uygun bir ortam yaratıp, iki taraf arasında, yani yönetici ile yönetilen arasında, görüş-alışverişini sağlamaktaydı.²⁶⁷ Ayrıca o dönemlerde, monarşi ile yönetilen bölgelerden hükümdarlar halktan vergi almakta ve buna karşılık insanlara ödül (yani aylık maaş) vermekteydi. Tarihçi P. C. Lloyd bu vergi ile yönetim sistemini şöyle tasvir etmektedir: "*Batı Afrika krallıklarında, kral, üyelerini siyasi ve idari otoriteye sahip olan bir başkanlar konseyinin tavsiyelerinden istifade eder, yıllık vergileri genel halktan genç*

²⁶⁵ Jean-Louis, *La ville de Bouna de l'époqueprécolonialAujourd'hui*, bibliothèque locale, Abidjan 1980, s.s.23-27,30-34,91; K. Umran, *a.g.e.*, s.18-20; Adem Bamba, *En-naze'ātu'l-ehliyye, fi İfrikiyâKira'âtunfi'l-Mevrûsi 's-Silmi'l-İslamî, İdaretu's-Sekafe ve'n-Naşr, Silsiletü Davetü'l-Hakki Kitabun Şehriyyun Mukemun*, 1.Baskı, Davetü'l-Hakki yay., Malezya 2016, s.21; C. Lasine, *a.g.e.*, s.22..

²⁶⁶ Ş. Enta Diop, *a.g.e.*, s.30-31; W. Rodney, *a.g.e.*, s.168; P. C. Luveyd, *a.g.e.*, s.44..

²⁶⁷ J. Louis, *a.g.e.*, s.93.

görevliler aracılığıyla toplar ve yerine getirdikleri işlere bir ödül olarak paylarını muhafaza eder." ²⁶⁸

İşte bu sisteme örnek olarak özellikle Fildişi Sahili'nde ve genel olarak Batı Sudan'da hâkim olan siyasi sistemler gösterilebilir. Sistem şekli itibariyle geleneksel olsa da yöneticiler bu yöntem ile ülkedeki ve Batı Sudan bölgesindeki toplumları yönetmişlerdir. Dolayısıyla bu siyasi sistemin ülke işlerinin iyi yönetimindeki etkisi ve ülke halkı arasında esneklik ile yönetme kabiliyeti yüksektir. Monarşinin tüm bu nitelikleri ve hükümdarların iyi yönetme kabiliyetleri göz önüne alındığında tarihi rivayet ve kaynaklar, bölge krallarının ve Fildişi Sahili'nde olduğu gibi Batı Afrika bölgesi yöneticilerinin güçlerini kutsal olarak tanımlar hale gelmiştir.²⁶⁹ F.J.D. Fage eserinde bu durumu; *"...Batı Afrika'daki zenci insanlar... (Batı Afrika)'da bulunan zenci kralların eski Mısır'ın kutsal krallarına benzer güçte olduğunu gösteren bazı özellikler vardır."* cümleleriyle açıklamaktadır.

Bazı tarihçiler, sömürgecilerin idari politikalarının bir kısmını Afrikalılar tarafından kurulan monarşi sisteminden aldıklarını, sömürgecilik işlerini ve ülkelerini yönetmede ondan yararlandıklarını zikretmektedir. Bu tarihçilerden F.J.D. Fage: *"Ancak kral ve onunla çalışan başkanlar arasındaki ilişkilerin benzerine rastlamak ihtimali çok uzaktır. Belki de farklı siyasi yapı kalıpları bulanabilir. Ayrıca bu farklılıklar, idarecilerin ve sömürgecilerin geleneksel hükümet kurumlarından nasıl yararlandıklarını ve dolayısıyla bu kurumların bugüne kadar hayatta kalma derecelerini anlamak için büyük önem taşımaktadır"* ²⁷⁰ demektedir. Bu monarşi sistemi, Fransız sömürgecileri bölgeye gelinceye kadar Fildişi Sahili bölgesinde varlığını sürdürmüştür. Fildişili krallar, Sinangouya yöntemini çatışmalardan ve sosyal sorunlardan kaçınmak için diplomatik bir araç olarak kullanmıştır.²⁷¹

²⁶⁸ P. C. Luveyd. **a.g.e.**, s.45.

²⁶⁹ A. A. Boahen, **a.g.m.**, s.23-37.

²⁷⁰ J. D. Fage, **a.g.e.**, s.40.

²⁷¹ Adem Bamba, A. Bamba, **En-naze 'ātu'l-ehliyye, fi İfrikîyâ**, s.35-36.

Fildişi toplumlarında hâkim olan Sinangouya siyasi sistemi, sadece Fildişi toplumlarında değil, Batı Sudan'da da ortak bir olgu ve kadim bir fenomendir. Sinangouya, kabilelerin, aşiretlerin veya bireylerin aralarında utanmadan ve rahat bir şekilde mizah yapmaları demektir. Kabileler birbirlerine ilginç hafif eğlendirici şakalarda bulunurlar ve komik laflar söylerlerdi. Böylece birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulurlar ayrıca bu tür davranıştan ne suçlanan ne orada hazır bulunanlar rahatsız olur, ne şakaları ciddiye alır ne de kimse incinmezdi. Sistem çatışmaların sona ermesi, ülkede barış ve ulusal güvenlik yaratılması toplum arasında kutsal bir unsur olarak görülmekteydi.²⁷²

Bu sosyal olgunun gereksinimlerinden biri, Fildişi toplumundaki kabile ve aşiretler arasında tam bir uyum ve anlayış bulmaktır. Mizah yapan kişiler arasında kesinlikle kavga etmek yasaktır. Birinin diğerinin kendisine karşı davranışından dolayı, birbirini yanlış anlaması doğru bulunmamaktaydı. Bu tür anlayış Kulango halkı tarafında "Weyu" olarak adlandırılırken Mandé halkı tarafında ise "Sinangouya" olarak bilinmekteydi.²⁷³ Fildişi Sahili toplumunda mevcut olan bu anlayış tarihçilere göre, Afrika'nın çoğu bölgesinde hâkim bir olgu idi. Yine bu konuda bir yazar şöyle demektedir: *"Bu tür davranış tarzları tüm Sahra Altı Afrika halklarının kültürlerinde bulunmaktadır. Ancak bu olgular, halklar arasında değişiklik arz ettiği gibi kıtanın diğer bölgelerine nazaran Batı Afrika'da daha belirgindir".*²⁷⁴

Bu sosyal olgunun varlığının kanıtları arasında kıtadaki halkların dillerinde çeşitli terimlerle anılması gösterilebilir. Mesela Burkina Faso'da, Mossi kabileleri "Rakire" veya "Rakiiba" ile bu olguyu ifade ederken, Kenya ve Ruanda'da "Ubuse" ve Gronsi kabileleri ise "Doo" terimlerini kullanmaktadır. Ayrıca Güney Afrika'da bulunan Bushamanfa dilinde "Tsxo", Luanda dilinde "Wusensi", Pulaardilinde "Dendira", Svahili'de "Utani" ve Senegal'de bulunan Wolof dilinde "Kal"denilmektedir. Ancak daha çok Mandélerde yaygın olarak "Sinakuya" ile bilinmektedir. Antropolojik

²⁷² K. Umran, **a.g.e.** s.21.

²⁷³ K. Lagazan, "Structures et ideologies", s.59.

²⁷⁴ K. Umran, **a.g.e.**, s.19-21.

çalışmalara göre en sondaki terim dillerde en yaygı olandır.²⁷⁵ Şaka olgusu, çeşitli çalışmalarda oryantalist araştırmacıların merakını uyandıran bir fenomen olmuştur. Dolayısıyla konu ile ilişkin çalışmaları Batı Afrika'ya odaklanarak yapmışlardı. Örneğin: Boilat, Tautin ve Monteil isimleri bu hususta zikredilebilir. Bu olguya benzer bir şey bulmak için Afrika dışı toplumlarda, Asya ve Latin Amerika'da bulunan farklı yerel toplumlar üzerinde benzer çalışmalar yürütmüşlerdir. Fildişi tarihçi Canut, Cecile et Etienne Smith'e göre bu olguyu ifade etmek için akademisyenlerin geliştirdikleri terimler arasında “saygı için yakınlarla ilişki/Lesparentes a respect”, “dostça rekabet/Rivalites amicales” ve “kölelik şakası/jokingslavery” terimleri bulunmaktadır.²⁷⁶ Ancak İngilizce’de kullanılan “Jokingrelationship” ve Fransızca’da bulunan “Relations a Plaisanterie” terimleri diğerlerinden daha yaygındır.²⁷⁷

Fildişi Sahili kral ve hükümdarları, monarşi siyasi sisteminde bulunan “Sinangouya” olgusu ile toplumun sorunlarını çözmüş ve aynı zamanda barışı ve sosyal güvenliği sağlamıştır. Bunu da ancak etnik gruplar arasında mizah politikası olan kamu politikasında temsil edilen türler aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Mizah politikası, mizah çemberi içinde yer alan kabilelerden herhangi bir kabile için geçerlidir. Örneğin bir tarafta Fulani ve diğer tarafta Nomo, Bobo ve Mandinka arasında mizah politikası mevcuttur. Aynı şekilde Burkina Faso’da Mossi ve Samgou kabileleri arasında bu politika geçerliken, Fildişi Sahili’nde ise Attie, Dan ve Krou kabileleri arasında görülmektedir.

Bu tür politika sistemi bir aile ve bir akraba üyeleri arasında bulunmaktadır. Ayrıca mizaha dayalı olan bu sistem aile ilişkilerine göre birden fazla alt resme sahiptir. Mesela dede ve torunlar arasında, teyze ve hala çocukları arasında, koca ile karısının erkek kardeşleri veya küçük kız kardeşleri arasında şakalaşma yapılmaktadır. Sosyal düzeni oluşturan ve bir olgu olarak mizah sistemi öncelikle bireyler ve gruplar arasındaki külfet ve anlaşmazlık köprülerini kırmaya çalışmaktadır. Ayrıca toplumdaki

²⁷⁵ A. Bamba, *en-naze’âtu’l-ehliyye, fi İfrikiyâ*, s.51-52.

²⁷⁶ Cécile Canut et Étienne Smith, “Actes, alliances et plaisanteries, Pratiques locales, discours global”, Cahiers d’ Etudes Africaines EHESS, S.184, (2006), s.46-48.

²⁷⁷ A. Bamba, *En-naze’âtu’l-ehliyye, fi İfrikiyâ*, s.35-65.

zıt sınıflar arasındaki doğal veya yapay sosyal farklılaşmanın sonuçlarını sınırlamayı amaçlamaktadır. Mizaha dayalı bu tür sosyal politikanın önemine dayanarak, genel ve özel veya iç ve dış olmak üzere iki temel türe ayrılmaktadır: Bunlar aile şakası politika sistemi ve kabile şakası politika sistemidir.²⁷⁸

Bu sistem, geçmişte kabileler arasında var olan eski dostluk ilişkilerini pekiştirmektedir. Toplum hala bazı kabile üyeleri arasında bu mizah anlayışını sürdürmektedir. Ayrıca bu anlayış Fildişi Sahili'ndeki Colangua ve Coyaga kabileleri, Burkina'daki Moussa ve Samogo kabileleri, Mali'de Bossou ve Kadou kabileleri ve Senegal'deki Fulani kabileleri arasında devam etmektedir.²⁷⁹

Bazen Mandi kabileleri arasında olduğu gibi tek kabile üyeleri arasında; Camara ile Konate, Traore ile Koni, Tori ile Coulibaly, Kita ile Kaba arasında mizah âdeti gerçekleşmektedir. Ayrıca Kamagati ve Watre ile Fildişi Sahili'ndeki tüm Kouyaga ve Maoka kabileleri arasında varlığını sürdürmektedir. Bu âdetin bulunduğu toplumlar arasında belirli bir sınır yoktur. Çünkü bu tür davranış aynı şekilde bakanlık ofislerinde ve sınıflarda bile yaşanmaktadır. Hatta bir şoför ile patronu arasında, bir yönetici ile çalışanı arasında ve bir öğrenci ile öğretmeni arasında bu mizahın örneklerine rastlanmaktadır. Ayrıca bunun örneği caddelerde, evlerde ve pazarlarda bile insanlar arasında daha fazladır.²⁸⁰

İki kabile arasında ayaklanma, savaş veya kavga meydana gelse bile, ayrıca mesele ne kadar şiddetli olursa olsun, bu olumsuz durum mizah politikası yoluyla halledilebilmektedir. Dolayısıyla öldürülenler veya çatışma halkıyla aralarına üçüncü bir tarafın şaka politikasıyla müdahale etmesi durumunda savaş ortamı aniden yatışmaktadır.²⁸¹ Afrika Fildişi insanları, kralları veya hükümdarları, ülke halkını korumak için güvenlik kutsallığını göz önüne alarak, şaka politikasını tıpkı bir kutsal insan ve siyasi unsur olarak kullanmıştır. Aşiretler, kabileler ve aileler vede Afrika

²⁷⁸ K. Umrán, **a.g.e.**, s.18-20.

²⁷⁹ Paul N'Da, **Alliances à plaisanterie proverbes et contes en Afrique de la tradition**, Pour une société d'entraide, de solidarité et de justice, L'Harmattan yay., Paris 2017, s.73.

²⁸⁰ K. Umrán, **a.g.e.**, s.18-20.

²⁸¹ P. N'Da, **a.g.e.**, s.118.

Fildişili toplumları arasındaki çatışmaların, sorunların, anlaşmazlıkların, kavgaların ve savaşların çözümünde Afrika Fildişi toplumu arasında bir köprü olarak görülmektedir.²⁸²

Mizah politikası, çatışmaların son bulması adına protokol veya diplomasi niteliğinde günümüze kadar varlığı devam ettirmiştir. Bu sistem, Afrika vizyonunda ve Afrika Fildişi toplumunun kültüründe barışın kutsal bir simgesidir. Ayrıca bu simge eski çağlardan beri var olan ve Afrika Fildişi tarihinde yaşayan bir olgudur. Afrika perspektifinde barış, dış dünyayı manevi olarak iç dünyaya bağlayan, insanların Tanrı ve birbirinin barış boyutuyla ilişkisini ve tüm kozmik sistemin uyumu arasındaki ilişkiyi belirleyen, insan yaşamında önemli bir unsurdur. Bu kozmik sistemi ve bileşenlerinin uyum içinde hareketini korumak için insan alışkanlıklarını ve davranışlarını doğrulamak için gerekli bir husustur. Şaka anlayışı, birçok sosyal uyum ve düzen biçimine ulaşan ve farklılıklar ile mücadele, çatışmaları yönetme ve onları çözme üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olan bir Afrika sosyal olgusudur²⁸³. Tarihçi Pierre Kipré'ye göre mizah siyasetinin önemini barış ile bağlantısını vurgulamıştır. Pierre Kipré ayrıca barışı yaymada önemli bir rol oynayan Fildişi topluluğunun selamlaşması hakkında: *“Daha önceki barış ile alakalı bilgilere dayanarak, Afrika (Fildişi) toplumları, bu anlayışının pratik bir örneğini temsil eden sosyal âdet ve normlar oluşturmuş ve her birinin ulaştığı “barış” düzeyine olan ilgisini ortaya çıkaran günlük geçici alışkanlıkların ilk tezahürlerinde ortaya çıkmıştır”* demektedir. Örnek olarak Mading (Fildişi) ve Fulani kabileleri arasında merhabalaşma epey uzundur. Ayrıca bu merhabalaşma aile fertleri ve yakın komşularının durumları ile ilgili sorular ve cevaplarını da barındırmaktadır. Bunun yanı sıra, barış için çok sayıda karşılıklı dua ve dilekler de vardır.²⁸⁴

Sosyal düzenin sağlanmasına yönelik bu veriler ışığında, Fildişi Sahili'nin uzun ve eski tarihine dayanarak ulusal toplumlarında yerli barışın önemine ilişkin barışçı

²⁸² Zaoro Hyacinthe Loua, “Les alliances interethniques en Afrique de l'Ouest” Nouvelles stratégies de réconciliation, *ÉRUDIT*, (2015), s.13.

²⁸³ Adam Bamba, "Devru al-ulama al-Muslimin fi-Tahkiki el-Ssilmi ve Hefzi el-Haviye bi İfrikıyya", *mecelletü Dirasatün ifrikıyya, El Müntedâ El-islami*, /S.29, (2016), s. 7 vd; A. Bamba, *En-naze' âtu'l-ehliyye, fi İfrikıyâ.*, s.49.

²⁸⁴ P. Kipré, *a.g.e.*, s.33; A. Bamba, *en-naze' âtu'l-ehliyye, fi İfrikıyâ.*, s.49.

Fildişi vizyonu hakkına şunlar söylenebilir. Bu toplumlar, engin ve insanî deneyimleri yoluyla, aileler, bireyler ve gruplar arasındaki hoşgörü ve ahenkli bir arada yaşama ruhunu korumak için kutsal konumunda barışı garanti eden mizaha dayalı siyasi mekanizmaları geliştirmişlerdir. Bunların iç ve dış toplumlara, onları yöneten çevresel koşullara göre farklı ve çoklu mekanizmalar olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca bu mekanizmalar, özellikle Fildişi toplumunda ve genel olarak Batı Sudan'daki çatışmaları geri püskürtmenin Afrika diplomatik bir unsuru olarak şaka temelli bir sosyo-politik siyasi sistemdir. Bütün bunlar sömürgeci güçler ülkeye gelmeden önce güçlü bir şekilde sosyal hayatın bir parçasıydı.²⁸⁵

Kraliyet siyasi sisteminin geçmişe olan ilgisi, Fildişi ve Afrika toplumları arasındaki yaşamın her alanında, özellikle Batı Sudan'ın medeniyetinde açıkça görülmektedir. Kadın, evlilik hayatı yanısıra kraliyet sosyal politikası içerisinde belirli bir pozisyona sahiptir. Kadınlar Fildişi toplumunda Devlet İşleri Daire Başkanlığına kadar yükselmektedir. Bu durum Afrika halklarını bir kraliçe veya krallığın resmi başkanı veya onları yöneten ülke olarak idare etmesi durumunda son siyasi seviyeye ulaştığı anlamına gelmektedir. Kadınların konumu ve monarşi politikasındaki etkin rolleri Fildişi toplumu ile sınırlı değildir. Ancak kadının sosyal monarşi siyasetinin yaşamındaki konumu ve önemli rolü, ön plandaki evlilik onuru olan birkaç aşamada tarihi süreç yaşamıştır.²⁸⁶ Batı Sudan toplumunda kadınların kadim fildişi toplumundan ayrılmaz bir konumu vardır. Bir kadının onuru ailelerin büyük evliliğinde ortaya çıkar, çünkü evlilik sadece eşler arasında değil, iki klan arasında gerçekleşir. Daha sonra kadınların toplumdaki konumu, kraliyet siyasetini uygulama özgürlüğüne dahil edilir ve tarihçi Kaddah'ın dediği gibi: "*Aşiret toplumundaki kadının erkekle birlikte önemli bir rol oynadığı anlaşıyor*"²⁸⁷. Kadın özgürlüğünü İslam'dan önce ve sonra çeşitli şekillerde uygulamış ve zenginliğini kabilesinin kurallarına göre korumuştur. Öyleki kadının

²⁸⁵ Z. H. Loua, a.g.m., s.18.

²⁸⁶ Ne'îmu'l-Kidâh, **İfrikiyâa'l-Garbiyye fî zillî'l-İslâm**, Mektebetu Atlas yay., Damaşk 1969, s.95.

²⁸⁷ Adam Bamba, "el-İslâm ve teşkil el-Havayat bi Afrikiyâ", **meceletü Dirasatün ifrikiyya, El Müntedâ El-islami**, /S.11, (2012), s. 12-23A. Bamba, **en-naze'âtü'l-ehliyye, fî İfrikiyâ**, s.56 vd .

konumu ve onurunun topluluk arasındaki durumu, çocuğun ismini aldığı noktaya kadar derecelendirilmekteydi.²⁸⁸

Tarihçi Kony, Fildişi Sahili'nin bazı toplumlarının anaerkil akrabalık sistemine ait olduğunu ve büyük ölçüde ülkenin güneyinden olduklarını vurgulamaktadır. Özellikle güney ve orman bölgesi halkı (Fildişi Sahili) anne ile devam eden akrabalık sistemine aitti ve siyasi sistemleri manevi nitelikteki kraliyet gücüne dayanmaktaydı.²⁸⁹ Kuzey halkı ise baba cihetine dayanan ataerkil bir akrabalık sistemine sahiptir ve belki de bu politik sisteminin bölgede bulunan büyük imparatorluklarından örneğin Kong İslam devleti gibi krallıklardan ilham almışlardır.²⁹⁰ Aynı şekilde bu anlayışı savunan Targan bunun sebebini İslam'ın, Kuzey halkının etkisinden kaynaklandığını söyleyerek şunu ifade etmektedir: *“Bu durum, annelerden tevarüs etme süreciyle hüküm sisteminin sürdüğü Borno İslam İmparatorluğu için de geçerlidir. Ancak, Borno bölgesinde İslam'ın yayılması ile beraber hüküm ataerkil yoluyla devam etmesine yol açmıştır”*.²⁹¹

Kadınlar siyasal topluluktaki statü konusunda kraliçe mertebesine kadar yükselebilmekteydi. Fildişi Sahili tarihinde APlapoko ve kraliçe AkwaBonni gibi kadınlar Fildişi topluluğuna hükmetmiştir. Bu aynı zamanda Nijerya ve Senegal'de bulunan toplumlarda da olmuştur. Bir kadının yönetici konumuna kadar gelmesinin bir misali XVI. Yüzyılda Amina Zaria adında bir kadının bir eyalet başkanı olmasıdır. Aynı zamanda onun ikinci ismi eyaletin ismi olmuştur. Aynı şekilde Senegal'de de Kraliçe Pllou için bu durum geçerlidir. Hakeza Bawali kabilesinin kraliçesi ve Fildişi Sahili'ndeki Kraliçe, AkwaBonni'yi de buna örnek olarak vermek mümkündür. Ayrıca

²⁸⁸ K. Umran, **a.g.e.**, s.21.

²⁸⁹ K. A. K. Kone, **a.g.e.**, s.15.

²⁹⁰ C. Lasine, **a.g.e.**, s.22.

²⁹¹ İbrahim Ali Truğan, **Memleketü Mali İslamiyye**, Tarihu Kavmi Afrikî, Heyetu Misiriyye Ameti Kitap yay., Kahire 1973, s.126; Adam Bamba, "el-İslâm ve teşkil el-Havayat biAfrikîyâ", **meceletü Dirasatün ifrikîyya**, El Müntedâ El-islami, /S.11, (2012), s. 14-16.

kadın, özellikle de yönetici sınıfta bir kraliçe iken, APlapoko Kraliçesi'nde olduğu gibi, erkeklerle beraber savaflara katılmıştır²⁹².

Bütün bu bigilere dayanarak, Fildişi Sahili ve genel anlamda Batı Sudan halkının, halklarını yönetmek ve ülkelerinin işlerini yönetmek için monarşik bir politik sistem kullandıkları söylenebilir. Bu siyasi sistem, hükümdar veya kralların bazı durumlarda kararlarını vermeden önce halkına veya mülklerine danıştığı bir demokrasi ve Şura mahiyetindedir. Ayrıca Sinangouya'yı toplum arasındaki çatışma, rekabet ve anlaşmazlıkların durdurulmasında kutsal bir insani ve politik unsur olarak kullandıkları gibi, bu siyasi sistemi de kullandılar. Kadınların bu monarşik siyasi sistemdeki konumu ve toplum üzerindeki rolleri, içinde baskın bir olguydu. Daha ziyade, kadın rolünü tam bir özgürlükle yerine getirmiş ve tüm bölgede her türlü siyasi faaliyetlere katılmıştır. Çocuğun adı bile bazı bölgelerde babanın adı yerine annenin ismiyle beraber anılmıştır. Bu tür siyasi yaşam politikası, sadece Fildişi Sahili toplumunda değil, ülkede ve tüm Afrika bölgesinde Avrupa kolonisinin ortaya çıkmasından önce bilinmekteydi. Bazı tarihçiler sömürgecilerin Afrikalıların bu monarşik siyasi sistemden yararlandığını savunmaktadır. Avrupalılar bunlardan bazı yasalar almış ve onları sömürgecilik faaliyetlerinde bunları kullanmıştır.

Devlet politikası ve işlerinin yönetimdeki kadınların çalışması ile ifade özgürlüğünün kullanılması ve toplumdaki görüşlerinin ifade edilmesi ve çocuğun isminin kadının adına eklenmesi, Avrupa'nın talep ettiği demokrasiye, belki de bu bakış açısıyla, Fildişi topluluğunun da bu demokrasiyi tarihi boyunca uyguladığı söylenebilir. Aynı şekilde, beyaz adamın ortaya çıkmasından önce Batı Sudan toplumu için de bu durum geçerlidir.²⁹³

İslam dininin bölgede yayılmasıyla ülkenin ve bilhassa Batı Sudan'daki siyasi sistemin değişikliği hakkında daha fazla söz sarf edilmesi gerekir. Müslüman tüccarların

²⁹² K. Umran, **a.g.e.**, s.22; K. A. K. Kone, **a.g.e.**, s.16-18.

²⁹³ Ebu Haşîyye Fevziyye ve Mudîyânî Meryem, " el'isti'mâri'le-Fransî fî sâhili'lÂc," Ahmed Deraya Adrar Üniversitesi, tarih sosyal bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi** Cezâir, 2018, s.17; D P. C. Luveyd. **a.g.e.**, s.44-45; Eyüp, **a.g.t.**, s.115.

Fildişi ve Afrikalıların kalbindeki etkileri belirgin olmuştur. Dolayısıyla İslam, bölgeye hızlı bir şekilde yayılmış ve ülkenin tüm bölgelerinde, özellikle Batı Afrika'da kendisini hissettirmiştir. Bu muazzam etkiyi yazar Thomas Arnold'un şöyle tasvir etmektedir: *"Afrikalı'nın Müslüman tüccarların görünüşlerinden büyük ölçüde nasıl etkilendiğini anlamak kolaydır. Namazı kılarlar, secde ederler ve bilinmeyen bir ilaha ibadetle uğraşırlar. Saf ilkel uygarlık ve merakın olduğu yerde, doğal olarak yeni düşüncelerin olduğu (bir sorudan sonra) üstünlük ve İslami bilgi kazandılar. Belki de bu bilgi onlara ilk kez bir hediye olarak sorulmadan gelen bir hediye idi"*.²⁹⁴

Afrikalılar üzerindeki bu etki sadece İslam'ın yayıldığı dönemde değil, yani XIV. yüzyılda değil, aynı zamanda İslam'ın Hicri ilk yıllarında da olmuştur. Aven Şerif bu durumu; "İslam'ın ilk yıllarında Afrika'nın birçok bölgesinde yayılma hızı, Müslümanların İslam'ın bazı bölgelere İslam bayrağının yayılmasının önünü açmış olan bu karşılıklı etkinin derinliğinin kanıtıydı. İslam daha Arabistan'ın her tarafına yayılmadan evvel, hicretten birkaç yıl sonra kıtanın kuzey kesiminde hüküm sürmüş ve çöl boyunca güney ve batıya akmaya başlamıştır. İslam sadece sosyal yaşamın doğasını değiştirmekle kalmadı, aynı zamanda beraberinde getirdiği siyasi sistem ile bölgelerde bulunan sistemleri de değiştirdi. Böylece Gana İslam Krallığı ve Senegal Krallığı H. IV. yüzyılda ortaya çıktı. Ayrıca bilim ve Arap kültürü İslam şehri Kong o yıllarda gelişme göstermiştir" cümleleriyle izah etmektedir²⁹⁵.

Böylece Fildişi Sahili bölgesi İslam çağrısından etkilenmiş ve Afrika'nın birçok bölgesinde yayılmıştır. Aslında İslamı krallıklar Kong ve Zanzan Krallığı olarak ortaya çıkmıştır. Ali el-Hâtim bu konuda şunları söylemektedir: *"XVIII. yüzyılın başında, Kong, İslam'ı ülkenin tüm bölgelerine yayan ve diğer toplulukları davet eden bir merkez olmuştur. Böylece çocuklar, gençler ve bölge halkı İslam'ı öğrenmek için ellerinden geleni yapan yerel hocalardan öğrenmeye başladılar. Böylece Fildişili bir genç, İslam*

²⁹⁴ Abdullah Sâlim Bâzîne, *İntişâru'l-İslâmî fi-lîfrikîyâcenûbu's-sahrâ'*, 1. Baskı, el-idâretu'l- Âlem 7, Octobre Üniversitesi yay., Bingazi 2010, s.152-153; Sir Thomas Arnold, *ed-Devatîlâ'l-İslâmbahsun fi tarihi Neşri'l-Akidae'l- İslâmî*, Mektabatunahde el-Mısıriyye yay., Kahire 1971, s.392.

²⁹⁵ Abdullah AbdulmajidIbrahim, *garabatu el-camiatuleletiHâceratminQrubiAfrikya ve istavtenat fi sudan vadilNiil ve davrihim fi takvin el-Haviye el-Sudaniye*, Dar İngilou, yay., Cidde 1998, s.11-12.

dinine ilgi duymuş ve dini mekteplerde büyük bir istekle dini öğrenmeye başlamıştır. Bu durum XX. yüzyıla kadar devam etmiştir".²⁹⁶ Bu konuda bir tarihçi şöyle demiştir: "... XX. yüzyılın başlarına kadar her talebenin, Fildişi Sahili'ndeki eğitim seviyesinden bağımsız olarak dört temel kitaptan (lisan ve akaid) oluşan bir kütüphaneye sahipti".²⁹⁷

Zamanla bu siyasi sistem, eski Osmanlıca harflerinin yayılmasını sağlamıştır. Bu faaliyet sadece Mali Krallığı ile sınırlı değildir. Ayrıca Fildişi Sahili'nde de mevcuttur. Kulubali Lasina bu durumu; "Eğitim hareketi ve "Arapça hat" sadece Mali Krallığı'yla sınırlı değildi. Ormanın içinden gelen paganlar arasında Malanik tüccarları bir dizi ticari koloni kurmuşlar. Sonradan bu merkezler Fildişi Sahili'nde Konj [Kong] ve Koro Go gibi şehirler olana kadar büyüyüp genişlemiştir"²⁹⁸ cümleleriyle açıklamaktadır. Dolayısıyla o dönemde Fildişi Sahili'nde ve Batı Sudan bölgelerinde de Osmanlı dili yayılmıştır. Umutsuzluğa kapılan bir Avrupalı tarihçi düşüncelerini şu cümlelerle aktarmaktadır; "Arap dilinde yazılmış tarihi belgeleri çıkarırsak, Afrika kıtası için dikkate alınacak bir tarih söz konusu olmazdı."²⁹⁹

Böylece Fildişi Sahili ve Batı Sudan topraklarının bazı kısımları İslam'ın etkisi altına girmiş, Afrikalılar da adaletsizliği ve zulmü kabul etmeyen din adamları yetiştirerek bölgede İslam'ın yayılması katkı vermiştir. Hatta Timbuktu, İslam'ın yayılması için önemli merkezlerden biri haline gelmiştir. El-Hadi konuyla alakalı olarak: "Timbuktu şehri, Batı Sudan için bir ilim feneri merkezi haline gelmiştir. İslam dünyasının bazı bölgelerinden oraya kitaplar getirildi, kitapların kopyaları çoğaltıldı ve satıldı. Özellikle Sultan kitaplarına daha çok önem gösterdiler"³⁰⁰ cümlelerini kurmaktadır.

²⁹⁶ A. Hâtım, "el İslâmufî's-Sudani'l-Garbî", s.187.

²⁹⁷ Paul Marty, **Étud sur l'islâm en Côte d'Ivoire**, Ernest Leroux yay., Paris 2009, s.274-275.

²⁹⁸ C. Lasine, a.g.t., s.59A; Hâtım, "el İslâmufî's-Sudani'l-Garbî", s.180-187.

²⁹⁹ Muhammed b. Abdullah ed-Davş, "et-Te' alim İslami el-Arabi fi-Afriki'yâ", Mecelletun Dirasetun ifrikiyâ, el-Müntedâ el-İslami, S.1, (2004), s.59-63; A. Necmettin Felca, Afrikiya a.g.e., s.18-19; Abdukâdir Zabâdiyya, Dirasetun an İfrikiyyâ Cenûbe's-Sahrâ fi Me'sir ve Müellefâtî'l Arabi ve'l-Muslimin, 1.Baskı, Divânu'l-Metbûât el-Câmi'iyye, yay, Cezâirtz. s.23.

³⁰⁰ el-Hadi el-Mabrûked-Dâly, **Memleketu Mali el-İslamiyye ve alakatuhama'a Mağrip ve Libya (XIII - XVesiècle)**, 1. Baskı, Daire Multakâ yay., Beyrut 2001, s.109.

Osmanlı Devleti'nin parlak olduğu ve yönetiminin özellikle Sokoto'ya ulaştığı dönemlerde Batı Sudan'da güvenliğin artırılmasında büyük bir rol oynamıştır. Ali Yakup bu konuda Sokoto'daki Osmanlı Halifeliği ve Batı Afrika'daki rolü hakkında şunları söylemektedir: "*XIX. yüzyılda, bölgenin batı taraflarının sömürgeleştirilmesinden önce Sokoto'daki Şeyh Othman bin Fodio'nun kurduğu Osmanlı Halifeliği, Batı Sudan'da (bugün Batı Afrika) İslam kültürünü ve Arapça dilini yaymada önemli bir rol oynamıştır*".³⁰¹ Bu bağlamda, monarşi siyasi sistemi toplumun ruhlarında İslam'ın etkisiyle başka birşeye dönüşmüştür. Dolayısıyla bölge, Mali Krallığı, Borno Krallığı ve Fildişi Sahili'ndeki Kong Krallığı gibi İslami krallıklarla tanınmaya başlamıştır.³⁰² Artık putperestlik bir dini anlayıştan İslam'a geçiş yaşanmıştır diyebiliriz. Bu durum, 1637 yani Fransız sömürgecilerinin ülkeye ilk kez ayak bastığı tarihe kadar devam etmiştir.

C. 1893-1960 DÖNEMİNDEKİ SÖMÜRGE SİSTEMİ ve TURLERİ

Eski Fildişi Sahili siyasi sisteminin ülkenin işlerini yönetmedeki etkin rolü ve bu bölgelerdeki insanları eğitme konusundaki olumlu yeteneğine daha önce değinmiştik. Bu medeni idari sistem sömürgeciliğin ortaya çıkmasından önce bölge halklarıyla birlikte de varlığını sürdürmüştü. Hatta bazı tarihçiler, sömürgecilikten önce Fildişi Sahili halkının popüler monarşi siyasi sistemine ek olarak hem merkeziyetçi hem ademî merkeziyetçi hem de demokratik siyaseti aynı şekilde bildiğini çalışmalarında ortaya koymuştur. Afrikalı araştırmacılardan Ebu Haşîyye Fevziyye ve Mudyâfî Meryem bu hakikati tarihsel kaynaklardan hareketle ortaya çıkartarak şöyle diyorlardı: "*Fildişi Sahili, kamusal alanı kontrol eden güçlü yapılara sahip toplumların varlığı ve bir yandan aşiret veya köy ile diğer yandan merkezi otorite arasındaki bağlantı sayesinde yüksek kıfayetli*

³⁰¹ Ali Yakup, "el-Hilafatü'l-Osmaniyye fî Sokoto ve Davruha fî Garbi Afrikyâ", **Mecelletün Dirasatün İfrikîya el-Müntedâ el-İslami**, S.11, (2012), s.4.

³⁰² Bühuşîyye Fevziyye-Mudiyânî Meryem, "el'isti'mâru'l-Fransî fî sâhili'l-Âc", Ahmed Deraya Adrar Üniv., **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezâir, 2018, s.17; S. A. Hâtim, "el İslâmufî's-Sudani'l-Garbî", s.8.

*merkeziyetçi ve ademî merkeziyetçi siyasete tanıklık etmiştir. Bu da Fildişi Sahili'nin sömürgeci daha önce demokrasi uygulamasını bildiğini doğrulamaktadır.”*³⁰³

Ayrıca bu durum İslam'ın yayılması ve bölge halklarının İslamlaşmasıyla beraber genişlemesinde de gözlemlenmiştir. İbrahim Abdulmecid Abdullah bu hususa şu cümlelerle dikkat çekmektedir: “... bu durumda bölgenin, Batı sömürgeciliğine girmeden önce, İslam krallıkları İslam hukukunu bir yönetme şekli olarak benimsemiş geniş bir İslami bölge olduğunu söyleyebiliriz. Gana İslam Devleti, Kanem İslam Devleti ve İslam Borno Devleti, Al-Sanghai İslam İmparatorluğu, Mali Krallığı, Senegal'deki Takur İslam Devleti, Kong İslam Krallığı, Pune İslam Krallığı ve Fildişi Sahili'ndeki Kapadgo İslam Krallığını bu minvalde saymak mümkündür.” Ayrıca yukarıda aktrarıldığı gibi, bu bölgedeki yayılma hızının, İslam'ın genel olarak Batı Sudan'da ve özellikle Fildişi Sahili bölgelerinde erken dönem valığının başına râci olduğunu açıklamaktadır. . İbrahim Abdulmecid Abdullah daçalışmasındabuna işaret etmekte ve şöyle demektedir: “İslam, Batı Afrika'ya çoğu tarihçi katında sert tartışmaların yaşandığı gibi Murabıtlar Devleti'nin elinde M.S.XI. yüzyılda değil de Miladî yedinci yüzyıl-hicri ilk asırda yerleşmiştir.”³⁰⁴

Bu bilgilere ek olarak, Fildişi Sahili'ndeki durum komşularından farklı değildi. Daha ziyade Miladi XVIII. yüzyılda İslam'ın ülkede yayılma gücü pekişti. Kony Abdurrahman Konyde bu hususa değinerek şunu ifade etmektedir: “M.S.XVIII. yüzyılın başında, Kong, İslami davetin ülkenin dört-bir tarafına yayıldığı İslamî bir merkez haline geldi. Çocuklar ve gençler, bölge halkının eğitimi için ellerinden geleni yapan, yerel fukahâ eliyle İslamî ilimlerin eğitim-öğretimini benimsediler.”³⁰⁵

Fildişi Sahili, İslam krallıkları ile Batı Sudan gibi komşu İslam krallıkları arasında İslamî bir ticari ve diplomatik ilişkinin varlığına dair tarihi kaynak ve belgelerde kanıtlar bulunmaktadır. Ulusal tarihi kaynaklar yanında Fildişi Sahilli tarihçilerinin de üzerinde mutabık kaldıkları husus; “Kong Krallığı'nın Timbuktu, Gao

³⁰³ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s. s.9, 17.

³⁰⁴ A. A. İbrahim, a.g.e., s. 10 vd.

³⁰⁵ K. A. K. Kone, a.g.e., s.52.

ve Jenni ile bağlantı ve iletişimi olduğu” yönündedir.³⁰⁶ İfade edilenlere dayanarak, İslamî eğitiminin Batı Sudan'da ve aynı şekilde Fildişi Sahili'ndeki insanlara öncülük ettiği söylenebilir. İslami eğitim ve eğitim felsefesinin varlığı; vatani ve toprağı savunmayı Allah (cc) için bir cihat-mücadele haline getirmektir. Batılı Beyaz adamların gerçekleştirmeye çalıştıkları sömürgeci hedefin, toprak sakinlerinin yerlerinden sökülüp-atılması ve servetlerinin ellerinden alınması neticesinde de halkın köleleştirilmesi olduğunu bilmek gerekir. Belki de Afrikalının kanındaki bu dini etken, daha sonra Afrika toplumunun sömürge zorbalığının adaletsizliğine-zulmüne karşı savaşmak ve dinlerini, ırzlarını ve anavatanlarını Fransız sömürge işgalcisine karşı savunmak için mücadele etmelerinin zeminini sağlamıştır. Özellikle de İslamî yönetim altında bulunanlar yönetimlerde yetkili ve etkili olduklarında bu dini ruh ile sömürgecilğe karşı topraklarını tümdeğer ve cesaretle savunmak için ulusal direnişe manevi bir kuvvet görmüşlerdir.

Michael Crowder'ın işaret ettiği nokta: "*Beyaz adamların yönetiminin (sömürgeci) uygulanması, yani Batı Afrika'daki Müslüman toplumların kâfirlere boyun eğdirilmeleri, herhangi bir Müslüman tarafından katlanılamayacak bir durum olduğundan, bu halklar, İslam'ı kabul etmeyenlerin dahi muhtaç olduğu daha fazla coşku ve artan bir ısrarla Avrupalılara mukavemete-direnişe sarılmışlardır. ... Sene Gambia, Takror ve Mandega İmparatorluklarında, Fildişi Sahili'nin Poli bölgelerinde ve son olarak Dahomey'de gerçekleşen olaylar bunun gibidir.*"³⁰⁷

Buna ek olarak, Osmanlı yardımı, kıtanın kuzey veya doğusunda sömürge zulmüne karşı Müslümanlar için savunma dayanağı olmuştur. Çünkü sonuçta tarih, kıtanın her tarafını kaplamasa bile kara kıtanın Osmanlı eliyle savunmasını ve yardımını kaydetmiştir. Tarihçi Yağı: "*Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam ve Araplığa verdiği büyük hizmetlerden biri, Kuzey Afrika sakinlerinin İslamiyet ve Araplığını Avrupa*

³⁰⁶ K. A. K. Kone, **a.g.e.**, s.18.

³⁰⁷ M'Baye Gueye, Albert Adu Boahen, "el-Mübaderet ve el-Mukâvamatü'l-İfrikîyye fî Garb İfrikîya" Tarih Afrikîyâ el-Âmm, C.VII, **Unesco**, (1990), s.128.

*sömürge haçlı saldırısı tehlikelerinden korumaktır.”*cümleleriyle bir hakikatin altını çizmektedir.³⁰⁸

İslam'ın Fildişi Sahili ve Batı Sudan halkları arasında genişlemesi olgusunu, İslamî eğitiminin bu toplumların kalpleri üzerindeki etkisi üzerinden açıklamak yerinde olacaktır. Bu olgu Afrika kıtası açısından önemli bir unsur ve mükemmel tarihsel bir olay olarak değerlendirilebilir. Hatta bu durum genel olarak Afrika tarihinde ve özellikle de Fildişi Sahili'nin sömürge tarihinde önemli bir unsur olarak durmaktadır. Bu nedenle Fransız sömürgeciliğinin kaynakları çoğu zaman Fildişi Sahili'nde Fransız sömürgecilik tarihini yazarken gerçekleri karartmakta ve yanlış beyanlarda bulunmaktadır. Bu durumda sömürge tarihi ile ilgili İslamî kaynakların mukayese yoluyla gerçeklerin ortaya çıkmasına katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü bir yönüyle İslami kaynaklar, yazım ve bölgeyle irtibatı bakımından Fransız kaynaklarından daha önceki dönemlere aittir.

Öte yandan, İslamî eğitiminin bölgedeki Afrika Fildişi toplumunun kalpleri üzerindeki etkisi, din anlayışı ve eğitim sisteminin etkileri Fransızlar tarafından fark edilince ilk yaptıkları insanların kalplerine korku salmak olmuş, bu etkiyi kırabilmek için uygulamalarında insanları korkutma yoluna gitmişlerdi. Bu suretle Fildişi Sahili ve Sudan'ın Batı Afrika toplumunun geçmişle bağını koparma yolunu tuttular.³⁰⁹ Bu minvaldeki siyasetlerinde başarılı olmak emeline olan sömürgeciler, 1893-1960 yılları arasında Fildişi Sahili'nde aşamalı olarak çeşitli politikalar uyguladı. Fransız sömürgecileri tarafından uygulanan bu tür politikaları askeri yerleşim, ekonomik, sosyo-kültürel ve eğitim siyaseti şeklinde ifade etmek mümkündür.

³⁰⁸ I. A. Yaghi-M. Şâkir, **a.g.e.**, s.237.

³⁰⁹ E. el-Cundi, **Âlem-i el-İslâmî, isti'mâre**, s.117-118,418; RaidAhmedGanîm, “el havfu'l Garbi mina'lislâmiesbêbuhû ve vesê'iluhû ve êsâruhû”, İslâmiyyeÜniv., **YayınlanmamışYüksek Lisans Tezi**, Gâzze 2012, s.3.

1. Fildişi Sahili'ndeki Fransız Sömürgeci Askeri Yerleşim Politikası

Fransız sömürgesinin ülkeyi işgal için sömürge politika ve projelerinde yaptıkları ilk uygulama, sömürge ülkelerinin topraklarını asıl sahiplerinden söküp almak olmuştur. Böylece sömürgeci Fransızlar bu toprakların gerçek sahiplerinin yerini almak istemişler, akabinde de toprakları Fransız vatandaşlarına dağıtaraktoprak sahiplerini Fransızlaştırma politikasını gerçekleştirme yoluna gitmişlerdi. “Lâmrihu Afrikiyye’te” adlı eserde de bahsedildiği üzere: “Sömürge yetkilileri halkın topraklarını ele geçiriyor, bunları Avrupalı yerleşimciler için belirlenmiş arazilere ayırıyor ve buralara yerleşmeleri için gerekli tüm kolaylıkları sağlıyor...” şeklindeki uygulamalar bölgeyi sömürgeleştirmek isteyen Fransızların ilk uygulaması olmuştur.³¹⁰

Fransa'nın Fildişi Sahili'nde hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullandığı, Siyonist sömürge projesi benzeri olan“yerleşimpolitikası”hususunda bu önemli noktaya dikkat edilmelidir. Fransa ilk sömürge siyasetini Cezayir'de uygulayıp başarılı olunca, bu sömürgeci zihniyetini Fildişi Sahili ve Sudan da dahil olmak üzere tüm sömürgelere uyguladı. Abdumelik Halef Al-Tamimibu konuya şöyle işaret etmektedir: “Cezayir'deki yerleşim politikası, Fransa'nın Arab-ı Mağrip'te işgal ettiği bölgelerde genelleme yapmaya çalıştığı bir deney ve modeldi. Buradan bölgeyi işgal etmede ve bölgeye yerleşmede destek oluşturdu.”³¹¹Fransa'nın Afrika'nın farklı bölgelerinde uyguladığı sömürge siyasetinin bir benzerini Fildişi Sahili'nin işgali için de uygulamış, doğrudan keyfi yönetimin dayatılmasına dayanan felsefi ve ideolojik temelli bir sömürge politikası gütmüştür. Bu uygulama ile Fransız sömürgecilerFildişi Sahili'ni sadece işgal etmemiş, onu aynı zamanda sömürgeleştirerek yönetilen bir ülke haline getirmiştir. Bu durum Fransa'nın Fildişi Sahili'nin asıl sahiplerinden yönetimi cebren devralarak yönetim koltuğunda oturduğunu, böylece devletin tüm dairelerinde ülkenin işlerini idare ettiğini

³¹⁰Ahmed Kassab, Ali A. Abdussalam et Fathi S. Abusedra, ,“el-iktisatî el-isti‘mârî Şemal Afriki'ya "Tarih Afrikiyâ el-Âmm,C.VII, Unesco, (1990), s.431-441.

³¹¹ Abdumâlik Halaf et-Temîmî, **el-İsti‘tânu'l-Ecnêbîfi'l-Vatani'l-Arabî el-Mağribî**, 1.Baskı, Dâru'l Ma‘ârif yay., Kuveyt 1978, s. 16, 22.

göstermektedir. Fransa, bu politikasında askeri anlamda başarılı olmuştur çünkü bu politika sonucunda Fransız valisi doğrudan kanun uygulayıcısı olmuş, kararlarını Fildişi Sahili'nde ve aynı şekilde Batı Sudan'daki Fransız sömürgesinde idari işleri yöneten çalışanlardan ve danışman olan bakanlarından alacak hale gelmiştir.

Bu politikanın temel amacı, ülkenin zenginliklerinden, özellikle de hammaddelerinden yararlanmak, toprağın asıl sahiplerinden yönetimi devralmak ve daha sonra Fildişi kimliğini ortadan kaldırıp Fransız kültürüyle değiştirmek ve en nihayetinde de Fransız sömürgecisi ülkeden ayrılmadan bütün varlığını kalıcı olarak yerleştirmektir. Fransız siyasî ideolojisi, nüfusu tasfiye etmek ve halkını Fransız medeniyetinde eritmek temelinde uygulamalar yapmıştır. Çünkü yerleşimciler, Fransız ve diğer Avrupalı sömürgeciler ülkeye, gitmemek üzere yerleşmek gayesiyle gelmişler.³¹² Fransa, siyasi yerleşim hedefine ulaşmak için, Fildişi toplumunun kültürünü incelemiş ve içinde "konuğu onurlandırmak" ve "onunla iyi çalışma" değerlerinin farkına varmıştır. Sömürgeci Fransızlar, bu popüler kültürel değerlerden, Fransız sömürgecisinin ülkenin resmi tarihi kaynaklarına göre ilk kez Fildişi Sahili topraklarına girdiği Miladi 1637 yılında, kendisi ile Grand Bassam bölgesindeki Aseni nüfusu arasında bir ilişki kurma fırsatı yakalamıştır³¹³.

Fransa, bu ilişkiyi, macera ve gelecekteki ihanet uğruna ülkeyi işgal etmek için bir plan olarak kapalı sömürge hedeflerini gözeterek gerçekleştirdi. Tarih tecrübesi, Fransa'nın sömürge politikasında her zaman macera ve gelecekteki ihaneti pahasına ve Fransa'nın sömürgeleştirdiği tüm ülkelerde olduğu gibi Fildişi Sahili işgalinin askeri kanadına özel önem verdiğine şüphe olmadığını göstermiştir. Fransa'nın ihaneti ile macera ve işgal veya sömürgeciliği gerçekleştirmede kuvvet ve barbarca şiddet uygulanması Fransa tarihinde bilinmekte ve tarihi kaynaklar bunu daha sonra Fransız sömürge siyasi sisteminin hakikatinde de anlatmaktadır. Fransızlar için sömürgecilik

³¹² A. H. et-Temîmî, **a.g.e.**, s.16.

³¹³ Adil Muhammed Huseyn Alyân ve Halid Suud Kazim, "el İst'imâru'l Biritânî el-Fransî, li-Şarki İfrikiyyâfi'l-karnî't-tâsi'iaşera ve metla'i'l-karnî'l-işrîn", **Mecelle Cem'ıyyetu Tikritli'l-Ulumi**, S.12, (2012), s.25.

sadece askeri ve ekonomik bir maceraydı ve onu koruyan ve savunan uygun bir sistemle çevrilmişti.³¹⁴

Böylece Fransız sömürgeci beyaz adam ile bölge halkı arasında bir ilişki oluştu. Bu ilişki, Fransız sömürgecinin kendisini vatandaş olarak görmeye başlayana kadar günler ve yıllar boyunca devam etti. Yazar şöyle diyordu. Demek ki Fransız politikası, hilesi ve aldatmacası, Fransız sömürgecisinin kendisini Fildişi Afrikalı olarak ve de kendisi ile Fildişi Afrikalı arasında hiçbir fark olmadığı vasıflandıracak noktaya ulaştı. Yazar şöyle diyordu, "*Fransızlar Afrikalılara, 'Biz ve siz aynıyız' derdi ve bu durumun imkânsızlığını iddia ederlerdi.*"³¹⁵

Fransa'nın hedefi, ülkenin yerleşim politikası aracılığıyla Fildişi Sahili topraklarının kendisine, iddia ettiği gibi bir Fildişi vatandaşı olarak, sahip olmaktı. Ancak stratejik planlama, Fransız yerleşim politikasının gelecekte sadece vatandaşlarının topraklarını almakla kalmayacağını, aynı zamanda çiftlikleri ve verimli araziler üzerinde de tam bir kontrol sağlama ve aynı şekilde devlet ekonomisini ve tüm zenginliklerinin ele geçirilmesine dayanacağıydı. Abdülmelik Halef al-Tamimi bu durumu şöyle şöyle tasvir etmektedir: "*Bu politika (yerleşim politikası) ekonomik açıdan olumsuz yankılara sahip olmakla kalmadı, aynı zamanda çiftçiler topraklarını kaybettiği için sosyal etkilere de yol açtı.*"³¹⁶

Fransızlar bu sömürge yerleşim hedefine ulaşmaya çalışmış, bölgeye geldiklerinin ilk yarım yüzyılı boyunca bunu başaramamışlardı. Bölge topraklarından çekilecek kadar bu başarısızlığa yol açan sebepleri şu şekilde tasnif etmek mümkündür.

a. Fildişi Sahili, Gine ve bölgenin diğer topraklarında Fransa ve İngiltere arasındaki rekabet sorununun ortaya çıkması, Fransa'nın bölgeden çekilmesine yol açtı. Memalik adlı ederde bu duruma: "... *Fransız ekiplerinin Gine sahilinden ve özellikle*

³¹⁴ Sağırî Belkâsım-BelbasSâmîr, "el İstîtanu'lFransîve devruhû fî tefkikibünyeti'l-muctema'l-Cêzâir (1830-1962)", M. Boudiaf-MessilaÜniv., **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2017, s.10.

³¹⁵ Fevziyye Avâmîr-Şâfikiyye Mus'ad, "Hizbu'l-tecemu'i'l-demokrâtî'l-İfrîkî ve devrihî fî hareketi tehrur-i duvel-iğarbi İfrîkyâ, Sâhilu'lÂcnemûzecen (1946-1960)", Ebu Na'mêmeCeylânîÜniv., **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Cezayir 2017-2018, s.39.

³¹⁶ A. H. et-Temîmî, **a.g.e.**, s.16; A. Kassab, A. A. Abdussalam F. S. Abusedra, "a.g.m, 431-441.

köle sahili ve Fildişi Sahili bölgelerinden çekilmesiyle sonuçlandı, eğer Britanya bölgedeki etkisini artırmaya başlarsa, Fransa sömürge faaliyetine yeniden başladığında, bu iki ülke arasında bir rekabetin oluşmasına sebep olmakta...” sözleriyle açıklık getirilmektedir.

b. Fransa ve İngiltere arasındaki sorun Fransa'nın bölgeden çekilmesinin tek nedeni değildi. Bundan daha ziyade, Fransızların ülke halkından şiddetli direnişle karşılaşmış ve bu durum Fransa'yı bölgeden çekilmeye zorlamıştı. Memalik adlı eserde bu duruma şu sözlerle işaret edilmektedir: *“Fransa, kontrolüne hazırlanırken bilinmeyen yeni topraklara nüfuz etmek üzere genişleyen bu politikaya (yayılmacı sömürge yerleşimi) ulaşmaya başlamasına rağmen, bu hedefin başarılması kolay değildi. Çünkü farklı ulusal köylerle (yerleşim yerleriyle) çarpışma zorunluğu ortaya çıktı.”*³¹⁷

c. Bölge halkı, Fransa'nın ihanetini kişisel deneyimlerine göre keşfetmiş, Fransız sömürgecilerinin açıklamalarını, özellikle Fildişi vatandaşlığını yerine getirmedeki abartılarını ve ülke halkının kendilerini topraklarından çıkarmak istediklerini anlamışlardı. Bundan dolayı da Fildişililer, Fransız sömürgecilerle savaşa girişmiş ve bölgeden çekilinceye kadar onlara direnmişlerdi.

İfade edilenlere dayanarak, başlangıçta sömürgeci yerleşim siyasetinin, Fransız sömürgecisinin, İngiltere ile arasında bölgeden çekilmesine yol açan sorundan dolayı hedeflerine ulaşmayı başaramadığı söylenebilir. Diğer bir düşünce olan Fransa ve İngiltere arasındaki hadiseye ilave olarak ülkenin Fransızlara karşı bölge halkının direnişi olduğunu teyit etmektedir. Bütün bunlar Fransa'yı bölgeden çekilmeye zorlamıştır. Sözlü anlatım Fransız halkının direnişini ve Fransa'yı bölgeden çekilmeye ittiğini teyit ederek gelmiştir. Fakat bu geri çekilme hileli ve taktikseldi. 1687 yılında bölgeye birkez daha gelen Fransızlar bu kez ülkeyi işgal etme planını uygulamak için gelişmiş ölümcül ateşli silahlar kullanmışlar ve askeri yerleşim politikasını uygulamaya koymuşlardı.

³¹⁷ İ. M. A. Zihni, a.g.e., s.63, 69.

Fransa, macera ve ihanetin Fransa'nın uzlaşma politikasındaki hedeflerine ulaşmada yeterli olmadığını açıkça gördüğü için, önceki deneyimlerden faydalanmıştır. Sonuç olarak, Fransız sömürgeci askeri politikaya başvurmuş ve Fransız Ulusal Ordusu ile askerleri yerleşim yerleri kurarak ülkeyi sömürgeleştirmeye çalışmışlardır. Bu yönüyle Thomas-Robert Bugeaud'un askeri yerleşim politikası fikrini teşvik eden savunması garip değildi. O, "Ordu Afrika'daki her şey olduğundan, tek olası otorite askeri otoritedir ve bu otorite asker olan eski sömürgecilere bağlıdır" cümleleriyle sömürgecinin asıl hedefini belirlemişti.³¹⁸ Bu nedenle Fransa, bölgeye ikinci defa geldiğinde Fildişi Sahili'ne yerleşme politikası hedeflerine ulaşmak için askeri politikaya başvurmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, üç temelden ve aşamadan oluşan stratejik plan hazırlamıştır. Bu plan ve aşamaları şu şekilde tasnif etmek mümkündür.

a. Fildişi Sahili'ndeki stratejik verimli alanların belirlenmesi pahasına kıdemli uzman askeri komutanlardan oluşan bir komite oluşturularak hayata geçirilir. Bu stratejik çalışmaya dayanarak, daha sonra ülke sömürgelerinin başkanları olan bir grup asker ve uzman, arazilerin kalitesini incelemek ve onları Fransa yararına belirlemek için ülkeye gelmiştir.³¹⁹

b. Tarım ve tarımda çalışan işçiler alanında bir dizi uzmanla "Halkın Merkezî Yerel Komitesini Oluşturma" aşamasına geçilir. Bu ekibin görevleri, ülkedeki kakao ve kahve tarlalarının mevcudiyeti göz önüne alındığında, köylerin yerleşim yerlerini belirlemektir.³²⁰

c. Takip eden aşamada ise ülkenin tarım alanındaki ilerlemiş çiftçilerinden oluşan "Fildişi Yerel Komitesi"nin oluşumuna geçilmiştir. Fransız askerlerinin bunları denetleme rolü, genellikle topografya uzmanları tarafından, köylerin ve yerleşim yerlerinin sınır işaretlerini sağlamak amacıyla sınır işaretleri ve semboller yerleştirerek

³¹⁸ S. Belkasım-B. Sâmir, a.g.t., s.10.

³¹⁹ Guy de Bosschère, Les deux versants de l'histoire Autopsie de la colonisation, Albin Michel, yayın, Paris 1967, s. 211-212; J. N. Loucou, a.g.e., s.64.

³²⁰ Jean-Noël Loucou, **La Côte-d'Ivoire coloniale, 1893-1960**, FHB et CERAP, yay., Abidjan 2016, s.61-64.; Muhammed Abdulğani Suûdî, **kağayâ İfrikiiyye**, Silsiletu Kutubi Sekâfiyye Şehriyye, 1.Baskı, Alemlu'l-ma'rife yay, Kuveyt 1980, s.74-75.

köylerin ve vadilerin arazilerinden doğal cisimleri belirlemek ve bunların denetim işlerini takip ederlerdi.³²¹ Bu politika ile sömürgeci sonunda ülkeyi işgal edebilmişti ve bu durum Fildişi Sahili’deaslındahalen devam etmektedir.

Daha başarılı olan Cezayir örneği ise, başta Fildişi Sahili olmak üzere genel olarak Batı Sudan bölgesini içeren tüm Fransız kolonilerinde uygulanan bir tecrübedir. Böylelikle, bir yandan Fildişi Sahili’ndeki sömürge hasarının derecesini, diğer yandan buna göre bölgesel, yerel veya uluslararası herhangi bir Afrikalı, Avrupalı veya Asyalı araştırmacı için tasvir etmek mümkündür. Burada şöyle bir soru akla gelmektedir. Bilimsel olarak, sömürge istasyonunun 1415'te papalığın bir kararıyla başladığını ve ardından Portekizlilerin bu sömürge planının hedeflerine ulaşmak için 1418'de yola çıktığını, ancak bu işgal hedefine ulaşılmadığı açıkça ortaya çıktı. Öyleyse neden bu planı uygulamak mümkün olmadı ve Fildişi Sahili'nin ayrılmaz parçası olan Batı Sudan'da, Cezayir'in Fransa işgaline düşmesi dışında neden bu hedeflere ulaşamadı? Bu soruların cevaplarını araştırmacıların satır aralarında bulmak mümkündür. Zikredilen bu dönemde Fransız sömürge politikası, ülkedeki bölgeleri incelemeye ve işgal edebildikleri takdirde onları yerleşim yeri yapmak için bir gelecek planı geliştirmeye odaklanmıştır. Ayrıca Fransız sömürgeciliğinin özellikle Fildişi Sahili'nde ve genel olarak Batı Sudan'daki hedeflerinde belirginleşen önemli bir noktayerel kaynaklar yani Fildişi ve bölgesel kaynakları tüm kolonilerindeki genel Fransız sömürge hedefleriyle tutarlı olmasıdır. Fransız sömürge operasyonları genel olarak Afrika'da ve özel olarak Fildişi Sahili'nde gerçekleştirmek için çeşitli hedef ve saiklerin bir araya getirildiği görülecektir. Bunların en önemlilerini şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

Bazı Avrupa ülkelerinin birleşip şekillendiği bir dönemde, Sanayi Devrimi hızlı bir şekilde ilerliyordu ve bu da kolonilere olan ihtiyacı bir zorunluluk haline getirdi. Çünkü büyük ülkelerdeki, özellikle İngiltere ve Almanya'daki sanayileşme, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere çeşitli zorluklarla karşılaşmıştı:

1. Hammaddeihtiyacı,

³²¹J.Noël Loucou,**La Côte-d'Ivoirecoloniale.**, s.60-62..

2. Çiftçilerin göç etmesine ve gıda maddesi sıkıntısının ortaya çıkmasına neden olan şehirlerdeki sanayilerin yoğunlaşması,

3. Modern makinelerin kullanımı, üretici ülkelerin ihtiyaçlarını aşan büyük bir üretimle sonuçlandı. Bu nedenle ürünleri satmak için yurtdışında tekelleşmiş pazarlar ve ticari müşteriler olması gerekiyordu.

Avrupa ülkeleri, hammaddelerin mevcut olduğu Afrika ve Asya'da bu zorluklara çözüm buldu. Ayrıca üretim fazlası tüketen pazarlar da var.³²² Yazarlardan biri Avrupalı sömürgecileri Afrika'ya götüren hedefleri ve nedenleri açıklarken bu ekonomik hedefi vurgulamaktadır. O şöyle demektedir: *“Bunun nedeni (yani sömürgeciliğin nedeni), Afrika ülkelerinin sanki Avrupa'nın hiçbir şeye ulaşmadığı maddi bir medeniyetmiş gibi zenginlik ve üstünlüklerle dolu olmasıdır”*.³²³ Bir diğer yazar ise hakikati şu sözlerle teyit edilmektedir: *“Tüm sömürge projelerinin, işgal altındaki ülkelerin zenginliklerini tüketmeyi, işgal altındaki ülkelerin kaynaklarına sahip olmayı, pazarlarını tekelleştirmeyi ve çocuklarını sömürge işgalcilerin yararına çalıştırmayı amaçlayan ekonomik ve ticari temellere dayandığı göz ardı ediliyor.”*³²⁴ Bir diğeri de *“Kapitalizm ne kadar büyür ve gelişirse, malzeme kıtlığı o kadar büyük, tüm dünyada o kadar yoğun rekabet ve hammadde kaynaklarına olan talep ve sömürgeler için mücadele o kadar yoğun olur”* demektedir.³²⁵ Sunulanlara dayanarak, ekonominin Fransa'nın Fildişi Sahili'ni haksız ve zorbalıkla kolonileştirmeye çalışmasına neden olan hedeflerden veya güdülerden biri olduğu söylenebilir.

2.Dini Sömürge Hedefi

Dini sömürge hedefi İber Yarımadası'nda Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki çatışmanın 1492'de sona ermesinden sonraki dönemi kapsamaktadır.

³²² Muhammed Ali el-Favzî, **Fi Tarih Afriki'ya el-Hadis ve'l-Muâsir**, 1.Baskı, Dâru'l-Nahda el-Arabiyye yay., Beyrut 2006, s14-15; Cemil Zeyd, “Efrikiyye es Semrâve'r Raculu'l Ebyad, beyne Madi el Yevm ve Mustekbel Meçhul”, **Mecelle Kiraat Efrikiyye**, S.5, (2010), s.80-81; C. A. M. Suûd-M. R. Cuma', **a.g.e.**, s.16,73.

³²³ C. A. M. Suûd-M. R. Cuma', **a.g.e.**, s.16-17; J. Vasiliev-Y. Sagliev, **a.g.e.**, s.42.

³²⁴ Amîn Şâkir, Sa'îd el-Aryân, Mustafa el-Amîn, **Şemâl Afriki'yafi'l-Mâzîve'l-Hazırve'l-Mustekbel**, 1.baskı, Dâru'l-Me'ârif yay, Kahire 1954, s.30-38; C. A. M. Suûd-M. R. Cuma', **a.g.e.**, s.16-17

³²⁵ J. Vasiliev-Y. Sagliev, **a.g.e.**, s.42.

Hristiyan zaferinden sonra İspanyol ve Portekiz kuvvetleri Afrika kıyılarına yöneldi ve Portekiz, Christian Reconquista adlı dini bir hareketin bayrağını taşıdı. Yani, Afrika'yı, Batı Afrika'da sömürgecilikle beraber olan Hristiyanlığa İslam'dan dönüştürmekti. Temel amaç, İslami Afrika ülkelerinin etrafını sararak, içlerinde İslam'ı ortadan kaldırmak ve mineral ve nitelikli kaynakları tam olarak kontrol etmenin yolunu açmaktı. İslam dinini ortadan kaldırmak için her çaba gösterildi. Fransız sömürgeciliğinin valilerinden biri olan Roum konu ile alakalı şunları söylemektedir: “*İslami grupların savunduğu doktrinin, itaat ettikleri büyük medeniyetin gerçekleşmesine asla bir tehdit olmamasını sağlamak bizim görevimizdir*”.³²⁶ İslam dinin savunmanın Fransa'yı ülkeyi işgal etmeye zorlayan hedeflerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü İslam ve Müslümanların onları sömürgecilik ve işgalden alıkoyduğunun, özellikle de Osmanlı Devleti'nin bu sömürge devlete direndiğini ve onları bu çirkin eylemden ve sömürgecinin genelde Afrika halkına ve özelde KuzeyAfrika'ya karşı işlediği bariz adaletsizliği engellemeye çalıştığının tamamen farkındaydı.

3.StratejikSömürgeHedefi

Stratejik bir sömürgeci hedeftir ve planlamasının bir sonucu olarak, sömürge ülkeleri arasındaki rekabetin sebebidir; Yeni topraklarda İngiliz sömürgecileri ile Fransız sömürgecileri arasında yaşananlar gibi. Tüm bunlar, Afrika'daki gelecekteki ticaret sürecini kolaylaştırmaya yönelik Afrika'daki bazı bölgeler ve merkezleri, deniz, kara veya havayollarını kolonileriyle bağlantılandırmak için stratejik olarak önemli hale getirdi. Böylece, Hindistan ve Doğu Asya'daki ticaret sürecinde olduğu gibi, kolonileri haline gelen Avrupalılar tarafından da sevildi ve tanındı. Ticaretlerinin bu bölgelere devam edebilmesi için Kızıldeniz Yolu, Batı Afrika Yolu ve Güney Afrika gibi bu bölgelere giden yolları kontrol etmek için stratejik bir hat oluşturmaları gerekiyordu. Araştırmacılarından biri durumu şöyle ifade etmektedir: “*Kitadaki belirli bölgelerdeki sömürge güçleri arasındaki çekişmeler, konumları ve kara-denizseyr-ü sefer veya başka herhangi bir şey üzerindeki kontrolleri açısından mükemmel bir merkez haline geldi. Bu,*

³²⁶ A. M. Sylla, a.g.e., s.85.

*paydaş ülkeleri, örneğin Atlantik Denizi'ndeki Fildişi Sahili sahasındaki Fildişi Sahiligi gibi sömürgeleştirmelerini hızlandırmaya teşvik etti ve Cezayir'in Akdeniz'deki güney Fransa kıyılarına bakan konumu, 1830'da Fransız sömürgeleştirmesinin arkasındaki nedenlerden biriydi.*³²⁷

4. İnsan ve Kültürel Sömürge Hedefi

Bazı Avrupalılar, gerikalmış Afrika ve Asyalıları kendi ellerine almalarının ve politik, ekonomik ve sosyal sistemlerini dönüştürmenin kendi görevleri olduğunu inanıyorlardı. Sömürgeciliğin ana motiflerinden biri, insani ve kültürel hedefti, çünkü Fransız sömürgeciliği, köle ticaretini ve sömürgeci sanayi devriminin son kapitalizmini oluşturmasını özünde içeriyordu, ancak sömürge perdesinin arkasına gizlenmiş olsa da, sömürgeciliğin asıl amaçlarından biriydi. Bir araştırmacı durumu şu sözlerle açıklığa kavuşturmaktadır: *"Sömürgeciliğin hedeflerinden biri insandı, çünkü bazı Avrupalı sömürgeciler Zencileri ve Asyalıları kendi ellerine almanın ve kraliyet, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam sistemlerini değiştirmenin onların görevi ve hakkı olduğuna inandılar"*.³²⁸

Sömürgeciliğin amaçları arasında, onubir meta (köleticareti) olarak satmak ve ardından fikir ve ideolojilerini değiştirmek istedikleri bulunmaktadır. Bu gaye ile insanları ve toplum kültürüne yönelik siyet belirledikleri çok net görülmektedir. Dahası bir kişiyi istediği gibi hareket ettirerek onu kuklası yaptığından, Afrikalı'yı oğlu olarak kabul eder. Afrikalı sömürge direktiflerini kabul etmezse, onu asla terketmez. Sömürgecilerden Pierre Arnaud bu durmu; *"Batı Afrika'da sadece bir davranışı tanıyoruz, bu bizim davranışımız"*³²⁹ demekle asıl niyetlerini ortaya koymaktadır. Anlatılanlardan hareketle, Fransız sömürgecilerinin aradığı hedefin insanın kendisi, özellikle Fildişi Sahili'nin ayrıldığı Batı Afrika'daki Afrika toplumunun kültürünü değiştirmek olduğu söylenebilir. Bu aslında biryönden Afrikalılara, bugüne kadar tam

³²⁷ Şevki el-cemel, Abdullah Abdurrazak İbrahim, **Tarihülfrikiya'l-hadis ve'l-muasir**, 2. Basım, Dâru'z-zahra'a, Riyad 2002, s.53-56, 334.

³²⁸ M. Ali el-Favzî, **a.g.e.**, s.14.

³²⁹ A. M. Sylla, **a.g.e.**, s.86.

bağımsızlıklarının olmadığı konusunda bir uyarıdır. Şayet Afrikalılar bir gün bağımsızlık ve özgürlüklerini tam olarak bulmak istiyorlarsa, hükümetleri, insanların düşünce uykusundan ve zihinsel sömürgeciliğin zincirlerinden kurtarılması gerekmektedir.

Birincisi: 1893-1960 yılları arasında uygulanan Fransız sömürge siyasi sistemi türleri:

Araştırmacı daha önce ülke insanların çağlar boyunca çeşitli tarihsel dönemlerde deneyimledikleri eski, modern ve çağdaş siyasi sistem türlerine değinmişti. Bu siyasi monarşilerin detayları ve bunlarla ilgili her şey detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca 1893 - 1960 arasındaki dönemde Fransız sömürge siyasi sistemini de gözden geçirdi. Bu dönem, karanlık suç kâbusu ve ülke halkı üzerindeki her türlü tiranlık türleriyle ilgili olarak biliniyordu ve de ülkenin erkeklerinin, hatta bağımsızlık çağına kadar bile bu sömürgeci baskıya karşı nasıl durdukları biliniyordu. Unutulmamalıdır ki, ülkedeki Fransız sömürgeciliğinin belirli hedefleri vardı. Nitekim bu hedeflere ulaşmak için, temelleri olan bir dizi araç kullandı. Bilmenin önemi göz önüne alındığında; Bağımsızlık sonrası dönem olan son döneme girmeden önce araştırmacı bunları özetleyecektir. Belirtilenlere dayanarak, araştırmacı bunlardan şu şekilde bahsedecektir: Birincisi, hedefler: İkincisi, araçlar:

İkincisi: Koruma araçları ve sömürge antlaşmaları:

Fransa, sömürgecilik ve hedeflerine ulaşma sürecini kolaylaştırmada yardım ve destek olması için Fildişi Sahili'ndeki baskıcı sömürge politikası sırasında çeşitli yollara başvurdu. Fransız sömürgecisinin özellikle fildişi halklarını ve genel olarak Afrikalıları sömürgeleştirmenin temel bir aracı olarak koruma unsuru ve antlaşmaya başvurması bunlar arasındaydı. Fransa, sahiplerinden toprak almak için koruma ve antlaşma unsurunu sömürge aracı olarak aldı³³⁰. Komutan Bouet-Willaumetz, Grand Bassam kralı Atekebre ve Akranjbo kralı Attokpora ile antlaşmayı oldu.³³¹

³³⁰ Farghali Ali Chen Haridy, *Terihi Efrikıyyeel Hadisve'l Muasır, el Kuşuf, el İstimâr, el İstiklâl, el İlmuve'l İman*, li'n Neşri ve'tTevzî, T:1, İskenderiyye 2008, s.2 2008, s.235-236.

Bu antlaşma şartlarına göre, sömürgecinin Bona Krallığı'ndaki Loron Kralı Garziaile denediği gibi, bu şehirler egemenliklerini kaybettikten sonra sömürgecinin eline geçti. Bu başka ülkelerde de oldu³³². İncelenenlere göre, Fransız sömürgeci, korumayı ve anlaşımayı, toprakları sahiplerinden almanın bir yolu olarak aldı. Sömürgeciliğin ne antlaşması ne de emanı olmadığına dikkat edin.³³³ Bütün bunlar, korumanın ve anlaşma yolu hakkında özetlenebilir.³³⁴

Üçüncüsü: Kilise Yöntemi ve Sömürge İncili

Bu kolonizasyonun doğrudan amacı, kıtanın zenginliğinin yerinden edilmesi ve (halkının köleleştirilmesidir). Bu hedefe ulaşmak için de İncil metinlerini kullandılar. Kilise, sömürgecilere köle ticaretinde yardım etti. Kilise temsilcisi kumsalda mermer bir sıraya oturur, köleleri vaftiz eder ve daha sonra kilise için önemli bir kaynak haline gelen ihracat vergilerinden payını alırdı.³³⁵ Böylece kilise köle ticaretine girmiş oldu. Kilise, sömürgecilere köle ticaretinde yardımcı oldu. Kilisenin temsilcisi, kumsalda mermer bir bankta oturur, köleleri vaftiz eder, sonra Kilisenin önemli bir kaynağı haline gelen ihracat vergilerinden payını alırdı.³³⁶ Kilise, Afrika'yı canavarların ve yamyamların ülkesi ve putperestliğin kalesi olarak gördü, bu yüzden köle ticaretinin caiz olduğuna dair bir fetva yayınladı.³³⁷ Papalık kararları da bunun gerçekleşmesini

³³¹Y. B. Toure, a.g.t., s.55-56.

³³²Başka bir örnek, 12 Mayıs 1881 tarihinde birlikte bir koruma anlaşması imzaladıkları Tunus'taki diğer beldelerde yaşananlardır. Bu korumanın şartlarına göre, Tunus dış egemenliğini ve gelecekteki diplomatik temsil hakkını kaybetmiştir. Nitekim İngilizler de 1914-1922 yılları arasında Mısır'ı işgalleri sırasında Mısır'da aynısını yaptılar. Bkz. Munkiz Mahmut es-Sekkâr, *el-İsti'mâr fi'l Asri'l Hadis ve Devâfi'uhu'd Diniyye*, Máktabatu nur,yayın evi,Mekke-i Mükerrreme,yayın yeri 2009,s.4-7;Celal Yahya, **Tarihu İfrikıya'l-Hadıs ve'l-Muâsır** , 1.Baskı,Mektebetü' el-Câmi Hadıs yay., İskandariyye 1999, s.252;B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.25-28

³³³F. Ali ChenHaridy, **age**, s.236.

³³⁴Burada tüzük ile İslami ateşkes arasında büyük bir fark olduğuna dikkat edilmelidir. Zira bu, adaletsizlikten ve insani yozlaşmadan uzak, ilahi vahiyden kaynaklanmaktadır.

³³⁵C. Zeyd, "a.g.m.", s.81-85.

³³⁶C. Zeyd, a.g.m., s.80-81.

³³⁷Eşref Sali Muhammed, "el İstimaru'IEvrubıyyu ve Cerimetu'tTicârebi'lİnsâni'IEfrikıyye", **Mecelle DiraseEfrikıyye**, S:19, (Ocak-Mart 2014), s.73-75.

destekledi³³⁸. Bu durum, Hristiyan köktencilüğünün ilkelerini erteledi.³³⁹ Catherine George, Avrupalıların zenci görüşünü öne çıkardı.³⁴⁰ Bütün bunlar, kuşkusuz, Kilise'nin sömürgecilikteki sorumluluğunu göstermektedir. Bu tarihçinin bahsettiği şey şudur: 'Hristiyan misyoner okullarında eğitim bir amaca ulaşmanın aracıdır. Bu amaç, insanları Mesih'e yönlendirmek ve onları Hristiyan bir birey olmaları için eğitmektir. Okul, Evanjelizasyon başarısı için bir ön koşuldur, Okul, Hristiyan eğitiminin etkisi altında gençleri etkilemektedir ve bu etki, bir gün ülkelerinde lider olacak kişileri de kapsamaya devam etmektedir.'³⁴¹

Dördüncüsü: Bağımsızlık Sonrası Siyasi Sistem (1960-2021)

Fildişi Sahili'ndeki sömürge sonrası siyasi durum hakkında konuşmak, ülkenin mevcut tarihinde hassas ve aynı zamanda çok önemli bir konudur. Bunun nedeni, önceki bölümlerde değinilen diğer konulardan daha az önemli olmamasıdır. Bağımsızlıktan sonra ülkenin farklı cumhurbaşkanları farklı siyasi sistem türleri denemiştir. Her birinin farklı bir siyasi görüşü vardı ve bu görüşler, sömürgecilikten geriye kalanların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yeni Fildişi halkları, yıkımın ülke insanları üzerindeki olumsuz etkilerinden hoşgörüsüzlük, ayrımcılık ve nefret fikirlerini miras aldılar. Bağımsızlıktan

³³⁸ Piskopos Berto Lome de lasCasas, **Mezabihu'lHunudu'Humurresailu Başpiskopos BertoLomé de lasCasas'**, Terceme Muhammed b.Ahmet b. Halef el Huseyni, Daru'lFadileli'n Neşri ve't Tevzi, Kahire 2007, s.12.

³³⁹ AbirŞevkîZekî, **el alaka beyne'd Dini ve'sSiyase, fi Efrikiyye, DiraselibasiHareketi'l İslâmî Siyâsive'lUsuliyeti'lMesihîyye**, el Mektebu'lArabiyyu, li'lMearif, li'n Neşri ve'tTevzî, Kahire 2015, s.46-47; A. el-Kahlotî, **a.g.e.**, s.18-19,50-51.60.

³⁴⁰ Catherine George Avrupalı benliğin siyah adama bakışını "Medeni Batı Afrika'ya Bakıyor" başlıklı makalesinde; *"Afrika... vahşi erkeklerin ve vahşi kadınların... çoğu siyah renkli, düz burunlu ve yün gibi saçlı bulunduğu yer. Doğalarına gelince, tamamen vahşidirler ve vahşi hayvanların doğasına benzerler ve kendi aralarında insan şefkatinden uzaktırlar... İnsan ırkının geri kalanında olduğu gibi medeni yaşam alışkanlıklarını benimsemeyen ve bizim olduğumuzla tamamen çelişen kaotik, acımasız, zalim, insanların değil hayvanların hayatlarını yaşayan insanlardır... Yiyecek ve giyecek alışkanlıklarına gelince, bunlar hayvani ve insanlık dışı alışkanlıklardır. Hayvanlar gibi seks yapıyorlar: baba kızıyla, erkek kardeş kız kardeşiyle... ve insan eti yiyorlar"* cümleleriyle özetlemiş dahası Afrika insanını aşağılamakatdır. Bkz. "Avrupa Sömürgeciliği ve Afrikalı İnsan Ticareti Suçu", **AfricanStudyJournal**, S.19, (Ocak-Mart 2014), s.73-75; Syed Ahmed Ali Al-Nasiri, "el-İslâmî ve'muvâcehathu li hareketi'tet-tebşîr el-Avrûbî fi Garbi İfrikiyâ İban 'i'l-isti 'mari'Anglo-fransiyye", **TGİL/S.1**, (2010), s. 353-363

³⁴¹ Enver el Cündî, "et Terbiye ve Bina'ulEcyêli, fi Dav'i'lİslâmî, li'lMevsuati'lİslamiyye el Arabiyye", **Daru'lKitabi'lLübnânî**, S.8, Beyrut 1982, s.37; **KitabuMeşakiliEfrikiyye fi Ahdi'l İstiklali**, s.49-50; Abdulaziz Rufaî, **KitabuMeşakiliEfrikiyye fi Ahdi'l İstiklali**, **Daru'lHamami**, li'n Neşri ve'tTevzî, T:1, Kahire 1970, s.49.

sonra bile çıkarlarının devamlılığı arzusunda sömürgecilik hedefine dayanarak, FelixHouphouet-Boigny'yi ülkesi için bir savaşçı ve kendileri için bir dost ve bir Katolik entelektüel olarak yönetimi ona devrettiler. Karizması, zekâsı, cesareti, açık sözlülüğü ve belagati onun seçilmesine yardımcı oldu.³⁴²

FelixHouphouetBoigny'in başkanlığı 1960-1993 yılları arasında sürmüştür. Fildişi Sahili, 7 Ağustos 1960 tarihinde bağımsızlığını ilan ettikten sonra, FelixHouphouet-Boigny ülkenin ilk cumhurbaşkanı oldu. 20 Eylül 1960 tarihinde ülkeyi BM'ye üye yapan Houphouet-Boigny, 21 Ekim 1960 tarihinde ise ülke için yeni bir anayasa oluşturdu. 70 üyeden oluşan Millet Meclisi için seçimler yapıldı ve 85 üye olan Meclis, 27 Kasım 1960 tarihinde ilk toplantısını yaptı. Meclisin üyelerinin tamamı "Demokratik Buluşma Partisi"nin üyeleriydi³⁴³. Houphouet-Boigny, sömürgecileri yatırım yapmaya teşvik ederek ülkeyi yönetme konusunda liberal politikayı benimsedi ve özellikle Fildişi Sahili'nin dünyanın en büyük üreticisi olduğu kakao ekimi alanında emek gücünü teşvik etti. Bu politika ile ülkeyi kakao üretiminde birinci yapmayı başardı. Ülke aynı şekilde kahvede dünyada üçüncü sırada yer aldı, bu yüzden ülke kakaonun vatanı olarak bilinmeye başladı. 1960 yılında Fildişi Sahili ile sömürge yetkilileri arasında askeri savunma anlaşması imzalandı³⁴⁴. Bu şekilde bir nevi valilik dönemi düzeni korunmuş oluyordu³⁴⁵. Fildişi Sahili'nde Demokratik Parti iktidar ve tek

³⁴² Sömürgeciler ülkeyi yönetme anahtarlarını, zaruret olmadıkça Müslümanların oğullarına teslim etmemeleri tembih etmiş ve en kötü ihtimalle dinini ihmal eden ve Fransız kültürüyle gurur duyan Müslümanların oğulları arasından seçerler. Fildişi Sahili'nde ülkenin cumhurbaşkanlığına seçilmenin şartı Hristiyan ve Katolik olmaktır. Bkz. Badr Hasan Şâfi, "EzmetuSâhil'l-Âc ve mihnetu'l-müslümîn", **Mecelletü Kirâtu İfrikîyye, Muntadar**, S.12, (2005), s.115; S. Ahmed Ali Al-Nasiri, "a.g.m.", s. 359; A. Sylla, **a.g.e.**, s.86; İ. M. Ali Zihni, **a.g.e.** s.216-217; Enver el-Cündî, *el-mevsû'atu'l-İslamiyyeti'l-Arabiyyeİslamiye ve âlimu'l 'l-Muâsır*, 2. Baskı, S.1, Dâru'l-Kitâbi Lubnanîmektebetu'l-Medrese li'n-neşri ve't-tibâ', Beyrut 198), s.238.; Mahmut Şakir **Sâhili'l-ÂcTarihu'l-İslâmî -15- Tarihu'el-Mu'âsır fi Garbi Afrikîyâ**, 2. Baskı, el-Mektebetü'l-İslamiyye yay., Beyrut 1992, s.209; Muhammed Fazil Ali Bari-Sa'îd İbrahim Keerbadi **el-Muslimûn fi Garbi İfrikî Terihun ve Hadaratun**, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2007, a.g.e., s.235-236.

³⁴³ Mahmut Şakir, "LemhaTerihiyyekableilgâi'l Hilâfeti, et Terihu'l İslâm bi'tTarihi'lMuâsır", **el Mektebu'l İslâmî**, S.15, s.205 vd.

³⁴⁴ AbdulazizRufâi, **MaşakiluEfrikîyyefiAhdi'lİstklâl, Daru'İHamâmî**, li'n Neşri ve'tTevzî, T:1, Kahire 1970, s.94.

³⁴⁵ Batı Afrika Ekonomik Topluluğu, Güvenlik arayışının başlangıcında kuruldu. Öyle ki, Frankofon ülkelerinden birleşik bir ordunun kurulmasını gerektiren askeri bir role sahipti. Fildişi Sahili'ndeki Bouaké şehri, bu ordunun karargâhı olarak seçilmiştir. Ancak Mayıs 1981'de Fransa'da hükümet değişikliği, yeni

parti olup ülkede muhalefet yoktur.³⁴⁶ İsrail'in bazı Arap topraklarını işgal etmesi karşısında, Houphouët-Boigny, Arap ülkelerinin yanında yer aldı. Ülkenin İsrail ile diplomatik ilişkileri 1973 yılından 1986 yılına kadar kesildi³⁴⁷. Arap ülkeleriyle İsrail ilişkileri düzelmeye başlamasına rağmen Houphouët-Boigny tavrını ölümüne kadar sürdürmüş, bu durum onun Arap ülkeleriyle ilişkisini zorlaştırmıştır.

Fildişi Sahili laik bir ülkedir, türü ne olursa olsun herkes dinini özgürce yaşama hakkına sahiptir. Ancak Felix Houphouët-Boigny diğer dinlere vermediği desteği, devlet işlerinde Hristiyanlara karşı öncelik ve geniş imkânlar olarak verdi. Houphouët-Boigny aslında Fildişi Sahili'ni anayasal olarak laik bir devlet ilan etmesine rağmen Katoliklere bütçe ayırmıştır. Onun döneminde devlet fonlarıyla ülkenin her yerinde lüks kiliseler inşa edilmiş ve son günlerinde devlet fonlarından 54 milyar frank (300 milyon ABD doları) değerinde bir kilise inşa etmeye yönelmiştir. Böylece Fildişi Sahili, "Yeni Mesih'in Krallığı"na (Nouvelle Patrie du Christ) dahil olmak üzere iki Hristiyan'a atıfta bulunan birçok unvan kazanmıştır. Papa II. John Paul'un üç kez ziyaret ettiği tek Afrika ülkesi Fildişi Sahili'dir. Bununla beraber Hofit döneminde Müslümanlar, sınırlı ama açıklanamayan, bir tür ayrımcılık kazanmıştır.³⁴⁸ Bir kısım araştırmacılar bağımsızlık sonrası dönemde misyoner ve devlet okullarında eğitim alanların Hristiyanlarla sınırlı olduğuna ve sömürgecilik kalıntısı olan devlet kurumlarında Arapça'nın yasaklandığını dile getirmektedir.³⁴⁹ Bedr Hasan Şafi ise, "*Houphouët-Boigny, Müslümanlara karşı dengeli bir marjinalleştirme politikası kullanmıştır*" demektedir.³⁵⁰

Fransız hükümetinin böyle bir siyasi ve askeri projeyi reddetmesine, ancak Fildişi Sahili ve Afrika ile ilişkilerini sürdürmeye devam etmesine neden oldu. Mart 1983'te Ulusal Meclis, başkenti Abidjan'dan Bouani'nin memleketi Yamoussoukro'ya taşımak için bir yasa tasarısını onayladı. Bkz. Muhammet Fâdıl Âli Bârî Sait İbrahim Kerbadi, *el Muslimun fi Ğarbi Efrikyâ, terih ve Hadara*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, lî'n Neşri ve't Tevzi, T:1, Lübnan 2007, s.236.

³⁴⁶ M. Şakir, *Sâhili'l-Âc Tarihu'l-İslâmî -15- Tarihu'el-Mu'âsir fi Garbi Afrikiyâ*, s.2013, 218 vd..

³⁴⁷ M. Fazil Ali Bari-S. İbrahim Keerbadi, a.g.e., s.236.

³⁴⁸ A. Bamba, *En-naze'âtu'l-ehliyye, fi İfrikîyâ*, s.250-251.

³⁴⁹ M. F. A. Bârî-İ. Kerbadi, a.g.m., s.205-215.

³⁵⁰ Bedr Hasan Şafi, "Ezmetu Sâhili'l-Âc ve Mıhnetu'l-Muslimîn", *Mecelle Kira'ât İlmiyye*, S.2, Âme 2002, s.108.

Ülkede Şubat 1990'da, maaşları %15 ila %40 arasında düşüren ekonomik yolsuzluk yaşanmış ve öğretmenler eğitimi geciktirme protestosu yapmıştır. Öğrenci gösterileri çok partili taleple patlak vermiş sonuç olarak, başkentte kanlı karışıklıklar meydana gelmiştir. Sonuçta dönemin Başkanı Boigny çoğulcu bir siyasi sistem kurmayı kabul etmiştir. 28 Ekim 1990 tarihinde Başkan Boigny'nin 1982'de kurulan Fildişi Sahili Halk Cephesi lideri Laurent Gbagbo'ya karşı seçimi kazanmıştır. Lakin seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından önergeden 10 gün önce seçim listesinin yayınlanmadığı gerekçesiyle yapılan itiraz kabul edilmiş ve yeni seçimi Hasan Ouattara, Başkan olarak atanmıştır. Bu seçimle ilk kez bir Müslüman bu konuma yükselmiştir. Mayıs 1991'de, yetkililer tarafından şiddetle ve kanlı bir şekilde bastırılan öğrenci gösterileri patlak verdi. 1992'de gösteriler yeniden canlandı ve aynı yılın Mart ayında Gbagbo tutuklandı ve iki yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ancak aynı yılın Ağustos ayında serbest bırakıldı.

Felix Houphouët-Boigny, 1993 yılı yazın başlarında özel bir ziyaret için Paris'e gitti ve çok riskli bir cerrahi operasyon geçirmiştir. Gerçekten de, aynı yılın Aralık ayında Boigny öldü ve hilafeti üzerinden bölünme işaretleri başladı. Boigny'nin halefi olduğunu Temsilciler Meclisi Başkanı Henry Konan Bedie ilan etmiş ve bu durum Cumhurbaşkanının ölümü halinde Temsilciler Meclisi Başkanının Cumhurbaşkanlığı vazifesini üstlenmesine ve görev süresini tamamlamasına imkan veren yasa yürürlüğe konmuştur. Ancak Başbakan Hasan Ouattara, bu durumu reddederek görevinden istifa etti.³⁵¹

Felix Houphouët-Boigny'nin ardından, Başkan Hanari Konan Bedie, 31 Aralık 1993'ten 24 Aralık 1999'a kadar başkanlığı devraldı. Konan, Boigny'in ölümünden sonra, Meclis Başkanı'na yokluğunda cumhurbaşkanlığı süresini tamamlama hakkını veren anayasa metninin 11. maddesine göre o sırada kendisini ülkenin geçici cumhurbaşkanı olarak atadı. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adayın ebeveynlerinin Fildişi kökenli olmasını gerektiren yeni bir madde getirilerek anayasa değişikliği

³⁵¹ M. F. A. Bâri-İ. Kerbadi, a.g.m., s.236.

yapıldığından vatandaşlık ve kimlik konusunu tartışmaları gündem oldu. Bundan amaç Hassan Quattara'yı cumhurbaşkanlığı seçimlerinden uzak tutmaktı ve aslında bu madde ile Hassan Quattara'nın 1995 seçimlerine katılması engellendi. Kuzeyin subay evlatları ulusal ordudan dışlandı ve elit insanları da bu politikaya dayalı olarak devlet işlerinden uzaklaştırıldı³⁵². Hassan Ouattara tutuklanma korkusuyla ülkeden kaçtı.

Felix Houphouët-Boigny döneminin sona ermesiyle Müslümanlar için adeta altın çağın sona erdiği söylenebilir. Onları şekli ne olursa olsun farklı rejimlerde fiziksel ve politik olarak tasfiye etme süreci olan kasıtlı zulüm dönemi başladı. Biçimi ne olursa olsun³⁵³ Başkan Houpt'un idaresinden sonra Fildişi Sahili, özellikle Müslümanlara karşı marjinalleştirme ve ayrımcılık politikasının yeni bir aşamasına ve kuzeyden gelen kabilelerin İslami aidiyetlerine dayalı olarak ilan edilen çatışmasına tanık oldu. Bu, bir Müslüman olan Hassan Quattara'nın devlet başkanlığına aday olması ve merhum cumhurbaşkanlığı döneminin sonunda başbakan olmasından sonra yaşandı.³⁵⁴ Yönetimi sırasında ülke, Fildişi Sahili'nin ihracatının temel dayanağı olan kahve ve kakao için uluslararası fiyatlardaki düşüşten kaynaklanan ekonomik bozulmaya yüz tuttu. Ülke içinde bulunduğu ekonomik felaketten dolayı, Konan Bedie, Hassan Quattara'nın destekçilerini çeşitli bakanlık görevlerinden ve diğerlerinden ihraç etti. Ardından, Hassan Quattara'nın yandaşlarının yerine kendi sadıklarını atadı. Onlara karşı 1995'te bir tasfiye başlattı. Konan Bedie'in bu davranışına dayanarak, Hassan Quattara'nın bazı destekçileri Konan Bedie'in partisinden çekilerek Jenny Coppini'nin ölümünden sonra Quattara liderliğinde yeni bir parti olan Cumhuriyetçi Toplum Partisi'ni kurdular. Konan Bedie, Fildişiciliği-Evvaitia'yı güçlendirmeye çalışmış ve Kuzey halkından olan Müslümanlara yönelik hakaretleri yoğunlaştırmıştır. Irksal hoşgörüsüzlük artmış ve bu durum ülke insanları arasında çekişmelere yol açmıştır. Müslümanlar yabancı olarak görüldüğünden, politik vatandaşlar arasında din temelinde ayırım yapmaya

³⁵²B. Hasan Şafi, "a.g.m.", s.95, 108..

³⁵³B. Hasan Şafi, "Ezmetu Sâhili'l-Âc", s. 112.

³⁵⁴A. Bamba, **En-naze' âtu'l-ehliyye, fi İfrikîyâ.**, s.250-251; B. Hasan Şafi, "a.g.m.", s.95, 109

dönüşmüştür. Beş yüzyıl sonra³⁵⁵ Kru, Akan ve Wei kabileleri Fildişi Sahili'ne göç ederek yerleşmiştir. Konan Bedie ise Akan kabilesine aitti. Konan'ın cumhurbaşkanlığı döneminde müslümanlara karşı düşmanlık, genç subaylar tarafından gerçekleştirilen bir askeri darbeye kendisine karşı yapılan halk gösterileri sona erene kadar devam etmiştir. Sonra General Guy Robert'ı getirip yönetmesi için Biacoma'ya gittiler. Konan Bedie'nın idaresi, 24 Aralık 1999 tarihinde kan dökülmeyen beyaz bir askeri darbeye son bulmuştur³⁵⁶.

Darbeden sonra Robert J. darbeyi haklı çıkarmak için yerel ve uluslararası basına seslenerek *“Ülkenin evlatları arasında bir ayrım yapıldı ve vatandaşlar Fildişi’nde yerli olan ve olmayanlar diye ayrıldı. Devlet emniyet güçlerinin kontrolünde, Kuzey halkının nüfus kartı paramparça edildi. Hatta görevlerde bile Fildişili olduğunu kanıtlamak için dedelerinin belgelerini getirmelerini istendi. Oysa bir kişi sırf güneyli olduğu için tutuklanırsa hemen ayrılır ve kendisi hakkında hiçbir şey sorulmaz. Kuzeylilerin İslam elbisesini giymelerini de engellediler. Bu kabul edilemez. Askeri darbeye neden olan şey buydu. Robert J. -evi temizlemeye geldim, yönetmek için değil”*³⁵⁷ diyerek, başından beri herhangi bir askeri idareci olduğunu göstermeye çalıştı. İdareye göz dikmiyor veya yönetimini devam ettirmek istemiyor gözükse de durum istikrara kavuşana kadar geçici bir süre için ülke yönetimini devralmıştır. Amacı darbeyi kınayan uluslararası tepkileri sindirmek olan J'nin bu beyanatı karşılık bulmamış, lskin o çoğunluğu Müslüman olan Kuzey halkıyla uzlaşmaya çalışmıştır. J. halk ve uluslararası desteği kazanmak için partizanlığı tanımlamış, ülkeye sivil yönetimi geri getirmiş ve siyasi mahkûmları serbest bırakmıştır. Ülkede, çoğunluğu Hasan Quattara'nın takipçilerinden oluşan 22 bakanlı bir geçiş hükümeti kuran Robert J. darbeyi bir halk devrimi olarak görmüştür. Akaindeyeni bir anayasa taslağı hazırlamak amacıyla, bir danışma kurulu oluşturdu. Bütün bu siyasi tavizler kamu yararı içindi. Amaç, uluslararası ve yerel kamuoyunu manipüle etmektir. Gerçek durum Danışma Kurulu'nun yeni anayasa taslağı

³⁵⁵ A. Bemba, *el-Nizâat el-Ahliya fi-Afrikiyâ*, s.250-252.

³⁵⁶ Sylla Alasan, “Sâhılı'lÂc ve Tetavvurât Ezme ve mâ Ba'de'lİntihâbât ve İnikâsêtihe, ale'lMüslimîne”, *Mecelle Kiraet Efrikiyye*, S.11, (2012), s.95.

³⁵⁷ S. Alasan, a.g.m., s.46.

onaya sunulduğunda keşfedildi. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılabilmek için anne ve babanın Fildişi'nde doğmuş olmasını gerektiren 11. madde iki ebeveynden birinin Fildişi kökenli olması “babanızın Fildişili veya annenizin...” şeklinde değiştirildiği ilan edildi. İşin garibi, halk oylaması ile kabul edilen değişiklik Meclis'te “veya” yerine “ve” denecek şekilde değiştirildi. Bu durum Hassan Quattara'nın yeniden cumhurbaşkanlığı seçimlerinden dışlandığı anlamına geliyordu. Böylece Müslüman Hasan Quattara ve Konan Bedie'nin 2000 yılında seçimlere katılması engellenmiş oldu.³⁵⁸

İç huzurun bozulması üzerine 19 Eylül 2002 arifesinde bir darbe girişimi ve ülkenin büyük bir bölümünü işgal eden hükümete karşı bir isyan hareketine yol açtı. Uluslararası bildirgenin her zaman “Müslüman bir kuzey ile bir Hristiyan güney arasındaki bir savaş” (NordMusulman et SudChrétien) olarak tanımladığı bu çatışmayı dini olarak tanımlamak veya onunla ilgili bu açıklamayı reddetmek zordur. Ülkede tansiyon yükselmiş ve iki taraf arasında gerçek çatışmalar başlamıştır. Kuzey Müslümanları krizi, özellikle Seçim Komisyonu, Hassan Quattara'nın adaylık belgelerini reddetmesiyle yeniden ortaya çıktı. Hristiyan liderlerin Hassan Quattara'yı cumhurbaşkanlığı seçimlerinin dışında bırakma pozisyonları, devlet başkanlığına aday olan Katolik Kilisesi'nin iki başpiskoposunun daveti ile ortaya çıkmıştır. Bu davette ifade “Adaylığı siyasi sorun oluşturanlar adaylıktan çekilsin” cümlesiyle ortaya konmuş ve Müslüman aday Hasan Quattara'nın siyasi süreçten çekilmesi yönündeki taleplerinin doğrudan bir yansımasıydı. 2002 yılında, iç savaşın patlak vermesinin ve devrik başkanın katedrale kaçışı arifesinde, kilise onu katillerine teslim etmiştir. Öldürülmesi savaşı körüklemiş ve takipçileri ile iktidar partisi arasındaki çatışma derinleşmiştir. Ayrıca 2004 yılında bir kilise konferansı tavsiyelerinde, kilisenin konumu ile iktidar partisinin konumu arasında açık bir uyum ortaya çıkmıştır. Kilise liderleri tavsiyelerinde siyasi liderlerin küresel ekonomik güçlerin elinde, dürüst olmak gerekirse, halkın endişelerini taşıyan bir oyun haline geldiği konusunda uyarmış ve çatışan tüm tarafların şiddeti kınanması ve krizi çözmek için diyalog kurulması istenmiştir. Devletin baş

³⁵⁸A. Bemba, *el-Nizâat el-Ahliya fi-Afrikiyâ* ., s.251.

kardinali, muhaliflerini ifşa eden sözlerle devlet başkanına özel tavsiyede bulunmuş³⁵⁹, Robert J. kendisine karşı bir darbe girişimi olduğunu ve kendisini sakat bıraktığını ve buna bağlı olarak ulusal ordunun birçok üst düzey subayını ve politikacıları benzer şekilde tutukladığını iddia etmiştir. Seçimler, Laurent Gbagbo'nun başkanlığı devralmasıyla sonuçlanan ciddi bir siyasi krizin ortasında, Ekim 2000'de yapıldı.

Robert J. sonuçlara itiraz edince Laurent Gbagbo, yandaşlarına sokağa çıkma çağrısı yapmıştır. Bu çağrı üzerine Gbagbo'nun destekçileri Abidjan sokaklarında gösteri yapmış, Robert J. ve Hassan Quattara'nın birçok destekçisinin ölümüne yol açan çatışmalar meydana gelmiştir. İktidardaki askeri cuntaya rağmen Gbagbo protestocularına çok sayıda polis ve asker katılmıştır. Olayların tırmanması üzerine Gué ülkeden kaçmış, yüzlerce kişi ölmüş sonuçta Gbagbo iktidarı ele geçirmiştir. Quattara da Gbagbo'nun başkanlığını tanımıştır.³⁶⁰

İsyan hareketi liderlerinin birçoğunun Hristiyan olması ve aynı zamanda iktidar partisinin zaman zaman dini boyutu kullanması ve siyasilerin “teröre karşı küresel savaş” sloganları ortamı fazlasıyla germiştir. Kitleler isyancı rakiplerine karşı kıskırtılmış, camiler yakılmış ve birkaç cami imamı, İslami sembolleri ve Müslüman politikacıları “ölüm mangaları” (Esquadron de la Mort) olarak bilinenler tarafından katledilmiştir.³⁶¹ Şiddet eylemleri 27 Ekim 2000 arifesinde, hükümet güvenlik güçleri

³⁵⁹A. Bemba, *el-Nizâat el-Ahliya fi-Afrikiyâ*., s.253-254..

³⁶⁰ Muhammet Fâdil Âli Bâri Sait İbrahim Kerbadi, *el kmuslimun fi ĞarbiEfrika, terih ve Hadara*, Daru'IKtubi'lİlmiyye, li'n Neşri ve'tTevzi, T:1, Lübnan 2007, s.236.

³⁶¹Bu krizde Rhone Gbagbo ve milislerine bağlı güçlerin, krizi en tehlikeli savaşa, yani “dini savaşa” aktarmak için Müslüman imamlara ve onların fakih kadrolarına, ilmi sembollerine, âlimlerine, düşünürlerine ve rehberlerine yönelik suikast, öldürme ve yakma ve camilere ateş açma politikası izlediği söylenebilir. İç savaşa yol açabilecek bu politikada başarılı olurlarsa ancak daha sonra bunda başarısız oldular ve başarısızlıklarıyla bazı imamları tasfiye edip öldürmeyi ve birçok camiye saldırmayı başardılar. Kısaca bazılarını şöyle aktarıyoruz: 27 Aralık 2011'de Grand Bassam kentindeki Sylla Camii saldırıya uğradı ve Abidjan şehrinde Andokoi Camii yakıldı. Abobo Pekas18 Camii bu saldırıdan kurtulamadı. Abobo Pekas18 bölgesindeki Abidjan'daki Bougoniqui Camii'ni ekleyin. 25 Şubat 2011'de Yobogon bölgesindeki Abidjan şehrinde Lem Camii ateşe verildi. 26 Şubat 2011'de Yobogon bölgesindeki Abidjan şehrinde Sidesi Marche Camii'ne saldırı düzenlendi. Aynı gün Alepe kentindeki Dabre Camii'ne, daha sonra aynı gün Kumasi ilçesine bağlı Abidjan kentindeki Büyük Cami'ye saldırdılar. Ayrıca yeni de Yobogon bölgesindeki Abidjan şehrine El Banko 2 Camisine yöneldiler vetaşındı. Tüm bu saldırılar aynı gün gerçekleşti. 09/03/2011 tarihinde Abidjan şehrinin Abobo semtinde El Fitya Camii saldırıya uğradı ve taşındı. Nitekim aynı tarihte, Yobogomahallesindeki Abidjan kentindeki Kumasi camisine saldırı yapıldı. 04/04/2011 tarihinde Yobogo ilçesine bağlı Abidjan şehrinde Can Militaire Camii ateşe verildi. 14 Mart

tarafından popüler bir mahalleden askeri bir kamyonunda toplanan 57 genç başkent Abidjan'ın eteklerinde bir kanalda vurularak öldürülmüştür. Bu gençlerden ikisi hariç hepsi müslümandı.³⁶²

Robert J. Bu cinayeti azmettirmeden önce, seçimlerde sahtekârlık olduğu gerekçesiyle yeniden seçim istemiştir. Ayrıca, bazı parti liderleri Laurent Gbagbo tarafından açıkça istifaya davet edilmiş ve bu olay Laurent Gbagbo'nun başkanlığı devr almasıyla sonuçlandı. Genel seçmen katılım oranı ise %37 olmuştur.

Laurent Gbagbo iktidara geldiğinde, yukarıda bahsedilen Fildişilicilik fitnesinden yararlanacağı, seleflerinin hatalarından istifade ile ırk ayrımcılığı ve Kuzey halkını aşağılama politikasından uzaklaşacağı varsayılmıştı. Ancak politika işaretlerinde aynı hataları yapmıştır. Bu sefer Müslüman kuzey ayağa kalkmıştır. Ülke kısa sürede (Ocak 2001 ve Eylül 2002) iki kanlı darbeye tanık oldu. Gbagbo'nun İtalya'yı ziyareti esnasında, eski Devlet Başkanı Gui'ye sadık bir grup asker, Abidjan ve diğer şehirlerde hükümet ve askeri binalara saldırdı. Hükümet güçleri ile saldırganlar arasında çatışmalar yaşandı. Olaylar Gui ve İçişleri Bakanı Bogadudu'nun öldürülmesiyle sonuçlandı. Bu darbe Müslümanlara yapılan kötü muamelenin bir sonucu idi. Ancak Müslümanların çoğunlukta olduğu kuzey bölgesinde yaşayanlara karşı uygulanan marjinalleştirme ve adaletsizlik politikası, bu ülkeyi 1999'da türünün ilk örneği olan bir askeri darbeye sürüklemişti. 2002'deki ikinci darbe girişimi ülkeyi Müslüman Kuzey ve Hristiyan

2011'de Abidjan şehrinin Cocody semtindeki Blaukaus Camii'ne saldırı düzenlendi. Dört Müslüman diri diri yakılarak öldürüldü. Yobogo bölgesindeki Abidjan şehrinde Ulusal İslam "COSIM" Genel Sekreterini öldürdüler ve onun bir arkadaşını da arkadaşının oğluyla öldürdüler, suçları Müslüman olmalarıydı. Ayrıca Lem Camii'ne saldırdılar ve yüzlerce Kuran ve mülkleri yaktdılar. Suikaste uğrayan ve öldürülen imamlar arasında Broulekin şehrinde bulunan genel İmam Issika Sako ve onun oğlunu Ulu Camii imamı olan oğlu yer alıp öldürülürlerdi. Buna bir de Abidjan şehrinin port-boue 2 semtindeki Ulu Camii imamı Diabate Bamoussa'yı ekleyin. Adjame ilçesine bağlı Abidjan kentindeki Zawya camiinin imamı olan Sissouma Souleyman ve oğluna saldırdılar. Dekouyi kentindeki Duekoue ulu Camii'nin imamını da öldürdüler. Bunlar dinleri için öldürülen İslam din adamlarından birkaçıdır. Aynı şekilde burada adı geçmeyen pek çok kişi de bu çalışmada yer almaktadır. Bkz. Sylla Alasan, "Sâhîlu'lÂc ve Tetavvurât Ezme ve mâ Ba'de'lİntihâbât ve İnikâsêtihe, ale'lMüslimîne", **Mecelle Kiraet Efrikıyye**, S.11, (2012), s.46-57.

³⁶²A. Bemba, **el-Nizâat el-Ahliya fi-Afrikiyâ** ., s.251-252..

Güney olmak üzere ikiye böldü. Ocak 2003'te Müslüman ve Hristiyan temsilciler müzakere masasına oturmuştur.³⁶³

Saldırganların teslim olmayı reddetmesi ülkeyi bağımsızlıktan bu yana tanık olmadığı ciddi bir krize soktu. Silahlı kuvvetler güneyde hükümet yanlıları ve kuzeyde hükümet karşıtı olarak ikiye bölündü.Çatışmalar sırasında AbidjandaQuattara'nın konutuna yapılan saldırıda olduğu gibi kuzeyde Müslümanlara yönelik şiddet olayları yaşandı. En son Almanya ve Fransa büyükelçiliklerinin araya girmesi ile durum sakinleştirildi. Ülkenin batısındaki iki grup, aynı yılın Kasım ayı sonlarında kuzey güçlerine katıldı.³⁶⁴

LaurentGbagbo, özellikle büyük bir hava kuvvetine sahip olan Angola'dan gelen dış desteğe güvenerek askeri darbelere karşı koymaya çalıştı ancak bunda başarılı olmadı.Çatışmanın askeri çözümü konusundaki ısrarı darbecilere karşı insanlığa karşı suçlar işledi.Gbagbo komşu ülkelerin vatandaşları onları barındırdığı iddiasıyla,Paris'in şiddetle eleştirisine uğradı ve etnik temizlik politikası uygulamakla suçladığı bu insanların evlerini yaktı.Bu kurbanlar arasında Batı'daki Yakuba Hristiyan kabilelerine mensup eski bir askeri general olan Robert J. de vardı.Ülkedeki siyasi gerilimin artması, bölgesel ve uluslararası müdahalelere yol açtı. Durumu düzeltmek için Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Senegal, Gana, Benin, Togo ve Nijer'den oluşuyordu) Fransız kuvvetlerine ek olarak 1500 kişilik barış gücü gönderdi. Bu kuvvetlerin hepsiOcak 2004'te savaşıyan taraflar arasına yayıldı. Şubat ayı başlarında, çatışmanın tüm tarafları, Marcuse/Paris yakınlarında bir araya gelerek, iktidarı paylaşma ve tüm tarafları içeren bir ulusal birlik hükümeti kurma konusunda anlaştılar. Anlaşma uyarınca BM'den gözlemci gönderilmesi de şart koşulmuştur.³⁶⁵

³⁶³B. H. Şafî, a.g.m. s.75, 110.

³⁶⁴ M. F. Â. B. Sait-İ. Kerbadi, **a.g.e.**, s.236.

³⁶⁵ S. Alasan, a.g.m, s.46-50.. Bu sözleşmede yer alan maddelerin belirsiz olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Durum 24 Ocak 2003 tarihinde LinasMarcuse Anlaşması imzalanmasıyla neticelendi. Bu anlaşmaya göre; 1) Batı'daki iki isyan hareketi de dâhil olmak üzere çatışmanın tüm taraflarını kapsamak şartıyla, cumhurbaşkanı tarafından diğer taraflarla istişare edilerek atanan bir başbakan başkanlığında bir ulusal birlik hükümeti kuracak. 2) Mevcut Cumhurbaşkanı LaurentGbagbo, yetkileri Başbakan'a devrederek 2005 yılında yapılacak bir sonraki seçime kadar görevde kalacak, 3) Ülke cumhurbaşkanlığı

Alaşma neticesinde oluşturulan Bağımsız Seçim Komisyonu, 31 Ekim 2010'da, Fildişi Sahili'nde bağımsızlıktan bu yana türünün ilk örneği olan, biri kadın 14 adayın yarıştığı cumhurbaşkanlığı seçimlerini düzenledi. Birkaç kez ertelenen bu seçimleri dürüstlük ve şeffaflıkla bitirildi. Sandıklar yoğun bir seçmen katılımına sahne oldu. Zira katılım oranının oyların %83'ü olarak tahmin edildi ve Laurent Gbagbo oyların %38'ini aldı. Hassan Quattara oyların yüzde 32'sini aldı. Hiçbiri mutlak çoğunluk sağlayamadı ve bu nedenle aralarında yeniden seçim yapıldı.³⁶⁶

Bağımsız Seçim Komisyonu'nun ikinci tur için seçim kampanyasının başladığını açıklamasının ardından gerilim ortamı başladı. 25 Kasım 2010'da, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turundan üç gün önce adayları bir araya getiren televizyon buluşmasında, rakipler Hasan Ouattara ve Laura Gbagbobasına gülücükler dağıtıp “kardeşim” dediler. 27 Kasım 2010'da Bağımsız Seçim Komisyonu, adaylardan fonun sonuçlarına ilişkin yazılı bir anlaşma imzalamalarını ve seçmenleri sakince cumhurbaşkanlığı seçimlerine davet etmelerini istedi.³⁶⁷

İkinci tur seçimler 28 Kasım 2010 tarihinde yapıldı. Sandıklarda ilk turdan daha az da olsa büyük bir katılım görüldü - katılım oranının kayıtlı seçmenlerin %80'i olduğu tahmin edilmektedir. Oyların sayımının tamamlanmasının ardından Laurent Gbagbo'ya bağlı güçler, sonuçların açıklanmaması için Bağımsız Seçim Komisyonu'na büyük baskı yaptı. Tüm dünya, 1 Aralık 2010 Çarşamba günü yaşanan tacize tanık oldu. Laurent Gbagbo'nun Bağımsız Seçim Komisyonu'ndaki temsilcisi Damana Pikasse, ön sonuçları açıklayan Bağımsız Seçim Komisyonu Başkan Yardımcısı'nın elindeki sonuç raporlarını

görevine aday gösterilmesine ilişkin Anayasa'nın 35. maddesinde “*Annesi veya babası Fildişili herhangi bir kişinin, seçimlerden önce arka arkaya beş yıl ülkede ikamet etmesi şartıyla seçimlere katılmasına izin verecek*” şeklinde bir değişiklik yapılacak; 4) Kimlik ve vatandaşlığın tam özelliklerini vatandaşlar arasında ayırım yapılmasına izin vermeyen bir formülle tanımlanacak ve bu formülasyona göre yasal düzenlemeler yapılacak, 5) Kuzey ve batıdaki üç fraksiyonun silahsızlandırılması ve paralı askerlerin ihraç edilmesi ile ordunun Fransa'nın belirlediği askeri şartnamelere göre yeniden düzenlenecek, 6) Anlaşmanın uygulanmasını izlemek üzere BM-Afrika Birliği-(ECOWAS)-Frankofon Teşkilatı, Frankofon Teşkilatı ve diğerlerinden oluşan bir komite Abidjan'da kurulacak, 7) 1998 yılında çıkarılan ve yabancıların tarım arazisi sahibi olmasını engelleyen Gayrimenkul Mülkiyeti Kanunu'nun, anayasada yer alan uzun vadeli kira sözleşmeleri mirasçılara miras hakkı tanıyan yasal değişikliklerle uygulanmasına devam edilecek.

³⁶⁶B. Hasan Şafi, “Ezmetu Sâhili'l-Âc”, s.115.

³⁶⁷S. Alasan, a.g.m, s.46-51.

aldı ve parçaladı.2 Aralık 2010 Perşembe günü, Bağımsız Seçim Komisyonu, Hasan Ouattara'nın oyların %54,1'ini alarak başkanlığı kazandığını, LaurentGbagbo'nun ise %45,9 oy aldığını açıkladı. BM Fildişi Sahili Özel Temsilcisi sonuçları onayladı ve uluslararası toplum Hasan Ouattara'nın zaferini kabul etti.

3 Aralık 2010 Cuma günü, seçimlerin kesin sonuçlarını açıklamakla görevli Anayasa Konseyi, LaurentGbagbo'nun oyların %51,45'ini elde ettiğini açıklayarak başkanlığı kazandığını duyurdu.4 Aralık 2010 Cumartesi günü Fildişi Sahili'nin Abidjan'dan sonra ikinci büyük şehri olan Bouaké dâhil beş ilde Hasan Ouattara'ya oy verildi. Anayasa Konseyi Başkanı Laurent Gbagbo, ülkenin cumhurbaşkanı seçildi. Anayasa Konseyi Başkanı'nın bu davranışı Anayasa'ya aykırı idi.Anayasaya göre, seçim sonuçlarına ilişkin suiistimaller veya şikâyetler varsa, Anayasa Konseyi Başkanı sonuçları iptal etme hakkına sahipti. Daha sonra en fazla 40 gün içinde ihlallerin olduğu yerlerde yeniden seçim için yeni bir süre ilan edilmesi seçim kanununun gereği idi. Ancak Anayasa Konseyi Başkanı seçim yasasını uygulamadı. Yaşananlar krizin daha da gerginleşmesine neden oldu. BM, Afrika ülkeleri ve ECOWAS'ın müdahaleleri, Laura Gbagbo'nun iktidardan çekilmesini talep etti. Bu durum üzerine polis ve Gbagbo'nun destekçileri Müslümanları ve imamları öldürmeye ve camileri yakmaya başladı.

Hasan Ouattara'ya bağlı güçler, çoğu kuzeyli müslüman oldukları için mahallelerde altı ay süren acılar, göçler ve yakılan insanların ardından yaklaşık üç bin kişinin öldürüldüğü Fildişi halkının acılarına son vermek üzere 11 Nisan 2011'de Fransız kuvvetleri ve BM tarafından ağır silahların imha edilmesinden sonra LaurentGbagbo'yu saklandığı yerde tutuklamayı başardı.LaurentGbagbo'nun uzlaşmazlığı ve 2 Kasım 2010'da yapılan seçimlerde Hasan Ouattara'nın zaferini tanımayı reddetmesi nedeniyle milyonlarca insan yerinden edildi.Uluslararası Af Örgütü, LaurentGbagbo'yu seçimleri takip eden altı ay içinde savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarla suçladı.29 Kasım 2011'de Gbagbo, mahkemenin kendisi hakkında bir tutuklama emri çıkarması üzerine Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne çıkmak üzere Hollanda'ya sınır dışı edildi. İlk celse 5 Aralık 2011'de başladı.

Böylece HasanOuattara, seçimleri kazanan kişi olarak cumhurbaşkanı ilan edildi. Ülkeyi, şehirlerin ve köylerin çoğunda geniş yollar inşa ederek her alanda geliştirdi. Nüfusu 500 olan her köye elektrik verildi. Ülkedeki köprü çalışmalarını ve henüz bitmeyen tramvay tren projesini başlattı. Ülkeye yeni uçaklar getirdi ve ülke gelişmeye başladı. Bu da 2015'te yeniden seçilmesini sağladı. 2016 yılında anayasa değiştirildi. 2020'de seçimlere katılmayacağını resmen açıkladı ve yerine AmadouGokoulibaly'yi aday gösterdi. Seçime 43 gün kalaOuattara'nın parti adayı AmadouGokoulibaly ölünce HasanOuattara başkanlığa aday olmak zorunda kaldı. Böylece o Üçüncü Cumhuriyet'in ilk cumhurbaşkanı oldu.

Bu ve takip eden bölümlerde, sömürgeciliği yerleştirmek için Fransa'nın Fildişi Sahili'ne gönderdiği Fransız generaller, subaylar ve bir grup Fransızlar hakkında temel bilgiler verilecektir. Sömürgecilik hedefine ulaşmak için sömürgecilerin geliştirdiği taktik ve stratejik planları üzerinde durulacak, sömürgecilik fikrinin ve Fransızların sömürme isteklerinin gerçekleştirilmesi sonucunda bir grup Fransız subay, asker ve generallerinin Fildişi Sahili'ni yönetme şekilleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece Fransız sömürgecilerinin ülkeyi 67 yıl sürmürdüğü dönem (1893-1960) ayrıntılı olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ülkeyi yöneten bu sömürgecilerin sayısı toplam 25 Fransız subay veya askerdir³⁶⁸.

İlerleyen bölümlerde sömürgeci bu askerlerden birkaçının akademik ve mesleki hayatları, bölgedeki ilk faaliyetleri, askeri ve ticari idareleri (özellikle köle ticareti) üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, yönetim pozisyonlarına göre birbiri ardına askerlerin hayatlarından bahsedilecektir. Bölümlerde ayrıca bir yandan Fransa'nın kendi subayları ve vatandaşlarını Fildişi Sahili'ne göndermeye karar vermesinin nedeni ile diğer yandan Fransızların sömürdüğü topluluğun sevgisini kazanabilmek adına, sömürgeciliğin gerçek yüzünü ve ona dair doğru bilgileri tasfiye etmek için uyguladıkları yöntem ve faktörler üzerinde de durulacaktır. Kaynaklarda geçen bilgilere göre, Fransız askerlerin Fildişi Sahili'ne göndermeleri için alınan kararın rastgele

³⁶⁸ K. A. H. K. Kone. **a.g.e.**, s.59; Tabizaé Fidèle, " a.g.t", s.21-22,60; J.Noël Loucou,**La Côte-d'Ivoirecoloniale.**, s.104-105..

olmadığı, ülkenin genel durumu bütün teferruatıyla incelendikten sonra, uzun bir analiz ve araştırma sonucunda alınan bir karar olduğu görülecektir.

Fransa, Fildişi Sahili halkının elinden verimli toprakları almak ve o bölgede uygulanan monarşi yönetim sistemini yürüklükten kaldırmak istemiştir. Bu gaye ile Fransa, nüfuz kurabilmek için, amaçları doğrultusunda Fildişi Sahili bölgesinde, daha önce Cezayir’de uygulayıp başarılı olduğu, iskân politikasına başvurmuştur. Dolayısıyla Fransa, Fildişi Sahili ve onun tarafından sömürülen diğer toprakların tamamını kontrolü altına almak siyaseti gütmüştür³⁶⁹.

Fransız sömürgeci ideolojisi, sümürgeleştirilen topraklar sanki kendi öz malıymış gibi hareket ederek, bu gayesini gerçekleştirmek için gücü ve iktidarieline geçirmeye büyük önem vermiştir. Bu gaye ile sömürülen bölgelerde ilk yapılan uygulama sömürülen bölgelerin yönetimini birinci elden yapmak olmuştur. Fransa, bu hadsiz ve haksız hedefine ulaşmak için, yerleşim politikasına özel önem vermiş, bu gayeyi gerçekleştirmek için askeri gücünü, ordusunu, subay ve generallerini koordineli olarak kullanmıştır. Gerçekten de Fransa bir bölgede güç kullanarak yönetimin eline geçirdikten sonra orada bulunan yeraltı zenginlikleri ile ülkenin servetini yağmalamış, kısacası ülkenin maddi varlığının cümlesinden her şeyi Fransa’ya ait hale getirmiştir. Ayrıca Fransa’nın sömürgeleştirdiği ülkenin malları, Fildişi Sahili’ne sonradan yerleşen ve kendilerini Fildişi vatandaşları olarak gören Fransızlara dağıtılmıştır. Bu nedenle Fransız sömürge sisteminin ana hedefi ülkeyi Fildişi halkının elinden almak ve daha sonra kendi vatandaşlarını bölgeye sonsuza dek yerleştirmek olmuştur. Fransız siyaseti ideolojisini, Fildişi Sahili sakinlerinin etniklerini ortadan kaldırmak ve halkını Fransız medeniyeti ile bağdaştırmak temeli üzerine oturmuştur.³⁷⁰

³⁶⁹A. M. H. el-Temîmî, **a.g.e.**, s.16-22; Buḥşibatu Fevziye, Mudiyanî Maryam : "el-İsti' mârî'l-Fransî fi Sâhili'l-Âc)" Afrika Ahmed Dıraye İdrar üniversitesi, Ulûmî'l-İnsâniyye Fakültesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans** Tezi, Cezair 2018. , s.23-24; Abdel kader Bin Tejan Bin La Lim Kcire, **Mevsûat Tarih Mali Memalik Ouagadou Sousou Mali Songhai Sultate Jana Ségou Carta, Massena, Kennedogo, Aslon devlat Mali** FGERH yay., Malezya 2005., s.612-613.

³⁷⁰S. Belkasım-B. Sâmir, a.g.t., s.9-10; A. kader Bin Tejan Bin La Lim Kcire, **a.g.e.**, s.612.

Fildişi Sahili'nin de bir parçasını oluşturan Afrika kıtasının yeraltı madenleri ve doğal kaynaklarının bolluğu, sömürgecilerin işgal edip kıtayı yönetim altına aldıktan sonra da burayı terk etmemelerin en önemli nedenidir. Bu doğal zenginlikler eski uygarlıklardan Romalı ve Yunanlıların Afrika topraklarını “harikalar diyarı” olarak tanımlamalarına vesile olmuştu. Daha önce bahsedildiği gibi, bu eski medeniyetler Afrika topraklarında her zaman yeni şeyler keşfedileceğine inanıyorlardı. Aynı şekilde Yunanlılardan Büyük Plinius de bu gerçeğe inananlardandı.³⁷¹ Büyük Plinius göre, Yunanlılar Afrika'nın hep yenilenen bir harikalar diyarı olduğuna inanmaktaydı. Zamanla bu inanç Yunan toplumunda deyim haline gelmiş, bu yüzden her gelen yeni bir şeyin Afrika'da olduğuna inanmaya başlanmıştır. Dahası Avrupalılara göre Afrika kıtası Avrupa'nın hiçbir şekil ve zamanda elde edemeyeceği doğal madenlere ve yeraltı zenginliklerine sahipti.³⁷²

Yerleşim politikasının Fransız sömürgecisine doğurduğu fırsat, bölge halkı vasıtasıyla doğal kaynakları çıkarmak ve zimmetine geçirmek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Fransa, bu hedefe ancak güç kullanarak ulaşabileceğini de gayet iyi biliyordu. Çünkü insanlar topraklarını ister istemez savunacaklardı. Bu sebeple gerçek anlamda Fransız subay ve generallerden oluşan sömürgeci askerlerin gücünü bölgenin sömürgeleştirilmesinde aktif olarak kullanılmıştır. Büyük sömürge projesini gerçekleştirmek adına Fransa, askeri gücünü kullanarak sömürülen bölgenin sınırlarını çizme, güvence ve kontrol altına alma konusunda tecrübeli Fransız ordusu generallerini bölgeye göndermiştir. Bu konuda askeri yerleşim politikası fikrini savunan tarihçi Thomas Robert Begur şuna işaret etmektedir: "Ordu Afrika'daki her şey olduğundan,

³⁷¹Hasan Seyyid Süleyman ", Zâhiretu'l- İsti'mâr fi Afrikyâ ve fi'l-Â'lem-i Arabî" **ķirâtu İfrikiyye Merkez el- İslâmiyye Hartum**, /S. 2, (1986), s.58; Celal Yahya, **Tarihu İfrikiya'l-Hadîs ve'l-Muâsir** , 1.Baskı, Mektebetü' el-Câmi Hadîs yay., İskandariyye 1999, s.313-314.

³⁷²A. Hâtîm, "el İslâmufî's-Sudânî'l-Garbî ", s.182-183; C. A. M. Suûd-M. Rıfat, **a.g.e.**, s.16.

mümkün olan tek otorite askeri otoritedir ve bu otorite sömürgecilere bağlıdır ve onlar da askerdi..."³⁷³

Buna ek olarak Fransa işgal ve kolonileşme sürecini kolaylaştırmak için Fildişi Sahili'ne sadece askerler değil aynı zamanda çok sayıda Fransız vatandaşını da göndermiştir. Toplum kültürünü ve Fildişi kimliğini yok etmeye çabalamak ve daha sonra Fransız kültürüyle değiştirmeyi başarmanın yanı sıra sömürgecinin görüşüne göre, sömürülen bölgede kalıcı istikrar kolaylaşacak ve aynı zamanda onun terk edilmesi engellenecekti. Bu nedenle, Fransız sömürgecileri kendi amaçlarını gütmek için taktik ve stratejik planlamalarını geliştirmiş ve bu sömürgecilik felsefesi üzerine çok sayıda Fransız vatandaş ve generali Fildişi Sahili'ne gönderilmiştir. Sonuç olarak Fildişili Sahili bölgesi 1893-1960 yılları arasında yaklaşık 67 yıl, 25 Fransız askeri tarafından yönetilmiştir. Araştırmanın bölümleri bu asker yöneticilerin etrafında döndüğü göz önüne alındığında, yöneticilerin kişisel hayatları, stratejik askeri politikaları ve yönetime geçtiklerinde yaptıkları ilk faaliyetler hakkında bilgiler verilecektir. Bu minvalde bahsi geçen bu yöneticilerin hayatları, görev sürelerine göre kronolojik olarak el alınacaktır. Buna göre ilk olarak General Binger Louis Gustave'ın hayatı ve hüküm sürdüğü süreçten bahsedilecektir.

Ayrıca sonradan gelen bu yöneticilerin icraatları onlardan önce gelen ilk asker ve generallerin devamı olduğunu ifade etmeliyiz. Bu nedenle sonradan gelen asker yöneticilerin çalışmalarına dair farklı veya yeni bilgiler bulunmamaktadır. Bir diğer ifade ile onların yaptıkları çalışmalar öncekilerin devamı mahiyetinde olup sonradan gelen yöneticiler hakkında çok az çalışma yapılmış olduğundan haklarında teferruatlı bilgiler yoktur.

General BangerLoisGustav'ın yönetimde bulunduğu süreç konusuna geçmeden önce, Fildişi Sahili'ndeki sömürgecilik döneminin ayrılmaz bir parça olan sömürgecilik faktörlerinin birkaçından bahsetmek yerinde olacaktır. Bu faktörler, Fransız ve Batılı

³⁷³ S. Belkasım-B. Sâmîr, a.g.t., s.8-11; A.kader Bin Tejan Bin La Lim Kcîre, **a.g.e.**, s.613; C. Yahya, **a.g.e.**, s.252-254.

kaynaklardaki sömürgecilikle ilgili bilgilerin muhtevasında özellikle sömürgecilik fikrine karşı olan kaynaklardaki belirsizlikleri ortaya çıkartmıştır. Dolayısıyla sömürgecilikle ilgili bu bilgilerin gözden geçirilmesi ve daha sonra diğer rivayetlerden elde edilen sömürgecilerin tutumlarına dair belgelerin yanısıra ulusal, bölgesel ve uluslararası ilmi çalışmalarla karşılaştırılması ve analiz edilmesi konunun objektif olarak değerlendirilmesi adına önemlidir. Ayrıca bu durumda doğru analiz ancak güçlü gözlem ve çıkarım yeteneğine sahip olmayı gerektirmektedir. Bunun gerçekleşmesi için alan ile ilgili çeşitli farklı kaynaklara başvurulması ve sömürgecilik konusuna dair çok sayıda okuma ve araştırmalar yapılması gerekmektedir. Şayet sömürgecilik ile ilgili bu konuda bir kişi doğru bulgulara ulaşmak istiyorsa, bir yandan Fransız kaynaklarında doğru bilgelerin bulunması zor olduğunu hatırdan çıkarmadan, zikredilen kaynaklara ek olarak sözlü anlatıları da kullanmalıdır. Dahası Fransa bu sömürgecilik sürecinin gerçeklerini Fildişili insanlardan gizlemiş veya değiştirmiştir. Çünkü ülkede Fransız sömürgeciliğine dair gerçekler bilinirse, insanların sömürgecilere karşı başkaldıracaklarının da farkındaydılar.

Belki de bu, bombalar, zincirler ve adaletsizlik altında sömürgeleştirilmiş Fildişi insanların ya da tüm Afrika halkının, sömürgecilerin yaptıkları zulme karşı çıkmaları, atalarının intikamına çağrı yapmaları ve öldürülen masum Fildişilerin hesabını sormaları yerine, sömürgecileri hala büyük bir muhabbetle sevdiklerini kanıtlamaktadır. Bunun nedeni ise bir yandan Fildişi Sahili halkının genel olarak sömürgecilik hakkındaki gerçekleri bilmemesi veya farkında olmamaları, öte yandan şimdiye kadar sömürgeciliğin gerçek yüzünü keşfetmemelerinde yatmaktadır. Bunun sebebi de art niyetli kolonicinin yıkıcı ve kurnaz olmasıdır. Son zamanlarda ortaya çıkan eserlerde: “Bir Müslüman ve (Afrika halkının), Avrupa dünyasını (sömürgecileri) büyük bir kurnaz düşman olarak görmeli ve toplulukları bozma ve yok etmede uzman olduğunu da hatırdan çıkarmamalıdır...” sözlerine tesadüf edilmektedir.³⁷⁴

³⁷⁴el-Emir şekib Arslan, **et-Te‘assubu’l-Avrubiemi’t-te‘assubu’l-İslâmi te‘alîkâtu’l-Emir şekib Arslan elâ kitabi Mi‘atiMeşrû‘iLi-teksîmi’d- Devlet-i Osmaniyye fî Tarih-i İslamiye** 1913-1281, 2. Baskı, DârüİbnHazmyay., Beyrut1995, s.6-8.

Fransız sömürgecileri, general ve subaylarıyla beraber, Fildişi Sahili'ni yönettikleri süre zarfında insanlığa karşı adaletsizce işledikleri suçların ciddiyetinin tamamen farkındaydılar. Fransa, Fildişi halkının bir gün bu gerçeği öğrendiğinde, hakkını ve özgürlüğünü talep edeceğini ve bundan vazgeçmeyeceğinin de bilincindeydi³⁷⁵. Bu nedenle Fransa sömürgecilik döneminde işlediği suçları yok etmeye ve Fildişi tarihinden çıkarmaya çalışmaktadır. Fransa bu bilgileri tahrif etme veya ülke halkından gizleme hedefine ulaşmak için Fildişi Sahili'ndeki, belki de tüm Fransızca konuşulan Batı Sudan'da, Fransız sömürgeciliği tarihindeki gerçek bilgilerin ortaya çıkmaması için hala etkili bir sistem uygulamaktadır. Bu faktörlerin en önemlilerini şöyle sıralamak mümkündür.

.

³⁷⁵Jack Woods, *el-isti' mâr el-cedidifi Asya , Afrika ve el-lAtiniya* , 1. Baskı, dar el Hakikat yay, Beyrut, 1971, s.9; A. A. Boahen, a.g.m., s.431.

İKİNCİ BÖLÜM

FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN BAŞLANGICI VE İLK GENEL VALİ

A.LOUIS GUSTAVE BINGER'İN DOĞUMU, TAHSİLİ ve MESLEK HAYATI

1. Doğumu

Binger Louis Gustave, 14 Ekim 1856'da orta halli Hristiyan bir aileden Strazburg şehrinde doğdu³⁷⁶. Babası Louis Gustave, Katolik mezhebine bağlı bir Hristiyan'dı. Annesinin adı Marie Saloméise, Protestan mezhebine bağlı bir Hristiyan'dı. Babasının adı çocuğun adına eklenerek tam adı Louis Gustave Binger olmuştur. Louis GustaveBinger, 10 Kasım 1936'da 80 yaşında ölmüştür.³⁷⁷

Binger'in babası LouisGustave, geçimini sağlamak ve gelecek yaşamını garanti altına almak için Strazburg'a göç etmek suretiyle köyünü terk etmiştir.Strazburg şehrine gelip ilk işini kaybettikten sonra hiçbir iş bulamayarak hayal kırıklığına uğrayan Gustave, aakabinde çok uzun süren bir hastalığa yakalanmış,zamanla hastalığı ağırlaşmış ve bu hastalık 1867'nin başlarında ölümüne yol açmıştır. Binger, babasının öldüğü yıl 11 yaşındaydı.Babasının ölümü, Fransa ile Almanya arasındaki siyasi gerginliğe neden olan Alsace şehri olayının başladığı yılın başında idi. Babasının ölümünden sonra yaşadığı zor koşullarla beraber tüm bu olaylar, Binger'i psikolojik olarak depresyona girmesine ve içe kapanık bir insan olmasına neden olmuştur.Babasının ölümünden kısa bir süre sonra annesi onu Niederbronn şehrine götürmüş ve burada annesi ve kız kardeşiyle beraber yaşamaya başlamıştır.1867'de Niederbronn şehri doktorlarından biri, Binger'in kız kardeşi ile evlenmek istemiştir.Evlilik akdinden sonra anne, kızına erkek kardeşiyle ilgilenmesini nasihat

³⁷⁶ Josephine Kamm, **el-Müstekşifüna fi Afrikiya**, çev. Seyid Yusuf Nasir, 1. Baskı, Dârü'l-Ma'ârif yay, Kahire 1983, s.188;C. Lasine, a.g.t., s.93-94.

³⁷⁷ Cécilevan Den Avenne, "Louis-GustaveBinger, L'explorationcolonial en selangues, ün Filoloji de karnetAfriainsdu Kaptan Binger", **CarnInfo**, S.106, (2017), s.4vd..

etmiştir. Annesinin talimatlarına uyan Binger, 1867-1870 arasında 3 yıl boyunca kız kardeşi ile birlikte yaşamıştır.³⁷⁸

Binger, 1870'in sonunda 14 yaşına ulaştığında, annesi onu Sarreguemines'e götürmüş ve 1871'de bir yıl boyunca bu şehirde kalmışlardı.³⁷⁹ Binger, 15 yaşındayken Alsace'ye gitmiş ve çok zaman geçmeden Alsace olayı patlak vermiştir. Alsace hadisesi göz önüne alındığında, Almanya ve Fransa arasındaki gerilim artmakta ve zafer de Almanya taraftarı olanların lehine görünmekteydi. Bu savaşta Almanya, Alsace'yi Almanya'ya ilhak etmek üzere işgal etmeyi başarmış ve şehir 1871'de Alman idaresine girmiştir.³⁸⁰ Bu şekilde Binger de bu şehirde Alman vatandaşı olmuştur. Binger, Alsace'de yeni bir Alman vatandaşı olarak yaşadığını ve Fransa'ya karşı savaş durumunda, Almanya yanında Fransa'ya karşı savaşmak zorunda kaldığını ve bunu da kendisinin desteklemediğine kanaat getirmiş, bu yüzden bir çıkış yolu aramak üzere birkaç girişimde bulunmuştur. İki ülke arasındaki siyasi gerilimler nedeniyle, şehri terk etmenin zorluğuna rağmen, Binger adını Fransız vatandaşlarının isim listesine kaydetmeyi başarmıştır. Böylece firar etmeye çalışmış ancak bunu başaramamıştır. 1873'te, annesi vasıtasıyla Alsace şehrini terk etme hedefini gerçekleştirdiğinde 17 yaşına ulaşmıştı. Annesi onu Sedan şehrinde, çivi, demir, elektrik gibi çeşitli ev eşyaları ve bunun dışındaki sektörlerde ticaretle uğraşan akrabalarından birinin yanına götürmüştür. Binger bu çıkıştan memnundu çünkü geri döndükten sonra askeri olarak hazır olmayı ve savaşta Fransa ile birlikte Almanya'ya karşı savaşmayı hayal etmekteydi. Tarih, bize, Binger'in hayatını çocukluğundan, özellikle de babasının ölümünden sonra, gurbetten gurbete ve şehirden şehire çeşitli taşınmalarını ve hayatının çoğunu annesi ve kız kardeşiyle geçirdiğini, baba sevgisini gerektiği gibi yaşayamadığını göstermektedir.³⁸¹ Tüm bu faktörler onda intikam ruhu, seyahat ve asker sevgisi, askeri güç sevgisi ve aynı şekilde emir verme ve makam sevgisini oluşturmuştur.

³⁷⁸ C. V. D. Avenne, a.g.m., s.8, 12, 21; B. Fewziyye M. Meryem, a.g.t., s.17 vd.

³⁷⁹ Félix-Eugène Jeanty, **Binger à Sarreguemines (Moselle) 1840-1907**, TAGS yay, Paris 2008, s.23.

³⁸⁰ C. V. D. Avenne, a.g.m., s.16.

³⁸¹ https://fr.wikipedia.org/wiki/Louis-Gustave_Binger (25.6.2017).

2. Tahsili

Yukarıda Binger'in Almanya'nın Fransa topraklarının bir bölümünü işgaline ilave olarak, doğumundan başlayarak, babasının vefatı, annesi ve kız kardeşiyle ilişkisi yönüyle şahsiyetine değinmiştik. Çokça seyahat etmek ve gurbete çıkmakla beraber, bunların hepsi daha önce de belirtildiği gibi, yaşadığı çevre ve farklı şartlardan kaynaklanan tepkilerin bir sonucu olarak onda fitri bir öfke yaratmıştır. Binger bu şekilde ergenliğe kadar devam etmiş ve eğitim hayatına başlamıştır.

Binger eğitime 18 yaşındayken annesi onu Munch adlı eski arkadaşlarından birine götürmüş, böylece eğitim hayatı başlamıştır. Binger'in ikinci öğretmeni, 1874 yılında yine Niederbronn kentindeki fakülte üyelerinden biri olmuştur.³⁸² Binger, aynı şekilde, bu sefer eğitim amacıyla, Nidderon şehrine annesinin eşliğinde gitmiştir. Annesi onu eğitime yardımcı olması için Munchadlı öğretmene götürür. Öğretmen, annenin bu isteğini kabul ettiğinde annenin arzusu gerçekleşmiştir. Binger, sınıftaki öğrenciler ile derse başladığında öğretmeni de kendisiyle özel olarak ilgilenmiştir. Öğretmen öğrencilere fizik, kimya ve mühendislik gibi çeşitli konularda ders veriyordu. Bu derslerin yanı sıra, David Livingstone, Rene Caillie, Heinrich Barth, James Fenimore Cooper ve Gustave Aimard gibi bazı filozofların görüşlerini de onlara öğretiyordu. Aynı şekilde Jules Verne öğrencilere bunların fikirlerini ve hikâyelerini öğretiyordu. Böylece Binger hayatındaki ilk eğitim aşamasını aslında iyi bir şekilde tamamlamıştır diyebiliriz. Binger, 18 yaşına geldiğinde, askeri eğitim amacıyla Rouen şehrine gitti. Burada 20. Avcılar Taburu bölüğüne katıldı. Böylece ilk kez orduya ve karargâha girdi ve beş yıl burada kaldı. Geçirdiği hayat tecrübeleri, askeri alanda parlamasına ve askeri rütbelerde hızlı bir şekilde yükselmesine yardımcı oldu. Burada Binger avcılar arasında önde gelen bir çavuş oldu.³⁸³ Binger askeri eğitime avcılar arasında başladı ve aynı zamanda 1876'nın sonunda rütbe belgesini tamamlama isteğinden dolayı

³⁸² C. V. D. Avenne, a.g.m., s.9.

³⁸³ C. V. D. Avenne, a.g.m., s.19.

Dafut'takiArvordsubaylar okuluna girdi ve bu okulda normal ve subay öğretmenlerden askeri dersler aldı.³⁸⁴

1879'da buradan 167 öğrenci arasında 9'ncu olarak başarılı bir şekilde mezun oldu ve Teğmen (Souslieutenant) rütbesi aldı. 23 yaşındayken aynı yıl içerisinde hayatındaki ilk birincilik ödülünü aldı.1880'de otomatik olarak Toulon'daki 4. Deniz Kuvvetleri'ndeki piyade alayına atandı.³⁸⁵ Kaynaklar, 1880'lerin başında 24 yaşına geldiğinde topografya hakkında bir şeyler çalıştığını teyit etmektedir. Daha sonra Fransız subay okulundan mezun oldu. Böylece, mesleki kariyerinin bir aşamasını daha tamamlamış oldu.

3. Meslek Hayatı

Louis GustaveBinger'in resmi kariyerine sadece Fildişi Sahili'nde başlamadığı, bir yandan da Senegal ve Brokina Faso'daki her bir iş gibi diğer Afrika ülkelerinde çalıştığı bilinmektedir.³⁸⁶Öte yandan Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürgeleri konusunda Genel Vali olarak atanmadan önce Fransa tarafından Fildişi Sahili'nde bazı çalışmalar yapmak üzere görevlendirildi. Cécile Van Den Avenneonun için; "*Louis GustaveBinger, 1887-1889 yılları arasındaki dönemde Fildişi Sahili ve diğer Batı Afrika ülkelerinde çalışmak için görevlendirilmiştir*"³⁸⁷demektedir. Tüm Fransız sömürge işlevleri olarak anılan bu yılların, Fildişi Sahili valisi olmadan önce Louis GustaveBinger tarafından uygulandığı anlaşılmaktadır. Louis Gustave Binger'in çalışmalarına başlangıçta Fildişi Sahili'nde başlamadığı, aynı zamanda sadece Fildişi muhitiyle sınırlı olmadığı sonucu çıkmaktadır.Fransa onu daha ziyade yukarıda belirtildiği gibi Fildişi Sahili'nin resmi valisi olarak atamadan önce kendisi diğer bazı Afrika ülkelerinde de çalışmıştır.

Louis GustaveBingerüç kategoriye ayrılabilen sömürge işleri uygulamıştır. Bunlar:

³⁸⁴ J. Kamm, **a.g.e.**, s.188.

³⁸⁵ Brasseur Paule, "Omm e Destin GouverneurAdministrateur", S.VIII, **M.T.R.H.**, (1990), s.2; C.Lasine, **a.g.t.**, s.95.

³⁸⁶ Louis Gustave Binger, **Du Nijer au Golf de Guinée par le peyi de Kong et le Mossi** (1887-1889), C.I, Lahure yay., Paris 1892, s.6-12, 18, 27.

³⁸⁷ C. V. D. Avenne, **a.g.m.**, s.2-3.

a. Bazı Afrika ülkelerinde yaptığı sömürge idari işleri, bazıları resmi ve bazıları gayri resmi işler.

b. Fildişi Sahili'nde sömürge yönetiminin genel valisi olmadan önce Fildişi Sahili'nde yaptığı sömürge çalışmaları.

c. Fildişi Sahili'nde yaptığı resmi sömürge çalışmaları ve Fildişi Sahili'nde genel vali olarak atanması.

Bu bölümde Louis Gustave Binger'in kariyeri üzerine yaptığı çalışmalardan ziyade üçüncü kısımda yani Fildişi Sahili'ne genel vali olarak atandıktan sonraki çalışmaları ayrıntılı olarak değerlendirilecektir. Ayrıca Binger'den önce bazı Avrupalı ve Fransız kâşifler olduğu ve bu bölgede çalıştığı belirtilmelidir. Bununla birlikte 1637'den Binger'in Fildişi Sahili'nde ilk vali olana kadar Fransa'nın bölgeye girip girmediğini, bu yüzden iki dönem arasında Fildişi Sahili'nde Fransız sömürgeciliğin nasıl olduğu sorusuna da cevap aranacaktır.

Binger'den önce de bu bölgede çalışan sömürgeciler vardı ve işleri biliyorlardı ama büyük bir başarı da elde edememişlerdi. Sonuç olarak, Binger, bölgenin genel valisi olarak atanmış onun katkısıyla mümkün olan en kısa sürede kendi adına büyük başarılar gerçekleştirmiştir. Bu nedenle Fransa, Fildişi Sahili'ni sömürgeleştirebileceğini kolonileştirebileceğini düşünmeye başlamıştır. Ancak, belirttiğimiz gibi, Portekizliler Grand Bassam Sahil bölgesindeki yere ilk gelenlerdir. Bu yer Grand Bassam'da bulunan, Portekiz'in ilk kez geldiği-ilk ayak bastığı yerdir. İsimleri: Sand Andre ve Sand Bey'dir. Sonuç olarak Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nde Portekizce isimleri taşıyan Sand Maider ve Zand Pye şehirleri ortaya çıkmıştır. Bu ülkenin bazı şehirlerinin günümüze kadar Portekizli sömürgecilerin isimlerini taşımasına neden olmuştur. XV. yüzyılın sonlarında, Avrupalılar ilk kez ülkenin sahillerinde görünmüş ve bu da ticarî ve kültürel ilişkilerde büyük bir dönüşüme neden olmuştur. Portekizliler bu yüzyıla kadar ülke sahillerine ayaklarını ilk basanlar olmuştur. Bölge içerisine nüfuz etmeye çalışmışlar fakat yalnızca Alkala limanına yerleşebilmişlerdi. Sonuç olarak Fildişi Sahili'nde Bay Sant Andre'ye

nispet edilen Sansadra ve Saint Pierre'ye nispet edilen Sanbedro şehri gibi Portekizce isimler taşıyan şehirler ortaya çıkmıştır.³⁸⁸

Bölgeye Binger'den önce gelen Fransız sömürgeci kâşiflerin bazıları şunlardır: Bouettillailla/Marcel Treich Laplèn, Verdier ve Faidherbe. Kıyı alanları Fransız yetkisi altına girdikten sonra, ikinci aşamaya geçen sömürgeciler iç bölgelerde tam kontrolü sağlamak üzere harekete geçmişlerdi. Fransa'nın yayılmacı hırslarının amacı doğudaki Senegal ve Çad gölünden geçerek Somali'ye oradan da Kızıldeniz'e kadar bir kemer oluşturmaktı. Fransa, Sudan'dan (Mali) güneydeki okyanusa doğru yol almak ve Bassam'ı okyanusa bir sıçrama taşı olarak kullanmak istemişti. Kaptan Binger bu görev için Bamako'dan gönderilmişti. Onu Fildişi Sahili'nde bir tüccarın kâtibi olan Treich-LaPiene, Kong'da karşılamaya gitmişti. Treich-LaPiene, Fildişi Sahili'nde keşif görevi yapmaktaydı.³⁸⁹ Fransızlar Fildişi Sahili'ne intikal ettiklerinde, bölgedeki yöneticilerle ticaret anlaşmaları yaparak etkisini güçlendirmeye çalışmıştır. 1838-1842 arasında bir Fransız deniz subayı olarak adlandırılan Bouet Willaumez'in hem Grand Bassam hem de Asini'deki yerel yöneticilerle anlaşmalar imzaladığı bilinmektedir.³⁹⁰ Buna ek olarak Binger'in mesleki kariyerinde Fransa'yı savunmak ve ona hizmet etme noktasında sadakati tartışmasız bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Binger, 23 yaşına geldiğinde, ilk kariyerine 1879 yılında, ülkedeki kıyı akarsuları çerçevesinde keşif misyonları heyeti arasında sıradan bir katılımcı olarak atandığında başlamıştır. Bu da fildişi ve fil ticaretinin gelişiminden dolayı Fildişi Sahili'ni içeren keşif misyonları tamamlandıktan sonraki döneme denk gelmektedir.³⁹¹ Bu görevine Nijer bölgesi ile Fildişi Sahili kıyısı arasındaki alanlar da dâhildi. Burada yaklaşık iki yıl kadar kaldı. Bu nedenle XIX. yüzyılın sonlarında, hızlı bir şekilde Fransız sömürge kâşiflerinin koordinasyonu görevine atandı. Tarihçiler kesin olarak görevlendirildiği

³⁸⁸ T. A. Moussa, a.g.t., s.70.

³⁸⁹ P. Kipré, **Historire de la Cote-d'Ivoire**, s.70, 75.

³⁹⁰ Buşibatu Fevziye-Medani Maryam, "el-İsti'mâri'l-Fransî fi Sâhili'l-Âc", Afrika Ahmed Diraye İdrar Üniv., Ulûmi'l-İnsâniyye Fakültesi, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezair 2018, s.25.

³⁹¹ Olivier Pingali, "Louis Gustave Binger", **CNDP-CRDP**, (2011), s.80.

seneyi ifade konusunda ittifak halinde değildir.³⁹² Bu durum onları farklı tarihlendirmelere götürmüştür.

Binger,1880 yılında aynı şekilde Toulon'daki Deniz Piyadeleri Alayı Komutanlığı'na atandı. Birincil görevi 1881 ile 1883 arasında Senegal misyonu ile topografik bir sürecitakip etmek, iş akışını düzenlemektir.³⁹³ Fransız kayıtlarından bu durumu teyit etmek mümkündür ancak bölge yazarları aksini düşünmektedir.Bu farklı düşünceye rağmen Binger'intopoğrafya çalışmaları sürecinin resmi kariyeri olarak başladığı ilk çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Ancak göreve başlama konusunda farklı düşünenler de mevcuttur. Bazı rivayetlerdebu tarih aralığı 1887-1889 arasındaki dönemdir.Binger, 1884 senesi Ocak ayında askeri kariyerine devam etmek üzere 28 yaşında Toulon'a geri döndü.Toulon'a döndükten kısa bir süre sonra Kyesa Bamako'da demiryolu inşa etmek üzeretopografik bir çalışma işinde görevlendirildi. Aralık 1885'te Paris'edöndükten sonra ilkkitabı **Les Voies Commerciales du Soudan Occidental**'ı yayınladı.³⁹⁴

Bazı kaynaklar LouisGustavBeinger'inFriedrich (Faidherbe) ile, bazılarının bu ilişkiyi dostluk olarak tanımlayacak kadar, güçlü bir ilişkiye sahip olduğuna ve bölgeye daha önce gelen bazı sömürge yetkilileriyle de sağlam bir ilişkisi olduğuna işaret etmektedir.Bazı araştırmacılar bu dostlukları vasıtasıyla Binger'in bazı sömürge projeleri bulmak için büyük bir paya sahip olduğuna inanmaktaydı.Yani bu dostluklar, kariyerinde bulduğu iş fırsatları olarak kendisine dönmekteydi.Aynı şekilde meslektaşı Hanotaux da Binger'in bulduğu gibi bu kişiler vasıtası ve yardımlarıyla Batı Afrika'ya gitmede benzer faaliyetlerde bulunmuştur.

B.LOUIS GUSTAVE BINGER VE PAYS de KONG

Louis GustaveBinger, Kong İslam Krallığı'na geldiğinde Krallığın Sultanı SeyyitSequoia ile sosyal meseleler ve geliş nedeniyle ilgili bir görüşme

³⁹² Cissé Chikouna, "L'explorateur, le guide et l'interprète dans lesforêts de la BasseCôte d'Ivoire à la finduXIXesiècle",**Cocody Üniversitesi**, (2012) s.1-15.

³⁹³ İ. M. A. Zihni, **a.g.e**, s.127-128.

³⁹⁴ O. Pingal, **a.g.m.**, s.3, 5.

gerçekleştirmiştir. Binger, şehrin zarafeti, güzelliği, ticari faaliyetleri ve sosyal yaşamın her alanındaki refahı, yapılaşmada Fas karakteri olan geniş camileri, eğitim halkaları, güzel manzaraları ve özellikle öğrenci ve öğretmenlerin Batı Sudan'ın her bir köşesinden geldikleri Kong Üniversitesi'ni gezdiğinde etkilenmiştir. Bu üniversitede Sened adı verilen özellikle de öğrencilerin mezun olmadan önce 35 yıl geçirdiği üç aşamalı bir derece sistemi olduğunu öğrendiğinde şaşırmıştır. Bu sistem aşağıdaki şekilde sürdürülmekteydi.

Dogoman seviyesi; Dougoumane yani ilköğretim veya temel eğitim.

Sando seviyesi; Sandou yani ileri seviye veya orta öğretim.

Lun-ba seviyesi; Lon-ba yani daha yüksek seviye veya yüksek veya üniversite eğitimi.

Öğrencinin bu üç aşamayı, hesaplara ve kaynaklara göre, geçmek için geçirdiği toplam eğitim süresi 35 yıldevam etmekteydi.³⁹⁵

Bu durum Binger'i ciddi etkilemiş, Kong'da böyle bir güzellik ve kalkınma beklemediğini de Kral SeyyitSequoia'ı itiraf etmiştir. Tuttuğu hatıratında şehirle ilgili şu ifadelerle yer vermektedir: “Nüfusu birkaç bin olan büyük merkezler ve şehirler ortaya çıkıyor. Kong, sakinlerine daha fazla refah izlenimi veriyor. Hemen daha imkânlı, hayatta daha ilerici, daha ciddiyetli ve dikkatli insanlarla uğraştığımızı hissediyoruz”.Binger, Kong'u anlatmaya şöyle devam ediyordu: “Kong şehri, XVIII ve XIX. yüzyılda hacı kabilelerinin uğrayıp hazırlandığı, ticari faaliyet ve ticari kabilelerin buluşma noktası olması olgusuyla, kültürel hareketlilikte olumlu bir rol oynadı. Sabah akşam hac yolunda yenilenen İslami entelektüel iklim Saka'n Ku ve diğer Müslüman âlimleri Kong'a çeken şey olduğuna inanılıyor ve diğer doğu ticaret yolunda bulunan diyalektik şehirler. Şehirlerde yaşanan ekonomik patlama hem ilim adamlarına hem de öğrencilere nafaka sağlıyor. XIX. yüzyılın başlarında, İslami ticaret yolları güneye

³⁹⁵ Kone Savalihi, **Vedıyyetu l-lugati'l-Arabiyye fi kotedivormuşkilâtun ve hululün**, Say İslam Üniv. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nijer 1996-1997, s.52.

dahafazla nüfuz ederek Kumasi şehrine ulaşmıştı".³⁹⁶ Şayet Sömürgeci Vali Binger'in Kong şehrine dair yaptığı bu tanıklıklar bir şey ifade ediyorsa, o da Müslümanların Fildişi Sahili'ndeki sömürgeciler gelmeden önce kentleşme ve ticari ilişkilerde ciddi ilerleme içerisinde olduklarını göstermektedir.

Binger'in bütün yolculuklarına eski sömürgeciler ve dostları da eşlik etmiştir. Örneğin Marcel Treich-la-Pleine, 20 Mart 1889'da Grand Bassam'a ulaşana kadar ona eşlik etmişti. Bu yolculuk genişliği 4000 km'ye ulaşan Grand Bassam arazilerinin tepelerinde sona ermişti. Bu gezinin ana hedefi bölge coğrafyası hakkında geniş bilgi biriktirmektir. Binger bu görevi tamamladıktan sonra, bu uzun yolculuktan 1889'un sonu öncesinde Fransa'ya dönmüştür.³⁹⁷

Louis-Gustave Binger, atanmış olduğu çalışmasının sonucunu veya raporunu sunmak için Fransa'ya döndükten sonra, bu raporu kitap haline getirmiştir. Daha sonra yaşam tarihine dair yazdığı kitabına Kong adına çalışmanın başlığında yer vermesi şehrinin üzerindeki etkisini göstermesi bakımından kayda değerdir. Bu durum Kong'un ülkenin adı olarak kabul edildiğini göstermesi açısından da bir belge niteliği taşımaktadır. Binger'in çalışmasının adı "*Du Nigeraugolfe de Guinée par le pays de Kong et le Mossi/Nijer'den Gine Körfezi'ne, Kong ve Mossi Ülkesi Boyunca*" idi.

Tüm bunlara dayanarak, bu gezinin şu ya da bu şekilde özel olarak Binger'in hayatında vegenel olarak Fildişi Sahili'ndeki sömürge süreci üzerinde etkisinin olduğunu teyit etmektedir. Araştırmacılar da bunun bilhassa sömürge sürecinde özellikle de sınırların çizilmesine etkisine işaret etmektedir. Sınır çizme toplantısının Fransız yetkilileri etki alanlarını kanıtlamaları için harekete geçirdiği bir zamanda, İngiliz Sömürge Bakanlığı da Dizi Nehri'nin kuzey kıyısındaki alanlara yerleşme çabasındaydı. Britanya, yerli halk arasında Fransa'yla herhangi bir anlaşmayla bağlı kalmamaları için ilişkiler iyileştirme çabasındaydı.³⁹⁸ 1889'da güney nehirlerinin sömürgecisi ile Sierra

³⁹⁶L. G. Binger, **Du Nigerau Golfe**, s.186, 327.

³⁹⁷ Robert Cornevin Binger, "Gouverneurs, administrateurs, magistrats-Hommes et destins", **Harmattan**, C.VIII, (1988), s.32-36.

³⁹⁸L. G. Binger, **Du Nigerau Golfe**, s.128.

Leone arasında sınırlar belirlenmesinin tanımlanması üzerine İngiltere, Fota Gallo'daki Fransız nüfuzunu tanımış oldu.³⁹⁹ Fransa böylece Sudan ve Melakore arasında ve Nijer'in üst kısımlarından Atlantik Okyanusu'na doğrudan bir yol açılmasını ayrıca Sudan ile Fildişi Sahili arasındaki bağlantıyı da sağlamış oluyordu. Binger'in bu çalışması diğer Fransız sömürgelerinde özellikle de Britanya ile ateşkes yaptıkları yerlerde Fransız Sömürge valilerinin düşüncelerinde yeni arzular canlanmasına yol açmıştır.

1880 yılında Ballay sömürgecinin yönetimini devraldı ve 1900 yılına kadar görevine devam etti. Sömürgecinin gelişmesinde etkili bir şekilde katkıda bulunan Ballay, Conakry limanını, Freetown limanından daha az önemli olmayan bir liman haline getirdi. Ballay farklı bölgeleri tanımak için heyetler göndermiş bu yüzden BiroselardFaidherbe misyonunu-heyetini, Kaptan FelixDubois ile birlikte Benti'denMilakuri'yeakabinde de Nijer'in tepeleri ile güney nehirlerini Fransız Sudanı ve Nijer'e bağlama imkanını araştırmak üzere göndermiştir. Bunlar görevlerini 1891 yılında bitirmiş ve iç bölgeleri sahile bağlamak için birkaç teklif ileri sürmüşlerdi. Buna ek olarak Fransa ve İngiltere arasındaki ateşkes, Fransa'nın Fildişi Sahili ve Batı Sudan'da işgal ettiği bölgelerde Fransa'nın güvenliğini sağlamada etkili olmuştur.⁴⁰⁰

Anlaşma taslağı hemFransahem de İngiltere için ayrı ayrı ayrıcalıklar elde etmelerinerağmen, Şubat 1884 tarihli İngiliz-Portekiz Antlaşması iki ülkeyi yeni bir anlayış temelli ilişki kurmaya itmiştir.Avrupalıların kıtayı sömürgeleştirme çabalarının farkında olan Almanya ise karşı harekete geçerek BerlinKonferansı'nı hazırlamaya ve planlamaya başlamıştı.Bu nedenle İngiltere, geleneksel düşmanı olmasına rağmen, Fransa ile yakınlaşma adımlarını başlatmıştır. Ne var ki çıkarlar buluşmuş ve Fransa bu fikrin Afrika'da menfaatleri olan diğer Avrupa ülkeleriyle anlaşma yapmanın yeni hedeflerine uygun olduğunu görmüştür.⁴⁰¹Fransa'ya müteakip zamanlarda İngilizlerle

³⁹⁹ Ş. A. el-Cemel-A. A. İbrahim, **a.g.e.**, s.280.

⁴⁰⁰L. G. Binger, **DuNigerauGolfe**,s.128-129.

⁴⁰¹ Philippe Decraene, **L'Afriquenoirdepuis la conférence de Berlin**,Le centredes Hautes Etudes sur L'Afrique et L'AsieModernes, CHEAM yay., Paris 1985, s.10.

ateşkese olan istekliliğe hazır olduğunu göstermiştir. 8 Aralık 1886'da Fransız hükümeti, İngiliz anlaşmasında belirtilenlere itiraz etmeyeceğini açıklamıştır.⁴⁰²

Fransa, sömürgeciliğinin bu büyük başarısına dayanarak, kendisini Mart 1893 günü ödüllendirmek istemiş böylece Fildişi Sahili törenle Fransız sömürgeciliğinin bir avı olmuştur. Fildişi Sahili'nin bu tarihten itibaren Fransız sömürgesi haline geldiğini onaylayan karar imzalanmıştır.⁴⁰³ Sonuç olarak Binger, Fildişi Sahilin'e ilk sömürge valisi olarak atanmıştır. Aynı yıl, Vali Binger, Afrika-Lions Misyoner Derneği başkanı FatherPlanque'ı misyonerlerini Fildişi Sahili'ne, özellikle de bu küçük sömürge'nin/koloninin başkenti haline gelen Grand Bassam'a göndermeye karar vermiştir.⁴⁰⁴

Fransa'nın bu aşamada Fildişi Sahili'nin bir Fransız sömürgesi haline geldiğini ancak ülkenin tüm topraklarının sömürgeci hâkimiyetinde olmadığını veya tüm bölgenin Fransa'nın koruması altına girmediğini ifade etmek gerekir. Belki de bu bir nevi medya savaşıydı. Fransa, ülkenin güneyindeki Grand Bassam bölgesi ve güneydoğudaki Assini arasındaki bölge ile batıdaki Fresco bölgesi ve Tabou bölgesi arasındaki bölgelerin 1893 yılında kendisine bağlı bir sömürge-koloni olduğunu ilan ettikten sonra buralara Fildişi Sahili adını vermiş⁴⁰⁵ ve buralara Binger'i vali olarak atamıştır. Buradan anlaşılan husus, bahsedilen bu alanların sömürgeciliğin koruması altında olduğu ancak toprakların büyük çoğunluğunun Fransa'nın kontrolü altına girmediği gerçeğidir.⁴⁰⁶

Fransa'nın ülkenin tüm topraklarını tam olarak kontrol edememesinin nedeni ciddi bir konudur. Çünkü bu sebep Fransız sömürge kaynaklarında zikredilmemektedir. Bunun sebebi ahali ve sömürgeciler arasındaki yoğun direnişten kaynaklanmaktadır. Kaynaklardaki bilgiler de bu kanaati doğrulamaktadır. Muhtemelen Fransa'nın ülkenin sömürgeciliğini resmi olarak ilan tarihini verememesi ve kontrol edememesinin, ülke insanların özellikle SamoriTure başkanlığındaki Manikwa kabilelerinin şiddetli

⁴⁰² A. M. H. Alyân-H. Kazim, a.g.m., s.24.

⁴⁰³ Christophe Bertaud, **Rochelais à l'origine de la Côte d'Ivoire**, TRACES yay., Paris, ty. s.2.

⁴⁰⁴ T. A. Moussa, a.g.t., s.70.

⁴⁰⁵ T. Ali, a.g.t., s.67.

⁴⁰⁶ P. Kipré, a.g.e., s.78.

direnşinin sonucudur. Sofa ve ‘cunudubevâsil’ olarak adlandırılan kuzeydeki İslam krallıkları Samory Toure liderliğinde birleşmiş⁴⁰⁷ bu durum daha güçlü ve örgütlü hareket etmelerine vesile olmuştur. Fransız sömürgeciliğı Fildişi Sahili ve Batı Afrika'da Sofa'dan daha sert bir direnişle karşılaşmıştır. SamoryTourekendisini 25 Temmuz 1884'te imam olarak ilan etmiştir.⁴⁰⁸ Buna ek olarak, Boli kabileleri de direnmeye devam etmiştir. 1908'de başlayan Boli direniş 1910 yılına kadar devam etmiştir. O yıl, Fransızlar ünlü arama ve teftiş taktiklerini kullanmaya başlamıştır. Afrika direniş tarihinde eşi görülmemiş bir zorbalık ve vahşetle her bir direniş zorbalıkla aşama aşama bastırılmıştır.

Louis GustaveBinger'in hayatı hakkında daha önce ifade edilenlere dayanarak, GustaveBinger'in babasının erken bir zamanda ölmesinin kendisini etkilediğini ve hatta gurbette onu genç bir insana dönüştürdüğünü söyleyebiliriz. Buna ek olarak gençlik yıllarına kadar birçok şehir gezmiş, bu gezilerin çoğı annesiyle olmuştur. Belki de bu çoğı kaynağın onu kadınlara saygılı birisi olarak tanımladığını söylediğı yaşamını etkilemiştir. Almanya ve Fransa arasındaki Alsace hadisesi, Binger'in nefsinde Almanya'ya karşı psikolojik bir ukde oluşturmıştır. Bu da ancak bu şehirden kaçmasına sebep olmuştur ki, bunu da annesiyle beraber yapmıştır. Bütün bu yaşadığı olaylara psikolojisindeki tepkiler, onun normal ve askeri eğitime ve de basit de olsa topografi eğitimine yönelmesine sebep olmuştur. Sonuç olarak çalıştığı sömürge işleri, kişisel deneyimi ve bazı arkadaşlarının yardımı ile kendisine iş fırsatlarını açmış ve bunlarda da başarılı olmuştur. Aynı çalışma ona Fransa Devleti'nin güven duymasını sağlamıştır. Ayrıca meşhur yolculuğı da kariyerine geniş bir deneyim kazandırmıştır. Aynı zamanda Kong şehrinin kendisindeki etkisi, şehre olan tutkulu sevgisi ve eğitim düzeyi, üniversitesiyle akademik ve ticari merkeziliğinden dolayı övgüsü görülmektedir.

⁴⁰⁷ Yves Person Françoise, **Samori La renaissance de l'empiremandingue**, Editions Afrique Biblio Clup, yay Abidjan 1977, s.161; D. Eyüp, a.g.t., s.81.

⁴⁰⁸ Abdallah Abdumâcid İbrahim, **el-Garâbatu el-camâ'at el-lefihaceretmin garbi İfrikiyave's-tevtanat Sudan vadi Nil ve devruhum fi tekvin el-huviyati es-sudaniyye**, 1.Baskı, Dâru'l-Hâvîyay, Beyrut 1998, s.158-163.

Böylece, Bingerprofesyonellesleki aşamasından hayatının diğer aşamalarına aşağıdaki gibi hareket etmektedir.

C.LOUİS GUSTAVE BİNGER DÖNEMİNİN GENEL AHVALI

1.Louis GustaveBinger'in İşbaşına Getirilmesi

Louis GustaveBinger, 1893 yılında Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürgelerinin Genel Valisi olarak atanmasının ardından üstlendiği görev ile resmi sömürge işlerini yapmaya başlamıştır ⁴⁰⁹.Burada belirtmek gerekir ki, Fransa Devleti, Genel Vali Binger'in eylemlerini, Fildişi Sahili'ni Fransa Devleti'ne boyun eğdiren olması temelinde özel bir bakışla ele almaktadır.Bu husus, Fransız kaynaklarında belirtilmekte ve Fildişi SahilliliAdemBemba adlı tarihçi de bunu şu sözlerle teyit etmektedir: "*Binger (1857-1937), bugünkü Fildişi Sahili'ni Fransa'ya boyun eğdiren Fransız'dır*".⁴¹⁰

Bu nedenle Fransaâya göre Binger, Fransız sömürge yöneticileri arasında türünün eşsizidir. Zira daha önce gelenler Binger'in başardığını başaramamışlardır.Louis GustaveBinger'in, Fildişi Sahili'ndeki sömürge sürecinin ilk kurucusu olmaması ve bu nedenle Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürgelerinin ilk hükümdarı olmamasına rağmen, yine de ülkeyi -Fransız hesaplarına göre- sömürgeci devlete boyun eğdirebilen kişi olduğu unutulmamalıdır. Fildişi Sahili'ndeki sömürge süreci ilk kurucusu, Fransız kâşif ve sömürgeci MarcelTreichLapleine'e kadar uzanmaktadır.Dolayısıyla MarcelTreichLapleine, ülkeyi sömürgeleştirmenin lideridir diyebiliriz; Yani, Fildişi halkının ilk sömürge çekirdeğini koyan ilk Fransız yani sömürgeciliğin ilk kurucusu, yani ülkede sömürge sürecini başlatan kişidir.

Bu husus birçok Fransız kaynakları tarafındandakabul edilmektedir.Fildişili tarihçi IkranKwame Noel -Grand Bassam Uluslararası Müzesi'nden sorumlu- şöyle nakletmektedir: "*MarcelTreichLapleine, 1860'ta doğdu ve 1890'da öldü. Genç bir adam olmasına rağmen, Fildişi Sahili'nde sömürge kurucusu ve Lindini/Indénie bölgesi kralı*

⁴⁰⁹ A. Toure, **a.g.e.** s.67.

⁴¹⁰ Adem Bamba, "el-İhtimâmu'l-Garbî bi'd-Dirâseti ve Rasîdite'sîri'l İslâm fî İfrîkiyyeehdêfuhu ve ebrazu mahrecêtihi", **Mecelle Dirâsât İfrîkiyye**, S.29, (2019), s.7.

ve Bondoukou ile Kong ülkesi arasındaki anlaşmaları yapan kişidir.”⁴¹¹Tarihçi, Silvio MemelKassi'ye gelince, İkran'ın görüşüne katılarak şu cümleyi ekliyor:“Ülkemizin tarihi hakkında pek çok kimsenin bilmediği şey, Fransız sömürgeciliğinin kurucusu ile halk arasındaki ilk ilişki Grand Bassam bölgesini keşfettikten sonra Kuzey halkı için Kong ve Bendoku'ya yaptığı ilk ziyaret olmasıdır.”⁴¹²Batı Fransız sömürge kitaplarında gezi veya ziyaretten bahsedilmemesi ise dikkat çekicidir.⁴¹³

Tarihsel bilgilerden elde edilen bu gerçeklere dayanarak, Amersel Trish Lapleine ülkedeki sömürgeciliğin kurucusu diyebiliriz. O, Müslüman bölgesine olan seyahatlerine rağmen ülkeyi Fransa'ya boyun eğdirememiştir. Bu durumda Fransa'nın Binger'in şahsiyetine üstün nitelikli olarak bakması şaşırtıcı değildir. Nitekim buradan anlaşılmaktadır ki, ülkeyi sömürgeciliğin kontrolü altında boyun eğdirme süreci kolay olmamış ve Fransız sömürgecisinin yazılarında tasvir ettiği gibi doğal koşullar altında da yapılmamıştır. Ülkeyi Fransa'ya boyun eğdirme sürecinin sömürgecilik aşamasına gelene kadar bazı aşamalardan geçtiği kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kaynaklar aracılığıyla, Fransa'nın Fildişi topluluğuna karşı insan aklının alamayacağı suçları ve insani yıkımı işledikten sonra, ülkeyi Fransa'ya boyun eğdirme sürecinin sömürgecilik aşamasına gelene kadar birkaç aşamadan geçtiği anlaşılmaktadır. Bu aşamalar da Fransız yıkımı ve ülke halkına yönelik Fransız sömürge saldırısı yoluyla ülke halkına yönelik acımasız zulme dayanmaktadır.

Binger'in çalışmalarının konusunun, Fransa'nın Fildişi halkının birbirinden ayrılmadığı Batı Sudan halklarına karşı başlattığı barbarca Fransız saldırılarıyla ilgili olduğunu ifade etmek gerekir. Fransız kitapları bu saldırıya kesinlikle değinmemiş ve Fransa her zaman kitaplarıyla bu bölgeye ülke halkına kültür ve medeniyet taşıyıcısı

⁴¹¹ E. K. Noel, **a.g.e.**, s.20.

⁴¹² <https://www.youtube.com/watch?v=ZzN9dJdo33Q> (23 .02. 2021).

⁴¹³ Fransızların, Fransız kolonilerinin kurucusunun yaptığı geziden bahsetmemesi ve onları Fransız kaynaklarından saklaması, ülkenin kuzeyine sanki gezi olmamasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Kong Krallığı Sultanı'nın kralı ile büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkenin kuzeyindeki Fransız sömürgecisinin hükümdarı arasında o yolculukta yaşananlar da dâhil olmak üzere, bu ana kadar araştırmacıların eline ulaşmamış olabilecek birçok bilgi muhtemelen vardır. Özellikle de sömürgecinin gelişinden önce kuzeyde medeniyet ve kültürün varlığına dair tarihi bilgiler taşıdığı için, Fransa bu geziyi saklamakta ve Fildişi Sahili'nin tarihini Fildişi halkının bilmesini istememiş olabilir.

olarak geldiğini göstermeye çalışmıştır. Ancak, tarihsel referanslar-kaynaklar Fransızların barbarca saldırılarını kabul etmektedir. Bu saldırılar sadece Fildişi Sahili ile sınırlı değil, Batı Afrika'daki tüm kolonilerde de yaşanmıştır. Konu üzerinde çalışanlar da bu durumu nakletmekte ve tarihçilerden biri de buna vurgu yapmaktadır: “Fransızlar, Batı Sudan'ı ele geçirmek için en acımasız ve en sert yöntemleri kullandılar. Yaşlı bir adama, bir çocuğa veya bir kadına merhamet göstermediler. Ne olduğuna dair bir görgü tanığı açıklaması şöyledir; ‘*Kuşatma ve hücum sonrası, şehri ele geçirme emri çıkarıldı, herkes esir alındı ya da öldürüldü, mahkûmlar zincirlere vuruldu ve komutan ganimetleri dağıtmaya başladı, bu yüzden notuna bir şeyler yazdı, sonra yazmayı bıraktı ve şöyle dedi: ‘Ganimeti aranızda paylaşın.’ Bu paylaşma uğruna kavgalar ve çekişmeler yaşandı. Geri dönüş yolunda, dedeler günde 25 mil yürüdü, mahkûmları arkalarından sürüklediler, yorgunluktan yere düşen çocukları ve herkesi ölene kadar silah veya mızrakla dövdüler*’”.⁴¹⁴

Bu bilgilere dayanarak, Fransız sömürgeciliğinin her zaman askeri saldırı, savaş ve insan yıkımına dayandığı açıkça kanıtlandığını ve bu durumun insanlığa karşı Fransız sömürge suçlarının sadece Fildişi Sahili veya Batı Sudan ile sınırlı olmadığını, aynı insani yıkımın ilk defa Cezayir sömürgelerinde gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Khawla Shalalide buna işaret ederek şunları söylemektedir: “*Cezayir'deki keyfi Fransız sömürge politikası, Cezayirlilere karşı işlediği zulüm ve ihlal, onlara karşı, kutsallıklarına ve mallarına karşı işlenen insanlık dışı suçlar bunların hepsi suç sayılmaktadır*”⁴¹⁵. Kanaatimiz Cezayir örneğinde olduğu gibi Fransız sömürgecisinin tüm kolonilerini birbirine bağladığında ve çoğu durumda Cezayir'de uyguladığı politikayı Senegal ve Fildişi Sahili için de tatbik ettiğini göstermektedir. S. Howard da bunu teyit etmektedir: “*Fransa, Fransız Batı Afrika'sı olarak bilinen durumu oluşturdu ve bunlara şunlar dâhildi: Senegal, Moritanya, Fransız Sudan'ı (Mali anlamına gelir), Fildişi Sahili, Yukarı Volta (yani şimdi Burkina Faso), Dahomey, Nijer. Buralarda*

⁴¹⁴ J. Vasiliev-Y. Sagliev, **a.g.e.**, s.62.

⁴¹⁵ Havle Şalali-Salma Klâa, **Cerâ'imü'l-İsti'mâri'l-Fransîfi'l-Cezâirmin Hilâli Şehâdet Kâdeti'l-Ceyşi'l-Fransî Tebsi**, Cezayir 2016, s.1.

Fransız etkisi genişledi ve Fransızların Sahra'yı ele geçirmesiyle Batı Afrika'daki kolonileri kuzeydeki kolonileriyle temas kurdu".⁴¹⁶

Konunun anlaşılması için Fransa'nındiğerkolonilerinden örnek vermek şaşırtıcı değil, bilakisyaşananlarınhepsinin bu olaylarda olduğu gibi benzerlik göstermesi dolayısıyladır.⁴¹⁷ Ayrıca anlatılanlardan hareketle başkalarının haklarını zorla almak için ölümcül vahşice saldırı, barbarca katletme ve insani yıkım yaşatıldığı söylenebilir. Bu durum Fransız alışkanlığında ve sömürgecilik tarihinde, Fransa tarafından normal karşılanmıştır. Yazar Colin Wilson konuyla alaklışöyle demektedir: "*Örneğin, cinayet nedenlerinin eyaletten eyalete farklılık gösterdiğini fark ettim, bu nedenle Fransızlar ve İtalyanlar duygusal nedenlerle öldürüyorlar...*".⁴¹⁸ Bu bilgiler bize barbarca cinayetin Fransa adına alışkanlık olduğunu ve bunun da garip karşılanmadığını söylemek gerekir. Fransız Avrupalı tarihçilerden biri de bunu söylemektedir: "*François Gard, Fransız ve Avrupalı beyaz adamı "Beyaz vahşinin efsanesi böyle başladı" dediği zaman bir vahşi olarak tanımlamak dışında Fransız barbarlık cinayetine tanıklık ediyor*".⁴¹⁹ Bununla da yetinmiyor; "Bu beyaz Fransız'ın vahşiliğine olan inancının bir kanıtı olarak "**Beyaz Vahşi'ye Ne Oldu?**" başlığını atıp bir kitabın tamamını yazıp bitirene kadar onu devamlı surette bir barbar ve acımasız devlet olarak tanımlıyor.

Kitabın başlığına izafeten, beyaz Avrupalı sömürgeci adamın davranışının hakikatin gerçek ve eksiksiz bir çevirisi olarak kabul edilmesi gerektiği söylenebilir. Bununla, kendi içlerinden, yani Avrupalı yazarlardan birinin tanıklığında olması daha da anlamlıdır. İfade edildiği şekliyle Fransa'nın Fildişi Sahili ve Batı Sudan'da başlattığı Fransız sömürge siyaseti, Louis Gustave'nin ülkeye atanmasından önceye dayanmaktadır. Fransa bu hususta birçok suç işlemiştir. Mesela sömürgecinin işgalci

⁴¹⁶ S. Hovârid, **Eşhuru'l-Rihlê İlâ Garbi İfrîkiyye**, çev. Şeyh Abdurrahman Abdullah, el-Cüz'ü 1, el Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âm, Kahire 1996, s.20.

⁴¹⁷ Fransa'nın İslam'dan yararlandığı, Osmanlı'dan miras aldığı ve Fildişi Sahili'ne hatta tüm kolonilerine uyguladığı hususlar arasında arazilerin devlete ait olması vardır. Fransa bilmediği bu kanunu Osmanlı İslam dünyasından almıştır.

⁴¹⁸ Kulen ve Lesun, **et-Tarihu'l-İcrâmîlî'l-cinsi'l-başerîSeykologiyetu'l-unfi**, çev. Rif'atu's-Seyyid Ali, 1. Baskı, Cemâ'atu'l-huru's-Sekâfe yay., Kahire 2001, s.15.

⁴¹⁹ François Gard, **Meze Cerâli'l-Mutevahhiş el-ebyad**, çev. Büşra Ebu Kasım, daru'l-Ninava Şam 2013, s.5.

yazıları aracılığıyla tasvir ettiği gibi Fildişi kadınlarına şiddet içeren cinayet ve tecavüz, zorla köle ticareti söylenebilir. Bu da hakikatte, elbette, gerekçe olmaksızın acımasızcadır. Bu türden barbar Fransız saldırıları neticesinde Fildişi Sahili ulusal direnişi üzerinden verilen mücadelenin popüler-halk savunma tavrı ile ülke halkı tarafından kendisine karşı tepki oluşmasına sebep olmuştur. Kaynaklar da bunu ispat etmektedir. Bu popüler-halk tepki veya protestoları, sömürge adaletsizliğine karşı çıkmaktadır. Direniş alakalıyla ilgili bir araştırmacı şöyle demektedir: "*Ve ikinci aşama, direniş uğruna Afrika tepkilerinin aşaması ya da bizim adlandırmayı tercih ettiğimiz protesto aşaması olarak tasnif edilen aşama.*" Aslında gerçek olan iki taraf arasında çatışma çıktığı ve Fransa'nın bu direnişi ortadan kaldırmaya çalıştığı fakat bunu başaramamıştır. Konu ile alakalı bir araştırmacı şunlara işaret etmektedir. "Araştırmacılar, Fransa'nın başından beri karşı karşıya olduğu direnişleri ortadan kaldırmaya çalıştığı ve ardından da Afrika halklarını ve aynı zamanda Fildişi halkını yağmalama ve sövmeyi amaçlayan politik, siyasi ve ekonomik projelerini başlattığı sonucuna vardı, ancak başlangıçta onlar için bu durum zordu".⁴²⁰

Fransa, halkın tepkilerinin çemberinin genişlediğini ve beklenmedik bir süre aldığını görünce bu durum bir anlam verememiş, gerçekten de durumun böyle kalması ve onu kısa bir sürede kontrol edememesi veya o anda işlerin kendi lehine işlemeyebileceğini tam olarak kavramıştır. Özellikle de bölge üzerindeki nüfuz kontrolünde İngiltere ile arasında büyük bir rekabet yaşanmıştır. Aynı şekilde Fransa'nın yalnızca iki iyi şeye sahip olduğu ve üçüncüsünün olmadığı durum şudur; Birincisi, halk tepkilerini ve direnişi askeri güçle kontrol etme ve boyun eğdirme ve bir an önce ortadan kaldırma girişimidir. Tüm bu bilgileri ve Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürgeciliğinin tarihsel gerçekleri Binger'in eserleri çerçevesinde sunulduğundan, tamamen bu olaylarla bağlantılı olan hususlarla ilgili diğer söylenenlere değinmek ve doğrulamak gerekmektedir. İsteddiği rahatlıkla hareket edemeyen, dahası gerçeklerle yüzleşen Fransa,

⁴²⁰Humeyda Dirîsî, Ablata Mekkî, es-Siyâsetu'l-isti'mâriyyetu'l-fransiyye fî Garbi İfrikîyâ, (Senegal ve Sâhili'l-Âc) Enmûzecen 1900-1960, kuliyyetu'l-Ulûmi'l-ictimâ'îyye ve'l-insânîyye, Sosyal Bilimleri, Tarih Bölümü, Djilali Bounaama Khemis Miliana Üniversitesi, **Yayılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezâir 2017., s.29,44.

durumun ciddiyetinin farkına varmış akabinde ya direnişin ortadan kaldırılması ya da anlaşmalar imzalamak yoluyla bölge liderlerini tarafına çekme siyaseti ile ateşkes imzalama girişimlerinde bulunmuştur.

Bu durum Fransa'nın Fildişi Sahili bölgesinde bilhassa Camarshande ve Motte/Manet'te⁴²¹ Binger'den önce bulunan sömürgeci generallerin bu amaca ulaşmak için bölge liderlerinin savaşa boyun eğmelerini ve bu sayede sömürge hedefine ulaşmaları gayesiyle yerel krallarla anlaşma talep etmesine neden olmuştu. Bu politika değişikliğine rağmen bölgede Fransa'nın başarılı olduğu söylenemez. Fransa istediği neticeyi elde edemeyince bu görevi yapabilecek başka bir karakter aramaya başlamıştır. Yetenekli bir askeri adam ve bir asker aşığı olma kapasitesine ek olarak Louis Gustave Binger'in elde ettiği başarılar göz önüne alındığında, Binger ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür: "*Binger bir askerdi ve Afrika'ya ilk olarak askerlik hizmeti için gelmişti*".⁴²² Fransa, Binger'intüm bu özelliklerine dayanarak, sömürgeleştirmek hedefini yani direnişe boyun eğdirme hedefine ulaşabileceğine inanmıştır. Böylece daha önce bahsedilen diğer nedenlere ek olarak Louis Gustave Binger'in Genel Vali olarak atanması uygun gömüştür.

10 Mart 1893'te Fransız hükümeti, Binger'in Fildişi Sahili genel valisi olarak atanmasını öngören bir kararname çıkarmış, kabinde Fransız askeri birlikleri, ülkenin tüm kuzeyini kontrol eden ve Udine bölgesinde karargâh kuran Samorie Toure ile hesaplaşmak üzere askeri kuvvetler göndermeye karar vermiştir. Uzun uğraşlar sonuncusunda ancak 1895'te Abron ve SaBondoku krallığını ele geçirmeyi başarmışlardı.⁴²³ Buna ek olarak, çatışma, toprakların bazısında Komutan Samuri Touré'nin hâkim olduğu Müslüman çoğunluk olan Kuzey Fildişi Sahili nüfusunun çoğunu etkilemiştir. Ülkenin kuzeybatısında yaşayan Jola kabilesi de bu çatışmalardan nasibini almıştır. Bu nedenle Binger atanır atanmaz, Fildişi direnişini

⁴²¹ A. Toure, a.g.t., s.72.

⁴²² J. Kamm, a.g.e., s.188.

⁴²³ J. N. Loucou, a.g.t., s.39.

ortadan kaldırmak için askeri güç kullanmaya başlamıştır. Nitekim Binger, atanması ve göreve geldikten sonra ilk iş olarak bu olaylarla ilgilenmiştir.

Binger'in bu durumun tamamen farkında olduğunu belirtmekte fayda var, hatta Fildişi Sahili ulusal direnişinin ortadan kaldırılmasının, ülkedeki Fransız sömürgelerinin genel valisi olarak atanmasına neden olan sebeplerin bir parçası olduğunu da ifade etmek gerekir. Binger, Fildişi Sahili ulusal direnişini ortadan kaldırmaya yönelik bu sömürgeci projeye dayanarak ülkenin liderleriyle antlaşmalar yapabilmıştır. Bu durum ülkedeki Fransız sömürge projesinin önemli bir parçası olan önemli hedefti. Binger'in meseleye büyük önem vermesini sağlayan da aslında budur. Binger'inyerel liderlerle anlaşmaları, ülkeye atandıktan sonra çalışmaya başladığı ilk resmi proje haline getirmesine kadar, onun sömürge yönetimindeki kariyerinin önceliği haline getirmiştir. Burada belirtmek gerekir ki, bazı kaynaklarda, ülkenin yerel liderleriyle antlaşmalar yapma sürecinin, sömürge yönetiminde çalışmaya başladığı ilk işi olduğu kabul edilirken, Fildişi sahili milli direnişini ortadan kaldırma sürecinin yürütme idaresinde yaptığı ilk iş olduğuna inanan bir başka görüş de vardır. Ayrıca Binger'le ülkeye atanmasının ardından yaptığı ilk iş olarak ülke sınırlarını çizme sürecini sunan üçüncü bir anlatım varken, eş zamanlı çalıştıkları için sınır çizme süreci ile anlaşma imzalama sürecini ve tek bir eylem haline getirme sürecini birbirine bağlayan bir başka anlatım da vardır. Bunlar, sömürge ile alakalı tarihsel kaynaklardaki çeşitli anlatılardır. Ancak, tüm bu hesaplar bir konuda hemfikirdir. Bütün bu işler, görevlendirildikten sonra Binger tarafından yapılmışama sıraları ve kronolojileri farklıdır. Ancak tüm bu kaynaklar da tüm bu çalışmaların Binger'e göre önemli ve öncelikli olduğunu pekiştirmektedir. Kanaatimizce Binger'in çalışmalarını bu anlatılardan birine ve kronolojilerine göre belirlemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Ayrıca belirtmelidir ki, Louis Gustave Binger'in ülke halkına yaptığı Fransız sömürge saldırısına ulaşmadan önce, Fildişi Sahili'ne yapılan bu Fransız saldırısının konusunun her yönüyle ayrıntılı bir şekilde ele alınması ve tüm koşulların ve belirsizliklerin ortadan kaldırılması için kapsamlı ve net bir anlayış verilmesi konunun

anlaşılmasına katkı verecektir.Öte yandan, kanaatimizceBinger'in yönetiminde yapılan işleri kronolojik bir sırada takip etmenin daha doğru olacaktır. Buna göre kronolojiyi;

- a) Louis GustaveBinger'in saldırısı ve Fildişi Milli Direnişi,
- b) Louis GustaveBinger ve ülkenin liderleriyle anlaşma yapma süreci,
- c) Louis GustaveBinger ve Fildişi Sahili sınırlarını belirleme süreci,
- d) Louis GustaveBinger ve Fildişi Sahili'ni Hristiyanlaştırma ve evanjelizasyon süreci olarak belirlemek daha doğru olacaktır.

2. Louis Gustave Binger'in Saldırısı ve Fildişi Milli Direnişi

Genel olarak Afrikalılara yönelik sömürge saldırısı ve özellikle Fildişi halkına Louis GustaveBinger'in önderlik ettiği Fransız sömürge saldırısı konusu, bir yandan ülke tarihini incelemek için büyük önem taşırken, diğer yandan Fildişi Sahili ve Batı Sudan'daki hatta bütün Afrika'daki sömürge olaylarının aydınlatılmasında önem arz etmektedir. Dolayısıyla zihin, yüzyıllar boyunca kıtadaki bu sömürge saldırısının neden olduğu zenci insan kıyımı boyutunu ve maddi kaybını tasvir edebilir. Bütün bunlar şunu pekiştirmektedir. Tarihi kaynakların çoğu, Avrupalı beyaz adamın, Fransız hükümetinin ülke halkına yaptığı sömürge saldırısındaki tutumu gibi, sömürge ülkeleri hükümetlerinin askeri saldırısı dışında Afrika'daki hiçbir ülkeyi sömürgeleştiremeyeceğini kesin olarak doğrulamaktadır. Şu görüş de bunu güçlendirmektedir; *“Binger'in özellikle Batı Sudan'da Fildişi Sahili'nde önderlik ettiği ve genel olarak Afrika kıtasının her yerinde sömürgeciler tarafından başlatılan Avrupa saldırıları olmasaydı, bu ölümcül sömürgecilik, Fildişi ve Afrika halklarına karşı gerçekleştirilemezdi.”* Çoğu Afrika ve yabancı tarihi kaynakların kanıtlarında görülen şey ise şudur; Beyaz sömürge adamı, Batılı tarihçilerin kalemleri aracılığıyla bunun tersini kanıtlamadıkça bu tartışılmaz görünen bir gerçektir ve bu, sömürgecilere nispetle kaldırılması zor olabilecek en büyük meydan okuma gibi görünmektedir.

Dolayısıyla, genel olarak sömürge saldırısı ve Fildişi Sahili'nde Louis GustaveBinger tarafından yönetilen Fransız saldırısı, sömürgeciliğin gerçekliğinin bir parçasıdır.Daha ziyade sömürge sürecinin dayandığı yönlerinden, unsurlarından ve

temellerinden biridir de denilebilir. Bu nedenle, onun ayrılmaz bir parçasıdır, çünkü yokluğu sömürge süreci tamamlanmamış ve tam olarak gerçekleştirilmesi imkânsızdı.⁴²⁴ Bu nedenle, bazı tarihçilerin onu sömürgeciliğin temel direği ve temellerinin temeli haline getirmeleri şaşırtıcı değildir. Öyle görünüyor ki, bir yandan bu temel işlevsel yapıcı rolün temeline itimat ettiler ve diğer yandan da, tarihçilerin sözlerini doğrulayan dilbilimsel tanımları ve akademik dilbilimiyle pratik tanımın niteliği anlamının güvenilirliğine inanmaya başladılar.

Fransa Devleti'nin Fildişi Sahili'ndeki lideri Louis GustaveBinger aracılığıyla başlattığı saldırının, ülkenin sömürgeleştirilmesinin doğrudan nedeni olduğu bilinmektedir. Yani sömürge saldırısı konusu ülkenin tarihi ile doğrudan ilgilidir. Bu ülke araştırmacılarının sömürge saldırısı hakkındaki yazılarında, her zaman onu aşan bu Fransız sömürge saldırısının hakikatini bulmak için tüm boyutlarına ve köklerine kapsamlı ve bütünsel bir bakış açısıyla tüm dikkatlerini vermelerini gerekli kılmaktaydı. Bu nedenle Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürge saldırısı konusuyla ilgili gerçeği kaydetmek için kaynaklara ve araştırmalara bakıldığında bir husus dikkat çekmektedir. Genelde Batı Sudan'da ve özelde Fildişi Sahili'nde sömürge saldırısı olayını anlatan üç farklı temel tarihsel anlatı bulunmaktadır. Bu konuyu objektif olarak değerlendirebilmek için bu üç anlatıyı mukayese etmek ve çıkan sonucu doğrulamak gerekmektedir. Bunlardan ilki tamamen kolonyal Batı anlatımları, ikincisi tamamen Afrika anlatımları⁴²⁵ ve üçüncüsü Arap ve Osmanlı dünyasından Müslüman tarihçiler tarafından yazılan İslami anlatımlardır. Avrupalı tarihçi David'in ifadesine göre İslami anlatımlar, Kushite kaynaklarından sonra Batı Avrupa anlatımlarından daha eski oldukları görülmüştür. Arap gezginler ve Müslüman tarihçiler Afrika'da değerli izler bırakmıştır. Vakit kaybetmeden İslami anlatımları günyüzüne çıkartmak için harekete geçmek gerekmektedir. Kıtayı eski günlerindeki haliyle anlamak için Arap başyapıtlarından daha fazlasına ihtiyaç bulunmaktadır.⁴²⁶ Tarihçi Bofill, "*Arapların gelişinden önce Güney*

⁴²⁴ Sömürge saldırısı ile askeri olsun olmasın saldırı kastedilmektedir.

⁴²⁵ Afrika anlatıları tabiri ile bizzat Afrikalı tarihçiler tarafından 1970 yılında yazılan kaynaklar ve tarihsel referanslar kastedilmektedir.

⁴²⁶ A. N. Felca, **a.g.e.**, s.18

Mağrip ülkelerinde Afrika hakkında pek bir şey bilmiyorduk. Kitanın iç kısmının erken tarihi hakkındaki bilgilerimizi, en önemlileri el-Mesûdî, İbnHawqal, el-Bekri, el-Idrisî,Yakût, el-Omarî, İbnBatuta ve ibn Haldun gibi birkaç yazara ve seyyahlara borçluyuz"⁴²⁷ demektedir.

"Arap dilinde yazılmış tarihi belgeleri kaldırırsak"⁴²⁸, siyah Afrika için güvenilir bir tarih kalmaz" diyen Avrupalı tarihçilerden birinin, Arap ve Osmanlı tarihçilerinin kalemleri aracılığıyla Afrika kıtasına ilişkin tarihi bilgilerin korunmasında Arap dilinin erdemini ve İslam dünyasından diğerlerini ilişkilendirirken bahsettiği şeyi doğrulamak ve tasdik etmek yeterlidir.⁴²⁹ Bu üç anlatıya vakıf olduktan sonra, anlatımlarda sömürge saldırısı konusunun üç parça ya da bileşenden oluştuğunu fark edip sömürge saldırısının çok daha geniş olduğunu anladığında, beklediğinden daha çok şaşırmıştır. Bunlar, Avrupa-Fransız saldırgan temas kısmı, Avrupa-Fransız saldırı kısmı ve son olarak savunma saldırısı halk tepkileridir. Bu ekler veya parçalar, Komutan Binger'in ülke halkına karşı başlattığı Avrupa ve Fransız sömürgeciliği olayında neler olduğuna dair genel bir fikir verebilir ve tüm bu anlatımlara vakıf olmamak, sömürge saldırısı konusu ile işgal saldırısı konusu arasındabüyük bir kafa karışıklığına sebep olacaktır. Fransız tiranlığına karşı ulusal direnişin saldırgan, savunmacı mücadelesinin fiili tepkileri karşılığında bu barbar Fransız sömürge saldırısı olayının araştırılmasının başka bir önemi olduğu, özünde Fildişi Sahili sömürgeciliğinin tarihi hakkında temel bilgileri koruduğu belirtilmelidir. Kaynak eksikliği bize yerlerin, şehirlerin, kırların, dağların,

⁴²⁷A. N. Felca, **a.g.e.**, s.19.

⁴²⁸Arap ve Osmanlı dünyasından tarihçilerinin kalemlerinden Afrika anlatımlarının korunmasında Arap veya eski Osmanlı dilinin önemini bilinmektedir. Öte yandan İslam dünyasının anlatılarının Avrupalı sömürge kaynaklarından daha eski ve bunun ispatlanmış tarihsel bir gerçek olduğu bu bilgilerle anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Fildişi Sahili'nin tarihi ve sömürgeleştirilmesi üzerine kaydedilen Arap belgeleri ve İslam dünyasının kaynakları Avrupa kaynaklarından önce gelmiştir. Arap dilinin bilinmemesi, Fransa'nın bunu İslam dininin dili olarak görmesine ve Fildişi milli eğitim sisteminin de Fransa'nın kontrolü altına almak istemesi bu programla alakalıdır. Bu nedenle, ulusal Fildişi eğitim kurumlarında, Osmanlı Arapçası ve yerel Fildişi dilleri hariç tüm Avrupa dillerinin çalışılmasına izin verdiler. Bu durum ülkenin tarihi bilgilerinin büyük bir kısmının kaybolmasına yol açtı. Bkz.A. N. Felca, **a.g.e.**, s.18-21.

⁴²⁹ Muhammed b. Abdurahman Abdullah Duveys, "et-Te'limü'l-islami fi İfrikiyâ, Kirâ'âtünİfrikiyye", **MecelletüSekafiyyatunMuesesatun fi Şuûni'l-Karretu'l-İfrikiyâ, fi Şuûni'l-Kârati'l-Efrîkiyye**, S.1, (2004), s.59.

ormanların ve kıyıların adlarını kaybettirmiş, savaşların nerede gerçekleştiğini, bazı tarihlerini ve hangi koşullarda yapıldığına dair bilgilerin bulunamamasını doğurmuştur.

Bununla birlikte her iki tarafın da kullandığı araçları ve taktikleri az da olsa öğrenme şansı yakaladık. Bu duurm bize aynı zamanda Fildişi insanları hakkında geniş bilgiler de sunmuştur. Ülke halkı vatanını saldırgan Fransız sömürge tecavüzünün adaletsizliğinden savunurken, Louis Gustave Binger liderliğindeki Fransız sömürgeciliğinin kurşunlarının altına düşen bazı özgürlük ve direniş savaşçılarının adlarını da bu sayede ortaya çıkarmış olduk. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, Fransız sömürge saldırısı ile ulusal direniş genelinde saldırıya yönelik savunma tepkileri arasındaki olanların izahı konusudur. Bura da da sömürgeci-işgalci taraf ve yabancı kindar köleleştirici taraf olmak üzere iki cephenin varlığı dikkat çekicidir. Karşılarında ise vatanlarından koparılacak istenmeyenlere karşı Fildişili vatandaşların elinden toprakları söküp almak isteyenler bulunmaktaydı. Arazi ve mülkün asıl sahibi Fildişi'nin gerçek sahipleri, kendilerini, vatanlarını, özgürlüklerini, haysiyetlerini güvenliklerini, ruhlarını, yavrularını, fildişi kültürünü ve dinlerini savunmak istemişlerdi.⁴³⁰

Dolayısıyla dikkat edilmesi gereken bir başka olgu daha var ki, ülkenin bağımsızlığından sonra Fildişi Sahili'nde Ulusal Direnişe karşı Fransız saldırısının bilgileri, resmi ulusal eğitim kurumlarının müfredatlarında öğretilmesiyle bir eğitim ikilemine dönüşmüştür. Burada daha da önemlisi ülke tarihini olumsuz etkileyen ve her şeyden önce sömürge saldırısı kavramının gerçekliği konusunda öğrenci ve Fildişili

⁴³⁰ Bu mantıksal kavrama dayanarak, diğer birçok araştırmacı gibi, “popüler-halk tepkisi” kelimesini ve “direniş” kelimesini kullanmayı tercih ettik. bu, genellikle kendini savunma tutumunu, vatanı savunmayı veya sahibinin haksızlığa uğraması durumunda çocuğun ve ailenin savunmasını ifade etmektedir. Bkz Joseph Ki-Zerbo, **Tarih İfrikıya's-sevdâ**, çev. Yusuf Şalab eş-Şam 2.Cilt, zaratsekafe yay Şam Damaşka 1994. S. 725; M'Baye Gueye, Albert Adu Boahen, "el-Mübaderet ve el-Mukâvamatul-İfrikıyye fî Garb İfrikıya" Tarih Afrikıyâ el-Âmm, C.VII, **Unesco**, (1990), s.127.

yurttaşının psikolojisini de olumsuz etkileyen hatalar dizisi söz konusudur.⁴³¹ Aslında sömürge saldırısının Fildişi halkı ve hatta zenci halklar üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ve buna bağlı olarak Afro-Fildişi halkının zihniyetindeki bu psikolojik etkinin varlığını kabul eden bir grup yazar ve tarihçinin varlığı unutulmamalıdır. Bu etkinin ciddiyeti, sömürge saldırısı bilgisinin ulusal eğitim kurumlarında öğretilen eğitim ve öğretim ikilemine dönüşmesi olgusunda ortaya çıkmaktadır. Bu bilginin tek bir hedefi ise Fransız insanını hayatın her alanında Fildişi insandan üstün kılmak istemesidir. Bu, insan hayatındaki en tehlikeli psikolojidir. Tarihçilerden biri de buna işaret ederek: “*Psikolojik teori, genellikle Sosyal Darwinizm, Hristiyan misyonerlik ve sosyal atavizm olarak tanımlanan bu teoriyi, tüm savunucularının "beyaz ırk"ın üstünlüğüne olan inancını paylaştığı göz önüne alındığında, psikolojik açıdan Hristiyan misyonerlik ve sosyal atavizmolarak nitelendirilmelidir*”⁴³² demektedir.

Bu olumsuz psikolojik etkinin, bilginin inceleme ve araştırma yapılmadan aktarılmasının ve eski kaynağın kökenine dönülmemesinin bir sonucu olduğu unutulmamalıdır. Bunun nedeni, boş bir coşkudan uzak, güzelliği uğruna bilgiyi elekten geçirmeden, kaynağın aslına dönmeden, bilimsel olarak doğru analiz etmeden iletmekten uzak olunmasıdır. Nakilcilerin çoğunun, yani kalemlerinin, sömürge saldırılarının failleri tarafından yazılan bilgilerin aynısını kaydetmesini sağlayan şey de budur. Bu bir nevi bilgi aktarımıdır. Bu, bu durumda yazarı koloniyal saldırı suçu için güvenilirlik veren şeydir. Çünkü sömürgeci her zaman koloniyal suçunu haklı çıkarmak istemektedir. Bu, ülkenin bazı araştırmacıları tarafından yapılan en büyük hatadır ve sömürge saldırısı

⁴³¹ Araştırmacının konuşmasında değindiği Fildişili vatandaşın zihniyeti üzerindeki bu olumsuz psikolojik etki, mesnetsiz bir iddia değildir. Bazı araştırmacılar, bu olumsuz etkinin sadece Fildişili insanlarla değil hemen her Afrika halkının zihniyetinde olduğunu söylemektedir. Yusuf Roukoz, Enver el-cundi, Muhammed Abdulğani Suudi gibi birçok tarihçi buna "Black Africa Politics and Civilization, (s.10)" kitabında atıfta bulunmuşlardır. Son olarak Fransız sömürge okullarından birinden mezun olanlardan birinin, sömürgeciliğin zenci zihnine bilgiyi tahrif etmeyi öğreterek yozlaştırmaya çalıştığı fikrini kabul etmesi yeterlidir.

⁴³² Yves Person Françoise, **Samori La renaissance de l'empire mandingue**, Abidjan, 1976, s.42, 161.

konusundaki Afrikalı zenci araştırmacı, meseleleri dikkatlice incelemelidir gerçeğini apaçık ortaya koymaktadır.

Ayrıca burada başka bir hususa değinmek gerekmektedir.O da bu bölümdeki çalışmalarının devamı sırasında bu üç rivayeti de kaynaklar aracılığıyla ayrıntılarıyla bulmak için son derece ttizdavranması gerektiği gerçeğidir.Belki de sömürge saldırısı ve kolonyal adaletsizliğe karşı ulusal direniş konusunda bilgi toplamasına yardımcı olan şey de budur. Buna göre üç anlatı üzerinden bu bilgilere dayanarak, daha önce de bahsettiğimiz gibi, konuyu tüm yönleriyle ve bütünüyle ele almak ve buna göre Fildişi Sahili'ndeki sömürge saldırısı konusunu sınıflandırmak gereklidir. Bu bağlamda konuyu kategorize etmek mümkündür:

- a. Ülke halkı ile Afrikalılar arasındaki ilk Avrupalı sömürge sürtüşmeleri-temasları,
- b. Ülkedeki Fransız sömürge saldırısı suçları ve söylentilerinin habercileri,
- c. Ülkedeki Fransız sömürge saldırısı suçlarına binaen halk tepkileri,
- d. Ülke halkına genel Fransız sömürge saldırısı ve Louis GustaveBinger'e karşı ulusal direniş.
- e. Ülkeye yapılan genel Fransız sömürge saldırısından alınan dersler.

3. Afrikalılar ile Avrupalı Sömürgeciler Arasındaki İlk Temaslar

Avrupa teması konusu⁴³³, tarih sayfalarında gizli tutulan barbar Avrupa sömürge saldırısının önemli bir temel parçasıdır. Bu sömürgecilerin başlangıcı ile Fildişi Sahili ve Afrika topraklarına yaptıkları barbar saldırılar arasında fasılasız bir bağlantı bulunmaktadır.Bu saldırılar sömürgeciliğin ilk çekirdeği kabul edildiğinden, ülke ve kıtadaki sömürge sürecinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Eğer bu, durumun

⁴³³ Avrupalı sömürgeciler Afrika kıyılarına vardıklarında, ilk karşılaşmaları onlarla Fildişi Sahili ya da Afrikalı yerliler arasındaydı. Peki, iki taraf arasındaki bu görüşmeler nasıl gerçekleşti? Bunu bilmek sürtüşmeyi anlamayı kolaylaştırır ve böylece Afrikalılara yönelik barbarca kolonyal saldırının başlangıcının doğasına ilişkin farkındalık ortaya çıkarılabilir. Dolayısıyla, kolonyal saldırı konusunun bu kısmı, iki taraf arasındaki bu sürtüşmede neler olup bittiğini anlamak için çok önemlidir. Ne yazık ki, Avrupa kalemleri çağdaş tarih kitaplarında bundan bahsetmemektedir.

başlangıcından itibaren temel bir unursa, o zaman hiç şüphe yok ki, durumun başlangıcını anlamadan, sonrası hakkında ne olduğunu anlamak zor olacaktır.

Dolayısıyla araştırmacılar için bu dönemin önemi aşikârdır. Belki de bu, sömürge yazarlarının sömürge saldırısı tarihindeki olaylarda sanki hiç olmamış gibi onları görmezden gelmesine neden olan şey tam da budur. Batı Sudan'da Fildişi Sahili halkının geçmişte İslam'dan önceki ticari ilişkilerinde ortaya çıkan iki tür Arap-Fildişi-Afrika etkileşimi bildiklerine dikkat edilmelidir. Bu Arap ve Osmanlı dünyasından vaiz-propagandacı tüccarlar ile aralarındaki ticari etkileşiminde aktif olduğu İslam dönemine kadar devam etmiştir. Hem Milattanönce hem de sonrası İslam etkileşiminin Avrupa'nın sömürge etkileşiminden daha eski olduğunu belirtmekte fayda var. İslamî etkileşim, tarihlerinde, milattan önce ve Arap temasından sonra ülke halkının bildiği ilk temastır. Bu da, sömürgeci Fildişi kıyılarına gelmeden önceki zaman dilimindedir ve bu, akademik araştırmalar ve bu alandaki uzman kaynaklarla kanıtlanmıştır.⁴³⁴ İkincisi veya sonuncusu, Avrupalı kolonyal beyaz adamın Fildişi-Afrika halkıyla temasıdır.

Kanaatimizce sürtüşme-temas konusunu anlamının kolay olması ve Batı Sudanlılardan ve zencilerden ayrı olmayan Fildişi halkının, Avrupa'daki sürtüşme karşılaşmasının doğasına yönelik boyut, şekil, davranış ve eylemdeki sürtüşme arasındaki farkı bilmesi için kayda değerdir. Bu nedenle her iki sürtüşmeyi de güçlü ve açık bir özet halinde sunmanın konunun anlaşılmasına katkı yapacaktır. Alan uzmanlarının anlattıklarına göre sömürgeci, Fildişi kıyılarına gelmeden önce, tarihlerinde ülke halkının bildiği ilk sürtüşme-etkileşim olan İslam'dan önceki Arap-Afrika sürtüşmesinin niteliğini ortaya koymaktadır. Tarihçiler, ticari hareketlerde ortaya

⁴³⁴ Bu yukarıda bahsedilen kaynaklar tarafından teyit edilmektedir ve Abdulkadir Zebadiye eserinde bundan bahsetmektedir. Sahraaltı Afrika üzerine yapılan bir çalışmada: “Taberi, Mesûdî ve hatta İbn Haldun gibi ünlü tarihçilerin kitaplarının mukaddimelerinde, her zaman Humeyri'den ve Afrika'ya göçünden bahsettiklerini görülmektedir. Tarihçilerin sözlerinden bunun İslam'ın ortaya çıkışından önce meydana geldiği anlaşılmaktadır. Sahra Çölü'nün güneyinde Araplar ve Afrikalılar arasındaki temasın, Afrika ve Arap taraflarını Sahra'nın her iki yakasında, kuzeyde Arapları ve güneyde Afrikalıları komşu yapan coğrafi konum nedeniyle İslami dönemin başlangıcından önce şu ya da bu şekilde mevcut olduğudur. Sunulanlara dayanarak, Arap-Afrika temasının Avrupa sömürgeci sürtüşmesinden önce var olduğunu ortaya koymaktadır. Bkz. AbdükâdirZabâdiyya, Dirasetun an İfrikiyyâ Cenûbe's-Sahrâ fi Me'sir ve Müellefâtî'l Arabi ve'l-Muslimin, 1.Baskı, Dîvânü'l-Metbûât el-Câmi'iyye, yay, Cezâirtz. s.23; **Kral Seyf b. Zîyezen'in biyografisi**, C.III s3-6,.23.

çıkan bu Arap-Afrika sürtüşmesine şöyle değinmişlerdir. Eski günlerde ülke halkı ile Afrikalılar ve Araplar arasında ticari ilişkiler vardı. İki taraf arasındaki anlaşmanın zorluğuna rağmen, aralarındaki ticaret süreci insani bir şekilde ve iki taraf arasında karşılıklı saygı içinde, farklı ve garip bir şekilde yürütüldü. Bu, tüccarların mallarını iki tarafça bilinen belirli bir varış noktasına koymaları şeklinde gerçekleşmekteydi. Daha sonra tambur dövülerek malların geldiğini ve malın teşhir edildiğini ve bilinen yere yerleştirildiğini gösterirlerdi. Sonra alıcı, metadan kendisine neyin uygun olduğuna bakmaya gelir ve sonra metadan istediğini, bedelinden olanı (yani para veya getiri) yerine bırakmak için alır ve sonra giderdi. Malın sahibi, alıcının malın yerine bıraktığı bedelini almaya gelir. Böylelikle ticaret süreci iki taraf arasında, aralarında bir anlayış sorunu olsa bile adaletsizlik ve ihanetten uzak gerçekleşirdi.

Tarihçi Yakût⁴³⁵ eserinde buna şu şekilde işaret etmektedir: “*Sessiz ticaretin doğru bir açıklaması ülkeler sözlüğünde verildi. Ülkelerden gelen tüccarlar, kendileri ile Sudan ülkesi sahipleri arasında belirlenen yere vardıklarında, kendileriyle ufukta duyulabilecek büyük davullar çalıyorlardı. Tüccar davulun sesini duyduğunda yanlarında getirdikleri malları çıkarır ve orayı terk ederdi. Böylece Sudanlılar sallamak birlikte gelir ve her türün yanına bir miktar toz koyar ve onunla tasarruf yaparlar. Sonra tüccar gelip mallarının yanında tozdan bulduklarını alır ve malları bırakıp, taleplerini karşıladıktan sonra elden çıkarırdı*”.⁴³⁶

Milat’tan önce olsa bile ülke halkıyla Arap ticari temasının olduğu kayda değerdir. Bununla birlikte, ticari meta, yani iki taraf arasında satılan kaynaklar veya araçlar, altın, gümüş, biber, fildişi ve ipek şeklinde gerçekleşmekteydi.⁴³⁷ Kaynaklara ve

⁴³⁵ Yakut b. Abdullah el Hamevî er Rûmî el Bağdadi Şihabuddinebu Abdullah, **Mu‘cemu’l-Buldan**, Dâru Sadır yay., Beyrut 1977, s.12.

⁴³⁶ Y. A. Ş. ebu Abdullah, **a.g.e.**, s.12.

⁴³⁷ Bernadette Menu, **Égyptepharaonique Nouvelles Juridique Economique et Sociale de LancinneEgypte**, L’Harmattan yay., Paris 2004, s.358.

belgelere göre köle ticaretinden söz edilmemiş ve bu da ülke halkının ve Afrikalıların köle ticareti olarak bilinen şeyi o dönemde bilmediklerini doğrulamaktadır.⁴³⁸

Bu temasın İslami döneme kadar devam etmesi ve İslam'ın bu ticari faaliyetin aktif olduğu VII. yüzyılda⁴³⁹ Fildişi Sahili bölgesine katılan Batı Sudan'a silahsız girişinden sonra devam etmesi dikkat çekicidir. Bu etkileşim karşılıklı saygı, fedakârlık, başkalarına sevgi ve iki taraf arasındaki adaletle yürütülmekteydi. Bu da neşe, güzellik ve tam güveni beraberinde getirmişti. Özellikle bu Müslüman vaiz tüccarların alçakgönüllü görüntüleri, Fildişi Afrika insanının çok sevdiği temizliğin görüntüsü gözler veya bakışlar tarafından algılanmayan gizli bir güç gibi bölge halkının ve henüz İslam'a girmemiş Afrikalıların dikkatini çekmiş, tebliğci Müslüman tüccarların, memleket halkına seslenmeleri ve yüksek ahlakları ikili ilişkileri geliştiren çok önemli hususlar olmuştur. Bütün bunlar, kendileri ve ülke halkı arasında güven ve karşılıklı saygının yaratılmasına ve Müslüman tüccarın genel olarak Afrika toplumu ve özel olarak Fildişi topluluğu ile doğrudan temaslarla iletişim kurmasına katkıda bulunmuştur. Bu tebliğci Müslüman tüccar, saygı ve haysiyet temelinde karşılıklı bir arada yaşama ile Fildişili ve Afrikalıların ruhları üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Onlar da gruplar halinde Allah'ın son dinine girmişlerdi.

Yazar Thomas Arnold da bu duruma şu sözlerle işaret etmektedir: "*Pagan bir Afrikalının Müslüman tüccarın görünümü üzerinde nasıl büyük bir etkiye sahip olduğunu anlamak kolaydır. Müslüman sessiz ve alçakgönüllü olarak namaz kılar, bol bol secde eder ve gizli bir varlığa ibadet eder. Afrikalı gizli sırlar konusunda güçlü bir anlayışa sahiptir. Bunlar, çoğunlukla saf ve sorgulayıcı ilkel medeniyetin olduğu yerde var olan sırlardır. Doğal olarak, hidayete ereni "bir sorudan sonra" bulduğu İslami bilgilere götürmüştür. Belki de bu bilgi kendisine talep edilmeden hediye olarak sunulsa*

⁴³⁸ Köle ticaretinin ülkede ve Afrika kıtasına Avrupalı beyaz adamın ayak basmasıyla ortaya çıktığını doğrulamak için önemlidir ve bu daha ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

⁴³⁹ MecmuatuBahisin-Abdullah Mamaduba, **MâliEvdetu'l-İsti'mâri'l-Kadîm, el- Alakatubeyne'l-Akvâmiyetve'l-A'râki fî Cumhuriyet Mali ve tahadiyetuha el-rahinne**", Munteda'l-Alakati'l-Arabiyye, 1. Baskı, Katar 2014, s.24.

*sırtını dönerdi."*⁴⁴⁰ Bu Arap ve Osmanlı İslami etkileşiminin aynı zamanda Avrupa temasından da önce geldiğine dikkat edilmelidir. Bahsedilenlere dayanarak, Fildişi ve Afrika halkı arasında ilişkinin oradan da Arap ve Osmanlı dünyasındaki etkileşimin eski olduğu ve de insani bir şekilde, karşılıklı saygı, adalet ve diğerine sevgiyle gerçekleştiği söylenebilir.

Bu nedenle, İslâmî temas, kendi türünde benzersizdir. Fildişi veya Afrika yaşamının tüm yönlerinde insanlık tarihinde hiç görülmemiş ideal bir modeldir, çünkü bu dönem İslâmî terbiyenin öğretimi yoluyla bilgi, adalet ve dürüstlük güneşiyle temsil edilir. Batı Sudan tarihinin ayrılmaz bir parçası olan Fildişi Sahili tarihinde kendisiyle rehberlik yapılan örnek bir numunedir. Dolayısıyla Arap ve Osmanlı dünyasında Zencilerle İslami temasın Afrika tarihinde rehberlik yapılan bir ayna ve model olduğunu söylemek için daha önce belirtildiği gibi derinlemesine bir çalışmaya gerek yoktur. Kanaatimizce bu Arap ve Osmanlı etkileşiminin yeni tarih kitaplarında Batılı tarihçilerin kalemleri tarafından söz edilmediğinin tespiti kayda değerdir. Sonuç olarak, onları Fildişi ve Afrikalılarla kötü ilişkiler kurmakla suçluyorlar, ancak Batı, bu ağır suçlamayla beraber, Arap ve Osmanlıların Afrika halkıyla olan ihtilaf meselesine delilleriyle bir şey söyleyememektedir. Daha önce de belirttiği gibi, bunlar sadece suçlama ile sınırlı kalmıştır. Garip olan, Avrupalı sömürge adamının, hatta Avrupa'nın Afrikalılarla sömürgeci teması konusu bile, yeni Batılı araştırmacıların eserlerinde hiç yoktur.

Br yandan sömürgeci saldırgan teması başlığıyla doğrudan bir ilişkisi olmasa da diğer yandan bilimsel dürüstlük dengesini sağlamak, ıstık olmak ve aralarındaki analogi sürecinde Afrika Fildişi zihnine yardımcı olmak için yani, iki teması karşılaştırmak ve ölçmek, şüpheleri ve yanlış koloniyal suçlamaları ortadan kaldırmak için önemli bir adımdır. İsa'nın doğumundan önceki Arap-Afrika etkileşiminin sunumunu ve ardından her özetlemede Arap-Osmanlı-Afro-Fildişi sürtünmesini-temasını sunduktan sonra, sömürgeci Avrupa ve Fildişi-Afrika temasının ifadesi

⁴⁴⁰ Ş. A. S. Gladint, **a.g.e.**, s.28.

konuyu objektif olarak açıklayacaktır. Fildişiler ile ilk kez Avrupa sömürgeci temasının, daha önce de belirtildiği gibi, ülkenin güneyindeki Aseni bölgesinde olduğu unutulmamalıdır. Burada belirtmek gerekir ki, bu temasın başlangıcında, ülke halkı Avrupalı koloniyal beyaz adamın macerasını keşfetmeden önce, onları sıcak bir şekilde karşılamışlardı ve bu sömürgecilere karşı Fildişililer ve genel olarak Afrikalılar çok misafirperver davranmışlardır. Konuğu onurlandırmanın Afrikalıların tarihinde, misafirlerinin güvenliği ve ona iyi bakılmasının iyi bilinen bir fenomendi. Bütün bunlar Afrikalılar tarafından konuğu onurlandırmak için yapıldı.

Bu erdemli Afrika niteliği, Afrikalıların cömertliği, kendilerinin ve krallarının başkalarıyla iyi ilişkilerinde farkındalık, kalplerinin açık, cömertliklerinin geniş ve yüreklerinin misafirlerine açık olduğu, İbn Battuta da dâhil olmak üzere eski tarihçilerin eserlerinde ifade edilmiştir. Onların iyilikleri arasında, Fildişi Sahili'nin ayrılmadığı Batı Sudanlı Mali halkı adaletsizliğin olmaması, ondan en uzak insanlardı ve yetkilileri de kimsenin bunu yapmasına izin vermezdi. Güvenliğin ülkelerini kaplaması da dâhil olmak üzere, ne gezgin ne de orada ikamet eden kişi bir hırsız veya bir gaspçıdan korkmazdı⁴⁴¹. Hz. Muhammed (s.a.v.) bir Afrika kralını anlatırken şahadetini ifade etmek bu kanaat için yeterli olacaktır. “*Habeşistan’a giderseniz, orada kimseye haksızlık etmeyen bir kral var*”.⁴⁴² Bütün bunlara istinaden, misafirperverliğin antik çağlardan beri Afrikalılar için ortak bir fenomen olduğu söylenebilir. Fildişi topluluğunun misafirleri sıcak bir şekilde karşılayıp onlara yemek yedirip, elleriyle su ikram edip ve sonra evlerine götürerek onurlandırmaları, tüm bu yardımseverlikten sonra, beyaz sömürgeci Avrupalı erkeğin ilk eyleminin topraklarındaki Afrikalıları öldürmek olduğunu görmek aradaki farkı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Belki de bazı tarihçilerin Avrupa sömürgeci sürtüşme dönemini Afrika ve Fildişi halkları tarafından bilinen en kötü tarihsel dönem olarak tanımlamasına neden olan şey budur. Tüm kara kıta için bu karanlık dönem, kalıcı bir adaletsizlik dönemidir. Buna göre araştırmacı, sömürgeciler

⁴⁴¹ İbn Battuta, **Rihlât İbn Battuta fi Garâibi'l-Emsar ve Acâibu'l-Esfar**, 1. Baskı, Daru'l- ma'ârif, Beyrut, ty. s.703.

⁴⁴² Abdullah Salim Bazine, **İntişaru'l-İslam fi İfrîkiyyâ Cenube's-Sahra', Muntedâsuveru'l-irikiyye**, Baskı 1, el Cemahiruyyetu'l-Uzmâ, Trablus 2010, s.71.

ve Afrikalılar arasındaki sürtüşmeli karşılaşmaların bazı modellerini bize göstermektedir.

Eski tarihi kaynakların naklettiği bilgiler canlı örneklerle dayanmaktadır. Bunlardan bazılarını buraya almak konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Mesela Afrikalı bir kadının Menzubark adlı bir sömürgeci ile ilk kez karşılaşması önemli bilgiler sunmaktadır. Hikaye şöyledir: Bu koloniyal beyaz kâşif, Batı Sudan'ın Sengur⁴⁴³ kentinden siyah krallardan biriyle buluşmak ve yardım istemek için o bölgeye gelir ancak maalesef bunu gerçekleştiremez. Özünü içerisinde yürüyerek geri dönerken, vir taraftan yorgunluk ve açlık belirtileri kendini göstermiş, diğer taraftan umutsuzluğu artmıştı. Onu bu duurmada gören Afrikalı kadın ona yaklaşır, karşılar, evine götürür ve tanrı misafirine ikramlarda bulunup, karnını doyurur. Koloniyal adamla kadının teması kaydeden bir tarihçi şöyle demektedir: *‘Ségou kralıyla tanışma fırsatı bulamadan Mengopark'a geldi, bu görüşmeyi elde etme arayışında Nijer nehrinden kraliyet başkentine ulaşmak için tekne kiralayamadı. Yalnızdı, yorgunluktan tükenmişti ve insanların dikkati ve endişesi her yönden onu sarmıştı. Akşamleyin şiddetli bir fırtına çıktı ve onu gece vahşi hayvanlardan kurtaran bir ağaca tırmanmak zorunda kaldı. Acı çekerken tarladan dönen bir kadın ona acıdı, bu yüzden atının başını tutup onu takip etmesi için işaret etti ve evine ulaştığında ona bir hasır ve bir tabak balık sundu. Bütün aile onu gözleriyle süzerken, köşelerden birinde pamuk eğiren kadınlar beyaz adamın şerefine doğaçlama yapıyorlardı. Doğaçlamaların tatlı, melodik ve hüzünlü bir melodisi vardı. Bu doğaçlama daha sonra çağa uygun duygusal bir şarkıya çevrildi. Şöyle demektedir: ‘Korku ve yorgunluktan zayıflamış zayıf, solgun bedenini yapraklı bir*

⁴⁴³ S. Howard Senjor'u **Batı Afrika'ya En Ünlü Yolculuklar** (s.111) adlı eserinde şöyle anlatır: *“Bimbara'nın başkenti ve bağlantısı bana söylendiği gibi şimdi dört sınırlı şehirden oluşuyor, ikisi Nijer'in kuzey kıyısında ve bunlara SenjuKoroud deniyor. SegoKorro ve Sego Buji ile güney sahilindeki ikisi SegoSoo Koro ve SegoSee Koro... Sego'nun iki katlı binalarını veriyor ve her meydana bir cami görüyor... Senju, Afrika'nın kalbinde harika bir şehir. Bu şehrin (Senego) enginliği, nehirdeki çok sayıda tekne, şehrin nüfusu ve çevresindeki tarım arazileri ile kentleşmesi, bunların hepsi medeniyet ve büyüklük izlenimi veriyor, Afrika'nın kalbinde böyle bir şehir bulmayı beklemiyordum. Bu konuşma 1788-1820 yılları arasındaydı, bu yüzden Afrikalıların ne medeniyeti ne kültürü ne de evleri olduğu ve ağaçların üzerinde büyüdüğü fikrinin nereden geldiğini bilmiyorum”.*

palmiyenin gölgesine çekiyordu. Bu beyaz adam barınak istiyordu".⁴⁴⁴ Avrupalının Afrikalılarla ilk karşılaşmalarına/temaslarına dair başka anlatımlar da bulunmaktadır. Sömürgecilerden birisi bizzat kendisinin yaşadığı bir olayı şöyle aktarmaktadır: Batı Sudan krallarından biri, krallığın hükümdarı, cömertliği ve yabancılara saygısı ile meşhur genç bir adam ki bu kişi bu özellikleri nedeniyle Hristiyan sömürgecilerin krallarıyla karşılaştırılması söz konusu dahi olamazdı. Hikayeyi aktaranların kelimeleri o ilk karşılaşma sahnesini kaydetmişler ve Elvis Ca da Mostoda bu olaydan eserinde bahsetmiştir: "Senegal Krallığı ve Aşağı Etiyopya'nın ilk krallığından gelen siyah ülkelere, bu noktanın sakinlerine, yani nehir kıyısında yaşayanlara Wolof deniyor. Ben oradayken, Krallığın Sultanı Zakhala diye çağrılan ve Hristiyan krallarımızla mukayesesini bile mümkün olmayacak bir şekilde insanlarla güzel ilişkisi olan 22 yaşında genç bir adam olduğunu biliyorum". Sömürgeciler ile birçok farklı bölgedeki Afrikalılar arasında ilk temaslara dair görüşmelerin başta tezahürleri de bulunmaktadır. Bu duruma işaret eden J. Ki-Zerbo bu duruma şu sözlerle işaret etmektedir: "Zambiya kıyılarında Peder Gomez, Vali Pereira'yı ziyaret ediyordu ve Portekizli sömürgecilerden biri gitarını kapıp onunla çalmaya ve şarkı söylemeye başladı. Sonra bir grup Afrikalı onun etrafında toplandı ve biri komşusuna dönerek şöyle dedi: "Ama bu vahşiler de bizimki gibi müzik aletlerine sahipler".⁴⁴⁵

Bir Fransız gezgin olan Trivier tarafından ziyaret edilen Afrika krallarından birinin iyi muamelesi ve misafirperverliği ile karşılaşması Avrupa'nın Afrikalılarla ilk kez temas kurmasının bir başka yönünü ortaya koymaktadır. Abdulkadir Zebadiye eserinde Fransız gezgin ile Afrika kralı arasındaki görüşmeyi ve gezgini Kralın sıcak bir şekilde karşılamasını şöyle aktarmaktadır: "*Gelir gelmez Romaleza'yı selamlamaya gittim ve ondan sonra bir inisiyatifle insanların bize karşı olan duygu ve tutumları*

⁴⁴⁴ Joseph Ki-Zerbo, **Tarih İfrikiya's-sevdâ'**, çev. Yusuf Şalab, eş-Şam ZaratSekafe yay., Şam Damaşka 1994, s.729-730.

⁴⁴⁵ J. Ki-Zerbo, **a.g.e.**, s.727-728.

hakkındaki endişelerimi dile getirdim. Bu Sultan bizim tarafımızdaydı ve bu çok önemli bir noktayı oluşturuyor."⁴⁴⁶

Pozitif Afrika Fildişi tutumunun, cömertlik, iyi muamele ve Afrika misafirperverliğinin önemli değerlerinden biri olduğu, hatta daha ziyade Afrika toplumunun kültürünün bir parçası olduğunu belirtmek gerekir. Bu, Afrika toplumunda yaygın olan bir özelliktir. Bu gerçek, Batılı sömürgeciler tarafından kibirlerine rağmen eski yazılarıyla itiraf edilmiş ve yazdıkları eserlerinde bizzat kendileri tarafından aktarılmıştır. Livingston, Beet, Gabe ve diğerlerinin eserlerinde, Afrikalıların insanlığını anlatan pasajlar vardır.⁴⁴⁷

Bazı bölgelerdeki gayrimüslim nüfusun bir diğer zıt fenomeni de beyaz adamın bazı yeteneklere sahip olduğunu hayal etmeleri idi. Bir yazar bu duruma işaret ederek şunları aktarmaktadır: "*Kano bölgesindeki halk, tam tersine, beyazların harika güçlere sahip olduğunu düşünüyor. İnsanları eşek, keçi veya maymuna dönüştürebilirler, hasta ve kısır kadınlar onlardan iyileşmek için muska isterdi*".⁴⁴⁸ Bunun, Fildişi Sahili'ni de içine alan Batı Sudan'da Kano'da sunulan ters bir örnek olduğu unutulmamalıdır. Bu, tüm Batı Sudan'da bahsedilen tek örnektir. Bu modelin tüm Nijeryalıları kapsamadığı ve bulundukları her bölgede geçerli olmadığını, daha ziyade dar sınırlar içinde bazı gayrimüslim nüfusun bulunduğu bazı bölgelerde meydana geldiğini belirtmek gerekir. Bu örnek, daha önce de bahsedildiği gibi, tüm Nijerya halkını ve bulundukları her bölgeyi etkilemese de bazı sömürge tarihçilerinin eserlerinde, sanki bu model tüm Afrikalıları kapsıyormuş gibi söz ettikleri bilinmemektedir. Bu durumun sebebikoloniyalhedefleri gizleme şekli olduğunu belirtmek gerekir.

Yukarıda anlatılanlara dayanarak Batı Sudan halklarından değil, genel olarak Afrika toplumunun misafirperverliği ve cömertliği açısından Afrika'nın pozisyonunun olumlu olduğu ve Avrupa edebiyatının bu Afrika cömertliği ve geniş misafirperverliğiiletanıştığına kadar Avrupalıları sıcak bir şekilde karşıladıkları

⁴⁴⁶ A. Zebadiye, **a.g.e.**, s.33.

⁴⁴⁷ J. Ki-Zerbo, **a.g.e.**, s.729-730.

⁴⁴⁸ J. Ki-Zerbo, **a.g.e.**, s.727.

söylenbilir. Bütün bunlar, daha önce belirttiği gibi eski itimat edilen kaynaklarda bahsedilmektedir. Bu olumlu Afrika fotoğrafı, başkalarına olan sevgi ve onlara karşı cömertliğe işaret etmektedir. Bu fenomen, Afrika kıyılarından Fildişi Sahili topraklarına sömürgecinin gelişinin en başından itibaren beyaz Avrupalısömürgeci ile Afrikalının temasından beri var olmuştur. Buna ek olarak, teması ifade eden anlatıların çoğu, Avrupa sömürgeci teması olayını bizatihi yaşayanlar tarafından nakledildiğini de söylemek gerekir. Bu bilgi ve yaşanan tarihsel gerçeklerden yola çıkarak, Avrupalılarla ilk temaslarında ülke halkının ve genel olarak Afrikalıların onları onurlandırdığı, misafirleri olarak gördükleri ve onlara Afrika misafirperverliği ile davrandıkları söylenbilir. Bu durum beyaz Avrupalı adamın amacı ve macerası hakkındaki gerçeği keşfetmelerinden önceki dönemlerde yaşanmış hikayelerdi. Buna karşılık Avrupalı sömürgecilerin tepkisi kötü niyetliydi ve hayır işlerinin cevabı hayır yoluyla olmamış dahası temaslarında Osmanlı Arap tüccarlarını mumla aratmışlardı. Sömürgecinin tepkisi, Afrikalıları fırsat buldukça avlamaya, onlara ok, mızrak ve ateşli silahlarla saldırmaya, bazen de ani bir saldırı ile savaşmaları olmuştur. Afrika'nın herhangi bir bölgesinden başka bir bölgesine yapılacak saldırıie yapılmış olanlar gizlenir, böylece komşu Afrika ülkeleri bu suçların işlendiği yerlerden haberdar olmazlardı. Afrikalıları yönelik ilk sömürge saldırısı Afrikalıların hayatına mal olmaya başlamış, çok sayıda kişiyi yaralanmıştır. Bu tür saldırılarda hayal edilemeyecek kadar insan katledilmiş ve çok sayıda kişi Raziasistemi üzerinden tutuklanmıştır. Tidiane Diakite çalışmasında konuya şu cümlesiyle işaret etmektedir: *“Razia’da ilk grup 1444 yılında 3589 Afrikalıydı ve daha sonra 1486’dan 1493’e kadar Zaboun şehrine sınır dışı edildiler. Onları ev ve işlerinde zorla çalıştırdılar”*⁴⁴⁹

Burada dikkat edilmesi gereken husus, bu çok sayıda ölü ve tutuklananlar dolayısıyla planlanan gizli saldırıları Afrikalılar ihanet olarak kabul etmektedir. Saldırıları kimsenin beklemediği bir zamanda vuku buluyor ve Afrikalılar kendilerini savunmak hiçbir şey yapamıyorlardı. Yazar İns de Zorara da buna işaret ederek yerel halkın ok ve mızraklarla karşı koymaya çalıştığı bu saldırılara dair; “Bu yıl 1441’de

⁴⁴⁹ T. Diakite, a.g.e., s.3.

silahlı bir gemiye sahip olan genç DomHenrique, sayılarının 45'e ulaşabileceğini düşündüğü erkek ve gençlerin izlerini keşfederken, meslektaşlarından biri olan AntaoGoncçaVes'ebu göreidevretti. Denizden indiklerinde, kısa süre sonra, deveyi takip eden ve elinde iki mızrak tutan çıplak bir adam (yani üst elbiseden yoksun) buldular.⁴⁵⁰ Onu görür görmez peşinden koşmaya ve saldırmaya başladılar, bu yüzden koşmaya başladı, AfonsoGuterres silahını ateşlemesiyle adam yaralandı. Yaralanma nedeniyle adam yere düştüğünde, büyük bir sevinçle seviniyor ve "Bu büyük bir neşe ve büyük bir zevk' diyorlardı" cümlelerini kurmaktaydı.⁴⁵¹

İfade edilenlerden hareketle, Avrupalıların kendileriyle temaslarının ilk saatlerinden itibaren Afrikalılara ihanet ettiği söylenebilir. Denilebilir ki, Beyaz sömürgeci, Afrikalıları gizlice planlanan ve her taraftan ani saldırılarla avlayan kişidir. Avrupalı ve Fransız barbar keşmekeşi tarafından yönetilen Afrika Fildişi halklarına yönelik Avrupalı sömürgeci acımasız saldırılar, ülke tarihinde insanlığa karşı suçlar işlemiştir. Ülke halkının planlanan saldırılar çoğaldığında ülkenin her bölgesinde hatta Batı Sudan ve diğer Afrika ülkelerinde arttığında sarsıntı-travma yaşadıkları hatırdan çıkarılmamalıdır. Fildişililere karşı işlenen suçların haberi yavaş yavaş diğer Afrika ülkelerine ulaşmaya başlamış ve bu haberler Afrikalıları, beyaz sömürgecinin gerçek yüzünü anlamaya başlamalarına neden olmuştur.

Bu sözlü anlatımlara göre bazı Afrikalıların: *"Bu beyaz Avrupalı adama dikkat edin, çünkü o diğerleri (Osmanlı Arap Müslüman tüccarlar) gibi değil. Onlara dikkat edin.KontROLSÜZ bir şekilde ülkeye girmelerine izin vermeyin, aksi takdirde sizi öldürürler"*⁴⁵² demesini sağlayan husus yaşatılan travmalar olmuştur.Bazı tarihçiler Louis GustaveBinger'i Fildişi Sahili'nde önderlik ettiği genel saldırıların önemli ve ayrılmaz bir parçası görmektedir. Bu yüzden tüm Afrika topraklarındaki genel sömürge saldırılarına karşı yürütlenAfro-Fildişi Ulusal Direniş döneminden önce yaşananları

⁴⁵⁰ Eski zamanlarda pagan yerlilerin geleneklerinin çoğu, ormana ya da tarlalara gitmek isterlerse, Afrika büyü ritüellerinden bir miktar ilaç uygulamak şeklindeydi. Bu da onların alt giysi dışında bir üst giysi giymemelerini gerektirirdi.

⁴⁵¹ Gomes Eanes de Zurara, **Chronique de Guinée (1453)**, Editions Chandeigne Libraririe Portugaise yay., Paris 2011, s.103.

⁴⁵²J. Ki-Zerbo, **a.g.e.**, s.730

asında "sömürge saldırısı suçlarının habercisi" olarak adlandırmaktadırlar.Bu kısmı anlamayanlar, Louis GustaveBinger'in ülkeye atanmasının ardından planladığı büyük genel kolonyal saldırının diğer kısımlarını anlamak ve anlamlandırmakta da zorlanabilirler.Konuyla ilgili üzüntü duyulması gereken husus, bu kısmın da modern Batı kaynaklarında tamamen çıkarılmış olmasını gözlemlemektir.

4. Fransız Sömürge Saldırıları ve Söylentiler

Avrupalı beyaz adamla Afrikalıların ilk temasları, sömürgecilerin Afrika kıyılarına vardıklarında vuku bulmaya başladığına daha önce değinmiştik. Bu etkileşim sayesinde, genel olarak Afrikalıların özelde ise Fildişili halkının, sömürgecilerin niyetlerini anlamada önce onları misafirleri olarak gördükleri açıktı.Günler geçtikçe, ülke halkı onları İslam'ı ve barışı savunan Arap ve Osmanlı Müslüman tüccarlardan farklarını görmeye başlamıştır.Bu algılayış çeşitli Afrika bölgelerinde tekrarlanan saldırı suçlarının bir sonucu idi. İşlenen suçlara dair haberler bir devletten bir devlete, bir köyden bir köye, bir vadiden bir vadiye ulaşmış ve böylece haber Fildişi Sahili Sultanları ve diğer Afrika ülkelerine ulaşmıştır. Aslında ülke halkı, sömürgecilerin kendilerini ok, kargı, barut ve mızrakla öldürdüğünü ve onları hayvan gibi avladığını acı tecrübelerle öğrenmiştir. Afro-Fildişi halkının beyaz sömürgeciyi tüm dikkatiye izlemesini sağlayan da bu olmuştur denilebilir.Fransız sömürge saldırılarının Fildişi Sahili'ne ve Afrika halklarını öldürmek istediğini ve topraklarını gasp ettiğini ifade eden bazı Afrika krallarından ve bir kısım yerel halklardan canlı tarihsel örnekler bulunmaktadır. Bu konuda Fransız sömürgeciliği suçları ve söylentilerinin habercisi olarak açıklandığı gibi, akademik araştırma ve alandaki eski ama güvenilir kaynaklara referanslar verilmek yoluyla ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu minvalde sömürge saldırısı suçlarını haber verenler babındaGomez İnce Zorara, Elvis Ca da Musto, Stanali ve Joseph - Ki - Zirio ve diğer tarihçi ve anlatıcıları ifade etmek mümkündür.Bu hususta tarihin sayfalarında yerini alan iyi korunmuş, bir kısım tarihçilerin kalemleriyle aktarılan örnekler ve canlı anlatımlara da sahibiz.

Ülke halkının liderlerini uyandıran olgulardan biri, AarandLahu bölgesindeki sömürge hapishanesinin varlığı olmuştur. İnsanları gece şehirden çok uzaktaki bu hapishaneye sürüklendikleri anlaşılmıştır. Buradan ise sömürgeciler tarafından La Hoaghişehrinde değil, Grand bölgesinde inşa edilmiş olan hapishane keşfedilmiştir. EkraKouame Noel ve Fidèle, Tabizaéçalışmalarında bu duruma şu sözleriyle işaret etmektedir: "*Fransız sömürge hapishanesinin inşası, 1800 yılında LahouJané şehrinde Grand Lao bölgesindeki La Hoogne şehrine dayanmaktadır*".⁴⁵³ Hapishanenin varlığını bırakın Fildişi halkı, sömürgeciler adına görev yapanların çoğu da bilmiyordu. Hapishanenin varlığının ortaya çıkması sömürgecilerin niyetlerinin tam olarak anlaşılmasını sağladı, halkı da bu vahim durumla yüzleşmeye hazırladı diyebiliriz. Tarihi kayıtlarda sömürgecilerin işlediği suçları haber verendahası Afrika halklarının topraklarını almak için öldürmek istemeleri, eylemlerinin çirkinliği ve bu sayede sömürgeci bir düzenkurmak hedefleri oratayçıkarılmaktadır. Afrika krallarının bir kısmı bu durumu erkenden öğrenmeyi başarmış hatta Wobogo Kralı Moronaba veya Musa Kralı (Yukarı Volta/şimdiki Burkina Faso), Fransız Yüzbaşı Destena'ninülkesinigasp etmek için kendisini öldürmek istediğini fark etmiştir.

Bu tutum tarihçi Albert AduBoahen tarafından şu sözlerle aktarılmaktadır: "1895'te Woogo, Fransız subayı kaptanMoronaba veya Musa'nın kralı ile konuştu ve şöyle dedi: "*Beyazların ülkemi almak için beni öldürmek istediklerinibiliyorum ama siz yine de ülkemi düzenlememe yardım edeceklerini iddia ediyorsunuz. Ben ülkemi olduğu gibi seviyorum ve beyazlara ihtiyacım yok ve tam olarak neye ihtiyacım olduğunu ve ne istediğimi biliyorum. Başının kesilmesini istemediğim için kendini şanslı sayabilirsiniz. Şimdi git, dönmek üzere git*".⁴⁵⁴ Bu haberözellikle de Avrupalı sömürgeci tarafından Fildişi Sahili'nin güneyinde Fildişi kralına karşı işlenen ilk büyük kolonyal suç olarak tarihe geçmiştir.⁴⁵⁵ Bu arada

⁴⁵³Bkz. Fidèle, Tabizaé , " La prison à l'éprevi du temps en Côte d'Ivoire depü 1893" Alassane Ouattara Üniversitesi, Hukuk Tarihi Fakültesi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Abidjan 2017, s 60 E. K. Noel, **a.g.e.**, s.27.

⁴⁵⁴ A. EbuBuhan, **Tarih Afrikiye el 'âm**, s.25.

⁴⁵⁵ Bu, Nijerya ile Moritanya arasında, Fildişi Sahili'nin ayrılmadığı Batı Sudan bölgesinden bir yer belirleyerek ülkenin en güney bölgesinde bilinen ilk sömürge cinayetidir. Sömürgeci çok sayıda masum

sömürgeciliğin ortaya çıkmasından önce bölgede varlıklarını sürdüren krallıklar arasında güçlü diplomatik ve ticari ilişkilerin olduğunu belirtmekte fayda vardır. Fildişi Krallıklarının liderleri, komşuları, özellikle Kong Krallığı ve Puna İslam Krallığı arasında diplomatik bir köprü görevi görmüştür. Bu ilişkiye bir kaynakta şu sözlerle atıfta bulunulmuştur: “Kaynaklar, ticaret merkezlerinin ve onların İslami krallıklarının güçlü bağları olduğunu ve onların (yani Kong) her biriyle (Timbuktu, Gao ve Jin) bağlantılarının ve iletişimlerinin olduğunu bildirdi”. Bu eski ilişkiler, sömürgecilerin saldırılarını haber veren bilgiler ülkeye ulaşmada zaman alsa da Fildişi Sahili Sultanlarına ulaşmasına katkı yaptığı söylenebilir. Bu söylentilerin bir ülkeden diğer bir Afrika ülkesine gelişi bir tarihçi tarafından şöyle ifade edilmiştir: “*Yüzyıllar boyunca, söylentiler kıtanın arka köşelerine kadar uzanır, Hristiyan beyaz adamların yaptıklarını, Topabular veya Mezungwa'nın (bazen suyun büyük sırtlarında dua eden kişiler) anlatırdı*”.⁴⁵⁶ Komşu ülkelerden gelen ve ülke halkına ulaşan bu haber ve söylentilere dayanarak, daha önce bahsedilen diğer nedenlerin yanı sıra, Fildişi halkının Avrupalı beyaz adamın gerçek niyetini fark etmesine ve ihanetini, macerasını ve sömürge iradesini ortaya çıkarmasına yardımcı olduğu bir gerçektir. Araştırmacılarından biri bu duruma işaret ederek: “*Ancak XIX.yüzyılın sonundan itibaren Afrikalılar bu yabancıların (Avrupalı sömürgeciler) diğerleri gibi olmadığını fark ettiler*” demektedir.⁴⁵⁷

zenciye öldürmüştür. Afrikalıların, Razia yöntemi uygulanırken bu sömürge saldırısı sırasında savunma silahlarına sahip olmadıklarını kanıtlamaktadır. 3500'den fazla kişiyi tutuklamış ve onları Batı'ya sürüp köle olarak satmışlardır. Sömürgecilerin Nepal'de öldürülen ve tutuklananların hepsinin Müslüman olduğunu burada belirtmek gerekir. Öte yandan bu sömürge olayı Batı Afrika kıyısındaki ilk büyük suçtur. İlk kez XV. yüzyılda yazılan bu kitap gibi bazı eski kaynaklar dışında yeni Fransız batı literatüründe bu türden olaylara değinilmemesi dikkat çekicidir.

⁴⁵⁶ J. Ki-Zerbo, **a.g.e.**, s.726.

⁴⁵⁷ “Onlar diğerleri gibi değiller” ifadesinin sonunda şunu belirtilmek faydalı olacaktır: Çoğu araştırmacı burada ‘diğerleri’ kelimesinden kasıt ticari temas yoluyla kendileriyle yaptıkları toplantılarda Afrika toplumu ile iyi anlaşılan Müslüman vaiz tüccarlardır. Belki de başlangıçta Fildişi ve Afrika toplumunu beyaz sömürgeci Avrupalı adamın Osmanlı Arap dünyasındaki Müslüman vaiz tüccarlar gibi olduğunu düşünmeye iten şey buydu. Lakin sonunda aralarındaki büyük fark, yani hain Avrupalı sömürgeciyle Müslüman tüccarın iyi muamelesi arasındaki farkın gök ve yer arasındaki kadar olduğu görüldü. Bkz. J. Ki-Zerbo, **a.g.e.**, s.730.

Haber kaynaklarına ve kıtada bu türden sömürgecilerin yaptıklarının duyulmasına dair bir başka örnek ise; “Avrupalılar bölgeye ilk başta ister göçebe ister misyoner din adamı olarak olsun barışçıl bir şekilde geldiler, Araplar ve (Afrikalılar) onları onurlandırdı ve görevlerinde yardım ettiler, ama sonunda zorla sömürgelere dönüştüler. Muhammed bin HalikanAlfredSwan'a hayal kırıklığını dile getirdi ve Avrupalıların genel olarak Araplara ve Afrikalılara yönelik korkunç davranışları karşısında hissettiği acıyı ve bunun 1892'de Belçikalılara karşı savaşırken olduğunu söyledi...”⁴⁵⁸cümlelerinde ifade edilmektedir. Avrupa ve Fransız sömürgecilerinin kıtada yayılmasınadayanarak, hem ülke hem de Afrika halkının, kolonistlerin ülkelerini gasp etmek istediğinden emin oldular ve gerçek bir ihanet ile karşı karşıya olduklarının farkına vardılar. Sonuç olarak, sömürgecilere olan güvenlerini kaybetmişler ve bu yüzden tüm Fildişi ve Afrika ülkelerinde tehlikeyi hissetmeye başlayan halk beyaz adamı izlemeye başlamışlardı. Böylece Afrikalı, ülkesinde kendisini tehdit eden ölümcül tehlikeyi hissetti ve ulusal direniş yoluyla savunma yolunu seçmeye başladı. Başlangıçta, liderler ve Avrupa'nın müdahalesini kendi çıkarlarını tehdit eden bir tehlike olarak gören azınlıktaki insanlar arasında tepkiler şeklinde ortaya çıkan bu hareketler aslında hayatta kalma içgüdüsünün bir sonucu olmuştur.⁴⁵⁹

Ayrıca ülke halkı kendilerine ulaşan bu haberlerle sömürgecinin gerçek yüzünü fark etmiştir. Hatta bunlarla İslam dünyasının Arap ve Osmanlı vaiz ve tüccarları arasındaki farkı da kavradılar. Hatta öfke, Fildişi topluluğunun kalbinde, Batı Sudan halkları arasında ve hatta çoğu Afrika halkında sağlam bir temel bulmuştur denilebilir. Bu aşamadan sonra öfke, Avrupa halkına karşı halk tepkisine dönüşmeye başlamıştır. Yine belirtmek isteriz ki, Fransız sömürgeci saldırılarının ima ve söylentileri dahi, sömürgecilik konusunda yazan Batılı bilim adamlarının hiçbir yazısında bulunmamaktadır.

⁴⁵⁸Zabâdiyya Abdukâdir, **Dirasetun an İfrikiyyâCenûbe's-Sahrâ fi Me'sir ve Muellefâtî'l Arabi ve'l-Muslimin**, 1.Baskı, Dîvânu'l-Metbûât el-Câmi' iyye, yay, Cezâirtz, s.36

⁴⁵⁹J. Ki-Zerbo, **a.g.e.**, s.730.

5.Fransız Sömürge Saldırılarına Halk Tepkileri

Sömürgecilerin saldırıları ve işlenen suçlara dair bilgilerden Fildişi-Afrika halkının öfkesine neden olan olayların yaşandığını görmekteyiz. Louis Gustave Binger liderliğindeki sömürge devleti Farsa hükümeti tarafından ülke halkına karşı planlanan genel kolonyal saldırılar aynı zamanda halkın direniş hareketlerine başlamasına yol açmıştır. Bu tepkiler, Fildişi topluluğunun ulusal bir hareket başlatmasına yol açmıştır. Afro-Fildişi halkının tepkileri çeşitli hakaretlerle karşılaşmasına neden olmuş, ardından durumu gözlemleyen halk, beyaz adamın ülkeye giriş denemeleri dışında, ülkeye geliş amacının düşmanlık olduğunu kavramıştır. Öte yandan halkın öfkeli tepkisi, sömürgeci beyazları yakaladıklarında, göğüslerine şiddetle vurarak öldürdükleri noktaya ulaşmıştır. Bazı Afrika köylüleri, yakaladıkları beyaz adamları kırbaçlayarak kralla teslim ve akabinde de idam etmişlerdi. Bazı bölgelerde de tutuklanan beyaz sömürgeciler öldürülür ve diğer mahkûmlardan, Nana Akufu'nun Fildişi Sahili'nde yaptığı gibi, öldürülen beyaz kardeşlerinin etlerini pişirmeleri talep edilirdi.⁴⁶⁰

Bu tepkiler, doğal ama haklı öfkeden kaynaklanmış, tarihçiler tarafından kaydedilmiş ve bu olayları aktaranların eski kaynaklarından canlı birer örnek olarak yer almıştır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bazılarını burada değeri direceğiz. Hakaret biçimlerinin varlığı ve tepkilerin yoğunluğu sömürgeciye kâfir olarak küfretnmelerini doğurmuş, bu durum ülke halkının öfkesinden kaynaklanmış ve sömürgecinin kendisinin Bilakoro, yani sünnet edilmemiş, olduğunu belirtmesi halkın öfkesini daha çok arttırmıştır. Görünüşe göre Fildişi Sahili liderleri ve Batı Sudan kralları tarafından, sömürgecilerin aşağılanması doğurmuş, Avrupalıların suç, eylem ve ihanetlerine öfke yoğunluğundan kralların sözlerinde yaygın bir fenomen halini almıştırd. Burada siyah

⁴⁶⁰ İlk olarak Bu öfkeden yola çıkarak Benna Akufu adlı Fildişi kahramanlarından biri, Achoville bölgesindeki Perno adlı sömürge hükümdarlarından birinin kafasını kesti, ardından Fransızlardan meslektaşlarının etini pişirmesini istedi ve onları etini yemeye zorladı. Kolonistlerden birinin kafasını kestiğinde, onu kutsal davuluna bağlayarak ona sihirli güç vermesi için davuluna bağladı. Bu Fildişi kahramanın kafaları kesik davul üzerine bağlanmış görüntüsünü gösteren Ekler kısmındaki fotoğraflara bakınız. Grand Bassam Uluslararası Müzesi'nden alınan resimler bu gerçeği ifade ediyor. Grand Bassam Uluslararası Müzesi müdürü, 2016 günü kendisiyle yaptığımız röportajda, bu bilgilerin Fransa ile Fildişi halkı arasında nefret yaratabileceği gerekçesiyle yazılmasına izin verilmediğini söyledi. Yazar Jacques Morell, **Fransa'nın Denizaşırı Dünyadaki Suçları Takvimi**, (s.55) adlı eserinde buna işaret etmektedir.

liderlerin, özellikle de Müslümanların beyazlara karşı sergiledikleri gurur veya büyüklük kompleksine de ayrıca ifade etmek yerinde olacaktır. Arşınar'a hitaben yazdıkları kitaplarında onları “Sünnetsiz oğlu sünnetsiz” şeklindeküçümseyerek tasvir etmişti.⁴⁶¹

Afrika öfkesinin ortaya çıkardığı tepkiler sadece erkeklerle sınırlı değildi. Aksine kadınlarda, Avrupalı beyaz adamı kirli olarak algıladıkları barbarca hareketleri yüzünden domuz yedikleri kadar kirli olarak görmüşler, bu nedenle Afrikalı kadınlar sömürgecilere nefret dolu bir nazarla bakmışlardı. Konuyla alakalı bir araştırmacı: “Borno'ya gelince, beyazlar cüzzamdan etkilenmeleri ve de kâfir olmaları dolayısıyla kendilerine nefretle bakıyordu. Kızlardan bazıları Dr. Bentham'a konuşmak için yaklaştığında, yaşlı bir kadın onlara temizlenmemiş, yıkanmamış, namaz kılmamış bir kâfir olduğunu, domuz yediğini ve cehenneme gideceğini bağırdı ve sonra kızlar bunu duyunca yüksek sesle çığlık atarak oradan koşarak kaçtı”⁴⁶² demektedir. Joseph Kammererinde, Avrupalı bir tarihçi olan Land'in yaşadıklarını şu şekilde tasvir etmekteydi: "Ve bunlar Brezilyalı tüccarların, herhangi bir şekilde İngiliz casusu olmayacağını düşündüler. Bu yüzden yerel şeyhlerden birini kolayca ikna ettiler... ve insan kurban etmeyi ve diğer şiddet eylemlerini teşvik eden de bu yerel şeyh oldu. Bu yerel şeyh, insan kurban etmeyi kışkırtan ve diğer şiddet eylemlerini teşvik eden kişiydi, bu yüzden bu davetsiz misafirleri çok uzağa geri göndermeye ve yetişkinlerin önünde nadir görünmesini sağlamaya karar verdi. Bu yaşlıları kocaman bir kulübede topladı... Bu kalabalığa giderken 500 ila 600 kişi toplandı, bu yüzden zorlukla ilerledim. Birçoğu baltalar, yaylar, oklar ve mızraklarla donanmışlardı ve ben dışarı çıkana kadar kulübenin dışında beklediler ve kulübeye girer girmez bu adamlara suya benzer bir sıvı ile çeyreğe kadar dolu bir kâse sundu ve bana emretti. Bu adam, “*Buraya kötü işler yapmaya geldiyseniz bu içecek sizi öldürür, kötü şeyler yapmaya gelmediyseniz bu içecek size zarar vermez ve bu durumdan kurtulmak için hiçbir hile ya da kaynağım yok. Derhal ve tereddüt etmeden, kâsenin tüm içeriğini içtim ve silahlı adamların arasından hızla çıkıp valizimin olduğu yere koştum ve orada kuvvetli bir ilaç ve bir miktar ılık su*

⁴⁶¹ J. Ki-Zerbo, a.g.e., s.742-743.

⁴⁶² J. Ki-Zerbo, a.g.e., s.727.

*aldım, hemen aldığım bu ilaç midemdeki tüm içeriği attı ve bu dinsel ayinin acı verici bir etkisini hissetmedim. Bu içecek bir sorundu ve tadı bile kabul edilemezdi ve bu içeceğin her zaman ölümcül olduğunun kanıtlandığını öğrendim”.*⁴⁶³

Afrikalıların sömürgecileri misafirleri olarak gördüklerini daha önce ifade etmiştik. Ancak Avrupalı sömürgeciler Afrikalılara ilk saldıran ve onları oklar, mızraklar ve barut gibi silahlarla şiddetli kavgalarda öldüren kişi oldu. Bu türden sömürge saldırıları temasın başlangıcında olduğu için, Afrikalıları beklenmedik şoka uğratmıştır. Saldırıları tekrarlanıp, oradan buradan dedikodular gelmeye başlayınca, genel kolonyal saldırı konusunun bu ilk kısmından, saldırı suçlarının habercisi olan ikinci aşamaya geçilmiştir. İkinci aşamada yaşananlar ise kaynaklarda canlı tarihsel olaylarla aktarılmış Batı Sudanlıların ayrılmaz bir parçası olan Fildişi halkının kalplerinde tepki yerini öfkeye bırakmıştır.

İkinci aşamada kategorik olarak Afro-Fildişi halkının pozisyonunun savunma şeklinde cereyan ettiğini ve yukarıdaki referanslarda gösterildiği gibi yerleşik bir tarihsel gerçek olduğu söylenebilir. Bu gerçek Afrikalılara yöneltilen suçlamaları reddeder nitelikte olup, sömürgecilere ilk saldıranlar Afrikalılardı sözünün gerçeği yansıtmadığı ortaya koymaktadır. Buna ek olarak İslam âleminin savunucularından Osmanlı ve Araplarının Afrikalılara kötü muamele gösterdikleri sömürgeci suçlamasının da bilimsel verilere dayanmadığını ve Avrupalıların uydurması olduğunu ortaya koyacaktır. Batılı tarihçilerin kitaplarında zenci halk tepkilerinden bahsettikleri unutulmamalıdır. Ancak bu zenci tepkilerinin nedenlerine dair eserlerinden bilgi ise yoktur. Aksine bu türden eserler Afrikalıları barbar ve vahşi olmakla suçlayıcı birçok bilgiye yer vermektedir. Afrikalıların tepkilerinin nedenlerini söylemeleri durumunda kendi barbarlıkları, zencilere yönelik kaotik ölümcül saldırıları başlatanların kendileri olduğu ve Afrikalıların savunma pozisyonunda bulundukları ortaya çıkacaktır ki, bu nu da hiçbir sömürgeci istememiştir.

⁴⁶³ J. Kamm, **a.g.e.**, s.142-143.

Bilginin yeni nesillere ulaşmasını engellemek ve doğruların bilinmesini istememek düşüncesinde olan sömürgeciler, modern kitaplardan bu tür bilgileri de silmişlerdi.Sömürgecinin art niyetli olarak yaptığı bu türden karartmaları ise iğne ile kuyu kazar gibi bilgi kırıntılarıyla toplayıgünyüzüne çıkartmak araştırmacılar üzerinde titizlikle durması gereken bir husustur.Amaçlanan yıllar geçtikçe, sömürgecilerin yaptıklarını Afrika halkının hafızasında unutturmak, böylece sömürgecilere karşı geliştirilecek suçlamaları sonsuza kadar beratarf etmektir. Eski günlerde "yazılan kaldı ve ezberlenen kaçtı" denildiği gibi bazı araştırmacılartrafındantarihsel bilgilerin günyüzüne çıkartılması ile gerçekler kaybolmadan yeni nesillere öğretilir hale gelmiştir. Gözlerden kaçamayan tek gerçek sömürgecilerin yaptıklarına tanıklık edenlerin beyaz Avrupalıların ülke halkına yaptığı adaletsizlik ve hatta Fransız-Avrupa sömürge saldırıları tarihinde Afrikalılara yapılan zulümler olmuştur.

Yaşananlar Fildişi ve Afrika halkının savunma tepkilerinin ortaya çıkmasına neden oldu. Sömürgecilerin gayri insani saldırıları ve işledikleri acımasız suçlar neticesinde artan tepkiler aşiret ve kabile saflarının sıklaştırılmasına ve sömürgecilerigözetlemeye, onlara hakaret etmeye, ileri gidenleri öldürmeye veya silahlı silahlı ayaklanmalara yol açtı.Artık Afrika halkı geleceğini korumak adına direniş gösterme aşamasına geldi. Barbar Avrupalı'nınsaldırgan davranışları, Fildişi ve Afrika halkının kalplerinde derin yaralar açmış buna sebep olarak da sömürgecilerin suçlarını örtbas etmek için yaşananları karatma peşinde koşmaları olmuştur. Geline nokta ise Fransız sömürgecilerin saldırılarına karşı tepki ortaya çıkmış, Louis GustaveBinger'in saldırılarına karşı Fildişi ulusal direniş hareketi başlamıştır. Bu direniş, Fransız sömürgecilerinin ülkeye yönelik saldırıları ve Louis GustaveBinger'e karşı kapsamlı ve genel bir anlam kazanmaya başlamış ve muhtevasında sömürgecilerin işledikleri suçların bir sonucu olarak ortaya çıkan halk tepkilerini barındırmıştır. Hakikatin aksine sömürgecilerin suçlamalarında zalim, mazlum yerine konulmuştur. Yani toprakları zorla çalınan veya öldürülen, hapse atılan veya br meta gibi satılanlar sömürgeciye göre suçludur. Hakikat ise vatani elinden alınmak istenen Afrikalıların can ve mallarını savunma refleksi gösterdiğidir. Buna ek olarak, sömürgeci bu konuyu ele almaktan

imtina ettiği gibi yazılanlar kendi yaptıklarına dokunduğu andan itibaren konuyu genişletmez. Bunun nedeni sanki lisanı haliyle bu konunun kendisiyle hiçbir ilgisi yokmuş gibi davranır.

Bu nedenle, Afrikalı araştırmacı bu kolonyal bilgi serüvenine karşı daima tetikte olmalı, yeni araştırmalara geçmişte yaşananları objektif olarak ortaya çıkarmalıdır. Fildişi ve Afrika halkıyla İslaminkarşılaşmasına, bir diğer ifadeyle Arap ve Osmanlı İslam dünyası tüccar ve vaizlerininAfrikalılara karşı kötü muamelelerde bulunduğuna dair gerçekte hiçbir alakası olmayan iddialarda da bulunmaktadır. Fildişi halkının da dâhil olduğu tüm Afrika halkına yönelik bu türden sömürgeci suçlamalarına karşı gerçeğin farkına varmak ve sürtüşmelerinin tarihi kökenlerini ortaya çıkarmak gerekmektedir. Parçaları bilmeyenin, bütünü bilmesinin zorluğu ikesinden hareketle ülke halkına yönelik sömürge saldırılarının başlangıcını bilmeyenlerin kouyu objektif değerlendirmeyeceğini ifade etmek yerinde olacaktır. İşin aslı Avrupa sömürgecileri ile Afrika halkının sürtüşmesini başlatanların Avrupa sömürgeciler olduğu buna mukabil Afrikalılar nefis-i müdafaaya girişmişlerdir.

D.FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNE KARŞI ULUSAL DİRENİŞ

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Fildişi halkına yönelik Fransız saldırıları yaşanmış ve bu saldırılar Louis GustaveBinger'i ülkedeki Fransız kolonisine resmi bir görevli atanmasından önce gerçekleşmeye başladığına değinmiştik. Bununla birlikte Binger'in faaliyetleri olmasaydı Fransa'nın Fildişi Sahili'ne asla boyun eğdirip sömürgeleştireyeceği söylenebilir. Fransız sömürge saldırıları suçlarına dair kaynaklar ve ülkedeki söylentilere göre Fransız sömürge saldırılarına ve işledikleri suçlara karşı halk nezdinde tepkiler ortaya çıkmıştır. Joseph Key-Zerbbokonuyıl alakalı: “Ama XIX. yüzyılın sonundan itibaren Afrikalılar (Fildişililer ve Batı Sudan) bu yabancıların diğerleri gibi olmadığını fark ettiler. Böylece direniş, Afrika toplumlarını tehdit eden ölümcül tehlike hissinden yardım almaya başladı. Başlangıçta liderlerin tepkisi olarak ortaya çıktı ve azınlık bir insan Avrupa müdahalesini kendi çıkarlarını tehdit eden bir

tehdit olarak gördü ve bu, hayatta kalma içgüdüsünün bir sonucu haline dönüştü”⁴⁶⁴ demektedir. Louis GustaveBinger önderliğindeki yapılan Fransız sömürge saldırılarına karşı Fildişi Ulusal Direnişi düzeyine ulaşan tepkileri ve Fildişi Sahili ve diğer Afrika ülkelerinde, özellikle Batı Fransız Sudan'daki Fransız sömürge saldırılarını doğru bir şekilde anlamak için yaşananlara ayrıntılı değinmek gerekir.

1. Kuzeydoğu-BatıHalkınınSömürgeciliğeKarşıDirenişi

Fransızlara karşı ilk karşı direniş hareketlerinin ülkenin kuzeyinde ve kuzeybatısının doğusunda İslam dininin hakim olduğu bölgelerde daha güçlü bir şekilde vuku bulduğu bilinmektedir. Zikredilen bölgeler Kur'an veya Osmanlı Arap harfli dilinin kültür ve yönetim dili olduğu yerlerdive de buralarda sömürgeciliğe karşı Fildişi ulusal direnişi, ateşkes ve iki taraf arasındaki anlaşma öncesinde mevcut ve aktifti. Hâlbuki ülke halkı ger kalan kısmı sömürgecinin gerçek yüzünü yukarıda belirtilen aşamalardan sonra öğrenmişti. Zikredilen bu döneme kadar ülke halkı, kabileler ayaklanıncaya kadar Fildişi'nin geri kalan bölgelerine sömürgecilerin ayak basmasını engelemişti. Mücadeleler başladıktan sonra Kong, Sigila, Udine, Puna, Pendzkwaw ve Dabakala halklarından Diola veya Mandi, hatta SamoriToure bile iktidar merkezini Fildişi Sahili'nin kuzeyindeki Dabakala, Pune ve ülkenin diğer kuzey şehirlerine nakletmiştir. Tarihçi Osman Primabari de buna işaret etmektedir: “*İmam SamoriToure, hükümet merkezini Dabakala beldesine nakletti*”.⁴⁶⁵ Diğer kabileler de Müslüman Fildişililerin büyük çoğunluğu, onurlu liderleri ve özgür insanları etrafında birleşerek vatansever kahramanları tarafından yönetilen yiğitçe bir direniş gösterdi. Bunların en ünlüsü, lider İmam SamoriToure idi.⁴⁶⁶Fildişi Sahili'ndeki askeri yaşam deneyimlerinden birçok şey öğrenmek şaşırtıcı değildir. Aynı şekilde ülkenin kuzeyindeki bazı yerlerde askeri listelerin olması da şaşırtıcı değildir.Böylece Kuzey halkı sömürgeciliğe ve Binger'e direnmeye sistemli bir şekilde başlamıştır denilebilir. Yıllar boyunca Fildişi Direniş

⁴⁶⁴ J. Ki-Zerbo, **a.g.e.**, s.730.

⁴⁶⁵ O. B. Bari, **a.g.e.**, s.39.

⁴⁶⁶ Samori Toure'nin, kayıtlarda bir putperest olarak doğduğu ve 18 yaşında Müslüman olduğu yazılsa da, 18 yaşında Fildişi Sahili'ne sürgün edildiğini ve burada ticaretin yanı sıra silah, barut ve askeri tecrübeyi öğrendiğini belirtmek gerekir. Bkz. M. F. A. Bari-S. İ. Kreidieh, **Batı Afrika'daki Müslümanlar**, s.203-204.

hareketi İslami akide ruh ile sağlandığı için çok güçlü bir ahlaki hazırlık içindeydi ve bu manevi gücün insanlara kazandırdığı şevkle ülkenin kuzey bölgelerinde sömürgecinin hızla çıkarılmasını sağlayan itici bir güç olmuştur. Bu hakikati bir araştırmacı İslam'ın Fildişi Sahili halkının gönlündeki rolünü ve Batı Sudan'daki sömürgecilikle mücadelenin manevi altyapısını oluşturduğunu şu cümlelerle aktarmaktadır; "*Birçok Afrika tarihçisi, İslam'ın, özellikle Batı, Doğu ve Orta Afrika'da, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başlarında Avrupa işgaline karşı Afrika direnişinde en önemli faktörlerden biri olduğunu iddia ediyor. Bu olgu aynı zamanda, II. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren Afrika halklarının uyanmasına, kurtuluş ve bağımsızlık taleplerine katkıda bulunan en önemli faktörlerden biriydi*".⁴⁶⁷

İslam'ın Batı Sudan'da yayıldığı bölgelerden olan Fildişi Sahili'nin kuzeydoğu bölgelerinde direnişin ruhuna İslam dini eşlik ettiği için güçlüydü. Tarihçi M'Baye Gueye ve AduBoahen tarafından işaret edilen bu husus Albert AduBoahen tarafından "...İkinci nedene gelince, İslam'ın o bölgelerdeki halklar arasında yaygın olması ve de Batı Afrika'nın diğer bölgelerinin halkları arasında daha yaygın olmasından dolayı, kâfirlere boyun eğmeleri hiçbir Müslümanın tahammül edemeyeceği bir şeydi" cümleleriyle ifade edilmiştir. Zikredilen bölge halkları Avrupalılara karşı her geçen gün artan coşku ve kararlılıkla direnmeye başlamıştır. İslamiyet'i kabul etmeyenlerin çoğu bunlardan yoksundu. Selefleri gibi aynı şekilde düşünen yazar Michael Crowder bu duruma: "*Beyazın (sömürge) egemenliğini dayatmak Batı Afrika'daki İslam toplumlarına kâfirlere boyun eğmeleri anlamına gelir. Bu hiçbir Müslümanın dayanamayacağı birşeydir, çünkü bu halklar, Avrupalılara bilinçli olarak daha fazla coşku ve kararlılıkla direndiler ki bu da İslam'ı kabul etmeyenlerin çoğunda eksikti. Senegambia'da, Tadrar ve Mandega imparatorluklarında ve Fildişi Sahili'ndeki Poli bölgelerinde ve nihayet Dahomey'de meydana gelen olaylarda bunları görmek mümkündür*"⁴⁶⁸ cümleleriyle işaret etmektedir. Belki de bu bölgelerdeki ulusal direnişin bu gücünü pekiştiren şey, yöneticilerinin çoğunun eğitilmiş di bu durum bazı çalışmalarda ayne şu şekilde ifade

⁴⁶⁷ Abdükâdir Zabâdiyya, **Dirasetun an İfrikiyyâ Cenûbe's-Sahrâ fi Me'sir ve Müellefâtî'l Arabî ve'l-Muslimîn**, 1. Baskı, Dîvânü'l-Metbûât el-Câmi'îyye yay., Cezâir, s.201.

⁴⁶⁸ A. Zabâdiyya, **a.g.e.**, s.7, 128.

edilmektedir: “Afrika, bizzat Afrikalılar tarafından yönetilmeye devam etti ve idarecilerin çoğu sömürgecilik gelene kadar yüzyıllar boyunca muallimlerden başkası değildi...”⁴⁶⁹

Anlatılanlara ve kaynaklara dayanarak Fransız sömürgeciliğinin bildiği en uzun direnişin, Batı Sudan'da başlayan ve Fildişi Sahili, Mali, Gine, Burkina Faso ve diğer Batı Sudan ülkelerini de içine alan Afrika direnişi olduğunu teyit etmektedir. Afrika Fildişi Direnişi Afrikalı kabile liderleri tarafından yönetilmiştir. Fransız sömürgeciliğinin askeri güçleri ve gelişmiş silah gücüne rağmen, Batı Sudan'ın Kuzey Fildişi Sahili bölgeleri Fransız sömürgeciline karşı en uzun direniş dönemini yaşamıştır. Batı Sudan'ın kahramanlarından biri olan komutan SamoriToure'den vücadele arkadaşlarından birkaçının isimlerinden bahsedilmesine rağmen Batı Sudan'da birçok lider etrafında toplanan ve direniş gösteren ordular oluşturulduğu da bilinmektedir. Tarihçi Eves Person, Samori'nin işgale karşı mücadelesini anlatırken bu husustan bahsetmektedir. SamoriToure'nin direnci, Afrika'da sömürge gücünün karşı karşıya kaldığı direnişler arasındaki en uzun olanıdır. Bu nedenle, SamoriToure'nin Afrikalı yurtsever gençliğin sembolü olması şaşırtıcı değildir.⁴⁷⁰ Hatta bazı tarihçiler bu direniş döneminin 17 yıl sürdüğünü ifade etmekte ve bunlardan biri bu direnişi: “SamoriToure, Avrupa sömürgeciliğinden önce ve sonra Batı Afrika'da önemli rol oynayan Afrikalı Müslüman liderlerden biridir. Samori, Fransız sömürgeciliğine karşı 1881'den 1898'de yakalanmasına kadar yaklaşık 17 yıl savaşımaya devam etmiştir”⁴⁷¹ cümleleriyle ifade etmiştir. Fildişi Sahilli araştırmacı Dombiya Bengâli de 17 yıllık bu direniş hareketini; “İmam SamouriToure'nin hareketi, yaklaşık 17 yıl Avrupa-Fransız sömürgeciliğine

⁴⁶⁹ Muhammed Fazil Ali Bari-Sa'îd İbrahim Keerbadî, **el-Muslimûn fi Garbi İfrîkâ Terihun ve Hâdaratun**, 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2007, s.164.

⁴⁷⁰ A. Zabâdiyya, **a.g.e.**, s.70.

⁴⁷¹ Selma Kerime, Mustêdâ Suat, “el-isti'mâru'l-fransiyye fi' Garbi İfrîkya Senegal nemuzecen 1854-1960”, Tebessa Üniversitesi 'İslamiyye ve 'İctimaiyye, Tarih bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezâir 2017, s.71.

direnmede önemli bir rol oynadığı için bu direniş hareketlerinin başında gelmektedir"⁴⁷² cümleleriyle açıklamaktadır.

Böylece, Fransız sömürge saldırısına karşı Fildişi milli direnişi, Fildişililerin Louis Gustave Binger'in önderliğindeki Fransız sömürgecisinin ihanetini keşfetmelerinin ardından sömürgeciliğin başlangıcından itibaren başladığı söylenebilir. Acımasız idarecinin kullandığı acımasız yöntemlere tepki olarak Fildişi Sahili'nde sömürgeciliğe karşı benzer şiddetli gerilla savaşları patlak vermiştir. Kuzey Fildişi Sahili halkının, sömürgecinin gerçek yüzü ve niyetinifark etmesinin hemen akabinde Fransız sömürgeciliğine karşı çıkmış ve direnmeye başlamıştır. Müslüman Fildişi halkı, Louis GustaveBinger liderliğindeki acımasız Fransız sömürgeci hareketlerine karşı işin başında bir zafer kazandıkları andan itibaren kahramanlık ve ulusal direnişi somutlaştıran vatani savunmak için ulusal cihat mücadelesi bayrağını taşımaya başlamışlardır. Bu durma dair kaynaklara dayanarak, Batı Sudan'ın sömürgeciliğe karşı direnişin en yoğun yaşandığı bölgelerden biri Fildişi Sahili'nin kuzey bölgeleri olmuştur. Çoğu kaynak Batı Sudan halklarından olan Fildişi halkının Fildişi Sahili'nde ve diğer Batı Afrika ülkelerinde sömürgeciliğe direnmek için çeşitli yollar ve araçlar geliştirdiklerini aktarmaktadır. TerihuEfrikî el Âmm adlı çalışmada konu ile alakalı: "... Batı Afrika halklarının, her şeyden önce sömürge sisteminin kurulmasına engel olmak için çeşitli stratejiler ve taktikler geliştirdiği açıktır ..." ⁴⁷³ denilmektedir.

Kuzeyde, Kong Krallığı'nın kurucusu, lideri ve komutanı Şeyh SikuWatra, komutan Samanogo, komutan Kombi ve Wattara, Şeyh KaramokuDari ve komutan Sokollu Mori gibi direniş liderlerinin hepsinin savaş tecrübesi olduğu bilinmektedir. Ayrıca Puna bölgesinde, Puna İslam krallığı kurucusu Garzia olarak bilinen lider ve komutan Dagombia da milli direniş hareketlerine katılmıştır. Kapadogo İslam Krallığı'nın kurucusu kahraman VakapaToure'nin yanı sıra lider MutarToure, kahraman

⁴⁷² Dumbiya Bangaly, "Eseru'l-İslam fi hayâtîMuctema 'Côté' Ivoirefi'n-nisfi's-sânîmina'l-karnî'l- 'işrîn", Zaytuna Üniversitesi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Tunus 2015, s.37.

⁴⁷³ M. Gueye, A. A. Boahen, "el-Mübâderet ve el-Mukâvamat" s154 vd.

ManjibiAhmed, Komutan Vakropemba ve kuzeydeki diğer kahramanlar ile en kıdemli lider SamoriToure'nin milli direniş hareketlerinde önde gelen kişilerden olduğu bilinmektedir.Sonuç olarak, Fildişi Sahili'ndeki İslam krallıkları, Batı Sudan'daki diğer İslam krallıkları gibi, sömürgecilik ateşine karşı ellerinden gelen her şeyle direnmede önemli bir rol üstlenmiştir. Fildişi Sahili ve diğer Batı Sudan'daki İslam krallıkları İslam'ı desteklemede ve cumhuriyet boyunca savunmada önemli bir rol oynamıştır.⁴⁷⁴ Barbar sömürgeciye karşı maddi ve manevi bu gücüyleBatı Sudan halklarının bir parçası olarak kabul edilen kuzey Fildişi Sahili halkları da direnişe geçmiştir.

Sonuç olarak sömürgeci, Endülüs devleti yıkılmış ve Osmanlı devleti de yıkılmaya yüz tutmuş olsa bile onlardan korkmaya devam etmekteydi.Ne var ki Fildişi Sahili veya Batı Sudan'ın tüm halklarına manevi ve askeri destek verebiliyorlardı.Bu da sömürgecinin bu halklardan kabul görmemesine ve bu bölgeleri zaman zaman terk etmesine neden oluyordu.Kitab-u Mevâtî's-Şuubi adlı çalışmada bu durum; “Bu Avrupalılar, Müslümanların gücünü Afrika'da buldular, bu yüzden oraya girişlerinin zor olduğundan emin oldular.Bu Müslümanların Endülüs'ü desteklemesi de olasıdır, bu yüzden kıyılarda kalmayı ve içeride macera yaşamamayı düşünmüş olabilirler”⁴⁷⁵ cümleleriyle yer almıştır. Fildişi Sahili kuzey halkının kanları ve canları pahasına direnmesi tadire şayandır. Direniş hareketleri bölgedeki İslam krallıklarının kabile liderleri ve orduları tarafından yönetilmiş ve bunların en ünlüsü, lider İmam SamoriToureolmuştur.⁴⁷⁶ Fildişi Sahili ulusal direnişinin sadece kuzeyde durmadığını, bilakis çoğu pagan olan Baoli kabilelerinin de isyan edip sömürgeciliğe direndiğini belirtmek gerekir.⁴⁷⁷Ebu Haşne ve Mediabi Meryem adlı araştırmacıların belirttiği gibi: "SamoriToure'nin direnişine ek olarak, Fransızların kıyıda içeriye sızmasını başından itibaren düşmanca tepkilerle yönlendiren Fildişi Sahili'nde ikamet eden Baoli halkının

⁴⁷⁴ M. Soro, a.g.t., s.63.

⁴⁷⁵ Mahmut Şakir, *Mevâtini's-Şuûbi'l-İslâmiyye fi İfrikiiyyeMali, el-Mektebu'l-İslamî*, Dımaşk, 1977, s.63-66.

⁴⁷⁶ Tarihsel kaynaklarda Fildişi Sahili'ndeki İslam krallıklarının çöküşünün nedeni konusunda çelişkili bilgiler yer almaktadır.

⁴⁷⁷ Ülkenin kuzeyinden gelen ulusal direnişle ilgili bilgiler gerektiği gibi mevcut değildir. Ülkenin araştırmacıları bu konudaki araştırmalarını artırmalıdır.

direnşini de görüyoruz" direniş hareketleri Fildişi Sahili'nin sadece Kuzey bölgelerinde cereyan etmemiştir.

Eski kaynaklarda bahsedilen önemli bir nokta da Fransa'nın sömürgecilik alışkanlığında sömürge tarihi boyunca askeri güce dayandığı hususudur. Sonuç olarak Fransa, Kuzey Fildişi Sahili bölgesinde Batı Sudan'da Siguila şehrine girmeye çalışan Kaptan Menard liderliğinde Siguila'ya biraskeri harekât yapmıştır. Ancak 1892 Ocak ve Şubat arasında Sofa SamoriToure'nin orduları olduğu için buharekat gerçekleştirilememiştir. Akabinde Fransa ikinci defa Teğmen Vigy'yi göndermiş ancak hastalıktan aniden ölmesi üzerine komutan SamoriToure ile karşılaşamamıştır. Bundan sonra, tüm Fransız sömürgecilerinin bazen ulusal direnişle kaybettiği ve bazen da kanlı sömürgecilik kayıpları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum Fransa'nın 1893'te Louis GustaveBinger'inresmen vali olarak atandığı döneme kadar bölgeyi terk etmesine neden olmuştur.⁴⁷⁸

2. Baoli Halkının Etien Komenan Liderliğinde Sömürge Direnişi

Fransızların askeri güçkullanmasına dair bilgilerden hareketle, iki ticari ve askeri sefer ile Poli'yeaskeri güç sevketttikleri bilinmektedir. Askeri hamle, Teğmen Armand ve meslektaş Teğmen Dutta Frustost tarafından yönetilmiştir. Konu ile alakalı Kitab-u Efrikiyye el-Âm adlı çalışmada konu ile alakalı şu bilgilere yer verilmektedir: "Sahilden Poli ülkesine gönderilen ilk Fransız misyonu iki seferle başladı. Bunlar: Teğmen Armand Dutta Franst, Şubat 1891'de yürütülen askeri harekât ve Mart 1891'de Futuria ve Papillon tarafından yürütülen ticari faaliyet".⁴⁷⁹ Böylece, TiaSali bölgelerinde Poli halkı ile de direniş başlamış ve Polili lider güçlü direnişle sömürgecilere karşı gelmiştir. Poli ulusal direnişinin, liderleri Etienkomenan aracılığıyla Fransız sömürgeciliğine karşı gelmiş ayrıca Polili kahramanlar Fransızlara karşı zafer kazanmış ve onlara zarar verip onları öldürdüğü ve sonunda Fransızların kaçtığı bilinmektedir.

⁴⁷⁸ E. Haşne-M. Meryem, a.g.t., s.40-53.

⁴⁷⁹ M. Gueye, A. A. Boahen, "el-Mübâderet ve el-Mukâvamat" s141 vd.

Buna göre Fransa, Teğmen Staup'un öncülüğünde askeri bir operasyon başlatarak Poli'nin Fildişi Sahili halkını cezalandırmak istemiş, bu nedenle de ikinci askeri hamleyi başlatmıştır. Konuyla alakalı **Kitab-u Efrikiyye el-Âm** adlı eserde şöyle söylenmektedir: “Fransızlar Poli'yi cezalandırmak istedi, bu yüzden Teğmen Staub'un önderliğinde bir askeri hamle başlattılar. Ancak Etienkomenan güçleri 11 Mayıs 1891'de karşı saldırıya geçti ve hemen ardından sömürgeci güçler kıyıya doğru geri püskürtüldü”. Bu askeri hamle Fildişi halkının Fransız sömürgeciliğine karşı elde ettiği başarılarından biridir. PoliThyassalehalkınınbu karşı harekatta hedefi, o bölgedeki Fransız sömürgeci istilasını durdurmaktır. PoliThyassale halkı lideri EtienneKomenan bu saldırıyı durdurmaya kararlıydı.Fransız komutan güçlü direnişle karşılaşınca sahile geri dönmek zorunda kaldı. Bu arada EtienneKompnan, Voiture ve Bayonne henüzThyassale'ye ulaşmadan onara suikast düzenledi.⁴⁸⁰ Fransa meselenin zorluğunu görünce barış antlaşması teklif ederek diplomatik yola başvurdu.Poli halkı ise verginin ödenmesi koşuluyla bu barışı teklifini kabul etti.Vergi ödemesi antlaşması Fransızların Fildişi Sahili'ndeki Poli halkına kötü muamelesi ve ihanetlerinin cezası olarak tazminat ödemeyi, buna mukabil onlara da bölgede ticaret yapma hakkı vermekteydi. Ebu Haşne ve Mediabi Meryem çalışmalarında konuya: “...güç kullanımı başarısız olunca, Fransızlar diplomasiye başvurdu ve 29 Aralık 1892'de Baoli De Tiassalé ve Et Niamey'deki Polili halklarla bir anlaşma imzalamayı başardılar. Buna göre kıyıda Afrikalılar ve Avrupalılarla ticaret yapma özgürlüğü karşılığında 100 ons altın tazminatvermeyi kabul ettiler...” cümleleriyle açıklık getirmektedir. Aynı kişilerin çalışmasında antlaşmanın sömürgecilere bölgede iş yapma hakkı verdiğini: “Bu antlaşma sayesinde Fransızlar, Mart 1893'te askeri maceraları nedeniyle Batı Sudan'da zaten ünlü olan Jean-BaptisteMarchand tarafından yönetilen ikinci seferlerini Poli ülkesine gönderebildiler”⁴⁸¹ cümleleriyle izah etmektedirler.

Yukarıda anlatılanlara dayanarak, Fransız sömürgecilerin, EtienneCompiegne liderliğinde Fildişi halkına karşı saldırılarını kaybettikten sonra, Fildişi halkıyla antlaşma

⁴⁸⁰M. Gueye, A. A. Boahen,"el-Mübâderet ve el-Mukâvamat" s141-143.

⁴⁸¹ E. Haşne-M. Meryem, a.g.t. s.40.

imzalamayı başarmak için diplomatik yönteme başvurdıkları görülmektedir. Bu Fransa'ya, daha önce de belirtildiği gibi, bölgede ticari çalışma yapmaya devam etme hakkını vermiştir. Ortaya çıkan bu yeni durum Fransız Komutan EtienneCobaina'nınThyassalles bölgesindeki ve diğer yönden ülkenin kuzeyinde lider SamoriToure'nin varlığının Fransa için tehlikeli olduğunu fark etmesine yol açmıştır. Özellikle sömürgeciliğe karşı aralarında anlaşmalar yapılması yanı sıra, bölgede liderlerin varlığı Fransa'nın ülkeyi s m rgeleştirmesini zorlaştırabileceğini göstermektedir. Bunun  zerine Fransa Devleti, Komutan EtienneCompiegne'den kurtulmak, yani onu öldürmek için bu anlaşmadan yararlanmak istemiştir. Ölüm fereninin çıkarıldığını  ğrenen, Etienne onlardan önce Bandamanehri yakınına gelerek, burada Jean-BaptisteMarcinile  l mc l çarpışma vuku buldu. Konu **Kitab-u Efrikiyye el- m** adlı çalışmada şu sözlerle ifade edilmektedir: *“Fransızlar, ikinci istikş fi seferlerini 1893 yılının Mart ayında Poli ülkesine göndermeyi başardılar ve askeri maceraları nedeniyle  n  Batı Sudan'da yaygın olan Jean-BaptisteMarchandbu sefere liderlik etmiştir. Bandamanehri  zerinde, Tiyasala yolunun ortalarında Marchand, "Tiyasala'ya beyaz bir adamı sokmamaya" kararlı olan EtienneCompiegne'nin direnişiyle karşılaştı”*.⁴⁸² Böylece Fransız askeri macerası komutanına karşı EtienneCompiegne başarı kazanmıştır. Poli'nin lideri aralarında meydana gelen savaşta Jean-BaptisteMarcin'imağlup ettiğinden, Fransa onu ne  ld rebilmiş ne de yenebilmiştir. Böylece Jean-BaptisteMarcin, Tiyasala bölgesi yerine Grand Lahu bölgesine geri dönmek zorunda kalmıştır.

Ayrıca Thiasale'ye doğru yola çıkan Teğmen Armande Teğmen ve Tavemost liderliğindeki askeri sefer de direnişle engellenmiş ve Thiasale bölgesine yakın bir yerde ld r lm şlerdi. Sömürgeci işlerin kendileri için zor olduğunu görünce,⁴⁸³Monty ordusuyla Thiasale'nin kuzeyine doğru  akılmiş, ancak Fildişi halkı burada da Fransız sömürgecilere karşı direnmeye devam etmiştir. Bu durum  zerineMonty bölgeden geri

⁴⁸² Albert Adu Boahen, " fr ky  fi'muv cehathu el-Tehaddî el-isti'm r " Tarih Afrikiyâ el- mm, C.VII, **Unesco**, (1990), s.23-28; M. Gueye, A. A. Boahen, "el-Mübâderet ve el-Mukâvamatü" s140-143.

⁴⁸³ Jean-No l Loucou, **La C te d'Ivoire Coloniale 1893-1960**, Editions FHB, yay CERAP, Abidjan 2016, s.53.

dönme emri vermiştir. Şunu da ifade etmek gerekirseMonteil seferi, Poli'den daha güçlü bir direnişle karşılaşmış, Usu'da, Thiasale'nin kuzeyinde, Ahuakro'da ve 25-28 Aralık tarihleri arasında Moronou'dabu Fransız sömürgecilerine karşı ayaklanmış ve karşı saldırılarda bulunmuşlardı. Poli'nin bu inatçı direnişinin bir sonucu olarak, Monty, Şubat 1895'te sahile dönmek zorunda kalmıştır.⁴⁸⁴

Kaynak ve referanslar, Jean-BaptisteMarcin'i Grand La'ya döndükten sonra bir grup insanla birlikte Thiasale ile tekrar savaşmasına yardım etmek için hazırlandığını ortaya koymaktadır. Böylece ordusu Thiasale ile savaşmak için harekete geçmiş ve direniş bir hafta devam etmiştir.Komutan EtienneKompnan, sömürge ordusunun birçok masum insanı öldürdüğünü görünce direnişten vazgeçmiş, bazıları bu geri çekilmeyi kaçmak, bazıları taktiksel bir geri çekilme olarak nitelendirmiştir. Ger çekilme üzerine çatışma alanı sömürgecilerin eline düşmüştür. Marchan daha sonra, 120 kişilik bir kuvvet topladığı GranLahu'ya dönmüş ve bir hafta sonra 18 Mayıs 1893'te Thiasele'i işgal etmeyi başarmıştır. Etienne Kompnan'ın çekilmesinden bir hafta sonra Thiasale'nin bazı kısımlarını işgal edilmiştir.⁴⁸⁵Komutan EtienneKompnan'ın yanı sıra, Poli halkının direnişinde ana organizatör YaoGuié olmuştur.⁴⁸⁶

Fransa bunu görünce Teğmen Staup liderliğindeki orduyu Thiasale'denElomouen halkıyla savaşmak için başka bir bölgelere göndermiştir. Artık Fransız işkence politikası Thiasale bölgesinin tam işgali için Fildişi halkına uygulanmaya başlanmış, ancak Elomouen halkı Fransızlara direnmiş ve Fransızlara pek çok kayıp verdirmiştir.Bu direniş Thiasale'daFransa'nın ordusuyla çıkana kadar ağır kayıplar vermesine neden olmuştur. Fransa, Teğmen Staup liderliğinde bir orduylaElomouen halkıyla savaşmasını emretmiş, Ülke halkı sömürgecilerle çok şiddetli çarpışmalar yaşanmış ve Fransız askerlerinin çoğu yok edilmiştir. Ancak Fildişi Elomouenhalkı, Fransız ordusu komutanı

⁴⁸⁴M. Gueye, A. A. Boahen,"el-Mübâderet ve el-Mukâvamat" s140-144.

⁴⁸⁵ E. Haşne-M. Meryem, a.g.t., s.40.

⁴⁸⁶ J. N. Loucou, **a.g.e.**, 48-23.

Teğmen Staup'u öldürdükten sonra Fransızlar bölgeyi terk etmiş, bu suretle Fransa bu savaşı kaybetmiştir.⁴⁸⁷

Fildişi Sahili'nin güneyinde bulunan Dabou bölgesinde Fransız sömürgecileri Adjoukrou halkına ağır insan hakları ihlalleri gerçekleştirmiştir. Yaşatılan tecavüzler Adjoukrou halkının Fransızlara karşı şiddetli direnişine neden olmuş, bölgede bulunan Fransızların büyük çoğunluğunu ortadan kaldıran bir direnişle karşılaşmışlardır. Fransızların bölgeden çıkmasını sağlayan da bu direniş olmuştur. Tarihçi LesFolé'nin belirttiği gibi: "*Dabou kentindeki Fransızlar haddi aşarak Dabou halkının haklarını ihlal eden bir operasyon gerçekleştirdi ve Adjoukrou halkının tepkisi, 1891 Mayıs ayında Fransızları öldürmek şekliyle Fransızlara karşı direnmek olmuştur*"⁴⁸⁸ çok şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.

3. Kafali ve Sansandra Nehri Mevzilerinde Fildişi Direnişi

Binger askerî harekâtını Kafali ve Sansandra bölgelerine gönderdiğinde bölge halkı şiddetli bir şekilde direnmiş, ancak Fransız komutan, savaş için ulusal hazırlıkları görünce bölge halkıyla savaşa girmeye cesaret edemeden anlaşma yolunu tutmuştur. Ferdina Bidaud liderliğindeki Fransız askerî harekâtı, Kafalînehrine ulaşınca kadar devam etmiş ancak bu komutan, halkın hazırlıklarını görünce, özellikle de Thiasale'de Fransa'ya verilen zararı ve de ordu komutanının öldürülmesini hatırlayarak, Kafalî halkına karşı direnememiştir. Bu da kendisini Drewin'deki Bölge Hâkimi Drew ile anlaşma yolları aramaya sevk etmiş fakat bunda da başarısız olmuştur. Aynı şekilde Sansandra bölgesinde Letina Araco, Letina Kwaykiriz ve Grand La Hoda başarısız olmuştur. Çünkü zikredilen iki bölgede de halkın yoğun direnişiyle karşılaşmışlardır. Teğmen Arargo liderliğindeki diğer Fransız askerî gücü, Mart 1891'de Sansandra'nın her tarafına girmeye çalışmış ama halk direniş göstererek gelenleri engellemiş ve bir anlaşma da yapmamıştır. Bir netice alamayacağını anlayan Teğmen Arargo bu yüzden bölgeyi terk etmiştir. Grand La'ya girmeye çalışan Fransız sömürgeci birliklerine ise Letina Quaker Ykz komuta etmekteydi. . Grand La da bölge halkının direnmesi ile

⁴⁸⁷ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.52.

⁴⁸⁸ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.52.

karşılaşmış, o da anlaşma yapmaya çalışmışsa da başarısız olmuştur. Sonuçta ölümü ile sonuçlanan bir direnişle karşılaşmıştır.⁴⁸⁹

4. GbuékroHalkının KouassiGbuéké Önderliğinde Sömürgecilere Direnişi

Fildişili Ulusal Direnişi sadece kuzeyde veya sadece Thiasale bölgesiyle sınırlı olmamış, ülkenin merkezinde de direnişlerin yaşandığı ve bu bölgelerdenen önemlisinin başta Geeky Crow bölgesi olduğunu belirtmek gerekir. Thiasale bölgesinin bazı kısımlarının kaybedilmesinden sonra Marchan, Louis Gustave Binger'in emirleriyle hareket geçmiş ve Marchan ve Giki Koro bölgelerine yönelmiş ancak Gibo Peki Crore komutasındaki Bouake halkının direnişiyle karşılaşmıştır. Ebu Haşne ve Mediabi Meryem çalışmasında konuylaalakalıbu duruma şu sözlerle işaret etmektedir: “Marchan daha sonra kuzeye doğru yürüyüşüne devam etti ve Kasım ayında Fransızların daha sonra Bouake adını verdiği Gbuékékro'ya girdi. Ancak o şehirde, daha sonra SamoriToure ile ittifak kuran komutan KouassiGbuéké'nin direnişiyle karşılaştı. Bu nedenle Marchan, Kong'a yürümek zorunda kaldı ve oradan Paris'e, hem Samouri Toure hem de İngilizlerin saldırılarını önlemek için bu şehri işgal etmek ve "Diola" Kong ile bir anlaşma imzalamak için bir operasyon yapılmasını isteyen bir çağrı yaptı.Eylül 1894'te Thiasale'yeAralık ayında başlatılan Monty hamlesi bu talebe bir cevap olmuştur”.⁴⁹⁰Louis Gustave Binger'in Marchan liderliğindeki orduya verdiği emir ile Gbuékékro bölgesini işgal edemeyeceği ve Kong bölgesine giren Monte ordusunun da aynı şekilde zikredilenbölgeyiışgal edemeyeceği hususunda kaynaklarda ciddi malumatlar bulunmaktadır. Kuzey halkının çoğunluğunu Müslümanlar, Geo Pickikro halkının ise pagan çoğunluk oluşturmalarına rağmen aralarındaki ittifak direniş üzerinde olumlu bir etki yapmıştır. Bu da Louis GustaveBinger'i kendi grubu aracılığıyla bu bölgeleri kolayca işgal etmesini engellemiştir. Sömürgeci Avrupalılar bölgeye geçmeden önce de farklı inançlara sahip bölge halkı arasında bir ittifaklığın varlığı da bilinmekteydi.

⁴⁸⁹ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.53.

⁴⁹⁰ E. Haşne-M. Meryem, **a.g.t.** s.40.

Fildişi toplumu, tepki derecesinden milli direniş seviyesine ulaşana kadar sömürge saldırıları, tüm hücreleriyle acımasız ve barbar sömürge saldırılarına muhatap olmuştur. Buna mukabil Fildişi Sahili'nin tüm bölgelerinde direnişlerle karşılaşmışlar hatta sömürgeciliğe karşı savaş ülkenin her yerini içine almıştır. Bununla birlikte geçmişte olduğu gibi bazı güneyli paganların kuzey halkıyla birlikte çalıştığı bir noktaya ulaşılmıştır. Louis Gustave Binger, ülkenin her yerinde Fildişi Sahili Ulusal Direnişine karşı başarısızlığını ve kaybının farkına vardığında ise doğrudan anlaşma yoluna gitmiştir.

Bütün olumsuzluklarına rağmen Binger'in organizasyonundaki teşkilatlanma ile Fransa'nın sömürge hedeflerinin çoğuna ulaşmayı başardığını ve sömürge yönetiminde ortaya koyduğu yöntemlerin Fransa için yol gösterici olduğu söylenebilir. Zira Binger'in planladığı eylemleri, arkasından gelenler aynı şekilde uygulamış ve bu sayede Fransız sömürgeciliğinin bölgede kalıcı hâbeşmesi sağlanmıştır. Bu idari planlamanın ayrıntılarına istinaden kendisinden sonra gelen herkesin Binger'i örnek aldığı söylenebilir.⁴⁹¹ Sonraki dönemlerde sadece idareciler değişmiş yol ve yöntem ise Binger'in takibi şeklinde devam etmiştir. Sonuç olarak Fransız politikası ülkenin Fransa tarafından doğrudan yönetilebileceği buna karşılık yerli hıkn yönetimden uzaklaştırılacakları bir tutuma dönüşmüştür. Sonuçları çok kötü olan politikalarını Fransa haklı çıkarmak için Fransız entegrasyon veya asimlasyon⁴⁹² politikalarını devreye sokmuştur.

⁴⁹¹ Louis Gustave Binger'in sömürgeciliğin hedeflerine ulaşmak için kullandığı araçlardan biri misyonerlik ve sömürge eğitimidir. Ancak ondan önce İslami eğitim, Fildişi Sahili'nin Ortaçağda ülke tarihinde bildiği sağlayan ilk terbiye eğitimidir. Bu Avrupa sömürgeciliğinin ortaya çıkmasından yüzyıllar önceydi. VII. yüzyılda Batı Sudan'ın ayrılmaz bir parçası olan Fildişi Sahili'ne İslam'ın girdiği ve ardından bölgedeki Müslüman tüccarlar ile yayılmasının gücünü bulduğu zamandan beri, Kuran okulları ve eğitim halkaları ülkede özellikle kuzeyde yaygınlaştı. Kong, XVII. yüzyılda ülkenin kuzeyinde ilk eğitim üniversitesinin kurulduğu yer ve Kentin adıyla "Kong Üniversitesi" olarak adlandırılmıştır. İlk Fransız sömürge okulunun Elima bölgesinde MS 8 Ağustos 1887'de kurulması dikkat çekicidir.

⁴⁹² Ahmet Tahir, **İfrikıyyâ Fusulun Mine'l Mazi ve'l-Hadîr**, el Mektebetu'l-Efrikıyye, Daru'lMa'ârif, Kahire 1975, s.180.

E.LOUÏS GUSTAVE BİNGER'İN ÜLKE İDERLERİYLE YAPTIĞI ANLAŞMALAR

Louis GustaveBinger Fildişi Sahili'nde askeri hareketlerini hızlandırdığı dönemde tek yetkili hale gelmiş ve başarısızlıklarını örtmek için geçmişte bölge halkı ile yapılan anlaşmalara sığınmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Binger'in: "Fildişi Sahili'ne hareket edersek, Fransa'nın Fildişi Sahili'nde bulunan Grand Bassam ve Aseni yöneticileriyle 1838-1842 arasındaki dönemde Bouyer-Willamy denetiminde Afrika hükümdarlarıyla anlaşmalar yaparak etkisini pekiştirdiğini görürüz" dediği kaynaklarda yer almaktadır. Binger'in bu sözleri Fildişi Sahili'nden Fransız sömürgeciliğine karşı başarılı olan ulusal direnişten sonra söylemesi ise muhtemelen içerisinde bulunduğu olumsuz durma bir çare aramak içindir. Zikredilen anlaşmaların muhtevaları ise şunlardı⁴⁹³.

1. 1842 Antlaşması

Grand Bassam Kralı Piter, 19 Şubat 1842 tarihinde Batı Afrika Kıyıları Donanma İstasyonu Komutanı Edward Bouyer adına geminin deniz teğmeni ve kaptanı AlphonseFlorio ile bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma maddeleri şunlardan ibaretti:

Madde 1: Fransa Kralı I. Philip, Grand Bassam ülkeleri ve nehirleri üzerinde mutlak egemenliğe sahip olarak Fransızların yararlı ve gerekli olduğuna karar verdikleri kaleleri kurma, toprak satın alma ve edinme hakkına sahiptir ve bölgede Fransa dışında hiçbir ülkenin egemenlik hakkı yoktur.

Madde 2: Grand Bassam Kralı Piter ve ülke liderleri arazilerinin 1.000 metresini Fransa'ya tahsis eder.

⁴⁹³ Geniş bilgi için bkz. **L'afriqueoccidentalefrançaise ED Crété La CoteD'Ivoire**, Imprimerie Typographique yay., Paris 1906.

Madde 3: Bu ayrıcalıklar karşılığında⁴⁹⁴ Fransızlar, anlaşmayı onayladıktan sonra Kral Piter'e on parça endüstriyel kumaş, on tüfek, bir torba tütün, bir şemsiye, beş beyaz şapka hediye verecek.

Madde 4: Fransa, nehirleri ve bunların kollarını gezinme hakkına sahip olacaktır.

Madde 5: İki taraf arasında bir anlaşmazlık çıkması durumunda ülkeye gelen bir savaş gemisi ilk komutanınabı hususta danışılacak, o da kararında adalete uymak zorundadır.

Madde 6: Tüccarlara güvenlik sağlanmalıdır.

Madde 7: Antlaşma 19 Şubat 1842'de imzalanır imzalanmaz yürürlüğe girecek.⁴⁹⁵

Bu antlaşma ile Fransa'nın Grand Bassam üzerindeki kontrolünü pekiştirmek istediğini bunu da biraz kumaş, bir şemsiye ve birkaç şapka karşılığında koparmak istemiş, toprak ve nehirleri kullanma hakkını elde etmek istemiştir. Antlaşmanın onaylanmasından sonra, Fransız ajanları bölgeye yayılmış, Amiral Debray, 19 Aralık 1842 tarihinden durumu şu şekilde özetlemiştir: “*Bölge birkaç Fransız ticaret acentesinin kurulmasına tanık oluyordu ve bu anlaşmanın meyvesi ile Fransa, bölgedeki ticari etkisinin genişlemesini sağladı*”. Ardından Debray, hükümetten bu tüccarlara nüfuzlarını güçlendirmeleri ve ticari acentelerini desteklemeleri için yardım etmesini istedi. Amiral ayrıca, Fransa'nın her zaman yaptığı gibi, vatandaşların Fransız kontrolünün ağırlığını hissetmeleri için bölgede askeri tesisler kurmaya başladı. Tüm bunlar aslında gerçeği yansıtmamaktadır çünkü daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere, zikredilen tarihlerde Fildişi Sahili, Fransa'nın kontrolü altında değildi.

⁴⁹⁴ Bu avantajların neler olduğuna Fransa değinmemektedir. Bu nedenle Fildişi araştırmacılar daha net ve bilimsel olarak bu alanda araştırmalara devam etmelidir.

⁴⁹⁵ Roger Villamur et Leon Richaud, **Notre Colonie de la Coted'Ivoire**, Librairie Maritime et Coloniale, Paris 1903, s.10.

2. 1843 Antlaşması

Bu antlaşma, Asene Kralı ile Teğmen M.Fleuriot arasında 4 Temmuz 1843 tarihinde imzalanmıştır. Antlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:

Madde 1: Kralın, liderleri de dahil Asene'nin tüm halkının, ülkeyi Fransız ulusuyla birleştiren dostluğu ve ittifakı yüceltmesi. Bu ittifak 1773'den 1850'e kadar Fransız Kralı Louis Philippe'in egemenliği altına giriş ve uygun gördüğü şeyi kurmak için kendisine topraklar üzerinde mutlak egemenlik hakkı vermiştir.

Madde 2: Kral ve kabile liderleri, bu antlaşmanın varlığıyla ülkenin menfaatlerinden yararlanmaya devam edecekler ve bu hak Kral Louis Philippe'e ait olduğu için yabancı güçlerle başka anlaşmalar yapılmamasını gerektiriyordu. Bu sayede hiçbir ülke Asene topraklarında tesis kurma hakkı kazanamamıştır.⁴⁹⁶

Madde 3: Kral ve yerel liderler, Fransızlara şahsiyet ve mal varlıklarına saygı göstermeye devam ederler ve köylüler ile Fransızlar arasında sorunlar ortaya çıkarsa, teğmen konuyu öğrenmek için ilgili makamları bilgilendirir.

Madde 4: Bu antlaşma sayesinde, Kral ve Asene'nin liderleri, Fransız sularında özgürce ve barışçıl bir şekilde yelken açabileceklerini garanti ediyorlar.

Madde 5: Bir olay (boğulma veya benzeri) meydana gelirse, kurtarıcılar kurtarılan şeylerin üçte birini alır ve geri kalanı asıl sahiplerine verilmek üzere bölge liderlerine teslim edilir.

Madde 6: Kral ve şefler, nehrin kaynağından kuzeye doğru deniz ile nehir arasındaki araziye terk ederler, güvenlik kontrolünden sorumlu subay sınırları belirler ve Fransız Kralına sınır çizim ofisi için uygun alan seçimini verir.⁴⁹⁷

Madde 7: Bu ayrıcalıklar karşılığında, Fransız Kralı, Asene Kralı ve liderlerine tam koruma sağlar. Antlaşmanın kabulü durumunda, iki taraf aşağıdaki hükümleri kabul eder:

⁴⁹⁶ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.25.

⁴⁹⁷ *L'a Frique Occidentale Française ED Crété La CoteD'Ivoire*, Imprimerie Typographique yay., Paris 1906, s.30.

100 adet kaliteli kumaş, 100 varil toz, 100 tek atışlık silah, 100 adet tütünden 2 torba, 5 şapka, 4 sandık likör, 3 mercan kanalı veya 3 yük boncuk.

Madde 8: Her yılın sonunda, olağan uygulamaya göre, Fransa Kralı Louis Philippe şunları sunar: Antlaşmayı sürdürmek ve işyerlerini korumak amacıyla liderlere 36 silah, 36 adet çeşitli kumaş, 96 paket sigara.

Madde 9: Bu antlaşma, savaşlardan korunma karşılığında egemenliğin Fransızlara teslim edildiği günden itibaren uygulanır.

3. Anlaşmalardan Doğan Merkezler

Fransız tüccarların, Hükümetlerine Fildişi Sahili bölgesiyle ilgilenmesi için baskı yapma girişimi başarılı olmuş, bunun üzerine Fransız Hükümeti, Fildişi Sahili'nin Grand Bassam ve Acini bölgelerinde üç kale kurmayı kabul etmiştir. Üçüncü kale, bölgedeki Fransız faaliyetleri için bir deniz üssü haline gelen Gabon'da inşa edilmiştir.⁴⁹⁸ Bu eski iki kaleyi inşa etme işi PooyetWillomé ve KaptanBrekan yönetiminde gerçekleştirilmiştir. Bölgeye ulaşım sağlamak için Fransız hükümeti tarafından görevlendirilen Pouyet, RasPalmas, Grand Bassam ve Acini bölgesi liderleriyle bir ticaret anlaşması imzalamayı başarmıştır.⁴⁹⁹ Son ikisinin her birinde iki ticaret merkezi kurarak Fransa'ya dönen Pouyet, aynı zamanda beraberinde bölge hakkında değerli bilgiler de getirmiştir.

Bu değerli bilgilerden biri, bölgein artık Fransız sömürge kaynaklarından biri olarak kabul edilmesidir. Pouyet bütün anlatımları kendi penesinden yapmış Afrikalı liderlerin sözlerinden hiçbir alıntıda bulunmamıştır. Yani Fildişi Sahilin'deki sömürgeci hem çalmış hem de oynamıştır. Ancak herhangi bir araştırmacı, genellikle bu kaynaklardan daha eski olan diğer referanslara ulaştığında, bu anlaşmaların nasıl düzenlendiğini ve nasıl bir oyun oynadığını çok rahat anlayabilecektir. Çünkü anlaşmalar sömürgeciler ile ülke halkı arasında yapılmış ama Fransız dilini anlamayan ve anlaşma sırasında tercüman da bulunmadığından nasıl bir anlaşma imzalandığını

⁴⁹⁸ L'a Frique Occidentale Française ED Crété La Cote d'Ivoire, s.6.

⁴⁹⁹ J. N. Loucou, a.g.e., s.6-8.

bilmeyen halk anlaşmaları kabul etmiş görünmektedir. Bu anlaşmalar diğer yönden yerel liderlere sağladıklarını belirttikleri emtia türlerini, sömürgeciler gelmeden önce çoğunlukla ülke halkı tarafından zaten yapılmaktaydı.

Bununla birlikte şayet sömürgecilerin iddia ettikleri gibi bu anlaşmalar yapıldıysa neden bahsedilen dönemde ülke halkı üzerinde askeri başarı elde edemedi sorusunu da sormak gerekir. İlerleyen dönemlerde Fransa'nın ülke halkına askeri başarısı sağladığını bu başarıların da ülkeyi sömürgeleştirdiğini görmekteyiz. Lakin Fransa'nın elde ettiği askeri başarılar Pouyet değil Binger döneminde gerçekleştiğini de belirtmek gerekir. Binger'in askeri başarıları yanında ülke liderleri ile arasında anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. Eğer bu anlaşmalar ile de gerçekten başarılı olunsaydı, direniş Binger dönemine, hatta 1914'e kadar devam edemezdi. Dolayısıyla bu anlaşmalar yapılmış ve uygulamaya konulmuş lakin Fransa tarafından bozulduğu için ülke halkı Fransa'dan 100 ons altın tazminat almıştır. Böylece direniş devam etmiş, ancak kesin çözüm için Binger'in atanması gerçekleşmiştir. Bu anlaşmalardan Fransız sömürgecisi ile ülke halkı arasındaki ticari meta anlaşmaları yapılmış lakin köle ticareti anlaşmasından hiç bahsedilmemiştir. Araştırmacılar, aslında Fildişi Ulusal Direnişinin 1687'den 1914'e kadar devam ettiği üzerinde hem fikirdir. Buna mukabil Fransa her dönem sömürgeci suçluluğunu inkar etme derdine düşmüştür. Afrika Fildişi Direnişi'nin 1900 sonrasına kadar devam etmediğini ve bunun doğru bir bilimsel desteğe dayanmadığını iddia eden Fransızlara, Afrikalı tarihçiler sömürge olayını inceledikten sonra cevap vermişler ve Afrikalıların sömürgecilerin artıynetlerini anladıkları andan itibaren sömürgecilere karşı direndiklerini ortaya koymuştur. Bu gerçek Fransızları her ne kadar şok etse de hakikat bundan ibarettir. Bu konuda Kitâb-u Efrikiyye adlı çalışmada: *“Gine ve Fildişi Sahili'nin ormanlık bölgelerinde Fransızlara karşı direnişin 1900 sonrasına kadar başlamadığına inanılıyordu. Bununla birlikte, özellikle Fildişi Sahili'nde ikamet eden Lagün ve Pauli halkları arasında son zamanlarda yapılan araştırmalar, bu inancın ve Fransızların*

*kıyidan iç topraklara nüfuz etmesi ve halkın başından beri düşmanca tepkileri konusundaki yanlışlığını ortaya koymaktadır*⁵⁰⁰ denmektedir.

Yüzbaşı Louis-GustaveBinger, 1894'te meslektaşı Monty ile birlikte Deula Kong halkına karşı direnememesinin ardından bölge insanını bir kez daha ikna etmeyi başardı. Antlaşmayı 1895 yılında Kuzey halkıyla da imzaladı. Ayrıca 14 Mayıs 1896'da Grand Bassam halkıyla da bir antlaşma imzaladı. Pek çok araştırmacı, Binger'in bu anlaşmalardaki başarısının sebebini, Berlin Konferansı kararlarının sonuçlarına dayandığına inanmaktadır. 10 Oturum yapılan konferansın ilk oturum 15 Kasım 1884'te başlamış ve 26 Şubat 1885'te sona ermiştir. Kararları 38 maddeden oluşan genel bir tüzük şeklinde yayınlanan Konferansın kararlarının en önemlileri arasında 34. maddede ifade edilen, gelecekte Afrika kıyılarının herhangi bir bölümünü ele geçiren veya koruma altında olduğunu ilan eden herhangi bir Avrupa devletinin "Berlin Belgesini imzalayanlara bildirmesinin o bölgeyi sömürgeleştirmesine yeterli olacağı hükmüydü. Ayrıca 35. madde ile kıyı mülklerini işgal eden kişinin, üzerinde anlaşmaya varılan koşulların gerektiğinde ticaret özgürlüğü ve transit geçiş hakkını korumak için yeterli güce sahip olduğunu kanıtlaması gerektiğini belirtmektedir. Bu ilkeye "etkin işgal" (effectiveoccupation) adı verilmiştir.Louis GustaveBinger, askeri başarısızlıktan sonra diplomatik kanadaağırlık veren Berlin Konferansı kararlarının sonuçlarına güvenerek, ülkenin en önemli bazı bölgelerinde birtakım anlaşmalar imzalayarak başarılar elde etmiştir. Bu, ona Berlin'in Fransa için çizdiği bölgeleri güvence altına almasının yolunu açmış ve bu bölgelerin sınırlarını Fransa'nın çıkarına güvence altına almayı başarmıştır. Bu kararların bir sonucu olarak Fransa, diplomasisiyle antlaşmalar yapabilmiş ve bazen ikna yoluyla, bazen de tehdit yoluyla nüfuzunu kullanarak liderlerle anlaşmalar yapmaya Louis GustaveBinger'i görevlendirmiştir.⁵⁰¹ Böylece Binger, Berlin Konferansı'nın Fransa Devleti lehine bu toprakları tanımaya karar verdiği alanlarda Batı Afrika'daki Fildişi topraklarını ve kolonilerinin tüm topraklarını garanti altına almıştır.Binger, bölge halkıyla ne zaman antlaşma yaptıysa, sınırları garanti altına almış, keyfi olarak çizmiş ve

⁵⁰⁰ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.141.

⁵⁰¹ B. Fevziyye-M. Meryem, **a.g.t.**, s.43.

işaretlemiştir. BöyleceBinger, valiliği sırasındaFransız sömürgeciliğinin geniş bölgelere yayılmasını sağlamıştır.

F.LOUİS GUSTAVE BİNGER ve ÜLKENİN HİRİSTİYANLAŞTIRILMA SÜRECİ

Louis Gustave Binger, Fildişi Sahili'nde sömürgeciliğin hedeflerine ulaşmak için Hristiyanlaşmayı bir araç olarak kullanmıştır. Sömürgecilik ve Hristiyanlaştırmanın aynı madalyonun iki yüzü olduğu da bilinmektedir. Zira Binger'in amacı, servetlerini çalabilmek için adaletsizliği kabul etmeyen topluluğu İslam'dan uzaklaştırmaktı. Sömürgecilik ile evanjelizasyon arasında gerçek bir ilişki vardır. Misyonerler sömürgecinin dini cephesidir ve sömürgecilik misyonerlerin ve sömürgecilerin ekonomik ve politik gerçekliğidir. Bu durum, evanjelizasyon ve sömürgecilik arasındaki birbirine bağlılık ve birlik zincirinde bir bağlantı olduğu için yüzyıllar boyunca İslam dünyasına karşı yürütülen Haçlı Seferleri'nden beri açıkça görülmüştür. Avrupa kralları bu savaşları Kilise'nin yardımıyla gerçekleştirmiş ve Avrupalılar, kralların kilise papalarına verdiği sözler karşılığında papazlar da kralların savaş çağrısını desteklemiştir.⁵⁰²

Hristiyanlaştırma ise bu sistemin devamına katkıda bulunmuş ve Fransız kültürünü, kültürel sömürgeciliği, gelenek ve göreneklerini, sosyal ya da politik olarak Afrikalılara dayatarak, onları tamamen benliklerinden uzaklaştırarak, hayatın çeşitli yönlerindeki düşünce ve tutumlarını tamamen ortaya çıkararak kolonilerin Fransız renkleriyle renklendirilmesine çalışmışlar bunu da asimilasyon politikası haline dönüştürmüşlerdi. Hubert Deschamps bu duruma işaret ederek: “Hristiyan ulusların çoğu Batı Afrika'da Hristiyanlığın yayılmasına katılmışlar ve bunlardan en önemlisi

⁵⁰² Abbas Ali Hüsam, “et Tanassut fi Ğarbi Efrikiyyefi'l Asri'l Hadis Ğana-Bintu- Burkina Faso-Libteya”, **Bahs Mukaddem li Neyli Dereceti'td Doktora**, Cemiatu'l Medine-i 'Â lemiyye, s.22; A. el-Kahlofi, **a.g.e.**, s.68 vd.

Katoliklikler olmuştur. Fransızlar, Belçikalılar, Portekizliler, Almanlar, İtalyanlar ve İspanyollar ile Batı Afrika'daki hâkim doktrin Katoliklikti”⁵⁰³ demiştir.

Tarihçiler, XVII. yüzyıldan itibaren ülkenin güneyindeki Grand Bassam bölgesine bir dizi misyonerin girdiğini doğrulamaktadır. Hristiyan din tarihçileri, Avrupalıların bu bölgedeki köylülerle savaştıkları döneme ait kalıntıları 1977 yılında yapılan kazılarda bulmuşlar ve ülkenin güneyindeki Atina bölgesinde beş keşişin yaşadığını doğrulamışlardır. Bu keşişler halka Hristiyan inancını sunmaya çalışmış ve sarıhumma üçünün ölümüne neden olmuştur, bu yüzden diğer ikisi Gana'daki Aksim'e sığınmıştır.⁵⁰⁴ Hristiyanlık ve misyonerler kuzeydeki Müslümanların çoğunluk olduğu bölgelere girecek bir yol bulamamıştır. Güneyde misyonerler tarafından ülkenin doğusunun bazı bölgelerine yerleşme girişimleri olmuş, ancak bu onlar için sarıhumma yüzünden gerçekleşmemiştir. Bir kısmı ölmüş, bir kısmı da memleketlerine dönmüştür. 1687'de bir etnik kral tarafından öğretmenlikle görevlendirilen ve kralın güvenliğini kazanmayı başaran Damastiken tarafından yeni girişimler yaşanmış ve Enyâbâile Bangaadlı iki yerleşitilmek üzere Fransa'ya gönderilmiştir. 1691 sonrası ülkeye geri dönmüşler lakin Fransızların istediği ölçüde misyonerlik sonuçları tatmin edici olmamıştır. Misyonerlik sonuçlarını almak ancak 1844 yılında mümkün olmaya başlamıştır. Her yıl bölgeye misyonerler gönderilmeye başlanmış, ülkedeki Hristiyan dininin temellerini pekiştirmek için Protestanlık öncülüğünde Amerika Birleşik Devletleri'nden Asene bölgesine dört ve Grand Bassam bölgesine de iki keşiş gelmiştir. Ancak misyonerler arasında sarıhumma nedeniyle ölüm oranının yüksek olması bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde engel teşkil etmiştir. Aynı şekilde, tüm bireysel girişim ve çabalar bölgede misyonerlik faaliyetlerini yerine getirmede başarısız olmuştur denilebilir. Bu nedenle, Louis-Gustave Binger'in yönetimi haricinde Fildişi Sahili'nde Hristiyanlık yayılamamış, Binger'ipek çok tarihçi ülkedeki Hristiyanlığın kurtarıcısı ve

⁵⁰³ Deschamps Hubert, “Hommes et destins dictionnaire biographique d'outre-mer”, **Afriquenoire**, vol. IX, (Paris 1989), s.166-170.

⁵⁰⁴ Toure Ali b. Moussa "Aseru'listi' mâr'il-Fransiela't-ta'limislamfi's-sahil-Ac (1960-1893)", Merkez u'l İslami Enst., Yayınlanmamış Yüksek Tezi, Hartum 1999, s. 66-67.

yardımcısı olarak gördeğerlednirmiştir.⁵⁰⁵ Böylece Binger, Hristiyanlığı ve müjdelemeyi sömürge hedefine ulaşmanın bir aracı haline getirmiştir.

G.LOUİS GUSTAVE BİNGER'İN İDARİ UYGULAMALARI

Fransız sömürge politikası tüm kolonilerinde doğrudan bir politika iken, Fildişi Sahili'ndeki durum, Louis-Gustave Binger'in sömürge yönetimini, bazen ülke liderlerinin sömürge yönetimine katılımıyla organize etmesiyle gerçekleşmekteydi. Ancak bu liderler sadece Fransızların emirlerine uyabilirlerdi. Binger üzerinden Fildişi Sahili'ndeki Fransız yönetim sisteminin hiyerarşik bir biçim aldığını söyleyebiliriz. Zirvede Fransız hükümeti üyesi Koloniler Bakanı, ardından Grand Bassam merkezli kolonilerin Genel Valisi ve ardından listenin en altındaki köy liderleri geliyordu. 1894'te Koloniler Bakanlığı kurulmuş ve koloniler Denizcilik Bakanlığına bağlanmıştır. Ardından Ticaret Bakanlığı'nın denetimine tabi tutulmuşlardı.⁵⁰⁶

Binger yönetiminin pozisyonları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Sömürge-Koloni Yetkilisinin Pozisyonu: Sömürge vekilinin pozisyonu, Flexfor, Etienne, Etienne ve Delacacy gibi bir dizi önde gelen şahsiyetler tarafından tutulmuş ve hepsi askeri genişlemenin destekçileri olmuştur.

Koloniler Yüksek Konseyinin Pozisyonu: Koloniler Bakanlığı'nın yerine Fransa Denizaşırı İşler Yüksek Konseyi'nin aldığı bir Koloniler Yüksek Konseyi vardı. Üç Konsey bölüme ayrılmıştır:

1- Sömürge Konseyi, eski sömürge bakanları, eski sömürge valileri ve Dışişleri, Savaş ve Deniz Kuvvetleri Bakanlığı temsilcilerinden oluşmaktaydı.

2- Ekonomik Konseyi,

3- Yasama Konseyi,

Sömürgelere verilen emirler, Paris'teki ana hükümet tarafından geçilirdi, ancak bunların uygulanmasının ayrıntıları, daha sonra kolonilerin hükümdarlarına bırakıldı. Mali işler ise Fransız parlamentosu, uygulanması için Fransız hükümetinden yardım

⁵⁰⁵ A. Toure, a.g.t., s.66-67.

⁵⁰⁶ İ. M. A. ez-Zihni, a.g.e., s.212.

gerektiren dâhili projeleri de içerebilirdi ve Fransız parlamentosu bunları denetleme hakkına sahipti.⁵⁰⁷Binger'in sömürge yönetimi politikasında mahalli liderler ve onların çocukları sadece "Asimilasyoncular" adıyla anıldıkları için, Fransız uyum politikasını talep etmedeki yönelimleri yalandan başka birşey değildir. Fransız Batı Afrika'sında Fransızlar, ulusal şeyhlerin ve şeflerin ülkeyi yönetmesine izin vermedi. Fransız yönetimi, İngiliz yönetiminden farklı olarak yerel şef, Fransız yönetiminin bir işçisiydi ve onsuz iktidara veya güce sahip olmasına izin verilmemiştir. Reel şeyh ve şeflerin tüm görevi, Fransız yöneticinin emirlerini uygulamaktır. Başkan, Fransız kolonisinde geleneksel veya yasal liderlik veya yönetme hakkına dayanarak seçim yapmazdı. Daha ziyade, bir asker olarak ya da Fransız yönetiminde küçük bir yazıcı olarak Fransa'ya gösterdiği sadakate göre seçim yapılırdı.⁵⁰⁸ Fransız sömürgeciliği tüm liderlikleri yönetmiş ve onlardan tüm güç veya nüfuzlarını almış dahası halkın yerel şeflere sadakatiyle savaşmıştır. Bu politika sadece Fransızların otoritesini ortaya çıkmasını sağlamış, bu sayede Fransızlar tüm mevkileri işgal etmiştir. Fransa hükümeti bölgede kurulan yapıda kendi hâkimlerini, kâtiplerini, eğitimcilerini, sağlık ve diğer görevlileri atamıştır. Buna göre ordu, Afrika'daki Fransız varlığının hayatta kalmasının temeli olarak kabul edilmiş ve bu durum ülkedeki Fransız Devrimini orataya çıkarmıştır.⁵⁰⁹

Bu idari organizasyon ile Binger, Fransa'nın Sömürge hedeflerinin çoğuna ulaşmayı başarmıştır. Ayrıca sömürge yönetiminde iken yaptığı çizimler Fransa için bir ışık olmuştur. Zira Binger'in planladığı her şey, arkasından gelenler için bir yol haritası olmuş, onun plan ve eylemleri birebir uygulanmış, bu sayede Binger Fransız sömürgeciliğinin beyni olmuştur. Bu nedenle sömürgecilerin geri kalan valiliklerinde görevli herkes, tüm sömürge bürolarındaki çalışma tarzı hatta çalışma sistemi değişmemiştir. Bu durumda değişkenler, sadece idari kişiler ve pratik tarz şeklinde olmaya başlamıştır. Sonuç olarak Fransız politikası, Fransa'nın sömürgeyi doğrudan yönetebilmesi için hükümetten yerel halktan uzak tutmayı önclemiştir. Bu kötü eylemi

⁵⁰⁷ İ. M. A. ez-Zihni, **a.g.e.** s.112.

⁵⁰⁸ A. Tahir, **a.g.e.**, s.180.

⁵⁰⁹ Z. Fres-S. Âlem, **a.g.t.**, s.38.

haklı çıkarmak için Fransa, Fransız entegrasyon veya asimlasyon⁵¹⁰ politikası olarak bilinen projeyi hayata geçirmiştir. Bu yönetim şeklinin içyapı eksenini şu prensiplere dayandırılmaktaydı:

Birinci eksen: Fransız Batı Afrika'nın birleştirilmesi,⁵¹¹ 16 Haziran 1895 tarihli Kararname⁵¹²: Bu kararname ile Fransa Batı Afrika kararnamesini birlikte belirlemiş ve Fransız etkisi altında Batı Afrika Genel Hükümeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Bu kararname, Batı Afrika Fransız Genel Valisi ve aynı zamanda Genel Vali Yardımcısı olarak görev yapan kolonilerin Kıyı Bölgeleri Valisi'nin görevini üstlenmiştir.

Louis Gustave Binger ikinci unsuru, kolonyal eğitim, Hristiyanlaştırma, İslam ile mücadele etmek ve sömürgeciliğin hedeflerine ulaşmak için kullanmıştır. Buna ek olarak ülke halkı misyonerler vasıtasıyla Hristiyanlığı kabul etmeleri ve İslam'ı terk etmeleri çağrılarıyla karşılaşmıştır. Louis Gustave Binger, kademeli bir politikayla, Osmanlı İslami okullarını ve Kong Üniversitesi'ni marjinalleştirmeye çalışmıştır. Daha sonra Hristiyan kolonyal misyoner okullarını kurmuş ve yeni nesillere Avrupalı hayatı öğretmek dini hayattan ayırmaya çalışmış ve yozlaşmış değerleri özümsemelerine ağırlık vermiştir. Aslında Binger'in Batı Fransız kültürüne bağlı seküler bir nesil yaratmayı başardığı söylenebilir. Misyonerler misyonlarını Hristiyan Kilisesi üzerinden Afrikalı'ya öğretirken, Afrikalıları kimliğinden arındırmayı ve onu entelektüel ve kültürel olarak Fransızlaştırmayı, kendi kimliği ile Fildişi kültürü arasındaki tam ayrılığı hedeflemiş, birden fazla mekanizma kullanarak topluma bir asimilasyon kültürü enjekte etmeyi vazife saymıştır.

Binger, Fildişi Sahili'nde sömürgecilik ve Hristiyanlaştırmanın aynı madalyonun iki yüzü olduğunu bildiği için, daha önce de belirtildiği gibi, servetlerini çalabilmek için adaletsizliği kabul etmeyen toplumu İslam'dan dışlamayı merkezine alan bir politika geliştirmiştir. Sömürgecilik ve evanjelizasyon arasında gerçek bir ilişki misyoner

⁵¹⁰ A. Tahir, **a.g.e.**, s.180.

⁵¹¹ M. Şakir, **Sâhili'l-ÂcTarihu'l-İslamî el-Mu'âsır fi Garbi Afrikiyâ**, 2. Baskı, el-Mektebetü'l-İslamiyye yay., Beyrut 1992., s.237-238.

⁵¹² İ. M. Ali-ez-Zihni, **a.g.e.**, s.207-208.

sömürgecinin dini cephesini oluşturmuş, sömürgecilik misyonerlerin ve sömürgecilerin ekonomik ve politik gerçekliği haline gelmiştir. Bu, evanjelizasyon ve sömürgecilik arasındaki irtibat ve birlik zincirinde bir bağlantı olduğu için, uzun yüzyıllar boyunca İslam dünyasında yürütülen Haçlı Seferleri'nden hiçbir farkı yoktu. Avrupa kralları bu savaşları Kilise'nin yardımıyla gerçekleştirmiş ve Avrupalılar, Kilise papalarının kendilerine vaat ettiği krallık umuduyla bu savaşlar için kralların çağrısına cevap vermiştir.

Binger'le beraber ortaya çıkan yapılanmada Genel Vali mutlak yetkililer sahip olarak birliğin bütçesini de belirlemeye başlamıştır. Koloniler Bakanlığı ile de doğrudan temas kurma hakkına sahip olan Genel Vali ayrıca Fransız kolonileri arasında koordinasyonu sağlamak ve politikalarını birleştirmekle görevli olduğu için ülkenin iç bölgeleri ve Batı Sudan üzerinde de otorite haline gelmiştir. Yapılanma Fransız Batı Afrika Federasyonu, Senegal, Gine, Sudan ve Fildişi Sahili'ni içeriyordu. Dahomey bu birliğin dışında kalmıştır. Bunun sebebi Haziran 1894'te Dahomey üzerinden ilan edilen Fransız korumasına ek olarak kıyı bölgelerinin bu dönemde bütçelerinde bağımsızlıktan yararlanmaları, ancak iç bölgelerin boyunduruk altına alınmasının uzun sürmesidir.⁵¹³

Chaudet, 1895'ten 1900'e kadar Birliğin Genel Valisi olarak görev yapmış ve görevlerini Senegal'deki St. Louis'den devralmıştır. Senegal en eski Fransız kolonilerinden biri olduğu için St. Louis seçilmiş, bu nedenle, Federasyon Genel Valisi, Senegal kolonisi ve eklerinin yönetiminden sorumlu hale getirilmiştir.⁵¹⁴ 17 Ekim 1895 tarihli kararname ile Dahomey, federasyon kapsamına alınmıştır. Ayrıca Fransız Sudanı Fransız Ginesi, Senegal, Fildişi Sahili ve Dahomey arasında bölünmüş ve her koloniye, birliğin genel valisine izin veren teğmen rütbesiyle bir vali atanmıştır. Bu kararname, genel valiye daha geniş yetkiler ve daha fazla nüfuz vermiştir.⁵¹⁵

⁵¹³ İ. M. A. ez-Zihni, **a.g.e.**, s.207-208.

⁵¹⁴ Bu iki sömürge ve misyonerlik Hristiyanlaştırma eğitimi ve asimilasyon politikası olarak kültürel sömürgecilik üzerinden Fransız geleneklerini, sosyal ya da politik sistemlerini Fildişi ve Afrikalılara tamamen empoze ederek kıta halkının Fransız rengiyle boyanmasıyla sonuçlanmıştır.

⁵¹⁵ İ. M. A. ez-Zihni, **a.g.e.**, s.207-208.

Buna göre, Fransız Sudanı toprakları dört ana bölgeye ayrılmıştır: Birinci Bölge: Doğu Eyaleti; Bamako-Keita-Ségou-Geni'yi kapsamaktaydı. İkinci bölge: kıyı ve Neuro-Jumio-Sokolo'yu içine almaktaydı. Üçüncü bölge: Kore-Buyo Dioulasso-Ka ve Tiala-Dori-Bora Kung-Juruma'yı içine alan Kuzey ve Batı bölgelerini kapsamaktaydı. Dördüncü bölge: güney ve Sigiri-Dingori-Corossa Bojona-Ksidi ve Go-Kamankan-Pella-Tuba'yı içermekteydi. Dördüncü bölge hudutları Fransız Gine kıyılarına ilhak edildi ve Merkezi Timbuktu olan askeri topraklar haline gelen Nijer'in yüksek bölgesi dışında Batı Sudan'ı terketti.⁵¹⁶

1. 18 Ekim 1904 Tarihli Kararname

Bu kararnameye göre, genel valinin mali gücü tahrip edildi ve tüm koloni vergileri kendisine devredildi ve federasyon ekonomisinin gelişimine katılmak ve birliğin ilerlemesine yardımcı olan gelgit hatlarının genişletilmesi ve liman inşa etmek gibi bayındırlık işlerine katılmak zorunda kaldı. 1904 tarihli kararnameye göre, Fransız Sudanı, güneyde sahile ilhak edilen bazı merkezler dışında eski sınırlarına kavuşturuldu. Ancak Fransızlar, Fransız Sudanı adlandırmasının sonuçlarından korkarak, bu koloniler için Haut Senegal et Niger adını kullanmayı tercih etti. Fransız Sudanı yeniden bağımsız bir koloni haline geldi ve Moritanya sivil bölge haline dönüştürüldü ve birlik kapsamına dahil edildi. Çünkü Fransızlar Moritanya'yı Afrika ile Cezayir arasındaki bağlantı olarak düşünmüş ve İspanya ile etki alanlarının sınırlarını belirleme anlaşmasının ardından da önemini attırmaya başlamıştı. Yine de Fransızlar, Batı Afrika grubuna katılacağını göstermesine rağmen, onu komşu kolonilerden herhangi birine ilhak etme konusunda isteksiz kalmıştır. Moritanya, St. Louis'den Nouakchott'un inşa edildiği 1958 yılına kadar yönetilmiştir. Moritanya'nın katılımıyla bir federasyon haline gelmiş ve Federasyon, Senegal-Fransız Gine-Fildişi Sahili-Dahomey-Yukarı Senegal ve Nijer-Moritanya'dan oluşmuştur. 7 Eylül 1911 tarihli kararnameye göre, Nijer toprakları Senegal'den ayrılmış, böylece bir Fransız subayının kontrolünde askeri bir bölge haline dönüştürülmüştür. Yukarı Volta ise, Fildişi Sahili'nin iç topraklarından ve 1919'da Senegal ve Nijer'in üst kesimlerinden parçalanmış topraklardan oluşturulmuştur.

⁵¹⁶ İ. M. A. ez-Zihni, **a.g.e.**, s.208.

Britanya, 1890'dan itibaren Batı Afrika'daki kolonilerini birbirine bağlamak için çalışmış ve Furtvan'ı merkez yapmıştı. Fransa'nın 1895'ten önce kolonilerini birbirine bağlamayı ve bir federasyon oluşturmayı düşünmediğini belirtmek gerekir. Britanya'nın amacı, sömürgelerini ticari ve ekonomik yöntemlerle birleştirmek ve koloniler arasında ticaret alış-verişi sürecini kolaylaştırmaktı. Fransa ise aşağıda belirtilen nedenlerle kolonilerini birleştirmeyi düşünmemişti:

1. Fransa, nehirleri ve ticaret yollarını bir bütün halinde kontroletmek istemiş ama idareyi merkezileştirme girişimleri için çok sayıda askeri gücü ihtiyaç duymuştur.

2. 1894'te Fransız kolonilerinin idaresi, Fransız kolonileri için pasif ve istikrar sağlayıcı bir yönetim tesis edemeyen donanma bakanlarına bağlıydı.

3. Batı Afrika'da, kıyı bölgelerinin iç bölgelerden bağımsız bir ticaret ve ekonomiye sahip olması nedeniyle Fransa'nın kontrolündeki topraklar üzerinde bir bölünme yaşanmıştı.⁵¹⁷

4. Fransızların bölgede karşılaştığı şiddetli direniş, kolonilerin birbirine bağlanmasını ve birleşmesini engellemiştir. Ancak bu direnişi yendikten ve zayıflatıktan sonra, Fransız kolonileri birleştirilebilirdi ve o zamana kadar kararnameler birbirinin yerine geçmiş, birbirini izlemiş ve birleştirilmiştir.

2. Fransız Politikası ve Katılımı

Fransa'nın doğrudan yönetim politikasını meşrulaştırma amacı temelinde, entegrasyon için Fildişi füzyon (bütünleştirici) kolonyalizm politikası geliştirmiştir. Fransa, Fildişi Sahili veya Batı Afrika'daki genişlemesini tamamladığında, bölgeleri Fransa ile tamamen bütünleştirmeye çalışmış ve onları tek bir politik, ekonomik, sosyal ve kültürel birliğe bağlamıştır. Bu nedenle Fransa Afrika kültürleriyle savaşmış ve bölgede Fransız asaleti ortaya çıkarmaya gayret etmiştir. Fransa, kültürlerinin en yüksek ve en iyi kültürler olduğunu ve yarattıkları misyonun bu kültürü dünyaya yaymak olduğunu Fildişi veya Afrikalılar arasında propaganda yapmaya başlamışlardı. Fransa bu

⁵¹⁷ İ. M. A. ez-Zihni, **a.g.e.**, s.211-207.

propaganda mealinde Fildişi Sahili ve Afrika'yı köle operasyonlarından kurtarmaya geldiğini, güvenlik, barış ve adaleti tesis etmenin kültürel görevi olduğunu iddia etmiş, ancak aynı zamanda köle ticaretiyle uğraşmaya başlamıştır. Bu sahte Fransız propagandasına cevaben bir tarihçi şöyle demektedir: *“Ama gerçekte bu görüş Hava Gaia (bir çeşit teori) ile tezattı. Fransa barış getirmek için çalışmadı, bunun yerine kontrolünü bölge halklarına zorla dayattı. Yazarın Afrika karakterini geliştirmekten bahsetmesine gelince, bu gerçek olmaktan uzaktır çünkü Afrika karakterini yok etmek ve bölge sakinlerini inançlarından ve mirasından vazgeçmeye zorlamak niyetindeydiler. Bu nedenle sömürgeciler geleneklerine uyanlar ile Afrika geleneklerine bağlı olanlar arasında ayrım yapmıştır”*.⁵¹⁸ Entegrasyon yönetimi politikasının temel amacı Fildişi kişi ve ülkesinin hatta tüm Afrikalıların iyiliği üzerinde tam bir kontrol sağlamaktır. Robert Arnaud sömürgecinin tavrını ve katı tutumunu: *“Batı Afrika'da, yalnızca tek bir etik davranışı kabul ediyoruz, bu bizim davranışımızdır”* YaAfrika basitlik, bütünlük ve dindarlık ile uzak hedeflerini takip edecek, Hristiyanlığı kucaklayacak ya da kendini dinlerin dışında, çok eşlilik altında gösterilecekler”⁵¹⁹ Bu entegrasyon politikası iddiasının arkasındaki gizli gerçek aslında tam da buydu.

3. Yerel Liderlerin Rolü

Fransa, Fildişi Sahili özelinde Afrika'da yönetme ve kontrol etme sürecini kolaylaştırmak için Fransız kolonilerini federe birimler halinde gruplandırma fikrini ortaya atmıştır. Sistem Batı Afrika ve Fransız Ekvator Afrikası diye iki federasyon olarak oluşturuldu. Federasyon, her biri yöneticiye bağlı olan ve daha sonra da birlikteki genel valiye tabi olan birkaç birimden oluşturuldu⁵²⁰. Genel Valiler Fransız Cumhuriyeti'ni temsil eder ve Fransız sömürgeleri ile Sömürge Bakanlığı arasında arabuluculuk yapan kişi olarak Fransız Kolonileri Bakanı önünde ilk sorumlu kişi idi.

⁵¹⁸ İ. M. A. ez-Zihni, **a.g.e.**, s.214- 216.

⁵¹⁹ A. Sylla, **a.g.e.**, s.99.

⁵²⁰ İ. M. A. ez-Zihni, **a.g.e.**, s.220.

Tüm bu birimlerde, Senegal hariç, doğrudan hükümet sistemi değer olarak hâkim olmuştur.⁵²¹

Fransız Batı Afrika Federasyonu, Senegal ve Fransız Gine-Fransız Sudan-Fildişi Sahili'ni içeriyordu ve Dahomey bu birliğe dahil değildi. Dahomey'in federasyona katılamaması, Ocak 1894'te Dahomey üzerinden ilan edilen Fransız korumasına ek olarak kıyı bölgelerinin bu dönemde bütçelerinde bağımsızlıktan yararlanmaları ve ancak iç bölgelerin boyun eğdirilmesinin uzun sürmesi yüzündendi. Bu durum bölgedeki ortamın henüz istikrara kavuşmamış olmasıyla açıklanabilir.⁵²² Bununla birlikte, buidari yapılanma, daha önce söylendiği gibi, imzalanan anlaşmalar yoluyla Fransız sömürgeciler marifetiyle çok sınırlı şehir ve köylere dağıtılmıştır.⁵²³ Binger yönetiminde izlenebilenbudur.

H.LOUİS GUSTAVE BİNGER'İN MALİ, ASKERİ ve TİCARİ UYGULAMALARI

Louis GustaveBinger, Fransız kanunlarının her alanda ordu ve askeri güç tarafından uygulandığı askeri yönetimini kurmayı başarmıştır. Bunu kabul eden Yazar ChristopheWongy, yerli halktan yeni yönetime karşı, muhatap olduğu zorlukların şiddetle bastırıldığına dikkat çekmektedir. Askeri politika çerçevesinde Afrikalı sadıkların oğullarından kurulan Fransız yönetimi, hegemonyasını ve Fransa'nın çıkarlarını korumak için askeri güç kullanmaktan imtina etmemiştir.Binger, Fransız sömürge yönetiminin tüm yerel liderleri yönettiği ve onların tüm gücü veya nüfuzunu almayı başardıktan sonra halkın onlara olan sadakatiyle savaşımaya başlamış, bütün bunları da yönetim sistemine güvenerek yapmıştır.Bu politika sadece Fransızların ilgisiniçekmiş,Fransızlar tüm mevkileri işgal etmiş, hükümet işlerinin uygulanmasını üstlenmiş ve kendilerini hâkimler, kâtipler, eğitimciler, sağlık ve diğer görevlere

⁵²¹ T. Ali, a.g.t., s.67, 207.

⁵²² İ. M. A. ez-Zihni, **a.g.e.**, s.208.

⁵²³ P. Kipre. **a.g.e.**, s.78.

atamıştır.Buna göre ordu, hayatta kalmanın temelini oluşturmuş,daha doğrusu Fransa'nın varlığının teminatı ordu olmuştur.⁵²⁴

Fransız yönetimi, askeri politika çerçevesinde, sadık Afrikalılar arasından hegemonyasını sürdürmek için askeri bir güç kurdu ve bunlara 20-28 yaşları arasında askerlik hizmeti dayattı. Genç erkeklerden kalıcı bir kara ordusu oluşturan Fransa, sömürgelerindeki devrimci hareketleri bastırmak için bu orduları görevlendirdi. Fransa'nın Louis Gustave Binger aracılığıyla Fildişi Sahili halkını askerlik hizmeti için zorla görevlendirildiği bilinen bir gerçektir.⁵²⁵

Burada belirtmek gerekir ki, daha önce söylediği gibi, yerel liderleri ve evlatlarını sömürge idaresine dahil ettikleri için bu kişiler Fransız askeri ordusunun saflarında yer aldılar. Burada da Fildişilileri Fransız ordusunda dağıttılar, ancak ne yazık ki Fransız askeri ordusunun hizmetlerinde ve hatta terfi için rütbe vermede bile Fildişi-Afrika orduları ile Fransız orduları arasındaki ırksal hoşgörüsüzlük ve ırk ayrımı olgusu tüm çıplaklığı ile ortaya çıktı.Tüm bunlara ek olarak Fransa, savaş durumunda ön saflarda yer alan Fildişi, Senegalli, Malili ve Afrikalıların diğer çocuklarının da dahil olduğu Afrikalıların evlatlarını Fransız ordularının yaşaması için kurban olarak sundular. Tarihçilerden biri buna işaret ederek: “Sömürgeci kasıtlı olarak sivil pozisyonlarda ayırım yaptığı gibi, beyazların terfileriyle siyahların terfileri arasında bir fark ortaya koymuş, askeri saflarda da kasıtlı olarak ayırım yapmıştır. Avrupalılar ile Afrikalıların ulaştığı saflar arasındaki tek fark rütbe de değildi.Aynı rütbe, sahip olduğu maddi avantajlar ve sıfatlar, Fransız ve Senegalli askerler arasında farklılıklar dağöstermekteydi.Ancak bununla beraber Batı Sudan'dan Senegalli ve Malili Afrikalıllı asker günah keçisi olarak sunulmaktaydı. Savaşlara katılmakta, ileri atılmakta ve Fransız askerlerini karşılamak için ön saflarda bulunmakta ve tehlikenin dehşetine karşı kendisine savunmaktaydı”.⁵²⁶ Luis Gustave Binger'in askeri yönetimde gözetdiği gerçek bu idi.

⁵²⁴ Z. Fres-S. Âlem, a.g.t., s.38.

⁵²⁵ E. Haşne-M. Meryem, a.g.t., s.47.

⁵²⁶ K. Savalihi, a.g.t., s.77.

LuisGustaveBinger, özellikle ülkenin güneyinde, kendisi ile bazı ülke liderleri arasındaki anlaşmayı imzalama sürecini başlatırken, mâli meseleyi askeri bir şekilde uygulamıştır. Fransız sömürgecisi ile ülke halkı arasında bazı ticaret yolları açılmış ancak bu ticaret yavaş ilerlemiştir. Ayrıca parlamento kararları aracılığıyla tüm mâli meseleleri Fransız devletinin çıkarlarıyla ilişkilendirmiştir. Diğer bir ifade ele mâli işler Fransız Parlamentosu, bunları uygulamak için Fransız hükümetinin yardımına ihtiyaç duyan dahili projelerde de yer almış ve Fransız Parlamentosu bunu denetleme hakkına sahip olmuştu.⁵²⁷Böylelikle Vali Binger döneminde mali işleri yönetme hakkının her şeyden önce Fildişi Sahili kolonilerindeki başkomutanı aracılığıyla Fransa'ya ait olduğu söylenebilir.

Louis GustaveBinger, kolonyal ticaretini sömürgecilik felsefesine dayanarak yürütmüştür.Bu felsefe, Fransız sömürge devletinin ticari hedeflerinin, Fransa'nın sömürgeci ticari etkisini Fildişi Sahili ülkesine ve topraklarına genişletme politikasının ve nüfuz sahibi Fransa'nın yararına sakinlerinin ve devrimlerinin topraklarının sömürülmesi politikasının gerçekleştirilmesiydi. Bu duurm sömürgecilik ticareti ve sömürge öncesi bağımsız ticaret farkı ortaya çıkarmıştır. Araştırmacılarından biri de buna işaret ederek: “Sömürgeciliğin ortaya çıkmasından önce Afrika krallıkları arasında serbest ticaret aktifti ve Fildişi kolonisinin topraklarını ele geçirmesi bu ticaretin faaliyetini sınırladı. Zira ticari hizmet çok sınırlı hale geldi ve başta Abrie Gölü, Agboville ve Bingerville’inAbidjan gibi demiryolları veya göllerin yerleriyle sınırlı oldu. Yerel mallar yoğunlaşmış; koyun, shea (Karite) yağı, kuzey balığı, güneyde ise barut ve inci gibi birçok ithal ve yerli mal vardı”.⁵²⁸

Başka bir yazar da bu durumu doğrulamaktadır: "Fransız sömürge yönetimi, halkın yararlanamadığı sömürücü ekonomik politikalar uyguladı. Birkaç sabun ve yağ fabrikası kurdu ve üretilen tüm ürünleri Fransa'ya gönderdi. Bu talihsiz ekonomik duruma muhalefetlikifade eden herhangi bir vatandaşı tutuklamada tereddüt edilmedi ve vatandaşlara şehirler, yollar, demiryolları ve limanlar inşa etmek gibi büyük projeleri

⁵²⁷ İ. M. A. ez-Zihni, **a.g.e.**, s.112.

⁵²⁸ B. M. Meryem, **a.g.t.**, s.47.

uygulamak için zorunlu çalışma şartları getirildi. Bu zorunlu çalışmaya eşlik eden kötü muameleye ve birçok vatandaşın ölümüne yol açan her türlü işkenceye ek olarak yerel Afrika insan gücünün kullanımı da ücretsizdi”.⁵²⁹ Bir başka yazar da şöyle demektedir: “Fransa'nın XVII. Ve XIX. yüzyıldaki politikası, sanayiye olan ilgiye ve Avrupa'daki ve yurtdışındaki şubeleri için pazarların açılmasına dayanıyordu”.⁵³⁰ Louis Gustave Binger ticaret politikasını kakao ve kahve yetiştirmeye odaklamış, ardından bunları ticaret için Avrupa ülkelerine taşımıştır. Fransız sömürge yönetimi, halkı kahve ve kakao yetiştirip, pazarlık konusu olmadan ve belirledikleri düşük fiyatlarla Fransa'ya satmaya zorlamıştır. İnsanlara kafa vergisi, tarımsal ürünler uygulamış, Avrupa ürünlerini ithal eden ve Afrika ürünlerini ihraç eden tüccarlara ayrıcalıklar tanınmıştır. İthal ürünlerin fiyatlarının artmasına neden olan gümrük yasası çıkarılmış, pamuk, yer fıstığı, palmye yağı, çay ve kakao gibi Fransız ürünleri yetiştiren çiftçilere destek verilmiştir. En kötüsü de Fransız sömürge yönetimi politikası, vatandaşları gıda mahsulü yetiştiriciliğini bırakmaya yöneltmiştir.⁵³¹

Böylelikle Fransız hükümetinin Fransız merkezleri üzerindeki doğrudan kontrolünü genişletebilmesi ve Fransız görevlilerinin, bazı yerel şeyhlerle koruma anlaşmaları imzalamak için ciddi ticari çalışmalara koşması nedeniyle, ülke kıyılarındaki Fransız merkezleri, orada yaşayan Fransız tüccarların himayesi altına girmiştir. Böylece bu anlaşmalar Fransa'nın bütün sahil boyunca özellikle de Fildişi Sahili ve Fransız Guiness'teki yeni Fransız kolonilerinden Fransa'nın işgal ettiği bölgelerde tam kontrole sahip olmasına neden olmuştur.⁵³² Böylelikle Fildişi topraklarındaki kakao, kahve ve muz, lideri Louis Gustave Binger aracılığıyla Fildişi halkının izni olmadan bu malı diğer Avrupa ülkelerine satan Fransa'nın merkezleri için ticari bir meta haline gelmiştir. Fransız sömürge ticareti, Fildişi Sahili ile diğer Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkilerin Fransız sömürgeciliği aracılığıyla bağlanmasında önemli bir role sahip olmuştur.

⁵²⁹ A. Toure, a.g.t., s.73.

⁵³⁰ Abdulaziz Rafahî, *Meşakilü İfrikiyyâ fi 'Ahdi'l İstiklâl*, 1.Baskı, Mektebetü'l-Kahire el-Hadise yay, Kahire 1970, s.51.

⁵³¹ A. Toure, a.g.t., s.73.

⁵³² J. D. Fage, *Tarihu Garbi İfrikiya*, çev. es-Seyyid Yusuf Nasri, 1.Baskı, Dâru'l-Me'ârif yay., Kahire 1982, s.317.

Amerika, İspanya, Portekiz ve diğer Avrupalı halklarda olduğu gibi Binger, sömürge Fransız ticari çıkarları için ülkeyi bu ülkelerle ilişkilendirmiştir. Bu hakikat, Louis GustaveBinger'in Fransız kolonyal ticari yönetiminin gerçekliğinden anlaşılabilir.

I.LOUİS GUSTAVE BİNGER'İN İNSANTİCARETİ UYGULAMALARI

Köle ticareti olgusu kolonyal süreçte önemli ve temel bir unsur olmuştur. Kaynakların ve referansların çoğu, bütünüyle olmasa da, bu gerçek üzerinde hemfikirlerdir. Ayrıca köleliğin insan toplumunda eski bir fenomen olması da bir gerçektir. Kölelikle ilgili bilgi edindiğimiz kaynaklar, insan yaşamının bir parçası ya da orijinal bir dalı olması ya da yaşamın organizma üzerindeki etkilerinin gerçekliği tarafından empoze edilen yabancı bir fikir olan kölelikle ilgili fikirlerde farklılıklar bulunmaktadır. İslam hukukçularının tanımladığı şekliyle kölelik, meşru bir savaşta yakalananları etkileyen yargısal bir engeldir.⁵³³ Bu tanıma göre köleliğin yaşamın etkilerinin, yani savaşın dayattığı yabancı uydurmanın bir parçası ve dalı olduğu ortaya çıkmaktadır. Sistem zamanla güçlü ve zayıf arasındaki insanticaetine dönüştü, böylece zayıf, güçlünün eline köle avı olarak düşmeye başladı. Böylece Avrupalılar arasında, ülkede günler geçtikçe benzeri görülmemiş resmi kolonyal biçimde köle ticareti biçimini almaya devam etti. Louis GustaveBinger döneminde Fildişi Sahili'ndeki köle ticareti bahsedilen ikinci şekle girmektedir. Dikkat edilmesi gereken husus, her ne kadar Fransa'nın köle ticaretini ülkede gerçekleştirmediği yanılsamaları gerçeği yansıtmamakta ve ülkede bu sürecin varlığına dair net kanıtlar bulunmaktadır. Fransa'nın aynı şekilde ülkeyi sömürgeleştirdiğini ve Fildişi Sahili'nde köle ticaretini gerçekleştirdiği bu çalışma ile de ortaya konulmuştur. Tarihçilerin çoğunun dikkat çektiği bu hususa dair "Batı Afrika Zencilerinin Kökeni" başlıklı yazıda konu şu cümlelerle aktarılmaktadır. "Beyazlar tarafından avlanan ve Yeni Dünya'da köle olarak satılan Afrikalıların çoğu, Senegal'den kuzeyde Gambiya'ya kadar Batı Afrika kıyısındaki bir bölgeden gelmiş ve ardından güneye, özellikle Liberya, Sierra Leone, Fildişi Sahili, Gana, Dahomey ve Nijerya'ya

⁵³³ Abdusselam et Termânîni, **er-Riğ Mazihu ve Hadıruhu**, 1. Baskı, Dâru'l-Me'ârif, Kuveyt 1990, s.32.

yönelmiştir".⁵³⁴ Bu bile köle ticareti uygulamasının aslında ülkede gerçekleştiğini göstermektedir. Fildişi hükümetinin resmi açıklamalarına göre, köle yolunun ülkede ortaya çıkarıldığı da doğrulanmıştır. Tahmini 360 kişi olan bir dizi Avrupalı ve Amerikan vatandaşı kökenlerinin Fildişi Sahili'nden geldiğini kanıtlamıştır.

Tarihçi Abdulgani, Fildişi Sahili'ndeki köle ticaretinin yaklaşık 400.000 köle olduğunu ifade etmiş ve bu kölelerin her gün veya her hafta satılıp satılmadığına dair bazı fikirler ileri sürmüştür.⁵³⁵ Fildişi Sahili'ndeki köle ticareti operasyonu bir sermaye kaynağı olarak devam etmiş ve böylece bu insan ticareti Binger döneminde emekli olana kadar geçen süre boyunca devam etmiştir.

⁵³⁴ A. Tahir, **a.g.e.**, s.93.

⁵³⁵ A. J. Hopkins, **et-Tarihu'l-İktisadî li-İfrikîyyâ el-Garbiyye**, Kahire Üniv. yay., Kahire 1997, s.205.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1896-1902 DÖNEMİ FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE FRANSIZ YÖNETİMİ

A. Mouttet Louis Dönemi (14 Mayıs 1896-11 Eylül 1898)

1. Doğumu, Gençliği, Tahsili ve Meslek Hayatı

Mouttet Louis, 6 Ekim 1857'de MarseilleBouchess de Rhone (MarseilleBouchessdührône) şehrinde, Marsilyalı Hristiyan-Protestan bir aileden doğdu. Babasının adı Jean-Louis Victor Münde ve annesinin adı AugustineRosalie idi. Monted ailesi mütevazı bir sınıftandı. Louis Monte, 8 Mayıs 1902'de Saint Pierre, Martinik'te 45 yaşında öldü.⁵³⁶ Monty, genç yaşlardan itibaren ilk yıllarında son derece radikal sol sosyalist görüşleri benimsemişti. MouttethemAlsace olayını hem de yanardağ hadisesini yaşadı.

Mouttet ilk eğitimine bir kolonyal okulda başladı ve ardından siyasete olan tutkusu nedeniyle hukuk okumak için Paris'e gitti ve böylece hukukçu olarak mezun oldu. Anlatılanlara göre, Montet'in radikal aşırılık yanlıları arasında sınıflandırılmış ancak eğitimi sonrası fikirleri aşırılıktan dönmeler yaşamış ve ardından askeri harekâta dâhil olmuştur. Mezun olduktan sonra, Mayıs 1892'de Genelkurmay Başkanı olarak Fransız Hindicini'ne gitmiş ve birkaç seyahat yapma fırsatı bulmuştur.Orada, daha sonra evliliğini gerçekleştirdiği Héléne de Coppet adında bir kadınla ve kocasıyla tanışmıştır. Daha sonra da, Sudan'ın batısındaki Senegal'e seyahat etmiş ve de kendisini sömürge yönetimiyle tanıştıran FelixFaure'un yardımlarıyla ikinci bir gezi yapmıştır.⁵³⁷

Louis Mouttet, kariyerine, GabrielAbrielMonod tarafından 1882'de kurulan SanintSimon'daki Sosyalist Derneği işlerinin işleyişi için işbirliği yapan bir üye olarak başladı. Daha sonra 1887'de Senegal'de İkinci Sınıf Büro Başkan Yardımcılığı'dan, Sayman Yardımcısı rütbesine terfi etti. Fransız toplumunun kamu güvenliğinin seçimlerden önce geldiğini tercih ettiği için, yanardağ olayıMouttet'unpozisyonunu olumlu bir şekilde etkilediği unutulmamalıdır. Yanardağ hadisesi 40.000'den fazla

⁵³⁶ Albert Baratier, **Hommes et Destins**, tome XI Afriquenoire, Académiedessciences, Paris 2011, s.5

⁵³⁷ Louis Mouttet, https://fr.wikipedia.org/wiki/Louis_Mouttet (16.10.2019).

insanın ölümüne yol açmış ve bu yüzden ilk olarak seçimler yapılamamıştı. Mouttet'un, Fransa'dan ölenlerin ailelerine ve yaralılarına maddi yardım talep etmiş, bu durum Fransız toplumunun çoğunun yanında durmasını sağlamıştır. Belki de bu, toplumun güvenini kazanmasını sağlayan şeydi. Bu aynı zamanda, kariyerinde ona büyük bir destek sağlamıştır. Mouttet'un muhtemlen bu yüzden Gine ve Fildişi Sahili'nde Fransız Senegal ve Sudan Birliği tarafından yeni bir bölgesel şube olan Fransız Batı Afrikası kurulduktan sonra Eylül 1892'de Onur Lejyonu Şövalyesi olarak bölgeye atanmıştır. O, Louis Gustave Binger'den sonra Fildişi Sahili'ndeki Fransız kolonilerinin Genel Valisi olarak atanana kadar Senegal'de çalışmalarına devam etmiştir.⁵³⁸ Louis Moutet, selefi Binger'ingenişleme siyasetini yani Senegal özel hükümetini Batı Afrika'dan genel bir hükümete dönüştürmeyi başarmıştır.⁵³⁹

2. Louis Mouttet, Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvalı

Genel Vali Mouttet, çalışmalarına idari reform süreçlerini sürdürerek başlamış ve ülke halkından toprak alımını artırmaya yardımcı olmak için alt devrelerdeki bireyleri değiştirmeye odaklanmıştır. Aslında geniş reformlar gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Livresour Louis Mouttet bu duruma işaret ederek şunları söylemektedir: "Koloni, seçim bölgeleri, alt bölümler, kasabalar ve köyler olarak farklı seçim bölgelerine bölünmüş ve Muazzam yetkilere sahip bir vali tarafından yönetilmiştir".⁵⁴⁰ Bu değişiklikler için kararlar alan Mouttet'un uygulamaları inisiyatif, askeri ve diplomasi ile ayırt edilir hale getirilmiştir. Mouttet, ilk iş olarak, pragmatik koloniyi savunmak için komşu kolonilerle diplomatik ilişkiler kurmaya yönelik kararname çıkarmış ve girişimlerini hızlandırmıştır.⁵⁴¹ Bu eylemlerin ardından askeri örgütlenme sürecine de ağırlık veren Mouttet, yani diplomasi süreci ile birlikte askeri harekâtları gerçekleştirdiği için onun döneminde direnişin devam ettiği ifade edilmelidir. 1898'de, Montt'un birliklerine karşı, Fildişi grupları, Lomo reisi Kouadio Oku'nun lideri, Negban

⁵³⁸ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.78.

⁵³⁹ Humeyda Dirîsî-Ablata Mekkî, "es-Siyâsetu'l-isti'mâriyyetu'l-fransiyye fî Garbi İfrikiyâ, (Senegal ve Sâhili'l-Âc) Enmûzecen 1900-1960", Djilali Bounaama Khemis Miliana Üniv., **Yayılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezâir 2017, s.115.

⁵⁴⁰ M. Meryem, **a.g.t.**, s.11, 19.

⁵⁴¹ H. Dirîsî-A. Mekkî, **a.g.e.**, s.99.

liderlerinden Pau Guue ve PuliWaribu'nun baş lideri Kwame Dye liderliğindeki Fransız garnizonlarına şiddetli ve topyekün bir direniş başlatmıştır.

Fransızlar buna Poli bölgesini askeri bölge ilan ederek ve bir dizi operasyon başlatarak cevap verdi. Harekat, 1500 ila 2000 kişilik bir kuvvet tarafından savunulan Poli bölgesinde bir altın çıkarma merkezi olan Kokombo'nun ele geçirilmesiyle sonuçlandı. Vali Mouttet,, yönetimi sırasında büyük komutan İmam SamoriToure'ye saldırmak istemiş, bunun için büyük askeri çatışmalar yaşanmıştır. Samori ve askerleri, Bondoku ve Kong gibi kendisiyle antlaşma yaptığı bazı kuzey bölgelerini işgal edene kadar Monte'ye direnmiştir. Samori'nin ilerlediğini fark edenMonty vakit kaybetmeden Grand Bassam'dan kuzeye doğru bir sefer gerçekleştirmiş ancak Samori'ye bağlı askerler bunlara karşı durmuştur. Sömürgeciler çatışmalarda Fildişi Bondoku ve Kong'u işgal etmiş ve çok sayıda insanı katletmiştir.Çatışmaların devam ettiği sırada Yüzbaşı Marishan Kong'a gelmiş ve insanlar ondan yardım istemiştir.Louis Mouttet,kuvvetlerinden Samori'yi tutuklamak için Kong'dan ayrılmalarını emretmiştir. Operasyonlar karşısında Fildişi Sahili'ni çevreleyen ormanlara çekilmek zorunda kalan Samori ağır kayıplar yaşamış, çok sayıda bölge halkı esir alınmış ve köle olarak satılmıştır.⁵⁴²Louis Mouttet liderliğindeki Fransa'nın yine SamuraiToure orduları önünde kaybetmesinin ardından Fransa, direnişle ülkenin kuzey bölgelerinde SamuraiToure'ye karşı başarıya ulaşamayacağını anladı. Mont, Samori Tore'a saldırmak için İngilizlerle ittifak yapmış ve ittifaken Fildişi Sahili bölgelerinde bir koloni hattı kurulmuştur. Bununla birlikte Fransa İngiltere bu ittifakla da başarıya ulaşamamıştır. Sömürgecilerin 1895'in başlarında SamoriTore'a saldırdıklarında Mont'un valiliği resmen başlamıştı. Ancak SamoriTore ordularıyla onlara direndiği için başarısız oldular ve Fransa ve İngiltere çekilinceye kadar da mukavemet devm etmiştir.⁵⁴³

Lewy ve Peregor'unSamouri'ye karşı İngilizlerle ittifak kurduğunu yukarıda ifade etmiştik. Montel, Berberilerin liderini kendi tarafına çekmiş, o da ülkesini

⁵⁴² İ. M. A. ez-Zihni, **a.g.e.**, s.141, 159.

⁵⁴³ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.138-139.

Tebeba'nın emellerinden korumak gayesiyle kendisine güvenmiştir.⁵⁴⁴ Fransa, direnişten dolayı zafere ulaşmanın zor olacağından emin olunca, barış anlaşması daveti gönderip iki taraf arasındaki savaşları durdurarak hilesine başvurmuş ve yapılan görüşmeler sırasında Komutan Samori Toure de tutuklanmıştır. Komutan Samori Toure'nin savaş sırasında tutuklandığını ve savaş esiri olduğunu iddia eden başka kayıtlar da bulunmaktadır.⁵⁴⁵ En meşhur kayıt ise Samori Toure'nin sabah namazından sonra camiden dönerken eve doğru yöneldiği sırada tutuklandığı şeklindedir. Kanaatimizce bu son anlatım zayıftır. Lewy ve Peregor'un Samouri'ye karşı İngilizlerle ittifak kurduğu da belirtilmelidir.⁵⁴⁶ Bu kaynakların birçoğu Binger'den sonra genel vali olan Montet'in yaptığı faaliyetler arasında bu olayı da saymaktadır. Montet ile alakalı ayrıca askeri ve diplomatik yöntemi dışında Binger'in bağlı olduğu şeyi sürdürdüğü söylenebilir. Uygulamada Binger ile Montet arasında pek çok fark olsa da amaçlarının aynı olduğu, yani ülkenin sömürgeleştirilmesi ve işgalinin sağlanması olduğu açıktır. Fransa, Montet dönemine kadar ülkenin tüm bölgelerini kolonileştirememiş olsa da Samouri'nin yakalanmasının Fildişi Sahili'nin geleceğini etkilediği söylenebilir.

3. Louis Mouttet'in Fildişi Sahili'ndeki İdari Uygulamaları

Louis Mouttet ile birlikte Fransız sömürge politikası felsefesi tüm sömürgelerde doğrudan yönetim politikası olarak uygulanmaya başlanmıştır. Mouttet Louis, bu felsefeye dayanarak sömürge yönetimini organize etmiş, yerel liderlerin bu sömürge yönetimine katılmasına azami özen göstermiştir. Zaten güçsüz olan yerel liderler yeni idarede Fransız valilerinin emirlerine itaat etmek zorunda kalmıştır. Denilebilir ki, Fildişi Sahili'ndeki Fransız rejimi, lideri Louis Mouttet aracılığıyla, idari hiyerarşik bir biçim almıştır. Bu hiyerarşide Koloniler Bakanı, Fransız hükümetinin temsil eder ardından da Grand Bassam şehrinde bulunan Koloniler Genel Valisi gelirdi.

Sömürge Bakanlığı'nın oluşumu Binger döneminde olduğu gibi önemli bir değişikliğe uğramadan devam etmiş ve idari pozisyonlar Binger yönetimi modelini

⁵⁴⁴ J. Key-Zerbbo, **a.g.e.**, s.743.

⁵⁴⁵ D. Bangaly, **a.g.t.**, s.41-48.

⁵⁴⁶ J. Key-Zerbbo, **a.g.e.**, s.743.

izlemiştir. Bu bağlamda yukarıda bahsedilenler ışığında yapılanma aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Koloniler vekilinin konumu: Kolonilerin vekil pozisyonu, Flexfor, Etienne, Etienne ve Delacacy gibi bir dizi önde gelen şahsiyet tarafından üstlenildi ve hepsi askeri genişlemenin destekçileriydi.

Koloniler Yüksek Konseyinin Konumu: Koloniler Bakanlığının yerini üç bölüme ayrılan Fransa Denizaşırı İşleri Yüksek Konseyi'nin aldığı bir Koloniler Yüksek Konseyi vardı. Bunlar;

- a. Sömürge Konseyi, eski sömürge bakanları, eski sömürge hükümdarları ile Dışişleri, Savaş ve Deniz Kuvvetleri Bakanlığı temsilcilerinden oluşurdu.
- b. Ekonomik Konsey,
- c. Yasama Konseyi.

Kolonilere verilen emirlerin Paris'teki ana hükümet tarafından tevdi edildiğine dikkat edilmelidir. Ancak bunların uygulanmasının ayrıntıları kolonilerin valilerine bırakılmıştır. Mali işlere ise Fransız Parlamentosu mudahil olabiliyordu. Benzer şekilde, uygulanması için Fransız hükümetinden yardım gerektiren dahili projeler Fransız Parlamentosunun denetim yetkisine sahipti.⁵⁴⁷ Fransız sömürge yönetiminin temel yapısı buydu. Bunlar daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak anlatıldığı için burada tekrar edilmeyecektir. Ancak Monte yönetiminin iş tarzıyla Binger'den ayrıldığını belirtmekte fayda vardır. Daha önce de belirtildiği gibi Monte, vatandaşlar üzerinde askeri gücün yanı sıra diplomasiyi de kullanmıştır. Jean Hess de bu duruma işaret ederek: "Vali Monte çok enerjikti ve yerlilere gerçek bir sempati duyuyordu, dahası yerlilere farklı bir şekilde temel idari yetkiler sağladı"⁵⁴⁸ demektedir.

⁵⁴⁷ M. Gueye, A. A. Boahen, "el-Mübâderet ve el-Mukâvamat", s.112.

⁵⁴⁸ Jean Hess, *Catastrophes de La Martinique*, Paris 1902, s.23.

4. Louis Mouttet'nin Mali ve Askeri Uygulamaları

Louis Monte, Louis GustaveBinger'den miras kalan askeri ve mali idare içerisinde yönetim gerçekleştirdi. İdari ve askeri yapının tüm yönlerinde bulunduğu şekliyle yasaları tatbik etti.Vali Louis Montt, askeri ve mali yönetiminde başlangıçta yerli halkın karşılaştığı zorlukları hafifletmeye çalıştı. O, bu yeni askeri politikaya dayanarak, Fildişi topluluğuna yaklaşımını değiştirerek askeri ve mali idaresinde finanse edilen Afrikalıların oğullarına odaklandı. Bununla birlikte,ne idari yapısında ne barış düzeninde ne idari liderliğinin temellerinde ne de askeri ve mali idareyi ülke ekonomisiyle ilişkilendirmeyi amaçlayan sömürge hedeflerinde hiçbir değişiklik yapmadı.Böylece Louis Monte, askeri ve mali idaresinde Fransız sömürgeciliğinin çıkarları üzerindeki idari hegemonyayı sürdürmeyi devam ettirdi.Aynı zamanda ülkedeki doğrudan yönetim uygulamasına da bel bağladı ve Fildişi Sahili halkının askerlik hizmetine alınmasını dayatma sürecini sürdürdü.⁵⁴⁹

Louis Montt, yönetiminde bir yandan diplomasi yerine askeri güce daha çok odaklandı, diğer yandan da Fransız ordusunun saflarına sık sık asker almasıyla Fildişi topluluğuna odaklandı. Vali Mont mali meseleleri uygularken askeri yaklaşımını sürdürdü ve ayrıca antlaşmadan önce kendileriyle Fransa arasında antlaşma bulunmayan bazı ülke liderleriyle antlaşma imzalama fırsatlarını aradı.⁵⁵⁰ Bununla birlikte onun döneminde, antlaşmaların çoğu bazen zorunlu kontrol bazen de kolonyal hile altında gerçekleştirildi. Zira anlaşılan o ki, Fransız sömürgeciler, şart koşulan kağıda başka bir şey yazılırken, ülke liderlerine koruma ve ticari ayrıcalık vereceklerini vaad ediyorlardı. Bu yüzden bu anlaşmalar bir macera olarak nitelendirilmiştir. Kaynakların çoğunun Vali Louis Monte'nin askeri yönetiminde başarılı olduğunu ifade ettiklerini belirtmek gerekir.⁵⁵¹

Mali işler, büyük ölçüde sömürge bölgelerinin vatandaşlarına kendi elleriyle vergi koymaya dayanmış ve bu, mali işlerde olağanüstü başarı elde edilmesini

⁵⁴⁹ M. Meryem, a.g.t., s.34.

⁵⁵⁰ H. Dirîsî-A. Mekkî, **a.g.e.**, s.278.

⁵⁵¹ J. Hess, **a.g.e.**, s.231.

sağlamıştır. Vali Mont, vergi fonları kurarak ve bunları vatandaşlara dayatarak şehrin ekonomik gücünü korumayı amaçlamıştır. Bu vergiler ve diğer ücretlerin doğrudan yerel ve kamu kolonilerinin mali hazinelerine ödenmesi zorunlu tutulmuştur.⁵⁵² Vergi ve harçlardan gelen mali hazinelerin Fildişi Sahili genel valisi olarak hareket eden Monte tarafından tasarruf edildiği ve bunun da Fransız hükümeti tarafından denetlendiği unutulmamalıdır. Bununa birlikte Fransız parlamentosu, uygulanması için Fransız hükümetinden yardım gerektiren dahili projelere de müdahale edebiliyordu.⁵⁵³ Böylece Vali Louis Monte uzun bir yol mesafe katedebilmiş ve anlatılanlara göre kolonilerdeki askeri ve mali yönetimde büyük başarılar elde etmiştir.

5. Louis Mouttet Ticari Uygulamaları

Belli ki Vali Louis Montt, geçmişte kendisine ekonomik ufuklar açan vergi yöntemine odaklanmış ve bundan sonra Fransız sömürgeciliği felsefesini yerine getirmek için Fildişi Sahili'nin mallarını alma ve oradan da vatandaşların izni olmadan Avrupa ülkelerine ticaretini yapma felsefesine yanıt olarak ticaret sürecine girmiştir. Bu nedenle, sömürgeci ülke yararına kakao, kahve, pamuk ve Fildişi Sahili mallarının diğer kaynaklarını yetiştirme sürecini üstlendiği tarıma da yönelmiştir. Böylelikle Vali Louis Binger'in idaresi, Fildişi toplumunu bundan faydalanmaktan alıkoyan ekonomik ve sömürücü siyasi yapısında belirginleşmiştir. Hatta Fildişi vatandaşı para ödenmeden zorla çalıştırılmış dahası Monte aracılığıyla Fransa'ya vergi ödeyen kişi haline dönüşmüştür.⁵⁵⁴ Les coloniaux français illustrés

Sonuç olarak Vali Louis Monte döneminde vatandaşlar üzerindeki zorunlu çalışma genişletilmiştir. Böylece ülkenin Atlantik Okyanusu'ndaki sömürgeci Fransız buharlı gemileri Fransız tüccarların kontrolüne girmiştir. Bunlar asli vatandaşlardan çiftlik ve tarlaları söküp almış, hammadde kaynakları da sömürgecinin ülkelere transfer etmeye girişmişlerdi. Bu askeri denetimle, Fransız sömürgecilerinin işgal avı haline gelen Fildişi bölgelerindeki ticari hegemonya kontrol edilebilmiştir. Böylece o

⁵⁵² Marcel Souzy, *Les Coloniaux Français illustrés*, Georges Hardy yay., Paris 1941, s.79 vd; P. Kipre, *a.g.e.*, s.58.

⁵⁵³ A. A. Boahen, *a.g.e.*, s.112.

⁵⁵⁴ J. N. Loucou, *a.g.e.*, s.48.

bölgelerdeki Fransızlar, ülke mal ve ticaretinin tüm kazançlarından yararlanan çalışanlar haline gelmiştir. Fildişi toplumu, sömürgeci zorunlu çalıştırma olarak bilinen ve aynı zamanda ulusal para cezası ödemeleri için bu ilk vatandaşlara dayatılan ücretsiz çalışan bir topluluk olmuştur.

Vatandaş kauçuk, kahve vb. yetiştirdikten sonra, Louis Montt onları nakletmek ve satmak üzere Fransız şirketlerine nakletmiştir. Gabriel Hanotaux bu hususa şu cümlelerle dikkat çekmektedir: “*Vali Louis Monte’nin ticari idareleri faaldi, kola, kauçuk, pamuk, gıda ve palmye yağından hasat edilen ürünler için öncelikli ticari kuruluşlar açtı. Daha sonra Fildişi gölleri boyunca Avrupalılar tarafından yabancı çalışma sahaları kurdu ve ülkenin her yerinde ve tüm Fransız kolonilerinde Avrupalı ticari şirketlerin çiftliklerinin, ticari mahallerinin ve şubelerinin ekonomisini kurmak için çalıştı*”.⁵⁵⁵

Böylece Fransız sömürgecisi, tam tersi doğruyken, asli bir vatandaşı olarak ülkenin tüm haklarından “iş sizin, ücret benim” diyerek yararlanmaya başladı. Aynı şekilde Fildişi vatandaşı kendi ülkesinde yabancı ve bir nevi Fransız vatandaşı haline sokulmuştur. Bilindiği üzere Louis Montt, bu başarıları bir yandan askeri harekât, diğer yandan antlaşmalar yoluyla elde etmiştir. Böylelikle Vali Louis Montt, ülkedeki Fransız kolonilerindeki tarım ve mahsulleri diğer Avrupa ülkelerine ihraç ederek ticari ilişkilerini geliştirmiştir.

6. Louis Mouttet Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler

Daha önce köle ticareti meselesine değinmiş, kolonyal süreçte önemli bir unsur olan köle ticaretinin sömürgeci kalemler tarafından Fildişi Sahili’nde yapılmasının nasıl reddedildiğini ortaya koymaya çalışmıştık. Kaynaklar köle ticaretinin aslında Fildişi Sahili’nde Fransa tarafından uygulandığını ortaya koymaktadır. Nakli kaynaklar DNA testleriyle de güçlendirilmiştir. Bir dizi Afro-Amerikalı ve Avrupalı’nın kökenlerinin ülkeden zorla getirilen ve Avrupa’da satılan Fildişi Sahili asıllı olduğunu ve de

⁵⁵⁵ H. Dirîsî-A. Mekkî, a.g.e., s.118.

aralarında ünlü bir şarkıcının bulunduğu kanıtlanmıştır. Sömürge propagandası yapan Avrupalı araştırmacılara Fildişi ülkesi araştırmacılarının çoğunun kalemlerinin teslim olmasını eklediğinizde hakikatin nasılda karartıldığı daha net anlaşılacaktır. Ülkenin milli meseleleriyle ilgilenen birkaç kalem olmasaydı köle ticareti eyleminin kabul göreceği de söylenebilir. Daha önce özellikle Fildişi Sahili hükümetinin ülkedeki köle ticareti sürecini tanımak ve kabul etmek için yaptığı resmi açıklamaya atıf yapmıştık.

Bu durum, Fildişi Sahili'ndeki köle ticareti ile ilgili bilgilerin tespit edilmesini zaman zaman zorlaştırmaktadır. Bunun nedeni bilgilerin Fildişi Sahili'ndeki köle ticareti hakkında ayrıntılı bilgi verilmeden kaynaklarda genel olarak geçirtilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca ülkedeki köle sayısına ilişkin resmi hükümet raporları henüz geniş çapta kamuoyuna açıklanmamıştır. Bu nedenle bazı tarihçiler konuyla ilgili bazı sözlü anlatılanlara müracaat etmek zorunda kalmış, bilgileri incelemeyi ve elden geçirmeyi planlamışlardır. Belgelerin incelenmesi aynı zamanda hükümet raporları üzerinde de yapılmaktadır. Özelde Fildişi Sahili genelde ise Afrika tarihinde olduğu gibi köle ticareti hakkında sözlü anlatımlar önemli bir yer tutmaktadır. Fildişi Sahili'ndeki köle ticareti konusundaki bilgiler, Senegal'le mukayese edildiğinde, özellikle köleler konusunda ayrıntılı değildir. Fildişili araştırmacıların konuyu araştırmasını gerektiren şey budur. Bu yönüyle biz de çoğu durumda köle ticareti konusunda kolonyal metinler üzerinden Fildişi kurumlarındaki çalışmalara odaklandık ve ardından bunu bilimsel ve tarihsel olarak analiz etmeye gayret ettik.

Berlin Konferansı kararlarıyla tanınan resmi yöntemin ve Avrupa sömürge dönemindeki köle ticaretiyle ilgili evanjelik metinlerin Uluslararası Katolik Kilisesi tarafından tanınması onu sömürge temellerinden biri haline getirmiştir. Kaynaklar aracılığıyla, Vali Louis Monte döneminde köle ticareti süreci Fildişi Sahili'nde köle ticaretinin korkunç bir şekilde genişlediğini göstermektedir. Gabriel Hanotaux da çalışmasında bu duruma: *“Louis Monte döneminde sömürgeciliğin ilk*

*anlarından itibaren, köle ticareti onun Fildişi Sahili'ndeki hamlelerinin bir parçasıydı ve bunlar zamanla genişledi” cümleleriyle ışık tutmaktadır.*⁵⁵⁶

Sunulan bilgilerden hareketle, ülkede köle ticaretinin sömürgeciliğin ilk anından itibaren başladığını, ancak Vali Monte döneminde genişlediğini söyleyebiliriz. Ancak kaynaklar, ölen valinin yönetimi döneminde satılan köle sayısını belirtmemiştir. Sonuç olarak Fildişi Sahili'nde yerel, bölgesel ve uluslararası sömürge kaynaklarına ve referanslarına dayanarak, sömürge yöneticilerinin ve astlarının yönetim tarzının zulüm, planlama, taktik ve stratejik açıdan bir önceki döneme göre yetkililer dışında değişen bir şey olmaması yanında, hepsinin hiçbir seçim yapmadan tek bir tarzda devam ettirildiğini söylemek mümkündür. Bu bütün olarak olmasa da çoğu kaynak tarafından teyit edilen bir durumdur ve buna göre tarihçiler de kanaatlerini ifade etmişlerdi. Tarihçi Tahir'in, sömürgeciliği başlangıcından sonuna kadar Fransa genelinde Vali Louis GustaveBinger'den başlayarak tek bir kalıp üzerinde kalması ve hiçbir zaman değişmeyen tek bir üslup formunda bir yönetim yapısı içinde devam ettiğini söylemesi şaşırtıcı değildir. O bu durumu şu cümlelerle ifade etmektedir: *"Aynı şekilde, Fransız kolonilerindeki şeyhlik-liderlik, büyüklükte ve alanda eşit tek bir tarzdaydı ve eşit yönetim birimlerinden ve Fransız egemenliğindeki bu sömürge sisteminden oluşuyordu. Eşit yönetim birimlerinden oluşan ve Fransız egemenliğindeki bu sömürge sistemi, ister idari bir yapı, ister başkan veya astı olsun, Afrika yaşamında herhangi bir inisiyatif veya yenilenmeye izin vermediği için toplumda herhangi bir değişikliğe yol açmadı. Aksine, uzun vadede Batı Afrika'da yönetici güç olan geleneksel başkanların otoritesinin azalmasına yol açtı".*⁵⁵⁷

⁵⁵⁶ H. Dirîsî-A. Mekkî, **a.g.e.**, s.181.

⁵⁵⁷ A. Tahir, **a.g.e.**, s.179-181.

B.ROBERDEAU HERİ CHARLES VİCTOR AMEDEEE DÖNEMİ (11 Eylül 1898-5 Kasım 1902 1898)

1. RoberdeauHenri Charles Victor Amedee'in Doğumu, Gençliği, Tahsilive Meslek Hayatı

Robert Henry Roberdeau, 31 Mart 1849'da Brest'in kuzeyinde bulunan Finisterre eyaletindeki Lamzilek antik kentinde doğdu. Hristiyan bir aileden olma bir Fransız vatandaşıdır.Roberto Henry, 24 Ocak 1916'da Paris'te öldü.RoberdeauHenri Charles Victor Amedi, Paris'teki kolonyal okullardan birinde eğitime başladı ve ardından hukuk alanındaki çalışmalarına devam etti. Doğu dillerini de okudu.⁵⁵⁸Önemi anlaşılan oryantal dillerin (Arap dili) çalıştığı belirtilmektedir. Fildişi Sahili ve Batı Sudan'daki Fransız kolonilerinin çoğu kültür ve yönetim dili olarak Arapça olduğu için Arapça istihdam dili olarak kabul edilmiştir.⁵⁵⁹Ayrıca araştırmacının görüşüne göre bu dil (Osmanlıca) sömürgeciler ile ülke halkı arasında bağların kurulmasını kolaylaştırmış ve bu onlara kolonyal kamu yönetiminin işlevselliğini kolaylaştırmıştır.

RobertHenri Charles Victor Amedi, kariyerine 1889-1891 yılları arasında SaaintPierre ve MiQuelon'da geçici vali olarak başladı.12 Aralık 1895 tarihli bir dergiye göre, Roberto'nun 11 Aralık 1895'te gönüllüler taburuna adını kaydettiği görülmüştür. Reunion şehri gönüllü taburu Madagaskar'a gitti ve sayıları da 555 kişiydi.Bu gönüllüler, seçim kampanyası döneminde hastalığa yakalandı. Zira birçoğu bir gecede hastaneye kaldırıldı, tedavi gören hasta sayısı yaklaşık 180'dir.20'si tedavi edilirken diğerleri ya reddetti ya da göç etti.Roberto Henry, HenriFelix de Lamothe adına hareket ederken bu görevi üst üste beş ay boyunca geçirdiği işlerinde müdür yardımcısı olarak çalışırken günler geçtikçe yükseldi.Daha sonra 28 Kasım 1892'de Reunion şehrine taşındı.Bu Fransız-Senegal kolonilerindeki görev süresi boyunca işbirliği yapan bir yönetici olarak birçok başarı yakalamıştır. Reunion kentine heyetle yaptığı yolculukta elde ettiği diğer başarıları onun mesleki yeteneğini sömürge genel

⁵⁵⁸Bu konuyla ilgili daha kapsamlı bilgi için ; bkz Marcel Souzy, Les Coloniaux Français illustrés, Geoges Hardy yay., Paris 1941., s.63 vd.

⁵⁵⁹ P. C. Lloyd. a.g.t., s.71.

idaresi katında ispatlamış ve sonunda ona mesleki gelişimin kapısını açmış, nihayetinde 9 Haziran 1892'de Senegal Genel Valisi olarak atanmıştır. Ayrıca 1898'de Guyana'da Fransız Kolonileri Vali Vekili olarak görev yapmıştır. Günler geçtikçe sömürge çalışmalarındaki deneyimine dayanarak, sonunda 1898-1902 tarihleri arasındaki dönemde Fildişi Sahili'ne Fransız Kolonilerinin Genel Valisi olarak atanmıştır.⁵⁶⁰

2. Robert Henry Charles Victor Amedee Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvalı

Vali Robert Henry Charles Victor Amedee çalışmalarına askeri güç kullanarak başladı. Zira direniş, Vali Henry Charles Victor Amido dönemine kadar devam etmiştir. Ülke halkıyla şiddetli bir şekilde çarpışan Komutan Henry'nin yaptığı tüm askeri saldırılarda başarıya ulaşamadığını söylemek gerekir. Ülke halkı direnişe kırsal kesimden gelen yardımlarla tepkiyle karşılık vermiştir. Onun bu ilgisi, Fildişi Ulusal Direnişi'nin mücadelesini arttırmıştır. Kırsal kesimden gelenlerin çoğunlukla Henry'nin askeri gücüne direnmek için köylerden ve vadilerden gelen Dozo ya da Komu halkı olması dikkat çekicidir. Bu onun kaybetmesine sebep olmuştur. Müslüman, pagan veya Hristiyan Fildişili vatandaşların çoğu Roberto Henry ve onun askeri hamlesine karşı savaşa katılmıştır. Bu Fildişi halkının ulusal birliğinin başarısı olmuş, ayrıca bu birlik, Grand Bassam bölgesindeki sömürgecilerin halkın eşleri ve kızlarıyla iğrençlik yapmaya başladıklarında, yani onları cinsel ilişkiye girmeye zorladıklarında) bu birliktelik artmıştır.⁵⁶¹ Bu da, Müslüman, pagan ve Hristiyan unsurlarıyla tüm Fildişi Sahili toplumunu ölümcül düşman olan zihinsel ve fiziksel kanseri sömürgeciye karşı bir arada durmaya itmiştir.

Fildişi ve Afrika gelenekleriyle bağdaşmayan kadınlara yapılan çirkin, kokuşmuş ve kötü kolonyal hareketler sadece Fildişi Sahili'nde yaşanmamış aksine bazı komşu ülkelerde de aynı kötü davranışlar vuku bumuştur. Crowder başka bir neden daha eklemiş, Afrikalıların tek evlilik fikrine, yani birden fazla eşe sahip olma, boşanma ve boşanmış kadınlarla evlenme yasağına ikna olmamıştır. Hristiyan hukukuna göre

⁵⁶⁰ P. C. Lloyd. a.g.t., s.71.

⁵⁶¹ P. Kire, a.g.e., s.77.

boşanmış bir kadınla evlenen her kişi, onunla zina etmiş olur.İslam hukuku, kocanın aralarında adil olması şartıyla dörde kadar evliliğe izin verir. Boşamayı mubah kabul ediyor. Afrikalıları en yaşlı olan dışında ilk eşlerini boşamaya zorlayan Hristiyan misyonerlerine şahit olunmuştur. Bu Afrikalı için zordu.⁵⁶²

Ayrıca sözlü anlatılara göre, bazı Afrika ülkelerinde bazı sömürge valileri bu suçları işledikten sonra karısını almak için kocayı öldürürdü. Bütün bunlara dayanarak, bu davranışlar, Henry Charles Victor Amedi döneminde Fransız sömürgeciliğine karşı direnişte toplumun birliği üzerinde daha aktif rol oynamıştır. Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürgeciliğinin hatta tüm Batı Sudan'daki Fransız sömürgeciliğinin, insanlığa karşı suç işlemekle kalmadığını, aynı zamanda iffetli-evli Fildişili kadınlara, bakire ve hatta evlenmemiş kızlara tecavüz ettiğini de belirtmek gerekir. Fransız sömürgecileri tarafından işlenen diğer suçlara ilave olarak tüm bu suçlar, Fildişi Sahili'ne Fransız medeniyetinin taşıyıcısının propagandası altında yok edilmek istenmiştir. Bu durum birçok araştırmacıyı, Fransa'nın medeniyet diye iddia ettiği şeyin aslında medeniyet değil, Fildişi Sahili ve Afrika'yı sömürgeleştirme aracı olduğu konusunda hemfikir hale getirmiştir. Zira medeniyet, hakikatte insani ahlaki değerler ve toplum kültürü ile çelişmezken, Fransa'nın bu teoride hiçbir insani değere sahip olmadığını ve özellikle zinayı kötü bir ahlak olarak görmediğini ifade etmek gerekir.

Afrika toplumu, bir kişi, zina suçununun mahcubiyetinden kaçmak için ailesini başka bir köye bırakırdı. Çünkü işlediği şey, toplumdaki en büyük kusur olarak kabul edildiğinden, utangaçlığının şiddetinden ailesine dönmesi bazen zor olabilirdi.⁵⁶³ Fransızların bu kötü ahlaki tutumu, sosyal kültürden kaynaklanan Afrika insani değerleriyle çelişen büyük bir skandal olduğunda, sosyal çevrede, konuşmayan bir hayvan eylemi olarak algılanmış ve büyük bir suç olarak kabul edilmiştir. Sömürgecinin tüm bu suçları işlemesi, Roberto Henri Charles Victor Amedee döneminde sömürgeciliğe karşı Fildişi ulusal mücadelesini giderek daha aktif hale getirmiş bu ise direnişin daha

⁵⁶² Seyyit Ahmet Ali en Nasirî, “el İslam ve Muvâcehetuhu li-Harekêti’t-Tebşiri’l-Avrubiyi fî Garbi İfrikiyyelbêne’l-İsti’ mârAnglo-Fransî”, **Mektebetu’l-Mutedini’l-İslamiyye li-Mukaraneti’l-Edyan**, S.14, (2010), s.4-8.

⁵⁶³ C. Lassine. a.g.t., s.201.

yoğun yaşandığı Fildişi halk direnişi önünde sömürgecinin askeri operasyonlarından başarıya ulaşamamasına yol açmıştır.

Vali Robert askeri tarafta ilerlemenin zorluğunu görünce, sömürge yönetimindeki reform çalışmalarına geri dönmüştür. Roberdeau Henri Charles Victor Amedee sömürge yönetimine geldiğinde, ülkedeki koloniler üzerinde radikal bir etkiye sahip olamamıştır. Ancak başarıya ulaşmak için, Fildişi Sahili'nde sömürgeciliğin hedeflerine ulaşma konusunda tüm yaklaşımını kaptan Louis GustaveBinger'i takip etmeye başlamıştır. Bu asli vatandaşlara yaklaşma yöntemidir.Aynı zamanda, emirlerine uymayarak önünde duran Fildişi halkına boyun eğdirmek için güç kullanmaktan da çekinmemiştir.⁵⁶⁴

Kaynaklar, Roberto Henry'nin başlangıçta sömürge yönetiminde reformlar yapmaya geri döndüğünde, idari yapılanmadan kaynaklanan iç sorunlardan da muztarip olmuştur. Bu durum rivayetlerle teyit edilmiş ve anlatıcılardan biri tarafından şu sözlerle aktarılmıştır: *"İdari reformlar başlangıç aşamasındaydı ve idari omurgasının, Fildişi Sahili'nde devam eden zorlukların net olmamasından kaynaklanan çeşitli sorunlarla karşılaştı.BuVali Henry Charles Victor Amedi'nin karşı karşıya olduğu büyük bir zorluktu".*⁵⁶⁵ Sunulanlara dayanarak, reform sürecini gözden geçirmenin Henry'nin ülkeye atanmasından sonra üstlendiği ikinci çalışma olduğu söylenebilir.Ancak bu onun önünde büyük bir zorluk teşkil etmektedir. Kaynaklara göre, Vali Henry'nin valiliği döneminde elde edebildiği fetihlerin çoğunun barışçıl yöntemle gerçekleştiğini belirtmekte fayda var. Zira askeri kanat başarı sağlayamamıştır.

Henry'nin valiliği sırasında, barışçı seçenekle ele geçirilen yeni bölgelere genişletilen yalnızca birkaç askeri hareket vardı. Bu nedenle Henry, selefleri gibi, Fildişili vatandaşları Fransız ordusuna alma projesine geri dönmüştür. Bununla birlikte Henry, bir yandan Fransız sömürge kamplarında vatandaşları işe almaya önem vermiş diğer yandan da başlangıçta demiryollarında zorunlu çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Henry'nin reformlarının, sömürge yönetiminin yerli halkı ülkede demiryollarının

⁵⁶⁴ https://fr.wikipedia.org/wiki/Henri_Roberdeau (29.12.2019)

⁵⁶⁵ M. Souzy, **a.g.e.**, s.87.

inşasına yol açan işler için zorunlu askere alması karakteristik özelliğidir.⁵⁶⁶ Demiryolu, Fildişi Sahili kolonisi ile Avrupa kolonilerinin geri kalanı arasındaki omurga olmuştur. Bu nedenle, XIX. yüzyılın sonunda, koloninin gelişimi ve diğer kolonilere bağlanması için en uygun ulaşım araçlarından biri olarak ortaya çıkmış ve aynı zamanda Avrupa'daki sömürge demiryolları çağıyla bağlantılı olarak herhangi bir gerilimi ortadan kaldırmak zorunda olunan bölgelere asker taşımak için kullanılmıştır.⁵⁶⁷

Demiryolu projesinin Henry döneminin başlangıcında olduğu, ancak daha sonra Vali Clausel'in valiliği döneminde geliştirildiği unutulmamalıdır. Afrikalılar ve bilhassa Müslüman ve putperest Fildişitoplumu diğer Afrika vatandaşlarına nazaran sömürgeciliğe karşı daha fazla direniş gösterildiği konusunda birçok araştırmacı hemfikirdir. Afrikalı ve Fildişili tarihçiler istisnasız olarak şu sözlerle dikkat çekmiştir: *“Harekete katılanlar, kendilerini kökleri daha erken değilse bile yüzyılın başlarına kadar uzanan uzun bir mücadele geleneğinin mirasçıları olarak görüyorlardı. Bağımsızlığın iyi bir şey olduğu ve bunun peşinde koşmanın doğal olduğu kabul edilirse, bağımsızlıklarını korumak için Afrika'daki Avrupa nüfuzuna karşı koyanlar, yabancı yönetime direnerek bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin tarihinde öykünülmesi gereken ve onurlu bir yere sahip olan kahramanlardır”*.⁵⁶⁸

Tarihçiler, Fildişi ve Afrikalı direniş savaşçıları, özellikle Henry'nin valiliği döneminde taklit edilmesi gereken cesur insanlar olarak tanımlamıştır. Bunlardan biri şunu söylemektedir: *“Özgürlük sömürsünü korumak için Avrupa'nın Afrika'ya nüfuz etmesine karşı savaşanların hepsi, Afrikalı direniş savaşçıları, taklit edilmesi ve yabancı yönetime direnerek bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin tarihinde onurlu bir yere sahip olmaları gereken kahramanlardı”*. Afrikalı tarihçiler, özellikle Fildişili direniş savaşçıları ve genel olarak Afrikalıların çalışmalarını olumlu olarak nitelendirmiş ve *“Kolonyal direniş savaşçıları arasında da bölünmeler vardı. Bazıları gaspçılarla silahlı bir çatışma noktasına ulaştı ve bu olumlu bir direnişti”* demiştir. Fildişi ve Afrika

⁵⁶⁶ M. Souzy, **a.g.e.**, s.27.

⁵⁶⁷ O. B. Bari, **a.g.e.**, s.119.

⁵⁶⁸ A. A. Boahen, **a.g.m.**, s.159-160.

direnşini ve sömürgeciliğe karşı özgürlük ve vatanseverliğı savunan herkesi Afrikalı mücadeleçiler diye tanımlamak gerekirken Fransız sömürgecilerin kalemleri, sömürgecilikle savaştıkları için onları hain ve kısa görüşlü olarak ifade etmiştir. Sömürgecilerle işbirliğı yapanları ise sömürgeciler tarafından “az da olsa görüş sahibi” olarak tanımlanmıştır. Sömürge döneminde, kolonyal yetkililer kolonyalistleri dar görüşlü olarak tanımlarken, işbirlikçilerini ileri görüşlü olarak tanımlıyorlardı. Ancak şimdi vatansever Doğı Afrikalı tarihçiler, sömürgecilikle işbirliğı yapanları, özellikle de başkanları kınıyor ve direnişle karşı koyanları övüyorlar.⁵⁶⁹

Kolonyal anlatıcıların kalemleri, Henry'nin saltanatında da olduğı gibi, Afrikalıları sömürge direniş tarihinde hain, dar görüşlü, eksik düşünceli, aptal, salak ve deli olarak tanımlamışlardır. Bu nedenle Afrikalıları yanıltmamak için bu husus not edilmeli ve bu noktaya atıfta bulunulmalıdır. Bu durum bile Vali Roberto'nun valiliğı sırasındaki askeri hareketlerinin başarılı olmadığını, ölümcül direniş hareketleri karşısında diplomatik yöntemle geri döndürdüğünü doğrulamaktadır. O, sömürge ordusuna Fildişilileri alma yönünden idari reformların başlatılmasına geri dönemeyince bundan sonra demiryolu projesine başlamıştır. Bu eylemler Henry'nin çalışmalarında gözlemlenen hususlardır. Direnişçilere karşı büyük başarılar elde edemeyen Genel Vali barışçıl yollarla, yani anlaşmalıyoluyla bazı yerleri elde edebilmiş ve barışçıl etkinin görüldüğü alanların sınırlarının çizilmesine karşı gelenlerle mücadele etmiştir. Kaynaklardan ele geçenlere dayanarak, söz konusu eylemler, Henry'nin ülkeye atanmasının ardından yaptığı işler olduğı söylenebilir.

3. Robert Henry Charles Victor Amedee'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları

Vali Roberto Henry Charles Victor Amedee'nin yönetim sistemi, tüm sömürge yönetimlerinde Binger yönetiminin yasalarıyla mutabık olarak devam etmiştir. Bu da birbiriyle uyumlu yapısal bir sistemi ifade eden Fransız sömürge yönetim felsefesinin bir

⁵⁶⁹M. Gueye, A. A. Boahen, "el-Mübâderet ve el-Mukâvamat" , s.159-160.

yansımadır. İdari emir ve kararlar Fransa Parlamentosu'ndan Senegal merkezli Fransız Batı Sudan Genel Valiliği'ne oradan, Fildişi Sahili idaresi de dâhil olmak üzere diğer kolonilere gönderilmekteydi. Aynı şekilde, bunun tersi de doğrudur, yani kararlar Vali Henry'nin elinden çıkar, bunlar Senegal Valisine, oradan da Fransa'ya teslim edilir ve böyle devam ederdi.⁵⁷⁰ Geçmişte bu sömürge yönetiminin kurulmasından ve bağımsızlık döneminde idari yapı değişmemiştir. Sadece Vali Roberto Henry Charles Victor Amide'nin yönetiminde reformların yanı sıra çok sayıda ülkevaldının getirilmesine ve sosyal işe alımlara odaklanmıştır.⁵⁷¹ Bunlar kaynakların ifadesiyle ve bizim de kanaatimize göre önceki Fransız sömürge yönetimleriyle birebir uyuşan özelliklerdir.

Vali Roberto Henry Charles Victor Amedee askeri ve mali yönetimi eline aldığı dönemde, tüm çiftliklerde ve valiliği sırasında ele geçirilen yeni topraklarda asıl vatandaşlar üzerinde vergi politikası uygulamaya odaklanmıştır. Henry ayrıca finansmanı izlemek ve onu kolonyal askeri güçlerin altına yerleştirmek için bazı yasalar çıkarmaya çalışmıştır. Muhtemelen bu durumun barışçıl bir şekilde, kolonistlerin yeni topraklar işgal etmelerine yardım edeceğini düşünmüştür.⁵⁷² Vali Robert Henry, yerlilerle aralarındaki yakınlaşma sürecini kolaylaştırmak için ciddi bir şekilde çalışmaya gayret göstermiş ve böylece ülkedeki askeri ve mali yönetim modelini sürdürmüştür. Bazı kaynaklarda Henry'nin bazı şirketler için vergi uyguladığına işaret edilmekte ancak bu şirketlerin isimlerinden bahsedilmemektedir. Vali Robert Henry'nin dönemi, daha sonra yerli vatandaşlara az sayıda mevcut şirkete vergi uygulanmasıyla karakterize edilmiş, mali ve askeri idari işlerini genellikle yürütmüştür.⁵⁷³

Vali Roberto Henry, tüm idari ve askeri alanlarda Fransız yasalarını uygulamış, yerli halktan yeni yönetime karşı muhalif hareketleri güçlü bir şekilde bastırma cihetine gitmiştir. Askeri politika çerçevesinde Fransız yönetimi, Afrika yanlısı halktan, ülkedeki

⁵⁷⁰ Albert Adu Boahen, "el's-Siyâse ve'l-Kefâh el-Vatanîfi Garb İfrikîya" Tarih Afrikîyâ el-Âmm, C.VII, **Unesco**, (1990), s.629-650,723.

⁵⁷¹ Humeyda Dirîsî, Ablata Mekkî, "es-Siyâsetu'l-isti'mâriyyetu'l-fransiyye fî Garbi İfrikîyâ, (Senegal ve Sâhili'l-Âc) Enmûzecen 1900-1960", Djilali Bounaama Khemis Miliana Üniv., **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezâir 2017, s.65.

⁵⁷² J. Hess, **a.g.e.**, s.231.

⁵⁷³ H. Dirîsî-A. Mekkî, **a.g.t.**, s.83.

savunma hareketlerine karşı ikna çabasına girişmiş, buna yönelik idari yapılanmada varlığını kuvvetlendirmek ve sürdürmek için bir askeri güç kurmuştur.⁵⁷⁴ Böylece kaynaklar Vali Roberto Henry'nin askeri ve mali yönetimini tasvir etmiş ve başta askeri olmak üzere bazı idari, mali ve askeri yönlerden başarılı olduğunu söylemiştir. Vatandaşlara ve bazı şirketlere isimleri anılmasa da vergi uygulayarak finansal yönetimi güçlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca bazı yeni alanların elde edilmesinde barışçıl yöntemin işe yaradığı bu dönemde tecrübe edilmiştir.

Daha önce Vali Roberto Henry Charles Victor Amedee'nin Fildişi gençleri sömürge ordusuna katma yönüyle idari reformlara odaklandığını ifade etmiştik. Ayrıca Fildişi Sahili Ulusal Direnişi karşısında nasıl başarısız olduğuna ve barışçıl bir üsluba geri döndüğüne de değinmiştik. Bununa birlikte askeri ve mali idare, tamamen sömürge ekonomik kaynaklarının açıldığı vergilere dayanıyordu. Bu aynı zamanda Henry'nin zorunlu vergilendirmeye başvurmasına yol açmıştır.

Ticaret ve ekonomi olgusu, Henry'nin ticaret kaynakları sürecini kolaylaştırmak için ticari ekonominin kaynağını vergilere ayırması şaşırtıcı olmadığından, sömürge ticareti Fransa için önemliydi denilebilir. Böylelikle Vali Henry'nin idaresi ve onların mülkiyeti Fransız sömürgecisine dönüştüğü maden kaynakları üzerindeki kontrollerini dayatan ticari ve ekonomik uygulaması şeklinde gelişmiştir. Zaten Vali Henry'nin tüccar departmanları Fransız sömürgeciliğinin amaçlarına bağlıydı. Bu da ticari şirketlerin tüm kakao, kahve ve diğer kauçuk, pamuk, gıda ve hurma yağı çiftliklerine vergi uygulanan Avrupalı hasat ürünleri ticari şirketleri kuruluşlarının izlenmesini sağlamıştır.

4. Robert Henry Charles Victor Amedee Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler

Fildişi Sahili'nde insan ticareti ile ilgili görüşlerden dha önce bahsetmiştik. Bu sömürge görüşlerinin ülkedeki insan ticareti sürecini boşa çıkarmaya çalıştığını belirtmekte fayda vardır. Afrika kıtası tarihçilerinin bilimsel olarak bildirilen kanıt ve argümanları yanında yerel ve bölgesel kaynaklara göre, Fildişi Sahili'ndeki insan

⁵⁷⁴E. H. Fevziyye ve M. Meryem, a.g.t., s.17.

kaçakçıların gerçekte meydana gelmiş olması hususunda, hiçbir araştırmacı veya tarihçinin farklı düşünmediği bir gerçektir.

Vali Roberto Henry'nin valiliği döneminde ülkede köle ticaretini uyguladığını ve anlatıcıların kalemlerinde gösterdiği ve aktardığı şekliyle bu hakikatin yaşandığı ortaya konulmuştur. Fransız sömürge Valisi Roberto Henry'nin bölgeleri ele geçirmeyi başlangıçta genellikle barışçıl bir şekilde ilerletmiştir. Bazı yurttaşlar ona teslim olmamış ve muhalefet etmişlerdi. Şiddetli bir şekilde mücadele etmeye devam etmişler ama silah yokluğu nedeniyle vatandaşlar arasında çok sayıda hayatını kaybetmiştir.⁵⁷⁵ Vali Roberto Henry döneminde, sömürge yönetiminin köle ticaretini yaptığı, ancak atıfların valiliği sırasında ticarete konu olan kişilerin sayısını belirtmediği dikkate değerdir. Ayrıca bu köleler kendi kontrolleri altındaki bölgelerden alınıp kendisine değil Büyük Mahalleye nakledilmiştir. Sonra oradan Cagajanzi'ye taşınmadan önce ölüm ağacı denilen bir ağacın altında toplanmışlar ve oradan da doğrudan Avrupa ülkelerine nakledildikleri Jagnzi köyüne getirilirlerdi.⁵⁷⁶

Sömürge tarihi kaynaklarının bilgileriyle de teyit edilenlere göre, Vali Roberto Henry'nin valiliği döneminde köle ticareti hakkında alınan bilgiler bunlardır. Köle ticareti süreci hakkında kendisine ulaşmayan bu Valinin valiliği döneminde köle ticareti süreci hakkında başka bilgilerin olması da şaşırtıcı olmayacaktır. Bu noktayı belirtmek önemlidir ve daha önce Fildişi Sahili hükümetini ve araştırmacılar yakın zamanda bu konuya dikkat etmeye başlamıştır.

⁵⁷⁵ Philippe David, *La Côte d'Ivoire*, Ed. Karthala, Paris 2009, s.76.

⁵⁷⁶ Ganga gnez bölegesi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE 1902-1930 DÖNEMİ FRANSIZ GENEL VALİLERİ

A.CLOZEL FRANÇOİS JOSEPH DÖNEMİ(25 Kasım 1902- Ağustos 1907)

1. ClozelMarie François Joseph'in Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı

Marie François Closel, 29 Mart 1860 tarihinde Fransa'nın Ardèche vilayetininAnnunay şehrinde orta sınıf Hristiyan bir ailede dünyaya geldi, 10 Mayıs 1918'de Fas'ın Dar al-Bayda şehrinde öldüClausel Arap dilini iyi derece öğrenmiş. Arapça ve Doğu dillerinde diploması olan biridir. François-Joseph Closel, Arapça okuduktan sonra, bu okuldan Arapça dil sertifikası alarak mezun oldu ve de burada Doğu Dilleri Okulu'na devam etti.⁵⁷⁷ Clozel'in eğitimi ile ilgili bilgilerin kaynaklarda genişçe ele alınmadığına dikkat edilmelidir.

Cezayir bulunduğu sırada belediyede sekreterlik yapan FrançoisJosephClosel, askerlik hizmetine Cezayir'deki Zouave kamp taburunda başladı.⁵⁷⁸ Closel askerlik hizmetine Cezayir'deki Zouave alayı ile Cezayir askeri taburlarından birinde başladı. Yaptığı bu milli hizmet, hayatının erken dönemlerinde ona bazı kapılar açtı.Onun şansınaClauselle'yi de eklemek gerekir. Zira Fransa'nın Kongo'ya gönderdiği heyete seçildi. Closel, 1895-1894 yıllarıarasında Kongo'nun kuzeyine gönderilen kolonyal keşif gezisine katıldı. Bu gezi meslek kariyerinde de önemli bir noktaya ulaşmasını sağlamıştır. Clauselle, merkezi Senegal'de bulunan Fransız Batı Sudan'daki tüm Fransız kolonilerinin genel valisi idi. O. bir yandan da etnolog Maurice Delafos ile işbirliği içinde bir kitap yazarak bilimsel sömürgecilik tarihinde bilimsel araştırma geliştirme alanında etkili bir aktivist olmuştur.⁵⁷⁹

⁵⁷⁷ L. G. B. R. Léon, **a.g.e.**, s.25.

⁵⁷⁸ François Joseph Clozel, **DixAns A la CôteD'Ivoire**, LibrairieMaritim, Paris 1906 s.33.

⁵⁷⁹ L. G. B. R. Léon, **a.g.e.**, s.7, 24, 84.

Sömürge çalışmasında edindiği deneyimler onun Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atanmasına katkı yapmıştır. Tarihçi Xianuel Locobuna dikkat çekerek: “1896'da Clauselle, 25 Kasım 1902'den 4 Mayıs 1903'e kadar vekil olarak görev yapmak üzere atandığı Fildişi Sahili'ne istikşâfî heyetle gönderildi”⁵⁸⁰ demektedir. Clausel böylece, ülkeyi sömürgeleştiren genel vali oldu. Arapça'daki derecesi, kendisine Fildişi Sahili ve Batı Sudan'da kolonyal bir profesyonel olarak kariyer sağlamasını kolaylaştırmış gibi görünmektedir.

2. Marie François Joseph Clozel Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvalı

Vali Marie François Clausel, Fildişi Sahili'ne atadıktan sonra Fransız sömürgeciliği lehine birçok büyük çalışma yaptı. Öyle ki, bazı tarihçiler onu, kariyer zamanının düzenlenmesi açısından değil, Louis GustaveBinger'den sonra Fransız sömürgeciliğine etkili bir rol sağlayan önemli isimlerden biri olarak görmektedir. Çoğu rivayete göre, bazı kaynaklar aksini düşünse de, ilk işine asıl vatandaşlara özel önem vermeye başladı. Clausel, zorunlu çalışmayı pekiştirmek için pratik kariyerinin başında yerlilere özel ilgi gösterdi. Clauselle, yerel liderlerle işbirliğine dayalı ilişkiler kuran bir valiydi ve bu ilişkinin birincil amacı zorla çalıştırmanın güçlendirilmesini kolaylaştırmaktı. Clauselle, Fransız göçmenleri, yerli halkın patronajları altında kakao ve kahve yetiştirerek çalıştıkları ülkedeki çiftliklerde görev yapmaya etmeye teşvik etti.⁵⁸¹ Bu bilgilerden hareketle Clauselle'nin çalışmalarının başında ülkedeki yerleşim projesi politikasını gerçekleştirmek için Fransız serüveni altında sosyal ilişkiler kurma ve güçlendirmeye odaklandığı, bu nedenle valiliği döneminde çok sayıda Fransız'ı ülkeye getirtmiştir.⁵⁸²

Tabo 1: Fildişi Sahili'nde Görevli Fransız Asker ve Siviller

Daire İsimleri	Asker ve Sivil	Tüccar ve Vatandaş	Toplam

⁵⁸⁰ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.57.

⁵⁸¹ M. Souzy, **a.g.e.**, s.55.

⁵⁸² L. G. B. R. Léon, **a.g.e.**, s.28-29.

Kongo	16	2	18
Bondoku	15	2	17
Indénié	5	3	8
Useynî	8	12	20
Grand Bassam	20	80	100
Benjerville ve Lagene	24	30	54
Lahua	8	20	28
Pauli	64	5	69
Sassandra	5	16	21
Cavalli	8	6	14
Toplam	173	174	347

François Joseph Clozel, devlet dairelerinde Fransız vatandaşlarının sayısını asıl vatandaşlardan daha fazla yapmak için çalıştı. Vali Clauselle, sayılarını yerli vatandaşlara göre artırarak Fransız kurumlarını yönetmede Avrupalıları kontrol etmeye çalışmıştır. Bunlardan sonra François Joseph Clozel, sayılabilecek alanlardaki bazı vatandaşların sayısını öğrenmek için harekete geçti ve gerçekten de kolayca belirlenebilen bazı alanların sayısını belirleyebildi. Ülkedeki asıl vatandaşlar ile Avrupalı göçmenler arasında bir ayrım olmalısını düşünmüş, bu vatandaşların nüfus sayımı istatistik veriler ortaya çıkarmıştır⁵⁸³:

Tablo 2: 1902-1907 Fildişi Şehirlerinin Nüfusu

Bölge	Nüfus
Kongo	400.000
Bondoku	82.174
Atte	7.008
Grand Bassam	52.627
Lagene ve Liberya bölgeleri ve Attei ülkeleri	8.317
BiladuÂti	359.221
Lahuo	26.385
Pauli	142.548
Sassandra	16.080
Cavalli	45.000
Toplam	1.139.359

⁵⁸³ L. G. B. R. Léon, **a.g.e.**, s.28-29.

François Joseph Clozel dikkatini yerli sakinlerin sayılarının istatistiklerine odakladıktan sonra, Vali Monte'nin bölgedeki demiryolunu yapımında zorunlu çalışmaya yöneldiği görülmektedir. François Joseph Clozel, Avrupalı yerleşimciler için kamu ve özel sektörde demiryollarında istihdam sağladı. Yönetimin otoriter politikası aynı zamanda zorunlu çalıştırmayla da ilgiliydi.⁵⁸⁴ Clausel döneminde, demiryolları gelişmiş bir proje haline gelmiş ve bu nedenle demiryolu, Fildişi Sahili kolonisi ile Avrupa Birliği kolonilerinin geri kalanı arasında bir bağlantı haline dönüşmüştür. Burada kolonistler, koloniyi canlandırmak ve diğer bölgelere bağlamak için XIX. yüzyılın sonunda birleştirilmiştir. Demiryolları, Fildişi Sahili kolonisi ile Avrupa Birliği kolonilerinin geri kalanı arasında bel kemiği haline gelmiştir. Ayrıca Avrupa'daki demiryollarının altın çağına denk gelen herhangi bir isyanı ortadan kaldırmak için askerleri sorunlu bölgelere taşımada da bu sistem kullanılmıştır. Fildişi Sahili'ndeki demiryollarının inşası, işgal altındaki topraklara deniz cephesi desteği sağlamak için Şubat 1904'te başlamış ve bundan önce, 1903'te Fransız sömürgecisi, Abidjan'dan Bobo Dioulasso'ya bir demiryolu hattı uzatmıştı. Bu hattın uzunluğu yaklaşık 500 mile idi.⁵⁸⁵

Vali Closel'in Fransa ile 1854 yılından beri kurulan sömürge bankasının Afrikalılara empoze edilmesi ile ilgili altyapıyı geliştirilmesiyle ilgili bir proje daha aldığını ve bunun Senegal'de Batı Afrika'daki Fransız kolonilerinin başkenti Saint Louis'de kurulan Batı Sudan'da başarılı bir gelişme kaydeden ilk banka olduğunu belirtmek gerekir. Batı Afrika'daki ilk başarılı banka, 1854'te Saint-Louis'de kurulan ve daha sonra Fildişi Sahili'ndeki ve hatta tüm Batı Afrika'daki şubelerine kadar genişleyen Bank of Senegal olmuştur. Banka faaliyetine Batı Sudan'daki Fransız kolonilerinin başkenti olarak Senegal'de başlamış, 1901'de Bank of Senegal'den Bank of West Africa'ya dönüşmüştür. 1901 yılında "Bank of Senegal" in yerini, sömürge döneminde Fransız Batı Afrika'sının en önemli bankası olan "Bank of West Africa" almıştır. 1901

⁵⁸⁴ Henri Brunschwig, "L'Afrique noire au temps de l'Empire français" **PERSAE PARIS**, (1990), s.5.

⁵⁸⁵ Alain Konan Brou, "L'exploitation Coloniale dans la mise en place du réseau routier et ferroviaire de la colonie de Coted'Ivoire de 1893 à 1960", **Doctorant D'UFR des Sciences de l'Homme, Département d'Histoire**, U.I FHB de Cocody, Abidjan 2016, s.5 vd.

yılında, bu bankaya Fransız Batı Afrika'nın tek ihraç bankası olma ayrıcalığı verilmiştir. Bankanın imkanlarından istifade etmek için ister Fransa'da ister kolonilerde bir miktar mali katkı sağlanması gerekiyordu; Yani Fransız Batı Afrika'da dolaşımdaki para biriminin serbestçe Fransızcaya çevrilebileceğini ve rezervler ile ihraç arasında sınırlı bir oranı koruduğunu garanti etmek gerekmektedir. Bu Banka 1901-1929⁵⁸⁶ yılları arasında son derece hızlı bir şekilde gelişmeye devam etmiş, bu sayede Clausel, sömürge hedeflerine ulaşmada çok da başarılı olmuştur. Böylece Fildişi Sahili ve diğer Afrika ülkeleri, demiryolunda zorla çalıştırılan bir sömürge avı haline gelmiş, bu durum akabinde kolonyal ekonomik ve kültürel politika ile devlet ekonomisine bağlama aracı haline getirilmiştir.⁵⁸⁷

Clausel ayrıca vatandaşlar ve Fildişi çiftçiler üzerinde vergilendirme konusunda da çalışmıştır. Bu da sömürge ekonomisinin seviyesini yükseltmiştir. Ayrıca çiftliklerdeki zorla çalıştırmanın bir sonucu olarak Clausel döneminde tarımsal genişleme dikkat çeki bir şekilde artmıştır. Başka bir deyişle, ticareti desteklemeye yönelik tarım uygulaması, perakende mağazaların ve ürün alım merkezlerinin kurulması, süt operasyonları için durakların oluşturulması, büyük firmaların toptan satış politikası ve alım noktalarının yoğunlaşması, ormancılığın gelişmesi ve dolayısıyla dış ticaretin büyümesi ticari firmaların hızla gelişmesine yol açmıştır. Ayrıca ahve yetiştirmeye ayrılan binlerce hektarlık alanın gelişmesiyle tarımsal üretimin artması sağlanmıştır. Fildişi Sahili'ndeki insanlar, Vali Clausel döneminde, ilk demiryollarını inşa etmek için insan gücü sağlayarak yerli halkların sömürülmesi ile ayırt edilmiştir. Fildişi Sahili'ndeki insan ticareti, Vali Clausel'in yönetimi döneminde yerli halkların ilk demiryollarını inşa etmek için insan gücü sağlayarak sömürülmesi ile de ayrı bir yere konulmalıdır. Clausel döneminde çok sayıda vatandaş cezalandırmadan ama zorla çalıştırmanın olumsuz etkisinden dolayı ölmesine yol açmıştır.⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.114, 413-415.

⁵⁸⁷ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.215.

⁵⁸⁸ B. Fevziyye-M. Meryem, **a.g.t.**, s.52.

Zorunlu işte çalıştırmanın başarılması için ciddiyle üzerinde durulması nedeniyle birçok vatandaşı öldüren bu sömürgeci Vali ekonomik başarısından sonra vatandaşlara saldırıya yönelmiştir. Bu da ülke halkını Vali Clausel'e karşı direnişe sevk etmiştir. Kral Kaku Aka halkını ölene kadar direnmeye çağırmış, akabinde savaş başlamıştır. Kral, sömürgecilerin yanında işbirliği yapan bazı yerli vatandaşların ihanet ve işbirlikçilerinden kendini korumak için köyden çekilmiştir. Bir süre görünmez olduktan sonra Kral, krallığına dönmüştür. Kral Kakou-Aka döneminde İngilizler, Clauselle ile birlikte yerli halka saldırmıştır. Kral Apollon köyden uzaklaşmış ve Fildişi direnişinden ölünceye kadar geri dönülmemesini istemiştir.⁵⁸⁹

Kaynaklar, Vali François Joseph Clozel'in soykırım suçlarını itiraf eden sömürge generalleri arasında olduğunu yazmaktadır. El Arabî Münevver çalışmasında konuya dair şunları ifade etmektedir. “*Suçlu Fransız sömürge generalleri, Clozel dahil, iyi ve kötü arasında ayırım yapmıyorlar, bilakis baskıcı devletlerinin çıkarları gözlerini ve kalplerini kör etti ve terörist oldular, öldürmede çocuklar, kadınlar ve yaşlılar arasında ayırım yapmadılar*”.⁵⁹⁰ Aslında Vali Clausel, ordusuna sömürge savaşlarından birinde ordusuna attığı nutuk üzerine ordusunun yaşattığı aşırılıkları anlatırken kendisiyle gurur duyduğunu kabul etmiştir. Bunu nakledeneserlerdenbiri şunları söylemektedir: “*General Clozel Medea ve Blida'ya saldırısı sırasında askerlerine tecavüz etmek ve yerel halkın ganimetine el koymak için serbest bıraktığını söylerken, eskiden ırklarıyla yaptığı soykırımlardan, ayrıca zayıflamış halka karşı işlediği en önemli zulüm ve boyun eğdirme suçlarını nutuk atarken, Blida bölgelerini yakıp yok etmelerini emrettiğini ve bölgeyi ele geçirdiğini ifade etmiştir*”.⁵⁹¹

Clozel, askeri harekâtlarında başarılar kazanmış, bu da milyonlarca ülke nüfusunun ölümüne neden olmuş, buna mukabil ülkenin bazı bölgelerinde nüfuz ve kontrollerinin genişlemesine yol açmıştır. İçlerinden biri, Clausel'in bölgedeki

⁵⁸⁹ L. G. B. R. Léon, **a.g.e.**, s.14.

⁵⁹⁰ El-Arabî Münevver, **Terihu'l-Mukaveti'l-Cezairiyyefi'l-Karni't-Tesia Aşere el miladi**, 1.Baskı, Dâru'l-Me'arife, Kahire 2016, S:47-51.

⁵⁹¹ Harşûş Kerime, "Cerâimi'l-cenerâlâti'l-Fransiyye didu mükavemeti'emîr Abdul kâdir fî Cezâir min hilâl Edebiyâtihim 1832-1847", Oran 1 Es-Senia Üniversitesi Ma'ahadu'l-ulûmi'l-insâniyye'l-hadâreti'l-insaniyye, Fakültesi Tarih bölümü, **Yayınmamış yüksek Lisans Tezi** Cezayir, s.48.

ilerleyişinin SamoriToure'nin tutuklanmasından ve bazı liderlerin öldürülmesinden sonra gerçekleştiğini ifade etmektedir. Tarihçiler, Batı Afrika'daki Fransız işgaline karşı direnişin başarısızlığının, Mama de Liman, Samouri Toure ve Nana Akufu gibi adamların ortaya çıkması ile aynı anda birden fazla savaş cephesi açılmasından kaynakladığını ifade etmektedir.⁵⁹² Vali Clausel'in saldırıyı vatandaşlara karşı kullandığını ancak memlekete atandıktan sonra görevinin son aşamasında askeri güç kullanmaya ağırlık verdiğini unutmamak gerekir. Belki de bu strateji, onu başlatan ilk kişi olmasa da, ülkedeki demiryolu projesinde ünlenenler arasında adını tescil ettirmesini dahası kolonyal hedeflere ulaşmada büyük başarılar elde etmesini sağlamıştır.

3. Marie François Joseph Clozel'in Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali ve Askeri Uygulamaları

Clauselle'nin sömürge yönetiminin bileşimi, ülkeyi yöneten diğer öncekiler gibiydi ve genellikle danışma, ekonomik ve askeri yürütme konseyinden oluşuyordu. Bunlar aşağıdaki gibidir:

Danışma Konseyi: Eski sömürge bakanları, sömürge valileri, eski sömürge valileri ile dışişleri ve savaş bakanlıklarının temsilcilerinden oluşurdu.

Ekonomik Konsey: Maliye ve Ekonomi Bakanlıklarının temsilcileri ve West Commercial gibi bazı ekonomik işler temsilcileri konseye katılmaktaydı.

Yasama Konseyi: Son iki konseyin her birinin başkanı, Koloniler Bakanı tarafından dört yıllık bir süre için atanır ve onun yanında, Temsilciler Meclisi'nde seçilen bu kolonilerin temsilcileri bulunmaktaydı. Konseyde ayrıca diğer seçilmiş temsilciler de yer alırdı. Bu seçilmişler, Fransızların ve sömürgelerde oy kullanma hakkına sahip yurtseverlerin de arabuluculuğuyla dört yıllık bir süre için seçilirlerdi.

Bunun yanı sıra eğitim, bayındırlık vb. bazı işlerde danışma konseyleri ve belirli bir amaç için oluşturulmuş ve bitişyle sona eren bazı geçici komiteler de vardı. O, yönetiminde reformlara ve çok sayıda yurttaşın yönetimine dâhil edilmesine

⁵⁹² A. Zabade, **a.g.e.**, s.203.

odaklanmış⁵⁹³, bu konuyu bağlayıcı hale getirmiş ve sosyal işe alım yapmıştır. Böylece, arz edildiği gibi onun da yönetimi kurulmuştur.⁵⁹⁴

Vali FrancoisClozel hükümdarlığı sırasında açılan yeni topraklara, yerli halka dayattığı tüm çiftliklerde askeri ve mali yönetiminde vergi uygulama politikasını tatbik etmeye odaklanmıştır. François Clauselgözetimi kontrol etmek için bazı yasalar oluşturmaya çalışmıştır.Kolonistlerin barışçıl yollarla yeni toprakları işgal etmelerine yardım etme potansiyelini askeri gözetim altına almaya azami önem göstermiştir.⁵⁹⁵

Vali FrancoisClozel sömürgeciler ve yerli halk arasında bir arabuluculuk sürecini kolaylaştırmak için yollar deneyip arayışlar içine girmiştir. François Clozelaskeri ve mali idaresi ülkeyi bu şekilde modellemiştir.Bazı kaynaklardavalı François Clausel'in de şirketlerden bazılarına vergi uygulayabileceğine dikkat çekilmektedir. Ancak bu şirketlerin adlarından bahsedilmemiştir. Vali Hendry Robard'ın dönemi, genel olarak mali ve askeri idare işlerinin yürütülmesinde yavaş olduğu bilinmekteydi. Çünkü daha sonra yerli vatandaşlara ve az sayıda mevcut şirkete vergi uygulanmasıyla meşhur olmuştu⁵⁹⁶Tarihçilerden biri de buna işaret ederek: “Şubat 1902'de Akafu Polari esir edildi. Temmuz 1902'de hücresinde dövülerek öldürüldü. Ancak Polililer gerilla taktiklerine başvurdu ve Fransız güçleriyle çatışmaya devam etti. Kasım 1902'de koloninin vali vekili olan FrançoisJosephCowesel, güç kullanmanın bir faydası olmadığını ilan edene kadar barış yeniden sağlanamadı. Bu yüzden askeri operasyonların durdurulmasını emretti” demektedir.⁵⁹⁷Böylelikle Vali FrancoisClausel'inaskeri ve mali idaresi netleşmiş, vatandaşlara ve çiftliklere koyduğu vergilerle mali yönetim açısından kendi adına olumlu bir durum oluşturmuştur. Bütün bunlar onun mali ve askeri yönetiminde özetlenebilecek hususlardır.

⁵⁹³ A. Tahir, a.g.e., s.87.

⁵⁹⁴ H. Dirîsî-A. Mekkî, a.g.t., s.51.

⁵⁹⁵ J. Hess, a.g.e.,s 231 s

⁵⁹⁶ B. Fevziye-M. Meryem, a.g.t., s.54.

⁵⁹⁷ A. A. Boahen, a.g.e., C.7, s.142.

4. Marie François Joseph Clozel'in Ticari Uygulamaları ve Döneminde İnsan Ticareti

Daha önce, Vali François Clausel'in, çok sayıda yerlinin sömürge ordusuna alınmasına kadar, kendi adına idari reformlara odaklandığı ifade edilmişti.⁵⁹⁸ Ayrıca barışçıl bir şekilde başladığı için sömürge saldırısının aşamasını nasıl geciktirdiğini de göstermiştir. Mali ve askeri yönetimi, ülke zenginliğinin kapılarının açıldığı en yüksek vergi kaynaklarına tamamen bağımlı olduğunu gören François Clausel'e zorunlu vergilendirme yoluna gitmiştir.

Sömürge Ticaret olgusu ticaret ve ekonomi olgusu olarak Fransa için önemlidir. François Clauselle'nin ticari kaynaklar sürecini kolaylaştırmak için ticari ekonomisinin kaynağını vergilere yerleştirmesi şaşırtıcı olmamıştır. Vali François Closel'in idaresi böyleydi ve ticari ve ekonomik uygulamasında, maden kaynakları alanları üzerindeki kontrollerini sıklaştırmıştır. Vali François Clauselle'nin ticari idareleri, Avrupa ürünlerinin ticari kuruluşlarının tüm kakao, kahve, diğer kauçuk, pamuk, gıda ve hurma yağı çiftliklerine vergi uygulayarak hasat edilmesini sağlayan Fransız sömürgeciliğinin hedeflerine bağlıydı.⁵⁹⁹ Bütün bunlar, ülkedeki Fransız kolonilerinde Vali François Closel'in mali ve askeri yönetiminde gözlemlenebilecek hususları oluşturmuştur.

Köle meselesi olgusu, François Clauselle'nin valiliği döneminde, ülkede uygulanmış ve felaketlere neden olmuştur. Bilgiler, Clausel'in köle olarak yönettiği bölgelerden bir grup vatandaşın götürüldüğünü ve onları Senegal'den geçtikten sonra satmak üzere Avrupa ülkelerine sınır dışı ettiğini göstermektedir.⁶⁰⁰ Daha önce de belirtildiği gibi, köle ticareti konusunun genel olarak sömürgecilikle ilgili diğer konular kadar mevcut olmadığı ve bilgilerinin Senegal kadar erişilebilir olmadığı unutulmamalıdır. Fildişi Sahili hükümet raporlarına ve bu konudaki sözlü anlatımlar en ehemmiyetli bilgileri ihtiva etmektedir. Konunun hala araştırılması ve takip edilmesi gereken Arapça ve Afrika lehçelerinde birçok belge bulunduğu da göz önüne

⁵⁹⁸ J. Key-Zerbbo, **a.g.e.**, s.75.

⁵⁹⁹ P. Kipre, **a.g.e.**, s.76.

⁶⁰⁰ A.Tahir, **a.g.e.**, s.93.

lınmalıdır.⁶⁰¹ Bazıları bu konuyu Akademik Fildişi tarihinde yeni bir alan olarak saymaktadır. Bu, bir yandan Fildişili araştırmacıların bu konuyu araştırmasını gerektirirken, öte yandan, kayıtlara göre, Clauselle yönetiminde, ülkede köle ticaretinin yakın zamanda Fildişi Sahili'nde keşfedilen köle yolu üzerinden gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Köle ticareti sürecinde yukarıda da aktarıldığı gibi kaynaklarla desteklenen kanıtlar bulunmaktadır. Marie François Clozel, iktidarının başından sonuna kadar köle ticaretini bir sermaye kaynağı olarak değerlendirmiştir. Öyle ki bilimsel olarak, hiçbir araştırmacının farklı fikirde olmadığı husus, Fildişi Sahili'ndeki insan kaçakçılarının gerçekten yaşandığıdır. Bu tarihsel kanıtları pekiştiren, A.D.N. tes sonuçlarını sunan sağlıkla ilgili bilimsel kanıtlar da bulunmamaktadır. A.D.N testinin sonuçları, üç yüzden fazla insanın biyolojik kökenini Fransız sömürgecisi sayesinde Fildişi Sahili'nden gelen köleler olduğunu kanıtlamıştır. Dolayısıyla, bu iki tarihi, bilimsel ve tıbbi kanıttan sonra, Fransız sömürgecisinin Fildişi Sahili'nde insan yaşamı tarihindeki en büyük suçu işlediği kesin olarak kanıtlanmıştır denilebilir. Bilimsel araştırma sonuçlarının bu kesinliğine dayanarak, Fildişi Sahili'ndeki köle ticareti konusunda gerçeğin karanlıktan ortaya çıktığı söylenebilir. Bundan sonra, Fransız sömürge tarihçilerinin bu bilimsel gerçeği reddet heveslerini, güneşin varlığını reddetmek gibi olacaktır.

B. LOUIS GABRIEL ANGOULVANT DÖNEMİ (19 Şubat 1908-9 Ekim 1917)

1. Louis Gabriel Angoulvant'ın Doğumu, Gençliği, Tahsili ve Meslek Hayatı

Louis Gabriel, 8 Şubat 1872 tarihinde Essne şehrinde doğmuş, 1932 yılında da Paris'te ölmüştür.⁶⁰² O kendi ailesini, Hristiyan dindar bir aile olarak kabul etmektedir.⁶⁰³ Küçüklüğünde ailesiyle birlikte normal bir hayat geçiren Gabriel'in alt sınıftan bir aile olarak tanımladığı ailesi, Frans devletini savunmak ve geçim düzeyini

⁶⁰¹ A. Zebadiye, **a.g.e.**, s.203.

⁶⁰² Paul Labbe, **Societe de GeographiCommerciale de Paris**, BibliothequeNational de France, Paris 1913, s.89.

⁶⁰³ P. Labbe, **a.g.e.**, s.98

yükseltmek için ona küçüklüğünde askerliği sevdirmiş ve o da okul çağına gelip de ailesi onu okula yerleştirtinceye kadar bu şekilde büyümüştür.

Louis GabrielAngoulvant, öğrenimine sömürge okullarından birinde başlamıştır. İlk ve ortaokulu bitirdikten sonra çalışmalarına Çince ve Anamiz dilinde sertifika aldığı Doğu Dilleri Okullarından birinde devam etmiştir.Louis Gabrielbunun yanında idari bilimler okumuş ve bu da kendisini idari bölümde diploma sahibi yapmıştır.Böylece Louis Gabrielyabancı doğu dilleriyle de tanışmış, bu özelliği onu daha sonra sömürge yönetiminde kariyer yollarının kapısını açmıştır. 8 Şubat 1872 tarihinde onur derecesiyle mezun olmuştur. 1891 yılında oybirliğiyle sömürge yönetimi kısmına asil üye olarak seçilen Louis Gabriel Angoulvant, Çince'nin yanı sıra başka doğu dillerini de bilmekteydi. Aynı yıl içinde şeref madalyası almıştır. Louis Gabriel Angoulvant, Townkeen'de kaldığı süre boyunca kariyerine danışman olarak devam etmiş ve buradan iş deneyimi kazanmıştır. Bu durum, onun Çin'e konsolos yardımcısı olarak atanmasını sağlamıştır.⁶⁰⁴

İlerleyen yıllarda Fransız-Somali Devleti genel sekreteri olarak çalışan Louis GabrielAngoulvant, 1900 yılının Ocak ayında ülke adına geçici valilik görevini yürütmeye başlamıştır. 1900 yılının Ocak ayından aynı yılın Aralık ayına kadar geçici yöneticilik yapmıştır. Louis GabrielAngoulvant'ın hayatı sadece dilbilgisine bağlı olmamış ve tüm bunlara ek olarak sömürge üzerine yazılar da yazmıştır. Louis GabrielAngoulvant, kendisine dünya çapında ve özellikle de Fransız sömürge çevrelerinde ün kazandıran ilk kitabı Djibouti Mer Rouge Abyssinie'yi yayımlamıştır. Böylece de 1906 yılında Fransız Hindistanı, Miquelon ve Saint-Pierre kolonilerinin valiliğine atanmıştır.⁶⁰⁵

Çalışmaları bunlarla da kalmayan Louis GabrielAngoulvant aynı zamanda Batı Sudan'daki Fransız kolonilerine de valilik yapmıştır. Louis Gabriel'in çeşitli Afrika ve Asya ülkelerindeki Fransız kolonilerinde görev yapması da önemli Fransız sömürge yöneticilerinden biri olduğunu göstermektedir. Louis GabrielAngoulvant, Batı Sudan

⁶⁰⁴ https://fr.wikipedia.org/wiki/Gabriel_Angoulvant (20.11.2019).

⁶⁰⁵ https://data.bnf.fr/fr/12460025/gabriel_angoulvant/(10.11.2018)

Fransız Sömürgesi'nde vali olduğu gibi aynı zamanda 1872-1932 yılları arasında F.FA.'nın genel sorumlusuydu.⁶⁰⁶

Fildişi halkının bu zor koşullar altında sömürgeciliğe karşı direnişe geçtiği 1908 yılında Angoulvant, ülkenin genel yöneticisi olarak atanmıştır. Louis GabrielAngoulvant, bizzat kendi kitabında buna dikkat çekmektedir:“18 Şubat 1908'de Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürge bölgelerine vali olarak atanmam gerçekleşti. Bölge Abés ya da Abbey olarak bilinen topluluklarla birlikte bölgenin diğer halkları tarafından gerçekleştirilen başkaldırılarıyla ünlü olup, bu başkaldırıları sekiz yıl boyunca sürmüş ve görev gücü askerleri aracılığıyla durdurulmaları gerekiyordu”.⁶⁰⁷ Daha önce geçen kaynaklara göre burada anılmaya değer olan şey, Louis GabrielAngoulvant'ın 1908 yılında Fildişi Sahili'ne genel vali olarak atanmasıdır. Bir başka araştırmacı da şu sözleriyle bu tespiti pekiştirmektedir: “*Louis GabrielAngoulvant, 1908 yılında Fildişi Sahili'ne genel vali olarak atanmıştır*”.⁶⁰⁸ Yine onun Kongo'daki Fransız sömürgesinde ve bunun yanında Fransa'daki Sömürge Genel İdaresi'nde vali olarak görev yaptığına dikkat çekmek gerekmektedir. Hayatının geri kalanını böylece geçirmiş ve Guadeloupe, onu, Fransa'daki başkanı kabul etmiştir.⁶⁰⁹

2.Louis GabrielAngoulvant Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali

Louis GabrielAngoulvant ülke ekonomisinin toprağa bağlı olması dolayısıyla sömürge yönetimi gereği, tarım alanında zorunlu çalıştırma için askeri güç kullanmaya çalışmıştır. Batı Afrika'da toprağı aşiret üyeleri arasında ortak payda olarak alan hane halkına bölge reisleri çeşitli köyler ve aileler arasında dağıtma hakkı olmasına rağmen Louis buna müsaade etmemiştir.Louis GabrielAngoulvant ana sömürge hedefi, savaşın trajedilerinden kurtulmak ve savaşta kaybettiklerini telafi etmek ve nihayetinde diğer Avrupa ülkeleriyle ticaretlerinde bu tarım ürünlerini ihraç etmek için Fildişi

⁶⁰⁶ S. İ. Lougate, a.g.m., s.67.

⁶⁰⁷ Gabriel Louis Angoulvant, **Pacification de la coted'Ivoire 1908-1915**, Nethodes et Resuttion, Libraire-coirsinya, Paris 1916, s.44.

⁶⁰⁸ B. Fevziye-M. Meryem, a.g.t., s.41.

⁶⁰⁹ [https://data.bnf.fr/fr/12460025/gabriel_angoulvant/\(10.11.2018\)](https://data.bnf.fr/fr/12460025/gabriel_angoulvant/(10.11.2018))

topraklarında şirketler kurmuştur. Fildişi topraklarında Fransız sömürgeciliğinin başlangıcından XX. yüzyıla kadar arazi mülkiyeti başlamış ve I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, sömürgecilerin yerleşmesi için toprak sahibi olma ve ticari şirketler ile ekonomik projeler kurma hakkı veren bir dizi kanun yayınlanmıştır. Daire başkanları ve valiler, Fildişi Sahili'ndeki arazinin, diğer sömürge topraklarında olduğu gibi, direniş ile kaybettiklerini telafi etmeye yardımcı olacak bir cennet olarak hayal etmişlerdi.⁶¹⁰ Kayda değer bir nokta, bu sürecin Angoulvant döneminden önce başlamış olmasıdır. Öte yandan işin zamanı, sömürgecinin iki dudağı arasında olduğu ve buna kırbaçlanma da eşlik ettiği için bu zorunlu tarımsal çalışma, ülke halkının çoğunun ölümüne neden olmuştur. Gerçek olan halkın ölmesine kadar zorunlu bir işte çalıştırılıyorlar hem dekendilerine herhangi bir ücret ödenmiyordu.

Sözlü anlatılarda da belirttiğiüzere aslında yazılı kaynaklarda aktarılanlardan daha fazası yaşanmıştır. İnsanlar kolonyal günlerin zorunlu çalışma döneminde, seher vaktine kadar ay ışığında çalışmaya devam etmişler hatta bu insanların ölmesine kadar devam eden acımasız bir uygulama idi.⁶¹¹ Bütün bunlar bir insanı ücret almadan çalışmaya zorlayan hatta bu işin sıkıntısından bıkmış halde ölmeyi kurtuluş olarak gören insanlara reva görülen barbarca eylemlerdi. Bütün bu trajediler, sözde Fransız medeniyet ve kültürünün kıtaya taşınması adına yapılmaktaydı. Kanaatimizce tüm bunlar kültür ve medeniyetten uzak, geri kalmışlık ve yıkımdan başka bir şey değildi. Çalışmalarının bir sonucu olarak, bir faydası olsun ya da olmasın, saraylar ve binalar inşa etmekten öte anlamlar da taşımaktaydı Buna medeniyet veya kültür demiyorlar, aksine cezalandırma eylemi ve ceza diyorlardı. Aslında bu medeniyet kılıfı altında yapılmış olan bir vahşilikti. Daha ziyade ülke halkına karşı haksızlık, baskı ve cinayetti. Fransız sömürgeciliğinin gizlemeye çalıştığı gerçek de budur.

Daha önce de belirtildiği gibi, Birleşmiş Milletler'in, Avrupalıların sömürge çalışmalarında yaptıklarının insanlığa karşı bir suç olarak görülmesi kanıt olarak

⁶¹⁰ A. K. Brou, a.g.t., s.1 vd.

⁶¹¹ 23 Eylül 2017 Bennyabudo ile iki saat süren bir görüşme gerçekleştirdik. Sömürgecilik dönemini bizzat yaşayan birisinden alınan bilgiler çok değerli idi.

yeterlidir. Zorunlu tarımsal çalışmanın bir sonucu olarak, üretim hacmi artmış, bu nedenle Fransız sömürgecileri nakdî mahsullere daha fazla önem vermeye başlamıştır. Sömürgecilik, gıda mahsullerini marjinalleştirmiş ve savaş ekonomisini, toprak sahipleri için ana besin olan darı içeren öncelikli mahsullere önem verilmeye başlanmıştır. Üretim seviyeleri düşmüş ve onlara nakdî mahsuller dayatılmıştır. Bu da kolonilere büyük karlar sağlamıştır. Fransız yönetimi, nüfusa rehberlik edecek merkezler kurarak ve bu mahsullerin üretimini artırarak yeni ülkeye tarımsal bir kimlik kazandırmaya başlamıştır. Bu mahsuller, çiftlikler boyutunda hızlı bir artışa tanık olurken, 1913'te 361.380 olan kakao ağacı 1915'te 1.677.000 ağaca çıkmıştır.⁶¹²

Nakdî karşılığı olan mahsullerin üretimi, Fransa'nın sahibi olmadığı toprakları ele geçirme hevesi ile toprak edinme arzusu ürün yetiştirmeye olan ilgilerini attırmıştır.⁶¹³ 988 hektardan daha küçük alana ilçe şefinin kararı ile el konulabilenmiş, bundan daha fazlasını, ele geçirmek için Genel Valinin onayı gerekli kılınmıştır. 1000 hektardan fazlasını ise Fransız hükümetinin onaylaması gerekiyordu.⁶¹⁴ Buradaki amaçlardan birisi ise sınır belirleme projesini canlandırmaktı.⁶¹⁵ Daha önce de bahsedildiği gibi Fildişi Sahillerinin sınırlarını çizme projesini ilk üstlenen kişi Kaptan Binger idi. Ancak yıllar geçtikçe Fransız ve İngiliz sömürgeciliği arasındaki kıyanlı anlaşılmalara, Louis Gabriel Angoulvant'ın meseleye tekrar müdahil olmasını sağlamıştır. Ülke sınırlarının yerel, bölgesel ve uluslararası sınırlar olduğu hatırdan çıkarmamalıdır. Yerellik ise ülke içinde çizilen sınırlarla ilgilidir. Mali ve Fildişi Sahili arasındaki sınır gibi, bir koloni için iki farklı devlet arasındaki sınırlarda bölgesellik söz konusu

⁶¹² B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.48.

⁶¹³ Sömürgeciliğin başlangıcından sonuna kadar zorunlu çalışma vardı. Sömürge sözlüğünde "arzu kelimesi" yoktur ve dilbilimsel, deyimse ve pratik sözlüklerde de bu anlamda kullanılmaz. Arzu kelimesi gerçekten olsaydı zorunlu çalışma olmazdı. Çünkü bu durumda kişi istediği zamanda işe başlar ve isteğine göre çalışır, istediği zaman bırakırdı. Sömürgecilikteki zorunlu çalıştırmada durum böyle değildi. Öyleyse, metindeki arzu, ifade veya lafız kelimesi: "Yerleşimcilerin bunu arzuları yoluyla ziraate olan ilgisiydi" şeklinde kullanımı yanlıştır. Gerçekleri halkın gözünde örtmeye çalışan bu durum kolonyal metinlerden gelmekte ve üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken ifadelerden biridir. Bkz. Hasan Yusuf Muşi, **El-İsti'mâr**, 2. Baskı, Mektep Âlem-i li-dirâsâtı ve abhâs li- kitap el-Ahgar yay., Libya 1990., s.7-10.

⁶¹⁴ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.49.

⁶¹⁵ Kıtada sömürgecilik öncesi her milletin veya devletin doğal sınırları bilinmekteydi. Devletlerin sınırlarının çizilmesinin, kolonizasyon sürecinin odaklandığı kolonyal emellerden biridir.

olmasına rağmen her iki ülke, tek bir devlet tarafından kolonileştirilmiştir. Uluslararası sınırlar, Liberya ile Fildişi Sahili arasındaki sınır gibi farklı sömürge ülkeleri için iki farklı ülkenin sınırlarının çizildiği sınırlardır. Zira Fildişi Sahili Fransız, Liberya ise bir Amerikan kolonisiydi.

Ülkeler arasındaki yoğun rekabet ruhuyla oluşturulmakta istenen sömürge sınırları, tarihin keyfi olarak birleştirdiği toprakların bölünmesine, bir ırka ait nüfusun dağılmasına ve bir halkın yaşadığı toprakların farklı yabancı ülkelerin egemenliği altına girmesiyle Afrika uluslarının doğal oluşumunun bozulmasına yol açmıştır. Çoğu durumda tüm ulusların siyasi sınırları bile değişmiş ve bu nedenle çoğu Afrika halkının toprakları bölünmüştür.⁶¹⁶

Afrika'nın sınırlarını bölmek için bir ön anlaşmanın yapıldığı Berlin Konferansı gerçekleşir gerçekleşmez, sömürgeilerin gerçek niyetlerini ortaya koyan projeler başlamıştır. Sınır çizme kararlarının uygulanması 1888 yılında başlamış ve Fildişi Sahili'nin sınırı, 1919'a kadar devam etmiştir.⁶¹⁷ Sınırlı çizme görevleri, Fransız Fildişi Sahili ve İngiliz Altın Sahili örneğinde olduğu gibi, 1888'de Sınır Komisyonu oluşturmak üzere bir delegasyon süreci ile başlatılmıştır. 1892'de Fildişi Sahili ve Liberya arasındaki sınırlar için Fransa ile İngiltere arasında bir anlaşma imzalanmış, müteakip zamanlarda bu anlaşma üzerinde de değişiklikler yapılmıştır. İki taraf arasında 1907'de Cavallinehri sınırları ile ilgili belirsizliğin giderilmesi için görüşmeler yapılmış ama 1911 yılına kadar durum eski şekliyle devam etmiştir. Nihayetinde iki devlet arasındaki Cavallinehri sınırlarının belirlenmesi süreci için 1911 yılında yeni bir komisyon oluşturulmuştur. Böylelikle Liberya ile Fildişi Sahili arasındaki sınırların Fransa ile Amerika arasında çizilmesi tamamlanmıştır. Gana ve Fildişi Sahili arasındaki sınırlar da Berlin Konferansı'ndan sonra çizilmiştir. Çizimlere esas 1885-1889 yılları arasında sömürge ülkeleri arasında, Afrika topraklarına ilk ulaşan her koloni ülkesinin sahip olduğu alanlar temelinde bir anlaşma yapılmıştır. Böylece gasp edilen topraklar sözde hukuken de sömürgeinin olmuştur. Böylelikle çizilen sınırlar bir aileyi

⁶¹⁶ J. Vasilev-Y. Savelyev, **a.g.e.**, s.73.

⁶¹⁷ P. Kipré, **a.g.e.**, s.96.

bileparçalamış, bir tarafı bir ÷lkeye diğerk tarafı da başka bir ÷lkede kalan aile toprakları ortaya çıkmıştır.⁶¹⁸ Böylece sınırlar tek bir kabile mensupları ile aileler arasında ayrıldı. 1885-1889'dan kalan problemlerle ilgili, sınır problemlerini çözüme kavuşturmak üzere Gana ile Fildişi Sahili arasındaki bölgeleri belirlemek için bir komite oluşturuldu. İngiltere ve Fransa arasında da bu bölgelerdeki sınırların çizilmesi konusunda sorunlar yaşandı. Sonunda, Fildişi Sahili ile Gana arasındaki sınırlar 1905'te çizildi.⁶¹⁹

Fransa, 1903'te sınırları gözden geçirdi ve ardından Ocak 1932'de Fildişi Sahili ile Sudan (şimdi Mali) arasındaki sınır çizildi. Bununla birlikte Fransa, Mali ve Burkino Faso'yu bulduğunda, onları diğerk ÷lkelere dağıttı. Bu razilerin1/3'ü Fildişi Sahili'ne ve bir kısmı Senegal'e verilmiş, böylece Mali ve Burkino Faso, Fildişi Sahili ve Senegal'e bağlı hale getirilmiş ve bir kısmı da Nijer'e bırakılmıştır. Bütün bunlar 1903 ile 1932 arasında yaşanmış, böylece Fildişi Sahili, Mali ve Bukina Faso arasındaki sınırlar çizilmiştir. Fransız Gine ile Fildişi Sahili arasındaki sınır da 1917'de çizilmiş ve nihayet 1958'de bu anlaşma sonra sona ermiştir. Son anlaşma ile iki egemen devlet arasında uluslararası sınır haline dönüşmüş ve bugüne kadar istikrarlı bir şekilde 1958 anlaşması devam etmiştir.⁶²⁰

Sömürgeciler, Afrika uluslarını dikkate almadan veya onlara danışmadan sınırları çizdiği için, bağımsızlıktan sonra devletleri arasında sınır sorunlarına neden olan gelişmeler yaşanmıştır. Bağımsızlıktan sonraki sınır sorunları, onbinlerce mülteciye neden olan savaş çatışmalarına yol açmıştır. Gana ve Togo arasında eski İngiliz Togoland'ı yüzünden yaşananlar (1961-1990) gibi vatandaşların savaşa kurbangitmesine yol açılmıştır. Sanoy'un birlik girişiminden sonra, 1961-1963'te, Gana ile Fildişi Sahili, Mali ve Burkino Faso arasında 1963'te ilan edilen sınır anlaşmazlığı 1974'te silahlı çatışmaya dönüşmüştür.1987'de, 1960'lardan beri Leyte adası yüzünden Benin ile Nijer arasında, Senegal'in Gine topraklarında Casamance isyancılarını takip etme hakkını

⁶¹⁸ J. Vasilev-Y. Savelyev, **a.g.e.**, s.112.

⁶¹⁹ Pierre Kipré, "Frontièresafricaines et intégrationrégionale: ausujet de la crised'identiténationale en Afrique de l'Ouest à la finduXXesiècle", **UNESCO, Bamako**, (1999), s.91.

⁶²⁰ P. Kipré, **a.g.e.**,s.97, 101.

üstlendiği Casamance çatışmasıyla ilgili olarak Senegal ve Gine-Bissau arasında ciddi problemler yaşanmıştır.⁶²¹

Gana, Togo, Dahomey, Nijer ve diğer ülkelerde sınır anlaşmazlıklarının barışçıl çözümüne yönelik çalışmalar yapılmıştır. 1964 yılında, Afrika Birliği Örgütü Bakanlar Konseyi'nin ikinci oturumunun gündemine barışçıl çözüm konusu dâhil edilmiştir. Sınır sorunlarının barışçıl çözümü, Afrika birliği ve barış mücadelesinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Afrika toplumu tarafından geçmişin bilinen bir sınır sorunu olarak kabul edilen sınır anlaşmazlıklarına çözüm için arayışlar devam etmiştir. Bunlar arasında KwameNkrumah, Sovyet teklifine samimi desteğini ifade ederek; "Karar verilmiş sınırlar üzerindeki anlaşmazlık riski, Afrika Birliği'nin çökmesine yol açmaktadır. Sömürgecilerin ve emperyalistlerin mantık ve hukuka aykırı sınırlar dayatması Afrika'da ciddi ve her zaman mevcut bir tehlike barındırmaktadır" demiştir. Mali Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Modibuketa, Mayıs 1963'te AddisAbaba'da düzenlenen Bağımsız Afrika Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı'nda konuyla alakalı şunları söylemiştir: "Afrika'da 'siyah emperyalizm'in kurulmasını engellemek istiyorsak bölgesel taleplerimizden vazgeçmeliyiz. Afrika Birliği, sömürge sisteminden miras aldığımız sınırların dikkatlice korunmasını gerektiriyor". Gine Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler Temsilcisi Dialotle konuyla alakalı fikrini; "Afrika devletleri arasındaki mevcut sınırlar keyfi ve haksız çizilmiş lakin zorla da değiştirilmemesi gerekir"⁶²² cümlesiyle açıklamıştır. AddisAbaba'da onaylanan Afrika Birliği Örgütü Tüzüğü, anlaşmazlıkların müzakere yoluyla çözülmesini şart koşturmaktadır. Anlaşmazlıkların sömürgecilere fayda sağlayabileceği de unutulmamalıdır. Bunların hepsi bir sömürge tuzağıdır ki sömürgeciler bunu bir yandan Fildişilerin veya Afrikalıların aralarında bir gün patlayacak bir el bomba gibi bırakıp gitmişlerdi.

Öte yandan, sınır belirleme projelerinin Louis GabrielAngolfan'ın idaresinden önce başladığını ifade etmek gerekir. Onun valiliği döneminde, sömürge yönetiminde gerçekleştirdiği eylemlerden kayıt altına alınanların incelenmesi durumunda

⁶²¹ P. Kipréa.g.e.,s.110.

⁶²² J. Vasilev-Y. Savelyev, a.g.e., s.75-76.

sömürgecilik konusunda sınırların çizilmesine önem verdiği ve sömürge sürecinin odaklandığı temellerden biri olduğu görülecektir.

3.Louis GabrielAngoulvant'in Fildişi Sahili'ndeki İdari Uygulamaları

Louis Gabriel Angoulvant, yerlilere boyun eğdirmek için baskıcı yöntem kullanmakla ünlü bir valiydi. Sınır dışı etme, tutuklama, savaş cezaları ve nüfusun zorla yeniden toplanması gibi faaliyetler gerçekleştirdi. Angoulvant, her zaman yerli halkın zararına ama Fransa'nın çıkarları lehine zorla sömürgeleştirmenin destekçisiydi. Yeni bir yeminin uygulanması, yerli halkı boyun eğdirmek için aşırı güç kullanımı, yerli halka boyun eğdirilmesi, sömürgecilerin ekonomik, siyasi ve sosyal çıkarlarına öncelik verilmesi gibi vakalar onun için sıradan birer uygulama idi ⁶²³. Louis Gabriel Angoulvant'ın yönetim yapısında bir değişiklik olmamış, bunun yerine danışma, ekonomik ve askeri yürütme konseyinden oluşan idari hiyerarşideküçük değişiklikler yapmıştır.

Yapılan değişiklikleri şu şekilde açıklamak mümkündür

Danışma Konseyi: Eski sömürge bakanları, sömürge yöneticileri, eski sömürge yöneticileri, dışişleri ve savaş bakanlıklarının temsilcilerinden oluştu.

Ekonomik Konsey: Maliye ve Ekonomi Bakanlıklarının temsilcilerinin ve West Commercial gibi bazı ekonomik işler temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirdi.

Yasama Konseyi: Son iki odanın her birinin başkanı, Koloniler Bakanı tarafından dört yıllığına atanır ve onun yanında, Temsilciler Meclisi'nde seçilen kolonilerin temsilcileri konseyde bulunurdu. Ayrıca bu konseye diğer seçilmiş temsilciler iştirak ederdi. Seçimler Fransızların ve kolonilerde oy kullanma hakkına sahip yurtseverlerin arabuluculuğuyla dört yılda bir yapılırdı. Bunun yanı sıra eğitim, bayındırlık vb. konularda danışma konseyleri ile belirli bir amaç için oluşturulmuş ve sona ermesiyle

⁶²³ M. Souzy, **a.g.e.**, s.112.

biten bazı geçici komiteler de bulunmaktaydı.⁶²⁴ Yönetiminde, reformların yanı sıra çok sayıda vatandaşın buna dâhil edilmesine ve aynı şekilde sosyal işe alıma ususlarına odaklanılmıştır⁶²⁵. Brno Pierre, Guyon Marie Casimir Joseph, Julian Gustave Henri Jacques ve La Palude La Palude Pierre gibi yönetimindeki işbirlikçilerin nüfuzlu oldukları bilinmektedir. Bunların isimleri diğer sömürge misyonlarında da yer almış ve Colonial Work'teki kaynaklar arasında zikredilmişlerdi. Muhtemelen bu durum, Gabriel Louis Angoulvant'ın ülkedeki bu kolonyal başarılarına ulaşmasına yardımcı olan amillerdendi.

4.Louis Gabriel Angoulvant'ın Mali ve Askeri Uygulamaları

Louis Gabriel Angoulvant'ın askeri ve mali idaresi, tam olarak vatandaşlara vergi koyma ve sert bir şekilde para cezalarına ve yasalarının ciddi ve merhametsizce uygulanmasına dayanmaktaydı. Gabriel Lewis zamanında sömürge ordusunun küçüğü ve büyüğü gözetlemesi bu dönemde unutulmuştur. Anglovan'ın kişiliği, yönettiği her yerde vatandaşlara sömürge vergilendirme gücünün empoze edilmesiyle ön plana çıkmıştır. Bu vergilerin ödenmesi, baskı ve imha yöntemi kullanılarak doğrudan yetkililerinin eline verilmiş ve 1920 yılı itibariyle Fildişi Sahili'nde de uygulanmıştır. Vali Angoulvant'ın baskıcı yönteminin ve acımasız vergilendirme sisteminin tüm mali ve askeri idare şeklinde açıkça kendisini hissettirmiştir. Angoulvant'ın Fildişi Sahili'ndeki metodu vatandaşları silahsızlandırmak ve tarımla uğraşmaya zorlamak üzerine kurulmuştur. Muhaliflere veya direnmek isteyenlere ağır savaş cezası vererek vergi ödeme cezası ile cezalandırmak, halkı yolları açmaya zorlamak ve ülkedeki orman sakini aynı ailenin torunları da dahil ailelerin parçalanması gibi uygulamalar sonuç olarak Fildişi Sahili'nde direnişin devamına neden olmuştur. Gerçekte olan husus Samori Toure'nin ortadan kaldırılmasıyla direniş hareketleri sona ermemiştir⁶²⁶.

⁶²⁴ A. Tahir, **a.g.e.**, s.86

⁶²⁵ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.51.

⁶²⁶ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s. 34-35, 49.

Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, Sömürgecilerden taraf yazanlar Fildişi halkını kakao ve diğer tarımsal mahsul yetiştirmeye teşvik edenlerin kendileri olduğunu ve bunun da Fildişi Sahili'nde tarımın gelişmesine katkı yaptığını iddia etmektedirler.⁶²⁷ Sömürgecilerin eserlerinde bulunan bu ifade bir yönüyle doğru iken diğer yönüyle gerçekleri kamufle etmeye yöneliktir. Şöyle ki; sömürgeci ülkede kakao veya kahve yetiştirmeye geldiğinde yanında bu bitkilerin çekirdeği getirmemişti. Bu ağaç ilahi bir hikmetle ve Afrika'da var olmuştur. Bununla birlikte Fildişililer bu bitkilerin işe yararlığını sömürgecilerden öğrenmiş olmaları ise bir gerçektir.

Kolonistlerin bir diğer iddiası ise Fildişi halkını tarıma zorlamakla tarımda Fildişili'lerin ilerlemesini sağladıkları idi. Bu iddia, Beyaz adamın ülkeye gelmesinden önce, Afrika halklarından Fildişi topluluğunun tarımı bilmesi dolayısıyla geçersiz olduğu söylenebilir. Milattan öncesinden itibaren tarih boyunca Batı Afrika'nın geçimini topraktan sağladığı bilinmektedir. Sanayi öncesi toplumlarda olduğu gibi, bölgenin büyük bölümünde tarım ana faaliyetti. Gıda maddeleri bugün bile, her yıl Batı Afrika ülkelerinin ürettiği mal ve hizmetlerin değerinde en büyük paya sahip olmaya hala devam etmektedir.⁶²⁸ Ülke halkının tarımı bilmesi tarihçiler ve etnograflar tarafından da teyit edilmiştir. Afrikalı çiftçiler tarıma aşinaydı ve tarım alanında geniş deneyime sahiptiler. Batı Sudan'ın ayrılmaz bir parçası olan Fildişi Sahili'nde de tarımsal çalışmalar yapıldığı tezi sömürgecilerin kabul ettikleri ırkların şekillenışı ilmi etnogenezi tarafından da onaylanmıştır. Etnograf olan Murdoch, tarımın M.Ö. 5000 civarında Batı Afrika'da bağımsız olarak başladığını zaten ortaya koymuştur.⁶²⁹

Bütün bu verilere dayanarak, tarım işini mükemmel bir şekilde yaptıkları için tarımın Kıta halkı tarafından bilindiği bilimsel olarak doğrulanmıştır. Ziraat yöntemi iyi olmadığından, bir yandan hasat sonucu kötü, öte yandan Fransız sömürgecisinin kendilerine tarımı öğretmek için ülkeye geldikleri propagandası, bilimsel araştırma dengesinde kabul edilemez bir gerçektir. Fakir bir Fransız ülkenin halkına tarımı

⁶²⁷ P. Kipré, **a.g.e.**, s.57.

⁶²⁸ J. D. Fage, **a.g.e.**, s.54.

⁶²⁹ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.57.

öğretmeye nasıl gelebilir sorusunun cevabı etraflıca tetkik edilmelidir. Ülke halkının uzun süredir ziraat yöntemini bildiğini ve yaşamı boyunca ekip biçtiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu analizden sonra Vali Louis GabrielAngoulvant'ın yönetimine yukarıda belirtilenlere dayanarakonun askeri mali yönetiminin baskı ve vergilendirme ile nitelendirildiğini ve bunlar aracılığıyla yönetiminde başarılar elde ettiğini söyleyebiliriz.Onun;"Şu andan itibaren siyasi çizginin yürüyüşüne itiraz etmek istemediğimi söylemek istiyorum. Aksine, tüm sömürge kararları istisnasız hepinize uygulanmalıdır" sözleri tamamen diktatörce'dir. Diktatörlüğün ve baskıcılığın tüm anlamlarını taşıyan ünlü konuşmasını fildişi camiası önünde yapması şaşırtıcı değildir.⁶³⁰

5. Louis GabrielAngoulvant'ınTicari Uygulamaları ve Döneminde İnsan Ticareti

GabrielLouisAngoulvant'ın askeri ve mali karakteri yukarıda teferruatlı bir şekilde gösterilmiştir.Burada ise, bu yönetimde ülkenin kaynaklarını gasp edilmesinde ekonomik beklentilerine odaklanan sömürgecinin zorunlu olarak kakao, kahve, pamuk ve diğer ürünlerin yetiştirilmesine odaklandığı söylenebilir.⁶³¹Angoulvant Gabriel, artan Fransız-Avrupa ticaretinin ihracatı ile kola, palmye ağacı, odun, kauçuk, kahve ve kakao yetiştiriciliği için zorunlu ürün yöntemini kullanarak ticari yönetimde ekonomik sistem, ticari faaliyet ve çiftliklere hâkim olmayı başarmıştır.Kaynakalara dayanarak, GabrielAngoulvant'ın ticari yönetiminde ülke topraklarında bulunan doğal tarım kaynaklarına özel önem verdiği söylenebilir.⁶³²Vatandaş kauçuk, kahve ve başka şeyler yetiştirdikten sonra, Louis Abril Angoulvant onları nakletmek ve satmak için Fransız şirketlerine getirmiştir. Vali Louis Gabriel Angoulvant'ın ticari idareleri kola, kauçuk, pamuk, gıda ve hurma yağı ekimini zorla çalıştırma ile teşvik etmiş, bu nedenle Fransa ile diğer Avrupa sömürge ülkeleri arasındaki ticaret kanalını açmaya çalışmıştır. Kaynaklar tarafından da teyitedildiğiüzere, bu şekildeinsanticaretini Afrika kıtasında bir Avrupa icadıdır. Vali AntoinetteRaphael döneminde bahsnde bu önemli konu teferruatlı

⁶³⁰ Paul Labbe, **Societe de GeographiCommerciale de Paris**, Paris 1913, s.39.

⁶³¹ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.45-51.

⁶³² P. Labbe, **a.g.e.**, s.77.

bir şekilde değerdırılacaktır. Burada ise Gabriel Angoulvant döneminde köle ticareti hakkında genel bilgiler aktarmakla iktifa edeceğiz. Angoulvant yönetimi sırasında köle ticaretinin Fildişi Sahili'nde uygulandığı tarihsel kayıtlardan anlaşılmaktadır. Hesaplar, Genel Vali Louis Gabriel Angoulvant'ın eline düşen bölgelerden milyonlarca vatandaşın götürüldüğünü, sömürge kontrolü altında olmayan alanların ise Razia yöntemiyle bu bölgelerdeki insanları kopardığını ortaya koymaktadır. Bu bir kişinin zorla uyguladığı barbarca yöntemdir.

Bahbari ve Razzi'de tutuklanan Fildişi Sahili vatandaşları ülkenin sakinlerindendi. Bu, Vali Gabriel Angoulvant'ın vatandaşları öldürmek ve ezmek için kullandığı Razia yöntemi idi ve daha sonra onları satmak için Batı ülkelerine sınır dışı ettirirdi. Tarihçi Elia'nın sözünde belirttiği gibi: *"Louis Gabriel Angoulvant'ın yönetimi, devrimlerin ortadan kaldırılması, ulusal direnişin ve yerel halkın tamamen yok edilmesive Fildişi köy ve kırsal kesimlerinde bizzat komuta ettiği askeri gücün zorunlu hamilelik ve etnik temizlik için vatandaşları satışa çıkarmak için kullanılması şeklinde vuku bulmuştu"*.⁶³³

Sonuç olarak buna sömürgecilerin kölelerde psikolojik depresyon yaratmaya çalıştıkları da eklenmiştir. Bütün bunlar, Afro-Fildişi halkının kendisine olan güvenini yitirmesi içindi. Sömürgeci şiiirsel dizelerle bu psikolojik depresyonu hayata geçirmiştir. Onu sömürgecinin arkasında zikrederken, dayak ve bağlama eşliğinde kölelere okunurdu. Politik analist Walter Rodney **"Afrika'nın başarısızlığına Avrupa Nasıl Sebep Oldu"** adlı eserinde söylediği husus tam da budur. İngiliz yetkililer, onları Amerika ve Batı Hint Adaları'nda satmak için gemileriyle taşınan Afrikalı kurbanlarının ruhlarını kırmak için şarkılar söylemekteydi. Bu şarkılar arasında şunlar yer almaktaydı:

"Hakim ol, Ey İngiltere, hakim ol, Ey Britanya,

Dünya dalgalarına hakim ol, Dünya dalgalarına hakim ol.

⁶³³ P. Kipre, a.g.e., s.27-28.

*Hayır, o zaman hayır ve oğlun asla köle olmayacak”.*⁶³⁴

İngiliz sömürgeciliğinin bu hali, Afrikalıların güvenini kırmak amacıyla köleler için o kadar kötü idiyse de Fransız sömürgeciliği bundan daha kötüydü. Fransa, başta Batı Sudan olmak üzere tüm Afrika ülkelerinden topladığı Afrikalı köleleri teslim başlığı altında bir araya getiriyordu. Daha sonra kendilerine dayak, cinayet ve idam eşliğinde zorla köpek olduklarını söylemelerini emrediyorlardı. Avrupalı tarihçi Jacques Morell'in belirttiği gibi: “*Ordu, insanları Fransız bayrağı önünde secde etmeye zorlandıkları ve birlikte ‘Biz köpekleriz ve hemofilik ülserleriz’ diye bağırarak bir teslim töreni düzenlerdi. Bu törenler bittikten sonra bazıları alınıp idam edilirdi*”.⁶³⁵

Kaynakların aktardıkları bu bilgilere dayanarak, zenci Fildişi köle ticaretinin Gabriel Angoulvant yönetimindeki topraklarda gerçekleştiği ve ülke halkıyla sanki hayvanlardan aşağıymış gibi uğraştıkları söylenebilir. Hepsi Fransız Avrupa sömürge medeniyeti adı altında yaşanmıştır. Afrikalı araştırmacılardan olan Fildişili araştırmacı bu gayri insani tutumları analiz etmek zorundadır. Çünkü tüm bunlar, Fransa'nın Fildişi Sahili'ni ve Fransa'nın sömürgeleştirdiği diğer Afrika ülkelerini tanıtmakla ortaya atılan fikir, eğitilmiş Afrikalıların üst sınıflarının çoğu tarafından hala tekrarlanmaktadır. Bu yüzden medeniyeti Afrikalılara taşıyanın Fransa olduğu yalanının gerçeği ile yer değiştirmesi gerekmektedir. Kanaatimizce bu fikir sömürge tarihinin efsanelerinden başka bir şey değildir.

C. RAPHAEL ANTOINETTE DÖNEMİ (9 Ekim 1917-6 Aralık 1924)

1. Raphael Antoinette'nin Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı

Antoinette Raphael, 7 Aralık 1872 tarihinde, Fransız Marcel Bouches de Rhone (Marsilya) şehrinde Hristiyan düşünceli orta sınıf bir aileden doğmuş ve 7 Nisan

⁶³⁴ Osmân Brâyma Bari, *Cuzûr el-Hadaretu'l-İslamiyye fi Garbi Afrikyâ*, 1. Baskı, Dâru'l-Amin yay, Kahire 2000., s.51; Walter Rodney, *Avrûpa ve Tekellûf fi Afrikiyâ*, çev. Ahmed Al-Qaseer, /S. 31, Âlem el-Maârif yay, Kuveyt, 1988., s.128.

⁶³⁵ Jacques Morell, *Cerâimu Fransâ fi âlem Mâverâ'a'l-Bihâr*, çev. İmâd Eyüb, 1. Baskı, Merkezi'l-İslâmî li'd-Dirâsâtî'l-İstirâciyye, Bağdad 2017, s.102.

1938'de Paris'te ölmüştür.⁶³⁶İlkokula küçük yaşta Paris'te kolonyal bir okulda başlayan AntoinetteRaphael, sömürge askerlerini sevdiği ve bunun da eğitimine devam etmesini etkilemiştir. Paris'te İktisat Fakültesi'nde eğitimine devam ederek ekonomi diploması ile mezun olan Raphael aynı şekilde bir dil okulunda doğu dilini de okumuştur.⁶³⁷ Antoinette Raphael bu şekilde eğitim evresinden mezun olur olmaz ve iş piyasasına girmiştir. Ekonomi alanında diploma ve doğu dillerinde başka bir diploma sahibi olan Raphael, aynı zamanda Fransa Ulusal Onur Ödülünü sahibidir.

Antoinette Raphael, kolonyal yönetimin ilk yıllarında içişleri bürosunun editörü veya kâtabi olarak kariyerine başlamış, daha sonra kendisini defalarca idari ofiste müdür yardımcısı olarak görevlendirilmesini sağlayan deneyimi kazandı.İdari işlerin sorunsuz yürütülmesi konusundaki geniş kapasitesi ile bu kez İdari İşler Ofisi Müdürü olarak atanmıştır.Yıllar geçtikçe daha fazla tecrübe kazananRaphael, çalışma yeteneğini kanıtlamıştır.Bu nedenle 19 Mart 1905 tarihinde Saaïnt Pierre ve Mi Qqelon şehirlerinde Sömürge İdaresi Müdürü olarak kısa bir süre görev yapmıştır. Daha sonra 1914'ten 23 Eylül 1916'ya kadar Fransız sömürge kolonilerinin Genel Sekreterliği görevine getirilmiştir.Yine aynı tarihlerde Yukarı Senegal ve Nijer Genel Valisi olarak görev yapmıştır.⁶³⁸

Yukarı Senegal ve Nijer'de üst üste üç yıl çalıştıktan sonra9 Ekim 1916-6 Aralık 1924 tarihleri arasında Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atanmış ve daha sonra Fransız Ekvator Afrikası'nda vali olarak görev yapmıştır. Antoinette Raphael akabinde Louis GabrielAglovan'ın yerini almış ve orada birçok işe imza atmıştır.O, Kongo Atlantik demiryolu projesi için ilk taşı döşeyenve Pointe-Noire Limanı için ilk taşı atan kişi olmuştur.Brazzaville'de kaldığı 10 yıl boyunca kendisine gelen hiçbir fırsatı kaçırmadığı söylenmektedir. Bununla birlikte 1934'e kadar oturduğu makamı Belçika Kongo'su ile Fransız Ekvator Afrikası arasındaki ekonomik ve kültürel bağları güçlendirmek için

⁶³⁶ M. L. Mouttet, **Discours de la GuyanFrançaise**, Paris 1899, s.16.

⁶³⁷ J. Morell, **a.g.e.**, s.102.

⁶³⁸ J. Morell, **a.g.e.**, s.35, 78; M. Souzy, **a.g.e.**, s.55.

kullanmıştı.⁶³⁹ Daha sonra emeklilik yaşına kadar orada çalışmaya devam eden Raphael oradan hayatının sonunu geçirmek için Paris'e dönmüş ve dört yıl sonra 7 Nisan 1938'de 66 yaşında iken Paris'te ölmüştür.

2. RaphaelAntoinette Döneminde Fildişi Sahilinin Genel Ahvali ve Yaşananlar

AntoinetteRaphael, Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atandıktan ve ülkedeki sömürge idaresinin tüm bürolarını gözden geçirdikten sonra, bazı idari pozisyonlara yeni üyeler getirerek, sömürge idaresi işlerinin güçlendirilmesi adına idare işlerinde birkaç değişiklik yaptı. Akademik araştırmalar AntoinetteRaphael'in sömürge yönetimi işlerinde reformlar gerçekleştirdikten sonra, ülkedeki bölgesel genişleme sürecine döndüğünü vurgulamaktadır. Vali AntoinetteRaphael'in askeri güç kullanımındaki tarzı, baskı ve yıkım açısından selefi Louis Gabriel Raphael Antoinette'dan daha az değildi. O, yönetimi boyunca Fransız sömürge etkisinin Fildişi Sahili üzerindeki genişlemesini empozeetmeye devam etti. Ayrıca bir vasfı daha vardı ki, o da sömürge hedeflerine ulaşmak için her durumda insanarazarla kuvvet dayatılmasından da bir an geri durmamıştı.⁶⁴⁰

Fransız sömürgeciliğine karşı ulusal direnişten bu yana, Fransa'nın XIX. yüzyıla kadar ulusal direnişe birçok kez kaybettiği bilinmektedir.Çoğu Afrikalı tarihçi tarafından belirtilen bizim de aynı kanaati taşıdığımız durumla alakalı: “1902 yılı civarında Fransızlar, Afrikalıları Fransızlara dönüştürme planlarının başarısızlığını fark ettiler, tıpkı Fransız Batı Afrikası'nı (Fildişi Sahili'nin bölünmez parçası) direnişte ve Fransa'nın bir parçası olarak yönetemedikleri gibi” denilmektedir.⁶⁴¹ Fransız sömürgeciliği, Vali AntoinetteRaphael aracılığıyla ülke halkına karşı ciddi bir savaş yürütmüş, buna mukabil Fildişi toplumu da sömürgecilere karşı şiddetli karşılık vermiştir.Ancak maalesef, Fildişi Ulusal Direnişi'nin birçok mücadeleci ve kahramanı

⁶³⁹J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.45; J. Morell, **a.g.e.**, s.41; M. Souzy, **a.g.e.**, s.93.

⁶⁴⁰ M. Souzy, **a.g.e.**, s.74.

⁶⁴¹ Selatinî Semira, **BusâhaSamiiye, el İsti'mâru'l-Fransî fi İfrikiyye el-Garbiyye Gineyâ Enmucez (1838-1958)**, LarabiTebessi-Tebessa Üniversitesi Ulumu'l-İnsaniyye'l-İctimâiyye Fakültesi, Tarih Bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cazayir 2017, s.63.

hayatını bu mücadelelerde kaybetmiştir. Bu da direniş kahramanlarının çoğunun AntoinetteRaphael'in saldırılarından geri çekilmesine, ormanlara gizlenmesine ve gerilla savaşına başvurmasına yol açmıştır. **Tarih-u'l-Efrikiyye el Âm** adlı eserde bu duruma şu sözlerle açıklık getirilmektedir: “*Direniş hareketlerinin çoğu (Batı Sudan) yenilgiden, geleneksel savaş veya "tana" (kalelere) dayalı savunma sistemleri yoluyla daha yıkıcı silahlara sahip düşmanlara karşı başarılı olamayacaklarını öğrendiklerinde gerilla savaşına başlamakta çok geç kalmışardı*”.⁶⁴²

Sömürgecilerle Afrika Fildişi silahları arasındaki fark nedeniyle, Ulusal Direniş yavaş yavaş zayıflamıştır. Öyleki AntoinetteRaphael tarafından kullanılan Fransa'dan yeni getirilen silahlar, ülke halkının elindeki silahlardan çok daha güçlü ve sofistikeydi. Ulusal direnişe yönelik Fransız sömürge saldırılarının ilerlemesi ortaya çıktığında, Genel Vali General AntoinetteRaphael'in geçici valisi BjornierMorris'ti. Bu sırada ülkedeki kralları, ilim adamlarını, hukukçuları ve düşünürleri öldürmeye başlayan sömürgeciler, Grand Bassam bölgesindeki kanlı savaş operasyonuna odaklandılar. Tarihçi Lensinide bu duruma işaret ederek: “Mücahid alimler, düşünürler, uzmanlar ve ileri gelenler (ellerine düşen esirler ve benzer şekilde tutuklanan muallimler) tutuklandı ve o zamanlar Fildişi Sahili'nin başkenti olan şehre (Grand Bassam) götürüldüler ve başlarını bir süre suyla dolu fiçılara koyup, geri kalan Müslümanları emirlerine uymaya ve canlar için vergi ödemeye itaatsizlik etmemeleri için uyarıldılar” hakikatlerini dile getirmektedir. Vergi ödememenin bile kendini korumanın karşılığı olduğunu belirtmekte fayda var. Yani eğer ödemediyseniz bu yüzden öldürülebilirsiniz. Yine Lessini bu konuyla alakalı şu cümleyi kurmaktadır: “*Aksine, bu zulüm (yani bu zorlayıcı muamele ve vergi ödeme), bazen öldürme seviyesine ulaştı*”.⁶⁴³

Genel Vali AntoinetteRaphael döneminde Fransız sömürgeciliği ve Fransız ordusunun operasyonlarının ülkede soyluların ve masumların öldürülmesinde haddi aşmış ve ilim adamlarının öldürülmesinde büyük ölçüde aşırıya gidilmiştir ki bu, şimdiye kadar çoğu Fransızın atalarına ne yaptığı hakikatini anlayamayan yeni nesil Fildişi

⁶⁴² A. A. Boahen, **a.g.e.**, C.7, s.157-158.

⁶⁴³ C. Lensine, a.g.t., s.117.

insanın kafasında hayal etmek zor olabilir. Yeni dönemde âlimlerin öldürülmesi yasallaştırma noktasına ulaşmıştır. ConnieSawalho konu ile alakalı şöyle demektedir: “... onlar, emirlerini bozan hukukçuları ve akademisyenleri öldürmeye devam ettiler ve bazıları kalan hayatlarını hapisshanede geçirmek zorunda kaldı”.⁶⁴⁴

Şeyhler ve Arap-İslam eğitimi üzerindeki vidaların sıkılaştırılması bağlamında Senegal'e getirilmesine izin verilen kitapları belirleyen bir kararname çıkarılmıştır. Valinin, 1919'daki talimatı şöyle diyordu: “*Her broşür, düşmanca bir formu temsil ediyor veya yaşlıların faaliyetlerini teşvik ediyor, imha edilmelidir. Bizim rolümüz elbette İslam inancının gelişmesini teşvik etmeye ya da İslam Üniversitesine yardım olmaya değil, tam tersine dayanmaktadır. Özellikle Afrikalı Müslümanlar, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da olup bitenlerden haberdar edilmemeli ki, İslami rönesansının yıkıcı fikirlerinin düşmanlığı kendilerine ulaşmasın, Arap dilinin kullanımının teşvik edilmesini de ortadan kaldırmak gerekir*”.⁶⁴⁵

Ülke halkı bu dönemde düşünürlerin, hukukçuların ve âlimlerin öldürülmesi, Kuran'ların yırtılması ve Müslüman çocukların Fildişi Sahili'nde İslam dinini öğrenmek için dışarı çıkmalarının yasaklanmasını yaşamıştır. Aynı zamanda Senegal'de, Batı Sudan'daki Fransız kolonilerinin aynı politikayı uyguladığı bilinmektedir. Tek fark, uygulamanın Senegal'den sonra diğer ülkelerde başlamış olmasıdır. Bir yandan medeniyet ve insanlıktan uzak, insanlığa karşı suç olan Fildişi vatandaşlarına karşı Fransa'nın işlediği ölüm ve zulüm siyaseti, öte yandan sömürgecilerin genel olarak insanlık düzeyinde Fildişi halklarına karşı suç işledikleri şüphesiz bir şekilde ortaya çıkmış durumdadır. Bütün bu zorluklara rağmen birkaç yüzyıl boyunca bu tepki ve direnişler devam etmiştir.

Fildişi Sahili'nin mücadelesi ve milli savunması, sömürge askeri hareketlerinden birine liderlik eden Genel Vali AntoinetteRaphael'in sorumluluğu altındaki geçici valilerden CaponeHajarAmabel ile devam etmiştir. Brunot Richard da aynı durumdaydı. Burada dikkatiçeken şey, AntoinetteRaphael'in işbirlikçilerinin, sömürge

⁶⁴⁴ K. Savalihi, a.g.t, s.40.

⁶⁴⁵ A. Zabadiyye, a.g.e., s.90.

saldırısının ülke halkı üzerindeki savaş başarılarına ulaşmasında önemli bir rol oynadığıdır. Yaşatılanların müsebbipleriAntoinette'in başkanlığı veya yönetimi altında geçici görevlilerdi.⁶⁴⁶

XX. yüzyılın başına kadar devam eden savaş, sömürge saldırganları ile Fildişi ulusal direnişçileri arasında vuku bulmuştur.⁶⁴⁷ Burada Fildişi direnişi yavaş yavaş gücünü kaybetmeye başlamış ve zafer dengesi Fransız sömürgecilerinin lehine gelişmiştir.Ancak Fildişi ve Baole direnişi 1919'a kadar ayakta kalmayı başarmıştır. Fransız saldırısında birçok kişi ölmesine rağmen onlar AntoinetteRaphael döneminde özgürlüklerini ve ülkelerini savunmaya devam etmiştir. Ülke erkekleri arasında çok sayıda ölümler yüzünden sayılarının azalmasına rağmen direniş 1919 yılına kadar devam etmiştir. Bunun bir sonucu olarak Poli'nin nüfusu 1900'de 1.5 milyondan 1911'de yaklaşık 260.000'e düşmüştür. Puli, Guru, Dan ve Betty'nin komşuları da 1919yılına kadar dayanmıştır.⁶⁴⁸

Görünüşe göre savaş gücünü kaybetmek Batı Sudan'da olduğu gibi Fildişi'nde decereyan etmişti. Çoğu Afrikalı tarihçi tarafından teyit edilen bu hususla ilgili **Tarih-u'l-Afrikiyye** adlı eserde: "1919 yılına gelindiğinde çatışma, Libya, Sahra'nın bazı bölgeleri, Liberya ve Etiyopya hariç Afrika'nın tüm bölgelerinde Avrupalıların lehine sonuçlandı. Tüm Afrikalılara gelince, hepsi aynı durumdaydı. Onlara direniş savaşçıları deniyordu ve işbirlikçi denilenlerin hepsi egemenliklerini kaybetmiştir" ⁶⁴⁹ denilmektedir.

Fildişili Ulusal Direnişi başladığı andan itibaren fasılasız vatan ve özgürlüğü savunmaya devam etmiştir.Ülke halkı sömürgeciliğin ülkeye sızmasını uzun süre engellese de Fransa bazı Fildişi alanlarına sahip olmayı başarmış ve onu bir Fransız kolonisi yapmıştır.Daha sonra Fransa, Fildişi Sahili'nin 1893'te bir Fransız kolonisi haline geldiğini ilan edincesömürgecilik süreci, bütün kötü yönleriyle resmen

⁶⁴⁶ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.67.

⁶⁴⁷ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.52.

⁶⁴⁸ M. Gueye, A. A. Boahen, "el-Mübâderet ve el-Mukâvamat" , s. 154-156.

⁶⁴⁹ M. Gueye, A. A. Boahen, "el-Mübâderet ve el-Mukâvamat", s.152-157.

başlamıştır. Bu sadece bir medya savaşıydı, çünkü Fildişi Sahili topraklarının çoğu henüz Fransız sömürgecisinin kontrolü altında değildi. Diğer yandan Fildişi direnişinin, yüzyıllar önce Fransa'nın Fildişi ülkesine kendi denetimini dayatmasını engellediğine dair kanıtlarla, 1919 yılı hariç, birkaç savaşta Fransa üzerinde dikkate değer bir başarı elde ettiği de bilinmektedir. Böylece Fransız sömürgeciliğine karşı başarı dengesi AntoinetteRaphael döneminde Fransa'ya meyletmeye başlamıştır. Bu başarı Genel Vali'nin tüm profesyonel çalışmalarını ülke halkına yönelik saldırı ve savaşa odaklanması ile mümkün olabilmektedir. Bu durum bir sonraki Genel Vali Repkit Gül dönemine kadar devam etmiştir. Böylelikle, Fildişi Sahili fiili sömürge yönetimiyle başlar ve bu sayede ülkenin tüm bölgeleri, Fransız sömürgeciliğinin kurbanı olacak şekilde Fransa'nın kontrolü altına girmiştir.

3. Antoinette Raphael'in Fildişi Sahili'ndeki İdari Uygulamaları

AntoinetteRaphael, Fildişi uzmanlarına, bilim adamlarına ve düşünürlerine boyun eğdirmek için yıkım ve zorlama yolunu kullandığını bilinmektedir. O, ülke halkını kontrol altına almak için askeri saldırılar düzenlemekten imtina etmemiştir. AntoinetteRaphael'in yönetimi, sömürge amaçları lehine karakterize edilmiştir. Ancak vali, araçlarını meşrulaştırmak ve sömürgecilik hedeflerine ulaşmak için zulmü ve kını dayatması ile ön plana çıkmıştır. Şüphesiz idari hiyerarşinin yapısında bir değişiklik olmamakla birlikte, İstışari, Ekonomik ve Askeri Yürütme Konseyinden oluşan kendinden önceki şekli korumuştur. Bunlar:

Danışma Konseyi: Eski sömürge bakanları, sömürge valileri, eski sömürge valileri ve dışışleri ile savaş bakanlıklarının temsilcilerinden oluşurdu.

Ekonomik Konsey: Maliye ve Ekonomi bakanlıklarının temsilcilerinin ve West Commercial gibi bazı ekonomik işlerin temsilcileri konseye katılmaktaydı.

Yasama Konseyi: Danışma ve Ekonomi Konseyi başkanları ile Koloniler Bakanı tarafından dört yıllığına atanan kişiler yanında Temsilciler Meclisi'nde seçilen bu kolonilerin temsilcileri konsyede bulunurdu. Bunun yanında eğitim, bayındırlık gibi

konularda danışma konseyleri ve belirli bir amaç için oluşturulmuş ve işin sona ermesiyle görevleri biten bazı geçici komiteler de bulunmaktaydı.⁶⁵⁰

AntoinetteRaphael, yönetiminde reformlara odaklanmış, bunun yanı sıra çok sayıda vatandaşın ülkeye yerleştirilmesini önemsemiştir.O, Reformarı ve sosyal işe alımı bağlayıcı hale getirdi.⁶⁵¹İdari dairenin işlerinde reformlar yaptığı söylenmetedir. Öyle ki yönetimindeki işbirlikçilerinden güçlü yeni görevliler getirmiştir. Yeni görevlilerin başlarında, 9 Haziran 1919-22 Eylül 1919'da Genel Vali tarafından geçici vali olan BornierMauritiusvardı.BornierMauritius'u24 Ocak 1922-28 Eylül 1922 tarihleri arasındaGeçiciValiolarakatanan Capone (Pierre Amabelle) takipetmiştir. Böylece GenelVali, Richard Brunot'u 2 Nisan 1924-23 Ağustos 1924 tarihinden geçici vali olarak atamış ve bunların tümü, Fildişi Sahili genel valisi olarak Antoinette Raphael'e bağlı olarak çalışmıştır.

4.Antoinette Raphael'in Mali veAskeriTicariUygulamaları

Antoinette Raphael, askeri ve mali yönetiminde istihdamda bulunmuştur. Askeri ve mali yönetimi, idari ve askeri yapısının tüm yönlerine odaklanmıştır. Raphael'in askeri ve mali yönetimi genel olarak ülke halkına zorunlu vergi ödetilmesine odaklanmıştır. Gabriel Lewis'in sömürge ordusu, genç ve yaşlısı ile kendisine göz kulak olmuştur. Vali Antoinette Raphael sömürge vergisini vatandaşlara ödetmiştir. Vatandaşlara acımasız bir şekilde davranması sermaye kaynaklarının kendi elinde toplanmasını doğurmuştur.

Antoinette Raphael'in 1919-1920 yıllarında ülkenin çiftliklerinde kola, kauçuk ve kakao yetiştirme eğiliminde olduğu belirtilmektedir. Bu zorunlu çalışma uygulanmasında vatandaşlar kakao, kola ve diğer meyveleri zorla çalıştırılma pahasına ekmek zorunda kalmıştır.⁶⁵² Antoinette Raphael böylelikle döneminde mali işleri yönetmede askeri yöntemin ve dolayısıyla ülkekolonilerindeki askeri ve mali uygulamalarında idari başarıya ulaşmada büyük bir yol kat ettiği söylenebilir. Nitekim

⁶⁵⁰ A. Tahir, **a.g.e.**, s.75.

⁶⁵¹ B. Fevziye-M. Meryem, **a.g.t.**, s.51.

⁶⁵² A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.54.

kaynaklar, başta askeri yönden olmak üzere bazı idari, mali ve askeri açılardan başarılı olan Vali'nin askeri ve mali yönetimini ortaya koymuştur. Vatandaşlara ve isimleri anılmasa da bazı şirketlere vergi uygulayarak mali yönetimi kuvvetlendirmiştir. Bazı yeni alanların elde edilmesindeki başarıları onun baskıcı siyasetinin ürünü olduğu söylenmektedir.

Kaynakların çoğu AntoinetteRaphael'in ticari ve sömürge yönetiminde, ülkenin nimetlerini alma, Avrupa'ya taşıma ve burada satma üzerine olan Fransız sömürgeciliği felsefesini fasılasız uyguladığını ortaya koymaktadır. Fransa'nın dolayısıyla sömürgecilerin önceliği, ekonomik, politik ve sosyal çıkarlarıydı. Bu da ürünlerin geliştirilmesi ve kola meyvesi, hurma yağı ve kauçuk gibi tarımsal kaynakların ihracatı, ayrıca ülkenin tarım ürünlerinin toplanması ve oradan Avrupa'ya satışı ve ülkenin uçsuz bucaksız topraklarının mali giderler olmadan veya mümkün olan en düşük fiyatla sömürülmesinin peşinde koşmaktı. Aynı durum sömürge topraklarının tüm kaynakları için de geçerliydi. Tüm bunların amacı, ticari işgücü piyasasının Avrupalı ticari şirketlerle sömürgelerde tam bir hâkimiyet kurmak, böylece tüm ekonomik kârları sömürgeci Fransız devletinin çıkarlarına yönlendirmektir. Bu sömürgeci ekonomik sistem, işgücü olsalar bile yerli halkın değil sadece Fransız yerleşimcilerin çıkarlarına göre tercih dizayn edilmiştir.⁶⁵³

Bu durumAntoinetteRaphael'i ticari tarafın genişletilmesi, yeni bir arazi alanının kakao, kahve, fildişi ve diğer nimetler ve maden kaynaklarını sömürgeyi ülkesinin yararına kullanmaya yönelik genişletme hevesiydi. Bu dönemde ünlü Fransız tüccar Arthur J. Verderber, Fildişi Sahili'nde kahve tarlaları kurmuş, Royal Niger Company, Nijer Vadisi'ndeki bir vadide kakao, kahve ve kauçuk tarlaları işletmiş, koloni yönetimi La Jos ve Gold Coast'ta fabrika istasyonları kurmuştur.⁶⁵⁴ Dolayısıyla Antoinette Raphael'in ekonomik idaresi sömürücü olup ne Fildişi toplumu ne de Fildişi ülkesi bu nimetlerden yararlanamamıştır. Genel ValiRaphael böylece hâkimiyeti altındaki topraklarda pamuk ekimini tamamen kontrolü altına almaya çalışmıştır. Yerli halkın

⁶⁵³ P. Kpre, **a.g.e.**, s.71.

⁶⁵⁴ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.278.

zorunlu çalışması olan bu toprak ve çiftlikler, valiliği boyunca daha büyük boyut ve alana genişlemiştir.Böylece Fransız merkezleri, ticari gemileriyle, Fransız sömürge tüccar yetkililerinin yönetimi altında ülkenin Atlantik Okyanusu üzerinde hâkimiyet kurmaya başlamıştır.

Bunlar Fransa'dan, vatandaşların elindeki toprak, çiftlik, tarla ve diğer ham kaynakları Fransa Devletinin zel mlk olması için söküp çıkarmaya gelenlerdi. Bu diğer batı ülkeleriyle ticaret sürecini kolaylaştıran bir durumdu.Böylece AntoinetteRaphael, bu stratejik alanları ticari ekonomik kazanca katmıştır.Fildişi tarım arazileri askeri harektla Fransa hâkimiyeti girmiş ve Fransızlar bu bölgelere yerleşmiştir. Böylece Vali Antoinette Raphael, işbirlikileriyle birlikte askeri güce güvenerek ticaret hedeflerini tamamlamayı başarmıştır. Raphael yönetiminin ticari ve mali politikası tarımsal mahsul ekmeye ve oradan diğer Avrupa ülkelerin bunları ihraç etmeye odaklanarak devam etmiştir

nemli bir noktaya değinmek gerekir ki, matematik, mantık ve dilbilgisi konuları (Arapça dili için yeterli gramer) yanı sıra dini konular ve hukukla ilgili akademik ve bilimsel konulara dair tarihi el yazmaları AntoinetteAntoinette (Raphael)döneminde, ülkede, keşfedildi. Tarihçi WollySoyinka: ‘rneğin, 1920 yılında, özellikle Fildişi Sahili'nde ‘Muallim Kütüphaneleri’ üzerinde çalışmalar yapıldı ve bu da tarih, dil (Arapça gramer), şiir, matematik, mantık, hukuk vb. alanlarda el yazmalarının bulunmasına vesile oldu’ . Sunulanlara göre, Batı Sudan halklarının ayrılmaz bir parçası olan Fildişi topluluğunun sömürgeci Avrupalı adam ülkeye gelmeden önce de eğitilmiş ve kültürlü olduğunu belirtmek gerekir. Sonuç olarak, sömürgecilerin kalemleri, Avrupa ve Fransa'nın Fildişi topluluğuna ve Afrikalılara yazma-okuma öğrettiği sömürge fikriyle çelişmemek için bu tarihi ve akademik el yazmalarından, bahsetmiyor. Burada kastedilen, ülkenin tarihinde veya Zencilerin tarihinde hiçbir hakikati olmayan Avrupa propagandasıdır. Zira ülkenin kuzeyindeki insanların ve diğer Batı Sudan halkları gibi Fildişi halkının çoğu, Avrupalı gelmeden önce okuma ve yazmayı bilmektedir.

5. Fildişi Sahili'nde Antoinette Raphael Döneminde İnsan Ticareti

Genel Vali AntoinetteRaphael'in insan kaçakçılığı sürecini Grand Bassam ve Grand-Lahou'nun çeşitli bölgeleri yanındaTiassalé ve Fildişi Sahili'nin diğer topraklarında uyguladığı kaynaklarda geçmektedir.⁶⁵⁵ Araştırmalar Raphael'in köleleri ya Razia metoduyla ya ölümle ya da teslim almak şeklinde gerçekleştirdiğini doğrulamaktadır⁶⁵⁶. Bu süreçte de ülke halkı hiçbir kişinin hayal edemeyeceği kadar büyük acılar çekmiştir. Köleler, tehcir operasyonları sırasında her türlü aşağılanmaya, hakarete ve acılara katlandılar. Alınıp satılan insan hayvanları gibi topraklarından sürüldüler. Sonra sömürgecilerin elinde Afrika kıtasının derinliklerinden (Fildişi Sahili, Mali, Burkina Faso ve Senegal'den) kıyılara sürüldüler. Burada diğer Avrupalı tüccarlar onları bekliyordı. Bu insani metayı elde etmek için haftalarca hatta aylarca beklemekten sıkılmıyorlardı.⁶⁵⁷ Köle olmayı reddeden bir kişinin hayatı ölümle yaşam arasında olurdu. Fildişi yurttaşları zorla tutuklanmış, akabinde ticari bir emtia olarak satılmak üzere Avrupa'ya transfer edilmiş lakin sömürgeci zihniyet köle ticaretinin barışçıl bir şekilde Fransız sömürgecileri ile bazı yerel liderler arasında, sanki satıcı ile alıcı arasında gerçekleşen normal bir ticaretmiş gibi lanse etmeye çalışılmıştır. Bu orijinal tarihsel referanslarda temeli olmayan ve bilimsel araştırmalar temeli bulunmayan bir yalan ve sömürge efsanesidir.

Zorunlu tutuklamanın Razia yani sömürgecilerin Fildişi ve Afrikalılar üzerinde kullandıkları olağan yöntem olduğunu kaynakların neredeysetamamıkabul etmektedir. Hiç şüphe yok ki, sınırlı sayıda Afrikalı, köle ticareti ile etkili bir şekilde işbirliği yapmıştır. Ancak genel olarak, geleneksel Afrika toplumlarının çoğundaki şefler tebaalarını satanlar değildi ve bu ticareti tasvip etmemişlerdi.⁶⁵⁸ Burada endişe verici

⁶⁵⁵ Philip Curtin, **TheAtlanticSlaveTrade. A census, Madison**, TheUniversity of WinsconsinPress, 1969, s.211.

⁶⁵⁶ P. Kipre, **a.g.e.**, s.71.

⁶⁵⁷ Abdulkadir Salamani, “Ticaretu’r-Rakik fi Afrikiyye el Garbiyye ve İniakesetihe’l-İstimariyye, ale’s-Sanegal, Beyne’l-Karneyni’s-Sadise Aşere ve’t-Tesia Aşere Miladi”, **Mecelletu’n-Nasiriyye, ve’d-Dirasetu’l-İctimaiyye, ve’t-Terihiiyye**, S. 5, 6, (2014/2015), s.214.

⁶⁵⁸ Ayida Al-Azab Musa, **Ticaretu’l-Abid**, s.227.

nokta, köle ticareti satış yeri arasına giren Fildişi kıyılarının hızla büyümesidir. Afrika sahili; Sierra Leone, Gine, Fildişi Sahili, Kakao, Gold Coast, Aard, Gouda, Benin, Luango Sahili ve Angola şeklinde10 bölgeye ayrıldı. Bu parçalardan her biri, Avrupa ve Amerika limanlarında belirli fiyatlarla belirli bir köle sınıfıyla nam salmıştı. “Cayor Zencileri” dövüş köleleri, “Bambara Zencileri” çeşitli aptal, kibar ve güçlü, “Kongolu Zenci” neşeli ve iyi işçiler ve en iyi kölelere “Kızılderili parçaları” denirdi. Bunlar yaşları 15 ile 25 arasında değişen, fiziksel bir kusuru olmayan zencilerdi ve parmakları ve dişleriyle korundukları ve de gözleri örtülü olmadığı için sağlıkları mükemmeldi”.⁶⁵⁹ Fildişi Sahili ve diğer Afrika kıyıları da aynı akıbeti yaşamıştır.

D.REPIQUE JULESDÖNEMİ (23 Ağustos 1924-6 Aralık 1924)

1.Repique Jules Louis'in Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı

Repique Jules, 17 Şubat 1874'te Rodez Aveyron'da doğmuştur. Bazen Jules Vincent Repic olarak da zikredilmiştir. Babası alkolsatan biriydi. 2 Temmuz 1960'da zamanının nüfus yoğunluğu ve hareket aktivitesinin en fazla olduğu yerlerden biri olarak kabul edilen Arijshehrine bağlı Fransız belediyelerinden biri olan Pamirs'de öldü.⁶⁶⁰ Valentine Bouverne ile evlendi ve Jozadında bir oğlu oldu.

Repique Jules'un eğitim kariyerine Flesch'te başladığı araştırma ve bilimsel belgeler göstermektedir. Zira burada Fransız Sömürge Savaş Okulu'na katılmış ve ilk eğitimini üç aşamada tamamlamıştır. Buradan mezun olduktan sonra Paris'e gitmiş ve Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuş ve aynı yerde hukuk alanında yüksek lisans yapmıştır⁶⁶¹.

Repique Jules, ilk kolonyal kariyerine 1899'da 25 yaşındayken Komorlar kolonilerinde eğitimli bir idari çalışan olarak başladı. Aynı yıl, sömürgeci ticari faaliyet ve edindiği deneyimine, Fransız Sömürge Başkanlığı'nın Anjouan adasındaki Komorlar'da ve Moylekentindeki genel merkezin Resmi Baş Müşaviri olarak atanarak başladı. Bundan sonra, Batı Sudan'daki sömürge misyonuna atandı ve burada 1908'de

⁶⁵⁹ Salamani Abdulkadir, “el-isti‘mâr ve zahire turik fi İfrikiya el-Garbiyye Senegal nemuzecen (1854-1960), Vaharan Üniv., **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Cezair 2016, s.217.

⁶⁶⁰ https://data.bnf.fr/fr/10670421/jules_repique, (20.11.2019).

⁶⁶¹ M. Souzy, **a.g.e.**, s.28, 35.

Dakar'daki Senegal valisinin temsilcisi olarak kolonilerin müdürü makamını tayin edildi. Bu pozisyonda üç yıl çalıştı ve son olarak 1911-1913 yılları arasında Koloniler Genel Sekreteri olarak görev yaptığı sırada Neville Hebrides şehrinde ikamet etti. Anjouan ve Moyleadasını birleştirmeye ve ardından Fransız sömürge devletine bağlamaya çalıştı. 31 Mart 1925-28 Kasım 1932 tarihleri arasındaki dönemde tarihçiler, Vali Repique Jules'in çalıştığı ve liderlik ettiği kolonileri geliştirmek için birçok girişimde bulunan dinamik bir adam olduğunu kaydeder. Böylece 1934'te Kamerun kolonilerinin resmi genel komiseri olarak atandı. Bununla birlikte, tüm bunlardan önce, 23 Ağustos 1924 arasındaki 6 Aralık 1924 döneminde Fildişi Sahili Genel Valisi olarak görev yaptığı bilinmektedir⁶⁶².

Repique Jules'in ülke kolonilerine atanması konusunda iki farklı görüş dolayısıyla tarihçiler arasında bir tartışma vardır. Bir grup tarihçi ülke valiliğine atansa da Fildişi Sahili'nde çalışmadığına, bu yüzden hızla başka bir yere atandığına inanmaktadır. Bu grubun başında gelen tarihçi Jean Noel Locokonu ile ilgili "Vali Repique Jules atandıktan sonra işe devam edemedi" demektedir. Diğer grup ise ülkede kolonyal çalışmaya başlamış ancak kısa süre sonra başka bir yere atanmıştır. Bu görüştekilerden biri onu anlatırken: "Fildişi Sahili kolonilerinin dinamik Valisi Repique Jules tüm idari gelişmeleri başlattı ancak çok geçmeden Anjouan adasına vali olarak atandı. Bu nedenle, ülkeyi yöneten sömürge valileri arasında en kısa iktidar dönemi olarak kabul edildi"⁶⁶³ şeklinde tasvir etmiştir.

2. Repique Jules Louis Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali ve İdari Uygulamaları

Vali Repique ilk iş olarak tüm Fildişi Sahili'ndeki askeri yönetimi genel bir incelemeyle tabi tutmuştur. Daha sonra, ikinci çalışma olarak, ülkede büyük çapta yeniden ağaçlandırma gerçekleştirerek ve yol ağı projesini koloninin birçok alanını yaymayı teşvik etmiş, ayrıca tarımsal alanları canlandırmaya odaklanmıştır. Kauçuk ve kakao gibi bitkilerin üretimini geliştirerek pratik gücünü ortaya koymuştur. Ayrıca mali

⁶⁶² J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.104-105.

⁶⁶³ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.103-104.

yönetim hayatının yeniden canlandırılmasını, özellikle de yerlihalka karşı askeri harekâtı teşvik etmiştir. Binlerce yerli insanı sömürge güçlerine kaydettirmek ve yerel yerleşim bütçelerinden tasarruf etmek için doğrudan ve dolaylı vergi tahsilatı sağlamada seleflerinin yoluna uymuştur⁶⁶⁴.

Vali Repic'in (Gül) idaresinin uzun olmadığı göz önüne alındığında o, Fransız devletinin tüm sömürgelerinde uyguladığı yönetim yasalarını selefleri gibi uyguladığı söylenebilir. Ayrıca yerel liderleri ve oğullarını yönetimde herhangi bir pozisyon değişikliği yapmadan kendi pozisyonlarında bıraktı. Böylece, Fildişi Sahili'nde geçirdiği idari süreçte zamanın olmaması nedeniyle, yönetimde herhangi bir köklü değişiklik yapmadı. Vali Repique Jules Repique Jules, ülkedeki sömürge yönetiminde dinamik bir valisiydi ve kolonyal yönetimini geliştirmeye yönelik sürekli çalışmaya özel bir vurgu yapmıştı.⁶⁶⁵

3. Repique Jules Louis'in Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları

Vali Repique Jules Louis askeri ve mali idaresi, özellikle onu kamu ekonomisinin bir kaynağı ve devlet sermayesinin birincil bağımlılığı haline getirmeye odaklanmıştır. Daha ziyade, mali ve askeri yönetiminde daha da ileri giderek vatandaşlara hem doğrudan hem de dolaylı vergiler koymaya çalışmıştır. Döneminde vergi durumu, 1914'ten itibaren yoğunlaştı ve 1924'te daha da katmerleşmiştir.⁶⁶⁶ Durumun ağırlaştığı yıl Vali Repique Jules 'in yönetim dönemi olduğu unutulmamalıdır. Öte yandan, vergilendirme durumunun özellikle Fildişi Sahili'nde abartılı olduğu söylenebilir. Özellikle Fransız Batı Sudan, Kuzey Afrika ve Fransız Ekvator Afrika başta olmak üzere tüm Fransız kolonilerine yayılıyordu. Sömürge ülkeleri, her ülkenin mali fonlarını besleyen tüketim üzerine gümrük vergileri veya vergiler koydu. Sömürge ülke kullanıcılarını sömürgelerden gelen hammaddelerin fiyatını artırarak cezalandırmamak için ihracata vergi koymak yerine ithalata vergi uygulanmasına öncelik verildi.

⁶⁶⁴ https://data.bnf.fr/fr/10670421/jules_repique (05.09.2020).

⁶⁶⁵ M. Souzy, **a.g.e.**, s.35.

⁶⁶⁶ P. Kipre, **a.g.e.**, s.77.

Öncelikle sarf malzemelerinin fiyatını artıran vergi sisteminin sonuçlarından sömürge nüfusu muzdarip olmuştur.⁶⁶⁷ Böylece vergi üretimi muazzam bir miktara ulaştı ve her bireyin ödediği toplam vergiler 45.10 franka ulaştı⁶⁶⁸. Toplam nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan çiftçilerin vergi oranına gelince, Gine'de 2 kg kola çekirdeği, Körfez Kıyısı'nda ve Ekvator Afrika'sı'daki Fransız Kolonileri Konfederasyonu'nda yaklaşık 10 kg hurmayağı fiyatı ile Senegal'de veya Fransız Sudanı'nda 20 kg'dan fazla fıstığa tekabül ediyordu. Bu vergi uygulamada, çok daha büyük bir miktarı temsil ediyordu, çünkü vergi genellikle aşiret veya ailelere uygulanıyordu. Bu nedenle toplam katkı paylarının ödenmesi için daha fazla mali kaynağa ihtiyaç duyulmuştur⁶⁶⁹. Bu, daha önce de belirtildiği gibi, Repique Jules'in vergi projesiyle ilgili yaptığı uygulamaydı. Repique Jules daha sonra ülke halkından binlerce askeri Fransız sömürge güçlerine alma projesine yönelmiştir⁶⁷⁰.

Repique Jules'nin ticari yönetimi ise, ülkede kitlesel ağaçlandırma gerçekleştirilmesi dolayısıyla tarımsal canlandırma sürecine dayanmıştır. Yol ağı projesini koloninin birçok alanını açmak için teşvik eden Repique Jules, kauçuk ve kakao yetiştiriciliği gibi bitkilerin üretimini teşvin etmede pratik yönünü, ağaç dikme ve kakao, hurma yağı ve mısır yetiştirme konusundaki güçlü arzusunu gösterdi. Ayrıca iç ve dış ticaret sürecinin gerçekleştirilmesinde iletişim sürecini kolaylaştırmak ve bu tarım ürünlerinin limanlara taşınmasını kolaylaştırmak için çalıştı. Ayrıca yol ve telefon iletişim araçlarını genişletmeye gayret etti

Bu dönemde sıtma felaketi Avrupalılar üzerinde ölümlere neden olacak kadtışiddetlendi. Bu, öncelikle kolonyal Avrupalılar sonra dayerliler üzerinde sıtma hastalığı ile savaşmak için Vali'nin okaliptüs gibi tıbbi bitkilerin sıtmaya karşı çok etkili üretimini yönlendirmesini sağladı.⁶⁷¹ Vali Repique, birçok Avrupa ticaret merkezi kurmak için çalışmış ve bunları diğer Avrupa sömürge ülkeleriyle ticareti

⁶⁶⁷ Helen Da Almeida-Tobor, *İfrikiyye, Fi'lAsri'l-İşrîn*, çev, Sabah Memduh Ka'dân, Hey'etu'l-Âmmetu's'Suriyye, Damaşka 2013, s.66.

⁶⁶⁸ H. D. A. Tobor, *a.g.e.*, s.69.

⁶⁶⁹ H. D. A. Tobor, *a.g.e.*, s.70.

⁶⁷⁰ M. Souzy, *a.g.e.*, s.70.

⁶⁷¹ M. Souzy, *a.g.e.*, s.76.

kolaylaştıracak şekilde organize etmiştir. Fransızların işe alınması için taktik planı geliştirmiş, bu taktik projeye göre gelecekte stratejik işgal ticaret planının uzun vadede tamamlayıcısı olacaktı. Ayrıca mali yönetim hayatının yeniden canlandırılmasını, özellikle asıl vatandaşların vergilerini artırmaya yönelik askeri kampanyayı teşvik etmiştir. Binlerce yerli insanı sömürge güçlerine kaydetmek ve yerel yerleşim bütçelerini kurtarmak için doğrudan ve dolaylı vergilendirme projesini harekete geçirmede seleflerinin yolunu takip etti.⁶⁷² Vali Repique kısa valilik görevi dönemine rağmen, birçok şeyi ele almaya çalışmıştır.

4. Repique Jules Louis Döneminde Fildişi Sahili'nde İnsan Ticareti

Genel Vali Repique'in valiliği döneminde Fildişi Sahili'nde insan yani köle ticaretinin gizli bir şekilde gerçekleştirildiği kaynaklarda yer almaktadır. Halbuki o döneme kadar, daha önce de söylendiği gibi, köle ticareti yasaktı, ancak Fransız sömürgeciliği bu çirkin insan ticaretine devam ediyordu. Yasak olmasına rağmen yapılan köle ticareti büyük ölçekte olmasa da deşifre edilmiştir. MarcelSouzy, eserinde Vali Repique döneminde bir köle ticareti operasyonunu anlatırken şöyle demektedir: “Valiliği döneminde yerli vatandaşları ticari ürünler olarak kullandı vesonuç olarak, ürünleri organize ve sürekli bir şekilde sağlamak için koloni işletim sisteminin gücünün altını çizdi”⁶⁷³. Daha önce ayrıntılı olarak değindiğimiz köle ticaretinin bu dönemde de binlerce insanın hayatına mal olduğu söylenebilir.

⁶⁷² Jules Repiquet (1874-1960)-Data BNF (19.04.2019)

⁶⁷³ M. Souzy, **a.g.e.**, s.98.

E.LAPALUD MAURICE PIERRE (29 Kasım 1929-Ekim 1930)

1.Lapalud Maurice Pierre'nin Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı

Lapalud Maurice Pierre, 22 Eylül 1868'de Cezayir'in Meliana şehrinde doğdu⁶⁷⁴. Meliana, Zâhire'nin güneyinde, Zekâr Dağı'nın eteklerinde, ŞelifVadisine bakan Ayn Defle vilayetindeki Cezayir şehirlerinden biridir. Fransız orta sınıf bir aileden gelmektedir. Okul çağına gelene kadar ailesiyle birlikte Cezayir'de yaşadı. İlk eğitimini ilkokulunu başarıyla tamamladığı bir okulda aldı. Bu da ona kolonyal okullardan birinde orta öğrenimine devam etmesi için kapı açtı. 1898'de 19 yaşında bu okulda eğitimini tamamladı ve mezun oldu. Oradan Fransa'nın başkenti Paris'e gitti. Buradabir sömürge okuluna girdi. Böylelikle AdolpheDeitte yükseköğrenim aşamasına başladı, burada daha derinlemesine ve uzmanlaşmış bir şekilde sosyoloji ve etnolojik araştırmalar alanında okudu. Üniversite eğitimini tamamlayana kadar Paris'te kaldı ve burada uzmanlaşmış olarak etnoloji ve sosyoloji alanındaki diplomasıyla mezun oldu. Zorunlu devlet askeri eğitimini yaptı ve teğmen rütbesine yükseldi, bu sayede askeri eğitim aldı. Böylece kariyerine başlamak için eğitim ve akademik kariyerini bitirmiş oldu.⁶⁷⁵

Lapalud Maurice Pierre meslek hayatına diğer işgalci Fransızlar gibi başladı. Arap Mağrip ülkelerindeki Fransız kolonilerinin hâkimiyetinde sömürge kariyerine giriş yapan Lapalud Maurice Pierre erken yaşta, 1893'te, yani 25 yaşındayken Cezayir eyaletinde sömürge idaresinde çalışmaya başladı. Ayrıca Fas sömürge idaresinde ve Hindistan'da çalıştı. 1899'da Madagaskar'a atanıncaya kadar kolonyal iş deneyimi kazandı. Daha sonra koloniler üzerinde başarıyla çalıştığı Kongo'ya transfer edildi. Bu kez de Mağrip ülkelerinden uzakta, 1918'de 50 yaşında Gabon Genel Vali Yardımcısı olarak görev yapmak üzere görevlendirildi. Kapsamlı deneyime sahip bir kişi olarak kabul edildi ve bu nedenle Gabon'da çok uzun olmayan işinde kaldı ve oradan Kongo'ya

⁶⁷⁴ M. Souzy, **a.g.e.**, s.69.

⁶⁷⁵ M. Souzy, **a.g.e.**, s.151, 153.

atandı. Ancak 1920'de Ekvator Afrika Genel Valisi olarak görevlendirdi.⁶⁷⁶ Ekvator Afrika'da üç yıl çalıştıktan sonra 22 Ağustos 1923'ten 2 Ekim 1924'e kadar Réunion Adası Valiliği görevini yaptı. Oradan oraya iş gezileri seyahatlerinden sonra nihayet 6 Aralık 1924'te Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atandığı Batı Sudan'a gitti. 6 Aralık 1924'ten 29 Kasım 1929'a kadar beş yıl boyunca Genel Vali sıfatıyla bu ülkede çalıştı.⁶⁷⁷

2.Lapalud Maurice Pierre Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel

Ahvali

Vali Lapalud Maurice Pierre, dâhili idare işlerini organize etmek üzere ilk idari işine başladıktan sonra ülkedeki sömürge ordusunu güçlendirmek için çaba gösterdi. Ardından kendi döneminde sertbir sömürge saldırısıyla Fildişi Sahili Ulusal Direnişine ve onun devrimlerine karşı harekete geçti, hatta daha ziyade masum insanların öldürülmesine ve milli direnişin ortadan kaldırılmasına idari mesleğinin çalışma programının önceliği haline getirdi. Bu hedefe ulaşmak için ordusuyla seferlere çıktı ve ülke halkıyla şiddetli ve sert çatışmalara girdi.Baskı ve cinayet, sömürgecilerin Fildişi direnişinin liderlerini kestiği noktaya ulaştı.Daha sonra öldürmenin, zulmün ve soykırımın ciddiyetini belirtmek için direniş liderlerini ortadan kaldırdı. XX. asrın başında işgal askerleri bir baskı işareti olarak Afrika vatandaşlarından Fildişi liderlerini ortadan kaldırmayı temel açam edinmiştir.⁶⁷⁸

Zira bu baskı, işkence ve cinayet, sömürgeleştirme projesini ve özgür atalarının topraklarının işgalini tamamen reddederek mücadele eden Fildişi vatandaşlarına karşı yapılmıştır. Bunlar Fransız sömürgecilerin iktidardaki lideri Maurice Pierre aracılığıyla Fildişi halkına karşı işledikleri suçlardı. Bu türden insanlığa karşı işlenen suçları Tarihçi M'BayeGweni ve Adorphan şöyle aktarmaktadır: *“Bu yılda (ulusal direnişin devrimlerini yoğunlaştırdığı bir yıl), Fransızlar iyi bilinen arama taktiklerini*

⁶⁷⁶ J. R. Benoist, a.g.m., s.5.

⁶⁷⁷https://fr.wikipedia.org/wiki/Cat%C3%A9gorie:Gouverneur_de_la_C%C3%B4te_d'Ivoire (14.11.2020).

⁶⁷⁸M. Gueye, A. A. Boahen,"el-Mübâderet ve el-Mukâvamat" , s.155.

*kullandılarve geriye kalan tüm direnişi*⁶⁷⁹ *Afrika direniş tarihinde eşi benzeri olmayan bir zorbalık ve vahşetle bastırdılar*".⁶⁸⁰Bu cezai ve baskıcı olayın ülke halkının başının kesilmesi olduğuna dikkat edilmelidir.

Bütün bunlar, sömürge tarihinin kaynakları tarafından ortaya konulmuş ve tarihçiler tarafından da teyit edilmiştir. Ancak, resmi Fildişi ulusal kurumlarındaki ders kitapları müfredatı bu konulardan maalesef bahsetmemektedir. Bazen sadece resmi basmışlar ama içeriğinde başka bir konudan söz etmişlerdi gösterildiği gibi⁶⁸¹, Lapalud Maurice Pierre ve diğer Fransız generallerin Afrika halklarına karşı işlediği suçlar sayısızdır. Fransız sömürge felsefesi baskı, işkence, soykırım, evleri yıkma ve çiftlikleri yakma üzerine kuruludur.Fransız generallerin söylediği:"Tahminime göre, tahakkümümüzü sağlamlaştırmanın tek yolu, katliamlar, yangınlar ve tarımın sabote edilmesidir"⁶⁸² demeleri durumu net olarak ortaya koymaktadır.

1919'dan itibaren Vali Lapalud Maurice Pierre karşı Fildişi ulusal direnişinin giderek zayıfladığı ve gücünü yitirdiği söylenebilir. Vali bunu görünce, saldırma fırsatını değerlendirmiş, yönetimi sırasında Fildişililerin yerel liderlerinden bazıları teslim olmak

⁶⁷⁹Tarihçi M'Baye Gueye ve Aldert Adu Boahen, Fildişi Sahili ulusal direnişine ve XX. yüzyılda yoğunlaşan devrimlerine yönelik sömürge saldırılarına dair bilgiler vermektedir. Bu saldırılar Poli direnişinden 1945'e kadar tekrarlanmıştır.Bkz.M'Baye Gueye, Albert Adu Boahen,"el-Mübaderet ve el-Mukâvamatü'l-İfrikiyye fî Garb İfrikiya" Tarih Afrikiyâel-Âmm, C.VII, **Unesco**, (1990), s.127 vd.

⁶⁸⁰M. Gueye, A. Adu Boahen,"el-Mübaderet ve el-Mukâvamatü'l-İfrikiyye", 154-156.

⁶⁸¹Fildişi Sahili tarihi konusunda beşinci sınıf ilkökul ders kitaplarında bulunan resimde baş kesme imgesi mevcuttur. Ancak ders bununla değil başka bir şeyle ilgilidir. Sömürgecinin Fildişi tarihini tahrif edip gizleyebilmesi garip bir durumdur. Bazı Fildişi yazarların ülke tarihini karartmaya ve çocukları Fransız sömürgeciliği tarihinin gerçeğini anlamamaktan uzak tutmaya çalışmasına gelince, bu garip ve kabul edilemez bir durumdur. Bundan daha tuhafı, Milli Eğitim ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın suskunluğudur. Bu kouda yaptığımız araştırmalarda iki sonuca vardır. Birincisi, tüm bakanlık yapılarıyla eğitim kurumlarının belli bir ölçüde Fransa tarafından yönetildiği ve belki de artık eğitim konularının hala Fransızların ellerinde olduğu, ikincisi ise yeni Fransız felsefesinin sağlam tarih anısı dedikleri o çirkin felsefeden bahsedilmesidir. Fransa ve diğer Avrupa ülkeleri kendi düşüncelerini tanıtmaya ve kamuoyunu, kendilerinden büyük mali fonlar altında eğitim kurumlarına sokmaya ikna etmeye başladı. Bu felsefe, onların sömürge ve diğer suçlarının incelenmesini engellemeye çalışıyor ve dolayısıyla onu incelemiyor, gerçekler yavaş yavaş tarih sayfalarında kayboluyor ve sonra öfke yaratan ve sömürgeleştirilmiş halkların kalplerine beyaz adamın nefretini sokan gerçekler propagandalarla kalıcı olarak unutturulmak istenmektedir.BkzTarih Afrikiyâ el-Âmm,C.VII, **Unesco**, (1990), s.155;P.kipre s.74

⁶⁸² Geniş bilgi için bkz. H. Kerîme, a.g.t s.50

zorunda kalmıştır. Fildişi Sahili'nde yerel liderleri genelde Teğmen Boudh teslim almıştır. Kaynaklar Fildişi Ulusal Direnişinin zayıflığına, başarısızlığına ve çöküşüne yol açan nedenleri ele almış ve o dönemdeki yenilgilerin sadece Fildişi Sahili ile sınırlı olmadığını, tüm Afrika direnişinin zayıfladığını ve çökmeye başladığını kaydetmişlerdir. Yenilgi, her direniş hareketinin ve silahlı isyanın kaderi haline gelmiştir.⁶⁸³ Avrupa hasarı ve sömürge adaletsizliği sadece Afrika'ya ait olmayıp, bu suçların şu ya da bu şekilde tüm dünyayı kapsadığı bilinmektedir. Dünyanın tüm bölgeleri Avrupa'nın gerisinde kaldığından, Avrupalıların açgözlülüğüne tahammül eden tek kıta Afrika kıtası olmamıştır.⁶⁸⁴

Bu yaşananların nedenlerinden biri her iki tarafın da kullandığı savaş silahlarındaki eşitsizlikti. İşgalcilere göre çok zayıf bir konumda olan Batı Afrika halklarının savaş bilimleri konusundaki cesaretinden veya bilgisinden yoksun olmamasına rağmen sonucu hüsrarla bitmiş büyük bir mücadele idi. Düşman silahlarının teknik üstünlüğünün yanı sıra, bu üstünlüğü telafi edecek bir avantajlarının olmadığını görülmüştür. Avrupalıları yılın belirli dönemlerinde operasyonlarını durdurmaya zorlayan sert hava koşulları, bölge halkına zaman zaman nefes alma fırsatı vermiştir. Ancak işgal gücünün büyük bir kısmı, Avrupalı bir subay liderliğindeki Afrika askerlerinden oluşuyordu. Dolayısıyla bu koşullar bu askerler için yabancı değildi. Ayrıca Afrikalılar sömürgecilere karşı direniş için kendi aralarında ittifak kuramadıklarını da ifade etmek gerekir. XX. yüzyılda Afrikalıların sömürgecilerin önünde başarısızlığının nedenlerinden bir diğeri de Fildişi Sahili'nin ayrılmaz parçası olan Batı Afrika ülkeleri, düşmanlarına aynı anda birkaç cephede birden fazla savaş vermeleri ve ittifak kuramamaları olmuştur.⁶⁸⁵ Kaynakların aktardığına göre Afrika ittifakının başarısızlığı, ülke ve diğer Batı Sudan ülkelerinde direnişin başarısızlığına yol açan nedenlerden biri olmuştur.⁶⁸⁶ Ayrıca sömürge ülkelerinin kendi aralarında dış

⁶⁸³ M. Gueye, A. A. Boahen, "el-Mübâderet ve el-Mukâvamat" , s.155, 157-158.

⁶⁸⁴ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.724.

⁶⁸⁵ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.154 vd..

⁶⁸⁶ Daha önce bahsedildiği gibi, Fildişi Sahili'nde ve birçok Afrika ülkesinde Afrikalılar ile paganlar arasında anlaşma ve ittifaklar yapıldığı bilinmektedir. Bu durum Afrikalıların, kralların ve halkların çoğunun sömürgecilere karşı ittifakın önemini tamamen farkında olduğunu göstermektedir. Belki de

anlaşmalar yapmalarıözellde Batı Sudan'da ve genel olarak Afrika'da Fildişi Sahili direnişi zayıflığının bir nedeni olduğunu söyleyenler de vardır. Bütün bunlara, daha önce bahsettiğimiz gibi, BrükselAnlaşması'na göre, sömürge güçlerinin Afrikalılara daha fazla silah satmamak için 1890'da bir anlaşmaya vardıklarını eklemeliyiz. Bu anlaşmanın ardından Afrikalılar silah konusunda son derece zor duramlarlakarşı karşıya kalmıştır.

NihayetindeSamoriToure haricinde Batı Afrika halkı, diğer bölgelerdeki tüm Afrikalılar gibi, sahra tüfekleri ve makineli tüfekler karşısında eski tüfekler, yaylar ve oklar gibi modası geçmiş silahlar kullanmak mecburiyetinde kaldı. Tüm bu faktörlerin sonucu Afrikalıların yenilgisi oldu.⁶⁸⁷ Bazı tarihçiler SamoriToure'nin tutuklanmasının nedenleri üzerinde de durmuştur.⁶⁸⁸

Sömürgecilerle Afrikalı kardeşleriyle savaşmak için işbirliği yapan bazı Afrikalıların dar sınırlar içinde de olsa ihaneti başka ve tehlikeli nedendi.Ancak Afrika halkının ruhlarında unutulması zor olan tarihi bir yara olarak hâlâ hafızaarındaki yerini korumaktadır.Bazı işbirlikçi hainlerin trajedilerinin olgusu, Fildişi Sahili'nde, ülkede SamoriToure ile savaşmak için İngilizlerle birlikte duran Lobby ve Perifor kabilesinde mevcuttu⁶⁸⁹. Başta Joseph K. olmak üzere bazı tarihçilerin de belirttiği gibi Lobby ve Perifor kabilelerinin Samuri'ye karşı mücadelelerinde İngilizlerle ittifak kurduklarını da belirtmeliyiz.⁶⁹⁰ Bu ihanetin zihinlerde silinmesinin zor olduğunu ifade etmek yerinde

onları kendi ülkeleri içinde birbirleriyle ittifak haline getiren şey buydu. Buna ek olarak, daha önce belirtildiği gibi, dış anlaşmazlık aslında aynı fikirde değildi. Belkide bunu başaramamanın ana nedeni, o dönemde federasyon olan ülkelerin imkânlarının zorluğundan ve dolayısıyla medya sürecinin zorluğu olgusundan kaynaklanmıştır. O dönemde mesajlar bir ülkeden diğerine ve bir gönderenden diğerine ulaşması uzun zaman alıyordu. Yolculuk bir yıl veya altı ay sürebilir ve yeni vakalarda belki de bu sürede başlamış olurdu. Bu durumda kin dolu sömürge düşmanı, bilinmeyen bir yerden aniden saldırabilirdi. Kanaatimizce tüm bunlar, sömürgecilere karşı güçlü ve birleşik bir Afrika ittifakı için bir devlet ile başka bir ülke arasında dış ittifakın sağlanamamasının doğrudan bir nedeniydi.

⁶⁸⁷ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.157-158.

⁶⁸⁸ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.742.

⁶⁸⁹ Lobi ve Bir al-Fur, ülkenin en kuzeyinde yaşayan Fildişi kabilelerinden biridir. Çoğu gayrimüslim pagan ve pagan ritüelleri uygulurlar. Bugün Burkina Faso'daki Yukarı Volta'dan geldikleri söylenir. Onunla din konusunda aynı fikirde olmasalar bile, ülkedeki Afrikalı kardeşleri SamoriToure ile savaşmak için İngilizlerin yanında durmuştur. Ne yazık ki, şu ana kadar siyah adam bu gerçeği anlamayamamıştır.

⁶⁹⁰ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.743.

olacaktır.⁶⁹¹ Bununla birlikte Afrikalıların büyük çoğunluğunun bu çirkin nitelikte olmadığını ifade etmek gerekir.⁶⁹²

Tüm bu faktörler, Fildişi direnişinin zayıflamasına hatta Fildişi ve diğer Afrika halklarının direnişine yol açtı. Direniş hareketlerinin çoğu gerilla savaşına çok geç başvurmuştur.Yenilgiden, konvansiyonel savaş veya "tana" (kaleler) temelli savunma sistemleri yoluyla daha yıkıcı silahlara sahip düşmanlara karşı hiçbir şekilde başarılı olamayacağını öğrendiğinde iş işten geçmişti.Bununla birlikte, 1909'dan 1914'e kadar Batı Afrika halkları tarafından benimsenen tek direniş stratejisi isyanlar değildi.Bu, sert sömürge yönetimini protesto etmek için yaygın bir direniş kitle göçü yöntemi olmuştur.Bu yöntem özellikle Fransız kolonilerinde yaygındı. Bu kolonilerde Afrikalılar, askeri gözlem birimlerinin ilhak edilen sektöre yerleştirilmesi nedeniyle silahlı mücadeleye başvuramamış ama baskı ve aşağılanma gördükleri kolonyal önlemlerden kaçmaya başlamıştır.⁶⁹³

Bu askeri zayıflığa veya Fildişi ve Afrika Ulusal Direnişinin güç kaybına dayanarak, bu ülkeler Avrupa sömürgeciliğinin kurbanı olmuştur. Bu işler sömürgecinin lehine dönmeden ve sömürgeciliğin başlangıcından beri ülkenin genel valisi olan Teğmen La Palude Maurice Pierre'nin atanmasından önce vuku bulduğunu da ifade etmek gerekir.Bazıları bu dönemi 1880'den 1919'a kadar tanımlar.Sömürgeci bu dönemde somut bir başarıya ulaşamamıştır. Hâkimiyet alanı daha çok meseleleri kontrol

⁶⁹¹ Sömürge trajedilerini unutmanın zorluğu fikrini yazar şu cümlelerle ifade etmektedir: "Şu anda Batı Afrika tarihindeki bu kahramanlık dönemini gözden geçirirken, bu direniş hakkında aklımıza açık bir soru gelmeli ve aslında "kahramanca delilik" gibi bir şey mi yoksa suç davranışı mı? demeliyiz. Afrika direniş askerlerinin hayatlarını feda etmelerinin nedeni çocuklarının ve torunlarının zihninde hâlâ taze olduğu sürece, Afrika ordularının daha güçlü düşmana karşı yenilgiye uğramış olması bizim için çok önemli değil". Bkz. **Afrika'nın Genel Tarihi**, Madde 7, s.157-158.

⁶⁹² Bu görüntü genel değildi ancak Afrika toplumunun bir azınlığı, kardeşlerine karşı sömürgecilerle işbirliği yaptı. Bu nedenle Afrikalı tarihçiler direnişi, "Bazıları gaspçılarla silahlı çatışma noktasına ulaştı - bu olumlu direniş; silah taşımayan ancak gaspçılarla işbirliği yapmayı reddedenler de var ve bu direniş biçimine pasif direniş deniyor. "İşbirlikçilere gelince, onlar aynı muamele görmediler, genellikle ayırt edilemez bir grup olarak kabul edilirler. Ancak, Profesör UdBhan'ın açıkladığı gibi, Afrika tarihini kahramanların ve kötü adamların tarihi olarak görmek, onu bu tarihle çarpıtmaktır. Bu müfredat, farklı grupların veya bireylerin faaliyet gösterdiği hâkim koşulları hesaba katmaz. Belki de kendilerine sunulan seçenekler ve bu deneyimler hakkındaki yorumları, hem politikacılar hem de araştırmacılar tarafından kendilerine dayatılanlardan farklıdır". Bkz. **Afrika'nın Genel Tarihine Bakış**, Kitap 7, s.159-160.

⁶⁹³ M. Gueye, A. A. Boahen, "el-Mübâderet ve el-Mukâvamat", s.155, s.154-158.

eden Batı Sudan'dan ve Afrika'nın geri kalanından Fildişi Sahili idi. Başarıların çoğu müttefiklerindeydi hatta Avrupa nüfuzunu ve işgal etme kabiliyetlerini engelleyebilmişlerdi. Tarihçilerin çoğunun sözlerinde bahsettiklerigibi: "1880 yılına kadar, Afrika kıtasının yalnızca sınırlı alanları Avrupalılar tarafından doğrudan yönetim çemberine alınablmıştı".⁶⁹⁴ Bu nedenle Afrikalılar bu dönemi sömürgecilğe karşı Afrika kahramanlığı dönemi olarak adlandırmışlardır. Bazıları bunu, sömürgecilğe karşı milli mücadelenin başarısı ve Afrika direnişinin sömürgeciliğin nüfuzu üzerine ilerleme dönemi olarak adlandırırken, bazıları ise bununla bağlamış ve Batı Afrika'daki İslam krallıklarının Fransız sömürgeciliğine karşı cihadı olarak adlandırmıştır. Bütün bu isimler sömürge kaynaklarının metinlerinde yer almaktadır. Daha ziyade zenci bir karakterin gücü ve cesaretinin ortaya çıktığı o döneme verilen isimleri, Avrupalı işgalci barışı sağlama yeteneğini tekrarlamak için kitaplar yazmış veya yazdırmıştır.⁶⁹⁵

Bunlara dayanarak, 1919 yılında ve valinin atanmasından sonra başlayan direnişin zayıflığı ki, Maurice Pierre direnişin bu zayıflığını keşfetmiştir, zayıflık döneminde ülke halkına sürekli saldırı başlatma fırsatını yakalamıştır. Böylece ülkeye sömürgeleştirmek için yeni topraklar ele geçirmişlerdi. Ardından vatandaşların payının olmadığı sömürgeciler için sağlık projesine başvurulmuştur. Fildişili tarihçi konuyla ilgili şunları söylemiştir: "*Sömürge politikası, vatandaşların sağlık yönünü ihmal ederken, yalnızca sömürge hedefine ulaşmak için Fildişili insanlara dayanıyordu*". Görünüşe göre sömürgeciler genel olarak Afrika vatandaşlarının sağlığını

⁶⁹⁴ Albert Adu Boahen, "İfrîkyâ fi' muvâcehatu el-Tehaddî el-isti'mârî" Tarih Afrikâyâ el-Âmm, C.VII, **Unesco**, (1990), s.23.

⁶⁹⁵ Bu döneme "Afrika'nın Avrupalı sömürgeciler üzerindeki güçlenme dönemi" adını vermek daha doğru bir tercih olacaktır. Avrupalılar ise, sanki o dönemde hiçbir direniş olmamış gibi, yaşanan tüm bu gerçekleri gizlemek için bu döneme "barış dönemi" adını verdiler. Eğer direniş yaşanmadıysa, ilk etapta savaşın olmadığı bir çağda Afrika başarısı nasıl elde edilebilir? Bu Afrikalı araştırmacıların dikkat etmesi gereken çok hassas bir noktadır. Kaynakları gözden geçirildiğinde, sömürgeciye neden o döneme "barış dönemi" dediği sorulduğunda, Afrika direnişini ve bu dönemde elde ettikleri başarıları inkâr edemeyince cevaben: "Çünkü o dönemde Avrupalılar aynı masanın etrafında oturdular ve aralarındaki barış anlaşmasını yaptılar. İçinde, Avrupa anlaşmalarının çoğu kâğıt üzerinde Afrika'nın parçalanması üzerine yapıldı. Aralarında rıza ile imzalandı, bu yüzden ona "barış dönemi" adını verdiler". Aslında bu cevabın konuyla hiçbir ilgisi yoktur. İmza ve barış sadece onlarayaramış lakin direnişi engelleyememiştir. Kanaatimizce bu konudaki tek gerçek, tüm bunlar Afrika'nın o dönemdeki başarısını ve ustalıklarını gizlemek için kolonyal bir maceradan başka bir şey değildir.

umursamıyordu ve buna dair yazar şöyle demişti: “Kolonyal yetkililer, Laayoune'de kül yığını dışında birkaç hastane inşa ettiler. Ancak Avrupalıların çıkarına olduğu durumlar dışında hiçbir yerde hastane kurulmadı”.⁶⁹⁶ Sömürgeciliğin, Fildişi vatandaşlarını insan ırkından saymadıkları için sağlık yönünü ihmal ettiği kabul edilmektedir. Bu nedenle valinin, üst düzey kolonyal idare görevlilerinin, onların çalışanlarının ve çocuklarının sağlık politikalarına dikkat ettiğini ve tedavilerinin üç merkezden veya üç aşamadan geçtiğini söylemek mümkündür.⁶⁹⁷

3.Lapalud Maurice Pierre'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali ve Askeri Uygulamaları

Sömürge kamu yönetiminde, siyasi liderliğin etkinliği ve devletin genel politikasını formüle etme kabiliyetinin, bu politikanın tercümesini gerçekleştiren ve sonuçları ortaya çıkıncaya kadar sahada uygulanmasını takip eden mevcut idari aygıtın kapsamına bağlıydı. Bu nedenle, sömürge ülkelerindeki sömürge siyasi liderleri, inşaat ve idari ilişkiler ile iş ve ilerleme açısından her birindeki yürütme idari organlarına dikkat etmiştir. Buna göre, yönetimler ciddi bir değişiklik yapmadan süregelmiştir. Ancak Lapalud Maurice Pierre valiliği döneminde, özellikle de Mayıs 1927-Mart 1928'de Bor Jean Maurice Lyon'yi yanına çağırıp geçici vali olarak atadığında, bu yönetimi, genel sömürge yönetiminin işlerinde liyakat, yiğitlik, ciddiyet ve titiz bir organizasyonla ayırt etmiştir. Her şeyden önce o, iktidarını genişletmiş ve yönetim yapısını değiştirmese bile, yönetimini kendinden önceki birçok kişiden farklı işletmiştir.

La Palude Maurice Pierre askeri ve mali yönetiminde istihdamda bulunmuş ve böylece askeri ve mali yönetimini idari ve askeri hiyerarşinin tüm yönlerine odaklamıştır. O ve yönetimi vatandaşlara zorunlu vergiler koymaktan geri durmamıştır.⁶⁹⁸ Maurice Pierre'nin yurttaşlar üzerindeki vergilerin reddedilmesine

⁶⁹⁶ Emin Şakir ve diğ., *Şimalulİfrikıyyefi'l-madive'l-Hâdirve'l-Mustekbel*, Dâru'l-Ma'arif yay, Kahire 1971, s.69.

⁶⁹⁷ J. N. Loucou, *a.g.e.*, s.151.

⁶⁹⁸ M. Souzy, *a.g.e.*, s.104.

rağmen, valiliği döneminde ekonomik ve mali konularda pek çok zorlukla karşılaştığı ve bu da askeri tarafta başarılı olsa da ekonomik ve mali konularda gerektiği gibi başarılı olamamasına yol açmıştır. Bu zorlukların ana nedeni, o sırada Fransız hükümetinin karşı karşıya olduğu mali krizdi. Bu kriz, La Palude Maurice Pierre'nin yönetimi üzerinde doğrudan olumsuz bir etki yaratmıştır. Bu kriz, sadece Vali La Palude Maurice Pierre'nin süresi boyunca değil, tüm Fransız kurumlarında ve aynı şekilde Fransız devletinde de hissedilmiştir. Fransa'yı bu krize yönelik çözümler konusunda çok düşündürmüş ve sonunda Fransa, kolonileri için bankacılık projesi kurarak soruna kendince çözüm buluştur. Fransızlar, bu sorunları özel bir kurum olan Batı Afrika Bankası'nın yardımıyla ele almış ve onları giderek artan ölçüde hükümet denetimine tabi tutmuştur. 1901 yılında bu bankaya Fransız Batı Afrika'sında ihraç kalemleri için tek banka olma ayrıcalığı verilmiş ancak Fransa'nın bu bankacılık projesinin arkasında mali krizini çözmek için banka kredilerinden kar elde ettiği fark edilmiştir. Fransa, Batı Afrika'da dolaşımdaki para biriminin serbestçe Fransız frangına çevrilebileceğini ve rezervler ile para ihraçları arasında politik ve ekonomik alanda sınırlı bir oranı koruduğunu garanti etmekteydi.⁶⁹⁹ Böylece bankacılık projesi gelişmiş ve şubeleri Fildişi Sahili'ne, hatta tüm Batı Afrika'ya ulaşana kadar genişleyip istikrarlı bir hal almıştır. Banka işlemleri için Batı Sudan'daki Fransız kolonilerinin başkenti olan Senegal'de ana merkez kurulmuş, Batı Sudan'daki bu ekonomik planlama projesi Vali La Palude Maurice Pierre döneminde aktif olarak kullanılmıştır. 1901 ve 1929 yılları, 1945'e kadar Frank bölgesi oluşturulduğundan ve koloniler için müstakil bir para birimi basıldığından esasen

⁶⁹⁹ A. J. Hopkins, *a.g.e.*, s.414. Bu banka ile ilgili önemli bir noktaya dikkat çekmek için, o bankanın ve madeni parasının daha sonra CFA frangı (FRANC CFA) haline gelen parlayan bir sömürge kılıcı olduğu ve Saint-Louis'de kurulan Bank of Senegal'in Batı Afrika'daki ilk başarılı banka olduğuna dikkat çekilmesi gerekiyor. 1854'te, bu banka, özellikle eski köle sahiplerine tazminat ödemelerini ele almak ve 1848'de Fransız imparatorluklarında köle ticaretinin kaldırılmasından sonra meşru ticaretin geliştirilmesine yardımcı olmak için kuruldu. 1901'de Senegal Bankası'nın yerini, Fransız egemenliğine giren daha geniş bölgeye hizmet etmek için kurulan ve sömürge döneminde Fransız Batı Afrika'nın en önemli bankası olan Bank of West Africa aldı. Batı Fransız Sudan'ında bulunan tüm bu koloniler tarafından kullanı ve Gine Conakry hariç, Fransız Batı Sudan'da bu para biriminin ticaretini yapan ülkeler anlamına gelen LEMOA olarak adlandırıldı. Bu ülkeler: Senegal, Fildişi Sahili, Nijer, Mali, Burkina Faso, Benin ve Togo. Bu ülkelerin tamamı, Para biriminin istikrarı ve ekonomik düşüş garantisine karşılık, her yıl ülkesinin toplam bütçesinin% 50'sini Fransız Bankası Para Fonu'na vermektedir. Bu çirkin ekonomik sömürge durumu, o tarihten bu yana, yeni bir para birimi ECO'yu oluşturma fikri gelene ve ardından 2023'te ele alınacak bir para birimi ile değiştirilene kadar bu ülkelerde devam etmektedir.

değişmeden kalmıştır. "Batı Afrika Bankası", merkez bankasının para basma görevini yerine getirmesi için bazı yetkilere sahip olmuş, yeni bir kamu kurumunun kurulduğu 1955 yılına kadar Fransız Batı Afrika'daki para sisteminin denetimini yapmıştır.⁷⁰⁰

Vali La Palaoud Maurice Pierre'in ekonomik zorluklarla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Bu zorluğun üstesinden gelmesi onun için güçtü. Ancak diğerleriyle birlikte, para birimi ülke ekonomisinin% 50'sini sağladığı için Afrika ekonomisine dönüştürülen bankacılık projesi aracılığıyla stratejik plan yapabilmıştır. Bu projenin hayata geçirilmesi için Fransız hükümeti, Afrika ülkelerine Afrika bankacılık projesini yaratmaları için kısıtlamalar ve güçlü baskılar getirmiştir. Yazar Rufai daha da ileri giderek meselenin baskıdan daha büyük olduğunu ifade etmiştir. Hatta baskı ve kısıtlamaların ötesinde ağır sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunun arkasında şiddetli bir ceza ve tehdit bulunmaktaydı. Afrika, sömürgecilik altında, bankalar ve kredi kurumları kurmaktan mahrum kalmış ve bu bağımsızlık yükleriyle birlikte miras olarak üzerlerine yıkılmıştır. Bu yüzden bu konuda bir eksiklik yaşanmıştır. Banka şubeleri bu ülkeye ait yabancı sermaye ile çoğalmış ve izlenen politikalarla Afrika'nın itaat ve geriliğinin devam etmesi sağlanmıştır. Bu durum Afrika'daki misyonunu Afrika ile sömürge ülkeleri arasındaki dış ticareti finanse etmekle sınırlı olarak görüyordu.⁷⁰¹ Bu şekilde, kaynaklar Vali Lapalud Maurice Pierre'in zorlu ekonomik koşullarla karşı karşıya olduğu askeri ve mali yönetimini tasvir etmektedir. Bununa birlikte Vali, Afrika ekonomisini Fransız Para Fonu'na götürmek için bir gelecek planı devreye sokmuştur denilebilir.

4.Lapalud Maurice Pierre'nin Ticari Uygulamaları ve Onun Döneminde Köle Ticareti

Vali Lapalud Maurice Pierre'nin eylemsel olarak başlattığı ilk şey askeri saldırı olmuştu. Yukarıda, mali ve askeri yönetiminde, ticari idarenin gerçekliği kendisini de etkilemiş ve zor koşullarla karşılaştığını ifade etmiştik. Bu nedenle kaynaklar Lapalud Maurice Pierre'in bu kez kakao yetiştiriciliği ve vatandaşlara yüksek vergiler üzerine

⁷⁰⁰ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.54, 413-414.

⁷⁰¹ A. Rafahî, **a.g.e.**, s.76.

odaklanarak çalıştığını açıkça ifade etmektedir.⁷⁰² Valinin yöntemi acımasız olması yanında zorla çalıştırma üzerindeki şiddetin artmasına neden olmuş, bu da zamanında ekilen kakao hacmini büyük ölçüde artırmıştır. Maurice Pierre, sömürge yönetiminde insanları kahve, kakao ve kauçuk yetiştirmeye zorlamıştır. Çiftliklere kakao ağacının karartısı ve tarlalara kahve serpilmiştir. La Palude Maurice Pierre yönetimi, nüfusa rehberlik edecek merkezler kurarak nakdî mahsullerin üretimini artırmış yeni devlete tarımsal bir karakter kazandırmak için manevi ve fiziksel güç vermeye başlamıştır. Bu mahsullerin çiftlikleri de boyutlarında hızlı bir artışa tanık olmuştur.⁷⁰³ Ayrıca bu vali, yol ve ulaşım şüphesiyle çalışmıştır. İlk yol yapım projeleri, ağaçlar kesilerek savanlarda yoğunlaşmış, böylece bu proje La Palude Maurice Pierre ile başlamış ve genişlemiştir. Yolları ve devreleri birbirine bağlamış ve 1920 ile 1935 arasında şehir merkezleri arasında hızlı bir ulaşım ağı oluşturulmuştur. Bunlar Grand Bassam bölgesi, Abidjan, Benjerville-Abidjan ve Dabou-Abidjan ve Daloa, Gayoa, Bouaké ve Abenguru gibi iç bölgelerdeki bazı şehirleri de kapsamıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra otomobillerin piyasaya sürülmesiyle, ekonomik amaç, odun, kahve ve kakao taşımak için gerekli olan yolların miktar ve kalitesinin coğrafi dağılımını dikte etmiştir. Sömürge yönetiminin politikası, Fildişi Sahili'nin üç kategoriye ayrılan 15.000 km'lik bir yol ağına sahip olmasıyla sonuçlanmıştır. Bunlar ana yollar, tali yollar ve kırsal yollardır.⁷⁰⁴ La Palude Maurice Pierre, barbarca saldırılarla sömürgecilik malına yeni topraklar kazandırma hevesinde olmuş, ayrıca çiftliklerin ve yolların çoğalması için zorunlu çalışmayı bir araç olarak kullanmıştır. Ancak Fransa ile diğer Avrupa ülkeleri arasındaki ticaret sürecinde bu Vali'den çok da bahsedilmemektedir. Belki de bunu kanıtlayan, hüküm sürdüğü ve yaklaşık beş yıl geçirdiği sürenin uzatılmasında aramak gerekir.

1807 yılında İngiliz tebaasının köle ticareti yapması yasaklanmış ve 1833'te, İngiliz İmparatorluğu'nun tüm mülklerinde kölelik kurumu kaldırılmıştır. Bu önlemlere

⁷⁰² D. Philippe, **a.g.e.**, s.141.

⁷⁰³ B. Fevziye-M. Meryem, **a.g.t.**, s.48-49.

⁷⁰⁴ B. Fevziye-M. Meryem, **a.g.t.**, s.51.

rağmen, 1807'den sonra çok sayıda köle Atlantik Okyanusu'na nakledilmiştir. Bu iğrenç ticaretin kaldırılmasına rağmen Fransa bu ticareti yapmaya devam etmiştir. İngiltere'nin köle ticaretini iptal etme meselesinden Fransa'nın memnun olmadığı anlamı çıkarılabilir. İngiltere bunu fark ettiğinde, başta Fransa olmak üzere tüm sömürge ülkelerini köle ticareti uygulamasından vazgeçmeye çağırmıştır. Yine de İngiltere ticaretteki payını kaldırdıktan sonra, diğer ülkelerin de aynı şekilde davranması kendi çıkarına uygun görmüştür.⁷⁰⁵ Maurice Pierre ve diğer sömürge valilerinin her zaman köle ticareti uygulamasını onayladıkları görülmektedir. Hatta Fransa'nın, özellikle Vali La Palud Maurice Pierre'in kölelere karşı son derece acımasız olduğu bilinmektedir. Köle ticareti, kölelere aşırı şekilde zulümle muamele edilmiş, boyunlarına pranga takılmış ve gemilerin çukurlarında sanki sardalya konservesi gibi taşınmışlardır. Binlerce kişi kalabalık ve hastalık gibi durumlar nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Hastalar ve ölümler ise köpekbalıkları için suya yem olarak atılmıştır. Köle ticareti, birçok kölenin yok olmasına rağmen muazzam karlar elde etti. Afrika'daki kölelere 70-200 frank ödeyecekler, sonra da Amerika'da bu fiyatın on katı veya daha fazla bir fiyata satacaklardı. Böylelikle milyonlarca Afrikalı zalimce yağmalanmış ve sömürü yoluyla bir servet biriktirilmiştir.⁷⁰⁶ Köle ticareti sürecinde hatta La Balud Maurice Pierre döneminde bile, Batı Sudan kıyılarının bir kısmı insan satış alanlarına dönüşmüştür.⁷⁰⁷

Köle ticaretinde ordu bir teslim töreni düzenlerdi. İnsanların Fransız bayrağı önünde secde etmeye ve birlikte "Biz bir köpeğiz, biz hemofilik ülserleriz" demeye zorlandılar. Bu törenlerin bitiminden sonra bazıları idam edilirdi.⁷⁰⁸ Fransız sömürgeciliğinin İngiliz sömürgeciliğinden daha kötü olduğunu belirtmek için bu çirkin ifade tarafımızdan kullanılmak zorunda kalınmıştır. Son olarak denilebilir ki, kaynaklar Vali La Palud Maurice Pierre'in köle ticaretini yaptığını kanıtlamaktadır.⁷⁰⁹

⁷⁰⁵ A. G. Hopkinz, **a.g.e.**, s.277-278.

⁷⁰⁶ J. Vasilev-Y. Savelyev, **a.g.e.**, s.36-37.

⁷⁰⁷ A. Salamani, **a.g.m.**, s.15-16, 216-217.

⁷⁰⁸ J. Morell, **a.g.e.**, s.102.

⁷⁰⁹ A. Salamani, **a.g.m.**, s.21.

F.BREVIE JOSEPH JULES DÖNEMİ (29 Kasım 1929-Ekim 1930)

1.Brevie Joseph Jules'in Çocukluğu, Gençliği, Tahsili ve Meslek Hayatı

Brevie Joseph Jules, 12 Mart 1880 tarihinde bir Fransız şehri olan Bagnier-de-Luchon'dadoğdu.⁷¹⁰ Burası, Haute-Garonne bölgesinin güney merkezinde yer alan bir kasabadır. Kendisi Hristiyan Fransız kökenli bir aileye mensuptur. Doğumundan sonra, 1884-1885 yılları arasında Afrika kıtasının Avrupalılar arasında bölündüğü Berlin Konferansı'ndan sonrasına, yani genç yaşına kadar hayatının çoğunu Fransa'da geçirip sakin ve meraklı bir çocuk olarak yetişti.⁷¹¹ Genç yaşlardan itibaren, dış sosyal hayatı dışarıya sızdırabilecek yabancı polemik fikirleri benimsedi.⁷¹² Belki de onun, bazı yazarları meraklandıran yönü budur. Brevie Joseph Jules, 29 Temmuz 1964'te Telez şehrinde 84 yaşında öldü.⁷¹³

Brevie Joseph Jules okul çağına geldikten sonra ilköğrenimine sömürge okullarından birinde başladı ve burada ilk ve hazırlık kademelerini okudu.Ardından liseye devam etti ve liseden mezun olduğu yıllarda ekonomi ve insani gelişme dersleri aldı. Böylece eğitim hayatını 1902 yılı da dâhil olmak üzere üniversite derecesine kadar her seviyede geçirdi. Mezun olduktan sonra bilimsel araştırma alanında profesyonel çalışmaları onu akademik araştırmalardan alıkoymadı.Bu da ona 1920 yılında 58 yaşındayken Onur Madalyası ödülünü kazandırdı. Legion of Honor Akademik Şövalyesi unvanıyla 1938'de Kıdemli Subay rütbesine terfi etti.

Brevie Joseph Jules, mezuniyetinin hemen ardından kolonyal işlerde bir kariyere başladı, ancak fikirleri sömürgecilik konusunda diğerlerinden farklıydı. P. J. Jules böylece profesyonel kariyerine başlamak için eğitim hayatını tamamladı. P. J. Jules'in kariyeri, her düşünce ve inanç alanında diğerlerinden büyük ölçüde farklıydı. Kendine

⁷¹⁰Archives de la Haute-Garonne, commune de Bagnères-de-Luchon, acte de naissanceno 48, année 1880 (avecmentionmarginale de décès), s.75.

⁷¹¹ A. A. Boahen, a.g.e., s.56.

⁷¹² P. Pettibonea.g.e., s.335, 476.

⁷¹³ Michel Raimbault et KlénaSanogo, Recherchesarchéologiquesau Mali: prospections et inventaire, fouilles et étudesanalytiques en zonelacustre, Paris 1991, s.39.

ait görüşleri onu bu yeni sömürgeciliği anlamada diğerlerinden farklı kılmaktaydı. Belki de bunun nedeni, iktisatta uzmanlaşmasının yanında akademik uzmanlık alanının insani gelişmedeki etkisinden kaynaklanmaktadır. P. J. Jules insanlık kavramı hakkında liberal fikirleri benimsemiş, bir Hristiyan olsa da, insanlar arasında tanıtılmasını ve yayılmasını teşvik etmiştir. Kendisiyle diğerleri arasındaki bu anlaşmazlığın, kolonyal yönetimin üst düzey yetkilileriyle aynı fikirde olmayacağı noktaya ulaşmış, görevden alınmasında ortaya çıkacağı gibi, sömürge kurumlarında çalışmaları engellenmiştir. 1902'de okuldan mezun olduktan sonra stajyer müdür olarak atanan tek kişinin P. J. Jules olduğu söylenmektedir. Buna doğrudan akademik ve insani tarafı olan tüm sömürge çalışmalarını ve İslam düşmanı olma özelliğini eklemek yerinde olacaktır.

Buna göre erken dönemlerde kolonyal işlerde çalışmaya başlayan P. J. Jules ilk kez 1902 yılında 12 yaşında stajyer müdürlük pozisyonu edinmiştir. Çeşitli ülkelerde, köylerde ve vadilerde çeşitli kolonyal pozisyonlarda çalışmış, bu da ona kapsamlı bir deneyim kazandırmıştır. 1922 yılında Fransız Nijeri'in ilk vali yardımcısı olarak atandığı dönemde sömürge tarım ve eğitiminin öncüsü olarak geliştiği söylenmektedir. Bu çabası bu onu daha sonra asker rütbesine yükseltmiştir. 15 Ekim 1930-27 Eylül 1936 tarihleri arasında İstiklal Ordusu Genel Valiliği görevini yapmıştır. Askeri rütbeye yükselmeden önce, 1922-1929 yılları arasında Batı Sudan'da Bamako Dairesi Komutanlığı görevine atanana kadar Nijer'deki görevinde sürekli çalıştığını belirtmek gerekir. Oradaki valilik görevine arkeolojik bir mevki keşfedene kadar devam etti. Tendiario denen bir bölge olan bu yer Fransız sömürgecileri ve ordu personeli için stratejik bir mevki idi. Vali P. J. Jules, araştırma ve referanslarla kanıtlanmış birçok tarihi ve etnografik eseri olan geniş bir düşünür olarak tanınmıştır. Tüm bunlara ilave olarak, çağrıda bulunduğu yeni bir düşünce ve vizyonun da sahibi idi. Düşüncelerini Avrupa toplumunda yaymaya ve Afrika'ya atandığında da Afrikalıların zihnine sokmaya çalışmıştır. Aynı şekilde, engin tecrübesine istinaden, II. Dünya Savaşı sırasında (1939-1945) denizaşırı Fransız

kolonileri üzerine Denizaşırı Bakan olarak atanmıştır. Akabinde Pierre Laval hükümetinde Dışişleri ve Koloniler Bakanı olarak görev yapmıştır⁷¹⁴.

Tüm bu sömürge çabalarından sonra, Parvil Katolik ilkeleri ve yerel gelenekler arasında bir uzlaşma ve eşitlik yasası önermiş, bu teklif, 1936 - 1936 yılları arasında, kendisine işlevsel konumları daha fazla etkileyen başka bir kapı açmıştır. P. J. Jules, teorisini desteklemek için bilimsel bir entelektüel proje çağrısında bulunmuştur. O, siyah Afrika üzerinde sömürgecilerin etki gücüne sahip olabilmesi için fikirlerini bu noktada durdurmamış. 5 Ağustos 1936'da projeyisi derinleştirmek amacıyla "el-İfan" tarafından özetlenen Fransız Siyah Afrika Enstitüsü'nü E/1945 sayılı Bakanlık Kararnamesi ile kurmuş ve enstitünün çalışanlarından olmuştur. Enstitünün adı 1938 yılında "Kara Afrika Ana Enstitüsü" olarak değiştirilmiştir. Başlıca görevleri, genel olarak Siyah Afrika ve özel olarak Orta Afrika üzerine bilimsel çalışmalar yapmak ve projeler yürütmek üzerineydi.⁷¹⁵

Privy Joseph Jules'un Afrika fikirlerini entelektüel ve ahlaki olarak etkilemek için her girişimi deneyenlerden biri olduğunu belirtmek gerekir. Bu onun Batı Sudan ve Afrika ülkelerinde sömürge çalışmaları yapmasına sebep olmuştur. Fikirlerini geliştirmek üzere yine 29 Kasım'da Fildişi Sahili'ne tayinedilmiştir. Burada 29 Kasım 1929'dan 1930'a kadar olan dönemde ülkedeki tüm Fransız kolonilerinin Genel Valisi sıfatıyla görev yapmıştır⁷¹⁶. Böylece ülkeyi yönetmiş ve akabinde Fransız sömürge devletlerinden birinde Fransız büyükelçisi olarak çalışmak üzere atanmıştır. Ancak kendisi ile sömürge idaresi işlerinin yetkilileri arasında fikirsel anlaşmazlıkları onun iş derecesinin yükseltilmesini engellemiş hatta ölünceye kadar erken emekliliğe ayrılmak zorunda kalmıştır.⁷¹⁷

⁷¹⁴ Roland Waast et Patrick Petitjean, *Les Sciences hors d'Occident au XXe siècle*, Paris, ORSTOM, 1996, s.113-161.

⁷¹⁵ Ghislain Tchuisseu, "L'africanisation des cadres de l'administration d'outre-mer (1950-1959)", *TOM*, S.12, (2017) s.19.

⁷¹⁶ P. Pettibone, *a.g.e.*, s.335

⁷¹⁷ W. Wilder, *a.g.e.*, s.99.

2.BrevieJoseph Jules Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali ve Yaşananlar

Brevie Joseph Jules, idari reform süreciyle alakalı çalışmalarına devam ederek başlamış ve kamu idaresi işlerinin uygun şekilde organize edilmesinde kendisine yardımcı olmaları için kolonilerdeki alt bürokrasideki bireylerin değiştirilmesine ağırlık vermiştir. Bu gaye ile birçok çalışma yapmış olsa da asıl ilgisini fikirlerini Fildişi toplumu arasında yaymaya odaklanmıştır. Dikkatini özellikle İslam ve Müslümanlar olmak üzere halkın direnişine vermiştir. İnsani gelişime odaklanma çabaları sadece Fildişi Sahili'nde değil aynı zamanda çalıştığı tüm kolonilerde de yaymaya çabalamıştır. Privy Joseph Jules göreve gelir gelmez, kıtada keşif ve ele geçirme aşamasının sona erdiğini, ekonomik ve insani kalkınmanın temel kaygılar olması gerektiğini, bunun da yeni bir aşama olduğunu belirtmiştir. Fildişi ve Afrika direnişi veya devrimlerinin diğerineetti edebileceğinin farkında olan P. J. Jules, bu şekilde sömürgeciliğin uzun sürmeyebileceğinin de farkındaydı. Onun sanki vatandaşları seviyormuş gibi yazdığı mektuplarındaki ifadeler kurnazlığına ve öngürüşlülüğüne işaret etmekteydi. Ona göre güçlü ve adil olmak yeterli değildi. Ayrıca yerlilerle ilişkilerde her zaman yorulmak bilmez nezaket, ilgi ve aydınlanmış hoşgörü ile hareket etmeliyiz diyecek kadar kurnaz bir siyaset takip etmekteydi. Bu fikirlerini Fildişi Sahili ile etrafındakilere Batı Sudan'dan yaymak istiyorum⁷¹⁸.

P. J. Jules, 1935'te Batı Afrika yöneticilerinden sözlü materyaller ve sanat eserleri toplamalarını isteyen bir genelge yayınlamıştır. Gaye sömürge halkını daha iyi anlamalarına yardımcı olam içindi. Bunun P. J. Jules'in insani bir gelişme projesi olup, onun vizyonunu sade bir vizyondan eğitici bir kolonyal ideolojiye dönüştürmek istediğini göstermektedir. Aslında bu daha önceki uygulamalardan tehlikeliydi. Zira bu, zincirlerin kolonileştirilmesi aşamasından zihinlerin, kalplerin ve zenci beynin kolonileştirilmesi aşamasına geçilmesi anlamına gelmekteydi. Bir taraftan fikirlerin iteşvik ederken diğer yandan bu fikirlerilerineHegel'in fikirlerininideeklemeyi ihmal etmedi. İnsani gelişme

⁷¹⁸ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.40-41.

yoluyla önerdiği ilk şey, Fildişi Sahili'nden zenci koloniciler ve diğer Afrikalılar için ekonomik alan olmasıydı. P. J. Jules, sömürgecilerin Afrikalılar için ekonomik hayır kurumları olarak hizmet etmesini geliştirmeye çalışmıştır. Aslında bunun arkasında kolonyal bir amaç bulunmaktaydı. Ama en tehlikelisi akademik bilimsel disiplinlerin sömürge ekonomisi adıyla ilişkilendirilerek oluşturulmasıydı. XIX. yüzyılın ikinci on yılında, bir grup amatör Fransız, kolonilerin halkları, kaynakları ve idaresi ile ilgili bilgilerin çoğunu ortaya çıkarmayı başarmıştır. Bazı uzmanlar, Fransız emperyalizmine bilimsel bir karakter kazandırmak için sömürge coğrafyası, sömürge tarihi, yasama, sömürge ekonomisi ve sömürge bilimi gibi yeni alanlar oluşturarak bu durumu değiştirmeye çalışmıştır. Tarihçiler, modern çağda sömürgeciliğin ona yardım eden ve onu aşındıran "kolonyal" bilgi formları yarattığını uzun süredir kabul etmektedir. Ancak "sömürge bilimi" kavramının ne anlama geldiği konusunda hemfikir değillerdi. Helen Tilly ve Piercingaraflou'nun son iki kitabı, bu fenomeni araştırmak için yeni bakış açıları ortaya koymuştur. Pekçok tarihçi, "kolonyal bilim" terimini, kolonilerin şehir merkezlerinde eğitilmiş uzmanlar tarafından yayınlanan bilimsel bilgilere atıfta bulunmaktadır. "Avrupa'nın bölgeselleşmesine" inanan tarihçiler, Avrupa'ya gerçekten dönmemiş yeni bilimsel bilgi biçimleri yaratmada sömürge yönetimlerinin rolüne odaklanmaktadır.⁷¹⁹

Diğer bilim adamları ise alt sınıfların sömürge bilgisinin yönlerini yalnızca kendi amaçlarına tabi kılmak için nasıl kucakladıklarını gözden geçirmektedir. Eleştirmenler sömürgecilik sonrası, sömürge gücünü üreten zor süreçlerin bilimsel bilgi üreten süreçlerle aynı ve bilimin iktidarla bağlantılı olduğunu iddia etmektedir. Ancak uzmanlar çoğu, bilgiyi belirli çerçevelerde nasıl kullandıklarına ve asimetrik kolonyal güç ilişkileri içinde yürütülen bilimsel araştırmaların istenmeyen sonuçlarına dikkat etmemişlerdi.⁷²⁰ Son zamanlarda Avrupa sömürgeciliğinin araçlarıyla ilgili iki kitap, bu

⁷¹⁹Ales L. Conklin, "İlmu'l-İsti'marî, Nehnu ve Ezminetu'l-İstimâr" **el-Merkezu' İslamî'l-Diraseti'l-İstraciyye**, S.1, (2018), s.53-54 ; G. W. F. Hegel, **a.g.e.**, s.182.

⁷²⁰1919-1929'da sömürgeciler, Afrika'daki Sömürge Bürosunda çalışan eğitimli işçilerden istihbarat bilgisi toplama projesini gerçekleştirdiler. Bu istihbaratın amacı: Bundan amaç, (yani istihbarat toplama), Afrika kolonilerinde çalışan işçilerin gelecekteki mesleki işini yaratmaktır; Afrika'daki sömürgecilik çalışmalarının sona ermesinden sonra, bu istihbarat bilgileri aracılığıyla Afrika'daki sömürge

fenomeni araştırmak için yeni ufuklar açmış ve bilimsel bilgi ile Avrupa emperyalizmi arasındaki ilişkiye dair anlayışı karmaşıklıştırmayı başarmıştır.⁷²¹

İktisat, tarih ya da bahsedilen diğerkelimeleri birbirine bağlama konusu önem arz etmektedir. Yüzeysel olarak ele alınan bu kavram ve kelimeler süslü ve güzel gelebilir ama daha derinlemesine incelendiğinde tahminlerin aksine farklı bir durumla karşılaşılabilir. Pozitif-negatiften oluşan elektrik akımının birlikte ışığı vermesi gibi, ışığın yanmasını temsil eden olumlu yönünü ama ışığı üreten enerjinin ölüme yol açması ise onun olumsuz yanını oluşturmaktadır. İşte yıkım ve insanlığa karşı suç anlamına gelen sömürgecilik kelimesi de buna benzer bir anlam taşımaktadır. Konu kişinin ışığa muhtaç olması ve ona göre bu ışık, içindeki olumsuz zararı ihmal etmesi ve bazen tehlikesi yokmuş gibi tehlikesini ve ölümünü unutturması kadar önemlidir.⁷²²

yaşamınıdevamettirebilmek için. Bu çalışma Kenya, Tanzania, Uganda, Zambiya, Nijerya ve Gana kolonilerine odaklanmıştır.

Ardından istihbarat toplanarak yetkili makama gönderdiler. Daha sonra, tüm bunlardan sonra, bu çalışmanın sonuçlarını tek ciltte Afrika Çalışmaları: Sahra Altı Afrika'da Ortaya Çıkan Sorunlar Üzerine Bir Araştırma başlığı altında yayınladı. Daha sonra bu cildi bölümlere ayırdılar, ardından "Afrika'da Bilim" başlığı altında bir bölüm ayırdılar. Bunu bilimsel araştırmanın incelemesiyle yaptılar. Birkaç sömürge yanlısı akademisyen, sömürge ofis yetkilisi ve entelektüel, Afrika'daki bilgi durumunu değerlendirmek için bu çalışmayı kullandı. Ardından, sonraki çalışmaları için kesin stratejiler ortaya koydular ve bunları politika formülasyonuna entegre etmenin yeni yollarını önerdiler. Organizatörler "güvenilir" bilgi arayarak ekoloji, botanik, tropikal tıp ve antropoloji gibi yeni alan bilimlerinin geliştirilmesine ve şekillendirilmesine yardımcı oldular. Tilly, alandaki çalışma üyelerini takip ediyor, bilimsel tartışmalarının izini sürüyor ve yerel yöneticilerle karşılaşmalarını belirli ortamlarda Afrika sosyal ve kültürel uygulamalarıyla anlatıyor. Ayrıca, ulusal ve küresel düzeyde bilgi üretimi için koşulları tanımlayan müşteri vesayet sistemlerini ve profesyonel yapıları araştırıyor. Akademisyenler, Afrika'daki çalışmaların sonunda Avrupa sömürgeciliğinin kendilerine sunduğu eşi görülmemiş fırsattan kuşkusuz yararlanmışlardır. Ancak topladıkları bilgi, sadece incelemeye geldikleri insanları insanlıktan çıkarmakla kalmadı, bunun çok ötesine geçti. Bkz. Ales L. " Conklin, "İlmu'l-İsti'marî, Nehnu ve Ezminetu'l-İstimâr" el-Merkezu' İslamîlî'd-Diraseti'l-İstraciyye, S.1, (2018), s.53-54. , 57, 59- 63;Mohamed Abdel Rahman Abdel Gawadi. " el-Felsefi ve el-isti' mâr" el-Merkezu' İslamîlî'd-Diraseti'l-İstraciyye, S.1, (2018), s.64-86.

⁷²¹A. L. Conklin, a.g.m., s.53-59.

⁷²²Saadi Bazyan , Cerâimu Fransâ fi Cezâir, ISBN yay., Cezâir 2002), s.13;Cevahirılal Nehru, **lemahâtün min Tarihi el-âlam el-muhtârât** , çev Abdul Aziz Atik,,1. Baskı, Dârü'l-Ma'ârif yay., Kahire 2003, s.140; Horvath J. Ronald " Me huva el -İlim el-Felsefi " **el-Merkezu' İslamîlî'd-Diraseti'l-İstraciyye**, S.1, (2018), s.53-54. , 20, 52;G. W. F. Hegel, **a.g.e.**, s.182.

Olumlu olan ekonomi kelimesi olumsuz olan sömürgecilik kelimesindeki anlam farkındalığına dikkat etmek gerekir.İşkence, soykırım, ülkenin servetini talan etmek, Afrika halkını satılık meta haline getirmek ve yüzyıllar boyunca masum insanları öldürmek olan sömürgecilik kelimesiyle ilişkilendirmek ise insanlık tarihinde benzeri olmayan suçlardır. Sömürgeciliği ekonomiye bağlamak, bazı insanların bunu olumlu olarak algılamasına neden olmaktadır. Sömürgecilik iş, şirket ve bürolar yaratarak bazı Afrikalıları onlara başkanlık ettirmiş, böylece Afrikalılar arasında sömürgeciliği savunan ve bayrağını gökyüzüne kaldıran kişiler çıkmıştır. Öte yandan, Sorbonne Üniversitesi, Sömürge Ekonomisi Fakültesi ve Sömürge Coğrafya Fakültesi'nde bulabileceğiniz akademik pozisyonlar da sağlamış ve buralarda eğitimlerini bitiren Afrikalıları idarecileri yapmıştır. Bir nevi Afrikalı'yı Afrikalı ile yönetmek ilke haline getirilmiştir. Bunların hepsi birçok Afrikalı'nın sömürgeciliğe olumlu bakmasına ve onu elektriğin ışığı gibi savunmasına neden olmuştur. Bu da bazılarının tehlikesini ve ölümünü unutmasına yol açmış, sanki ondan gelen her şey ışıktan başka bir şey değilmiş gibi algılanmıştır. Sömürgecilik kelimesinin Arapça karşılığı 'İsti'mâr' kelimesidir. Bu da mamur hale getirmeyi istemek manasına gelmektedir.

Bu nedenle, böyle bir alanda sömürge ekonomisinin gelişimi üzerine araştırmalarla dolu Afrika kütüphanelerini bulmanız şaşırtıcı değildir. Bütün bunlar kamuoyunu sömürgeciliğin zencinin gelişimine katkıda bulunabileceğine ve insanların gözlerini sahtekârlıkla örtme girişiminin olduğuna ikna etmeye çalışmaktır. Bu nedenle Afrikalı araştırmacılar ve analistler, zihnini bu kolonyal ekonomik kısıtlamalardan kurtarmak ve Avrupa sömürge ekonomisinin zincirleri altında kalmak yerine, yaşamın her alanında kendisi ve kendi ekonomisi için çalışmak için buna dikkat etmelidir. Bu, Brevie Joseph Jules Valisis'in üstlendiği ve daha sonra yerel liderlerin sayısını artırma hedefindeki bazı yasaları yenilemeye devam ettiği ilk eylemi olmuştur.

Vali Brevie Joseph Jules döneminde tarımda, sanayide ve şirketlerde işin artmasına neden olan husus buydu. Ancak iş endüstriyel malzemelere gelince, II.Dünya Savaşı sonrasına kadar bu konuda bir ilerleme ve gelişme yaşanmamıştır. Moso ve Dabou City'de tuğla yapmakla sınırlı endüstriyel faaliyetleri vardı; Abidjan, Grand

Bassam ve Aguville'deyaklaşık 20 kereste fabrikası ve Grand Bassam ile Abidjan'daki iki yapı şirketikuruldu. Daha sonra palmiye yağı endüstrisi, biri Drui şehrinde olmak üzere iki şirkete bağlandı. Diğer i ise Abidjan şehrinde bir şirket tarafından idare edilen ülkede sabun imalatı yapan bir fabrika Dabou-Mopuen kentinde kuruldu. Ardından Sigila ile Bouake, Demkoru ve Korogo'dabeş pamuk fabrikası şirketleriyle beraber kuruldu. Bir başka endüstriye üretim yapan fabrika ise Gonfreville'de 1921'de kurulan ve 1948'de geliştirilen, Bouake şehrinde çalışan ve yerel halka gönderilen keten ve iplikler üreten pamuk ve iplik şirketi idi. Sektörde tekstil ipliği üreten tek firmadır bu olduğunu belirtmekte fayda vardır⁷²³.

Son olarak Grand Bassam ve Abidjan'daki ticaret evi inşa edildi. Aynı şehirde ipek üreten üç merkez de bulunmaktaydı. 1942'den 1954'e kadar gösterildiği gibi yerel hammaddeleri üretmek için 110 yeni şirket kuruldu. 1954'ten 1960'a kadar 20 yeni ünite, ülkenin sanayi şirketleri için potansiyel bir artış sağladı. Yeni yağ ve diğer fabrikalar 1957 yılında temeli atıldı ve bunlar 4861 ton hurma yağı, 2642 ton da hurma çekirdeği üretmeyi başardılar. Aynı yıl 1145 ton iplik, 86 ton keten ve 794 ton keten ve iplik üretimi gerçekleştirildi⁷²⁴.

3. Brevie Joseph Jules'in İdari Uygulamaları

Brevie Joseph Jules askeri ve mali yönetimde istihdamda bulunmuş ve bu iki idarenin yapısına odaklanmıştır. Sömürgeciliğin pratik ve saldırgan tarafına yoğunlaşmış ve ülke halkına zorunlu vergi ödemesi dayatmıştır. Yönetimi sırasında sömürge ordusu, operasyonel planı organize etme ve genel olarak idari liderliği denetlemekle yetindi. Buna göre, yönetimi ciddi bir değişiklik yapmadan sürdürdü. Bununla birlikte insani gelişme meselelerinde bu yönetimi akademik değer ve titiz bir organizasyonla sürdürdü. Bunu kolaylaştırmak için idaresi sırasında özellikle Brontonet Jean Paul'ü yanına aldı ve 28 Ekim 1930 tarihinde geçici olarak yönetim kadrolarının birinde memur olarak

⁷²³ İ. M. A. Zihni, **a.g.e.**, s.157.

⁷²⁴ İ. M. A. Zihni, **a.g.e.**, s.137

atamasını yaptı. Bunun yanı sıra Hristiyanlaştırmayı bir sömürgecilik faaliyeti olarak İslam'la mücadele aracı olarak kullandı⁷²⁵.

Bu nedenle genel olarak Afrika'da Hristiyanlığın Katolik bir yöntemi olarak anılan misyonerlik dili, Fildişi Sahili ve diğer Afrika ülkelerinin sömürgeleştirilme yolunu kolaylaştırmıştır. Tarihçiler ve akademik araştırmalar, Afrika işgali ve sömürgeleştirme sürecini gerçekleştirmede Hristiyanlığın ve özellikle de Katolik Kilisesi'nin sorumluluğunu doğrulayan doneler ortaya koymuştur. Bu müdahale Hristiyanlık ve Hristiyan dininin benimsetilmesini, Afrikalıların sömürgeleştirilmesinin başlamasına dair verilen kararlarla başlamıştır denilebilir. Bu faaliyetin temelini Afrikalıların insan olmadıkları ve bu nedenle itaatsiz oldukları ve günahlarından affedilmek için sömürgeleştirilmeleri gerektiği görüşü oluşturmaktadır. Papa V.Nicolaus, 1454'te Portekizlilere Afrika'nın batı kıyısındaki kâfirlere toprak hakkı veren bir kararname çıkarmıştır. Bu, Papa tarafından 1456'da üçüncü rahip olarak onaylanmıştır. Daha sonra, 1493'te, Papa III. Alexander, İspanyol kraliyetinin keşfedilen ülkelere ticaret yapma hakkı veren bir kararname çıkarmıştır. Bu kararname halkları Hristiyanlığa boyun eğdirmek için bir kısım sınırlamalar getirmişti.⁷²⁶

Aslında İspanya krallarına denizaşırı topraklara, yani Afrika ve Batı Sudan'a, sahip olma hakkı veren papalık kararlarıydı. Bu hak, ülkeyi yağmalamak ve halkı yok etmek anlamına geliyordu. Papalık kararnamelerinde önce evanjelizasyon, sonra sömürgecilik olması gerekiyordu⁷²⁷. Hristiyanlar, Kızılderililere hayvanlara bakar gibibakarlardı, hatta hayvandan ve kuyruğundan daha aşağı gibi.⁷²⁸ Bu nedenle Hristiyanlık bu konunun önemli bir bileşeni olarak kabul edilmelidir.

İspanya krallarına denizaşırı topraklara sahip olma hakkı veren papalık kararlarıydı ve bu hak, ülkeyi yağmalamak ve insanları yok etmek anlamına geliyordu.

⁷²⁵Michel Raimbault Sanogo, "Recherches archéologiques au Mali. Les sites protohistoriques de la zone lacustre" **PERSAE**, S.299, (1993), s.4; T. A. Moussa, a.g.t., s.73-75.

⁷²⁶ M. M. es-Sakâr, a.g.m., s.18.

⁷²⁷ Bartolome de lasCasas, **Mezabihu'l-Hunûdu'l-Humur**, Daru'l-Fadileyyay., Kahire 2007, s.12.

⁷²⁸ B. de lasCasas, **el Mesihyye ve 's Seyf**, s.26.

Bu nedenle Privy Joseph Jules, 1935 yılında Hristiyanlar için özel muamele yapılması ve çocuklarına, özellikle de melez çocuklara yardım edilmesi gerektiğine dair bir kararname çıkardı ki bu kıtanın tamamen köleleştirilmesi hedefi için şaşırtıcı gelmemelidir. P. J. Jules bu kararı Fildişi Sahili'ne atanmadan önce bu kararı Fransız Hindistan'ındayken vermişti⁷²⁹. P. J. Jules'un bunu destekleyici meşhûr sözlerinden birkaçı şunlardır: "*Bir reşit olmayan kişi, aile reisinin rızası olmadan vaftiz edilemez. Afrikalı Hristiyanlar marjinalize edilmemelidir*". "Yerli halkın" ahlaki gelişimi, Hristiyanlığa geçmekten fayda sağlayacak ve onlara din değiştirme özgürlüğü verilmelidir". Böylelikle çirkin bir anlamsız olan bu özellik Hristiyanlaşmanın destekçilerini açıkça göstermekte ve kendi ülkelerindeki Afrikalıların oğullarını Hristiyan, Müslüman ve putperestlerin çocukları arasında ayırım yapmaktadır.⁷³⁰

Sömürgeci güçlerin parçası olan Hristiyan misyonerler arasındaydı. Diğer sömürge güçlerini getirenlerin bir kolonideki misyonerler olup olmadığı ya da bunun tersinin doğru olup olmadığı konusunda tartışmayılabilir, ancak misyonerlerin pratikte sömürgeciliğin araçları olduğu ve maceracı emperyalist Johnson'un bu misyonerlerden nefret ettiği konusunda hiç şüphe yoktur. Simonisa, Afrika'daki çirkin misyonerlik misyonlarının rolünü şöyle yorumlamıştır: "*Beyaz adam, elindeki müjdeyle Afrika'ya geldi, ancak birkaç on yıl geçtikten sonra, toprak beyaz adamın oldu ve müjde zencinin ellerindeydi*". Bir diğeri ise: "*Hristiyanlaştırma, tıpkı XIX. yüzyılda bir Küba çiftliğinden kaçan bir Afrikalı olan Eastpan'dan söz ettiği gibi, beyaz adamın iyi, basit siyahların kitlelerini aldattığı kırmızı peçeteler gibi bir sömürgecilik yönteminden başka bir şey değildi...*"⁷³¹ demektedir.

Misyoner Jacques Mendelssohn, Fransa Kralı'nın sözlerinden alıntı yaparak: "Din tüm insanlar için gereklidir, Ancak, kölelerin yaşadığı ve ölüm sonrasına kadar daha iyi bir yaşam için umut içermeyen kolonilerde daha gereklidir" demektedir. Din, bu sömürgeciler tarafından insanları uyuşturmak ve halklar üzerindeki vidalara

⁷²⁹ M. R. Sanogo, a.g.m., s.9.

⁷³⁰ İ. M. A. Zihni, a.g.e., s.215.

⁷³¹ A.el-Kahlotî, a.g.e., s.68.

hükmettikleri bir yolculuk olarak hizmet etmek için kullanılmıştır. Misyoner rahip Mendelssohn, sömürgecilik ve müjdeleme ittifakı öncesinde ülkesi ve serveti ülkelerinden çalınan savunmasızların hissini şu cümlelerle aktarmıştır. “Misyonerler bize gelip dediler ki: Size ibadet etmeyi öğretmek istiyoruz ve dedik ki: Peki, ibadet etmeyi öğrenmek istiyoruz, misyonerler gözümüzü kapatmamızı istediler, biz de ibadeti öğrendik ve gözlerimizi açtığımızda müjdeyi (İncil) elimizde bulduk ve topraklarımızın gasp edildiğini gördük”.⁷³²

İfade edilenlere dayanarak Hristiyanlık, misyonerlik ve misyonerlik Hristiyanlık, Katoliklik ve papalık ve onların kararları, sömürgecilik, işgal, memleketin yağmalanması, soykırım ve insanlığa karşı işlenen sömürgecilik suçları gibi tüm bu söz ve isimler bir madalyonun farklı yüzleridir ve hiçbirinin birbirinden ayrılmaması gereklidir. Bütün bunlar, şu ya da bu şekilde, Hristiyanlığın ve Katolik Kilisesi'nin ve onun papazlarının, genel olarak Fildişi ve Afrikalıları kolonileştirmek için İncil tarafından desteklenen temel bir yöntem olarak kullanılmıştır. Öte yandan Vali Joseph Jules yönetimi, kaynakların ortaya koyduğu gibi, yönetiminin ülkede sömürgecilik hedeflerine ulaşabilmesi ve ülkedeki İslam ve Osmanlı İslam okuluyla savaşılabilmesi için Hristiyanlaşma ve evanjelizasyon sürecine ağırlık vermiştir. Ülke halkına yönelik askeri saldırıyı kullandığı ve kendisi ile ülke halkı arasında çatışmaların yaşandığı bu döneme ilave edilmelidir. Bu dar sınırlar içindeydi ve ülkede ondan önce gelenler gibi büyük ölçekte değildi⁷³³.

4.BrevieJoseph Jules'in MaliUygulamaları ve Döneminde İnsan Ticareti

Vali Privy Joseph Jules, askeri ve mali yönetiminde çeşitli girişimlerde bulunmuş ve kakao, kahve ve kola gibi yerli kaynakları vergilendirmeye başlamıştır⁷³⁴. Yeni vergileri vatandaşlara da empoze etmeye çalışan P. J. Julesayrıca yeni bir gümrük

⁷³² Ahmet Abdulvahab, **Hakikatu't-Tebşir Beyne'l-Mazi ve'l-Hadır**, 1.Baskı, MektebetuVehbe yay, Kahire 1981, s.133.

⁷³³C. Lasine, a.g.t., s.144-145.

⁷³⁴ A. el-Kahlotî, **a.g.e.**, s.45.

vergisi getirmiştir. Bununla birlikte mali ve askeri yönetiminde somut bir başarı elde edemediği söylenebilir. Bu da onu yerel ekonominin durgunluğuna, yani işçinin eline, finansal kaynaklara bağımlı hale getirmiştir. Zira devletin sermayesini vergi ücretleri, kakao, kahve ve kola gibi iç gümrük vergileri oluşturmaktaydı. Finansal anlamdaki zorluklar Vali'nin yönetimi sırasındaki ekonominin gittikçe kötüleştiğine işretti. Bu olumsuzluğun fğiderilmesi Fransa'dan Fransız kolonilerine destek talep etmesine neden olmuştur.⁷³⁵Sömürge devleti yani Fransa'nın yaşadığı kriz göz önüne alındığında, bu talebi karşılamayadığı anlaşılmaktadır. Mali ve askeri yönetimin P. J. Jules döneminde zarar gördüğü ve yönetiminde somut bir başarı yakalanamadığı söylenebilir.

Vali Privy Joseph Jules, görevi sırasındakakakao, kahve ve şeker endüstrisinin ürünlerinin ticareti SICOA⁷³⁶ belgeli hale getirilmiş, muhtemelen bu yüzden kahve ve odun endüstrisi ürünleri de SICOA belgeleri sonuçlarına göre azalmıştır. Döneminde Avrupa'dan mamul ürünlerin ithalatı artarken, hammadde ihracatı (kahve, kakao, odun ve kola) büyümüştür. Kolonide ticari bir şirket kurmak etkileyici bir gelişme sağlamışvetarımsal üretimin yoğunlaştırılması kakao yetiştiriciliği ve palmye ağaçlarının hasadında artışa neden olmuştur⁷³⁷.Seib'in verdiği bilgiye göre, üretimdeki düşüş, şirketleri ve sahiplerinin mallarını satmaya neden olmuştur ancak bu düşüş onları yeni satış noktaları aramaya itmştir.Bütün bunlardan P. J. Jules döneminde ticari yönetim alanında bile, bu sıkıntının sadece Fildişi Sahili ile sınırlı olmadığını, bölgesel ve uluslar arası bir ekonomik kriz olduğunu anlamaktayız.

Vali Privy Joseph Jules, daha önce de belirtildiği gibi, büyük çapta olmaması dışında askeri güç kullanmıştır.Köle ticaretini askeri saldırı için bir araç olarak kullanmış ve özellikle ulusal direniş bu dönemdezayıfladağı için birçok vatandaş hayatını kaybetmiştir.Yerli halkın emeği ve sömürüsü P. J. Jules yönetimi altında

⁷³⁵A. Abdulvahab, a.g.e., s.16.

⁷³⁶ Michel Raimbault et Kléna Sanogo, **Recherchesarchéologiquesau Mali: prospections et inventaire, fouilles et étudesanalytiques en zonelacustre**, Karthala, Paris, 1991, s.39-40; Albert Baratier, **Hommes et Destins, tome XI Afriquenoire**, Académiedessciences, Paris 2011, s.5-6.

⁷³⁷ M. R. K. Sanogo, a.g.e., s.39-40.

acımasız bir şekilde devam etmiştir.⁷³⁸Görünüşe göre sadece bir yıl iktidarda kalan P.J Jules'in yaşadığı mali kriz kendisini vergi kaynaklarının yanı sıra tarım ve ticarete odaklanmasına neden olmuş, çok başarılı olamasa bile, diğerleri gibi köle ticareti satışına yönelmesine yol açmıştır. Döneminde köle ticaretinin yasaklanması Vali'nin bu hustaki hevesinin gerçekleşmemesine, özellikle Fransa'nın bu krizden muzdarip olmasına neden olmuştur.Bu gelişmelere rağmen P. J. Jules, gizliden gizliye köle ticareti yapmaya devam ettiği söylenebilir⁷³⁹.

⁷³⁸ André Salifou, **Le Niger**, L'Harmattan yay, 2002, s.126.

⁷³⁹ A. Abdulvahab, **a.g.e.**, s.45.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1930-1956 DÖNEMİ FİLDİŞİ SAHİLİ GENEL VALİLERİ

A.RESTE DIEUDONNE FRANÇOİS DÖNEMİ (30 EKİM 1930-21 MAYIS 1935)

1.Reste DieudonneFrançois'inDoğumu, Gençliği, Tahsili ve Meslek Hayatı

Reste Dieudonne François, 2 Mayıs 1879'da¹Pia'da doğdu². Hristiyan düşünceli bir Fransız aileye mensuptur. Babasının adı Joseph Rust, annesinin adı Mary Merloy de Anchor'dur. Orta halli bir ailede genç yaşına kadar yaşamış, 15 Mart 1976'da 97 yaşında Paris'te ölmüştür. Reste, hayatı boyunca çeşitli isimler almış ve kaynaklarda bazen iki farklı adla karşımıza çıkmıştır.Reste Dieudonne François, okul çağına geldiğinde eğitimini ilk, orta ve lise olmak üzere üç aşamada tamamlamıştır. Bu aşamadan sonra Marsilya şehrine taşınmış ve üniversite eğitimine Marsilya Fakültesi'nde başlamıştır.Daha sonra 1898'de Sorbonne Üniversitesi'ne girmiş ve koloni okuluna kaydolmadan önce orada fizyoloji ve histoloji okumuştur.Arazi hakları konusunda uzmanlık ve fikirlerinden kazanma hukukunda doktora bulunan Reste sömürge okuluna bu sene katılmıştır. Sömürge okulunu bitiren Reste, sömürge okullarının Fransız kolonilerindeki yetkilileri ve çalışanlarını eğitmek ve yetiştirmek için kurulan okullarda göreve başlamıştır³.

Reste Dieudonne François meslek hayatına atıldıktan sonraki ilk işine 1905 yılında başlamıştır. 26 yaşında, Madagaskar açıklarındaki Nossi Beadasında eğitimli idari personel olarak ilk işini üstlenen Reste buradan Rus filosu ve beyaz ordusu ile

¹ M. Souzy, a.g.e., s.4.

² Pia: Uzak güneybatıda yer alan Fransız şehirlerinden biridir. Tarihte ilk kez 1969'da bu adla anılmıştır. Medeni bölgeden kabul edilir ve adı güneyden onu çevreleyen dağ sırasından ve batıdan okyanustan gelir ve Pau şehri eyaletinin altındadır.

³ ENFOM/ENFOM olarak bilinen Fransız Ulusal Okulu: İyi kararları uygulamak için denizaşırı Fransız kolonilerinin işlerini yönetecek komutanlar, yöneticiler, idareciler, müfettişler, işçiler ve yargıçlar yetiştirmek için kurulan Yurtdışı Fransız Ulusal Okulu'dur. Genel sömürgecilik idaresi 1889 yılında kolonyal okul adı altında kurulmuştur. L'ena'ya göre Fransız devletinin üst düzey yetkililerini eğitmek ve yetkinleştirmek için kurulan prestijli Fransız Ulusal İdare Okuludur.

yapılan müzakere sürecini üstlenmiştir. Reste burada deneyim kazanmak için beş yıl çalıştıktan sonra, 1910'da kendi isteği üzerine Fransız Ekvator Afrikası'na gitmiştir. Buraya vardıktan sonra, karakol ve özel şirketler komitesini yönetmek üzere genelkurmay başkanı olarak ataması yapıldı. 1918'de Fransız Kongosu Hubert'deki Lykula dairesinin karakoluna başkanlık etmek üzere atanmış ama burada çok kalmadan Brazzaville'deki Ekonomik İşler Dairesi Başkanlığına getirilmiştir. Brazzaville'de çalıştığı beş yılın ardından, 1923'te Çad Vali Yardımcısı olarak atanmış, görevi 1926 yılına kadar sürmüştür. 1918'de atandığı Fransız Kongo'nun Hubert kentinde Lykula ilçe dairesi karakol komutanlığı Reste Dieudonne François'ın Fransız kolonilerinde sömürge mesleğinde uzmanlık kazanmasını sağlamış ve yoğun olarak askeri idare kısmında çalışmıştır. Ekvator Afrika'dan Batı Sudan'a taşınana kadar oradan oraya iş değiştirmeleri yaşamıştır. En son ise Dahomey, şimdiki Benin Cumhuriyeti, valisi olarak atanmıştır. Burada 1928 ile 1930 yılları arasında üst üste iki yıl Dahomey kolonilerinin valisi olarak görev yapmış, bu sırasında, 1 Kasım 1930'da Benin'in eski başkenti Porto Novo'dan Benin'in yeni başkenti Cotonou'ya giden ilk yolu açmayı başarmıştır. Dahomey'de genel vali olarak çalıştıktan sonra 30 Ekim'den itibaren Fildişi Sahili'ne de genel vali olarak atandı ve beş yıl Fildişi Sahili'ni yönetmiştir. Valiliği 30 Ekim 1930'dan 21 Mayıs 1935'e kadar sürmüştür⁴.

2. Dieudonne François Reste Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali

Dieudonne François Reste, kariyeri boyunca MedGascar adalarında stajyer işçi olarak dolaşmış, önce Kongo'ya oradan da Dahomey'e geçmiştir. Batı Sudan kolonilerinin koşullarının benzer olduğunu bu görevleri sırasında keşfetmiştir. Bu nedenle, ülkedeki Fransız kolonilerinin kurumlarına atandıktan sonra çalışmaya başladığı ilk işe şaşmıştır. Yaptığı ilk işin yönetimdeki aksaklıkları incelemek olmuş, ardından binlerce vatandaşın olmadığı bir işi sadece kaynaklarla yönetmeye çalışmıştır. Reste'nin yönetimi gözden geçirdikten sonraki ilk icraatı, kendisi ile ülke halkı arasında

⁴ https://fr.wikipedia.org/wiki/Joseph-Fran%C3%A7ois_Reste (15.10.2019).

ortak bir sosyal eylem gerçekleştirmek olmuştur. Bu, ülke halkına kakao yetiştiriciliği ve hasadın nasıl artırılacağı konusunda bir eğitim vermek olmuştur. Reste (Dieudonne François), 21 Ocak 1932'de Abidjan'da ülkenin ilk sömürge galerisi olarak kabul gören ilk fuarı kurmuştur. Bu bazı insanların ona meyiletmesine neden olmuştur. Bundan dolayı aynı programı tekrar etmeye karar vermiş ve durum kakao üretiminin canlanmasını sağlamıştır.⁵

1934'te Reste (Dieudonne François) "Fildişi İşçileri Sendikası" ile Yukarı Volta'nın (bugünkü Burkina Faso) altı vilayetini içine alan bir programı yeniden canlandırmaya karar vermiştir. Koloninin kahve ve kakao konusunda uzmanlaştığını, ancak 1939'da üretimin, Gold Coast'ta ki 3.000.000 tonla karşılaştırıldığında 55.000 tonu geçmediğini açıklamıştır. Sunulanlardan hareketle, İhya Sergi Çalıştayı sonuçlarına göre Vali Reste (Dieudonne François) kolonisinin kakao ve kahve konusunda uzmanlaştığı deklare etmesine rağmen kakao ve kahve üretimi sonuçları bu deklarasyonun tersini göstermektedir.⁶

Fransa'nın karşı karşıya olduğu ekonomik krizaynı zamanda Fildişi Sahili'ndeki çiftliklerde de üretim hacminde önemli bir bozulma yaşatmış, bunun da en büyüğünün kakao ve kahve üretimindeki bozulma ile üretimdeki düşüşler olmuştur. Fildişi Sahili'ni 1935'e kadar yöneten Reste (Dieudonne François) döneminde tarımsal gerilemeye çözüm bulmak amacıyla 27 Nisan 1931'de, ekonominin araçlarını iyileştirmek, tarımsal üretimi artırmak, mesleki eğitim⁷ ile orijinal tıbbi yardımı⁸ geliştirmek ve

⁵ M. Souzy, a.g.e., s. 23.

⁶ J. N. Loucou, **La Côte d'Ivoire Coloniale**, s.106.

⁷ Kaynaklara göre, daha önce de belirtildiği gibi, Güney halkından yüzyıllar önce yazma, okuma ve eğitim bilgisini ilk kez Kuzey halkının edinmiş olmasıdır. Yeni ekleme kesinlikle Osmanlı İslam okullarının çöküşü nihai bir çöküşten kaynaklanmıştır. Bu düşüş, bu okulları Fildişi Sahili'nde milli eğitim kurumlarından çıkarıp bir eğitim kurumu saymayan ve daha sonra kararlar, maddeler ve kararnameler ile hukuki destekle teorileriyle peşlerine düşen Brevie Joseph Jules ve Reste döneminden kalmadır. Bu şahıslardönemide Osmanlı İslami okullarının diploması Fildişi hükümeti tarafından tanınmamıştır. Dahası bu okulların üniversitelere dönüşmesine rağmen bugüne kadarki diplomalarının Fildişi hükümeti tarafından tanınmamıştır. Ayrıca İslam dünyasından mezunların diplomaları bile çoğunlukla Fildişi Sahili tarafından tanınmamaktadır. Resmi çeşitli eğitim bakanlıklarında olduğu gibi, eğitimle ilgili birimlerin hepsi sömürgecilik döneminden beri, sömürgecilerin elindeydi. Bu durum 1984'e kadar sömürgecinin eliydi. Bkz. K. Salihou, "Takvîmu'l-Menâhc", s.35-37; C. Lasine, a.g.t., s.113-115.

⁸ J. N. Loucou, **La Côte d'Ivoire Coloniale**, s.148-149.

kolaylaştırmak amacıyla “Ekonomik Eylem Programı” hayata geçirmiştir. Azalan tarımsal üretim olgusu finans idaresinin zarar görmesine neden olmuştur. Vali bir konuşmasında toplumla ilgili şunları söylemiştir: *"Çiftçilerin elini iyileştirme girişimi ve bir zamanlar KodougouTencodgo, Ouagadougou Gaya Bobo Julasso, Gawa Daidougou ve Gaoua bölgelerinde yaşayan Burkina Faso şehir ve köylerinde bulunan milyonlarca vatandaşı kapsamıştır. Bu alanlar Fildişi Sahili kolonilerine ait hale getirildi. Böylece Didugua, Goro, Zoynola, Pawafli ve Cinefa gibi yedi kolonyal köyde sendika faaliyete geçirilmiştir"*⁹.

Reste DieudonneFrançoisülkedeiki düşük tarımsal üretim sorununa ciddi bir şekilde çözüm aramış lakin bundan muradı, işgücünü iyileştirme değil, çiftçilerin zorla çalıştırılmasının artırılması olmuştur. Çünkü o dönemde işçi ücret almadan, yani kendisine ödenen bir bedel olmadan çalışıyordu ve aynı zamanda burada çalışmak zorunlu idi. İşçiler buralarda ölünceye kadar zorla çalışmaya devam ediyordu. Çalışmayı reddederse, cezalandırılıyorlar ve tüm bunlara rağmen, işçi vergileri ödemeye devam ederdi. Aslında işçi yöneticinin niyet ettiği herhangi bir iyileştirmenin farkında bile değildi. Bu nedenle, mali ve askeri yönetim, bir yandan iktidarının bu döneminde tarımsal krizle yüzleşmiş diğer yandan bu ekonomik krizin neredeyse Batı Sudan'ı da etkilemiştir.

Sömürge döneminin ilk yarısında (1900-1930) Fransız Batı Afrika'sından yapılan tüm denizaşırı ihracat değerinin yaklaşık dörtte biri Senegal'de yetiştirilen yer fıstığından (% 50 ila 60) ve palmiye ürünlerinden (% 15 ila 20) oluşmuştur. Bunlar da çoğunlukla Dahomey'den geliyordu.Bu iki ihraç ürünü, dönemin ikinci yarısında (1930-1960), özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra göreceli bir düşüşe uğramış ve mevcut yüzyılın altıncı on yılında, yer fıstığı ve yer fıstığı yağı hala toplam ihracatın yaklaşık % 30'unu karşılamıştır.Ancak hurma ürünleri yaklaşık % 5 azalmıştır. Bu düşüş, üretimi II. Dünya Savaşı'ndan önce önemli olmayan Fildişi Sahili'nde artan kahve ve kakao ihracatının sonucuydu. Ancak 1936'dan sonra hızla gelişmiş ve altıncı on yılda "Birlik"ten tüm

⁹J. N. Loucou,**La Côte d'Ivoire Coloniale.**, s.49.

ihracatın % 25 ila 30'una karşılık gelmeye başlamıştır. Kakao ihracatı, aynı dönemde toplamın yaklaşık %10'dan yaklaşık %15'ine çıkarak daha yavaş bir hızda artmıştır. 1960'taki bağımsızlık zamanında ise bu ihraç ürünleri toplam ihracatın yaklaşık %75'ini oluşturmuştur¹⁰.

3. Reste Dieudonne François'in İdari, Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları

Reste Dieudonne François, daha önce ifade edildiği gibi diğer kolonyal idare bürolarında çalışmış ve bu sırada kolonilerin yönetim şeklini ve zaaflarını yerinde tespit etme imkanı bulunmuştu. Göreve geldikten sonra da iç yönetim işlerine ilişkin yönetmelikleri uygulamak için çalıştı ve buna bağlı olarak yönetimde bazı önemli yasa ve kararları uygulamaya sokmuştur. Onun idaretarzı ve açtığı sergi veya kurduğu sendikalar ile emek gücü (yani yurttaş çiftçileri) arasında iyi ilişkiler geliştirmesine vesile olmuştur. Bu işleri idare etmek üzere de yönetim bürolarında yeni başkanlar atamaya gayret etmiştir. Bu işleri takip etmek üzere de 3 Mart 1931'de Brevie Joseph'i atadı ve 28 Aralık 1932'ye kadar Reste'nin yönetimi altında çalışmıştır. Ayrıca 7 Mart 1935-28 Haziran 1935 tarihleri arasında Buzoles Filosuna Marie Alphonse'yi görevlendirmiştir. O, bir yandan sıradan çalışanlar ile üst sınıfın üst düzey yetkilileri arasındaki ilişkileri yumuşatmaya odaklanırken, diğer yandan idari hiyerarşiyi çok da değiştirmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, tüm sömürge valileri kararlarını aynı idari yapı ile takip etmişlerdi.

Sunulanlar bakılarak tarımsal ve ekonomik üretimin bozulduğu söylenebilir. Bunun üzerine Reste'nin mali ve askeri yönetiminde finansman kaynağı için üç hususa odaklanmıştır. Bunlar; sömürge tüzüğü kanunlarında öngörülen vergilendirme baskılarını artırma politikası, tarımsal ve ekonomik krizle mücadele programı önerme politikasına geri dönme idi. Sömürge projelerini finanse etme kaynağı olmak için sanayi şirketlerinden yararlanma cihetine gitmiştir. Sabun ve yağ fabrikalarına yatırım yapmak için Bouaké'ye gitmiş ve üretilen tüm ürünleri Fransa'ya transfer etmiştir. Muhalefetini

¹⁰ A. G. Hopkinz, a.g.e., s.354.

ifade eden herhangi bir vatandaşı tutuklamaktan da çekinmemiştir¹¹. Bundan dolayı ekonomik kriz, Vali Resti döneminde vatandaşların zorla çalıştırma hacminin artmasına neden olmuştur. Tüm bunların arkasında, binlerce vatandaşı öldüren zorunlu çalıştırma yoluyla şehirler, yollar, demiryolları ve limanlar inşa etme gibi büyük sömürge ülkelerinin projesinin uygulanması bulunmaktaydı. Böylelikle Fildişi Sahili'nde işçi kullanımına çeşitli işkence türleri eşlik etmiş ve bu da birçok vatandaşın ölümüne yol açmıştır¹².

Fildişi Sahili vatandaşı, zorunlu vergiler ve ücretsiz hizmet veya zorunlu çalışma, zorunlu kolonyal askerlik hizmeti, işkence, yerli halk arasında etnik ayırım, ölüm ve cinayet gibi bağlılık ile ayırt edilen çeşitli unsurlarda sömürge yönetimine tabi idi. Hepsinin karşılığında, sömürge devleti, sadece ülkeyi ve topraklarını geliştirme politikasından sorumluydu.¹³Daha önce de değindiğimiz gibiResteDieudonne François 'in ticari ve kolonyal askeri mali yönetiminde kullandığı yönetimi, vergilendirme ve tarıma dayanıyordu ve yönetimi mali ve tarımsal krizlerden muzdaripti. Mali ve tarımsal kriz üretim hacmini azalttığı için ticari yönetim bundan nasibini almıştır. Böylelikle ülkenin kurumsal sanayisinin üretimi, diğer Avrupa ülkelerine kakao ve kahvenin gönderilmesi için ticari gelişime kaynak olarak alınmıştır.Bununla birlikte, büyük bir destek bulunamamıştır.Ancak bazı çiftçiler pamuğu Bouake bölgesindeki (Panjerville) Bouake şehrinde bir fabrikada üretime dönüştürmeyi başarmıştır. Aynı şekilde, kırmızı palmye yağını Fransa'ya göndermiş ve daha sonra buradan bazı Avrupa ülkelerine satıldığı için bazı ticari aksiyonlar gerçekleştirebilmiş, ancak bunu çok dar bir çerçevede yapabilmiştir ¹⁴ .Son olarak Vali Reste Dieudonne François, sonuçlarını ticari operasyonun önemli bir kaynağı haline getirmek için yol projelerini hayata geçirmiştir¹⁵.

Böylece Vali Reste Dieudonne François idaresi, tüm idari bürolarda karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmeye çalışmış, bu onun yönetimindeki ticaret sürecini

¹¹ P. Kipre, **a.g.e.**, s.57.

¹² J. M., **a.g.e.**, s.105.

¹³ T. A., a.g.t., s.51.

¹⁴ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.32.

¹⁵ P. Kipre, **a.g.e.**, s.57.

azaltmıştır.Sonuç olarak, çiftliklerin, tarlaların ve diğer ham olan ve olmayan kaynakların büyüklüğündeki azalma, her tür çiftçinin tarımsal kaynaklarında bir eksilmeye yol açmıştır.Böylece Fildişi Sahili'ndeki Fransız kolonilerindeki ticaret hacminde bir azalmaya yol açmıştır.¹⁶

4. Fildişi Sahili'nde Reste Dieudonne François Döneminde İnsan Ticareti

Vali Reste Dieudonne François, yönetiminde yasa ve hükümlerin uygulanmasına çok güvenmesini köle ticareti sürecinin gerçekliğinde görmek mümkündür. Fransa'nın dolaylı olarak köle ticaretini yapmasına rağmen Reste'nin valiliğinden önce köle ticareti yasaklanmıştı. Burada önemli olan hususlardan biri de tüm bu yaşananların müsebbiplerini ortaya çıkarmaktır.Köle ticaretinde Fildişi ve Afrikalıların sorumluluk olasılığı ya da köle ticaretin ve sömürgecilikteki potansiyelleri husus da tartışılmalıdır. Bir başka deyişle;Siyahlar, Afrikalılar mı yoksa Arap ve Osmanlı İslam dünyası mı idi? Bu sömürgeciliğin temelleri vasıtasıyla değerlendirilebilecek bir konudur¹⁷.Burada endişelenmesi gereken husus, Avrupalılar insan ticareti sürecine ulaştığındaAfrikalıların tavrıdır.Çok kısa bir özetle, söz konusu alanda uzmanlaşmış kaynakların çoğu, sömürge kaynakları haricinde, insan ticareti konusunda Afrikalılarınsahip olduklarını ve bu çirkin ticareti yapmaya teşebbüs edenleri tamamen ve ayrıntılı olarak reddeden ve hatta engelleyen bir halk ve hükümet, gelenek ve kültür tarafına sahip olduklarını teyit etmektedir.Daha doğrusu Afrika kralları Fransızları ve diğer sömürge ülkelerini uyarmış ve onların ülkelerine girmelerini ve onlarla birlikte denizlerini geçmelerini engellemek istemişlerdir.Bu, çoğu araştırmacı tarafından dile getirilmiştir. Bununla birlikte köleliğin sonunu getirmek isteyenler de olmuştur. Mesela Kongo'lu I. Alfonso, köleliğin boyunduruğunu ortadan kaldırmaya çalışan tek yönetici değildi. Bir İsveç raporu, Senegal'deki Afrika kralının kölelerin topraklarından geçişini yasaklayan bir yasa

¹⁶ T. Ali, a.g.t., s.39.

¹⁷ Araştırmalarımız sırasında sömürge devleti olabilmenin temel altı özelliğini gördük. Herhangi bir devlet bu temellere sahipse, o ülke bir sömürge devleti olarak kabul edilebilir.

çıkardığından bahsetmektedir.¹⁸ Köle ticareti sürecinin gerçekleşmesi dışında yerel liderlerin çoğunun pozisyonunun köle ticareti sürecini teşvik etmediği söylenebilir. Reste Dieudonne François döneminde köle operasyonuna gelince, köle ticareti süreci, bazı kaynakların belirttiği üzere güney bölgelerinde vuku bulmuş, aynı zamanda ortaya çıktığı gibi, bununla ilgili bilgiler gizli yapılması dolayısıyla çok azdı. Lakin bu durum bile vatandaşların iyiliği için değil, dünya kamuoyundan olayı gizlemek içindi.

B.DEÏTTE ALPHONSE DÖNEMİ (21 Mayıs 1935-24 Ekim 1936)

1. Doğumu, Çocukluğu ve Tahsili

DeitteAlphonse, 29 Ocak 1879 tarihinde Fransa'nın en kuzeyinde yer alan Neuvy-Sautour'da¹⁹ orta sınıf sosyal hayatı temsil eden bir ailede doğdu.2 Haziran 1949'da Fransa'nın güneyinde Nice'de öldü. Okul çağına gelene kadar ailesinin yanında sevgiylebüyütüldü.Okul çağına geldiğinde ilk basamağı başarı ile tamamlaması ona kolonyal okullardan birinde ara öğrenimine devam etmesi için kapı açtı ve 19 yaşında bu okuldan mezun oldu. 1898'de bu koloni okulunda çalışmalarına devam etti. Oradan Fransa'nın başkenti Paris'e gitti. Burada kolonyal okullardan birinde tekrar eğitim aldı. Böylece DeitteAlphonseyükseköğrenim aşamasına başladı. Burada sosyoloji ilmini, daha derinlemesine ve uzmanlaşmış etnoloji çalışmalarından öğrendi. Üniversite eğitimini tamamlayana kadar Paris'te kaldı ve burada etnoloji konusunda uzmanlaşmış sosyoloji diplomasıyla mezun oldu.Mezun olduktan sonra devlet için askeri eğitim aldı ve burada teğmen rütbesine ulaştı. Böylece kariyerine başlamak için eğitim ve akademik kariyerini tamamlamış oldu²⁰.

Deitte Alphonse kariyerine sömürge yöneticilerinin düzenli bir üyesi olarak hizmet ederek başlamıştır. Üstün çalışma yeteneği ve sömürge mesleğine olan sevgisi onu Sömürge İdaresi Bürosu'nun üst düzey yetkililerinin güvenini kazanmasını sağladı.Teğmen Deitte Alphonse, 1928-1929 yılları arasında Çad eyaletinde sömürge

¹⁸ A. A. Musa, *Ticaretu'l-Abid*, s.232.

¹⁹ M. Souzy, *a.g.e.*, s.194.

²⁰ M. Souzy, *a.g.e.*, s.151, 153.

kolonileri valiliğine atanmış, Çad'ın tam bir sömürge kolonisi olana kadar bir yıl süre ile bu görevine devam etmiştir. Çok uzun olmayan bir zaman diliminde Çad'daki sömürge yerleşimlerinde vali yardımcısı olarak çalıştıktan sonra Oubangui-Char'da vali yardımcısı olarak atandı²¹. Vali Yardımcısı olarak çalıştığı Ekvator Afrika'ya atanmasının ardından, 1930-1934 yılları arasında geçen bir yıllık görev süresi boyunca orada kaldı. Deitte Alphonse'nin en fazla tecrübe kazandığı görevi bu olmuş ve parlak başarılar kazanmasını sağlamıştır. Bu başarılar onun bu kez Fildişi Sahili genel valisi olarak atanması kapısını açmıştır. Adolphe, atanmasının hemen ardından Fildişi Sahili'ne gitti ve burada 21 Mayıs 1935 ile 24 Ekim 1936 arasındaki dönemde Genel Vali olarak görev yaptı. Fildişi Sahili'nde genel vali olarak çalıştığı dönemde büyük başarılar elde etmediği kaydedilmektedir²². Bunun nedeni belki de orada çok kalmadığı içindir. Ayrıca idari açıdan başarılı olsa da ülkede pek çok şeyi değiştiremediği söylenebilir.

2. Deitte Alphonse'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari ve Ticari Uygulamaları

Vali Deitte Alphonse, Fildişi Sahili'ndeki kolonyal idari işleri genel olarak gözden geçirmiş ancak bir kısım yetkilileri idari görevlerinde kullanmaya devam etti. Vali Deitte Alphonse'nin ülkeye gelişinden önce var olan idari sistemde büyük bir değişiklik yapmamıştır. 7 Mart 1936-24 Ekim 1936 tarihleri arasında Lamy Julian George'u idarenin vali yardımcısı olarak atamıştır. Buna ek olarak bazı yerli halkı Fransız sömürge ordusunu²³ oluşturmak için kullandı ve bazı Fildişili gençleri de bazı polis karakollarına yönetici olarak atadı²⁴.

²¹ Oubangui-Char, Fransız sömürgecileri tarafından Ekvator Afrika'sına verilen eski addır. Bkz. Jean-Pierre Tuquoi, **Oubangui-Chari**, s.25.

²² J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.104-105.

²³ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.802.

²⁴ Burada önemli bir noktayı belirtmekte fayda vardır. Fildişi Sahili halkının ve Afrikalıların sömürge ordusunun idaresine katılımında Fransa'nın amacı, onlara olan sevgisi, iş ya da askerlik mesleği vermek değildi. Bundan asıl amaç, Fransa'nın Almanya ile savaşı, diğer bazı Avrupa ülkelerinde, Vietnam'da ve bazı Kuzey Afrika ülkelerinde olduğu gibi, Fransa'nın Asya ülkelerindeki düşmanlarına karşı savaşlarda kullanılmalarıydı. Afrikalıları bu savaşlara zorladılar ve binlerce Afrikalı da bu savaşlarda hayatını kaybetti. Bkz. J. K. Zbarbo'nun **Terihu Efrikiyye es Sevdê**, s.830-832.

Vali Deitte Alphonse, LamyJulian George'u yukarıda belirtilen dönemde vali yardımcısı olarak vilayetlerin idaresini yürütmesi için atamasının uygun olduğunu belirtmekte fayda var. Zira tüm bunlar, idari yönden güvenliğin istikrara ulaşmasına yardımcı olmuştur. Çünkü LamyJulian George, Fildişi vilayetleri ve bölgelerinin gerçek durumunu iyi bilmekteydi. Bu da ülkedeki sömürge yönetimini sağlamlaştırmıştır. Ayrıca Deitte döneminde Fransa tarafından Batı Sudan halkına da sendika kurma hakkı verilmiştir. 1937'de Fransız Halk Cephesi hükümeti Batı Afrika'daki bölgelerinde sendika kurma hakkını verdi. Bu da sömürge yönetiminin kurulmasını sağladı ve Fransız Batı Sudan halklarının işlerini organize etme sürecini kolaylaştırdı. DeitteAlphonse de bunu Fildişi Sahili halklarına uyguladı.²⁵ Burada belirtmek gerekir ki, Alphonse Deitte'nin Fildişi Sahili üzerinde kısa dönem hüküm sürmesine rağmen, askeri yönetimini güçlendirdi ve de tam bir kontrol sağladı.

Vali Deitte Alphonse döneminde askeri ve mali idare alanında tarıma ilgi duyduğu ve bu nedenle XX. yüzyılın ikinci yarısında kakao, kahve ve muz ekimi geliştiği ve ülkedeki üretim hacminin arttığı görülebilmektedir. Zikredilen bu dönemde, tarım üretiminden yapılan tüm ihracatın %25 ila 30'unu oluşturuyordu. Kakao ihracatı daha yavaş bir hızla artarak aynı dönemde toplamda yaklaşık % 10'dan yaklaşık %15'e yükselmiştir. Kahvenin hızla gelişmesiyle birlikte kakaoda tarımsal üretimin artması yönünden bu tarımsal gelişme, yer fıstığı ve yağlarının fiyatlarında olumsuz bir düşüşe neden olmuştur. Bu dönemde yer fıstığı ve yer fıstığı yağı hala tüm ihracatın yaklaşık %30'unu oluşturuyordu. Ancak hurma ürünleri %5 civarına düşmüştür. Bu bozulma, Fildişi Sahili'nden artan kahve ve kakao ihracatının sonucuydu. Buna rağmen, DeitteAlphonsevaliliği döneminde tarımsal durum iyileşti, ancak kakao ve kahve ürünleri ihracatının fiyatı düştü. Döneminde ülkede tarım yoğunluğu genel olarak ayırt edildi. Kakao ve kahve üretim hacmi, eskisine göre arttı, ancak muzun boyutu önceki tarımsal duruma göre üç kat arttı, ihracat fiyatı düştü. Tarihçi Kebri'ye göre, düşüş

²⁵ B. el-Istimer, a.g.t. s.58.

sadece ihracata değil, aynı zamanda ithalata da bağlı idi. 1936 yılında tarımın gelişmesiyle ihracat ve ithalat hacminin önemli ölçüde azaldığı dikkat çekicidir.²⁶

DeitteAlphonse'ninidaresi dönemindeki bu tarımsal gelişme, askeri ve mali idare projesini esas olarak tarımsal üretim projesi üzerine benimsemesini sağladı. Zira sunulduğu şekliyle finansal kaynak olarak ona odaklandı. Ancak işin sonunda, hem ihracat hem de ithalat üretim değerinin korkunç ve kötüleşen bir şekilde düştüğünü gördü. Bu, her iki türdeki gümrük vergileri, yani ülke halkına kamu vergileri ve özel vergiler uygulama sisteminin artan uygulamasından kaynaklanmıştır. Bu bilgilere dayanarak Vali Deitte'nin mali ve askeri yönetimini iki temel unsur üzerinden benimsediği kesin olarak söylenebilir. Bunlar, bir mali gelir kaynağı ve devlet projelerini finanse eden tarım ve vergi unsurlarıdır.

Vali Alphonse Deitte'nin Ekonomik ve finansal açıdan bakıldığında, tarıma ve vergilendirmeye dayandığı kaynaklarla açıkça ortaya konmuştur. Bu iki unsur, mali ve askeri yönetiminde başarıya ulaşmasına yardımcı oldu. Deitte'nin ticari yönetimi kakao, kahve ve pamuğun yaygın olarak yetiştirildiği çiftliklerden, tarlalardan ve alanlardan yolları genişleterek ulaşım bağlantılarını kolaylaştırmıştır. Bu yollar Avrupa sömürge gemilerinin Fransa ile diğer Avrupa ülkeleri arasında ticaret yapabilmesi için tarımsal ormanlardan Atlantik kıyılarına kadar uzanıyor.Vali DeitteAlphonse tarafından kakao, kahve ve pamuk ticaretinde kakao, pamuk, kahve ve diğer tarımsal ürünlerin Avrupa'ya gönderilmesinin sürekliliğini sağlamak için kullanılan birincil araç ulaşım, yollar ve daha fazlasıydı.²⁷ Yönetimi, ekonomik ihtiyaçları karşılamak ve ticari kaynakları kullanmak için yeni bir yol almıştır.

3. DeitteAlphonse Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler

Vali Deitte Alphonse'nin iktidarı döneminde Fildişi Sahili'ndeki köle ticaretindeki ticari teamüllerin gerçekliğine gelince bu bölgede kendisinden önce

²⁶ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.54, 354; J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.149; P. Kipre, **a.g.e.**, s.86.

²⁷ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.67.

gelenlere kıyasla genişlememiş lakin faaliyetler yeraltında sürdürmüştür. Ülkenin birçok insanına şiddet ve askeri güç kullanılmış veya hapsedilip Avrupa ülkelerine sınır dışı edilmiştir. Deitte döneminin zulmünden gözlemlenen şey, atalara karşı güç ve şiddet sürecinin devam etmesi ve bunun sonucunda birçoğunun Fransız Avrupa gücü tarafından öldürülmesi, bazılarının hapsedilmesi ve yaşadıkları yerlerden de sömürgeciler tarafından sürülmeleridir. Bu süreç ismi ve sebebi bahsedilmeksizin kendi içinde köle ticaretidir. Çünkü bu dönemde köle ticareti BM tarafından yasaklanmıştır. Fransız yazarların bundan bahsetmemesinin nedeni de budur. Köle ticaretini durdurma kararı gerçekte uygulanmamıştır. Yani karar belgede belirtilmiş ve resmi olarak duyurulmuştur ancak sahada olup bitenler ve uygulananlar, Fransız sömürge yöneticilerinin yaptığı gibi, menedilmiş ve yasaklanmış olmasına rağmen insan ticareti devam ettirilmiştir.²⁸

C.MONDON GASTON CHRLES JULIEN DÖNEMİ(24 Ekim 1936-5 Mart 1940)

1.Mondon Gaston Charles Julien'in Doğumu, Tahsili, Meslek Hayatı ve Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvalı

GastonMondon, 31 Mart 1882'de bir Fransız şehri olan Nantes'te doğdu. Ebeveynlerinin yanında ve sıcak bir aile ortamında büyüdü ²⁹ .5 Aralık 1962'de Biarritz'de³⁰ öldü. Gaston Mondon, ilkokula kolonyal bir okulda başladı.Orta ve lise aşamalarına şehrinde devam etti.Daha sonra sömürge okuluna yılında katıldı. Alanında ileri eğitim aldı ve yılında mezun oldu.GastonMondon, Afrika ve yurt dışındaki Fransız kolonilerini yöneten Fransız sömürge yetkililerinden biridir ve bir grup kolonyal misyonla birkaç sömürge ülkesini ziyaret etmiştir . Kolonyal çalışma alanında deneyim kazandıktan sonra resmi görevler almıştır ³¹ . Fildişi Sahili'ne gönderilmiş, ayrıca başlangıçta sıradan bir idari çalışan olarak görev yapmıştır. Böylece ilk kez bu ülkede

²⁸ M. S., *LesColoniauxFrançaisIllustres*, s.35; Z. Riyad, *a.g.e.*, s.7-8.

²⁹ [http://dictionnaire.sensagent.leparisien.fr/Gaston%20Mondon/fr-fr/\(14.05.2020\).](http://dictionnaire.sensagent.leparisien.fr/Gaston%20Mondon/fr-fr/(14.05.2020).)

³⁰ Henri Temerson, *Biographiesdesprincipalespersonnalitésfrançaisesdécédéesaucours de l'année*, Hachette 1964, s.200-201.

³¹ I. Z. Mamelek, *a.g.e.*, s.198-206.

çalışmalarına başlamıştır. Daha sonra ülkede bölge müdürü olmuştur. Ancak başka bir göreve atandığı için bu pozisyonda kalmamıştır. Bu iş çağrısı, Genel Fransız sömürge yönetiminin emriyle 1936'da olmuştur. Bu nedenle, GastonMondon, 24 Ekim 1936 tarihindeAbidjan'daki görevine, AdolpheDeitte'in yerine Genel Vali olarak atanmıştır. 24 Ekim 1936'dan 5 Mart 1940'a kadar dört yıldan fazla bir süre boyunca ülke kolonilerinin başında Genel Vali olarak görev yapmıştır³². Bu, Fildişi Sahili'ndeki kolonyal kariyeri hakkındaki kaynaklar tarafından da teyit edilmektedir.

GastonMondon, ülkeye atandıktan sonra ilk iş olarak Fildişi Sahili Sömürge Genel İdaresi Personel Bürosu'nu gözden geçirmiştir. Buradaki incelemeyi bitirdikten sonra, bazı askeri büroların yeni komutanlarını atamıştır.Bunlardan en ünlüsü 16 Temmuz 1938'den 27 Ocak 1939'a ³³ kadar görev yapan PresolisLouis olmuştur.KruşçiyaHorace Valentin, yaklaşık bir yıl aradan sonra geçen günlerde, 27 Ocak 1939-5 Mart 1940'ta da kolonyal askeri ordunun bazı liderlerinden sorumlu olarak atanmıştır³⁴.

Vali GastonMondon, PresolisLouis ve KruschekiaHorace Valentine ile diğer yeni çalışanlar gibi yönetimlerinin çeşitli bürolarındaki pozisyonlarda değişiklikleri yapmıştır³⁵. Vali GastonMondon, sskeri yönetimi örgütledikten sonra, özellikle ulusal direnişin zayıflaması ve sona ermesi nedeniyle askeri operasyonlara yönelmiştir. Buna göre, daha önce de belirtildiği gibi, tüm fildişi toprakları sömürgecinin kontrolüne girıştır³⁶.Kaynaklara göre Gaston'un valiliği döneminde ülkede tepkilerin başladığını ve bu da onun Fildişi halkının devrimci faaliyetini yok etmek ve bir daha dirilmemesi için ülke halkına zorla saldırmasına neden olan vakalar yüzünden şanssız bir dönem yaşadığı söylenmektedir.

Böylece kendisini ülke halkı üzerinde güçlendirmeyi, halk devrimlerinin yeniden canlanması moralmenı yıkmayı veya ulusal direniş ruhunun ortadan kaldırılmasını

³² J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.104.

³³ C. Mamalik, **a.g.e.**, s.96.

³⁴https://en.wikipedia.org/wiki/Horace_Valentin_Crocicchia (11.11.2019).

³⁵ G. N. L., **a.g.e.**, s.104.

³⁶ P. Kipre, **a.g.e.**, s.67.

başardığı kaynaklarda geçmektedir. GastonMondon'un idaresinde kendisini diğerlerinden farklı kılan, büyüklük bakımından değil, ondan önce kimsenin bahsetmediği üçüncü işe döndüğünü belirtmek gerekir. Bu görev de bazı şehir, il ve belediyelerin idari statülerini belirlemek olmuştur.

Grand Bassam, 31 Aralık 1914'te kalabalık şehirlerin ilk derecesine yükseltilmiş, bir yıl sonra Abidjan da Grand Bassam gibi birinci derece şehir ilan edilmişti. Grand Bassam, 29 Ekim 1915'te kalabalık şehirlere dahil edilmişti. Ancak Abidjan, 23 Ekim 1939'da kalabalık şehirler arasında ikinci sırada yer alabilmiş, nihayet 1 Aralık 1952'de kalabalık şehirlerden sayılmıştır. Bouake şehri ise Grand Bassam'la beraber, 6 Temmuz 1953'te ikinci sınıftan geçmeden doğrudan yükselme sınıfına çıkartılmıştır³⁷. Gaston Mondon, iktidarı döneminde bu şehirlere ilçe veya belediye dereceleri vermiştir.

Belediye ve vilayetlerin yeniden düzenlenmesi ile ilgili olarak 18 Kasım 1955 tarihli hükümet kararname ile "AOF" ve "AEF" ile Togo, Kamerun ve Madagaskar bu kanunla iki tür vilayet oluşturulmuştur. Belediye veya iller gibi. Tam hizmet veren Belediyeler: Belediye senatörleri, seçilen belediye başkanı tarafından yönetilir ve göreve seçimle gelirlerdi.Orta düzey belediyelerde ise, belediye başkanları vali tarafından atanırken, hizmetlerde senatörler görev yapardı.Buna ek olarak, GastonMondon, 1938 yılında.'da da gösterildiği gibi, seçkin elitlerin, kıdemli ve üst düzey liderlerin sayısını, illere ve belediyelere göre vilayet ve belediye başkanları, daire başkanları ve hukukçuların sayısını takip edebilmiştir³⁸

2.Gaston Charles Julien Mondon'un Fildişi Sahili'ndeki İdari,Askeri ve Ticari Uygulamaları

Gaston Charles Julian Mondon, Fildişi Sahili'ndeki genel sömürge yönetiminin işleyişini güçlendirme sürecini başlatmış ve bu amaca ulaşmak için yönetiminde etkin olan eski birçok uygulamayıdeğiştirmeye çalışmıştır.Mondon, 16 Temmuz 1938-27 Ocak 1939 arasındaki dönemde, başta Louis Presolis olmak üzere birçok kişiyi yönetim

³⁷ J. N. Loucou,**a.g.e.**, s.107.

³⁸J. N. Loucou,**a.g.e.**, s, 108, 113.

pozisyonlarına atamıştır. Aynı şekilde Horace Valentine Kruschekia, 27 Ocak 1939-5 Mart 1940 tarihleri arasında görevlendirilerek çalıştırılmıştır. Ülkenin tüm kolonilerindeki idari organizasyonu, çeşitli idari pozisyonlara bu şekilde atamalar ile onu askeri ve insan gücü olarak güçlendirmeye çalıştı.³⁹ Buradaki askeri atamaların önceki askeri atamalardan farklı olduğu unutulmamalıdır. Bunun nedeni Fildişi Sahili toplumunu Vali Mondon döneminde devrimi yeniden parlatmaya başlamış olmasıydı. Bu tam da Fransızların ülke halkına yönelik şiddetinin yoğunluğunun bir sonucuydu. Daha sonra yerli halkın baskıdan dolayı karşılaştığı zorlukların devrimleri yeniden beşik haline getirdiğini kabul ederek, ordu ve askeri güç tarafından her alanda Fransız yasalarını uygulamaya çalışmıştır.⁴⁰

Bu satırların arka planından anlaşılan Vali Mondon yönetiminin baskı ve askeri gücü en iğrenç şekilde kullanmış olmasıdır. Bu yüzden o, ülkedeki sömürge yönetiminin temellerini sağlamlaştırmak için harekete geçmiş, yönetim listelerini oluşturduktan sonra proje uygulamaya dönmüştür. Vergilerin fiyatını katlanılması zor bir düzeye çıkarmış ve Fildişili insanlar tarafından da bunlar ödenmek zorunda kalınmıştır. Özellikle kakao, kahve, pamuk ve diğer tarım vergileri ülke halkını canından bezdirecek noktaya getirmiştir. Bu zulme varan uygulamalar dolayısıyla Nijerya'da 1929'da kadınların gösterilerini ve bu siyasi hareketler aracılığıyla 1937'de Gold Coast'taki kakao işçilerinin grevi gibi olaylar yaşanmıştır. Fildişi Sahili Afrikalıları da dâhil olmak üzere binlerce insan, şikâyetlerini idari makamlara ileterek, onları mevcut sorunları çözmeye zorlamıştır.⁴¹ Vali Mondon yönetimi döneminde halk devriminin yeniden başladığını belirtmek gerekir.

Vali Mondon, askeri ve mali idaresinde sertliğiyle tanınan biridir. Aynı zamanda tarım vergilerine de aşırılık getirmiştir. Sonuç olarak, bütün bu baskı ve tarım vergilerinin artırılmasından dolayı insanların ayaklanmasına giden bir yol açılmıştır. Onun mali ve askeri yönetimi de kakao ve kahve üretim projesi ile sömürge vergilerine

³⁹J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.104-106.

⁴⁰ B. Fevziyye-M. Meryem, **a.g.t.**, s.46-47.

⁴¹ B. Fevziyye-M. Meryem, **a.g.t.**, s.48-49.

dayanmıştır. İşin sonunda hem ihracatın hem de ithalatın üretim fiyatının büyük ölçüde düştüğünü görülmüştür. Bu da onu her iki türdeki gümrük vergilerindeki artışa götürmüştür. İkisi de kamu vergileridir. İktidarı sırasında normal karayolu ve demiryolu projelerini ise devam etmiştir.⁴²

1939'da Gaston Charles Julian Mondon, orman ve savan⁴³ bölgelerini birbirine bağlamak için kuzey bölgelerinde karayolları inşa etme projesi başlatmıştır. Zorunlu sömürge yönetiminin politikası, Fildişi Sahili'nin hem karayolu hem de demiryolu ulaşım yolları ağına sahip olmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sayede Mondon, mali ve askeri yönetimi ile bir taraftan ülkedeki sömürge projelerini finanse ederken diğer taraftan vergi ve tarım olgusunun benimsenmesine gayret etmiştir.

Gaston Charles Julian Mondon'un ticari yönetiminde, idaresi ile diğer Avrupa ülkeleri arasındaki ticari süreçte hammadde ihracat ve ithalatının vergilendirilmesi ile tarımsal üretim projesine güvendiğini göstermektedir. Bu ticari idarenin ülke üzerindeki egemenliği sırasında, ülkenin kolonilerinin ofislerinden sorumlu Avrupalı çalışanların aylık masraflarını karşılamasını sağlamıştır.⁴⁴ Ayrıca onun döneminde tarlalarda teras kullanımı gibi yeni tarım yöntemleri geliştirilmiştir. Tarım zaten genel olarak Afrika'da ve özelde Fildişi Sahili'nde baskın faaliyet olmuştur. Bazı alanlarda tarım terasları inşa etme, tarım döngüsü, yeşil gübreleme karışık ziraat ve yumuşak toprakların düzenli olarak ekilmesi gibi yöntemler ise bu dönemde daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Bu da Mondon'u iktidarı döneminde tarımsal üretimi önemli ölçüde genişletmesine imkân vermiştir. Mondon ayrıca pamukla beraber kakao ve kahveden oluşan tarımsal ürünlerin yurt dışına gönderilmesini kolaylaştırmak için yol genişletme projesine devam etmek istemiştir. Avrupa gemilerinin Fildişi ticaret kıyılarında yoğunlaşmasını sağlayan da onun tarım ve ticaret alanına olan ilgisidir. Tarımsal faaliyet bir nevi stratejik öneme sahip olmuş ve bu da XX. yüzyılda Avrupa gemilerinin ilgisini ticari süreç için Atlantik Okyanusu kıyılarına çekmiştir. Bunun nedeni, bölgenin ülkede başta fildişi, altın,

⁴²J. N. Loucou, a.g.e., s.149.; P. Kipre, **a.g.e.**, s.84-86.

⁴³B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.50-51.

⁴⁴J. N. Loucou, a.g.e., s.148-149.; P. Kipre, **a.g.e.**, s.84.

kauçuk, kakao, kahve, pamuk ve muz olmak üzere doğal mallara ve hammaddelere sahip olmasında yatmaktaydı.⁴⁵

Gaston Charles Julian Mondon iktidar dönemi bir endüstri gelişimine şahit olmuştur denilebilir. Zira sanayi alanı ticarete de yansımış ve bu alana da ilgi duyulmaya başlanmıştır. Onun döneminde endüstrinin gelişimini sektördeki gelişimin de yaşanmasına etki etmiştir. Ağaç endüstrisi, bölgedeki en yaygın endüstrilerden biri olmuştur. Ayrıca, en önemlileri giyim, çömlekçilik ve gıda işleme olmak üzere bölgede yaygın olan çömlekçilik endüstrisi ve diğer büyük endüstriler gelişim göstermiştir.⁴⁶ Bu dönemde Batı Afrika, esas olarak tekstil, çanak çömlek, bakır ve bronz aletlerin üretiminde temsil edilen el sanatlarının çoğalmasıyla karakterize edilmeye başlanmıştır. Sepet ve çanak çömlek imalatı, özellikle Fildişi Sahili ve Ashanti, Alco La Ngo' kabileleri ve çömlek yapımı gibi doğal kaynaklar açısından zengin olan Fildişi topluluğunun diğer kabilelerinde de yaygınlaşmaya başlamıştır. Fildişi Sahili'nde bulunan dekorasyon sanatının en ünlü eserlerinden biri, balık görüntüsündeki birimlerden oluşan elementlere dayanan kil ve dekoratif ürünlerden yapıldığı için en ünlü endüstrilerden biri, çömlek heykellerinin imalatıdır.⁴⁷ Vali'nin iktidarı döneminde bilhassa tarım ve sanayi alanlarında, özellikle ticari alanda somut başarılar elde ettiği söylenilebilir. Buna mukabil halk arasında onun yönetimine karşı ayaklanmaların da artmaya başladığı bir dönem olmuştur. Zaman zaman bazı sömürge emirlerinin reddedilmesi Vai'nin sert tutum sergilemesine neden olmuştur. Ülkede hüküm sürdüğü günlerde orduyu ve koloni polisini güçlendirmesini sağlayan şey de buydu. Genel olarak iktidarı döneminde ve ticari operasyonları yönetmede kend adına başarılı olmuştur denilebilir

⁴⁵ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.20-21.

⁴⁶ Fevziyye Avâmir ve Şâfikiyye Mus'ad, "Hizbu'l-tecemu'i'l-demokrâtî'l-İfrîkî ve devrihî fi hareketi tehruri düveli ġarbi İfrîkyâ, Sâhîlu'l Âcnemûzecen (1946-1960)", Ebu Na'même Ceylânî Üniv., **Yayınlanmamış Yüksek Tezi** Cezayir, 2018, s.14.

⁴⁷ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.51.

3. Fildişi Sahili'nde Gaston Charles Julien Mondon Döneminde İnsan Ticareti

Gaston Charles Julien Mondon, hükümdarlığının sona ermesinden kısa bir süre önce, özellikle 1940'da ülke halkının genel durumunu incelemiştir. Kolonyal güvenlik ve istikrar yavaş yavaş kaybolmaya başladığından, atmosferin sömürgeleştirilenler için uygun olmadığını kaydetmiş özellikle de insanların bazı sömürge kararlarını uygulamayı reddetmeye başladığını fark etmiştir. Bu yüzden ülkenin tüm bölgelerindeki sömürge kamplarını güçlendirmeye yönelmiştir. Bu ise ülke ileri gelenlerine zulmetmeye başlamış ve halkı zorla çalıştırmayı şiddetlendirmiştir. Yetkililerini isyan konusunda uyarmıştır. Ayaklanma ihtimali olanları para cezası ile cezalandır, yurtseverleri silahsızlandırmış ve koloninin ekonomisini geliştirmek adına onları tarım üzerinde çalışmaya zorlamıştır. Devrimden sorumlu liderleri sürgüne göndermiş ve vergi ödeme yükümlülüğü olan isyancıları cezalandırmıştır.⁴⁸

Fildişi topluluğuna baskı yapma şeklinde olan bu yeni sömürge felsefesine dayanarak bunun sonucunda iktidarı sırasında çok sayıda mahkûm, kölelik ve zulüm ve şiddetin etkisiyle ölümler yaşanmıştır. Böylece askeri güç kullanımı ve köle ticareti devam etmiştir. Aynı şekilde, köle ticareti ve şiddet kullanımında seleflerinin yolundan gittiği söylenebilir. Bu çirkin insan ticaretinin yasak olduğu göz önüne alındığında, gizli bir şekilde uygulandığı anlaşılabacaktır. Fildişi Sahili'nde zulüm, şiddet ve barbar eylemlerin artmasıyla birlikte bazı gençlerin isyanlarının yeniden başladığını belirtmekte fayda var. Fransız sömürgecilerinin Fildişi Sahili sakinleriyle ilişkilerinde kullandıkları yöntemler, onlarla aralarında bir boşluk yaratılmasına sebep olmuştur. Fildişili karakterinin kontrol altına alınmasının ve hayatın her alanında ırkçı uygulamalarla ortadan kaldırılmasının yarattığı hayal kırıklığı, ulusal hareketin doğmasına ve bağımsızlık talebine yol açmıştır.⁴⁹

Gaston Charles Julien Mondon'un iktidarının sonunda bağımsızlık hareketlerinin yeniden patladığı görülmüştür. Vai durumu sakinleştirebilmiş, ancak tamamen kontrol

⁴⁸ H. Dirîsî, **a.g.e.**, s. 65.

⁴⁹ B. Fevziyye-M. Meryem, **a.g.t.**, s.44.

altına alamamıştır. Yönetiminden sonra, Fildişi Sahili'nde ve hatta Batı Sudan'da yeni bir aşamaya (bağımsızlık devrimleri aşaması) geçilmiştir. Dengeler bu aşamada tersine dönmüş ve devrimleri yaşanmıştır. Mücadele yavaş yavaş Afrika halklarına yönlendirilmiş, zamanla genişlemiş ve nihayetinde de onları bağımsızlıklarına kavuşturmuştur. Bütün bunlar Vali Mondon'un Fildişi Sahili kolonilerinin genel valisi olarak 24 Ekim 1936'dan 5 Mart 1940'a kadar uzanan ülkedeki idaresi sırasında yaşanmıştır.

D.CROICCHIA HORACE VALENTİN DÖNEMİ (5 Mart 1940-1 Ocak 1941)

1.CrocicchiaHorace Valentin'in Doğumu, Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı

Crocicechia, 6 Kasım 1888 tarihindeTulle'de doğdu.⁵⁰Orta sınıf Hristiyan dini yönelimli bir ailedendir. Bu yönüyleValentin, küçüklüğünden itibaren güçlü iyi eğitilmiş biri olarak yetiştirildi. 1976 yılında Nice şehrinde 88 yaşında öldüveyanmış şehirde gömüldü. Crocicechia ilköğretimine bir kolonyal okulda başladı.Daha sonra liseyi bitirdikten sonra vatanını savunmaya olan sevgisi nedeniyle hukuk okuduğu üniversite aşamasına katıldı.Oradan Hukuk alanında lisans derecesi ile mezun oldu.Böylece eğitim hayatını tamamladı ve buradan işgücü piyasası hayatına yöneldi.

Crocicechia, üniversiteden mezun olduktan sonra iyi şanslar elde etti. Uzun süre iş aradıktan sonra iş kapıları kendisine açıldı. Böylece Crocicechia 1913 yılında sömürge yönetiminde yeni çalışanlar listesinden aday gösterildi. Aynı yıl,25 yaşındayken, Vali Yardımcısı olarak atandı. Bu, onun ilk resmi işidir.Kısa sürede çalışanları iş yönetimi konusunda ikna etme açısından başarıya ulaştı. Kazandığı tecrübeler onun, 1923'te Koloni Müdürü olarak atanmasını sağladı. 1936'da da Fransız Hindistan valiliğine atandı.⁵¹ 5 Mart 1940'ta Fildişi Sahili Genel Valisi olarak görevlendirildi. Finansal ve ekonomik krizin tüm bu zor koşullarına dayanarak5 Mart 1940 ile 1 Ocak 1941

⁵⁰ https://data.bnf.fr/fr/11141348/horace_crocicchia/ (14.24.2020).

⁵¹ https://data.bnf.fr/fr/11141348/horace_crocicchia/ (14.24.2020).

arasındaki dönemde ülkeyi yönetti⁵². Gine Conakry'ye taşınmak üzere Genel Vali sıfatıyla Fildişi Sahili'nden ayrılan Crocicechia 1942-1944 yılları arasında yine genel vali olarak görev yapacağı Gine Conakry'yeatandı.⁵³

2. Fildişi Sahili'nde CrocicchiaHorace Valentin Döneminde İnsan Ticareti

Crocicechia'nın yönetimi, bir yandan tüm sömürge yöneticilerin bu hedeflere ulaşmak için çabaladıkları sömürgecilik felsefesine, diğer yandan da bağımsızlıktan önceki yıllarda sömürgeciliğin karşı karşıya olduğu mali, ekonomik ve tarımsal krizin ortadan kaldırılmasına dayanmaktadır. Buna ek olarak, yeni direniş hareketlerinin canlanmasının ve tüm bunlara dayanan ulusal direnişin tekrarlanması korkusu ile bunlara karşı mücadele etmekten müteşekkildir.Crocicchia, ülke halkını bastırmak için kendisinden önce gelenlerin yolunu takip etmiştir.Dolayısıyla buna dayanarak, Crocicechia'ninülkenin başkanlığına atanmasından sonra başlattığı ilk şeyin, sömürge saldırısı olduğu söylenebilir.Fildişi milli mücadelesinde rol alanhalka yönelik zulüm, işkence ve cinayetlerin asıl amacı, halk devrimleri ve ulusal direniş fikrini kalıcı olarak ortadan kaldırmakamacıyla Fildişi toplumunun kalbine korku salmaktı.Bir bütün olarak olmasa da, kaynakların çoğunun şu ya da bu şekilde, ulusal direnişin savaşın sonuna kadar zayıflamasına ve hatta çökmesine rağmen, yine de bu son anlara kadar, sömürgecilere korku saldığı kesindir.Bütün bunlar, Avrupalı beyaz adamın kolonileştirme bitene kadar ülke halkının kafasından silahlarını kaldırmadığını göstermektedir.Bu nedenle tarihçi Amadou Kroma gibi kişiler, Fildişi Sahilihalkını kolonileştirmek için bırakmadığına, halkın da kendilerini savunduklarına inanmaktadır⁵⁴.

Fildişi Sahili halkı hala kendi ülkesinde bu yaşananlardan dolayı misafir yerleşimci gibidir. Halkı korku ile sindirdikten sonraCrocicchia Horace esas olarak önceliğini iş dünyasının gelişmesine vermiştir⁵⁵. Bununla birlikte çalışmayı

⁵² J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.104.

⁵³ H. Dirîsî, **a.g.e.**, s.178.

⁵⁴ P. Kipre, **a.g.e.**, s.15,79- 81.

⁵⁵ A. K., **a.g.e.**, s.80-82.

reddedenlerin zorunlu alıştırılmasına ve baskılara geri dönmüş, diğerk taraftan ülke halkına vergi koyma zorunluluğunu zorbalıkla artırmaya çalışmıştır.Vali Crocicchia Horace yönetimde bulunduğı süre zarfında bu iki unsura, yani bastırma ve vergi üzerine odaklanmıştır.Onun yönetimi döneminde de mali, ekonomik ve tarımsal krizin devam ettiğı bilinmektedir.⁵⁶

Vali Crocicchia Horace döneminde meşhur ihraç kalemleri temel ürünlerinin fiyatının düştüşü bilinmektedir.Kahve ihracatı 1941'de 28.366 ton iken 1943'te 22.893 tona düşmüştür. Kakao ihracatı 45.820 tondan 542 tonave özel kaliteli odun ihracatı 1940'ta 23.219 tondan 1943'te 1.131 tona düşmüştür.⁵⁷ Vali Crocicchia Horace döneminde tarımsal düşüş de yaşanmış ve düşüş kırsal kesimdeki yağlı tohumlara ve diğerk mahsullere bile ulaşmıştır. Ayrıca 38.712 ton kahve, 33.033 ton kakao, 5.657 ton yağlı tohum kırsal alanlardan edilmiştir. Burada kakao ve kahvenin azaldığı, yani üretim hacminin önceki yıllara göre azaldığı görölmektedir. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve daha çok ürün kazanmak isteyen sömürgeci, halkı bastırmak için daha fazla askeri operasyonlar yapmasına ek olarak faşist rejim uygulamaları ile mali karlarda olağüstü bir artış yaşanmıştır.Hepsi sadece Fransa'nın özgürlüğü uğruna yapılmıştır.Tüm bu çabalar genel vergi yükünde yaklaşık yüz milyon frank tutarında bir artışa yol açmıştır. 1945'te, doğrudan vergiler, kişi başına düşen gelir bakımından yükselmiş ve kamu gelirinin tahmini% 69'una tekabül etmiştir.⁵⁸

1944-1946yılları arasında sanayici, tüccar, işçi ve emeklilerin gelir veya maaşlarının bir kısmına istisnai bir savaş hazırlığı gerekçesiyle el konulmuştur.Tüm bunlar tahminen 50 milyon insanın genel gelirinin sömürge kasasına girmesiyle sonuçlanmıştır⁵⁹. Aslında bu türden krizlerin her seferinde boyut olarak artıp genişlemesinin belki de o dönem Fildişi Sahili halkı üzerindeki baskı ve sömürge cinayetlerini azaltmak için bir tür ilahi hikmet olduğı söylenebilir.

⁵⁶ Kofi, a.g.t., s.98.

⁵⁷ J. N. Loucou,**a.g.e.**, s.150.

⁵⁸ Kofi, a.g.t., s.98.

⁵⁹ J. N. Loucou,**a.g.e.**, s.50.

E. DESHAMPS HUBER DÖNEMİ (1 Ocak 1941-29 Eylül 1942)

HuberDeschamps, 22 Temmuz 1900'de⁶⁰ Royan şehrinde doğdu. Bu şehir, Batı Fransa'da bulunan Amm eyaletindeki Charente-Maritime iline bağlı Biscay Körfezi'nde bulunan bir liman şehridir. Hristiyanlık dinine mensup orta sosyal tabakadan Fransız bir aileye mensuptur. Sıksa, ince kemikli ve sık koşmaya aşına bir oğlan olana kadar ailesi tarafından büyütüldü.Eğitim yaşına gelene kadar bu şekilde kaldı. Okul yolunu tuttu ve çocukluk hayatının geri kalanını okulda tamamladı.DeschampsHuber, 19 Mayıs 1979'da Paris'te yetmiş dokuz yaşında öldü.⁶¹

DeschampsHuber, ilk eğitimi sırasında ilk, hazırlık ve orta öğretimin üç aşamasını Lycee de Niort'ta aldı. Eğitimi bıraktıktan bir süre sonra eğitimine Sorbonne Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde devam etti, burada Coğrafya Tarihi ve Hukuk diploması aldı ve Yaşayan Doğu Dilleri diploması alana kadar eğitime devam etti.Sonunda Sorbonne'da doktora tezi aldı.Yazarın sözlerinde bahsettiği şey de budur: Deschamps Huber, Sorbonne 'da bir Hukuk Lisansı ve Yaşayan Doğu Dillerinde diploma dâhil diğer yüksek diplomalarla birlikte doktora derecesi aldı⁶².

Araştırmacı, bunu eğitim başarısı olarak gördüğü için burada DechampsHuber' in çalışmalarından bahsetmesi yerindedir. Bilimsel çalışmalara gelince, 1938'de başladı ve bugüne devam etmektedir.Çoğunluğu Afrika araştırmalarında olmak üzere, kabilelerden, dinlerden, sosyal sistemlerden, dillerden ve istatistiklerden oluşan on altı kitap yazdı. Biz de özellikle, 'Sömürgeciliğin Sonu', 'Afrika'da Siyasi Bilincin Uyarılması' ve Arap okuyucuların elindeki son kitap (Siyah Afrika'da Dinler) gibi tarafından yazılanlardan bahsediyoruz. Yazar HuberDeschamps, Madagaskar adasının

⁶⁰ Hubirt Dişân, **el-Diyânâtu fi İfrikîyâ's-sevdâ'a**, çev. Ahmed Sâdik Hamdî, el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-âmalî'l-Kitabî yay., Kahire 2010, s.1.

⁶¹ Deschamps, Hubert. **Le dialecte antaisaka, langue malgache, Tananarive, Imprimerie moderne de l'Emyrne Pitot de la Beaujardière**, 1936, s.90,126.

⁶² H. Dişân, **a.g.e.**, s.1.

tarihi, coğrafyası ve lehçeleri üzerine iki kitap hazırlıyor. Bu kitaplardan bazıları defalarca yeniden basıldı ve bazıları İngilizce, Almanca ve Japoncaya çevrildi⁶³.

Deschamps Huber, kariyerine Marakeş Kazablanka'daki Messe Okulu'nda öğretmen olarak başladı ve ardından Yaşayan Doğu Dilleri Okulu'nda profesör oldu⁶⁴. Üniversiteden mezun olmadan önce, MS 1918'deki deniz yolculuğunun ardından Karadeniz'de birkaç gün geçirdikten sonra kendisinin gönüllü olarak kolonyal deniz seferine katıldığını bilmek gerekir⁶⁵.

DeschampsHuber 4 Haziran 1936'da, Genelkurmay Başkanı André Lyon Blume'un yardımcısı oldu.1936'da, o zamanki İlk Halk Cephesi Bakanlığı başkanı olan (Lionblum) ofisin müdür yardımcısı olarak test edildi⁶⁶.1938'de, Fransız sömürgesi olan Somal'in, ardından Senegal'in valiliğine atandı. Oradan, 1 Ocak 1941'de Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atandı. 1950'ye kadar Senegal ve Somali'de bu görevlerde çalıştı,kendi isteği üzerine emekli maaşına bağlandı.HuberDeschamps'ın üniversiteden mezun olduktan sonra bile hala akademik başarı ile bağlantılı olduğu belirtiliyor. 30 Mayıs 1938'den 3 Ağustos 1940'a kadar Fransız Somali Sahili Valileri heyetine iştirak etmiş, 1942'den 1943'e kadar Senegal'e görevlendirilmiştir. DeschampsHubert, Senegal'e atanmadan önce Vichy⁶⁷ rejimini izleme vazifesini yapmıştır⁶⁸. 1 Ocak 1941'de Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atanan Hubert Deschamps'ı 1950'de Kazı Komitesi kamu hizmetinden çıkartarak bir kararname ile emekli olmaya zorlanmıştır. Bu da

⁶³ H. Dişân, **a.g.e.**, s.1.

⁶⁴ H. Dişân, **a.g.e.**, s.1.

⁶⁵ [https://fr.wikipedia.org/wiki/Hubert_Deschamps_\(historien\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Hubert_Deschamps_(historien))(26. 10. 2017)

⁶⁶ J. N. Loucou,**a.g.e.**, s.104-106.

⁶⁷ H. Dişân, **a.g.e.**, s.1

⁶⁸Önemli bir noktaya dikkat edilmelidir. Araştırmalarımız sırasında Vali HuberDeschamps'ın bazı yazıları göz önüne alarak onun da aynen Paul Martinet, Vali Privy Joseph Jules ve Kaptan Benjir gibi misyonerlerden biri oldupunu söylemek abartı olmayacaktır. Bunlar misyoner, yazar ve aynı zamanda Afrika ülkelerindeki sömürgecilerin valileridir. İslam ve Osmanlı İmparatorluğu hakkında bilimsel kanıtlara dayanmayan herhangi bir suçlamayı yazılarında boş ve geçersiz itham olarak ortaya atmaları da bu özellikleri dolayısıyladır. Öte yandan misyoner olmaları, koloninin ülkelerini Hristiyan bir belde yapma hevesine yorumlanabilir. Bu da Senegal'de, Fildişi Sahili'nde ve Nijerya'da yaptıkları gibi devlet yönetiminin dizginlerini Müslüman çocuklarından almak ve Hristiyanların eline bırakmak olarak tezahür etmiştir. Ancak, bu politikalarında ta bir zafer elde ettikleri söylenemez.Bkz.Deschamps: Hubert, el-Diyânâtü fî İfrikiyâ's-sevdâ'a, çev: Ahmed Sâdik Hamdî, Dârü'l-kütup yay., Kahire 2006., s.3-7.

araştırmacının bu çalışmaları eğitimsel kazanımı altında yapmasını sağlamakta ve böylece pratik hayata girerek akademik hayatını tamamlamaktadır⁶⁹.

1. Hubert Deschamps'ın İşbaşına Getirilmesi ve İlk Uygulamaları

Fransa Hükümeti, Deschamps'ı Fildişi halk hareketinin başlangıcında ülke kolonilerinin genel valisi olarak atadıktan sonra halk hareketlerinin genişlemesi durumunda her türlü tedbiri alma yetkisi de vermişti. Bu durum Genel Vali'nin tedbirler alması sonucunu doğurmuştur. Bu gaye ile yönetimi boyunca tam bir gizlilik içinde çalışmasını yürüttü. Bazı araştırmalarda Valinin bu tutumu soğuk savaş veya soğuk planlama olarak tanımlanmıştır. Fransız kolonilerinden bağımsızlık kazanmak için halk hareketleri sırasında Fransa kutuplaşan kolonyal durumu değiştirmeye ve onu yeniden Fransız varlığına dâhil etmeye çalışmıştır. Huber, Fransız sömürgeciliği pahasına işleri sakinleştirmek için yeni sömürge stratejilerini uygulama gayretinde olmuştur.⁷⁰

Genel Vali Hubert Deschamps döneminde (1941-1942) önemli olaylar yaşanmıştır. Zira bu olaylar, Fildişi Ulusal Halk Devrimi ve hatta Batı Sudan'ın tüm devrimlerinin ahlaki ve manevi gücünün harekete geçmesine yol açmıştır. Bu olaylar Fransa'nın savaşta Almanya'ya dolayısıyla Kuzey Afrika'da yenilgisi anlamı taşımaktadır. Bundan dolayı da Komünist Parti başlangıçta Ekvator Afrika'nın Ulusal Kurtuluş Komitesi tarafından tanınmasına ek olarak Afrikalıların yanında yer almasına yol açmıştır. Yakın ya da uzak tüm bu olaylar, devrimcilerin mücadele yolundaki şevkini artırmada derin bir etkiye sahip olmuştur.

Fransa 1940 yazında yenildikten sonra, Özgür Fransa Hareketi sadece Afrika'da bir sığınak bulabilmiştir. 1941'in başlarında, Fransız Ekvator Afrika'sı ve Kamerun'un geri kalanı Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi'ni tanımıştır. 2 Kasım 1941'de Fransız Batı Afrika Genel Valisi Bosson, General Patten'e gizli bir mesaj göndererek, insanların Almanya'dan, Nazizm'den ve müttefiklerinden nefret ettiği için emirlerini yerine getiremeyeceğini söylemiştir.⁷¹ Bu bilgilere dayanarak olayların devrimi

⁶⁹ H. Dişân, **a.g.e.**, s.1.

⁷⁰ S. Li'arîbî-N. Misbâh, **a.g.t.**, s.88.

⁷¹ J. Vasilev-Y. Savelyev, **a.g.e.**, s.104.

cesaretlendirdiği söylenebilir. Öyle ki Genel Vali, halktan yani Afrikalılardan çok korkmuş, bu da onu, kendisine verilen emirleri dahi yerine getiremez hale getirmiştir. Bunun nedeni Afrikalıları kızdırmaktan korkmasıydı.Çünkü Almanlardan nefret ediyorlar. Kararları uygularsa Afrikalı devrimciler halkın gazabına uğrayabilirdi.Devrimcilerin öfkesini kışkırtmama hususuna yapılan atıf, bağımsızlığa yol açan Fildişi ve Afrika devrimlerini ifade etmede son derece önemli bir husustur.

HuberDeschamps döneminde meydana gelen başka bir olay da Komünist Parti'nin, Cezayirli devrimcilerle yaptığı gibi, bazı Fransız kolonilerinin yanında durması ve Vichy hükümetine saldırması olmuştur. Şubat 1942'de Komünist Parti, halkı, Kuzey Afrika kaynaklarının Nazi Almanyası'nın çıkarları için kullanılmasını önlemek için ellerinden gelen her şeyi yapmaya çağırmış ve aynı yılın Eylül ayında, insanları Nazilerle ve Vichy hükümeti ile savaşmaya davet etmiştir. Aynı Komünist Parti, Sosyalist Parti lideri SekoSanogo⁷² liderliğindeki Fildişi devrimcileriyle birlikte hareket ettiği Fildişi Sahili'nde de durum aynıydı.

Şunu da ifade etmek yerinde olacaktır. Ülkede Huber iktidarı ile aynı anda meydana gelen sömürgeciliğe karşıdevrimci sömürge olaylarına da şahitlik etmiştir. Bu olaylar şüphesiz diğer tüm Fransız kolonilerindeki ister Orta Afrika, Batı Fransız Sudanı, Madagaskar adaları, Cezayir'de ya da Mağrip'te meydana gelsin diğer devrimler üzerinde fiili bir etkiye sahip olmuştur. Bunun nedeni, nerede olurlarsa olsunlar, hepsinin birbirine bakması, bu nedenle biri zafer kazandığında, bunun diğerleri üzerinde bir etki oluşturmasıdır.Asya'daki devrimci olayların bile Fildişi devrimcilerinin ve Batı Sudan'daki tüm devrimcilerin moralini cesaretlendirmede büyük etkisi olduğu bir gerçektir.Asya örneği, Asya'nın kurtuluşu bu konuda doğrudan ve etkili bir rol oynamıştır.Afrika ve Asya'nın bu iki kıtası arasında gerçek ve hızlı bir dayanışma ortaya çıkmış, böylece Fransızların Vietnam'daki yenilgisi, Afrika'da derin bir yankı uyandırmıştır.Bunun nedeni, sömürgeciler tarafından getirilen ve zorla Vietnam savaşına sokulan on binlerce siyahtan kaynaklanmıştır. Afrikalı siyahiler orada Fransızların

⁷² J. Vasilev-Y. Savelyev, **a.g.e.**, s.104; J. Morell, **a.g.e.**, s.102.

komutası altındaydı ve Fransız kuvvetlerinin Çin-hindi kuvvetlerinin önünde hezimete uğradığı görülmüştür. Böylece Afrikalılar onların başardıklarını kendilerinin de başarabileceklerine emin olmuşlardı.⁷³

Sunulanlara dayanarak, bu olayların Fildişi ulusal devrimleri üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu söylenebilir. Bu durum Hubert'in korku ve umut arasında hüküm sürmesine ve ordu personelini güçlendirmek ve takviye etmek için kolonyal kamplarda ve orduda genel incelemede bulunmasına yol açmıştır. Sömürge ordusu oluşumu için yapılan bu çalışma, ülkeyi yönetmeye atandıktan sonra yaptığı ilk işti. II. Dünya Savaşı'nın Fildişi Sahili halkı üzerindeki etkisi zordu ve bu Fildişi devrimlerini destekleyen bir durumdu.

Huber sürekli güvenlik, içişleri ve askeri işler ve ulusal devrim korkusuyla halkın yaşamını kontrole-gözetlemeye odaklanmıştır. Ayrıca Fildişi toplumu arasındaki aşırı ırk ayrımcılığına da dikkat etmiştir. Daha önce de ifade edildiği şekliyle, Huber ülkedeki askeri yönetimini sağlamlaştırmaya özel önem vermiştir. Yaptığı her şeye rağmen, idari organı değiştirmedigini de ifade etmek yerinde olacaktır. Bir diğer ifadeyle kendisinden öncekilerin yaklaşımına, yani ülke halkını ortadan kaldırma girişimine devam etmiştir. Ayrıca II. Dünya Savaşı ülkenin devrimlerini de etkilemiştir. Bazı araştırmacılar, iktidarı döneminde Huber ülkedeki koloni polisliğine ve sömürge kamplarına ülke halkı ve Batı Afrika halkından çokça kişiyi soktuğunu ortaya koymuştur. Bazen sömürgeciler, korkuyu Fildişi ve Afrika halkının kalplerine sokmak için girişimlerde bulunmaktan geri durmamıştır. Çiftliklerde zalimce muameleyle askeri güç kullanarak ülke halkı üzerindeki baskı bu dönemde artırılmıştı. Hatta bu kötü muamele kırsala da yayılmıştır. Bunun temel amacı, devrimin buralarda patlamaması için kırsal kesim ve köy halkına baskı yapmaktır. Çiftliklerin ve madenlerin yıpratıcı çalışmaları, siyasi adaletsizlik ve kötü yaşam koşulları Afrikalıların omuzlarına yüklenmiştir⁷⁴

Bu durumun, Fildişi Sahili'nin bölünmez parçası olan tüm Batı Sudan'da yaygınlaşmıştır. Buradan Vali Huber yönetiminde iki ana temele odaklanmıştır. Bunlar

⁷³ F. Avâmîr-Ş. Mesad, a.g.t., s.38.

⁷⁴ J. Vasilev-Y. Savelyev, a.g.e., s.79.

bir yandan bu ulusal devrimlere son vermeye çalışan askeri güç ve Huber yönetimi bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. İkincisi bir yandan bu ulusal devrimlere son verilmeye çalışılırken askeri güç kullanmaktan geri durulmamıştır. Huber öte yandan, tüm selefleri gibi, tarım işine de el atmıştır. Ancak yönetimi sırasında ülke halkına yönelik sindirme ve psikolojik baskı eşlik etmiştir.

2. Hubert Deschamps'ın Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları ile Döneminde İnsan Ticareti

Özellikle Fildişi Sahili'nin ilk günlerinde, genel olarak Batı Sudan'da ve genel olarak Mağrip'te meydana gelen devrimci koşullara binaen Vali Huber hesabını ülkedeki sömürge yönetiminin tüm bürolarında çalıştırmıştır. Bu, devrimin Fildişi Sahili'nde bir genişleme alanı bulmaması içindir. Bu felsefeye dayanarak askeri mali yönetimi, ülkedeki Fransız askeri ve polis ilişkilerinin sağlamlığını güçlendirmek için çalışmaya olan itina göstermiştir. Huber iktidarı döneminde, askeri sahanın güvenliğini sağlama konusundaki çalışmalarını artırmış, aynı zamanda topluma, çiftliklere ve tarlalara vergilendirme getirmiştir. Devlet bütçesi işgalcilerin durumunu güçlendirmek için kullanılmıştır. Bu da onu aynı şekilde ülkedeki demiryolu projesini geliştirmesine de etki etmiştir. Devlet bütçesinin çoğu (Fildişi Sahili, Batı Sudan, vb.) kolonilerde işgalcilerin statüsünü güçlendirmek için kullanılmış, bu nedenle kolonilerin sömürülmesini kolaylaştırmak için yollar, köprüler ve limanlar inşa edilmiştir.⁷⁵

Bütün bunlar bir yandan Fildişi topluluğunu izleme hevesinin yoğunluğunu, diğer yandan da ülkenin her yerinde halk devrimlerinin yayılmasından duyduğu yoğun korkuyu göstermektedir. Fransız sömürgeci işgalcilerine silah satın almalarını sağlamada, ülke ekonomisini geliştirmek için her iki türden gümrük vergileri uygulama projesinde bir kez daha ciddi çalışmalar yapmıştır. Onun döneminde pamuk, kakao ve kahve üretimi gelişmiştir. Tüm bu faydalar Fransız sömürge bütçesini dengelemeye ve savaşta kullanımlarına sunulmuştur. Huber askeri ve mali yönetiminde her iki olguda da kendisinden öncekilere göre farklılaşmıştır. Bunlar ülkenin her yerinde ordunun

⁷⁵ J. Vasilev-Y. Savelyev, **a.g.e.**, s.79.

direncini sağlama ve baskı olgusudur.Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atanmadan önce bu devrimlerin haberleri halk arasında konuşulmaya başlamış olsa da, devrimlerin iktidarı sırasında geniş bir sığınak bulamamasına neden olan şey de buydu.Bu devrimleri tamamen ortadan kaldıramazsa bile ancak bu devrimlerin toplum içinde olması gerektiği gibi genişleme bulamamıştır.

Huber, diğer sömürge yöneticileri gibi, tarımsal faaliyetlere de ağırlık vermiştir. Çabalarını, diğer Avrupa sömürge ülkeleriyle ticaretinin ithalat ve ihracat sürecinde kahve, pamuk ve kakao üretimini arttırmaya çalışmıştır. Bununla birlikte onun iktidarı sırasında işlerin zorlaştığı söylenebilir. Bu bakımdan sömürgeleştirmeyi zorunlu görmeye başlamıştır. Ülkedeki çiftlik ve tarlalar, ülkedeki sömürgecilerle işadamları, küresel tüccarlar arasındaki bağlantıda, Fildişi halkı sadece ticari bir mal olarak kullanıldı. Hubert döneminde tarımsal faaliyetin genişlemesinin tarlalar ve çiftliklerin tüm yönleriyle selefinden çok farklı olmadığını belirtmek gerekir. İktidarı sırasında, ülkedeki ulusal halk devrimlerinin çiftliklerde veya şehirlerde genişleyeceği endişesiyle Fildişi halkına askeri baskı eşliğinde ticareti harekete geçirmeye çalışmıştır. Bütün bunlar çiftçilerin modernizasyonunun sağlanamadığının ve onları yok etmek için planlanan şey olduğu görülmektedir. Ülke halkının çoğunun çiftçi sınıfından oluştuğu düşünüldüğünde, mesele köylülere karşı büyük bir adaletsizliğin yaşatıldığı görülecektir.⁷⁶

Kırsal kesimde sömürülen bir sınıf ortaya çıkmış ve bu da Afrika halkının büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturduğunu ortaya koymakadır⁷⁷ Bütün bu bilgilerden hareketle Vali Hubert'in ticari yönetiminde tarım ticaretine odaklandığını ve ayrıca siyasi toplantılar ve çiftçiler üzerindeki baskılarını arttırdığını, yönetimde kalmayı da bu türden hareketlere dayandırdığını söylemek mümkündür. Çoğunluğu çiftçilerden oluşan Fildişi halkının ayrılmaz parçası olan Afrika halkının çoğunun baskı altında olduğunu bu bilgilerden de anlaşılmakadır. Öyle ya da böyle, bu, Fildişi ulusal devrimlerinin taraftar bulmasına katkı yapmıştır.Böylece toplum içinde, kırsalda ve çiftliklerde halk devrimleri

⁷⁶ F. Avâmir-Ş. Mus'ad, a.g.t., s.55.

⁷⁷ J. Vasilev-Y. Savelyev, a.g.e., s.136.

tekrar etmeye başlamıştır. Buna ek olarak Vali Huber, ticari idaresinde, ticari süreci kolaylaştırmak için karayolu ve kara ve deniz taşımacılığı projesine güvenmiştir. Hubert, Fildişi halk toplantılarını izlemek için askeri güç ve baskıya güvenmiş, ancak iktidarı sırasında devrimleri bastırmayı başaramamıştır.

Huber döneminde köle ticareti miktar olarak Horace Valentine'den çok da farklı değildi. Sadece aradaki fark niteliksel olup, iki şahıs arasında idari sürenin farklı olduğunu ve bu sürede de Hubert'in taktik planlaması, ülkedeki tüm kolonyal yönetiminde güvenlik denetimine dayandığı söylenebilir. Ayrıca iktidarı sırasında ekonomik girdi kaynağı olarak gümrük vergilerini kullanmaya devam etmiştir. Yine İktidarı sırasında, ülkedeki köle ticareti gizlilik içerisinde devam etmiştir. Yönetiminin başlangıcında, zaman zaman ülke halkının çoğuna karşı şiddet ve askeri güç kullanmıştır. Ayrıca insanları hapse atma ve sınır dışı etmelere de sıkça rastlanmıştır.⁷⁸

F. REY GEORGES PIERRE ER DÖNEMİ (29 Eylül 1942-3 Ağustos 1943)

Rey Georges Pierre, 20 Şubat 1897'de Lyon'da Fransız bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Böylece çocukluk hayatını buluş yaşına kadar ailesiyle geçirdi. 19 Mayıs 1979'da, 80 yaşında Paris'te öldü.⁷⁹ Rey Georges Pierre, kolonyal okullardan birinde üç aşamalı (ilkokul, ortaokul ve lise) ilk eğitimini bitirdikten sonra Sanser Askeri Okuluna kaydoldu. 29 Ekim 1919'da buradan mezun oldu. Mezuniyetinden sonra "savaşın hacını zorlamak" manasında "Cora de Gere" olarak adlandırıldı.⁸⁰ Böylece Rey eğitim hayatından profesyonel iş kariyerine geçmiştir.

Bir gazeteci olarak çalışan Ray Georges Pierre, iş hayatına sıradan bir işçi olarak başlamıştır. İdari memur olarak atanana kadar bu işe devam etmiştir.⁸¹ Ray Georges Pierre'in erken yaşında sömürge kurumlarında iş bulmayı başaran bir sömürgeci olduğu ifade edilmektedir. Kolonyal faaliyetleri, daha önce de belirtildiği gibi, 1918'de gönüllü

⁷⁸ R. V. et L. Richaud, **a.g.e.**, s.521; A. Salamani, a.g.m., s.15.

⁷⁹ https://data.bnf.fr/fr/16038944/georges_rey/ (18.11.2020).

⁸⁰ M. L'enfom, **a.g.e.**, s.32, 98.

⁸¹ https://data.bnf.fr/fr/16038944/georges_rey/ (18.11.2020).

olarak katılımı Karadeniz'de birkaç gün geçirdiğinde başlamıştır. Seyehat dönüşü Paris'te Savunma Bakanlığı'nda ilk resmi işine ataması yapılmıştır. 29 Aralık 1929'da yaptığı sömürge savunma çalışmaları göz önüne alınarak askeri rütbesi bir hükümet kararnamesiyle yükseltilmiş ve böylece seçkin bir asker olarak Onur Lejyonu ile onurlandırılmıştır. Böylece kolonyal çalışma deneyimleri kazanan Rey Georges Pierre, nihayetinde 1952'de Yurtdışı Sorunları İnceleme Derneği'ne mesul ve vali olarak atanmıştır. 1975'e kadar bu görevde bulunmuştur. Böylece Rey Georges Pierre, 29 Eylül 1942'de Fildişi Sahili genel valisi olarak görevlendirilmiş ve ülkeyi 29 Eylül 1942'den 3 Ağustos 1943'e kadar yönetmiştir. Rey Georges Pierre, 19 Ağustos 1961'de tekrar Fildişi Sahili Ulusal Düzen Komutanlığına atanmıştır. Rey Georges Pierre'in hükümdarlığı döneminde, hüküm sürdüğü koşullara bağlı olarak çok olmasa da bazı işler üstlenmiş ve yürütmüştür⁸².

1. Georges Pierre Rey Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali ve Yaşananlar

Sömürge koşulları, Fransız sömürgeciliği için tatmin edici olmayan bir seyir izlemeye başlamıştır. Çünkü halk devrimleri ülkedeki toplumun kalbinde kademeli olarak gelişme ve genişleme bulmaya başlamıştır. Vali Hubert bu devrimci hareketleri ortadan kaldırma girişimini sıkı bir şekilde izlemesine rağmen, bunu başaramamıştır. Böylece idaresi sona erer ermez, George Pierre Rey onun yerine Fildişi Sahili kolonilerinin Genel Valisi olarak atanmıştır. Rey, ülke halkının tepkileri konusunun ciddiyetini ve devrimci ruh hissini fark etmiş ve durumu yerinde görebilmek için ülke kolonilerindeki tüm idari bürolarda genel incelemesinde bulunmuştur. Kendisinden önce gelen Valilerde inyönd-temlerini takip ettiğini söylemek mümkündür. Halkın ruhuna korku salacağını düşünerek baskıyı daha da artırmaya çalıştı. Fransızların Senegal'e ve Fildişi Sahili, Gine, Batı Sudan'ın büyük bir kısmına⁸³ gelişinin hemen akabinde bölge halkları baskı, adaletsizlik ve zulüm çeşitlerine maruz kalmıştır.

⁸² M. L'enfom, **a.g.e.**, s.57, 66.

⁸³ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.104.

Fransızlar, çıkarlarına ve argümanlarına hizmet etmesi için siyah Afrikalıları kullanmaktan geri durmamıştır.⁸⁴

Vali George Pierre Ray ve Dakar, Fildişi Sahili ile Gine'den oluşan Batı Sudan'daki diğer Fransız işgalci yöneticiler ve özellikle iki dünya savaşından sonra bölgedeki Fransız kolonilerinin diğer yöneticileri, Afrika Fildişi halk devrimlerinin toplum arasında genişleyip yayılacağı korkusuyla ülke halkı üzerinde baskı ve zulmü artırmıştır. Ayrıca sömürgeciliğin başlangıcından XX. yüzyıla kadar ülke halkına karşı devamlı eziyet ve zulüm devam etmiştir. İşkence ve kontrolün artması, ulusal hareketlerin sömürgeciliğe karşı bastırılması düşünülmüşse de ancak bu gerçekleştirilememiştir. Vali Rey, karayolu ve demiryolu inşaatı projelerine hız vermiş ancak kısa süre sonra bazı tepkiler almıştır. Bu prejelerde asıl amaç, Fildişi Sahili'nde ve bölgede Fransız sömürgeciliği hedefinin önünde duran her şeyi ortadan kaldırmak amacıyla kolektif sömürge planlamasının yolunu kolaylaştırmaktır. Gaye diğer Fransız kolonileri arasındaki bağlantıyı kolaylaştırmaktır. Ancak ülke halkının ve tüm Batı Sudan'ın tepkileri, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yavaş yavaş hızlanmıştır. Bu tepkiler ve devrimler başlangıçta ülkenin bazı bölgelerinde demiryolu projesini durdurmayı başarmıştır.⁸⁵ Vali Georges Pierre Rey'in Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atanmasından sonra, başladığı ilk işin ülke yönetimindeki tüm büroları genel olarak gözden geçirmesi olduğu söylenebilir. Görevi sırasında sessiz bir şekilde de olsa halk devrimlerine son vermeye çalıştı.

George Pierre Rey'in idari muameleleri, ülke halkının sömürge ordusunun saflarına çokça katılımıyla fark edildi. Bu katılımlar Zorlama şeklindeydi ve de ve asıl amaç, bir yandan güvenlik istikrarını sağlamak için vatandaşları temel bir unsur olarak almaktır. Öte yandan yurttaşların güvenini kazanmaya çalışmış ve buradan da bu güven sayesinde devrimleri köklerinden ortadan kaldırılabileceğini düşünmüştü. O, ülkenin

⁸⁴ M. Gueye, A. A. Boahen, "el-Mübâderet ve el-Mukâvamat" s.128,155; S. Bazyan, **a.g.e.**, s.12-14; Kerîme-M. Suâd, a.g.t., s.42; Sâmiyyetu La'arîbî ve nesîmetu misbâh, el-münazzamatu'l-frankofoniyye vâki'uha ve âmâluhâ munzu'l- kârneyin (19-20), Djilali Bounaama Khemis Miliana Üniversitesi, Ulûm el-İçtimaiyye ve'l-İnsâniyye Fakültesi, ez-Zâhiretu'l- İsti'mâriyye fi'l-vatani'l-Arabî Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Cezâir, 2017., s.1-5.

⁸⁵ S. Li'arîbî-N. Misbâh, a.g.t., s.3, 5; A. K. Brou, a.g.t., s.4 vd.

büyük bir bölümünde kakao ve kahve yetiştirmeye çalışmıştır. Rey'in ülke halkından korkması, yurtdışındaki ticari işlerin üretim, ihracat ve ithalatının ana bileşeni olarak Fildişi Sahili'ndeki kakao ve kahvenin tarımsal faaliyetini geliştirmesini engelleyemedi.⁸⁶ Onun politikası, askeri güç olgusunu benimsemesi ve tarımsal tarafın yanı sıra Fildişi ulusal devrimlerini bastırmaya çalışmak için güçlü polis teşkilatı kurmaya yönelikti. Tüm bunlarla birlikte toplum, ülkedeki Fildişi Sahili ulusal direnişinin şaşkınlığından korktuğu için ülke erkekleri üzerinde baskıyı arttırmıştır.

2. Georges Pierre Rey'in Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları

Dünyanın genel olarak Batı Sudan'ın ve özelde Fildişi Sahili'nin yaşadığı küresel olayların, kuşkusuz, bir yandan,⁸⁷ sömürge tarihi üzerinde etkileri olmuştur. Diğer yandan Fransa'nın olayları alışılmadık bir şekilde ele almasına sebebiyet vermiştir. Fransa, Almanya'ya karşı savaşa girdiğinde Fransız Batı Afrikası'ndaki yetkililer ihraç mahsullerinin üretimini genişletmek için önlemler aldı. Zira Fransa giderek artan bir gıda kıtlığına maruz kalmış ve Fransız hükümeti kolonilerden gıda maddeleri getirerek durumu iyileştirmeyi ummuştur.⁸⁸ Tüm bu faktörler Vali Rey'i kendi idari bürolarının ve ülkedeki sömürge askeri ve mali güçlerinin tüm işlerini gözden geçirmesine neden olmuştur. Rey zaman zaman köylü ve çiftçilere aşırı bir zulüm yöntemi uyguladı ve ülke ekonomisine tam hakimiyet sağladı. Sömürgecilik aslında politik, ekonomik, askeri veya kültürel otoriterliğin bir tezahürü değildir. Genellikle bu tahakkümün amacı, devletin sömürge kontrolü için ekonomik olarak sömürülmesi, doğal potansiyellerinin ve insan kaynaklarının kullanılmasıdır.⁸⁹ Bu anlamda Rey ve Afrika'daki tüm Fransız kolonilerinin diğer yöneticileri, tüm dünyada, mülk çalann işgalcilerden başka bir şey değillerdi. Tarihsel gerçeklikten bakıldığında, tüm zamanların en büyük fatihleri, sömürgecilik açısından en aşırı olanlardı. Askeri işgal, devletin mülklerini genişletmek

⁸⁶ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.29.

⁸⁷ Teymis Kober, **Fi'l-Harbi'l-Âlemiyye es-Sâniyye (1939-1945)**, çev: Muhammed el-Hûlî, 1.Baskı, Merkez Kevmîlî't-Terceme, Kahire 2015, s.48.

⁸⁸ J. K. Zerbo, **Tarih İfrikîya'**, s. 830 vd; S. Semira-B. Samiyye, a.g.t., s.58.

⁸⁹ A. Şevkî Zekî, **el-Alakatu Beyne'd-Dînve's-Siyaseti fi-İfrikîyyâ, Dirasetun li-Ba'di Harekêti'l-İslâmî's-Siyâsive'l-Usulîyyeti'l-Mesihîyye**, 1.Baskı, el-Mektebu'l-Arabî li'l-Ma'ârifay, Kahire 2016, s.545.

ve diğ er ÷lke ve bölgelerin zararına devletin kontrolünü, zaferini ve gücünü sağlamak için kullanılmıştır.⁹⁰

Ayrıca Rey, ÷lkedeki şirket sahipleriyle ticaret sürecini karartmış tır. Sömürge devleti adına ekonomik sömürü sürecini gerçekleştiren şirketler, yurtdış ında elde ettikleri muazzam serveti arttırmak ve bunları yalnızca sömürge devleti yararına yeniden kullanmak için çalışmış tır. Bunun hiçbir parçası, ekonomik sömürünün yükünü taşıyan bölgelerdeki az gelişmişlikle mücadele koşullarına veya yaşam koşullarının iyileştirilmesine asla tahsis edilmemiştir.⁹¹ Bu yıkıcı sömürge davranışlarını tüm kolonilerde bulmak mümkündür. Bu Fildişi Sahili, Senegal, Mali ve diğ er Batı Sudan ÷lkelerinde reva gör÷len muamelenin aynısıdır. Rey'in devrimci hareketlere hâkim olabilmek ve onları kontrol edebilmek için askeri ve mali yönetiminde kontrol mekanizmasını askeri güçle sağlamaya çalışmış tır. Ancak bunda başarılı olamamış ve bu durum iktidarının sonuna kadar onları ortadan kaldıramadan devam etmiş tir.

Vali George Pierre Rey'in askeri ve mali yönetimi ve dünyadaki büyük olayların patlamasının mali ve askeri yönetimi üzerindeki etkisinin nasıl olduğı gösterilmiş ti. Bu da onu, güvenlik ve istikrarı sağlamak için askeri idarenin temelleri olan ÷lkedeki askeri işlerin ve kolonyal polisin sağ lamlığını güçlendirecek bir süreç arayış ına girdirdi. Rey güvenlik çalışmalarına olan ilgisinin ardından, bu kolonyal güvenlik felsefesine dayanarak ticari yönetiminde ÷lke halkına vergi getirmeye özel önem vermiş tir.⁹²

Vali Rey ayrıca, tüm ÷lkenin kolonilerinin bütçesi olduğı için çiftliklerde ve tarlalarda ticari idare üzerinde çalış tı. Tarım ticareti, kakao ve kahve ticaretinde önemli ölçüde artmış ve onun döneminde aktif olmuş tu. Yerel, ulusal Fildişi devrimlerin şehirler, köyler ve kırsal bölgelerdeki insanlar arasında gizli formda onun devrinde de devam etmiş tir. Bununla birlikte, askeri gözetleme kırsal alanda yoğunlaş mış tır. Referanslara göre, Rey'in valiliğı döneminde kırsal kesimdeki kontrolün sıkılaştırıld ığı

⁹⁰ İsmail Sabri Mukallid, **el-Alakatu's-Siyasiyyeed-Düveliyye, Dirâsetufi'l-Usuli Ve'n-Nazariyyât**, 1.Baskı, el Mektebetu'l-Akademiyye yay, Kahire 1991, s.565.

⁹¹ İ. S. Mukallid, **a.g.e.**, s.586.

⁹² A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.448.

anlaşıyor. Bu olgu, Batı Fransız Sudan'dan Fransız Orta Afrika'ya kadar Fildişi Sahili'ndeki tüm Fransız kolonilerinde ve Mağrip'te yaygındı. Buna göre Fransız sömürge politikası, insanları direnişten (isyanlardan ve devrimlerden) izole etmek, stratejik derinliğini temsil eden kırları izlemek ve bunun için herhangi bir propaganda hareketini önlemek amacıyla mülkiyeti yok etmeye dayanıyordu.⁹³

Sunulanlara dayanarak, kırsal kontrol olgusunun tüm Fransız kolonilerinde mevcut olduğu söylenebilir, ancak bu durum Cezayir'de daha yaygın idi.Öte yandan, Fildişi Sahili'ndeki kırsal gözetleme olgusuna hapishaneler, yani devrimci ruhun şüphelendiği Fildişi halkının tutuklanması ve özellikle Vali Rey döneminde hapishanelere atılması eşlik etmiştir. Diğer Afrika halkları gibi, Fildişiler de Fransız sömürge barbarlığıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum sömürgeciliğin bir düşünme makinesi ya da yetenekli bir zihin ve vücut gelişimi olmadığını, daha çok tüm acımasız koşullar içerisinde şiddet olduğunu kanıtlamaktadır. Ülke halkının sömürgecilere karşı direnmesiyle Fransa, onları kontrol edebilmek için cezaevlerini genişletme sürecine geri dönmüştür.⁹⁴ Sömürge hapishanesi sürecinin sömürge döneminde durmadığı, daha ziyade bölgeyi sömürmek için Fransız saldırısı sırasında ve ülkedeki devrimlerin patlak vermesi sırasında yoğunlaştığı belirtilmelidir. Bunun yanı sıra, ülkedeki durumu sakinleştirmek, kontrol etmek ve devrimlerin patlamasını önlemek için yapılan tüm bu girişimlere ek olarak Rey döneminde eğitim alanında kayda değer bir gelişme yaşanmış ilk ve orta okullaşma oranlarını artırmıştır.Öte yandan Afrikalı çiftçileri tarım birliği ve sömürgecilerin Fildişi köylü vatandaşlarına dayattığı tarımsal krediler konusunda fikir alışverişinde bulunmak üzere bir araya getirme fikrini de hayata geçirdi. Rey'in sömürge yönetiminin tüm bürolarında büyük çaba sarf ettiği belirtilmektedir.⁹⁵ Devlet için sermaye kaynağı olarak vergileri de aldığını unutmamak gerekir. Ayrıca, kırsal kesimde devrimlerin patlamasını önlemek için izleme yoğunluğu yapmıştır. Bunun nedeni sömürgeci ekonomi politikasının köylerde, kırlarda ve vadilerde olmasıdır. Zira Kakao,

⁹³ H.Şalali-S. Klla, a.g.t., s.176.

⁹⁴Tabizaé Fidèle, "La prison à l'épreuve du temps en Côte d'Ivoire depü 1893" Alassane Ouattara Üniv., **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Abidjan, 2017, s.31.

⁹⁵J. N. Loucou, **La Côte-d'Ivoire coloniale.**, s.144, 167.

kahve, muz, palmyeler, ananas çiftliklerde ve tarlalarda yetişir. Bunlar hammadde kaynağı olarak, sömürgecilerin geldiği ülkelerin zenginliklerinden biri olarak kabul edilir. Ancak tüm bu gözlemlerle devrimler halkın kalbindenkaldırılaamamıştır. Böylece, gözlem ile devrimin gerilemesi arasındaki mesele devam etmiş ve durum onun valiliği boyunca da bu şekilde kalmıştır.

3. Fildişi Sahili'nde Georges Pierre Rey Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler

Vali George Pierre Rey işbaşı yaptığı andan itibaren sömürge ordusunu güçlendirmeyi amaçlamıştı. Aynı zamanda tarımsal işçilik projesine ve ülke halkına uygulanan vergilere dayandığını ve böylece ürünlerin, ihracatın ve ithalatın devlet için bir finansman kaynağı olmasını sağlamaya çalışmıştır. Rey'in valiliği sırasındaki tüm faaliyetleri, kendisinden önce ortaya çıkan ve valiliğine kadar devam eden büyük rahatsızlıklara ve olaylara dayanıyordu. İnsan ticareti onun valiliği sırasında sömürgeciliğin ana ticari malı haline gelmiştir. Rey döneminde insan ticareti operasyonu Grand Bassam bölgesi ve ülkenin bugün Fildişi Sahili'nde “Köle Yolu” olarak bilinen diğer bölgelerinin yanı sıra Grand Lahu, Thyasalı bölgesi ve Cankagnazi bölgesi muntikalarında da gerçekleştirilmiştir.⁹⁶Başka bir deyişle, buralar, Fransız sömürgecisi bir kişiyi satın veya onu baskı ve Razia yöntemiyle güç altına aldığında, bu kölelerle hapishane dışında onları atmak için geçtikleri alanlar, yollar ve ormanlardı ve oradan onları hapisten çıkardıktan sonra “ölüm ağacı” denilen ağaçların altına alırlardı. Ancak burada bu çirkin eylemi ispatlamak için belgeler neredeyse hiç yoktur. Belge olmaması ise bu vali döneminde insan ticaretinin durduğu anlamına gelmez. Muhtemelen bu işin gizli şekilde yapılmaya devam etmesihalk ayaklanmalarının patlamasından korkulduğu içindir. Öte yandan dünyayı harekete geçiren diğer olayların yanı sıra küresel olaylar, genel olarak sömürgeciliği, özelde insan ticareti sürecini etkilemiştir. Çoğu tarihinin bahsettiği husus buydu ve bu durum yazar ve anlatıcılar tarafından nakledile gelmiştir. İki dünya savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerinin zararları modern dünyanın felsefi

⁹⁶J. Woods, *a.g.e.*, 9; E. K. Noel, *a.g.e.*, s.29.

temellerini sarsmış ve bugün neo-muhafazakâr ideolojinin harap olduğu tehlikeli bir boşluk yaratmıştır.⁹⁷

Sunulanlara göre, genel olarak dünyanın, özelde de Batı Afrika'da Fildişi Sahili ülkesinde yaşanan küresel olayların tesirinin kuşkusuz mevcut olduğu ve dengelerin değiştiği anlaşılmaktadır. Ayrıca şiddet, sömürgeliği yok etme savaşları ve sefil Fransız kampanyasından kaynaklanan eylemler bağlamında da yavaş yavaş ortadan kalkacaktır.⁹⁸ Bir yandan büyük olaylardan duyulan bu korku, diğer yandan da ülkedeki Fildişi topluluğunun kalbinde halk devrimini harekete geçirmek için ahlaki güç vermeye devam etmektedir.

Tüm bu anlatımlara dayanarak, sömürge devleti Fransa'nın büyük bir endişeyle çalışmasını ve olaylara alışılmadık bir bakışla bakmasını sağlayan şey, Vali Georges Pierre Rey'in insan ticareti sürecini durdurulmasına rağmen sanki valiliği sırasında durmuş gibi tamamen gizlemesine neden olmuştur. Öte yandan Fransız sömürgecisi ve diğer Avrupa sömürge ülkeleri, Fildişi ve diğer Batı Sudan ülkelerinde insan ticaretinde büyük karlar elde ettiler. Böylece bölgedeki ana ve devam eden kolonyal sürecin bir parçası haline geldi.⁹⁹ Öte yandan yazar Gore'un bu olayların sömürgeciliği sona erdireceğine dair belirttiği şeyi kabul etmek gerekir.¹⁰⁰ 17 yıl sonra, Fildişi Sahili ve çoğu

⁹⁷ Georges Corm, **el-Mes'ele't-d-Diniyye Fi'l-Karni'l-Vâhid ve'l-İşrin**, 1.Baskı, Daru'l-Farabî, çev. Halil Ahmed Halil, Beyrut 2007, s.36.

⁹⁸ G. Corm, **a.g.e.**, s.133.

⁹⁹ S. Kerime-M. Suat, a.g.t., s.41

¹⁰⁰ Dikkat edilmesi gereken nokta, köle ticaretinin yasaklanması ve çeşitli yıllarda bunu yasaklayan yasaların çıkarılmasıdır. Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürge döneminde insan ticareti sürecinde bu yasaklı yılların bilinmesi gerekir. Bir tanesi de bunun bilinmesinin zorunluluğa şöyle diyerek dikkat kesilmiştir: "Fransız Parlamentosu'nun 25 Mart 1807'de verdiği kararlara, 1814'te XVIII. Louis tarafından ve ayrıca 29 Mart 1815'te "Alya Adası"ndan dönüşünde Napolyon tarafından, ardından 20 Mart 1816'da XVIII. Louis tarafından yeniden kaldırılmasına rağmen bu ticareti kalıcı olarak terk etmeyen Portekiz, İspanya ve Fransa gibi ülkelerde köle ticaretiyle mücadele yavaş yavaş devam etmiştir. 25 Nisan 1826'da köle ticareti yapanların cezalandırılmasını öngören bir yasa çıkarıldı. 1848 Devrimi'nin özellikle 4 Mart 1848'de patlak vermesiyle, Fransız kolonilerinde kölelik nihayet ortadan kaldırılmış ve yaklaşık 260 milyon insan kurtarılmıştır. Böylece köle ticareti, Senegal'in en önemli ticari faaliyeti ve ihracatının önemli bir merkezi olarak kabul edilen genel olarak sömürge ülkeleri ve özelde Fransa üzerinde bir leke olarak kalmıştır. Salmi Karima ve Masnadi Souad, "Batı Afrika'daki Fransız sömürgeciliği, "Model olarak Senegal" 1854-1960", Al-Arabi Al-Tebssi Universi, Tebessa 2017, s.45; C. Nehru, a.g.e., s.140. vd.

Afrika ülkesindeki diğer ülkeler bağımsızlıklarını kazandıkça ve sömürgeciliği sona erdirdikçe, bunun başarıldığı anlaşılmaktadır.

G. JEAN-FRANÇOIS TOBY DÖNEMİ

1. Doğumu, Çocukluğu, Tahsili, Meslek Hayatı ve Döneminde Fildişi Sahli'nin Genel Ahvali

Jean-François Toby, 29 Ocak 1900'de Saint-Pierre Quilbigne'de doğdu. Orta sınıf bir aileden geliyor ve Toby Jean-François, küçük yaştan okul çağına gelene kadar Saint-Pierre QuelbyJean'de ailesinin yanında büyüdü. Eğitimini Fransız Denizaşırı Ulusal Okulu'na katılarak yaptı. Kolonyal okulda çalışmalarına devam etmesi, mezun olduktan sonra sömürge mesleğinin kapısını açmasını kolaylaştırmıştır. Toby, kariyerine kolonyal işlerde düzenli bir işçi olarak başladı. Daha sonra kolonyal hizmete katıldı. Toby, günler ilerledikçe deneyim kazandı. Bu da 1942'de Nijer kolonilerinin valisi olarak atanmasını kolaylaştırdı. Toby, Nijer'de bu görevi bir yıl süreyle sürdürdü. 1943'e kadar Nijer'in valisi olarak kaldığı yerden devam etti. Bu yıldan sonra Nijer'deki işi bitmiştir. Ancak Toby, sömürge kariyerine Batı Afrika'da devam etmiştir. Bu kez, 1943'te Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atandı. Per Kebri, Vali Toby'nin valiliğini sadece 23 gün dışında Fildişi Sahili'nde geçirmediğini ifade etmektedir.¹⁰¹ Buradan tekrar Nijer'e dönmüş ve orada çalışmalarına 1954'e kadar devam etmiştir. Sonunda 1958'de Fransız Polinezyası valiliğine atanmış ve yerine Pierre Sicaud geçmiştir. Böylece, Vali Toby Jean François, 28 Haziran 1964'te Blaugonvilleşehrinde 64 yaşında ölene kadar sömürge bölgelerinde çalışmalar yapmıştır.¹⁰²

Vali George Pierre Rey görevden ayrıldıktan sonra, Fransa devleti sömürge genel yönetimine Vali Jean-François Toby atanmıştır. Böylece, Fildişi Sahili kolonilerinin başkanlığını Toby devraldı. Budönemde siyasi huzursuzluk yoğunlaştı ve Fildişi halkının öfkesi büyümeye başladı. Nitekim Toby'ninvaliliği döneminde başlayan halk hareketleri, daha geniş ve gözle görülür hale gelmiştir. Toby'nin atandıktan sonraki ilk

¹⁰¹J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.104-106.

¹⁰²en.wikipedia.org/wiki/Jean-François_Toby (16.11.2017).

işi, devlet kurumlarının tüm departmanlarının kamuoyu tarafından gözden geçirilmesi olmuştur.¹⁰³ Özellikle önceki valilerin halk hareketlerini istenildiği gibi ortadan kaldıramayacağı anlaşıldı, bu da yönetici Toby'nin faaliyetlerinin daha çok askeri güce odaklanmasına neden oldu. Daha önce de belirtildiği gibi, yerel ve bölgesel kaynakların Müslüman aşiret liderlerinin ve Sufi liderlerinin Fildişi Sahili'nde ve Batı Sudan gibi tüm Batı Sudan bölgesinde sömürgecilikle savaştığı kanıtlarıyla ortaya konulmuştur.¹⁰⁴ Sufi tarikatlarının liderleri, sömürgecilğe direnmek ve oradan İslam dinini Sûfi yoluyla yaymak için komşu ülkeler olan Senegal, Mali, Burkina Faso ve Gine'den Fildişi Sahili'ne taşınmıştır. Bunların hepsi bir yandan sömürge direnişinde, diğer yandan Sufi görüşlerinin yayılmasında aktif rol oynadı. Buna örnek olarak Abidjan'da Tijaniya tarikatının ilk halifesi olan Diaka Mamadou ve 1909'da Medine'de Kadiriye tarikatının ilk halifesi olan Konati verilebilir. Tüm bu Sufi tarikatlar önce Kong, Bondoku, Puna, Sigila ve Udine gibi ülkenin kuzeyinde yoğunlaşmış ve ardından Bouake, Deloa, Abidjan, Grand Bassam, Tayasali, Agbouville gibi ülkenin geri kalanına ve ülkenin diğer bölgelerine yayılmıştır.¹⁰⁵

Bazı tarihçiler, Vali Toby'nin çiftçiler üzerindeki baskıyı yoğunlaştırdığını ve George Hardy'nin "Bizim Büyük Sömürge Teorimiz" adlı kitabında özetlediği felsefesini uygulamaya çalıştığını ifade etmektedir. Bu teoriye göre; Siyah Afrika'da İslam'ın asla engellenemeyen bölgelerinde, Afrika dinleri ve mezheplerinin korunma ve hayatta kalmamalarını sağlamak için kuşatılmalıdır. Berberi bölgelerinde Arapça öğretimi

¹⁰³ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.104-107.

¹⁰⁴ Bölgede ve Fildişi Sahili'nde sömürgecilikle savaşan Sufi liderlerin en etkili olanları Sidi Baba, El-Ha Malik Si, Amadou Bamba ve Seydou Nour Tall'dı. Sayed Noor Taal, dini günlerde dua ederken yukarıda belirtilen ülkelerde bazı bölgeleri ziyaret eder ve bu ziyaretlerde Tijaniya tarikatını yayma fırsatı bulurdu. 1931'de Tershville şehrinde olduğu gibi Müslümanlar arasında vukubulan bazı sorunlara çözüm bulan Sayed Noor Taal, bir ülkeyi her ziyaret ettiğinde bir köşe kurar ve İslam'a çağrı yapardı. Oysa kolonyal varoluşa muhalif olanlar, Hamali tarikatının yaptığı gibi, takipçilerini bu varlığa direnmeye zorluyorlardı. Bu atmosfer Şeyh'i ve öğrencisi Jacob Sila'nın Hamali Tarikatıyla Fildişi Sahili'ne ve başka yerlere sömürgecilğe direnmeye gitmesine neden oldu. Şeyh, Fildişi Sahili'ndeki Adzopé şehrine ve Jacob Sila da Sanssandra şehrine gitti. Sonra her ikisi de Gagnoa şehrine taşındı. Zaman içinde İslam'ın gittikleri bölgelerde yayılmasında önemli bir roller üstlendiler ve birçok taraftar kazandılar. Bkz. "Dumbia, Bengali, Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısında Fildişi Sahili Toplumunun Yaşamına İslam'ın Etkisi", Yüksek Usuli'd Din Enstitüsü, Din Uzmanlık Temelleri, Zaytouna Üniversitesi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Tunus 2014.

¹⁰⁵ D. Bangaly, **a.g.t.**, s.69.

kesinlikle yasaklanmalı, Kuran kurslarının yaygınlaşmaması teşvik edilmemeli, İslami hâkimlerin yerleştirilmesi ve İslam hukukunun uygulanması engellenmeliydi.¹⁰⁶ Sömürgecilerce kastedilen hayali ve diğer Sufi tarikatlar kastedilmektedir. Bu mistiklerin ve Müslümanların, özellikle ülkenin kuzeyindeki insanların sömürgeciliğe direnmeleri, sömürgeci yöneticilerinin, halkı devrimlerinde cesaretlendirmelerine engel olmak için onları ortadan kaldırmaya çalışmasına neden oldu. Devrimlere karşı direniş bağımsızlığa götüren bazı motive hisler oluşturmuştur. Tasavvuf Şeyhliği ve müritleri, Müslümanlarla birlikte, genel olarak sömürgeciliğe ve özellikle de Vali Toby'ye karşı direnmede etkili rol üstlenmiştir.¹⁰⁷

Şeyh'in ölümünden sonra tarikatın faaliyeti durmadı. Aksine yaşam alanlarında yaygın bir başarı ile devam etmiştir. Görüşleri Şeyh'in takipçileri Anyama ve Aguville gibi Fildişi Sahili bölgelerinde dağıtıldı. Şeyhlerin, daha sonra halk hareketlerinin merkezi haline gelen alanlarda takipçilerini dağıttığı görülmüştür. Sunulanlara dayanarak Vali Toby'nin, ülkenin cumhurbaşkanlığını üstlendikten sonra, idari işlerin gidişatını kontrol etmek için genel denetimi üstlendiği söylenebilir.

2. Jean François Toby'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları

Jean-Francois Toby yönetimi, seleflerinin idaresinden çeşit olarak değil biçimsel olarak farklıydı. Bunun nedeni kontrol sürecini kolaylaştırmak ve Fildişi halk hareketlerine son vermek üzere durumu yatıştırmak ve güvenliği sağlamak için sömürge ordusunu ve polis yöntemini kullanmasıdır. Toby yönetiminin tüm devlet dairelerinde askeri faaliyetler başlattığı söylenebilir. Onun döneminde Fransız ordusu, Fransız kanunlarını zorla dayatmak ve uygulamak için tüm idari, sosyal ve ekonomik alanlara müdahaleden geri durmadı. İki dünya savaşından sonra Fransa'nın sömürgelerinde ve diğer tüm Fransız sömürgelerinde, köyleri yakıp yok etmeye ve köylüleri öldürmeye karar veren sömürge yönetimi tarafından yürütülen tarama sürecinde gerçek bir

¹⁰⁶ Ahmet Remzi, *el-İsti'mâru'l-Fransî fi-Şemeliİfrikîyâ*, el Matba'atu'l-Nemuzeciyye, Beyrut 1944, s.148.

¹⁰⁷ D. Bangaly, a.g.t., s.71-70.

kovalamaca yaşanmıştır. Ayrıca vatandaşlara ve çiftçilere her türden vergi koyma işleriyle de ilgilenmiştir. Vali Jean-FrancoisToby'nin ilk iş olarak askeri ve mali idarende Fildişi vatandaşlarına karşı zulüm ve savaş da dâhil tüm kolonyal önlemler alacağını haber vermiştir. Toby'nin politikası köylülere ve çiftçilere, bir yandan kendi halkını topraktan alıkoyma konusunda yaptığı kötü muameleler, diğer yandan da kendi tarafına vergi koyma baskısının yoğunluğu olmuştur. Aynı şekilde onun valiliği döneminde, mesela çiftçilerin ücretlerinin yasaklanmasına, yani günlük, haftalık veya aylık olarak değil, maaşsız çalışmaları zorunlu hale getirildi. Fildişi Sahili'ndeki Afrikalı işçilerin işe alınmasını kontrol eden, onları çiftliklerde, demiryollarında ve diğer ağır işlerde çalıştıran Fransız yönetimi olmuştur. Hükümet işleri ise Fransız ve Avrupalı yerleşimcilerle sınırlıydı. Bu işçilere çalışmaları için ödeme yapılmıyordu ve Fransız yönetimi de bunu doğrulamıştır.¹⁰⁸ Sunulanlara dayanarak, şu ya da bu şekilde, vatandaşlara ve çiftçilere yönelik bu gayr-i insani davranışların halk ayaklanmaları ruhunun güçlenmesine ve oradan da sahada patlamasına yol açtığı söylenebilir.

Vali Jean-FrancoisToby bir yandan şiddeti çiftçilere yöneltmiş ve ülke halkına vergi uygulama yöntemini yerleştirmiş, diğer yandan da ülkedeki sufilerin Fransız sömürgeciliğine direnmedeki rolü ile ilgilenmiştir. Zira bu direniş Toby'nin valiliği sırasında yoğunlaşmıştır. Tijanileri, Kadirileri ve mevcut emirlerin liderlerini ülkenin kuzeyinde ve oradan da ülkenin diğer bölgelerinde sömürgeciliğe karşı direnmesini sağlayan durum da buydu. Fransa'nın Fildişi Sahili devleti üzerine atadığı bu vali döneminde yaşanan tüm zulüm, adaletsizlik ve Fransız sömürgeciliğinden dolayı ülke halkının karşı karşıya kaldığı birçok çalışmada dile getirilmiştir. Aynı zamanda bu şiddet eylemleri, sömürgeyi ortadan kaldırma savaşları ve Fransız sefil kampanyası bağlamında da değerlendirilecek çalışmalar yapılmaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Hamida Drissi-Abla Mekki, “‘ès-Siyasetu'l-İsti'mâriyye el-Fransiyye fi Garbi İfrikîyâ””, el-Ulum'l-İctimaiyye'l-İnsaniyye Fakültesi, Tarih Bölümü, **Yayılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezair 2017, s. 28-31, 80.

¹⁰⁹ G. Com, **a.g.e.**, s.133.

3. Fildişi Sahili'nde Jean François Toby Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler

Vali Jean François Toby döneminde insan ticaretinin yaşandığı bir gerçektir. İnsan kaçakçılığı süreci bu dönemde daha önce gelenlerden farklı değildi. Bunun nedeni bu kötü niyetli ticaretin, Yeni Dünya'da binlerce Afrikalı insanın pazarlanmasından ve satışından gelen ana kolonyal mali sermaye kaynağı olarak görülmesidir. Fransa'nın, sömürge yöneticileri ve Britanya aracılığıyla, Pendama ve Sunsendranehilerinin çevresinde nasıl kaleler inşa ettiği bilinmektedir. Bu alanlar,¹¹⁰ yolda ölen kölelere ek olarak çocuklara, kadınlara ve erkeklere karşı en kötü muameleye, baskıya, adaletsizliğe, bağlama ve kırbaç maruz kalan insanları satmaya dönüşmüştür¹¹¹. Bütün bunlar sömürge ülkelerinin, isim olarak ne kadar farklı olursa olsun, insan ticareti ve diğer sömürge işlerini, insan hakları mefhumuna mugayir yaptıklarını göstermektedir. Bu konularda birbirleriyle politik ve hedef olarak ittifak içinde olmaktan geri durmamışlardı.¹¹²

Sunulanlara dayanarak insan ticareti sürecinin, yasaklanmasına rağmen, bir yandan Fransa da dahil olmak üzere bu sömürgeleştirilmiş ülkelerin çoğunda gizli bir şekilde devam ettirmiştir. Öte yandan Vali Toby'nin Fildişi ulusal devrimlerin patlamasından korkması dolayısıyla güvenlik ve istikrarı sağlamak için askeri güce güvenmiştir ve bavurmuştur. Bu durum bile Toby döneminde insan ticaretinin pratik bir faaliyet olarak yapıldığını göstermektedir. Ancak Vali Toby döneminde sanki yokmuş gibi görünmezliğini yoğunlaştırmıştır. Belki de bu kapsam dışında gizlenmesinin nedeni, Fildişi Sahili'nin sömürgeciliğe karşı genel bir isyan korkusuyla ülkenin siyasi durumundan kaynaklanmıştır. Öte yandan Vali Toby, bu ticari aktiviteyi, yani insan ticareti sürecini yoğunlaştırmaya fırsatı bulamamıştır. Zira Cumhurbaşkanlığında sadece 23 gün kalmış ve görevinden ayrıldı. Çeşitli yönetimlerinde yaptığı her şey aslen Vali Georges Pierre Ray tarafından başlatılmış ve kendisi tamamlamaya gayret etmiştir. Bu

¹¹⁰ S. Kerime-M. Suat, a.g.t., s.40-42.

¹¹¹ J. Vasilev-Y. Savelyev, a.g.e., s.60-61.

¹¹² Abdulhamid Zuzu, *Terihu'l-İsti'mârve't-Taharrur fi-İfrikiyâ ve Eşyâ*, 1.Baskı, Divanu'l-Matbu'ati'l-Cem'iyye yay, Cezair 2009, S.22.

durumToby'nin valiliği süresince sömürge başarılarına en kısa sürede ulaşmasını kolaylaştıran şeydi.

H.II. DÜNYA SAVAŞI VE BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİNİN FİLDİŞİ HALKINA YANSIMASI

II. Dünya Savaşı dönemi, Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürgeciliği tarihinde önemli bir yer tutmakta ve bu savaşın ülke halkı üzerinde fiili etkisi olduğu bilinen bir gerçektir. Zira ülkede Fransız sömürgeciliğine karşı Fildişi ve Afrika halk hareketleri bir kez daha hareketlendirmek üzere Fildişi halklarının ve genel olarak Afrikalıların kalbindeki ahlaki, manevi ve duygusal bir güç oluşturmuştur. Gerçekten de bu halk hareketlerinin meydana gelmesi, milli mücadelenin kahramanlarından oluşan Fildişi Sahili insanlarını ve genel olarak Batı Sudan'ın Afrika halklarını bağımsızlık aşamasına götürdüğü için dengeler alt üst olmuştur. II. Dünya Savaşı, siyasi kutupların ortaya çıkmasıyla Afrika kıtası için tehlikeli bir dönüm noktası teşkil etmiş, dahası bu fiili durum sömürgeleştirilmiş Afrika halkları üzerinde yankı uyandırmıştır.¹¹³ Bu devrimin patlak vermesinde siyasi kutupların aktif rolleri bulunmaktaydı.¹¹⁴

II. Dünya Savaşı'nın Afrika halkları üzerindeki etkisinin sömürgeciliğe karşı yapılan devrimlerle ilişkisi kesin olarak ortaya konulmuştur. Bunun nedeni Fransa tarihinde 44 yıl boyunca Almanlara kaybettiği topraklarını almak istemesinde yatmaktadır. Fransa, 1870'tekisavaşıta yenilgi duygusunu tatmış,birçok kişi Alsas ve Lorraine bölgelerinin koparılması ve galip Almanya'ya verilmesinin moral bozukluğunu yaşamıştır.Fransa, ulusal onurunu kazanmak ve topraklarını geri alabilmek için savaş planlamasınıyaparak 44 yıl (1870-1914) geçirmiştir.Fransa, savaşa giden yoldaki

¹¹³ Meryem Mekkî-Sihem Şişe, “el İsti'mar ve Hareketu'tTaharrur fi Garbi İfrikiiyye el Fransî”, Celâli Hamisi Milyena Üniversitesi, el-Ulumu'l-İnsaniyyeve'l-İctimâiyye Fakültesi, **Yayılamamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezair 2019, s.55.

¹¹⁴ Buradaki siyasi kutuplardan, o dönemde ortaya çıkan ve siyasetin Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri rolüne ek olarak özgürlük çağrısında bulunan Fildişi ve Afrika siyasi liderlerini kastedilmektedir. Bu dönemde Avrupa sömürge güçlerinin, Fransa ve İngiltere gibi bir çok birliğini geri çektiği bilinmektedir.

olayların ana itici gücüolanintikamarzusu ve Almanlara yenilme korkusu içerisinde zaman geçirmiştir.¹¹⁵

Şunu belirtmek gerekir ki Fransa, bu konudaki planlarını yaparken, tek başına başarıya ulaşamayacağını ve II. Dünya Savaşı'na da tek başına bulaşamayacağını farkında idi. Bu savaş için kolonilerindeki siyah insan gücünden yardım alması gerektiğine inanmış ve onları bu savaşta kendilerine katılmaya zorlamıştır. Fransız otoritesi, her yönüyle, özellikle askeri yönlerde olmak üzere, kolonilerinin yardımını aramaya kendisini mecbur hissetmiştir. Tüm göstergeler, öncelikle ekonomik ve askeri, hazırlıklar gerektiren tehlikeli bir savaşın patlak vereceğine işaret etmiş ve Fransa tek çıkış yolu olarak çok sayıdaki kolonisine başvurmakta bulmuştur.¹¹⁶ Savaşa zorlanan Fildişi halkı, Afrikalılar ve hatta siviller, II. Dünya Savaşı sırasında, nedeni şehir ve köylerde çok sayıda ve yoğun hava bombardımanından kaynaklan, tarihteki herhangi bir savaştan daha fazla can kaybına uğradılar. Bütün bunlar sömürgeciliğe karşı halk ayaklanmalarına yol açtı. 1914'te I. Dünya Savaşı'na 520 bin sömürge askeri, 1940'da 127.320 Batı Afrikalı nişancının II. Dünya Savaşında yer aldığı bilinmektedir.¹¹⁷ Hiroşima ve Nagazaki'deki trajik nükleer patlamayla 1945'te sona eren II. Dünya Savaşı, dünya tarihinde, özellikle Afrika tarihinde tehlikeli bir dönüm noktası olmuştur.¹¹⁸

Böylece Fransa, Batı Sudan'ın diğer halkları gibi Fildişi halkını da savaşa dâhil etmiştir. Fransa, Fildişi Sahili vatandaşlarını Nazi Almanlarına karşı II. Dünya savaşında kendi ordusunun saflarına katılmaya zorlamıştır. Bu askerler bundan sonra Fransız

¹¹⁵elHuseynîMa'adî, **Mevsûatu'l-Harbi'l Alemiyyeti'l- 'ûlâve's-Sêniyye**, 1. Baskı, Dâru'l-Harem li't-Turâs yay, Kahire 2011, s.66.

¹¹⁶ Tebtî Hayat, "el-Harbu'l-Alemiyyeti'l-'ûlâ (1914-1918) veinikâsâtuhâale'l-Cezairiyyinafi'l-Kitâi Vehrânî" Vehrân Üniversitesi, el-Ulumi'l-İnsaniyyeve'l-Hadarati'l-İslamiyye Fakültesi, Terihi ve İlmi'l-Êsêr Bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezair, 2006, S. 22

¹¹⁷B. J. K. Zerbo, **Tarih İfrikiya's-sevdâ**, s. 830 vd.

¹¹⁸Burada, Batı Afrika nişancı-atıcılarının bir grup Batı Sudan halkı olduğu belirtilmelidir. Bunları zorunlu olarak savaşa sokmak amacıyla topluyorlar ve genellikle tüfek mermilerini ateşlemede iyi olanlar arasında yer alıyorlar ve daha sonra eğitimi artırmak için Senegal'e gönderiyorlar. Bundan dolayı bunlara kitaplarda Senegalli nişancı-atıcı deniyor. Batı Afrika'nın farklı ülkelerinden oluşan bir grup insan.

sömürgeciliğinin boyunduruğundan kurtuluş fikirlerini kazanarak geri dönmüştür.¹¹⁹ Ülkenin en yaşlılarının Fransız sömürgeciliğine kızması şaşırtıcı değildir. Kuşkusuz Fildişi ve Afrika devrimlerini başlatan en büyük neden Afrika'nın savaşa dâhil olmasıydı. Diğer tarihçiler de bunu teyit etmektedir.II. Dünya Savaşı'nın sömürgecilğe karşı Afrika halkı üzerindeki halk hareketlerinin gidişatı üzerindeki etkisi artık kıta halkının özgürlük talep etmesiydi.¹²⁰

Bağımsızlıktan önce Afrika devrimlerini motive eden nedenleri Afrikalıların askere alınması ve II. Dünya Savaşı'na katılımı olmuştur. Burada öncelikle ve en önemlisi, çok sayıda Afrikalı'nın zorunlu askere alınmasının, özellikle Fransa tarafından sömürgeleştirilen Afrika bölgelerinde yoğun bir öfke dalgasına yol açtığını belirtmek yeterlidir. İkinci faktör ise savaşın Afrikalılara beyaz adamın hiçbir şekilde insanüstü olmadığını ve ona direnmenin mümkün olduğunu kanıtlaması olmuştur. Bu kaynakların çoğu tarafından kanıtlanan bir gerçektir.Bununla birlikte Afrikalıları bağımsızlık hareketlerine motive eden sebepler arasında dünya savaşına katılmaları olmuş, bu sayede Fildişi Özgürlük hareketinin temelleri atılmıştır.Bu kazanımlar ve halk hareketleri sömürge dengesinin tersine dönmesine yol açmıştır. Bu durum sömürgecinin, bağımsızlık hareketlerinin başarısından korkarak aşırı dikkatli olmasına yol açmıştır.Bu dönemden itibaren Fransız sömürgecileri, tamamen ülkedeki sömürge askeri yönetimine odaklanmışlardır. Tüm sömürge yöneticileri bu genel sömürge felsefesini uygulamıştır.Bu felsefe, devrimlere son vermek için askeri ve polis gücüne güvenmiş ancak sonunda halk hareketleri 20 yıl sonra bağımsızlığa giden yolu açmıştır. Bu dönemden sonra gelen yöneticilerin neden esas olarak polise ve kolonyal askeri güce odaklandığına dair net bir fikir verilmesine katkı yapmaktadır. Öte yandan onların ülkede iktidarda kalmamalarını sağladığı da söylenebilir.

¹¹⁹B. J. K. Zerbo, *Tarih İfrikiya's-sevdâ*, s. 830-837.

¹²⁰ M. Mekki, S. Şişe, a.g.t., s. 55

I.LATRILLE ANDRE DÖNEMİ (26 Ağustos 1943-20 Mayıs 1947)

LatrilleAndre, 20 Aralık 1894'te Fransa'nın Auchkentindedoğdu. Latrille, Fransız bir ailedendir. Latrille'ninailesi orta sınıf bir tabakadandır. Bu aile Hristiyan dini yönelimden oluşmaktadır. Latrille Andre, 10 Kasım 1987'de Neuilly-sur-Seine'de 92 yaşındaykenöldümüştür.LatrilleAndre ilk eğitimine üç aşamalı olarak başlamış, daha sonra üniversite eğitimine burada devam etmiştir.1920'de mezun olduğu bu okuldan ayrılıp Lyon'a gitmiştir. Orada Ticaret ve Sanayi Yüksek Okulu'na katılan Latrille bu okuldan da mezun olmuştur.¹²¹

Latrille Andre eğitim hayatından mezun olduktan sonra iş gücü piyasası aracılığıyla iş aramış ve sömürge görevi Kamerun'daki sömürge idaresinde başlamıştır. Çok kısıbır süre sonra da- Orta Afrika'ya memur olarak atanmış ve burada Oba Nghe şehrinde çalışmıştır. Oba Nghe şehrindeki görevinden sonra Çad'a tayin edilmiştir.1940'ta buradaFort-Archambault Tümenini komutanlığı görevini üstlenmiştir. I. Dünya Savaşı'na da katılmış ve yaralı olarak geri dönmek zorunda kalmıştır. Latrille Andre, Vali FelixEboue liderliğinde Çad'ın Özgür Fransa'ya katılımı için verilen savaşa iştirak etmiştir.Böylece 30 Temmuz 1942'de, selefi Pierre-Olivier Lapié'nin yerini almak üzere 12 Aralık'ta görevlerini üstleneceği Çad kolonilerinin genel valisi olarak atanmıştır.5 Kasım 1943'te Çad kolonilerindeki pozisyonunda Jacques Rogué ile değiştirilmek üzere Çad'dan ayrılıncaya kadar görevine devam etmiştir.¹²²

LatrilleAndre böylece Fransız Ekvator Afrikası'ndan ayrılmış ve bu sefer Fildişi Sahili kolonileri Genel Valisi olarak Batı Sudan'a gitmiştir. Bu tayin sabık Vali Henri de Moduet'in sınır dışı edilmesi sonrasındadır. LatrilleAndre böylece 26 Ağustos 1943'ten 20 Mayıs 1947'ye kadarki dönemde ülkeyi yönetmiştir.¹²³Latrille Andre'nin Fildişi Sahili'ne atama seçiminin Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi üyesi Rene Pleven'in destekleriyle gerçekleşmiştir. Abidjan şehrinde Kocody bölgesinde adını taşıyan bir

¹²¹ H. Deschamps, **a.g.e.**, s.271, 539.

¹²² https://fr.wikipedia.org/wiki/Andr%C3%A9_Latrille (20.20.2019).

¹²³ J. N. Loucou,**a.g.e.**, s.104.

cadde (Latrille Caddesi) bulunmaktadır. Bazı kitaplar Vali Latrille Andre'nin yaptığı işlerden biri de sömürge kamu yönetimini yeniden düzenlediğini ve Felix Houphouët-Boigny ile birlikte ülkede liseler açmaya başladığını yazmaktadır¹²⁴. Zira ülkedeki liseler, Fransızların ve sömürge yöneticilerinin çocukları içindi. Hatta 1950'lere kadar ülkede Fransız sömürge lisesinin bulunmadığını burada zikretmek yerinde olacaktır. Vali Andre Latrille, sömürge yönetiminin büyük isteksizliğine rağmen bu girişimi güçlü bir şekilde desteklemiştir.¹²⁵ Cocody semtinin Abidjan şehrinde bir heykeli bulunmaktadır.¹²⁶

1. Andre Latrille'nin İşbaşına Getirilmesi

Tarihçiler, önceki dönemleri eski sömürge dönemi olarak adlandırırken 1943 ile 1947 yılları arasında yayılan Andre Latrille idaresini yeni bir dönem veya geçiş dönemi olarak tanımlamaktadır. Bazıları se bu dönemi siyasi hareket dönemi ve bağımsızlıktaki rolü olarak,¹²⁷ bazıları bağımsızlığa doğru bir dönem,¹²⁸ bazıları da bu döneme Batı Afrika'daki ulusal mücadele dönemi demiştir. Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın çalkantıları ve bunların sömürgecilik üzerindeki sonuçları dönemi olarak adlandıranlar da vardır. Bir başka yoruma göre bu dönem siyah Afrika'nın uyanış çağı ya da tarih yeniden başlıyor diye isimlendirilmiştir.¹²⁹ Kanaatimizce "*devrimlerin ve popüler elitlerin patlama dönemi ve bağımsızlık rolleri*" denmesi daha doğru bir tanımlama olacaktır.¹³⁰ Bu dönem için sık sık farklı isim verilmesinin, genel olarak sömürgecilik ve özelde Batı Sudan'ın ayrılmaz parçası olan Fildişi Sahili'ndeki Fransız sömürgeciliği meselesindeki önemini göstermek için olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu dönem liderlerin ve bağımsızlığa yardımcı olan faktörlerin ortaya çıkışının başlangıcıdır. Bu dönem işgal tarihinin sonu için önemlidir. Çünkü Afrika semalarında bağımsızlığın ve güneş ışığının

¹²⁴ Georges Chaffard, **Les Carnets secrets de la décolonisation**, 1. Baskı, Calmann-Lévy 1970, s.30.

¹²⁵ H. Deschamps, **a.g.e.**, s.539, 271.

¹²⁶ <https://ideas4development.org/abidjan-memoire-coloniale-resonne/> (10.11.2020).

¹²⁷ A. Rafahî, **a.g.e.**, s.85.

¹²⁸ B. Fevziyye-M. Meryem, **a.g.t.**, s.57.

¹²⁹ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.629, 829-630.

¹³⁰ Bu iki unsurun bağımsızlığın elde edilmesinde etkili bir rol oynadığı düşünülerek bu dönem için bu isim seçilmiştir.

başlangıcı bu dönem olmuştur. Devrimlerin her türden yasaklanıp menedildikten sonra da bu dönemde patlak vermiş olmasının önemi açıktır.

İster Britanya isterse Fransız kolonilerinde olsun, işçiler ve işçi olmayanlar için grev hakkı bu dönemde yasaklanmıştır.¹³¹Halk devrimlerinin yanında yer alan yazar ve politikacılardan oluşan ¹³²Fildişi ve Afrika aydınlarının ortaya çıkmasıyla devrimlerin, protestoların ve halk gösterilerinin ortaya çıkışının başlangıcı olacak bu yasaklama ve köprü bu dönemde kırılmaya başlamıştır.Bu da, iki cephenin (Halk Devrimcileri ve Entelektüel Cephe) birbirini tamamlamasını sağlamış ve hepsi de tek bir hedefe, özgürlük ve bağımsızlık, çağırıda bulunmuştur.Bu dönem, aynı zamanda özgürlük ve bağımsızlık üzerine kolonyal çözümler aramak için uluslararası ve bölgesel konferansların ortaya çıkmasıyla da temayüz etmiştir.Tüm bunlar, Latrille idaresini halk protestosu olayları açısından önceki dönemlerden ayıran husustur.

Buna ek olarak halk devrimleri de bu dönemde açık ve güçlü bir şekilde temayüz etmiştir.Bu durum Vali Latrille'i idaresi boyunca birçok sorunla karşı karşıya bırakmış, kendisini ve peşinden gelen diğer sömürge valilerini sömürge yönetiminde kalmamaya zorlamıştır.Bunun nedeni, halk devrimlerini ve devlet bürolarının yönetimindeki problemleri-meseleleri kontrol edememeleridir.

Bağımsızlığa götüren tüm bu büyük olaylar karşısında, bazı kaynak ve tarihçilerin o dönemi ayrı tutmasına ve bunun da II. Dünya Savaşı ile birlikte sömürgecilikten bağımsızlığa yeni dönem başlamıştır. Bu dönemin bir öncekinden farklı olduğu düşünülürse, bu da André Latrille hükümetini Toby Jean-Francois'in ayrılışından sonra durumun gerilimleriyle karşı karşıya bırakmış, protestolar önceki dönemlere göre daha da yoğunlaşmıştır. Durum, sömürgecilerin Fildişi ve Afrika halk hareketlerinin patlak vermesiyle işlerin boyutu beklenmedik bir noktaya ulaştırmıştır. Halk hareketlerinin patlak vermesi aynı zamanda Fransa'nın Fildişi Sahili halkını ve Batı Sudan'ın diğer halklarını iki dünya savaşında zorla ve cebren askerlikle görevlendirmesi

¹³¹ A. Tahir, **a.g.e.**, s.194.

¹³² Abdü Bedevî, **Ricâlu Min İfrikiyye**, Mektebetu'l'Âmme el-İskenderiyye, yay, İskenderiyye, 1989, s.40.

de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönem Latrille hükümetinden önce ve sonra çiftçiler, köylüler ve diğer Batı Afrika halklarına yönelik artan şiddet, taciz ve sürekli baskının bir sonucu olarak çiftçiler ve sömürgeciler arasında çatışmaların ortaya çıktığı dönem olmuştur. Bu dönem aynı zamanda Fildişi Sahili ve Afrikalı seçkinlerin ortaya çıktığı bir dönemdir ve bu nedenle kaynakların anlattığına göre, olayları bağımsızlığa götüren halkçı-popüler devrimler de bu dönemde yaşanmıştır. Bu da Latrille'nin idaresine zor bir şekilde başlamasını sebebiyet veren durum olmuştur. Direniş hareketlerinin gizli olarak mevcut olduğu bir dönemde Vali Latrille 1943'te idareye atanmış ve bütün gözler kendisine çevrilmiştir. Onun döneminin en önemli olayı sömürgeciliğe isyan eden Afrikalıların ortaya çıktığı Brazzaville hadisesi olmuştur.¹³³

Kaynakların aktardığına göre çiftçi ve köylülere yönelik baskı ve adaletsizlik sürecinin Latrille gelmeden önce kötüleşmiş ve bu da vatandaşların öfkesine yol açmıştır. Latrille halkın öfkesinden korktuğundan, Fildişi Sahili kolonilerinin başkanlığına geldikten sonra yaptığı ilk şey, durumu kontrol etmek için sömürge ordusunu tahkim ettirmek olmuştur. Buna ek olarak Fildişi Sahili kolonilerinin tüm ofislerinin işleyişinin genel bir incelemesini gerçekleştirdi ve iki yıllık incelemeden sonra idaride düşündüğü değişiklik çalışmalarına başladı. Buna göre, Ağustos 1945'ten 20 Şubat 1947'ye kadar Henry Jean-Marie Dwight'ı ve aynı şekilde 20 Şubat 1947-20 Mayıs 1947'de Oswald Durand'ı bazı pozisyonları yönetmek için yeni başkanlar olarak atadı. "¹³⁴Bu istihdam düzenlemesi, Latrille idaresinin iki ay eksik olarak dört yıl kalmasını sağladı. Latrille geçiş dönemi idaresi kendisinden önce ve sonra gelen valilerle karşılaştırıldığında, bu dönemde dengenin vatandaşların lehine döndüğü söylenebilir.

Böylelikle Andre Latrille, özellikle kırsal kesimde yoğun denetimle beraber güç unsurunu sürdürmüş ve bu dönemde vatandaşları için tehlike oluşturan zorla çalıştırmayı da arttırmıştır. Latrille döneminin kakao ve kahve etrafında bir tür evrim geçirdiği söylenebilir.¹³⁵ Bununla beraber sadece bir dereceye kadar güç kullanarak bu periyotta

¹³³ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.830, 899.

¹³⁴ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.104; P. Kibre, **a.g.e.**, s.104.

¹³⁵ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.830.

devam etti. Latrille idaresinin 1944'teki ikinci yılı,Fildişi köylülerin umutlarındaki hayal kırıklığı, sık sık ortaya çıkan sorunların ve zorlukların köylüler üzerinde sık sık yaşanan baskı süreci ve vatandaşların haklarının haksız yere ihlali olarak değerlendirileilir. Latrille hükümetinin idaresi sırasında, vatandaşlarla olan korkunç muamelesini doğrulayan hususlardan biri tehditlerdi.Bu da her geçen gün ortamın gerginleşmesine yol açmıştır.Latrille,gerilimlerin devamı halinde dengelerin Afrika halkları lehine döneceğini anladığında, toplu diyalog yoluyla meseleleri kontrol altına almak istemiştir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla Brazzaville'de¹³⁶ bir konferans çağrısında bulunmuştur.

Özgür Fransa hükümeti, bu gelişmeler doğrultusunda Afrika'da ortaya çıkan durumla yüzleşme kararı aldı. Böylece Brazzaville konferansının düzenlenmesi için çağrıda bulunmaya başladı.¹³⁷ Afrikalıları ikna etmek için bu konferansın Latrille'e nispetle önemli olduğunu belirtmekte fayda var. Bu amaca göre konferansın başlığı sömürge meseleleriyle ilgili her şey için kapsamlı ve geneldir. Konferansa Fildişi Sahilli çiftçi ve köylüler odası katılmıştır. Fildişi Tarım Odası, Eylül 1944'te Brazzaville'de düzenlenen "Fransız Sömürgeciliğinin Genel Koşulları" konferansına katılmıştır.¹³⁸

Sömürgeciler konferansı yapmış, ancak bazı tavsiyeleri Fildişi ve Afrikalı çiftçileri memnun etmemiştir.Bunun da halkın öfkesini yeniden artırdığını belirtmek gerekir. Bu nedenle bazıları konferansın önerilerini siyasi kafa karışıklığı olarak tanımlamıştır. Kolonilerdeki mali işler üzerinde kontrol sahibi olan Seçim Konseyi oluşturuldu ve bu politika başlangıçta 1944'te düzenlenen Brazzaville konferansında karıştırıldı.Aslında tavsiyeler sömürgeci devletin yaptığı hatalardan başka bir şey değildir. Brazzaville konferansının yaptığı ana hatalardan biri,siyah milli ırkları geliştirmek için türün biyolojik yasasını inkâr ederek aşamaları yakmak arzusu olmuştur.¹³⁹

¹³⁶ Brazzaville bir Fransız Ekvator Afrika'sı'nın başkentidir. 2.510.000 km'lik bir alana sahip olan beş koloniyi (Çad, Ubangi, Chari (Orta Afrika), Kamerun, Fransız Kongosu ve Gabon) içermektedir. Bkz. H. Drissi-A. Mekki, a.g.t., s.281.

¹³⁷ Ş. A. el-cemel-A. A. İbrahim, **a.g.e.**, s.82.

¹³⁸ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.61.

¹³⁹ J. D. Fage, **a.g.e.**, s.387-388; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.898.

Konferansın önerilerinden biri çiftçi veya vatandaşların baskı altında çalışması için zorunlu çalışma yükümlülüğü idi. Çiftlikler ve tarlaları yakmanın nedeni ister mantıklı ister yanlışlıkla olsun, sahiplerinin izni olmadan yakılabilecekti. Bunu sömürgeci çiftçilere danışmadan keyfine göre yapabilecekti. Bu da köylülerin çiftliklerinde yaşam haklarını düşürmek anlamına geliyordu. Bu durum Brazzaville konferans yılını insan hakları olmayan bir yıl olarak tanımlamasını doğurmuştur. Yani 1944'te Fransız Afrikası'nda insani ve siyasi haklar yoktu.¹⁴⁰

Valinin atanmasının ikinci yılına denk gelen 1944 yılı her türlü insan hakları ihlali yılı olarak tanımlanabilir. Bu da otomatik olarak Latrille'nin, Fransız yönetimi sırasında ülkedeki insan hakları ihlallerine ilişkin kararlarının uygulayıcısı olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum onun vatandaşlara karşı kötü davranışını, zulmünü ve sık sık yapılan hak ihlallerini kanıtlamaktadır. Afrikalı çiftçiler, sayıları 200'den fazla olan ve sömürge sisteminin "kola"sını oluşturan Avrupalı çiftçilerle ilgili haklarını kasıtlı olarak gasp etmiştir.¹⁴¹ Latrille bu olaylara dayanarak, vaziyetin güvenliği ve kontrolü için ordu personeline bağlı olarak, çiftçiler üzerinde sıkı bir kontrol ile işlevsel ayarlamalar yapmak zorunda kaldı. Bütün bunlara rağmen ülke halkı, Latrille başkanlığı döneminde sömürgecilerin Fildişi halkına ve elitlerine karşı sömürgecilik ve ırk ayrımcılığının ateşi altında kalmıştır. Tüm bu pervasızlığa ek olarak, demiryolu projesindeki zorunlu çalışma ve büyük ağaç kesimi Latrille döneminde de devam etti.¹⁴² Sunulanlara dayanarak, onun yönetimi boyunca zorunlu çalışmanın devam ettiği söylenebilir.

Andre Latrille döneminde 1940-1944 yılları arasında meydana gelen siyasi olayların sömürge politikacılarının kendi aralarında ikiye bölünmesine neden olmuştur. Bu ayrılık, bir yandan Vali Latrille için idari baskıya neden olurken, diğer yandan devrimlerin nasıl patlatılacağını planlamada vatandaşlar üzerinde manevi güç oluşturmuştur. Savaşın Fildişi Sahili ve Batı Afrika'daki siyasi etkileri dolayısıyla

¹⁴⁰ H. Drissi-A. Mekki, a.g.t., s.66.

¹⁴¹ J. K. Zerbo, a.g.e., s.899.

¹⁴² E. K. Noel, a.g.e., s.40.

1940-1944 yılları arasındaki dönemde Fransa'nın Alman işgali, Fransız Afrikası'ndaki bir etkiye sahipti. Çünkü Fransız liderler biri Vichy hükümetini diğer bir kısmı da Özgür Fransa hükümetini destekleyen iki kısma ayrıldı.¹⁴³

2. AndreLatrille'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari Uygulamaları

Gerçekte meydana gelen olaylara göre AndreLatrille'nin hükümet değişikliklerini ülke yönetimi başkanlığına atanmasından sonra attığı ilk eylemdi. O da genel olarak vatandaşları, özellikle de Fildişi köylü çiftçileri, bastırmak için kolonyal askeri güce güvenmiştir. Bütün bunlarsında Fildişi halk hareketlerini engellemeye çalışmak içindi. Bununla birlikte Latrille kırsal çiftçileri izlemeye odaklanmış ve Fildişili vatandaşlara yönelik baskı ve istismar yönetimi esnasında devam etmiştir. Bu dönemde de Fildişi Sahili, Gana ve Batı Sudan halkları Avrupa otoritesinin sürekli baskısına maruz kalmış, bu durum Afrikalı liderlerin gerçek Afrika karakterini ortaya koymasına neden olmuştur.¹⁴⁴

AndréLatrille yönetiminde zorla çalıştırmanın yurttaşlar üzerindeki yaygınlaşmasında baskının devam ettiğini göstermektedir. Özellikle karayolu ve demiryolu işlerinin yanında köprülerin yapımı buna örnek olarak verilebilir. Latrille döneminde ülkenin kuzeyinde 75 m uzunluğunda demir bir köprü inşa edilmiş ardından 255 m uzunluğunda bir köprü daha yapılmıştır. Demokro nehrine 334 m uzunluğunda bir demiryolu işi yapılmıştır. Ancak vatandaşlar, ödemek zorunda oldukları vergilere ek olarak bu projelerde hem zorla çalışmış hem de maliyetlerini karşılamak üzere yei vergilere muhatap olmuşlardı. Bu ise yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır¹⁴⁵

Böylece AndréLatrille yönetimi altında durum, çiftçilerin maaşlarının kesilmesine varan kötü bir durum ortaya çıktı. Buna ek olarak Fransızlar ve diğer Avrupalılar, çiftliklerini sahiplerinden gasp ediyorlardı.¹⁴⁶ Avrupalılar ülkede sayıları az

¹⁴³ J. D. Fage, a.g.t., s.387.

¹⁴⁴ J. D. Fage, a.g.t., s.387 vd.

¹⁴⁵ Koffi Innocent Diezo, "Forêt et industrie en Côte d'Ivoire de 1910 à 1980 une histoire entre techniques et sociétés" Sorbonne Üniversitesi, Bilim ve Teknoloji Tarihi Merkezi (CH2ST / EA127 Fakültesi, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Paris 2015, s.131.

¹⁴⁶ A. Tican-L. Gicera, a.g.e., s.600-620.

olmasına rağmen en büyük çiftliklere sahiptiler.Fildişi Sahili'nde az sayıda Avrupalı sömürgecinin büyük tarlaları vardı. Bir Fransız çiftlik sahibi, bu aşamaların çiftçileri çalışmaya teşvik etmemesi dolayısıyla çiftçileri zorla çalıştırmak üzere kırbaç kullanmıştır.Daima yetersiz gıda, temin edilmeyen tıbbi bakım ve gardiyanlar tarafından ırzları çiğnenen kadınlarla ilgili olarak şiddet olayları bu dönemde de sıradanlaşmıştır.¹⁴⁷Bu zor koşullar altında çiftçi haklarının ihlali üzerine üst üste binen sömürge karanlıkları,Latrille idaresi döneminde, Fildişi Sahili halkını nefessiz bırakmış hatta bu durum komşu ülkelerin tüm kolonilerine de yayılmıştır.Aynı zamanda Avrupalılar ve Afrikalı seçkinler arasında ırkçılık süreci de bu duruma eşlik etmiştir.¹⁴⁸AndreLatrille dönemindeki tüm bu baskılar Felix Hovewit, Pwani Seko Sanogo ve diğerleri gibi eğitilmiş sınıftan bazı yerli liderlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Zulüm karanlığına ve sömürge yangınına tepkiler, diğer şahsiyetlere çiftçileri savunmak için çalışacak bir idari yapı veya bağımsız bir organizasyon kurma fikrini ortaya çıkarmıştır. FelixHouphouet-Boehner, çiftçileriyle birlikte 1944'te "Afrika Tarım Sendikası" olarak bilinen yapıyı kurdu. Böylece köylü çiftçilerin haklarının ihlal edilmesine ve köylüleri savunmak için bir idari yapı ortaya çıkmıştır. Bir başka sebep deII.Dünya Savaşı arifesinde Fildişi Sahili'ndeki durum, zorunlu iş hacminin artması ile beraber yakıt kaybı açısından durum daha da kötüleşmesi de bu yapının kurulmasına etki etmiştir. Zorunlu ve zorla çalıştırma Brazzaville konferansında planlandığı gibi omuzlardan kaldırılamamış ve ekonomik durum daha da kötüleşmiştir. Lokomotifler için kömür ve arabalar için de yakıt kalmamış, liman komşusu Gana ve Liberya'nın aksine Fildişi Sahili ekonomik olarak cansız ve hareketsiz bir duruma düşmüştü. Üstelik Abidjan'ın nüfusu ikiye katlanmıştır. Mahsuller için pazar olmadığından üretim

¹⁴⁷ J. Morell, **a.g.e.**, s.55.

¹⁴⁸ Nahid Ebu Hammed, 'en-Niza'âtî'l-İsniyyeve'l-İrkiyye fî-İfrikîyye ve sitraticîyye el-Müvêcehe' **Mecelle Dirasêtuİfrikîyyemîna'l -Adebi'l-Abbesiyye el-Mukaddese**, S.2, (2917), s.21.

düşmüştür.¹⁴⁹ BBütün bu gelişmeler sömürgeciliğe karşı çözüm aramak için ülkede Afrika Tarım Sendikası kurma fikri ortaya çıkmıştır.¹⁵⁰

"Afrika Tarım Sendikası"nın bir yandan Fildişi Sahili'ndeki klan çerçevesi dışındaki ilk grup olduğu, diğer yandan da kurulduktan ve başkanlığı Felix Houphouët-Boigny'ye teklif edildikten sonra olduğu unutulmamalıdır. Sendika çok geçmeden 20 bin üyeye ulaşmıştır. Kuruluşunun temel amacı, bağımsızlığa doğru önemli bir adım olması için sömürgeciliğe karşı mücadelenin, çiftçilere ve köylülere yönelik sömürü, işgal, zorla çalıştırma ve sömürge adaletsizliğine son vermek ve çiftçi haklarını savunmaktır. Şu ya da bu şekilde, söz konusu tarım yönetimi gücünün, işgal yangınına karşı mücadele verdiği ve bağımsızlık talep ederek ülke siyasetine etki ettiği söylenebilir. Fildişi Sahili'nde, Afrika Çiftçiler Birliği, sömürgeciliğe karşı en güçlü muhalefettidenielbilir.¹⁵¹

Gabriel Dadie, George Kwassi ve Joseph Anuma gibi Felix Seko Houphouët-Boigne ile birlikte, Snowgo ve Kayoko'daki¹⁵² arkadaşları ve ülkeye gelen diğerleriyle bu ulusal mücadeleye katılmış ve vatandaşların güvenini ve desteğini kazanmışlardı. Bu ise sömürgeciliğe karşı muhalefetleri büyötmüştür. Afrika Tarım Sendikası zorla çalıştırmanın kaldırılmasına ve oradan da ülkenin kurtuluşuna doğru bir adımın

¹⁴⁹ Y. B. Toure, a.g.t., s.62.

¹⁵⁰ Afrika Tarım Sendikası'nın kurulmasının çoğu kaynakta belirtilen ana nedenlerden birinin çiftçilerin haklarını ihlal etmenin, tarlalarını onlardan almanın ve ücret almalarını engellemenin yanı sıra, Avrupalı işçiler ile Afrikalı işçiler arasında ırksal hoşgörüsözlük ve ırk ayrımcılığının derecesinin artması olduğu unutulmamalıdır. Afrikalı entelektüel seçkinlerin çoğunun onlar ve beyaz adam arasındaki adaletsizliğin, ırksal hoşgörüsözlüğün ve ırk ayrımcılığının çokça olduğunu her yerde ve tüm devlet dairelerinde açık ve görünür bir şekilde keşfettiklerinde Ziraat Odası'na katıldığını bilmek gerekir. Sonuç olarak Afrika aydınlar, ülkede patlayan halk hareketlerinin yanı sıra köylülerin haklarının da ihlal edildiğini görmüştür. Öte yandan Fransız hükümeti bu durumun devam edeceğinden korkmuştur. Tüm bu hesaplamalara göre Fransa idaresi işleri sakinleştirme üzerine çalışmıştır. Bu yüzden makinelerini yapan çiftçilere teşvikler vermeye karar vermiştir. Beyaz sömürgeci bu yardımın 25 hektarlık ekili çiftçilere verilmesini talep etmesiyle hoşgörüsözlüğünü bir kez daha göstermiştir. Yardım, Avrupalılar için hektar başına 1.000 frank lakin Afrikalılar için sadece 500 Frank'tı. Afrikalı retçilere verilen yanıt bu ayrımın doğal olduğuydu. Onlara göre Afrikalılar anavatanlarına seyahat ve tatil masraflarına ihtiyaç duymuyorlar, ekmek yemiyorlar (daha çok nişastalı yumruları olan bir bitki cinsi olan eniam yiyorlar). Bunlar, birliğin kurulma nedenlerinden sadece bir kaçı olarak özetlenebilir. Bkz. **Joseph Ki-Zerbo, Tarih İfrikiya's-sevdâ', çev. Yusuf Şalab eş-Şam 2.Cilt, zaratsekafe yay Şam Damaşka 1994. s.899-901-906.**

¹⁵¹ J. K. Zerbo, a.g.e., s.899-901; M. Soro, a.g.t., s.25-27; Y. B. Toure, a.g.t., s.65.

¹⁵² J. Morell, a.g.e., s.45.

başlangıcı olarak görülmüştür.¹⁵³ Böylece AndréLatrille idaresi altında sömürge idaresi ile vatandaşlar ve çiftçiler arasındaki şartlar, kendi yönetiminde 1943-1944 arasındaki dönemde kötüden daha kötüye doğru devam etmiştir. Gerginlikler de artmıştır.

3. Andre Latrille'nin Mali ve Askeri Uygulamaları

Vali AndreLatrille'nin mali ve askeri yönetimi, Fildişi halkının iki dünya savaşına dahil olmasının bir sonucu olarak baskı, cinayet ve ölümlerin kol gezdiği kolonyal adaletsizliklerle doludur.Sömürgecinin keyfi uygulamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan olaylar, gerginlikler, protestolar ve halk hareketlerini arttırmıştır. Ayrıca sömürge hapishanelerinde yurttaşlara kötü muamele edilmesinin bir sonucu olarak zulümler somutlaşmıştır.Sonuç olarak hem erkeklere hem de kadınlara getirilen zorunlu çalışma,bu dönemde ücretsiz bir şekilde halka dayatılmıştır. Zulümler bu şekilde 1945'e kadar devam etmişLatrille'nin üçüncü yılında kırsaldaki kontrolü şiddete dönmüştür.¹⁵⁴

Latrille görevdeki üçüncü yılında işler daha da kötüleşti.Bu da Latrille idaresindeki mali ve askeri bölümü protestolarla karşı karşıya getirdi. Köylü, çiftçi veya bir elitin Fransa'nın Almanlara karşı yaptığı iki dünya savaşında askere alınmasının bir sonucu olarak devam eden gerginlik ve baskı halkın Fransızlardan nefret etmesine sebep oldu.Bu durum halkın Haziran 1945'te işçilerin dağınık bir toplu kaçış yapmalarına yol açtı.Kaynaklarda açıkça yazmasa da aday gösterilen işçiler işe alım merkezlerine getirilip kaçmamaları için boğazlarına ip geçirilmeye maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.¹⁵⁵ Görünüşe göre bu ifadenin bilim ve mantık dengesi içinde kabul edilmesi zor. Askere alma yoluyla savaşa katılım seçme özgürlüğü ile nasıl yapılabilir? Aynı zamanda, savaşa katılmaları ve zorunlu askerlikten kaçacaklarından korktukları için boyunlarındaki zincirler nasıl izah edilebilir. Yerli halk kendisine bunu özgürce yapmayı seçmiş olsaydı, bu nasıl mümkün olabilirdi?Ateş ve su tek bir kaba konulmadıkça, seçme özgürlüğü ve seçme zorunluluğu, aynı anda ve tek yürekte bir kişi için söz konusu olamaz.Böylece "evet" ve "hayır" aynı anda yerine getirilemez.Sonuç olarak, kaynakların açıklamaları,

¹⁵³ Y. B. Toure, a.g.t., s.65

¹⁵⁴ M. F. A. Bari-S. İ. Keerbadi, a.g.e., s.54.

¹⁵⁵ J. Morell, a.g.e., s.55.

vatandaşların zorunlu askerlikten kaçtığını kanıtlamaktadır.¹⁵⁶Bütün bunlar, şu ya da bu şekilde, askere-işe alımın seçim özgürlüğü olmadığını, aksine onlar için zorunlu olduğunu teyit etmektedir.

Bununla birlikte nadir de olsa gönüllü olarak kendisini askere-işe aldırان kişiler de olmuştur ancak onları zorla alınanlarla karşılaştırdınca, istisnai olduğunu söylemek yerinde olacaktır. İşe alma süreci Fildişi ve Afrika halkı için keskin nişancılardan oluşmaktaydı.1942'de askere-işe alımın bir kişi için kelimenin tam anlamıyla avlanma yeri olduğu söylenebilir.İşe alım merkezi idaresi yetkilileri insanları işe alım için kendi merkezlerine getirmeye çalışmıştır. Bu da onlarla vatandaşlar arasında çatışma ve direnişe yol açmış, işe alım departmanı personelinin bir kısmının ölümüne neden olmuştur. Çatışmaların nedeni askerlik ve zorla çalıştırma projesinin iptali talebi içindi. Zorunlu şekilde yapılması ülke gençlerinin bundan kaçışının çoğalmasına neden olmuştur. İnsanlar zorunlu askerlikten kaçmış, ayrıca doğum oranları da düşmüştür.¹⁵⁷

Fransızlar, Afrikalılara başıboş ücretlerle zorunlu çalıştırma ve zorunlu askerlik dayatmış, işçiye öngörülen zorunlu iş miktarının artması ve askere almak işçilerin hayatını daha da zorlaştırmıştır. Vatandaşların kendilerinin zorla askere almaya gösterdiği tepkiler nedeniyle, işe alım departmanı bu süreci durdurmak zorunda kalmıştır. Kamu İdaresi ise bu tasarrufa sahip yöneticileri işe alım projesinin amacına ulaşmada başarısız olduklarına karar vermiş ve bazılarını görevden almıştır.Kolonistlerin isteği üzerine diğer valiler de zorunlu askerlik olayından sonra görevlerinden alınmıştır.¹⁵⁸Bütün bunlar Fransız sömürgeciliğinin Fildişi Sahili ve aynı şekilde Batı Sudan'daki genel suçlarından olduğunu göstermektedir.

Zorunlu askerlik olayının şüphesiz Vali AndreLatrille'nin mali ve askeri idaresinin vatandaşlarla tekrar çatışmaya girmesine neden olmuş, aynı şekilde kadınlar sokakta ve ormanlarda çalışmaya zorlanmıştır.Uygulamaları halkın öfkesine sebep olmuş, buna ek olarak, ülke gençlerinin çoğu zorunlu askerliği reddetmek için kırsal

¹⁵⁶ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.899.

¹⁵⁷ J. Morell, **a.g.e.**, s.55-57.

¹⁵⁸ A. Tican-Lalam Gicera,**a.g.e.**, s.613; J. Morell, **a.g.e.**, s.56.

bölgelere, vadilere ve ormanlara kaçmıştır. Erkek sayısının az olması nedeniyle zorunlu çalıştırılan kadın sayısını artmıştır.

Kadınlar ve çocuklar için zorunlu çalıştırma temelde kaldırılmasına rağmen 1945'in başlarında Korhogo ve Ferkéssédougou'da, çok soğuk olan Ocak ayında tozlu bir atmosferde ve koruma görevlilerinin gözetiminde yollarda çalışan kadınlar (bebeklerini sırtlarında taşıyan) bulunmuştur. Komutanlar, erkek eksikliğinden, yönetmeliğe aykırı olarak kadınları zorla sokaklara göndermiştir.¹⁵⁹ Latrille'nin mali ve askeri yönetimi altında cereyan eden tüm bu olaylara göre, durum daha da kötüleşmiş ve vatandaşlar kendisinin idari döneminde en korkunç kolonyal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla Latrille döneminde, zorunlu çalıştırma projesinin yanı sıra vatandaşların şikâyetleri ve zorla çalıştırma ateşi altındaki çığlıkları da yaygın bir hal almıştır. Pratik anlamda, halk kitleleri sömürü çığlıkları boyunduruğu altında acı çekmiş, zorla çalıştırma, idare, tarım ve ormancılık alanlarında çalışan 15 binden fazla erkeğin kalıcı olarak işe alınması sağlanmıştır. Köyler külfetli miktarlarda hurma ve kauçuk yağı sağlamak zorundabırakılmıştır. Fildişi Sahili'nin Voltaikbölgesinden genç işçilerini kelimenin tam anlamıyla boşaltmak zorunda kalmıştır. Gençler tren ile Güney çiftliklerine doğru çatısı olmayan düz yataklı vagonların üzerine yığılarak götürülmüştür.¹⁶⁰

Bu bilgilere göre Latrille yönetimindeki zorunlu çalışma hacmi, Fildişi Sahili'ndeki Afrika Tarım Sendika başkanını sömürgeciliğe karşı güçlü bir savaşçı konumuna getirmiş ve sendika yönetimi ile çalışanlarından gelen tüm bu çaba ve gayretler, ülkedeki köylü çiftçilerin haklarını savunmadaki gücünü ve etkin rolünü göstermesini sağlamıştır. Bu da birliğin Fildişi topluluğu tarafından kabul görmesini ve ülkenin tüm bölgelerinde şehirler, köyler ve vadiler arasında hızla yayılmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler Latrille'i endişelendirmiş, dolayısıyla ticari diplomasi perdesinin ardında Afrika Tarım Sendikası yetkililerini değiştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla sendika yönetimine ticaret özgürlüğü sağlamış ve sendikayı mutlak özgürlükle

¹⁵⁹ J. Morell, **a.g.e.**, s.55-56.

¹⁶⁰ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.899.

yetkilendirmiştir. Bunun amacı, aptalca gösterilmemiş olsa bile, onların sömürge politikasına katılımlarını sağlamaya yönelikti ve onlar da vatandaşları savunmaya bırakmışlardı. Sendika artık ithal malzemeleri sipariş edebilmiş ve doğrudan teslim almaya başlamıştır. Ancak sendika kısa süre sonra saldırı aşamasına geçti.¹⁶¹

Sunulanlara bakıldığında Andre Latrille'nin sendika halkına sunduğu işin mükemmel bir şekilde başarılı olduğu ve aynı zamanda hayatlarının her alanında vatandaşların yanında durduğu ortaya çıkıyor. O kadar ki çiftçiler sendikanın varlığından buldukları rahatlık duygusuyla olumlu bir şaşkınlık yaşamıştır. Hoffuit-Boanet ve çiftçi arkadaşları, 1 Temmuz 1944 tarihleri arasında Abidjan kentindeki çıkarlarını savunmak için Afrikalı çiftçileri bir araya getiren sendikalar kurmaya başlamıştır. Fransızlar, vatandaşlar ve sendika üyeleri arasındaki başarı ve uyumu görünce, çalışmalarını ilerletmemek ve çiftçi-köylü-vatandaşları savunmasını engellemek için sendikaya saldırmaya başlamıştır. Sömürgeci bunu başaramayınca mesele Vali Latrille'den Fransız sömürge kamu idaresine geçmiştir. Bu yüzden Fransız Kurucu Meclisinde Fildişi halkını temsil etmeleri adına iki kişi için iki pozisyon önererek sendika üyelerinin zihinlerinin özgürlüğünü ve vicdanını satın almak üzere yeni bir adım dener. 22 Ağustos 1945'te, Fransız hükümeti, Fildişi Sahili'nden Paris'teki Fransız Kurucu Meclisi'ne biri beyazları, diğeri Afrikalıları temsil eden iki milletvekili gönderme teklifinde bulunmuştur. Vali, Fransızları temsil etmesi için Reste'yi, Fildişi Sahili halkından da Felix Boagnier'i atamıştır.¹⁶²

Tüm bu kolonyal kariyer cazibesine rağmen, Hewitt Buani sömürge karşıtı mücadele duruşundan vazgeçmemiştir. Aufuet Bouanet, Fransız hükümetinde birçok pozisyon üstlenmesine rağmen, Fransız hükümetinin Afrika ülkelerine özgürlüklerini verme talebinden vazgeçmemiştir.¹⁶³ Sendika başkanının kararlı tutumları, karakterlerinden kolay kolay vazgeçmeyen tavırları, zayıf çiftçilerin haklarını aramaya

¹⁶¹ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.901.

¹⁶² A. Toure, **a.g.e.** s.75; M. F. A. Bari, **a.g.e.**, s.54.

¹⁶³ A. Toure, **a.g.e.**, s.76.

devam etmelerini sağlamıştır. Bu da Latrille'nin sömürge idaresinden olmayan adalet talebinin bulunması ortaya çıkarmıştır.¹⁶⁴

Latrille döneminde köylü çiftçilerin haklarının ihlali, şehir-köy-kırsal ve vadilerdeki kontrolü sağlama ile sendikanın iki taraf arasında hak ve adalet arayışındaki konumu yanında zorunlu çalışmanın askıya alınması gibi hususlar yüzünden gergin geçmiştir. Bir yandan gösteri ve halk hareketleri bu dönemde de yasaklanmıştır. Latrille'nin mali ve askeri yönetiminde sömürgeci ayartma politikası ile devam etmiştir denilebilir. Bununla birlikte Fildişi Sahili, Batı Sudan ve Siyah Afrika'da devrimlerin patlak vermesine neden olan olayın Fildişi Sahili konferansı olduğu söylenebilir. Kaynaklara göre bu olay ülkedeki devrimlerin patlak vermesinin doğrudan nedeni, yani sömürgecinin bunu önlemek için inşa ettiği duvarı kıran olaydı. Ülkenin sömürgeleştirilme tarihinde bu olay Afrikalı zenci hareketinin bir liderinin "Afrika Afrikalılarındır" sloganıyla bir pankarta şahit olmuştur. Buradan da konferansın sonuçları özgürlük ve bağımsızlık çağrısına katkılar yaptığı söylenebilir.¹⁶⁵ Bu durum bağımsızlığa yol açan Fildişi Devrimi'nin patlak vermesinin doğrudan nedeni olarak kabul edilebilir. Öte yandan, bazı kaynaklar bu pankartı kaldıranın yakalandığı yazılmaktadır. Bu gösterilerin tüm komşu ülkelere yayıldığı hatırdan çıkarılmamalıdır. Bunun nedeni pankarttaki slogandır ve buna göre bazı kaynaklar bu devrimlerin ülkenin kuzeyinde başladığını yazmaktadır. Devrimin patlak vermesinin ülkenin kuzeyinde başladığını ve oradan da sınırlarının ötesine komşu ülkelere hızlı bir şekilde yayıldığını belirtmekte fayda var. Kanaatimizce bunun sırrı, ülkeyi Batı Sudan'ın beldelerinin çoğuna bağlayan stratejik konumundan kaynaklanmıştır. Devrimin diğer ülkelere yayılma sürecini de kolaylaştıran bir başka faktör de bölgedeki ilk grevin ülke topraklarında olmasıdır.

Batı Afrika'da, demiryolu işçilerinin ilk belgelenmiş grevi işçilerin, idari aygıtta daimi Avrupalı ve Afrikalı çalışanlara verilen savaş kârlarından dışlanmasının ardından

¹⁶⁴ Alexey Dutukkil, *en-Nizâmu'l-Kadîm, ve's-Sevratu'l-Fransiyye*, çev. Halil Külfet, 1. Baskı, el-Merkezuli't-Terceme yay, Kahire 2010, s.218.

¹⁶⁵ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.81-89.

Haziran 1918'de Fildişi Sahili'nde gerçekleşti.¹⁶⁶ Bu hakikat Fildişi Sahili'nin bir bakıma devrimler merkezi olmasına yol açmış ve tüm kulaklar Fildişi Shili'nden gelecek sese çevrilmiştir.Orada meydana gelen en ufak bir devrim doğrudan yayılır ve diğer ülkelere otomatik olarak ulaşırdı. Bu durum ülke topraklarının sömürgeciliğe karşı devrimler, savaş ve cihat ülkesi olduğu anlamı taşımaktadır.Savaşın ardından, yani 1946'da Fildişi Sahili gelişen bir ülke olmuştur.¹⁶⁷

Vatandaşlar, Fildişi ve Afrika seçkinleri Fransa'nın kendilerini sömürmesi için Avrupa sandalyelerine oturtulmak istendiği aşikârdı. Aslında memleket toprakları bir yanda direniş ve devrimler için arena, bir yandan da bu özgürlük ve bağımsızlık arayışında cihat ülkesine dönüşmüştür. Sonuç olarak ülke halkını günün sonuna, yani bağımsızlığa götüren son devrimler, Latrille'nin idari başkanlığı sırasında ülkenin kuzeyindeki bir kırsalda patlak vermeye başlamıştır denilebilir.Bu bilgiye dayanarak, devrimci yurttaş ve çiftçilerin sendika üyeleriyle birlikte özgürlük ve bağımsızlık talepleri ilkesinde geri adım atmadıklarını bir hakikattir.1945'in sonundan 1946 yılının başına kadar yaşananlar halk ileLatrille'nin mali ve askeri yönetimi arasında sürekli ve gergin ortam oluşturmıştır. Bir yandan Latrille yönetimini bu durumlar büyük bir güçlkle karşı karşıya bırakmakta, öte yandan devrimcilerin talepleri Latrille hükümeti tarafından kabul edilme ihtimalini arttırıyordu. Buna ek olarak Afrika Tarım Sendikası'nın rolü, sömürgeciliğe karşı gerçek mücadelede etkili ve güçlü bir durum ortaya çıkarmıştır.

4. Andre Latrille'nin Ticari Uygulamaları

Vali AndreLatrille, Valilik görevine atanmasının ardından, hâkimiyet ve kontrol için idare ofislerinde polise ve orduya güvendiğine yukarıda değinmiştik. Latrille'in idari dönemi, farklı başlıklar olarak adlandırılabilir.Buna ek olarak, mali ve askeri yönetimi, çiftçi ve köylülerin haklarını, Afrika Tarım Sendikası vasıtasıyla vatandaşların yanında sömürgeciliğe karşı savaşan HouphouetBoanet'in liderliğinde ortaya çıkmıştı.Ülke

¹⁶⁶ Leo Zelig, *es-Sirau't-Tabakî fi İfrikiyye, el-Mukavemetuve's-Sirâ*, çev. Muhammed Abdulkarim Ahmet, I. Baskı, elMinhal yay, Beyrut 2016, s.61-68.

¹⁶⁷ J. K. Zerbo, *a.g.e.*, s.897-898.

konferansında halk devrimlerinin patlak vermesine neden olan olay kesin olarak yasaklanmıştır. Böylece vatandaşlar ile Latrille idaresi arasındaki durum ve gerilimler onun yönetiminin üç yılına yayılmıştır.¹⁶⁸

Latrille aracılığıyla sömürgeciliğin amacı, ülkenin zenginliğini kurutmak yani baskıyı ve tam kontrolü artırmak ve ülke halkını köleleştirmektir.¹⁶⁹ Ülke riyasetindeki dördüncü yılından itibaren, 1946-1947 yılları arasında, uygulamalarını yoğunlaştırdı. Bütün bunlar Vali'nin askeri gücü benimsedikten sonra, ticari yönetiminde birkaç hususa odaklandığını göstermektedir. Bunlardan ilki, valiliği sırasında diğer Avrupalı şirketlere ticaretin kapılarını açmaktır.

Zikredilen dönemde sömürge devleti adına ekonomik sömürü sürecini yürüten şirketler, yurtdışına getirdiği devasa karları kurutmak ve bunları yalnızca sömürge devletinin yararına yeniden istihdam etmek için çalıştılar. Bunların hiçbirini asla bu ekonomik sömürden kaynaklanan alanlarda az gelişmişlik koşullarıyla mücadele etmek veya yaşam koşullarını iyileştirmek için tahsis etmediler. Ayrıca kakao ve kahve yetiştirme endüstrisine önem verildi. Bu da Latrille döneminde yükselen gelir hacminin artmasıyla birlikte ekonominin ve tarımsal zenginliğin gelişmesini sağlamıştır.¹⁷⁰ Hatta ekonominin Latrille'in valiliği döneminde tarım yoluyla gelişip iyileştiği söylenebilir.

Yine de Avrupa ve Afrika olmak üzere iki tarım türü değerlendirildiğinde, 1946'da listelenen 60 kakao çiftliğinden sadece belirli kakao çiftliklerinin 50 ila 1.000 hektarlık bir alana sahip olduğu görülecektir. Kahve tarlaları için 25 bin hektarlık bir alanda, 25 ila 2.500 hektar arasında bir alana sahip 150 çiftlik vardı. Mantıksal olarak bu da makineleşme için yeterli görülebilir. Böylece ülkeye 377 adet büyük ekipman getirilmiştir.¹⁷¹ Bütün bunlar, bir yandan Latrille'in tarım ve ekonomik alanda bu ticari yönetimdeki başarısını göstermektedir. Öte yandan zorunlu çalışma da devam etmiş, sendika, köylü çiftçilerin hakları ve vergilerin kaldırılması için özgürlük ve bağımsızlık

¹⁶⁸ İ. S. Mukallid, **a.g.e.**, s.565.

¹⁶⁹ A.el-Kahlotî, **a.g.e.**, s.10.

¹⁷⁰ İ. S. Mukallid, **a.g.e.**, s.586; K. I. Diezou, a.g.t., s.82-83; A. Tican-L. Gicera, **a.g.e.**, s.613.

¹⁷¹ K. I. Diezou, a.g.t., s.142.

talebiyle mücadelesini sürdürmüştür.¹⁷² Birliğin bu talebi, tüm vahşet, ciddiyet ve militarizmle sömürge hükümetinin ona her yönüyle tüm açıklığı ile saldırmasına neden olmuştur.

Tüm bu sömürge saldırıları, Afrika Tarım Birliği'nin André Latrille liderliğindeki sömürge hükümetine karşı çıkmak için güçlerinin bir araya gelmesi için başka bir örgüt kurulması gerektiği kanaatine varmıştır. Bu ise Latrille yönetiminin karşılaşacağı en büyük sorunlardan biri olmuştur. Bu sorun 1946 yılında Afrika Demokratik Toplum Partisi'nin kurulması ile somutlaşmıştır. Tüm kaynaklar bu partinin, sömürgecilğe muhalefet eden büyük gücü temsil etmesi dolayısıyla sömürgecilik üzerinde büyük bir tehdit oluşturduğu konusunda müttefiktir. Afrika Çiftçiler Birliği, Fildişi Sahili'nde, sömürgecilğe karşı en güçlü muhalefet haline gelmiştir. Birliğin oluşturulması amacıyla toplantı yeri ve zamanı seçmek gerekmiş, bu amaçla Afrika siyasi örgütleri, 800 küsur kişi arasından Afrikalı seçkin ve politikacılar bir araya gelmiştir.¹⁷³ Afrikalı seçkin ve politikacıların çoğu, bu partiyi kurmak ve bir başkan seçmek için Bamako Konferansı'nda bir araya gelmiştir. Ekim 1946'da, Fransız sömürge ülkelerinden 800'den fazla Afrikalı delegasyon, Fransız sömürgecilğine karşı güçlü ve birleşik bir mücadele cephesi oluşturmak için Macaua'da Nijer nehri kıyısında bir araya geldi. Bunlardan birisi de 'Afrika Demokratik Partisi' oldu. Konferansa Dahomey'den HouphouetBoanet, Lamine Gay, Senghor ve Abethi, Sudan'dan Fili DaboSiouko, Gine'den YassinDiallo, Ekvator Afrika'dan FelixChikaya ve GabrielDabrosy katılmıştır.¹⁷⁴

HovewitBoanet'in Afrika Tarım Sendikası'nda Fildişi halkını ve Afrikalıları sömürgecilik ateşine karşı savunmada oynadığı etkin rol göz önüne alındığında, sömürgecilik karşısında cesaretini, korkusuzluğunu, savaşa ve ideolojiye olan inancını ortaya koyduğu söylenebilir. Onun Fransızlara karşı açık sözlülüğü, kitleler nezdinde konuşma sırasındaki hitabeti ve karizmatik kişiliğini de bu durum ispat etmiştir. Tüm

¹⁷² J. Morell, **a.g.e.**, s.181.

¹⁷³ Y. B. Toure, **a.g.t.**, s.65.

¹⁷⁴ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.903.

bunlara dayanarak Afrika Demokratik Partisi'ne başkanlık etmek üzere atanmıştır. Felix Houphouet-Boigny, Afrika Demokratik Partisi'nin başkanı olarak atanmasından sonraki ilk icraatı partinin üye ülkelerde şubelerinin olması ve birleşik bir şekilde çalışması gerektiğini şart koşmuştur.¹⁷⁵

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Afrikalı siyasetçi ve seçkinlerin bağımsızlık ve özgürlüğe doğru önemli bir adım attıkları söylenebilir. Ayrıca bir yandan sömürgecilğe karşı çıkmak üzere tüm ciddiyetle, askeri ve politik olarak birbirleriyle uyum içinde çalıştıkları görülmüştür. Öte yandan bu toplantı, 800'den fazla Afrikalı'nın katıldığı konferansın büyüklüğünü de göstermektedir. Bu bedeli ne olursa olsun Afrika halkının sömürgecilğe direnmeye hazır olduklarını teyit etmektedir. Bamako konferansı katılım bakımından çağdaşı toplantılara göre evrensel bir toplantı hüviyeti taşımaktadır. Sonuç olarak bu parti tüm sömürgelerde Fransız sömürgeciliği için bir tehlike oluşturmıştır. Latrille'in valiliğinin dört yıl sonrasında, Afrika Tarım Birliği yanında kendisine karşı çıkan en büyük muhalefet partisi olduğu söylenebilir. Houphouet-Boigny, Afrika Demokratik Meclisi başkanlığını üstlendikten sonraki ilk eylemi, Paris'teki Kurucu Meclis'te yaptığı iki konuşma ile zorunlu çalışmanın kaldırılmasını talep etmesi olmuştur.

Houphouet-Boigny tüm Batı Afrika'da o güne kadar resmi düzenlemelerle devam ettirilen zorunlu çalışmanın engellemesinin uzun yıllar sonra kabul edilebilir olduğuna inanmıştır. Houphouet-Boigny Kurucu Meclis'e hitaben şunları söylemiştir: “*Yollarda kamçı taşıyan muhafızların önünde, ağaç diken ve kesen binlercesine inleyen, evlerinden ve topraklarından sökülenlerin savunucusu olduğum kişi olarak acıyı tasvir etmek için doğru kelimeyi bulamadığından pişmanlık duyuyorum.*” Bunların çoğu zorla çalıştırma olan gizli köleliği ortadan kaldırmak için yıllardır yapılan arayışlardan sadece biriydi.¹⁷⁶ Felix Houphouet-Boigny, Kurucu Meclis'e zorunlu çalışmayı durdurması için

¹⁷⁵ Y. B. Toure, a.g.t., s.65.

¹⁷⁶ J. K. Zerbo, a.g.e., s.901; J. Morell, a.g.e., s.54.

seslenmiş¹⁷⁷ ve sözlerine şöyle devam etmiştir: "*İnsan ve vatandaşlık haklarının ilanından 150 ve köleliğin kaldırılmasından 100 yıl sonra, yerlilerden hiç kimse bu köleliği anlayamaz ve kabul edemez*". Felix Houphouet-Boage, yerli halka yönelik vergi skandalını kınamıştır. Bu vergi, Fildişi Sahili'nde 57 milyon civarında dönerken, gelir vergisi 15 milyon, ticari kazanç üzerinden alınan vergi 27 milyon, maaş vergisi beş milyon ve ağaç kesme vergisi iki milyonyani toplam 49 milyon oluyordu. Afrika Tarım Sendikası başkanı da konuşmasında lobiciler konusuna değinerek şunları söylemiştir: "*Aşırı sefalet içinde yaşayan bir "lobiistin iki ya da üç yüz frank ödemesini talep etmek haksızlıktır, oysa ülkedeki en zengin kişi vergi olarak sadece iki yüz frank ödüyor ve sadece mahsulünün onda birini beyan ediyor*".¹⁷⁸

General de Gaulle, Afrikalılara Afrika'daki tüm Fransız kolonilerinde zorla çalıştırmayı sona erdirmeye sözü vermiş ancak bu söz yerine getirilmemiştir. Felix Houphouet-Boignetise Fildişili bir siyasi vatandaşın 1946'da Fransız Ulusal Meclisi'ne zorunlu çalışmayı kaldıran bir yasa tasarısı sunması sonrasında kaldırılmıştır. Ulusal Meclis tarafından kabul edildikten sonra, resmi olarak 04 Kasım 1946 tarihinde Afrika'daki tüm Fransız kolonilerinde zorunlu çalıştırmanın sona erdiğini ilan edilmiştir. Kanun ancak isyan ve baskı olaylarının ardından kademeli olarak yürürlüğe girmiştir. Afrika Topluluğu Partisinin lideri Hovewit Bochner'ın konuşması,

¹⁷⁷ Sunulanlara dayanarak Felix Houphouet-Boany'nin zorunlu çalışmaya son verilmesi ve kalıcı bir moratoryumun yanı sıra vergi yasağı çağrısı yaptığı konuşması ile sömürgeciliğe saldırmış ve suçlamalarda bulunmuştur. Bu konuşma Fransız Sudan'daki tüm Fransız kolonilerinde zorla ve barbarca eylemi yasaklayan bir Fransız kararnamesiyle sonuçlanmıştır. Bu mesele onu bir yandan tüm Batı Sudan'da ünlü yapmıştır. Sonuç olarak Fildişi Sahili'ne zorla çalıştırmanın kaldırıldığı haberi duyunca, Müslüman kuzey halkı kendisine teşekkür etmiş ülkenin kuzeyinde kurulan partisini desteklemişlerdi. Dini yönelimli güneyli Hristiyan olmasına rağmen o, devlet başkanı olarak seçilmiş ve kuzeyli Müslüman evlatları Seko Sanogo'dan ayrılmıştır. Bu durum üzerine Seko Sanogo'nun şunları söylediğini söylenmektedir: "Hristiyan güneylinin oğlunu seçtiniz ve kuzeyli Müslüman oğlunuzu terk ettiniz. Ne kadar sürerse sürsün pişman olacaksınız". Seko'nun 1993'ten sonra yaşananlarda ne kadar haklı olduğu görülmüştür. Bkz. M'Baye Gueye, Albert Adu Boahen, "el-Mübaderet ve el-Mukâvamatü'l-İfrikiyye fi Garb İfrikiya" Tarih Afrikiyâ el-Âmm, C.VII, **Unesco**, (1990), s.127-130; J. Morell, **a.g.e.**, s.56 vd.

¹⁷⁸ J. Morell, **a.g.e.**, s.56-57.

onu sömürgeciliğe direnenlerin Afrika mücadelesinin tarihine mal etmiştir.İsmi tüm Afrika ülkelerine, özellikle de kırsal kesimlere ve Fildişi Sahili vadilerine kadar yayılmıştır.¹⁷⁹

Bu konuşma şüphesiz zencilerin gönlünde yer edinmesine katkı yapmıştır.Ayrıca kendi popülaritesi tüm Fransız kolonilerinde arttığı gibi, zorunlu çalışmanın kurtarıcısı ve feshinin mimarı olarak kabul edilmiştir.Bu kazanım ülkenin kuzeyindeki insanların onu Kuzey'in evlatlarından biri olarak görmesini sağlamıştır.Tüm bunlara binaen, sözleri Fildişi halkı ve Afrikalılar tarafından değerli ve kıymetli hale geldi ve karar verdiği her şey ülke çapında tereddüt etmeden uygulandı.Bu kararlar, Afrika Demokrat Partisi Genel Başkanı sıfatıyla ülke sınırları dışında da etkili olmuştur. Bu noktada Fransa'nın korkusunun başladığı söylenebilir. Vali Latrille, yönetim gücü ile partiyi ortadan kaldırmak istemiştir.

Fransa, partinin Afrikalıları Fransa'dan tam olarak ayıracağını partiyi şiddet kullanarak dağıtmaya çalıştı. Turchville, Bawafly ve Debmekro mahallelerinde yaşanan olaylarda yaralı ve ölenler vardı.¹⁸⁰ Aslında Vali Latrille ile parti lideri arasında yeni bir savaş başlamıştır. Bu muaraza devrimci vatandaşlarla beraber Demokrat Parti ile sömürgecilik arasında devam etmiştir.Bu Latrille'nin ticari yönetiminde bile etkinliğini en fazla orduya yoğunlaştırmasına neden olmuştur.

Latrille döneminde başlayan bir başka olay da Valiliğinin beşinci yılının başlangıcın suikast girişimleri olmuştur. Latrille, Afrika Demokrat Parti yetkililerine karşı Fransa hükümeti aracılığıyla yürüttüğü tüm barbarca operasyonlara rağmen vatandaşlar ilkelerinden vazgeçmedi. Aksine liderleri aracılığıyla onları daha etkili hale getirdi.Latrille hükümetine muhalefeti, vatan mücadelesi ve tavizsizliği nedeniyle Felix Houphouet-Boehne'nin öldürülmesinden başka bir çözüm görmemiştir. 27 Ocak 1946 günü sömürge yöneticileri Hovewit Boni'yi tutuklamaya çalışmıştır.Dembakoru bölümünün komutanı, karargahının önünde toplanan göstericileri vurma emri vermiş, bir dizi Avrupalı'nın düzenli güçlerin yanında ateş etmiş ve Paris'in Demokratik Meclis'in

¹⁷⁹ T. Ali, a.g.t., s.74; J. Morell, **a.g.e.**, s.57; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.901.

¹⁸⁰ Y. B. Toure, a.g.t., s.66.

toplantılarını yapmasını engellemeye çalışmıştır. Olayların araştırılması amacıyla Mosqua, bir parlamento araştırma komisyonu olan Damas Komisyonu'na mektup yazmıştır. Ancak komite üyeleri arasındaki anlaşmazlık nedeniyle bu rapor hiçbir zaman gündeme alınmadı.¹⁸¹

Hovewit-Boani suikastı ve vatandaşların devam eden saldırıları, Tresville'de çatışmalara ve vatandaşların vurulmasına neden oldu. Devrimcilerin tepkileri Latrille'e doğru yoğunlaştı. O, işleri sakinleştirememiş nihayetinde Fransa kendisini Vali Oswald Durand'ın yerine geçmek üzere Paris'e davet etmiştir. Böylece Vali Latrille, 20 Mayıs 1947'de anavatanına hareket için Fildişi Sahili'nden ayrılmıştır.

5. Fildişi Sahili'nde AndreLatrille Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler

Latrille'nin idari döneminde insan ticareti teamülü gerçeği niteliksel olarak öncüllerinden farklıdır. Çünkü döneminde halk hareketlerinin patlaması koşullar açısından farklı bir durum ortaya çıkarmıştır. Afrika Fildişi elitinin ortaya çıkması ve mücadeleye liderlik etme şevki, komşu ülkelerdeki destekçileri ile Sendika ve Afrika Demokratik Toplum Partisi'nin rolüne göre de bu dönem farklı bir dönemdir. Tüm bu faktörler Latrille dönemini özel bir karakteristiğe sahip kılıp dönemindeki insan ticaretini şu ya da bu şekilde etkilemiştir. Bu da bu iğrenç ticaret olgusunu, sanki valiliği sırasında yokmuş gibi büyük ölçüde ortadan kaldıran bir durumdur.

Köle ticaretinin AndreLatrille döneminde gizli olmasına rağmen, devam ettiğini belirtmekte fayda vardır. Asene, Thiasali ve Grand Lahu kıyılarında insan ticareti yapan Fransız gemileri, gidiş-geliş yolculuklarında aktifti. Bunun nedeni, Fransız sömürgecileri tarafından yapılan ticaretin Fransa devleti için önemli bir gelir kaynağı olarak görülmesidir. Bu nedenle yasaklanmasına rağmen bu ticareti yapılmaya devam etmiştir. Fransa'nın sömürge yöneticileri ve İngiltere aracılığıyla Bendamah ve Sunsandanehri çevresinde ve bölgede kaleler inşa etmeye devam etmiş ve bu bölgelerden sürekli olarak

¹⁸¹ F. Avâmir-Ş. Mesad, a.g.t., s.36.

insanları satmayı sürdürmüştür.¹⁸²Buna ek olarak tarihçiler İngiltere'yi de insan ticareti sürecini idare etmede samimi olmamakla ve insanlık adına suçlar işlediğini ifade etmektedir.Belki de İngiltere'nin kölelere karşı mücadelesinin sırrı insanlık sevgisinden ve de kahverengi insanlara iyilik yapma iddiasından kaynaklanmıyordu. Ancak İngiltere bu işi tamamen ticari gerekçelerle yapmıştır. Köle ticareti ortadan kalkmadan Avrupa ile Afrika arasında normal bir ticari faaliyete başlamak mümkün değildi.Çünkü bu sıradan ticaretten daha kolay ve kârı daha boldu. Bu nedenle köleliği ortadan kaldırmak ve yerini normal ticarete bırakmak için İngiltere önderliğindeki tüm ülkelerin el ele vermesi gerekiyordu. İngiltere ayrıca kölelikle mücadele sürecini diğer ülkelerin gemilerini teftiş etmek ve denizlere liderliğini dayatmak için bir araç olarak kullanmıştır. Kölelik altında ve bu iğrenç ticaretle savaşan İngilizler bu sayede Afrika nehirlerine girebildiler ve yerel lider ve şeflerle anlaşmalar imzaladılar. Köleliği ortadan kaldırma kisvesi altında Batı Afrika'nın diğer bölgelerine korumalarını dayattılar.¹⁸³

Fransa ve Latrille'in gözünde köle ticareti sömürge sürecinden ayrı değildir. Aksine ikisi de diğerinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüş aynı madalyonun iki yüzünü oluşturmuşlardı. Afrikalıların avlanması ve köleleştirilmesini kolaylaştırmak için Fransız donanması Asene bölgesinde kurulmuştur.¹⁸⁴ Bütün bunlar insan ticareti sömürgeciliğin ve köle işinin bir parçası olduğu teyit edilmektedir. Bunlardan biri ne zaman yasaklansa, zorla çalıştırmada olduğu gibi, yasağına rağmen devam etmiştir. Koloni ülkelerinin insan ticaretini engelleme konusunda ne ciddi ne de samimi olduklarını ve bazı müşterileriyle insan ticaretiyle uğraştıklarını da belirtmek gerekir. Bu da köle ticaretinin sürekliliğini teyit etmektedir.

Tarihçi Jacques Morris çalışmasında; "Yerli halk, liderlerini beyaz çiftlik sahiplerine satmakla suçladı. Beyazlar, liderlerle işbirliği içinde düzeni yeni bir biçimde yeniden kurmak için köleliği kaldırdı diye fısıldamaya başladılar."¹⁸⁵ Demektedir.

¹⁸² S. Kerime-M. Suat, a.g.t., s.41-42.

¹⁸³ Abdullah Abdurrezzak İbrahim, Şevkî Cemal, **Dirasetun fi-Terihî Garbî İfrikiyyâ, el-Hadis ve'l-Mu'asır**, Mektebu Filistin li'lKutub yay, Kahire 1998, s.30.

¹⁸⁴ Y. B. Toure, a.g.t., s.65.

¹⁸⁵ J. Morell, a.g.e., s.55.

Gösterilenlere dayanarak AndréLatrille dönemine kadar, sömürgeci müşteriler insanları Avrupalılara gizlice satmış,öyle ya da böyle, insan ticaretinin, yasaklanmasına rağmen, bir yandan gizlice devam ettirilmiştir. Bütün bunlar, bu kötü niyetli ticari faaliyetin, yasaklanma ve engellenmeyle beraber zorla çalıştırma ile birlikte devam ettiğini göstermektedir.W. A P. Dibois¹⁸⁶ "Amerika kıyılarına sağ salim gelen köleler 15 milyon kişidir" demektedir.Sağ salim gelen her 1 kişi yanında 4 kişinin yolda öldüğü anlamına gelmektedir ki bunun da toplamı da 60 milyon olduğu yahmin edilmektedir.Buna doğru ticareti de eklendiğinde, yani toplamda yaklaşık 90-100 milyon kişi bu ticarete kullanılmış veya hayatını kaybetmiştir.Bu masum insanların karşılaştıkları emsalsiz taciz ve zulüm ise ayrıca üzerinde durulması gereken acı hatıralarla doludur,Onlara yapılan muamele, hayvan sürülerineyapılandan daha kötüydü.¹⁸⁷ Vali Latrille'nin valiliği sırasında insan kaçakçılığı sürecinin Grand Bassam'ın yanı sıra Asseni ve Grand La Ho kıyılarındaki Fransız insan ticaret merkezlerinde gizli bir ormanda devam ettirilmiştir.

İ. OSWALDE DURAND DÖNEMİ (20 Mayıs 1947-29 Ocak 1948) DÖNEMİ

1. Doğumu,Tahsili, Meslek Hayatı ve Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali

DurandOswald, 9 Şubat 1888'de Montady şehrinde Fransız bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. DurandOswald ailesi mütevazı bir sınıfa mensuptu. DurandOswald 18 Şubat 1982'de 94 yaşında Paris'te öldüAraştırmalarımız sırasında Oswald'ın eğitim hayatı hakkında herhangi bir bilgiye tesadüf edemedik. Durand Oswald bir etnograf olarak 1932'de sömürge fahri yöneticisi olarak atanmıştır.Ayrıca Fransız Denizaşırı Sömürge Bilimleri Akademisi üyesi olarak görev yapmıştır. O Senegal'i yönetmiş ve 1945-1946 arasındaki dönemde başkenti Senegal olan Batı Fransız Sudan kolonilerinin genel valiliği yapmıştır.20 Mayıs 1947'de Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atanmış ve buradaki görevinde 29 Ocak 1948'e kadar

¹⁸⁶ J. Ki-Zerbo, **a.g.e.**, s.54.

¹⁸⁷ Y. B. Toure, **a.g.t.**, s.54.

bulunmuştur. Böylece Fransız sömürge döneminde Fildişi Sahili'ni yöneten sömürgeci valilerinden biri olmuştur. 1948 yılında ise Denizaşırı Bilimler Akademisi üyeliğine seçilmiştir.¹⁸⁸

Vali Oswald Durand ülke yönetimine daha gergin koşullar altında sömürgecilik için gelmiştir. Burada işi daha da zorlaştıran ve önemli kılan, ülke halkına karşı başlatılan fitneden dolayı ülkeyi terk eden Andre Latrille'nin yerine gelmiş olmasıdır. Fransız hükümeti, Abengoro'da meydana gelen kanlı çatışma nedeniyle 1947 yılında Latrille'yi geri çağırması ve yerine Vali Durand'ı atamıştır.¹⁸⁹

Daha önce Latrille'nin Afrika Demokratik Toplum Partisi'ni ortadan kaldırmaya ve başkanına suikast düzenlemeye çalıştığına ama bunu başaramadığına değinmiştik. Bu nazik ortamda Vali Durand, Fildişi Sahili'ne vali olarak atanmıştır. Kaynaklar ülkenin idari başkanlığına atandıktan sonra durumu incelediğini ve buna göre çalışma programını belirlediğini vurgulamaktadır. O idareye başladığı ilk eylem, orduyu güçlendirme, gücünü pekiştirme ve daha geniş ölçekte yeniden yapılandırma sürecini başlatmak olmuştur. Bunu başardıktan sonracasuslarını şehirlerde ve kırsalda bulunmaları için göndermiş, böylece kakao ve kahve tarlalarında de kontrol etmeyi düşünmüştür. Bu nedenle Durand, idaresi döneminde tarımsal faaliyete de odaklanmış ve sömürge devletin çıkarlarının gereksinimlerine dayalı olarak ticari pazarlarını daha kapsamlı bir şekilde genişletmiştir. Fransız çıkarları, özellikle Fransa topraklarında bu malzemelerin kıtlığı hissedildiğinden, hem Fransız ürünlerine Pazar hem de Fransız sanayisinin gelişimi için hammadde elde etmeye yoğunlaşmıştır.¹⁹⁰

Vali, bu eylemleri gerçekleştirdikten sonra Demokratik Toplum Partisi'ni ortadan kaldırmaya ve liderini tutuklama projesini uygulamaya başvurmuş, bu amaca ulaşmak için bir eylem planı hazırlamıştır. Buna göre, tüm halk meclisi alanlarının önüne casuslar

¹⁸⁸ https://data.bnf.fr/fr/11990787/oswald_durand/ (11.11.2020).

¹⁸⁹ F. Avâmir-Ş. Mus'ad, a.g.t., s.54; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.855.

¹⁹⁰ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.104; P. Kipre, **a.g.e.**, s.71; S. Kerime-M. Suat, a.g.t., s.64.

göndermiştir.Böylece Vali Durand, Fildişi seçkinler, köylü çiftçiler ve ulusal mücadele hareketlerini harekete geçiren devrimcilerle karşı karşıya gelmiştir.¹⁹¹

2. OswaldDurand'ın Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali ve Askeri Uygulamaları

Oswald Durand  lke meydanlarındaki halk toplantılarını ortadan kaldırma girişiminin bir sonucu olarak devrimci yurttaşlara yönelik şiddet ve baskısını yo unla tırmı tır.Durand'ın adamları ile devrimciler arasında çarpışma meydana gelmiş, sonuç olarak üzerlerine ateş açılan    kişi ölmüştür.¹⁹² Bu i leri daha da k t le tirmi , onlara gerçek mermi sıkmanın ölümcül bir suç olması dikkate alınmamıştır.¹⁹³Durand yönetimi tüm barbarca baskılarla birlikte bu olgularla karşı karşıya kaldı. Bu nedenle bazı araştırmacılar Durand'unLatrille'den daha baskıcı olduğunu söylemektedir.Bu kötü muamele, Fildişi Sahili'ndeki Afrika Tarım Birliği'nin vatandaşların haklarını savunmak için siyasi alana daha çok ba vurmasına, ekonomik olarak daha etkileşimli olmasına yol açmıştır.Başlangıçta sendikaların talepleri ekonomik ve sosyal nitelikteydi.Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra, ekonomik ve sosyal istekler ile siyasi beklentiler arasındaki ilişki güçlenmiştir.¹⁹⁴

Başlangıçta tarım birliği mücadelesini köylü çiftçilerin haklarını savunmaya ve zorunlu çalışmanın kaldırılmasını talep etmeye odaklanmış, ancak bu olaydan sonra sömürgeci hükümete karşı dayanışma ve saf birliği çağrısında bulunan konuşmalar yapılmaya ba lanmı tır. Bu dönem bir nevi doğrudan siyasi çatışmaya girildi ini göstermektedir. Halkın sömürge saldırganlığı karşısında sürekli mücadele etmesi yoğun bir baskıya yol açmış, bu da sömürgecinin bazı istisnai kanunların kaldırılmasında ve

¹⁹¹ A. el-Azab Musa, Karn er-Ra'bu'l-İfrikî, S 29-30.

¹⁹² .

¹⁹³  l mc l bir mesele olmanın yanı sıra, bu devrim vatandaşları, başkanları Felix Hoyt-Boanet'in konuşmasını dinlemek için çeşitli şehirlerin meydanları önünde toplanmalıydı. Bu konuşmalar devrimin kaderini devam ettirmek için manevi g   veriyordu. Bu, sömürgecinin onlar için bir bomba olarak gördüğü şeydir ve bu, sömürgecinin, bedeli ne olursa olsun bu toplanmaları önlemesini sağladı. Çünkü ona göre amaç, bir yandan bu aracı haklı çıkarırken, diğer yandan bu olayı bazı tarihçiler Latrille dönemine kadar takip etmekte, bazıları ise Vali Durand (Oswald) dönemine atıfta bulunmaktadır. Araştırmacı, ikincisinin rvyetini seçmiştir ve bu, araştırmacının görüşüne göre ona atıfta bulunmak önemlidir.Bkz. J. Morell, a.g.e., s.40 vd.

¹⁹⁴A. b. Tican b. Lalam Gicera,a.g.e., s.621-622.

sendika bloklarına izin verilmesi noktasında geri adam atmasına neden olmuştur. 1948 yılı, kolonyal zorunlu çalıştırma sisteminin kaldırılması ve Afrikalılara siyasi partiler ve sendika kurma hakkı verilmesi gibi bazı istisnai kanunların yürürlüğe girmesi, ulusal mahkemelerin ceza davasına bakma hakkına ek olarak, davalar Fransız yasalarına göre yürütülmesine tanık olunmuştur. Kolonilerde siyasi partiler kurulmuştur. Bunlardan en önemlisi Fildişi Sahili Demokratik Partisi olmuştur.¹⁹⁵ Sömürgecilerin düşüncesine göre bu politika, eğitilmiş elitin sömürge tarafına katılmak için muhalefetten vazgeçmesine neden olacaktı ancak işler tamamen tersini göstermiştir. Halk sömürgecilığe karşı süper güç oluşturmak ve ülke arenasında birlikte çalışmak için başka siyasi partiler ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde Afrika'da yasal olan ve olmayan yüzlerce parti ortaya çıkmıştır.¹⁹⁶

Ülke sahnesine çıkan bu partilerin bazıları ve liderleri şunlardır

1) Afrika Toplum Partisi (PDCI-BKA): En önemli isimleri: HovewitBuani, AugusteDenise, Ladji Sidibé, Philippe Yace, Gabriel Dadie, Jacque Aka, Konan Kanga, Jean-Baptiste Mockey, LadjiSidibe, Joseph Anema, CoffiGadeau, Séri Kore, Jean Delafosse, MathieuEkra.

2) İlerici Parti (P.P.C.I): Önde gelen kişilikleri: KouaméBinzème ve KacouAoulou'dur. Kadın siyasi aktivistlerden de Marguerite Sacoura, A NimarieRggi/Anne-Marie Rggi, OuegninGeorgette ve Marie Curie/MarieKoré sayılabilir.

3) Sosyalist Parti (S.F.I.O): En önemli karakteri: AdrienDignanBailly'dir.

4) Hür Bağımsız Parti: En dikkat çekici karakterleri arasında: VamiDoumouya ve SekouSnogo / SékouSanogo gelmektedir.¹⁹⁷

Fildişi Halkının Direniş Grupları: Fildişi Sahili'nde başkanlarıyla tanınan direniş figürlerinin en önemlileri SamoriTouré, NanaAkafouBoularé, Ya Dje veZokouGbeuli gelmektedir¹⁹⁸

¹⁹⁵ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.60.

¹⁹⁶ J. D. Fage- Terihu, **a.g.e.**, s.402; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.855.

¹⁹⁷ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.61-62, 160-161; J. Morell, **a.g.e.**, s.45.

Fransız Ulusal Meclisi: Daniel OuezzinCoulibaly, SékouSanogo, Philippe Kaboré Zinda. Fransız Senatosundaki Seçilmiş Temsilciler: Lesélusausénatfrançais, MamadouCoulibaly, EtienneDjaument, Victor BiakaBoda, AugustinDjessouLoubou.

Önde gelen şahsiyetler arasında WenzinCoulibaly¹⁹⁹ve kaynakların bahsettiği diğer elit ve parti sahipleri yer almaktadır. Fildişi Sahili'nde ve diğer Kara Afrika'da ortaya çıkan bu siyasi partiler, milli mücadele bayrağını taşımada önemli ve doğrudan bir role sahipti. Ama doğrudan eylemde bulunulan sahada mücadelenin yükünü taşıyan özel araç, siyasi partilerdi.²⁰⁰ Bazıları resmi olmasa da, hepsi Fildişi eliti ve devrimcilerle beraber ulusal mücadelenin kahramanlarının yanında bulunmuştur. Kaynakların farklılık göstermediği şey ise bunların kurtuluş, özgürlük ve bağımsızlık hakkındaki aktif rolleridir.²⁰¹

OswaldDurand hükümeti, bu parti ve liderlerinin, sömürgecilğe karşı vatandaşları ikna etme ve etkileme yeteneklerini gördüğündesömürgeci için iyi sonuçlar doğurmayacağını da farketmişti. Vali Durand'ın başını belaya sokan da buydu. Parti muhalefeti özgürlük ve bağımsızlık talep etmeye devam ederken, suikastların devam etmesi ve halk toplantılarının ortadan kaldırılmasıyla askeri güç politikası ve gözetim yoğunluğunu kullanmaya başladı. Böylece Vali Durand'a nispetle idaresi sırasında koşullar ve gerginlikler daha da kötüleşmeye başladı.

Vali OswaldDurand milli mücadelenin gergin şartlarına ve Fildişi meydanlarında devam eden halk öfkesinin bitirilmesi için orduyu göndermiştir. Aynı zamanda, mali ve askeri yönetimi ile suikast sürecinde seleflerinin modelini de takip etti.²⁰² Durand'ındefalarcaHouphouet-Boigny'ye suikast girişiminde bulunduğu bilinmektedir.²⁰³ Onun askeri ve mali idaresinin, Fildişi Sahili'ndeki Afrika Toplum Partisi üyelerinin tutuklanmasına odaklanmış ama bu konuda başarılı olamamıştır. Pek çok tutuklamanın olması kolonyalizme karşı safları birleştirmekten başka işe

¹⁹⁸ P. Kipre, **a.g.e.**, s.61-70.

¹⁹⁹ A. T. L. Gicera,**a.g.e.**, s.621-622.

²⁰⁰ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.855.

²⁰¹ J. N. Loucou,**a.g.e.**, s.61-62.

²⁰² J. Morell, **a.g.e.**, s.40.

²⁰³ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.40.

yaramamıştır. Bu birliği sağlamak için ülkede partinin bir şubesi kurulmuş ve buna "Fildişi Demokratik Toplum Partisi" anlamına gelen P.D.C.I adı verilmiştir.²⁰⁴

İki partinin kuruluşu bir yandan sömürgecilikle yüzleşme sürecine siyasi hazırlığın ne kadar güçlü olduğunu, diğer yandan da özgürlük ve bağımsızlık taleplerinin devamlılığında devrimci yurttaşlar ve eğitimli Fildişi seçkinlerindeki desteğini göstermesi açısından önemli bir gelişme olmuştur. Vali Durand'ın mali ve askeri yönetim otoritesi devrimcilerin taleplerini reddederken, devrimci faaliyetleri engelleme süreci de devam etmiştir. Daha ziyade 1947'de yeniden başlayan yollar projesinde vatandaşları çalışmaya götürmüştür. Kaynakların aktardığı husus araştırmacı Allen tarafından şu sözlerle ifade edilmiştir: *"Fildişi Sahili kolonisindeki yol ağı 1947 ile 1958 arasında büyüdü. Uzunluğu 10.900 km'den 25.218 km'ye yükseldi. Ancak ağı iyileştirmedeki bu ilerlemeye rağmen, yeni trafiğe sahip bir yola geçişin son aşaması olan asfalta verilen pay her yıl düşük kaldı. Bu, ilk 10 yıldaki 50 km'lik mesafenin 12 katı idi."*²⁰⁵ Vali Oswald Durand'ın askeri ve mali idaredeki çalışmaları yanı sıra gergin durum tarım alanında çalışmaya da özen göstermiştir. Mali ve askeri yönetimi, özellikle Afrika Demokratik Toplum Partisi'nin (RDA) şubesi olan Fildişi Sahili Demokratik Toplum Partisi'nin (PDCL) kurulmasından sonra, Fildişi seçkinleriyle genişleyen halk devrimleri krizinden dolayı acı çekmeye devam etmiştir. Tüm bunlar dengenin bağımsızlığa doğru kaymasına neden olmuştur.

3. Vali Oswald Durand'ın Ticari Uygulamaları, İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler

Yukarıda da değinildiği üzere Oswald Durand'ın askeri ve mali yönetimi, devrimci gerilimlerden zarar görmüştür. Ayrıca RCD'nin Fildişi topluluğu ve köylü çiftçiler üzerinde de etkili gücü görülmüştür. Vatandaşların sömürgeciliğin baskısını keşfetme konusundaki farkındalığı üzerindeki bu aşırı etki, Durand'ın karşı muhalefet

²⁰⁴ Houphouët-Poinché, 1944'te Afrika Tarım Birliği'ni 1945'te ise birliğin yapısını ve mali gücünü birleştirmek için Fildişi Sahili Demokrat Partisi'ni (P.D.C.I) kurdu. 1946'dan itibaren Fildişi Sahili, siyasi faaliyet alanında Senegal için rakip bir merkez haline geldi. Bkz. A.G. Hopkin, et-Tarihu'l-iktisafî Li İfrikiyâ el-Garbiyye, Cev Ahmed Fuâd Balba el-Meclisu'l-a'lâ li's-sakâfe, Kahire Üniversitesi, Kahire. 1998., s.322; J. Morell, a.g.e., s.40-42.

²⁰⁵ A. K. Brou, a.g.t., s.6.

başlatmalarına neden oldu.Durum II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren genel olarak Afrika'da ve özelde Fildişi Sahili'nde gelişti.²⁰⁶ Bu da Afrikalıların kendi ülkelerinin bağımsızlığını talep eden halk hareketleri, gösteriler ve öğrenci örgütleri aracılığıyla kendi kaderini tayin hakkına duyulan ihtiyacın ulusal farkındalığını arttırmıştır.²⁰⁷ Bu farkındalığa dayanarak Durand'ıHovewitBochner'a suikast düzenlemeye zorladı. Bu koşullar ortasında Afrika Demokratik Toplum Partisi şubesi doğmuştur.Bu durum Vali Durand için ülke idaresinin işlerinin gidişatında daha gergin hale getirmiştir. İşin zorluğuna rağmen, ticari faaliyetin mevcut olduğunu ve genel olarak tarımsal çalışmanın bir şekilde aktif olduğunu, ancak pamuk ekimine odaklanıldığını ve idaresi sırasında bunda da başarılı olduğu söylenebilir.1947'den sonra Yukarı Fildişi Sahili'ndeki çiftçi daha fazla pamuk üretmesini sağlamak çalıştırılmıştır.²⁰⁸

Oswald Durand'ın sömürge devletini finanse etme kaynağı olarak tarım alanının geliştirilmesine odaklanması şaşırtıcı değildir.İthalat ve ihracat üretim sürecinde pamuk da alınmıştır. Bu durum ülkenin kaynaklarını diğer uluslararası yabancı şirketlerle ticaret sürecine katmış oldu.Ancak ticari gelişimin tüm bu adımlarına, durumu yatıştırmak için askeri gücün eşlik ettiği söylenmelidir.²⁰⁹Sunulanlara göre, Durand'ın halkçı devrimlerle yüzleşmesine ve onları kontrol etmemesine rağmen, aynı zamanda yabancı ticari şirketlerle de anlaşabildiği anlaşılmaktadır.Ancak halk devrimlerini ortadan kaldıramamış ve 29 Ocak 1948'de ülkeyi kalıcı olarak terk edene kadar durum bu şekilde gergin ve kaynar vaziyetteyönetmiştir.²¹⁰Devrim güçlendikçe güçlenmiş ve her gece başka bir grup devrime katılmıştır.

Köle ticareti sömürge felsefesi aslında, genel amacının yanında, tüm sömürge dönemi boyunca sömürge yöneticileri arasında farklılık göstermemiştir.Ancak dönemin koşullarına göre niteliksel ve niceliksel olarak bir idareciden diğerine farklılık gösterebilmiştir: Bu, resmi Fransız politikasının, devletlerin sömürge işlerinde daha

²⁰⁶ J. Morell, **a.g.e.**, s.64.

²⁰⁷ F. Avâmir-Ş. Mus'ad, a.g.t., s.76.

²⁰⁸ K. I. Diezou, a.g.t., s.137.

²⁰⁹ J. Morell, **a.g.e.**, s.64; Y. B. Toure, a.g.t., s.64.

²¹⁰ J. N. Loucou,**a.g.e.**, s.104.

büyük bir rol oynaması gerçeğini ortaya koymaktadır.²¹¹ Oswald Durand'ın yönetiminde de durum aynı şekilde devam ettirilmiştir. Şartlar öncekilerden farklı olunca, onun döneminde insan ticaretini ele alma yöntemi de farklılık arz etmiştir. Köle ticareti aslında sömürgecilikten sonra da bir nevi devam etmiştir. Burada önemli olan nokta Afrika Tarım Birliği aracılığıyla halkçı-popüler devrimler ile Fildişi seçkinlerinin ortaya çıkması köle ticaretin zorlaştırmıştır. Aynı şekilde Fildişi Demokratik Toplum Partisi'nin de ortaya çıkması ve faaliyetleri Sömürge Valilerini zorlamıştır.

Vali Durand döneminde köle ticareti yönetimi, Parti'nin gücünden korkularak her zamankinden daha fazla gizli bir şekilde sürdürülmeye çalışılmıştır.²¹² Vali döneminde Grand Bassam'a ek olarak Asini, Grande-la-Hôte ve Téasle sahillerinde Fransız insan kaçakçılığı merkezlerinde insan kaçakçılığı gizli şekilde yapılmaya devam edilmiştir. Gizli de olsa köle ticareti ortamı germiş Durand yönetimi de bunu ne kontrol edebildi ne de ortadan kaldıracılamıştır. Ancak ortam sakinleştirilemeyince Fransa Valiyi 29 Ocak 1948 tarihinde geri çağırmıştır. Böylece halk hareketlerini bastıramadan Fildişi Sahili'nden ayrıldı.

J. GERGES LOUIS JOSEPH ORSELLİ DÖNEMİ (29 Ocak 1948-10 Kasım 1948)

1. Georges Louis Joseph Orselli'nin Doğumu, Tahsili, Meslek Hayatı ve Döneminde Fildişi Sahili'nin Ahvali

Georges Louis Joseph Orselli, 1896²¹³ yılında Fransa'nın Nice kentinde Fransız bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi.²¹⁴ Fransa ile Almanya arasındaki kargaşa, tehdit, tartışma, küçümseme ve geri çekilme arasındaki zor siyasi koşullar altında

²¹¹ A. A. Musa, **Karn er-Ra'bu'l-İfrikî**, s.64.

²¹² Meryam Makki, "Sihâm Şiše, el-İsti'mârü ve Hareketü't-Taharrur fî Garbi İfrikîyye el Fransî Senagal Nemûzecen, 19-20", Celali Bu Nu'âmeti Bihamisi Milyana Üniversitesi, el-Ulumi'l-İnsaniyye'l-İctimaiyye Fakültesi, Cezair 2015, s.40.

²¹³ Bazı tarihçiler 1893 yılında doğduğunu yazmaktadır.

²¹⁴ <http://www.francaislibres.net/liste/fiche.php?index=88748> (10.10.2020)

büyüdü ve 1971'de öldü.²¹⁵ Orselli ilk ve orta öğrenimine, bir zaman sonra Hava Kuvvetleri subayları okuluna dönüşen Écolepoliteknikinde başladı.²¹⁶

George Orselli, diğer memurlar gibi kolonyal kariyerine sıradan bir kolonyal idari memur olarak başladı ve ardından makamlara yükseldi.²¹⁷ Böylece 1941 yılında kazandığı tecrübe ile mali destek işleri bürolarını yönetmekle görevlendirildi. Bu pozisyonda bir yıl çalıştı ve daha sonra General de Gaulle onu, ÉFO bölgesine gönderdi. Burada başarılı faaliyetleri onu 1942 yılında askeri rütbeye terfi etmesini sağladı. 1945 yılının sonuna kadar devam ettiği Mali Destek Ofisleri Dairesi'nin valisi olarak bu görevde kaldı. Böylece 1946'da Martinik Genel Valisi olarak atandı. 29 Ocak 1948 tarihinde Som'da Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atandığında buradan Batı Sudan bölgesine taşındı ve bu tarihten 10 Kasım 1948'e kadar burada çalıştı. Böylece Fransız sömürge döneminde Fildişi Sahili'ni yöneten sömürgecilerin valilerinden biri oldu ve 1949'da Fransa'ya döndü. Görevdeyken değerli metal alım satım sürecini başlattı ve böylece bu alanda kendi şirketini kurdu. Vali Orselli George Louis Joseph, 1968'de emekli oldu, 1971'de ise öldü.

Vali George Louis Joseph Orselli, özgürlük ve bağımsızlık çağrısı yapan ve sömürgeciliğin her türlü adaletsizliğine karşı çıkan halk hareketlerinin yoğun yaşandığı bir dönemde Fildişi Sahili Valiliğine atanmıştır. Bu durum Orselli'yi devrimcilere karşı savunmaya itmiştir. Onun döneminde Fildişi Sahilinde sömürge çıkarlarını savunan buna karşılık mallarını ve ülkelerini savunanlar arasında Fransız sömürge tiranlığını ortadan kaldırma mücadelesi yaşanmıştır.²¹⁸ Bu özel durum, ülke arenasında iki kanadı olan devrimci yurttaşlar, entelektüel seçkinler ve Fildişi politikacılar arasındaki ilişkinin zorluğuna dair ciddi ipuçları vermektedir.

Fransızlar, Gine kıyılarının içlerine nüfuz etme umutlarından bu dönemde de vazgeçmemiş, bu kazanımlarını korumak için Dahomey ve Fildişi Sahili kolonilerinde

²¹⁵ <https://www.lajauneetlarouge.com/georges-orselli/> (11.10.2021)

²¹⁶ Jean Dhombres, **L'Écolepoly technique et ses historiens**, Éditeur bibnum yay., Paris 2018, s.12, 75.

²¹⁷ Georges Louis Joseph Orselli -Les Français Libres

²¹⁸ H. Drissi-A. Mekki, a.g.t., s.75.

askeri güç kullanma cihetine gitmiştir.Orselli göreve başlar başlamaz bir durum değerlendirmesi yapmış ilk iş olarak devrimi ortadan kaldırmak üzere orduyu ve askeri tehtiş etmiştir. Orduyu örgütledikten sonra gerçekleştirdiği önemli çalışmalardan biri sömürge ekonomisini istikrara kavuşturmak üzere genişletmiş ayrıca tarımsal işlere kakao, kahve ve kolaya başvurmuştur.George Louis Joseph Orselli'nin bir yandan bu tarımsal çalışma alanıyla ilgilendiğini, diğer yandan daHouphouët-Boigny liderliğindeki ülkedeki siyasi parti liderlerini ortadan kaldırmaya odaklandığını ifade etmek yerinde olacaktır.²¹⁹

2. Georges Louis Joseph Orselli'nin İdari Uygulamaları

Kaynaklara göre Orselli yönetimi, devrimi kökünden ortadan kaldırma girişiminin bir sonucu olarak, yönetimi ile devrimci yurttaşlar arasındaki şiddetli ve çatışmalarla geçen bir dönem olmuştur. Adamları halk toplantılarının tüm alanlarına yerleşmiştir.İngiltere ve Fransa, Orselle yönetimi aracılığıyla, sömürge karşıtı muhalefet partilerine yönelik her türlü baskıyı yapmaktan geri durmamıştır.Her iki ülke, Afrika muhalefetine gücünü henüz tespit edememişlerdi.²²⁰Referanslar, Orselli döneminde tutuklamaların da arttığını ve protestocuların hapisanelere atıldığını göstermektedir.Ayrıca partiler arasına nifak tohumları sererek birlik beraberlik oradatan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu partiler ile Afrika Demokratik Meclisi (R.D.A) arasında olaylar yaşanmış, meclisin bir kolu olan Fildişi Sahili Demokratik Partisi'nin (PDCI) birkaç liderinin tutuklanması için bu olay bahane edilmiştir. Hapse atılanların serbest bırakılmaları için çağrıda bulunan çeşitli gösteriler yapılmıştır.Bütün bunlara ilave olarakGeorge Louis Joseph Orselli vatandaşlara karşı katı yürekliliği ile tanınan bir kişi olarak ülkedeki egemenliği sona erdiğinde bile Afrika Toplum Partisi'ni ortadan kaldırmak için göstericilere ateş açmayı bırakmamıştır. Kendisinin de kabul ettiği bu durumu tarihçi Jack eserindeşu sözlerle anlatmakatdır: “*Kalabalığa ateş açtı. Eski valiOrselli raporda Fransız sömürge bakanının kendisini oraya ADP'yi ortadan*

²¹⁹A. G. Hopkinz, **a.g.e.**, s.277, 326; P. Kiprie, **a.g.e.**, s.71; A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.3, 54; J. Morell, **a.g.e.**, s.45; A. A. Musa, **Karn er-Ra'bu'l-İfrikî**, s.64.

²²⁰ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.554.

kaldırmak için gönderdiğini itiraf etti.Paris'te büyük etkisi olan LagaRoss adlı ormancılık kısmının bir çalışanı, "Buradaki durum 1.000 kişi öldürülene kadar düzelmeyecek".Gösterilenlere dayanarakOrsell'i'nin kalbinin ne kadar katı olduğu, barbarlığı ve vatandaşlara kötü muamelesinin açıkça ortada olduğu söylenebilir. Ayrıca göstericilerin tutuklanması veya onlara ateş açılmasına kanıt olması için olaylar ve sorunlar çıkarmak üzere onları toplanma alanına gönderen Vali'nin adamlarının olduğu bilinmektedir.Bu türden haberler Demokratik Toplum Partisi'nin şubelerine ulaşmış, Fransız Batı Sudan'ın tamamında ve Afrika'nın diğer bölgelerindeki şubeler de bundan haberdar olmuştur.²²¹

Oynanan oyunun farkına varan Batı Sudan Partisi'nin tüm şubeleri, Houphouet Boanet başkanlığındaki Fildişi Sahili'ndeki Afrika Toplum Partisi'nin Genel Yönetimini desteklemiştir. Bu durum sömürgeciliğe karşı safları birleştirmeye yönelik kardeşlik dayanışması açısından olumlu bir tarihsel vaka olmuştur. Ayrıca eğitilmiş fildişi elitinin ortaya çıkışı, devrimleri kesin ve net bir yöne yönlendirebilmiş ve onları sömürgeciliğe karşı direnişte arzulanan hedeflere ulaşmak için amaca yönelik bir şekilde organize etmiştir. Afrikalı seçkin ve yazarların Batı Sudan'a yönelik tutumunun, yerel ve bölgesel devrimleri tek bir hedefe ulaştırmada büyük ahlaki gücün yaratılmasına yol açtığını belirtmekte fayda vardır.Çünkü ıstırap birdi.²²²

Bu hassas Afrika siyasi dayanışması, elitlerin ve Afrikalıların etkin rolü bir anda ortaya çıkmamıştır.Daha ziyade sömürgecilikte aşağılanma ve aşağılanma sırasında yaşananların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Aynen Afrika siyasi partilerinin birdenbire ortaya çıkmadığı gibi.²²³ Aralarında Senegalli bir politikacı ve Fransız Sosyalist Partisi'nin²²⁴ bir uzantısı olan Senegal Demokratik Blok Partisi'nin lideri avukat olan ilk siyahi lider²²⁵ La MinGay'dır.²²⁶ Özgürlükle açlığı kölelikle refaha

²²¹ J. Morell, **a.g.e.**, s.41-42, 51.

²²² F. Avâmîr-Ş. Mus'ad, a.g.t., s.29-30.

²²³ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.855.

²²⁴ S. Kerime-M. Suat, a.g.t., s.95.

²²⁵ F. Avâmîr-Ş. Mus'ad, a.g.t., s.41.

²²⁶ Amdou Lamine Gué (1891-1968), Senegalli politikacı ve sosyalist liderdir. 1912'de Senegalli Gençlik Grubu'nun kurucularından biridir. 1921'de Paris Üniversitesi'nden hukuk ve siyaset bilimi doktorası aldı.

tercih ediyoruz" sloganıyla sömürgeciliğe karşı savaşan başka bir Afrikalı siyasi mücadele adamı Ahmed Sekou Toure ülkesi Gine'nin Fransız sömürgeciliğinden kurtulma mücadelesini yönetmiştir.²²⁷ Bir politikacı, şair ve yazar olan başka bir kişi de "Gasion Pay"i alan Leopold Senghor ilk Afrikalı'dır²²⁸ Aynı zamanda 1938'de bir Fransız üniversitesinde mecaz-metafor haline gelen ilk Afrikalı olup,²²⁹ zencinin tanımını yapan ilk kişilerden biridir.²³⁰

Dakar şehrinde avukatlık yaptı ve ardından Karayipler'deki Martinik adasına yargıç olarak atandı. 1924'te Saint-Louis şehrinin belediye başkanı seçildi. 1937'de Fransız Sosyalist Partisi'ne katıldı ve onun Senegal'deki şubesinin lideri oldu. Ardından Fransız Kurucu Meclisi'nde Senegal temsilcisi olarak seçildi. 1957'de Gué, Afrika Sosyalist Hareketi adlı yeni bir parti kurdu. Gué 1959'da, Senegal Ulusal Meclisi Başkanı seçildi ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. Otobiyografisi hakkında "Afrika Yürüyüşü" adlı bir kitap yayınladı. Bkz.: "Salmi Karima and Supporters of Souad, Batı Afrikada Fransa Kolonisi: Senegal Örneği," Larbi Tebessi Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Derecesi için Sunulan Araştırma**, Tebessa 2017, s.95.

²²⁷ 9 Ocak 1922'de Fransa'da dünyaya gelen Ahmed Sekou Toure, 16 yıl boyunca Fransız sömürgeciliğine karşı direnişe önderlik eden Samori Toure'nin soyundandır. Kökeni Gine'de köklü kabilelere uzanan ünlü bir savaşçı ailedir. Beş erkek kardeşi vardır. Hayatının başlangıcında Kuran eğitimi alan Ahmed Sekou Toure, Gine'de Telgraf, Posta ve Telefon İşçileri Sendikası olan ilk sendikayı kurmuş ve 1946'da Gine ve ardından Fransız Batı Afrika'sında sendikalar Federasyonu Genel Sekreteri olmuştur. Aynı yıl Afrika Demokratik Meclisi'nin temellerini atan Bamako Konferansı'na da katılmış, temelleri attıktan sonra 1951 yılında Gine Demokrat Partisini kurmuştur. Çalkantılarla dolu bir siyasi ortamda ortaya çıkan bu gerilimleri tetikleyen 1947'deki ciddi demiryolu grevinden sonra, 1953 yılında 73 gün süren genel grev ilan etmeyi başarmıştır. 1955'te Konakri şehri belediye başkanı olmuş ve ayrıca 1956'da Fransız Parlamentosu'nda milletvekili seçilmiştir. Sekou Toure, 1956'da C.G.T.A.'nın, yani Birliğin kurulmasını teşvik etmiştir. Ahmed Sekou Toure, kalp ameliyatı sırasında ABD'ye nakledilmesini gerektiren bir kalp krizi geçirdikten sonra, 1 Nisan 1984'te ölmüştür. Gine Demokrat Partisinde kendi halefi seçilmeden önce, ordu güçleri 3 Nisan 1984'te Gine'de güç kullanarak iktidarı ele geçirmiştir. Bkz. "Samira, Bousamia, Batı Afrika'da Fransız sömürgeciliği, Model olarak Gine (1838-1958)", Larbi Tebessa Üniversitesi **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezayir 2016-2017; Mahmut Şakir, **İslam Tarihi, Çağdaş Afrika Arap Tarihi**, C.15, s.103; Abdulvahhab el Kayyâlî, **Mevsuatu's-Siyase**, C.4. Daru'l Müessesese li'dDirase, li'n Neşri ve'tTevzî, Beyrut, ty. s.218-225.

²²⁸ A. Bedevî, a.g.m., s.8.

²²⁹ Jonne Pakson, **Mevsuatu Meşâhiri'l-Âlem, fi'l-Ulumi ve'l-Fikri ve's-Siyâsave'l-Âlemî**, 1.Baskı, Daru'sSadakati'lArabiyye yay, Beyrut 2002, s.112.

²³⁰ D. Eyüp, a.g.t., s.49-50. Leo Bold Senghor, 6 Ekim 1906'da, çok fazla araziye, ormana ve sığır sürülerine sahip olan Sarir kabilésinin varlıklı bir ailesinde doğdu. Senegal'de Galya yakınlarındaki Katolik Misyon Okulu'nda okudu ve 1926'da katıldığı Dakar Lisesi'nden 1928'de mezun oldu. Yunanca, Latince ve Fransızca'da uzmanlaştı. Toulouse'da ve ardından Paris'te lise eğitimi üstlendi. Dünya Savaşı'nda Fransız ordusuna katıldı ve ardından Naziler tarafından yakalanarak 1940'ta hapsedildi. Almanlar, Fransızlara karşı onlarla birlikte çalışması için onu ayartmaya çalıştı, ancak o reddetti ve mahkûmlar arasında bir isyan düzenledi. Savaş bittikten sonra ülkesine dönerek ulusal hareketin saflarına katıldı. 1945'te Fransız Parlamentosu üyeliğine seçildi. 1948'de "Zenci ve Madagaskar Şiirinde Seçmeler" kitabını yayınladı. 9 Ekim 1960'ta ilk kez Senegal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçildi. Bkz. "Maurice Fred Ward", **Dünyaca Ünlü Kişiler Ansiklopedisi**, Arap Dostluk Evi yay. Beyrut 2002, s.111; "Muhammed Said Bah, Senghor, Politika Maskesinin Ardındaki Siyaset, Düşünce ve Din Çatışması", **African Dergisi**, C.11, s.102; Abdo Badawi, "Men from Africa", **National House for Printing and**

Bir başka Afrikalı siyasi aktivist, "Namdi Azbekiwi"²³¹ olarak bilinen Iboa²³² kabilesinin önde gelen bir figürü Nijeryalı bir liderdir.²³³ Sudan'da ona yakın lider-komutan İsmail El-Ezher ortaya çıkmıştır.²³⁴ Aynı şekilde bugün Gana ülkesinin doğusunda bulunmaktadır.1949'da Halk Kongresi Partisini kuran ve İngiliz sömürge makamlarından özerklik taleplerini sınırlayan başka bir lider Francis KwameNkrumah komünist suçlamasıyla birkaç kez hapse atılmıştır²³⁵. Mali'de, ModiboKeita'da²³⁶, Yukarı Volta'da, Maurice Bamigo'da ve Sangole la Mizanah'ta²³⁷ da görülmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, anavatanının tarihi kişiliğiyle yakından bağlantılı olan bir başka politikacı, mücadele çalışmalarında büyük bir ticari kurum olan United

Publishing, S.112, İskenderiye 1965, s.8; DiabattiAyoub, Fildişi Sahili'nde Dini Hareket, **Doktora tezi**, s.49-50.

²³¹AhmedAtiyyatullah, **el-Kâmusu's-Siyasî**, 3. Baskı, Daru'n-Nahda el-Arabiyye, Kahire 1968, s.49.

²³² El-TayebAbsher El-Tayeb, "Yirminci Yüzyılda Doğu, Orta ve Batı Afrika'da Bağımsızlık Liderleri ve Barış ve Ulusal Birliğin Sağlanmasındaki Roller", Afrika Araştırma ve Çalışmaları Merkezi, S.19, Hartum 1998, s.4.

²³³NnamdiAzbeikiwi, 1904'te Kuzey Nijerya'daki Zungeru şehrinde doğdu. İbo kabilesindendir. Misyoner okullarında eğitim gördü ve 1925'te ABD'de üniversite eğitimini tamamladı. Yüksek öğrenimine 1934'te Londra'da devam etti ve doktora yaptı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra döndü ve ünü 1944'in sonu 1945'in başında arttı. Gold Coast'ta bir gazete yayınladı. Bkz. "Kitabu Ahmet Atiyyetullah", **Siyasi Sözlük**, 3. Baskı, Dar Al-Nahda Al-Arabiya Yay., Kahire 1968, s.49; Al-Tayyib Absher Al-Tayyib, "IndependenceLeaders in East, Central and West Africa in theTwentieth Century", **Afrika Araştırma ve Çalışmaları Merkezi**, S.19, Hartum 1998, s.4

²³⁴ İsmail Al-Azhari, Sudan'da eski bir dini aileye mensuptur. 1913 yılında Medine'de eğitim gören İsmail Veli'nin torunudur. 1917'de Gordon Koleji'ne gitti. 1923'te Amdraman Ortaokulu'na nakledildi ve 1927'de Beyrut Amerikan Üniversitesi'ne göreve başladı. Matematik ve eğitim alanında uzmanlaştı ve 1930'da eve döndükten sonra Gordon Koleji'nde profesör olarak atandı. Sanat Derneği'ni kurarak Arap dilini destekledi. GordoCollege Dergisini da yayınladı. Ardından 1938'de Genel Mezunlar Konferansı'nın Genel Sekreterliğine seçildi ve partiler ortaya çıkınca El-Aşifa Partisi'nin liderliğini üstlendi. Meşhur sloganı "Din Allah içindir ve vatan herkes içindir". Bkz. "Bağımsız Liderler" s.4.

²³⁵ Türkî Daher, **Eşheru'l-Kâdeti's-Siyasiyyinamin Julius Caesar ile Cemal Abdunasır**, Daru'l-Hamam yay, Beyrut 1992, s.122; Francis KwameNkrumah, 18 Eylül 1909'da Gana'da, başkent Accra'dan 220 mil uzaklıktaki Nkru Faul köyünde doğdu. Nawa kabilesindendir. 1930'da Öğretmenler Evi'nden mezun olana kadar Katolik okullarında okudu. Daha sonra 1934 yılına kadar bir ilkokulda öğretmen olarak çalıştı. Bilim tutkusu 1935'te ABD'ye seyahat etmesini sağladı. Pensilvanya'daki Lincoln Üniversitesi'ne girdi ve burada yüksek lisans ve doktora derecelerini aldı. Bir gün Blitmore şehrinde bir Amerikalıya içki içebileceği yer sorduğunda, Amerikalı ona hayvanların su içtiği yerlerden birini işaret etmiştir. Bu, olay onu Afrika için büyük dileğini gerçekleştirmek için çabalamaya teşvik etti. 1958'de Kahire Üniversitesi'nden fahri doktora aldı. Enkruma, sömürge döneminde defalarca hapsedildi. İlk öğrenciyken olmak üzere iki kez evlendi ve eşinden bir oğlu oldu. İkincisinde Fathia adında Mısırlı bir kadınla evlendi. Kitaplarının bazıları: 'Ben Özgürlükten Bahsediyorum', 'Yeni sömürgecilik', 'PatriceLumumba', 'Afrika birleşmeli' 'Öz farkındalık'. O, Batı Afrika'da bir dev olarak doğdu ve kahverengi kıtanın göğsünde bir fener olarak öldü. Gana'nın bağımsızlık kahramanıdır.

²³⁶ M. Şâkir, **et Terihu'l-İslami (16)**, **et'Terihu'l-İslâmî el Arabî el-İfrikî**, 8.Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Beyrut 2000, s.132.

²³⁷ M. Şâkir, **et Terihu'l-İslami**, s.153.

AfricanCompany (U.A.C) çerçevesinde bir kurumda ortaya çıkan SylvanusOlympio'tur. Kısa süre sonra müdür oldu. Bu durum bir Afrikalı için duyulmamış bir yükselişti. Günler geçtikçe 1948'de Togo Ticaret Odası başkanlığına atandı. Böylece bu şirketi C.U.T.'de bir siyasi partiye, yani "Togo Birlik" partisine dönüştürmeyi başardı.²³⁸ Bir başkası da MuigaiKamauWa'dır. O bir devlet adamı ve Kenya bağımsızlık hareketinin en önemli yüzlerinden biridir. Modern Kenya devletinin kurucusu bir Afrika kahramanıdır. Hristiyanlığa geçtikten sonra Johnson Kamauadını almıştır.²³⁹ Bir başka kahraman iseJomoKenyatta'dır.²⁴⁰

²³⁸ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.921-923. Silvanus Olympio, 1902'de Lomé'de doğdu. İlköğrenimini Almanya'da tamamladı. London School of Economics'te tamamlamak dışında çalışmalarına da devam edebildi. Togo'nun manda altına alınan iki parçası arasına dağılmış olan Egohi halkının birliğinin savunucusu olduğu için Togo Birlik Komitesi'ne (C.U.T) katıldı. 1946 seçimlerine girme niyetiyle daha sonra siyasi partiye dönüşen sosyo-kültürel bir örgüttü. C.U.T.'nin bu seçimlerdeki başarısı, Olympio'nun Koloni Konseyi'ne başkanlık etmesine yol açtı. 1947'de Birleşmiş Milletler Mahkemesi'ne şikâyetle bulundu ancak 1947'de İngiliz Togoland'ı Gana'ya bağlayan referandumda hayal kırıklığına uğradı. Fransız yönetimini kendisini devirmeye teşvik etti. 1955'te koloni konseyinin yetkileri genişletildi ve bir hükümet konseyi kuruldu. Devere'nin Temel Yasası'na ilham veren işte bu deneyimdi. 1956 Togo Özerk Cumhuriyeti ilan edildiğinde seçimler BM himayesinde yapıldı. Sonuçta partisi, Meclis'te 33 koltuk sahibi oldu. Böylece Olympio başbakan oldu ve Nisan 1960'ta ilan edilen bağımsızlığa giden yolu tartışmaya başladı. Ülkeyi doğru hesapla ve demir yumrukla yönetti. Ancak Gana ile sınır sorunları ortaya çıktı ve C.U.T gençliği, ülkeyi Fransa'ya yamayan güçlü bağlar için kendisini suçladı. Olympio, 1961 yasama seçimleri için bir mutabakat listesi sunmaya karar verdi. C.U.T, Konsey'deki tüm koltukları ele geçirmeyi başardı ve Olympio, çok geniş yetkilere sahip Cumhuriyet Başkanı oldu. Ancak iki yıl sonra, Başkan SilvanosOlympio, NicholasKronitsky'nin devlet başkanı olarak yerini aldığı bir askeri darbe sırasında (13 Ocak 1963) öldürüldü. Bkz. **Siyah Afrika Tarihi**, s.921-923; Mahmut Şkir, **İslam Tarihi (15) Çağdaş Afrika Arap Tarihi**, s.2.

²³⁹ T. Dâhir, **a.g.e.**, s.78.

²⁴⁰ Jomo Kenyatta, 20 Ekim 1891'de Nairobi yakınlarındaki Nganda'da doğdu. Dagoreni'deki İskoç Misyoner Okulu'nda eğitim gördü ve Hristiyanlığa geçti. Eğitimini tamamladıktan sonra Nairobi belediyesinde yazar olarak çalıştı. 1924 yılında "Kikuyu Merkez Birliği"ne katılarak dünya siyasi hayatına adım attı. İngiliz sömürgecilerini, beyaz yerleşimcileri teşvik etme ve en iyi tarım arazilerine el koyma politikalarını değiştirmeye çağırdı. Bu dernekte tercüman, sonra editör ve nihayet dernek gazetesinin yazı işleri müdürü olarak çalıştı. İlk kez 1929'da İngiliz hükümetini Kenyalıların toprakları üzerindeki haklarını tanımaya ve kendi okullarını kurmalarına izin vermeye teşvik etmek üzere Birleşik Krallık'a gitti. Faaliyetleri İngiliz yetkilileri kızdırdı ve 30 Eylül 1930'da Kenya'ya döndü. İlk Kenya okulunu kurdu ve Afrika'nın bazı kadın sunneti geleneklerine karşı çıkan Hristiyan misyonerlerle çatıştı. "Kenya Dağıyla Yüzleşme" başlıklı doktora tezinde çok eşliliği, kolektif sorumluluğu ve kabile geleneklerini savundu. 1931'de Kikuyu Merkez Birliği'nin (KCA) elçisi olarak halkı için daha fazla siyasi ve ekonomik hak talep etmek üzere tekrar İngiltere'ye gitti ve İngiltere'de 15 yıl kaldı. Kendisini mücadeleyle ve eğitime adanmış. 1932'de Sovyetler Birliği'ne gitti ve Komintern Uluslararası Komünizm Enstitüsü'nde okudu. Ekim 1945'te Mecister'da düzenlenen Beşinci Afrika Birliği Konferansı'nın çalışmalarına katıldı. Eylül 1946'da ülkesi Kenya'ya döndü. 1947'de daha sonra İngiliz sömürgeciliğine karşı bağımsızlık elde etmek için mücadeleye öncülük eden Kenya Afrika Ulusal Birliği (Kanu) olan Kenya Birliği'nin başkanı seçildi. Sonuç olarak Britanya Kenya'da olağanüstü hal ilan etti ve Kenyatta, Mao devrimine önderlik etme

Tüm bu Afrikalı seçkin ve politikacıların Afrika halk devrimi ruhunu ve ayrılmaz parçası olan özellikle Fildişi Sahili'nde etkili bir rol oynamışlardır. Orsellî döneminde aktif bir rol oynamışlardır. Bütün bunlar bir yandan bağımsızlığa yol açan Fildişi devriminin moralinin güçlenmesine yol açarken, diğer yandan genel olarak Afrika dünyasında sömürgeciliğin sona ermesinde doğrudan destek ve etkili bir role sahip olmuşlardır. Hepsi özgürlük ve bağımsızlık olan tek bir hedefe bakmış ayrıca düşmanlarının beyaz sömürgeci adam olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır.

Bugün Batı Afrikalılar, Avrupa müdahalesine şiddetle direnen atalarının kahramanlıklarını yüceltme ve onları vatanseverliğin öncüleri olarak kabul etme eğilimindedir.²⁴¹ Fildişi ve Afrika siyasi partillieri ve seçkinleri yanı sıra beyazları seven ve Afrika kültürünü terk edenler olsa da, halk devrimlerinin yanında yer alan şair ve Afrikalı seçkinler de vardır. Bunlar sömürgeciliğe karşı düşüncelerini dile getirmiş, yurttaşların duygularını adaletsizliğe karşı isyan etmeye teşvik etmiş ve onlar için tiranlığın ateşini ve sömürgecilik suçunu yazı ve şiirleriyle resmetmiştir. Böylece gençlerin kalplerine devrimin ruhu ve coşkusu sokmuşlardır. Bu da duygusal coşkulu ruhun harekete geçmesini sağladı.

Sömürgeciliğe karşı bu yeni devrimci ruha dayanarak, şairlerden biri beyaz adamın baskısını tasvir etmek için aşağıdaki mısraları yazmıştır:

suçlamasıyla tutuklandı ve 10 yıl hapis ve ağır çalışma cezasına çarptırıldı, ancak serbest bırakıldı. 1959'da hapis cezası bitmeden serbest bırakıldı. 1963'te İngilizlerin oluşturduğu Afrika hükümetinde Anayasa İşleri ve Ekonomik Planlamadan Sorumlu Devlet Bakanı olarak atanana kadar ev hapsinde kaldı. Bu arada Londra'da yapılan ve 1963'te Kenya'nın bağımsızlığının ilanı ile sona eren anayasal konferanslara aktif olarak katıldı. Aşiret azınlıklarının haklarını koruyan bir federal devletin kurulması çağrısında bulundu. Seçimlerin sonuçları Mayıs 1963'te geldi. Kano partisinin ezici zaferini ilan etti. Sonuç olarak Kenyatta Başbakan olarak atandı ve 12 Aralık 1963'te bağımsızlık ilanından sonra Cumhurbaşkanı seçildi. Ölümüne kadar bu görevde kaldı. Bkz. TurkiDaher, **Julius Caesar'dan Gamal Abdel Nasser'e En Ünlü Siyasi Liderler**, Dar Al-Hamam Yay., Beyrut 1992, s.78-80; AhmedAttıyatullah, **Kâmûs es-siyasî**, 3. Baskı, Dar Al-Nahda Al-Arabiya yay., Kahire 1968, s.428.

²⁴¹ B.C. Lloyd, **İfrikîyâfi'l-asri't-tehevveli'l-ictimâ'î**, çev. Şavki Celâl, Dâru'l-Ma'ârif yay., Kuveyt 1980, s.206-207.

"Sahibimiz beyaz adam, ound kazanmak için, kahve çekirdekleri, hurma meyveleri ve fındık poşetlerini dükkânlarına taşıırken gülümsüyor.Bana kuruş verdi. Beni kızdırdı ve şaşırttı. "Ya hepsini al ya da bırak" diyor, bundan fazlasını ödeyemem".²⁴²

Diğeri ise ²⁴³ : "Neden silahım yok ve bombam yok. Henüz savaşa hazır değilim.Bana çarmıhını getirdin sonra fırlattın yüreğim acıdı, Gözlerimi kapatıp dua etmemi söyledin ama topraklarımı çalıyordun."²⁴⁴ demektedir.

Zencisiyle²⁴⁵, Afrikalılığıyla, siyah rengiyle gurur duyan ve nerede olursa olsun siyah ırktan olan bir başka şair bunu şöyle tasvir etmektedir: "Ruhum cennete yükselir ve Rabbim bana: koş, seni tekrar dünyaya göndereceğim, peki ne düşünüyorsun, beyaza dönmeyi mi tercih edersin? derse, Ona hayır beni siyah bir adam, tamamen siyah bir adam olarak gönder diyeceğim. Rabbim bana neden diye sorarsa? Ona cevap vereceğim: "Çünkü beyaz bir adam olarak yapamayacağım bir işim var, lütfen beni olabildiğince siyah olarak gönder".²⁴⁶

Başka bir şair zenciliğiyle ve kendisinin beyaz sömürgeci adamdan daha iyi olmasıyla gurur duyarak şunları söylüyor:"Beyaz bir adam siyah gibi olmak isteseydi siyah olmazdı ve var olan her şey siyahtı. Beyaz asla zenci olmayacak çünkü güzellik siyahtır, bilgelik siyahtır çünkü dayanıklılık siyahtır, çünkü sabır siyah demir siyah, çünkü yerçekimi kara sihir karadır, kalça titreşimi siyah çünkü dans siyah, ritim siyahtır çünkü sanat siyahtır, hareket siyah çünkü kahkaha siyah, çünkü tiyatro siyahtır, çünkü barış siyahtır, çünkü hayat siyah..."²⁴⁷

Fildişi ve Afrikalı şair ve yazar seçkinlerin, Afrikalıların kalplerinde ahlaki ruhu ve gururu tanıtmada etkili bir rolü olduğu, bunun da gemiyi güvenli limanına götürmede

²⁴² M. A. Suûdi, **a.g.e.**, s.158.

²⁴³ Denis Osade Yai, Nijeryalı bir Şairdir.

²⁴⁴ James EmmanKwegirAggrey (1875-1927), Gana'nın ünlü Akan kabilesinden bir şairdir. Gana'da erken aşamalarda öğrenim gördü. Daha sonra 1898 yılında ABD'ye taşındı ve Columbia Üniversitesi'nden yüksek lisans ve doktora yaptı. Geriye dönerek Gana'daki Ashimota Koleji'nin Dekan Yardımcısı oldu.

²⁴⁵ M. A. Suûdi, **a.g.e.**, s.158.

²⁴⁶ M. AbdulganiSuûdi, **a.g.e.**, s.157-168.

²⁴⁷ Muhammed Abdülğani Suûdi, **ḳadayâ İfrikiyye**,/ S 34, Silsiletu Kutubi Sekâfiyye Şehriyye, Alemu'l-Ma'ârif yay., Kuveyt, 1980., s.155-156.

başarıya yol açtığına daha önce değinmiştik. Bazı şairlerinde duygularını edebi sayfalarla dile getirdiler. Bunlardan biri buna dikkat çekmek amacıyla "Alma Titanek Inen Leroud/Meşru Savunma" adlı edebi bir gazete çıkartmıştır. Ondan sonra da duygu ve düşüncelerini dile getiren bir grup yazar ortaya çıkmıştır.²⁴⁸

Sunulanlardan yola çıkarak halkın, devrimcilerin, eğitimli seçkinlerin, yazarların, Fildişi ve Afrikalı şairlerin sömürgeciliğe karşı mücadele için birleşik bir tavır aldıklarını dahası sömürgeciyi teşhir etmede etkili olmuştur. Sömürgecilik arzusunu kıran şey buydu. Orsellidönemindeki iç ve dış gerilim problemleri yönetimini yavaş yavaş zayıflatmaya başlamıştır. Geçmişteki sömürge tarihinin bir parçası olan hakikatleri Afrikalı araştırmacılar, yazarlar ve tarihçiler, geçmiş, bugünün ve geleceğin ayrılmaz bir parçası olduğu için yeniden incelemek üzere bu tarihi pencereyi açmalıdır. Zira sömürgecilik tarihinin sayfalarında ve bazı Afrikalıların zihninde bulunmayan bu bilgilerin ortaya çıkarılarak dünün düşmanının bugünün dostu haline nasıl geldiği aydınlatılmalıdır.

Ne yazık ki, bu tarihi gerçekler çoğu Afrika eğitim kurumunda öğretilmemekte ve Afrika eğitim bakanlıkları bu konuları umursamamaktadır. Bugün gençlerin çoğu kendi tarihini sömürgecilerin kaynakları aracılığıyla öğrenmek zorunda kalmıştır. Bu da onları atalarının korkaklıkla suçlamaya yöneltti. Böylece Afrikalı yazar, şair, entelektüel seçkinlerin vatandaşların duygularını harekete geçirme ve onları sömürgeciliğe karşı harekete geçirme konusundaki tavrı Vali Orselli'yi halkçı-popüler devrimlerin baskılarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Zaman zaman bu devrimler genişlemiş ama yönetim bunu kontrol edememiştir. Bu da sömürgecinin durumunu devrimciler lehine daha da kötüleştirmiştir.

3. Georges Louis Joseph Orselli'nin Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları ile İnsan Ticareti

Fildişili ve Afrikalı eğitimli seçkinlerin yanı sıra yazarlar, şairler ve siyasi parti başkanları ve bunların yanında devrimci yurttaşlar tek bir blok oluşturdular ve güçlerini

²⁴⁸ F. Avâmîr-Ş. Mus'ad, a.g.t., s.29-30.

birleştirdiler. Böylece devrim gücünü birleştirdiler ve George Louis Joseph Orselli'nin mali ve askeri yönetimine karşı direnmek için kökleştiler. Orselli, mali ve askeri yönetiminde güç kullanımını ve suikast girişimlerini sürdürmeye niyetlendi. Orsellisuikastlerle tanınan biriydi ve ülkedeki sömürge yönetiminin sona ermesinden sonra bile siyasi parti liderlerini ortadan kaldırmak için bu özelliğinden vazgeçmemiştir. Vali Orselli kendi yazdığı raporunda, Fransız sömürge bakanının kendisini Afrika Demokratik Meclisi'ni ortadan kaldırmak için oraya gönderdiğini kabul etmiştir. Paris'te büyük etkisi olan Lagarosse adlı bir orman memurunun anlattıklarını da raporuna eklemiştir.²⁴⁹ Ancak Orselli döneminde sömürge ordusuna zorla katılan Fildişili ve Afrikalı askerler üzerindeki baskı korkunç bir şekilde arttırılmıştır. Vali Orselli askeri ve mali yönetiminde askerleri ailelerinden ayrılmaya ve sömürge yönetimine tam itaat etmeye zorlamıştır.²⁵⁰

Vali Orselli'nin döneminde Fildişili eğitimli seçkinler ve halk Demokratik Toplum partileri etrafında tek bir amaç için teşkilatlanmaları görünüşe hale gelmiştir. Devrimci ideolojik birlikteliği, bağımsızlık kazanmada önemli bir ilerleme adımı olmuştur. Afrika birliğinin ve şairlerle beraber parti liderlerinin etkisi, Orselli'nin idari yönetiminde zayıflamasını gözle görülür şekilde ortaya koymuştur.²⁵¹ O da selefleri gibi askeri ve mali idarenin Fildişi popüler protesto devrimlerine karşı baskı gücünü kullanmaya devam etmiştir. Güç ve baskı uygulamalarına rağmen diğer Avrupa küresel pazarlarıyla ticaret sürecini de yürütmeye devam etmiştir. Avrupa pazarı, Afrika endüstrisinin Batı Avrupa'daki ucuz hammaddelerden elde edilerek savaş ve acil durumlarda emperyalizmin ulaşabileceği stratejik bir üs haline getirilmiş, nispeten yüksek fiyatlarla tüketim malları ithal edilmesi gerçeğiyle yüzleşilmiştir. Afrika'da bu ortak pazarla işbirliği yapan 16 ülke bulunmaktaydı ve onların işbirliğiyle Afrika halklarının geri kalmışlığı devam ediyordu.²⁵² Sanayilerdeki ticari anlaşmalarla kakao,

²⁴⁹ J. Morell, **a.g.e.**, s.41-42.

²⁵⁰ Veidner Donaldel, **Terihu-İfrikiyye, Cenubu's-Sahra'**, 1.Cilt, çev. Ali Ahmet ve diğ. B. Sicil el-Arab yay., Kahire 1976, s.462 vd.

²⁵¹ M. Makki-S. Şişe, **a.g.m.**, s.60-63, 157-158.

²⁵² A. Rafahî, **a.g.e.**, s. S:92

kahve ve kereste ürünleri ithalatına rağmen, Fildişi Halk Hareketi'nin sömürgeciliğe ve Vali Orselli'nin direnişine karşı durum gerginliğini korumuştur. Valinin idaresinde döneminde de ticaretteki gerginlik devam etmiş ve kontrolü de kaybetmiştir. Ne var ki Orselli, Fransa devleti hesabına başka bir vali göreve başlayınca Fildişi Sahili'nden ayrılmıştır.

Aslında Vali Orselli'nin idaresi boyunca köle ticareti bir önceki vali gibi devam ettirilmiştir. Bu kötü niyetli ticaret Fildişi Sahili ve Afrika bölgelerini yakıp yıkmıştır. Köle ticareti, Demir Çağı'nın geleneksel Afrika sistemlerini yok etmiş, milyonlarca Afrikalı atalarını aybetmiştir. Fildişi Sahili'nde ve Batı Sudan'da insan ticareti sürecinin devam etmesinin nedeni, yasaklanmasına rağmen uygulayanlara ceza kanunlarının olmamasından kaynaklanmıştır. Ticari şirketler korkunç suçlar işlemeye devam etmişler, İngiltere'de veya tüm dünyada, ülkelerinin dışında insan ticareti suçları işlemelerini engelleyen veya sorumlu tutan hiçbir yasa olmadığını çok iyi biliyorlardı. Ticaret sistemi tek bir ilkeye yani ticari açgözlülüğe dayalıydı ve yalnızca tek bir yönetim aracı güç kullanmaktı.²⁵³ Dikkat çekicidir husus Orselli dönemindeki insan ticareti, ülkenin toplanma alanlarındaki durum ve gerginlikten korktuğu için çok gizli yapılmış olmasıdır. Orselli de Fildişi halk hareketlerini ortadan kaldıramadan Fildişi Sahili'nden ayrılmıştır.

K) PECHOUX LAURENT EHISEE DÖNEMİ(10 Kasım 1948-25 Nisan 1952)

1. Pechoux Laurent Ehiseé Doğumu, Eğitim ve Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali

Pechoux Laurent Ehiseé, 15 Ekim 1904'te dindar Hristiyan Fransız bir aileden Aroma'da doğdu. Ailesi sosyal hayattaki mütevazı sınıftan gelmektedir. Çocukluğu boyunca ailesinin yanında anne baba sevgisi ile yaşamış, 28 Ocak 2000'de 96 yaşında Arboa'da ölmüştür. Ehisee ilkökula kolonyal okullardan birinde başlamış mezun olduktan sonra işgücü piyasasında temayüz etmiştir. Eğitimini tamamladıktan sonra bir

²⁵³ A. A. Musa, **Karn er-Ra'bu'l-İfrikî**, s.29, 31-32.

Fransız kolonisinde idari personel olarak Cocombo şehrinde Miniere şirketinde madencilik endüstrisinde işe başlamıştır.1948 yılı Haziran ayının başında Togo'da Fransız komiseri olarak görevlendirilmiş ve bir ay kadar bu pozisyonda çalışmıştır.Pechoux Laurent Ehisee'nin diplomatik yönünün iyi olması, kaynak metinlerin müzakere pozisyonunda sıkça çalışmasını sağlamıştır. Bu özelliği dolayısıyla Yves Diego'nun yerine atanmış ve1952'den 1955'e kadar bu görevde bulunmuştur. Böylece 1962'ye kadar yeni kolonilerin Yüksek Komiseri olmuştur. Ehisee, 1948'de Fildişi Sahili'ne ilk görevi olan Fildişi Sahili Koloni İdaresi Genel Sekreteri olarak atanmıştır. 1952'de ise Genel valilik görevine getirilmiştir. Bu pozisyonda 10 Kasım 1948'den 25 Nisan 1952'ye kadar üç yıldan fazla bir süre çalışmıştır²⁵⁴.

Vali Pechoux bağımsızlık talep eden ve her türlü adaletsizliği ve işgal ateşini durdurmaya çalışan bir yönetici olarak ülke sömürgeleri başkanlığına getirilmiştir. Entelektüel seçkinlerin ve parti başkanları bu dönemde de tutuklanmaya devam etmiş, önceki koşullara ek olarak kendi varlığı, idaresi sırasında ülkeyi daha stresli hale sokmuştur. O göreve geldiğinde ilk olarak tüm devlet dairelerinde askeri işlerin tamamını teftiş etmiştir.²⁵⁵ Amacı Fildişi milli hareketinin ateşini söndürmek ve ülkedeki tüm devrimleri askeri güçle ortadan kaldırmaktır.

Askeri örgütlenmeyi sağladıktan, polisin ve memurların güvenini kazandıktan sonra tüm halk toplantılarını yasaklayan resmi bir karar çıkarmıştır. Aynı şekilde ayaklanmalar da tamamen yasaklanmıştır. Vali Pechoux, Afrika Demokratik Toplum Partisi'nin toplantılarını yasaklayan bir kararname yayınlamıştır. Sömürge güvenlik yetkililerine Houphouet-Poage'u tutuklama serbestiyeti vermiş ancak artan popüleritesi buna engel olmuştur.²⁵⁶ 1948-1950 arasındaki dönemdePechoux faaliyetlerinin çoğunu Fildişi halk protestolarını ortadan kaldırmaya yoğunlaştırmıştır. Bu nedenle tüm sömürge faaliyetleri bu dönemde tamamen askeri güce odaklanmıştır. 1951-1952 yılları arasında ise ticari hareketlere, şirketlere ve ticari fabrikalara odaklanmıştır.

²⁵⁴ Administrateurscoloniaux en Côté d'Ivoire-Wikipédia (5.7.2021)

²⁵⁵ S. Kerime-M. Suat, a.g.t., s.55.

²⁵⁶ Y. B. Toure, a.g.t., s.66.

Vali Pechoux Laurent Ehisee, ticari amaca ulaşmak için ülkedeki Avrupalı yerleşimcileri örgütlemiştir. Bu dönemde Afrikalıları sıradan işçiler olarak istihdam etmiş, onları bu şirketlerin memuru olarak işe almıştır.İstenen kereste temininin kolaylığı nedeniyle bölge, ülkenin ticaret şirketlerinde kereste endüstrisinde geniş bir gelişmeye tanık olmuştur. Böylece 1950'de toplam 33.000 metre³ kereste üreten ve 60 Avrupalı ve yaklaşık 1.200 Afrikalı istihdam eden 17 kereste fabrikası açılmıştır.Vali Pechoux'nin bu alandaki çabalarıyla, büyük keresteleri kesen ilk ulusal şirket, ülkenin kolonizasyon tarihinde faaliyete başlamıştır. İthalat ve ihracat yoluyla ticari faaliyetler yapılmıştır. Bu şirketin kuruluş tarihi 1952-1953 yılına dayanmaktadır.²⁵⁷

2. Pechoux Laurent Ehisee'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali ve Askeri Uygulamaları ile İnsan Ticareti

Pechoux Laurent Ehisee yönetimi birkaç husus hariç öncekilerden çok farklı olmamıştır. Bunlardan ilki liderlerinin önünde konuşmasını dinleyen ve aynı zamanda özgürlük ve bağımsızlık talep edenlere yönelik şiddet ve baskıyı arttırmasıdır. Buna rağmen döneminde özgürlük ve bağımsızlık duygusu daha da gelişmiştir.Vali Pechoux ve yönetim üyeleri halk hareketlerine sebep olacak en küçük ayrıntıyı bile sustırma cihetine gitmiştir, Tarım birliğini feshederek bu amaçlarından birini gerçekleştirmiştir. Döneminde bütün baskılara rağmen Fildişi Sahili şubesi, Fildişi Sahili Demokrat Partisi adına kurulmuş ve bu parti, Afrika Çiftçiler Sendikası'nın yerine geçerek Auguste Denise'i genel sekreter olarak atamıştır.²⁵⁸

Pechoux Laurent Ehisee döneminde ortaya çıkan bir başka olay da Cezayir'de Uluslararası Fransızca Konuşan Basın Federasyonu'nun kurulması olmuştur.1950'de Fransızca Konuşan Basın Dünya Federasyonu kurulmuştur.Proje, 1960'ta Fransa ve Afrika'daki ilk Eğitim Bakanları konferansında daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Proje 1961'de tamamen veya kısmen Fransızca konuşan Üniversiteler Federasyonu'nun kurulmasını doğurmuştur.²⁵⁹ Süreç ülkenin kolonizasyonu ile doğrudan ilgilidir. Bunun

²⁵⁷ K. I. Diezou, a.g.t., s. 365-366.

²⁵⁸ Y. B. Toure, a.g.t., s.64.

²⁵⁹ S. Larîbî, ve N. Mesbah, a.g.t., s.33.

nedeni Vali Pechouxve yönetiminin, ülkedeki devrimleri kırmak ve parti başkanlarını ortadan kaldırmak için Dünya Fransızca Konuşan Basın Federasyonu üyelerinden maddi ve manevi yararlanmak istemesidir.Ancak bu kurumun yardımıyla ülkedeki Afrika tarım birliğini tasfiye etmeyi başarmıştır.²⁶⁰ Böylece Pechoux yönetimi siyasete, askeri güce ve baskının yoğunluğuna odaklanmış, halk toplantılarını ortadan kaldırmaya devam etmiştir.Ulusal Parti muhalefeti ise devrimcilerin ve eğitimli Fildişi seçkinlerinin hapsedildiğini bilerek özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını talep etmeye devam etmiştir.Pechouxdöneminde de ülkedeki gergin ortam devam etmiştir.

Bu dönemde eğitimli Fildişi seçkinlerinin etkisinin vatandaşların kalplerinde yer edinmesi ve ülkenin toplanma alanlarında devrimlerin sürekliliğini teşvik etme yeteneğiözellikle komşu ülkelerden Houphouet-Boigny'yi destekleyen diğer seslerin ortaya çıkması ülkenin her yerinde, sömürgeciliğin derhal ve koşulsuz olarak sona ermesine çağrıda bulunmaya başlamıştır.Başta büyük şehirler olmak üzere vadi ve köylerde devrimi yaygınlaşıp genişletmiştir.Vali Pechoux ve onun mali ve askeri yönetim organı, ülkenin çeşitli bölgelerinde devrimcilere karşı her türlü şiddeti kullanmış ve cinayetler işlemiştir.Fildişi Sahili'ndeki Afrika Demokratik Toplum Partisi başkanı Houphouet-Boigny, Pechouxdöneminde serbest ticareti savunmak ve Fildişi çiftçiler için tarım ürünlerinin fiyatını artırmak için grevler örgütlemiştir. Demokrat Parti, ithal ürünlerin satın alınmasına karşı grev başlatmış ve serbest ticareti savunma bahanesiyle Afrikalı kahve ve kakao üreticilerine ödenen yasal fiyatları eleştirmiştir.Vatandaşlar için ticaret özgürlüğü çağrısında bulunan bu grev Pechoux'u kızdırmış, o da orduyu göstericilerin üzerine göndermiştir.Halkın üzerine ateş açan askeri birlikler birçok kişinin ölümüne neden olmuştur.Bouaflé'de3, 30 Ocak'ta Dimbokro'da 14 ölü ve 50 yaralı ve 2 Şubat'ta Ségéla'da3 ölü bu olaylar sırasında yaşanmıştır. 27 Ocak'ta ise Houphouett'i tutuklamaya çalışmışlardı.Bu suikast ve cinayetin sadece Houphouet-Boigny'i bağlı olmadığı, aynı zamanda Pechoux'unSigila şehrinden Müslüman siyasi lideri öldürmeye çalıştığı ve aynı zamanda konuşmasını dinleyen kalabalığa da ateş ettiği bilinmektedir.Fransa, Houphouet-Boigny'i

²⁶⁰ Y. B. Toure, a.g.t., s.66.

Moskova'nın politikasını desteklemek ve Fransa'ya ihanetle suçlamıştır. Vali, Şubat 1950'de Moskova'dan emir aldığını iddia ettiği Afrika Demokratik Meclisi'ni kapatmak için Ségéla, Fildişi Sahili'nde idam edilmiştir. Sömürge yönetimi, meclis yetkililerini rüşvet kullanarak yeni partiler kurmaya davet etmiş, bunlardan biri de SekoSanogo, Séguéla'da, meclis üyelerini "Bağımsızlar Partisi"ne katılmaya davet etmiştir. Katılımcıların toplantıyı terk etmeyi reddetmesi üzerine çatışma yaşanmış polis müdahalesinde 3 kişi hayatını kaybetmiştir.²⁶¹ Böylece Vali Pechoux, görevi sırasında suikastlar yoluyla mali ve askeri yönetimini korumaya çalışmıştır.

Laurent Ehisee Pechoux'un işlediği bu canice suçlar, 1949 ve 1951 arasındaki idaresi sırasında Fildişili devrimcilere karşı sıradan bir vakıydı. Bu dönemde hükümet Fildişi Sahili Demokrat Partisi'ne karşı aşırılıkçı bir baskı politikası izlemiş, bunu kendi çıkarları için yarattığı seçimler izlemiştir. Houphouët-Boigny, bu gerilimin ortasında, Demokratik Toplum Partisi'nin vizyonu hakkında net ve geniş çizgiler çizdiği bir konferans düzenlemeyi başarmıştır. Fransız yönetimi bu partiyle karşı karşıya gelecek etkili bir rakip yaratamamış ama ardından etnik ve dini temelli beş küçük partiyi desteklemiştir.²⁶² Fildişi Sahili, Afrika Demokratik Kongresi'ne bağlılığı açısından Houphouët-Boigny'nin konferansı eşsiz bir etkiye sahip olmuştur.²⁶³ Pechoux'nun vatandaşlara yönelik barbarlığı ve parti başkanlarını büyük çapta tutuklama girişimi de istediğini yapmasını sağlamamıştır. Ancak ülkede militanlara, eğitilmiş elitlere ve yazarlara yönelik şiddet süreci artarak devam etmiştir. O, diğer Avrupalı şirketlerle yerel ve uluslararası ticarete kapı aralamıştı: Bu nedenle ticaret süreci Alman ve İngiliz şirketlerle yürütülmüştür.²⁶⁴ Onu diğerlerinden ayıran özellik kola cevizindeki başarısıdır. Döneminde Fildişi Sahili'nden kara ve deniz yoluyla yapılan ihracat yılda iki veya üç bin ton iken, 1954'te 28-30 bin tona yükselmiştir.

Laurent Ehisee Pechoux'un ölümünün miting meydanlarında toplananların öldürülmesine odaklanması ve Fildişi ulusal siyasi partilerini ortadan kaldırma girişimi

²⁶¹ J. Morell, **a.g.e.**, s.41, 45; Y. B. Toure, **a.g.t.**, s.66.

²⁶² B.C. Lloyd, **a.g.e.**, s.224.

²⁶³ D. Veidner, **a.g.e.**, s.462.

²⁶⁴ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.323-324.

çok sayıda mahkûmiyetle sonuçlanmıştır. Bu Fildişi Sahili'nde halkın öfkesine ve halk devrimlerinin yeniden canlanmasına yol açmıştır. Buna ek olarak ister serbest ister köle olsun insan ticareti sömürgeciliğin ticari sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak kalmaya devam etmiştir. İnsan ticareti projesinin yalnızca sömürge valileri arasında devam eden bir süreç olmadığı kuşkusuz açıktır. Bağımsızlık öncesi dönemde Afrika çocuklarını bu yüzden kaybetmiş ve bu durum sır olarak kalmıştır. Fildişi Sahili'nin durumu da diğerlerinden farklı değil.²⁶⁵

Köle ticareti, uluslararası yasalarla yasaklanmış olsa da Vali Pechoux gözetiminde gizli de olsa devam etmiştir. Sömürge rejimlerinin insan ticaretini engellediği ve bu kötü niyetli ticareti yapanlar için ceza kanunları yapmadığını daha önce zikretmiştik. Belki de bu ticaretin engellenmesinin ciddiyet ve hakikatten uzak olmaktan ziyade siyasi ve manipülatif bir amaç güttüğünü gösteren husus da buydu. Ulusal mücadeleyi ve ulusal halk devrimlerini ortadan kaldırmak için gösterilen tüm bu sömürge çabalarına rağmen Pechoux döneminde bağımsızlık isteği gitgide daha fazla büyümeye devam etmiştir. Pechoux, 25 Nisan 1952'de iktidardan ayrılana kadar bu problemi çözememiştir.²⁶⁶

L.PIERRE FRANÇOIS PELIEU DÖNEMİ

1. Pierre François Pelieu'nun Doğumu, Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı

Pierre François Pelieu, 8 Mayıs 1906'da Bordeaux-Lauron²⁶⁷ şehrinde doğdu. Bu şehir, Occitanie bölgesindeki Louron Vadisi'ndeki Hautes-Pyrenees bölgesinde bulunan Versa şehrinin beldelerinden biridir. Fransız bir ailedendir. 27 Haziran 1952'de Abiclan'da geçirdiği uçak kazası sonrasında, 46 yaşında hayatını kaybetmiştir. O, genç bir yetişkin olana kadar ailesiyle birlikte büyümüş, bu sırada bir sömürge okulunda

²⁶⁵ https://fr.wikipedia.org/wiki/Pierre_Pelieu (27.10.2017); A.A.Musa, **Karn er-Ra'bu'l-İfrikî**, s.28-31.

²⁶⁶ Cevahir Lal Nehru, **a.g.e.**, s.140 vd.

²⁶⁷ Vali Pierre Francois Belleau başkanlıkta üç ay ve birkaç gün geçirmiştir.

eğitim görmüştür. Askerlik görevini yaptı ve eğitimini tamamlayarak meslek hayatına başlamıştır.²⁶⁸

Pierre Francois Pelieu, Fransız sömürgelerinde meslek hayatına, diğer işgalci Fransız sömürgeciler gibi başladı. Gabon Eyaleti Genel Valisi olarak görev yaptı. Orada kendini gösterdi. Bu sömürge yönetiminin örgütlenmemiş bir şekilde ilerlemesine neden oldu. Bu yönetimde 1949'dan 1952'ye üç yıldan fazla zaman geçirdi. Fildişi Sahili'nde patlak veren gerilimler ve protestoları ortadan kaldırmak üzere 25 Nisan 1952'de ülke kolonilerinin Genel Valisi olarak atandı. Ülkedeki durumu kontrol altına almak için son derece gayretli bir çalışma başlattı. Ancak 27 Haziran 1952'de Abidjan bölgesinde meydana gelen uçak kazasında ölmesi amacına ulaşmasını engellemiştir²⁶⁹.

Vali Pierre François Pelieu'nun ülkeye gelişinden önce, işlerin ulusal halk devrimleri dengesi lehine gelişmekteydi. Zira bu dönemde Afrika Fildişi Sahili'nin eğitilmiş seçkinleri, şairleri, köylü çiftçileri ve kabile liderleriyle, özellikle Sufilerin ve diğer din adamları aynı minvalde çalışmaktaydı. Bu nedenle, çoğu kaynak şu veya bu şekilde Pierre François Pelieu'nun, ülke kolonilerinin genel valisi olarak atanır atanmaz, Laurent Ihsey Beach'in başlattığı projeyi tamamlamıştır. Sunulanlara dayanarak Pelieu ülke üzerinde egemenlik kurmak için seleflerinin yaklaşımına yoğunlaşmıştır. Atanmasının ardından yaptığı ilk iş, Beach'in²⁷⁰ çıkardığı gösteri ve protestoları yasaklayan yasayı uygulamak olmuş ve bu kararın devlet düzeyinde harfiyen uygulanmasını talep etmiştir. Bu kararın uygulanmasındaki çabası, yasa aracılığıyla göstericileri kurşuna dizmek, direnişi ve ulusal devrimleri ortadan kaldırmayı amaçlamış, aynı zamanda yasaklarla halkı sakinleştirmeye çalışmıştır. O, Grand Bassam ve ülkenin diğer çiftliklerinde çiftlikleri ve tarlaları geliştirmeye yoğunlaşmıştır. Buna ek olarak Fildişi Sahili'ndeki sanayi şirketlerinin, sömürge devleti hesabına ekonomik sömürünün yükünü taşıyan bölgelerdeki yaşam koşullarını iyileştirme projesine girişmiştir. Ayrıca uluslararası şirketlerle ticari faaliyet başlatmıştır. Bu nedenle,

²⁶⁸ Marcel Souzy, *Les Coloniaux Français Illustres*, s.151.

²⁶⁹ Kut Dayfur Kolonial, s.104

²⁷⁰ Y. B. Toure, a.g.t., s.66

ülkedeki ticaret şirketleriyle kereste endüstrisinin gelişimini ve genişlemesini artırmaya çalışmıştır.²⁷¹

2. Pierre François Pelieu'nun Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askeri, Ticari Uygulamaları ve İnsan Ticareti

Daha önce Pierre François Pelieu'nun ilk eyleminin, özgürlük ve bağımsızlık taraftarı devrimci protestoları engelleyen yasaların uygulanması olduğu belirtilmişti. Devrim her gün daha dataftar bulması, sömürgeciliğe karşı ulusal mücadele halkın moralinin daha güçlü bir şekilde güçlenmesine yol açmıştır. Vali Pelieu, başta siyasi parti liderlerinin konuşmaları devrim taraftarlarını etkilemesinin farkındaydı. Dolayısıyla halk ile doğrudan karşı karşıya gelmek istemiyordu. Bundan dolayı o, idaresinde önleme yasasını uygulamıştır. Bu onun politikasını seleflerinden ayıran husustur. Öte yandan Afrika Tarım Sendikası ülkede ortadan kaldırılmış olsa da, Felix Houphouët-Boigny ve taraftarları bağımsızlık direnişi ilkelerinden vaz geçmemiştir. Pelieu, bu liderleri güç kullanarak hedeflerinden vazgeçiremeyeceğini anladığında diplomasi kisvesi altına almaya başlamıştır. Bütün bunların temel nedeni parti başkanlarını kendi yönetimine yani sömürgeci yönetiminin yanına çekmek üzerine kurulmuştur. Bu strateji gereğince kereste şirketi üzerinden Afrikalı işçilerin sayısı arttırmıştır.²⁷² Yine de devrimler devam etmiş hatta protestolar genişleme ve canlanma halini almıştır. O genel vali olduğu andan itibaren sömürgecilik karşıtı halk ile gergin durum devam etmiştir.

Pierre François Pelieu'nun idaresinde, Fildişili liderlerin sempatisini kazanmak için güç tarzı yerini diplomasi tarzına bırakmıştır. Fakat bu tarz, devrimi vadilerde ve köylerde, özellikle büyük şehirlerde yaygınlaştırıp genişletmiştir. Dahası insanlar devrim için kırsal kesimlerden Abidjan ve Sigila'ya göç etmeye başlamıştır. Bu da şehirlerde nüfus artışı ve devrimlerin döngüsünün çoğalmasını sağlamıştır. Bu koşullarda askeri ve mali idare, yasakçı yasaların uygulanmasını beraberinde getirmiş, sonuçta yönetim ile halk arasında çatışmalara yol açmıştır. Sonuç olarak tutuklananlar cezaevlerine

²⁷¹ İ. S. Mukallid, **a.g.e.**, S. 585-587; K. I. Diezou, **a.g.t.**, s. 365.-366

²⁷² P. Kiprie, **a.g.e.**, s.34; J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.71.

sokulmuş, Houphouët-Boigny ise mahkûmların çokluğu nedeniyle, parti bürosuyla mahkûmlar konusunda istişare toplantıları yapmaya başlamıştır.²⁷³

Pierre François Pelieu, ülkedeki devrimi bitirmek için her yolu denemiş ancak bunda başarılı olamamıştır. Houphouët-Boigny ve yol arkadaşları protestocuları organize etmeyi başarmıştır. Milli mücadele ülkedeki eğitimli seçkinler ve yazarlarla devam etmiş, Vali Pelieu ticari işletme projesini başka şirketler aracılığıyla yürütmek zorunda kalmıştır. Selefî Laurent Ihsee Picchu'nunbaşlattığı yönetim şeklini kendi idaresinde sürdürmüştür. Kola fıstığının yetiştirilmesine odaklanmış ve kola fıstığında tarımsal gelişme yaşanmıştır.²⁷⁴ Bunun ana nedeni 27 Haziran 1952'de Abidjan'da bir uçak kazasında hayatını kaybetmesi ona böyle bir fırsat vermesiydi. Vali ülkeyi sadece 95 gün yönetilmiştir.

Pierre François Pelieu iktidarı boyunca iki yöntem kullandığını yukarıda ifade etmiştik. Bunlar diplomatik yöntem ve suikast operasyonu ile tutuklama ve hapisanelere atma yöntemiydi. Bu iki yöntemle de devrimi ortadan kaldıramamıştı.²⁷⁵ İnsan ticareti ile ilgili ise hiçbir şey değişmemiştir. Sömürge memurları arasında son derece gizlilik içinde devam eden bu süreç eskisi gibi devam etmiştir.

M.CAMİLLE VİCTOR BAİLLY DÖNEMİ (10 Temmuz 1952-19 Şubat 1954)

1. Camille Victor Bailly'nin Doğuşu, Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı ve Onun Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvali

BaillyCamille Victor, 4 Şubat 1907'de Amiens şehrinde Fransız orta sınıf bir aileden doğdu. Çocukluğundan okul çağına gelene kadar ebeveynlerinin gözetiminde yaşadı. Bailey Camille Victor'un büyük olayların olduğu dönemde yaşadığı hatırdan

²⁷³ J. Moreyl, **a.g.e.**, s.35.

²⁷⁴ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.901; J. Loucou, **a.g.e.**, s.123.

²⁷⁵ A. A. Musa, **Karn er-Ra'bu'l-İfrikî**, s.28-31.

çıkarılmamalıdır.²⁷⁶Bu olaylar onda hayatında sömürgeci bir ideoloji oluşturmuştur. Bu yönüyle dünyadaki sömürgeci valilerden biri olması şaşırtıcı değildir. 21 Ağustos 1984'te Paris'te 77 yaşında öldü. Bailly Camille Victor okul çağına ulaşır ulaşmaz, ailesi onu kolonyal okullardan birine kaydettirdi. Üniversiteden mezun oluncaya kadar eğitimine devam etti. Oradan iş piyasasına atıldı, böylece meslek yaşamında sömürgeciliğin valilerinden biri oldu. Bailly eğitim hayatını bitirir bitirmez meslek hayatına atılmıştır. Normal bir sömürge memuru olarak ilk işine başlayan Bailly daha sonra pratik alanda tecrübe kazandıkça derecesi yükselmiş, Fransız Sudan kolonilerinin (şimdi Mali) genel valisi olmuştur. Mali'de genel vali olarak görev yaptıktan sonra, Batı Sudan'da sömürge valisi olarak çalışmıştır. Zira ilk kez, 10 Temmuz 1952'de Fildişi Sahili'ne genel vali olarak atanmıştır.²⁷⁷ Ülke üzerindeki sömürge yönetimi, 10 Temmuz 1952'den 19 Şubat 1954'e kadar bir yıldan biraz daha uzun devam etmiştir.²⁷⁸

Pierre Francois Pelieu'nun uçak kazasında hayatını kaybetmesi Camille Victor Bailly'nin aniden Fildişi Sahili Sömürge Genel Valiliğine atanmasını sağlamıştır. Bu da Vali Bailly'nin işini zorlaştırmıştır. Bailly'nin ülkeye atandıktan sonraki ilk işi halk hareketlerini yasaklayan yasa taslağını sürdürmek ve tutuklamalara devam etmek olmuştur. O ayrıca kırsal kesimde kakao, kahve ve kerestenin yetiştirilen köylerdeki çiftlik ve tarlaları kontrol etmeye çalışmıştır. İçerde tarım işini genişletmiş, ticaret pazarlarını bir dereceye kadar vergilendirmeye çalışmıştır.²⁷⁹ Bu eylemleri

²⁷⁶Bahsedilen en büyük olay, bağımsızlıktan önce 1935'ten 1960'a kadar yeniden patlak veren popüler devrim ve direnişlerdir. Bu devrimler tüm kuzey ve güney olmak üzere tüm Afrika'ı kaplamaktadır. Aslında Afrika Fildişi direnişi tüm Batı Sudan direnişidir. Sömürgeciye karşı direniş Fransa'nın Afrika ülkeleriyle anayasa taslağını imzalamaya götürmüştür. Gine haricinde Fransız Batı Sudan tarafından imzalanan belge, önerilen yarı bağımsızlık olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Bu durum pek çok Afrikalı'nın bilmediği, kitap metinlerinde yer almayan bir gerçekliktir. Bu anlaşma aslında hala varlığını sürdürmekte ve Fransa buna dayanarak Afrika cumhurbaşkanları seçimlerine müdahale edebilmektedir. İptal edilmediği takdirde Afrikalılar özgür olmayacak ve tam bağımsızlık kazanamayacaktır. Bkz. Fevziye Avâmir ve Şâfikiye Mus'ad, "Hizbu'l-tecemu'l-demokrâti'l-İfrîkî ve devrihî fî hareketi tehruri duveli ġarbi İfrîkyâ, Sâhîlu'lÂc nemûzecen (1946-1960)", Ebu Na'même Ceylânî Üniversitesi Ulûmu'l-İnsâniyye Fakültesi Tarih bölümü Yayınlanmamış Yüksek Tezi Cezayir, 2017-2018, s.20-39

²⁷⁷ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.104.

²⁷⁸ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.103-105.

²⁷⁹ A. Musa, **Ticaret İnsan**, s.89.

gerçekleştirdikten sonra Demokratik Toplum Partisi'ni ortadan kaldırma ve bazı üyelerini cezaevlerinde tutuklama girişimine yönelmiştir. Bu durum iktidarı döneminde tutuklu sayısının artmasına neden olmuştur.²⁸⁰

Vali Bailly'nin önem verdiği husus halk arasına soktuğu adamlarından mütemadiyen bilgi toplaması olmuştur. İdaresi sırasında ihtilal sahaları daha da hareketlenmiş hatta geceleri bile devam etmiştir. Bu da mücadele hareketlerine güç ve etkinlik kazandırmıştır. Bailly aynı zamanda 1910'da ilk gösterilerle durdurulan demiryolu projesini aktif hae getirmiştir.²⁸¹ Vali Bailly, 1954'teki idaresi sırasında Bouake şehrinden Yukarı Volta'daki Ouagadougou'yademiryolunu ulaştırmıştır.²⁸²

2. Camille Victor Bailly'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askerive Ticari Uygulamaları

Vali Camille Victor Bailly, devrimci alanlarda siyasi parti liderlerinin konuşmalarıyla hareketlenen göstericilerin gücünün tamamen farkına vardığını söylemek mümkündür. Vali Bailly'nin konuyu sonunda başarısızlığa davetiye çıkarabilecek coşku ve insan içgüdülerinden uzak olarak tüm yönleriyle incelemesini sağlayan husus da bu olmuştur. Fransız sömürgecilerinin, yöneticileri aracılığıyla, böl ve yönet hedefine ulaşmak için vatandaşlar, devrimciler ve hatta parti liderleri arasına nifak tohuları sokmak Vali Bailly'nin en önemli taktiği idi. Çok geçmeden aralarında nereden geldiği belli olmayan bir fitne çıkmıştır. Afrikalı liderler, partinin daha doğduğu ilk anlardan itibaren başlattığı hurriyyet fikrini mistik bir şekilde yükseltmişler ancak 1951'de Başkan Houphouet-Boigny tarafından gerçekleştirilen sağcı gerilemenin kaynağı tam olarak öğrenilememiştir.²⁸³ Bu kriz parti liderliğini parçalamıştır.

²⁸⁰ Muhammed Kasım ve Hüsnü Hüseyin, *Tarihu'l-Karn et-TesiaAşera fi Avrupa Munzu'Ahdi es-Sevrati'l- FransiyyeHattânihayeti'l-Harbi'l-Uzmâ*, 6. Baskı, Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire 1929, s.5-6.

²⁸¹ J. K. Zerbo, *a.g.e.*, s.867-868.

²⁸² A. K. Brou, *a.g.t.*, s.5.

²⁸³ Bağımsızlık öncesinde parti içinde Afrikalı eğitimli seçkinler arasında çıkan ve kaynağı bilinmeyen çekişmelerle ilgili kanaatimiz sömürgeci tarafından kıta insanları arasında ayırım yapılmasıdır. Hristiyan çocuklarına Müslümanlardan öncelik verilmesi bu durumu tetikleyen bir unsur olmuştur. Ayrıca sömürgeci, bağımsızlıktan sonrada resmi olmasa da ülkeyi sömürmeye devam etmenin altyapısını bu projeler ile örgütlemeye açılmıştır.

Unutulmamalıdır ki, kaynağı bilinmeyen bu fitne, tarafları birbirinden ayırmıştır.²⁸⁴ Bu türden çekişmeler eğitilmiş seçkinlerin kendi aralarındaki ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bazıları tutuklanmaktan gerçekten korkarken, tüm bunlar bir yandan bazılarının sömürgeciliğe karşı duruşlarını gözden geçirmelerine neden oldu. Öte yandan Bailly döneminde de Fildişi halkına karşı uygulanan barbarca şiddet eylemleri devam etmiştir.

1949-1950 yıllarında, "Fildişi Sahili Demokrat Partisi" ve lideri Houphouët-Boigny'ye karşı yürütülen saldırgan bir kampanyada çok sayıda Afrikalı öldürüldü, yaralandı veya hapsedildi. Yine Fildişi'ndeki Altın Sahil'de 1950'de hapsedilen "Halk Misâkı Partisi" lideri Nkrumah'a karşı şiddet eylemleri yapıldı. ANC'nin yabancı destekçilerinin aslında kılık değiştirmiş komünistler olduğu inancının bir yansımasıydı.²⁸⁵ Bu olgu Vali Bailly'in yönetimi sırasında da devam etmiştir.

Sömürgeci şiddet kullanmış, çeşitli toplantılarda yaralılanlar ve ölümler olmuş, birçok vatansever de hapsedilmiştir. Mesele sadece tutuklamayla sona ermemiş, devrim sahasına götürülen Fildişililer ya da diğer Afrika uyrukluların hepsi istisnasız öldürülmüştür. Sonuç olarak suikasta uğrayan ya da öldürülen liderler arasında Zorobi-B-Tree, Samba Ambroise ve Stator Bekada bulunmaktadır. Tutuklamalar ve cinayetler arasındaki bu kritik durumda Houphouët-Boigny, diplomatik yöntemi kullanarak mahkûmların serbest bırakılmasını istemiştir. Öte yandan Paris mahkemesi kararına istinaden serbest bırakılmaları²⁸⁶ için özel gösteriler düzenlenmiştir.

Silahlı mücadeleden yana olmayan Houphouët-Boigny diplomasi yani işbirliği yolunu seçmiştir.²⁸⁷ Bazıları bu işbirliğini şöyle tanımlamıştır: 1951'de H.Boigny, kan dökülmesini önlemek için sömürge sorununa çözüm olarak diyalog yöntemini benimsedi ve Denizaşırı Koloniler Bakanı ile dostane ilişkiler kurdu. Unutulmamalıdır ki, o dönemde Fransa Denizaşırı Bakanı olan François Mitterrand ile yapılan bu işbirliği veya

²⁸⁴ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.901.

²⁸⁵ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.554.

²⁸⁶ Y. B. Toure, **a.g.t.**, s.65; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.902; J. Morell, **a.g.e.**, s.41.

²⁸⁷ J. K-Zerbbo, **a.g.e.**, s.901-903.

müzakereler, Afrika Demokratik Partisi (R.D.A.) milletvekillerinin Fransız Komünist Partisi ile ittifakına son verme kararı aldırılmıştır. Bu uzlaşma, 1951 yılında Abidjan limanının açılışı vesilesiyle gerçekleşmiştir. Kısa bir süre sonra Fransız Parlamentosu'nun bulunduğu Bourbon Sarayı'nda Birlik kurulmuştur. Tutuklular Kasım 1952'de Paris Mahkemesi'nin kararıyla serbest bırakılmıştır. Aralarında pek çok kadının da bulunduğu devrimciler tutuklanmıştı. Araştırmacı Jack, 23 ölü ve 50'den fazla yaralı olduğunu ve bu yaralıların birçoğunun da tutuklandığını yazmaktadır.²⁸⁸

Demokrat Parti'nin Fildişi Sahili (P.D.C.I) şubesinin birkaç liderinin tutuklanması için bahane üretilmiş, serbest bırakılmaları için çağrıda bulunan çeşitli gösteriler yapılmıştır. Resmi rakamlar 52 Afrikalının öldüğünü ve 3.000 tutuklunun olduğunu yazmaktadır. Çok sayıda cinayet ve suikast yanında bazı liderler siyasi konumlarından çekilseler de meydanlarda devrimler devam etmiştir. Bir taraftan devrimciler özgürlük ve bağımsızlık peşinde koşarken diğer yandan iki parti arasındaki durum gerginliğini korumuştur.²⁸⁹

Daha önce Vali Camille Victor Bailly'nin yönetimi ve ülkedeki devrim olaylarını ele alma yönteminin ne kadar farklı olduğunu ifade etmiştik. O, bazen ülkede devrim ve protestoların yasaklanması yasasına odaklanan diplomatik yöntemi, bazen de devrim liderlerini tutuklayarak devrimin köklerini ortadan kaldırmak için tutuklama yöntemini kullanmıştı. Bunları gerçekleştirmek için de ülkedeki toplanma alanlarında casuslarını hazır bulundurmuştur. Bailly'nin yönetimi sırasında bir başka olay ise Ekim 1949 anayasasına göre Fransız Konfederasyonunu Fransız İmparatorluğu ile değiştirilmesidir. 1952 yılında her kolonide bir bölge konseyi kuruldu ve bu genel konseyler yasa yapma yetkisine sahip olmadan bütçe ve vergiler için oy kullanma hakkına sahip oldular. Daha sonra "denizaşırı topraklar" olarak adlandırılan koloniler, Fransız Ulusal Meclisi'nde çalışmasına izin verilen temsilciler tarafından temsil edildiler.²⁹⁰ Bu durum Afrika Toplum Partisi içinde liderlerin bölünmesine yol açmıştır. Bütün bunlar Vali Bailly'nin

²⁸⁸ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.906; Y. B. Toure, a.g.t., s.65; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.902; J. Morell, **a.g.e.**, s.40-45.

²⁸⁹ J. Morell, **a.g.e.**, s.40-45; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.902; Velid Kasid ez-Zeydî, **Siyasetü Fransa es-Sekafiyye Dirasetü hal Lübnan 1909-1986**, 1.Baskı, Munteda'l- Mearif yay., Beyrut 2013, s.42.

²⁹⁰ Fayiz Solih Ebu Câbir, **Istimâru fi cenûb şerkâsiyâ**, 1.baskı, Dâru'l-Beşir, Ammân 1990, s.88.

askeri ve mali yönetiminde politikasını sürdürmesine yardımcı oldu, ancak atanmasından altı ay sonra devrimleri yasaklama kararını uygulamada daha saldırgan bir pozisyona geçti. Bailly döneminde özelde Fildişi Sahili'nde ve genelde Batı Sudan'da etnik ve mezhep ayrımcılığı politikası yaygın bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu durum arkasında siyasi istikrarsızlık ve toplumsal çözülme içinde olan kıtayı etkileyen ağır bir miras bıraktı.²⁹¹ Vali Bailly askeri ve ticari yönetiminde de gıda mahsullerinin yetiştirilmesine yönelik projeye destek olmuş, diğer uluslararası şirketlerle ihracat ve ithalat yoluyla ticaret sürecinde kereste şirketleri projesini devam ettirmiştir.²⁹² Bailly'nin diplomatik tarafı daha güçlü olmasına rağmen durumun gergin kaldığını söylemek abartı olmayacaktır.

Camille Victor Bailly idaresi sırasında çok sayıda tutuklama olayı köylü çiftçiler üzerindeki etkisine, hapishanelerde çok sayıda gösterici ve parti lideri olmasına, Houphouët-Poaget'in de diyalog yöntemine dönmeye yol açmıştır.²⁹³ Gerçekten de Bailly ticari yönetimi ülkedeki tarımsal faaliyetlerle dikkat çekmiştir. İdaresi sırasında ülkenin bazı bölgelerinde, gelişmiş tarım terasları, gübreleme, yeşil ve karma ekim, ekilebilir arazilerin düzenli ekimi yöntemleri kullanılmıştır. Böylece kahve ekimi konusunda uzmanlaşmış Kong şirketindeki kakao hacmi arttırılmıştır. Bailly'nin iktidarı döneminde, pamuk ekimi dikkat çekici hale gelmiş ve diğer Avrupa dünyası ve büyük Avrupa sömürge şirketleri ile ticaret süreci başlatılarak artış sağlanmıştır.²⁹⁴

3. Camille Victor Bailly Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler

Köle ticareti yasaklanmasına rağmen Fildişi Sahili'nde Camille Victor Bailly döneminde yapılmaya devam etmiştir. Köle ticareti dönemin şartlarına göre nitelik ve nicelik bakımından validen valiye farklılık göstermiştir. Ancak sömürgecilik felsefesi bakımından değişen bir şey olmamıştır. Bu nedenle yöntemler farklı olsa da sömürge

²⁹¹ N. ebuHammed, a.g.m., s.21.

²⁹² M. F. A. Bari, **a.g.e.**, s.166.

²⁹³ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.815.

²⁹⁴ B. Fevziyye-M. Meryem, a.g.t., s.20-23.

ülkelerin planları değişmemiştir.²⁹⁵ Bailly döneminde insan ticareti değişmemiş ve döneminde gizlice devam etmiştir.²⁹⁶ Bailly döneminde köle ticaretinin partizan kuvvetten korkarak yönetildiği açıktır. İnsan ticareti, özgürlük ve bağımsızlık isteyenlere karşı halkın öfkesini artırmamak için gizlice devam ettirilmiştir.²⁹⁷ Bununla beraber halk devrimleri Bailly'nin kontrol edemediği bir safhaya ulaşmıştır. O, özgürlük çağrısı yapan devrimleri ve halk protestolarını ortadan kaldıramamıştır. Bu durum Fransız devletin milli mücadeleden korkmasına neden olmuştur. Gidişatın Fransa aleyhine olması 19 Şubat 1954'te Bailly'i geri çağırılmasını doğurmuştur. Böylece Vali Bailly halk isyanlarını ortadan kaldırmadan görevden el çektirilmiştir.

N. MESSMER PIERRE ANGUSTE JASEPH DÖNEMİ (9 Şubat 1954-18 Şubat 1956)

1. Messmer Pierre Anguste Jaseph'in Doğumu, Çocukluğu, Tahsili ve İşbaşına Getirilmesi

Messmer Pierre AngusteJaseph, Fransa'nın 1871-1872 yılları arasında Almanya'ya bıraktığı topraklarda doğan Fransız vatandaşı Bass'a mensup Fransız Alsas ailesinde 20 Mart 1916'da Fransız Vincennes kentinde dünyaya geldi. Aile orijinal Fransız vatandaşlığını seçti. Alt sosyal sınıftan olan Messmer, okul çağına gelene kadar çiftçi ebeveynleri tarafından büyütüldü. 29 Ağustos 2007'de 91 yaşında Paris'te öldü²⁹⁸.

Messmer Pierre AngusteJaseph, ilk, hazırlık ve orta öğrenimine 1934-1936 yılları arasında mezun olduğu Doğu Dilleri Okulu'nda başladı. Messmer, 1934-1937 döneminde Fransız Ulusal Denizaşırı Okulu'nda yükseköğrenimine devam etti. ve diplomasını aldı. Hatta 1972 yılında hukuk derecesi ile mezun olduğu Hukuk Fakültesi'nde doktora derecesi aldığı üniversite eğitime devam etti²⁹⁹. Böylece

²⁹⁵ E. el-Cundî, **a.g.e.**, s.395.

²⁹⁶ A. A. Musa, **Karn er-Ra'bu'l-İfrikî**, s.28-31.

²⁹⁷ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.205.

²⁹⁸ https://fr.wikipedia.org/wiki/Pierre_Messmer (20.11.2021).

²⁹⁹ <https://www.geni.com/people/Pierre-Messmer/6000000047261436901>(20.11.2021).

Messmer Pierre AngusteJaseph, bilimsel yaşamından pratik bir kariyere geçen, eğitimli bir kişi ve bir bilim adamı oldu.

Messmer Pierre AngusteJaseph, akademik eğitim kariyerinden mezun olduktan sonra işgücü piyasasının kapılarından yeni bir hayata girdi ve kariyerine başladı. Zira meslek kariyeri başlangıçta sömürge otoritesinde eğitimli bir idari çalışan olarak 1938'de başladı. Daha sonra, deneyim kazanarak ofisten ofise ve kısımdan kısma çalışmadaki ilerlemesi ile 1946 yılında Çinhindi Bakanlar Komitesi Genel Sekreterliği görevine atandı. Daha sonra Çinhindi Cumhuriyeti'nde 1947-1948 döneminde Kabine İşleri Müdürü olarak atanarak yükseldi. Akabinde Moritanya İdare Dairesi müdürü olarak atandı. Bu dönemde 1950'den 1952'ye kadar Moritanya Adrar bölümünde müdür olarak çalıştı. Bu görevinden bir yıl sonra, 1953'te, Moritanya kolonilerinin genel valisi olarak atanarak Batı Fransız Sudanı'na yerleşti. Ayrıca 1956'da Fransa'da Denizaşırı Bakan GastonDever'in Bakanlık İşleri Müdürü olarak görev yaptı. 1956 ve 1958 arasındaki dönemde, halk isyanıyla mücadele etmek için bir manevraya liderlik etme yönüyle Yüksek Komiser olarak atandı. 1958 yılında yapılan delegasyon alanındaki engin tecrübesinin genişlemesiyle Paul Chauvet döneminden sonra Ekvator Afrika'da Genel Komiser olarak görevlendirildi. Bir yıl bu görevini sürdürdükten sonra, bu kez 1959 yılında Fransız Batı Sudan Genel Komiseri olarak ataması yapıldı. Kaynaklara göre Vali Messmer, Cezayir savaşında Savunma Bakanı olarak seçilmiş, ardından Özgür Fransız Kuvvetleri'ne (FFL) katılmıştır³⁰⁰.

Bu savaştan sonra sömürge yöneticisi olan Vali Messmer, sömürge kamu idaresi yetkililerini kendi kişisel yeteneği ve pratik becerisi ile hatırı sayılır bir sömürge idarecisi oldu. Sonuç olarak, 1960-1969 yılları arasında General de Gaulle komutasında Silahlı Kuvvetler Bakanı olarak atandı. Devlet Bakanı olarak da görev yaptı. 1971'de denizaşırı il ve bölgelerden sorumlu, 1971'den 1989'a kadar Strasburg belediye başkanlığı görevlerinde bulundu. 1978'den 1979'a kadar da Lorraine Bölge Konseyi'nin başına atanana kadar belediye başkanı olarak görev yaptı.1999 yılında Fransız

³⁰⁰ [https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100152594\(20.11.2021\)](https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100152594(20.11.2021)).

Akademisi'ne üye oldu ve aynı yıl Fransız Enstitüsü'nden Onursal Fransız Şeref Lejyonu'na layık görüldü. Böylece 2007'de ölene kadar hayatının geri kalanını Paris'te geçirdi³⁰¹. Messmer her şeyden önce 1954'te Fildişi Sahili Genel Valisi olarak atandığını belirtmek gerekir. Messmer Fildişi Sahili'ne valiliği döneminde Felix Houphouët-Boigny ile birlikte çalıştı.³⁰²

Vali Pierre Anguste Jaseph Messmer'in göreve atanması ülkenin en gerilimli dönemine denk gelmektedir. Ülke koşullarının doğası gereği Mesmerde, Camille Victor Bailly gibi, devrimleri yasaklayan tutuma devamla geniş çaplı tutuklamalar eşlik etmiştir. Bütün bunların amacı duruma hâkim olmaktır.³⁰³ Bununla birlikte Vali Mesmer seleflerinin protestoları ortadan kaldırma girişimlerine rağmen bu hedefe ulaşamadıklarını anlamış görünmektedir. İpleri eline alan Messmer, getirisi çok fazla olan kakao, kahve ekimi ile kereste imalatı ile kırsal kesimlerde ve köylerde tarımsal işlere ve tarlaların daha aktif çalışmasına odaklandı. Çeşitli vergiler topladı ve kaynakları kontrol etti. Bunu çiftçilerin topraklarının kamulaştırılması ve Avrupalılara verilmesi eşlik etti. Bu durum Afrikalı köylülerin bölgede ve ülkede sahip oldukları toprakların ellerinden alınması sonucunu doğurmuştur.³⁰⁴

Vali Messmer döneminde protesto çemberi şehirlerde, köylerde ve kırsal alanlarda genişleyerek daha da yaygınlaşmıştır. Ayrıca özgürlük devrimlerine katılmak için diğer köylerden başkente göç olgusu idaresi sırasında daha yaygın hale gelmiştir. Fildişi Sahili'ndeki bu durum, iki partiye eskisinden daha fazla yardım edenlerin güçlenmesine, partizanlığın ve ona boyun eğmenin merkeziliğinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Böylece mücadeleyi uygulayanlar ve taraftar kitlelerinden yavaş yavaş ayrılacak olanlar için sağlam bir çekirdek oluşmuştur.³⁰⁵ Gösterilenlere dayanarak işlerin bir yandan milli mücadeleye doğru kaymaya başlarken, öte yandan Vali Messmer'in

³⁰¹ [https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100152594\(20.11.2021\)](https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100152594(20.11.2021)).

³⁰² J. N. Loucoua **a.g.e.**, s.104-105.

³⁰³ Mustafa Havas, "et-Tahavvulat es-Siyasiyye fi-Buldâni Garbi İfrikıyye, 1990-2009", Deli İbrahim, Cezair Üniv., **Yayılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezair 2010, s.26.

³⁰⁴ P. Kipre, **a.g.e.**, s.74; Bun Şeuhatu Eşvak Hatarî Ayşe, "et-Teveessu' u el-İsti'mâr el-Fransî, el-Britani, fi Garbi Efrikıyyâ", İfrikıyye Ahmet Dirayebi Edrar Üniv., **Yayılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezair 2014, s.83; B. Ş. Eşvak-H. Ayşe, **a.g.t.**, s.84-85.

³⁰⁵ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.154-156; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.861.

devrimin ilerlemesini ve ülkenin tamamına yayılmasını önlemekte zorlandığı bir süreç ortaya çıkarmıştır. Böylece Messmer döneminde siyasi partilerin çeşitli liderleriyle çiftçi vatandaşlar ve eğitimli Fildişi seçkinleri arasındaki durum gerginliğini korumuştur.³⁰⁶

2. Pierre Anguste Jaseph Messmer'in Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askerive Ticari Uygulamaları

Vali Mesmer'in idareye atanmasının ardından, yaptığı ilk iş halk protestolarını yasaklayan yasayı uygulayarak devrimleri ortadan kaldırmak olmuştur. Messmer'in devrimci krizle uğraşan idaresi, casuslarını ve askeri adamlarını gecenin köründe bile devrimci toplantı alanlarına göndermesini doğurmuştur.³⁰⁷ Messmer yönetiminin, ulusal devrimi ortadan kaldırmak açısından öncelilerden farkı sadece takip ettiği yollarındandı.

Pierre Angust Jasseff Messmer yönetimi, sömürge yönetiminin üyelerinin özgürlük ve bağımsızlık çağrısı yapan bu gösterileri ortadan kaldırmaya çalıştığı bir dönemde, büyük bölgesel olaylar, özellikle de Fransa'nın Vietnam önünde hezime uğraması sömürgecileri Afrika'da zora sokmuştur. Asya'nın özgürleşmesi Afrika'nın özgürleşme hevesini arttırmıştır denilebilir. Fransızların 1954'te DienBienPhu savaşında Vietnam'daki yenilgisi Afrika'da derin bir yankı uyandırmıştır. Çünkü Vietnamlılarla savaşan onbinlerce Afrikalı Fransız komutası altındaydı. Fransız kuvvetlerinin Çinhindi kuvvetleri önünde çökmesi Afrikalıların da bunu başarabileceklerine inanmalarını sağlamıştır.³⁰⁸ Vietnam yenilgisi bir yandan Fransız sömürge devletini istikrarsızlaştırmış diğer yandan da Fildişi Sahili'ndeki Messmer yönetimini sarsmış dahası milli mücadeleye manevi güç verkatmıştır.

Messmer bir yandan sömürge devletinin bu felaketleri yaşamasını ve yenilgisini düşünürken diğer yandan Afrika'da da aniden böyle bir vaka meydana gelme ihtimaline karşı Tunus, Cezayir ve Uzak Mağrip'te faaliyet gösteren ulusal hareketler için Arap Mağrip ofisi kurulmuştur. Savte'l Arabın Cezayir devrimine katılma çağrısında bulunan

³⁰⁶ J. K. Zerbbo, **a.g.e.**, s. 861.

³⁰⁷ Y. B. Toure, a.g.t., s.65; A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.175; M. Havas, **a.g.e.**, s.13.

³⁰⁸ Fayez Saleh Abu Jaber, **el İsti'mar fi CenûbiŞerkAsiyâ**, Daru'l-Beşir yay, Ürdün 1991, s.114-115; F. Avâmîr-Ş. Mesad, a.g.t., s.38.

Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin doğuşunu duyuran ilk radyo istasyonu olmuştur.³⁰⁹ 1955 yılında Bandung Konferansı düzenlen ve 1956'da Marakeş ile Tunus bağımsızlıklarını kazandı: Bu durum Liberya'dan sonra ilk siyah Afrika ülkesi olan Gana'nın bağımsızlığının işaretleri ortaya çıkardı.³¹⁰ Bütün bunlar bize yerel ve bölgesel olayların birbirlerini nasıl etkilediğini göstermesi açısından önemlidir. Kıtanın kuzeyinde, doğusunda, batısında veya güneyinde yaşanan bir olay kıtanın geri kalan kısımlarını da etkeleyen bir döneme girilmiştir.

Afrika'daki müttefiklerin sömürge rejimlerinin kendi topraklarındaki kargaşaya çok hoşgörülü olduğu bir dönemde, güney Fildişi Sahili, Libya'nın birçok bölgesi veya Uganda'daki Kara Muga gibi yerlerde kırılğan otoriteler, silahlı ayaklanmalar ve halkın protestolarıyla büyük çapta karşı karşıya kalmıştır³¹¹

Afrika'nın çeşitli ülkelerindeki sömürgecilik olaylarının ardışık ve birbirleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Mesmer dönemi aslında sömürgeci Fransız yönetiminin en zayıf olduğu dönemdir. Fransız sömürge ülkesi için en büyük şok, kıtanın kuzeyindeki ülkelerde verdiği kayıplar olmuştur. Bütün bunlar sömürgeciliğin zayıfladığını ve son nefesi kaldığını göstermektedir. Vali Mesmer'in çaresiz ve hayal kırıklığına uğramasının nedeni bu olmuştur.

Vali Pierre AngostJasseff döneminde vuku bulan Arap Mağrip'te ulusal kurtuluş hareketlerinin hareketlenmesi ile birlikte Fildişi ve Afrikalı eğitimli seçkinlere manevi destek vermiştir. Böylece Vali Messmer'in sömürge yönetimi ile ulusal mücadele arasındaki durum daha da gerginleşmiştir. Messmer'in askeri ve mali yönetimindeki pozisyonunun, tarımsal faaliyetlerde daha yoğun odaklı bir pozisyona ve idarenin yönetim kurulu üyeleriyle elmas ticaretine olan ilgisine işaret etmektedir. Zira elmas üretim hacmi bu dönemde önemli ölçüde ve somut olarak artmıştır. Makta şirketinin elmas üretim hacmi 1954'te 1.643.000 karat olarak gerçekleşmiştir. Manganez ise 1955

³⁰⁹ Celâli Beşlağem, “el Alakatu'l-Cezairiyye el-Fransiyye fi Zilli Siyaseti'l-Yemin el-Mutetarriif 2002-2010”, Ebubekir Belkaid-Tlemcen Üniversitesi, Hukuk ve'lUlumi'sSiyasiyye Fakültesi, **Yayılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezair 2011, s.41-43.

³¹⁰ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.908

³¹¹ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.302.

yılında Grand La Hoe bölgesinde keşfedilmiştir.³¹² Vali'nin pırlantaya olan ilgisine ek olarak, kahve ve kakaoya yatırım yaptığı da bilinmektedir. 1947-1956 yılları arasındaki 10 yıl boyunca yatırım hacmi, 1943 yılındakinin iki katından fazlaydı. Bu durum Messmer döneminde açıkça artmıştır.³¹³

Ayrıca bu dönem sömürge ülkeleri olan Fransa ve İngiltere arasındaki rekabetin de gittikçe kızıştığı bir dönem olmuştur. Her iki ülke de gümrük seviyelerine odaklanmış dolayısıyla ülkedeki olaylardan ve devrimci protestolardan kurtulmanın zorluğuna rağmen Mesmer, mali ve askeri yönetiminde gümrük vergilerinde büyük başarılar elde etmeyi başarmıştır. Vali Mesmer'in tarımsal faaliyetler ve gümrük vergileri yoluyla ekonomik ve mali açıdan başarısına rağmen, ulusal devrimin genişlemesine karşı başarısız bir yönetim göstermiştir³¹⁴

Vali Messmer'inher şeyden önce ülke insanlarının ve milli mücadele kanadı liderlerin işlerinin yeniden canlanmasına yol açtığı söylenebilir.Böylece siyasi kanat, parti liderlerini devrimlerin kesin örgütlenmesinde daha faal hale gelmiştir. Bu durum Afrika Demokratik Toplum ve Fildişi Sahili partilerinin ülke düzeyinde faaliyetlerinin gücünü görünür kılmıştır.Fildişi Sahili'nde bu durum, iki partiye yardım edenlerin eskisinden daha fazla güçlenmesine ve parti çalışmanın güçlenmesine katkıda bulunmuştur.İki partinin hareketlerinin ve örgütlenmedeki güçlerinin ve devrimci yurttaşların kalplerindeki etkilerinin yanı sıra, tüm faaliyetlerinde yurttaşlar tarafından geniş bir sorumluluğun kabul edildiğini belirtmekte fayda var.³¹⁵

Vatandaşların sömürgeciliğe yönelik güçlü coşkusu, bir yandan Vali Messmir'in ticari yönetimini açıkça etkilemiştir. Sonuç olarak halk, sömürgecinin uzun yıllar devam eden zulmünden bıkmış ve yurttaşların buna dayanacak ve sabredecek enerjisi kalmamıştır. Bunun yerine, eski yaşam sistemlerine geri dönmek istiyorlardı. İncelenen

³¹²F. S. ebu Câbir, **a.g.e.**, s.63; Salattin Samira-Busâha Sâmiya, “İstimâruFaransâ fî İfrikîâ el-Garbiya Gineyânemuzecen (1838-1958)”, el-Arabî Tebsi-TebşaÜniver., **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Cezâir 2017, s.81; J. N. Loucou,**a.g.e.**, s.136.

³¹³ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.564.

³¹⁴ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.326.

³¹⁵ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.304, 861.

tüm bu faktörler, Vali Messmer'in ticari yönetimindeki endişesini açıkça ortaya koymaktadır. Tutuklama konusunu kolaylaştıran ve hatta ticari yönetimde vergi tahsilâtı ve endüstriyel hareket üzerine odaklanmasını sağlayan husu da buydu. Ayrıca ticari yönetiminde tarımsal faaliyetlerle de ilgilenmiştir.³¹⁶

Vali Messmer'in ticari idaresi, ticaret sürecini istisnasız tüm diğer Avrupa ülkelerinde tam bir serbestlikle yapmış ve idaresi sırasında ticaret hacminin artmasına gayret etmiştir. Messmer dönemi yurtdışı ticaret hacmi, 1906-1910 ve 1955-1959 arasındaki iki dönemden yaklaşık on kat fazlalaşmıştır. Olağanüstü artışlardan biri Fildişi Sahili'nin kakao ihracatındaki artıştır. Bu hacim 1936-1937'de 305 bin tona yükselmiştir. 1959-1960 yılına kadar aşılamayan bir rakamdır. Ayrıca, ulusal şirketleri aracılığıyla kereste ticaretinde de bir gelişme olmuştur. Ülkede ihracat ve ithalat hacminin artması dikkat çekici bir gelişmedir. Messmer, ticari kontrat üzerinde çalışmış, döneminde Fransız sömürge devleti değerinin zirvesine çıkmıştır. Fildişi Sahili'nin sömürgecilik sürecinde ticaret ortakları olmuştur. İlk etapta Fransız sömürge ülkesi olup 1956'da ihracatın %65,5'i ve ithalatın %74,3'ü bu ülke ile yapılmıştır. Ardından ihracatın %0,5 ve ithalatın %5,2'si bölge ülkeleri gelmiştir. Diğer sterlin alanı müşterileri, ihracat ve ithalatın %14'ünü kapsamıştır³¹⁷. Bunlar Messmer döneminde ticaret pazarlarını paylaşmada Fildişi Sahili'ni öncelikli hale getirmiştir. Valinin ticaret cephesinde elde ettiği gelişmelere rağmen ülkedeki protesto devrimlerini durduramadığı da bir gerçektir.

3. Fildişi Sahili'nde Pierre Anguste Jaseph Messmer Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler

Fransız sömürge devleti, kölelik konusunda resmi bir yasa yayınlayan ilk Avrupa ülkesidir. 1685'te yayınlanan Fransız Kara Yasası, bir zencinin özgür bir adama saldırması veya hırsızlık suçunu işlemesi durumunda ölüm veya başka bir bedensel ceza ile cezalandırılmasını şart koşuyordu. Fakat köle kaçarsa, kanun, kaçanın birinci ve ikinci durumda kulaklarını bağlama ve kızgın demirle ütölleme cezasına çarptırılmasını,

³¹⁶ M. Kasım-H. Hüseyin, **a.g.e.**, s.5, 8.

³¹⁷ A. J. Hopkins, **a.g.e.**, s.348; J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.141.

ikincisinde kaçarsa öldürüleceğini şart koşmaktaydı.³¹⁸ Fransa'nın ülkesini kalkındırmak için insan ticaretine olan hevesini ve kolay kolay pes etmeyeceğini gösteren kanıtlar Fransız sömürge kitaplarının satırları arasında bulmak mümkündür. Bu ticareti engellemek için yasanın çıkarılmasında bir yıl sonra, başta Anglovan olmak üzere Fransız sömürge yöneticilerinin ihanetini ortaya çıkarmıştır. İncelenen eserlerden hareketle, Fransa ve sömürge yöneticilerinin, bir yandan insan ticaretini engelleyen bu yasaya rağmen kararların uygulanmasına sadık kalmadığı, öte yandan insan ticareti sürecinin gizli bir şekilde devam ettirdiğini dolaylı olarak teyit etmektedir. Vali Messmer'in milli ayaklanmalardan çok korktuğu bilinmektedir.³¹⁹

O.FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE PIERRE AUGUSTE MİCHEL MARİL LAMİ DÖNEMİ (18 Şubat 1956-23 Şubat 1957)

1. Pierre Auguste Michel Marie Lami'nin Doğumu, Çocukluğu, Tahsili ve Meslek Hayatı

Pierre Auguste Michel Lami, 3 Mayıs 1909'da Fransa'nın Marsilya şehrinde dini yönelimli bir Fransız Katolik ailesinde dünya geldi. 20 Ekim 1994'te 85 yaşında öldü. Lami ilköğretim aşamasına kolonyal okullardan birinde başladı. Daha sonra mezun olana kadar üniversite aşamasına devam etti ve hızla işgücü piyasasında fark edildi. Pierre Auguste Michel Marie Lami çeşitli kolonyal yönetim pozisyonlarında çalıştı. 1935-1937 yılları arasında Çad görevine Genel Müdür olarak atandı. 18 Şubat 1956'da Fildişi Sahili Genel Valisi olarak göreve başladı. 23 Şubat 1957'ye kadar çalışmaya devam etti. Fildişi Sahili'ndeki görevi sona erdirdikten sonra 20 Mayıs 1957'de Senegal Genel Valisi olarak atandı. Mamadou Diya bu hükümette başkan yardımcısı olarak görev yaptı. Pierre Lami'nin Senegalli İslamcı din adamlarını örgütlediği bilinmektedir. O ayrıca Hindistan'da görev yaptı. Ayrıca 1968'de gelecekteki Çad eyaletinde idari reform hareketi valisi olarak atanmıştır.³²⁰

³¹⁸ V. K. ez-Zeydi, **a.g.e.**, s.39.

³¹⁹ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.804.

³²⁰ Bazı rivayetler onun 21 Eylül 1994'te öldüğünü iddia etmektedir.

Vali Lami, Fildişi Sahili başkanlığına son derece zor ve gergin şartlar altında başlamıştır. Önceki dönemden kalan devasa problemler Vali Lami'yi yönetimde bulundu bir yıllık sürede ciddi olarak zorlamıştır. Onun döneminde Fildişi ulusal kurtuluş hareketinin bastırılması zor bir hal almıştır.³²¹ Fildişi halkı bu dönemde istisnasız zafere inanmış görünmekteydi. Bu durum sadece Fildişi Sahili ile sınırlı kalmamış, hatta tüm Batı Sudan'da da temayüz etmiştir.³²²

Pierre Lami bu koşullar altında ülke yönetimine atanmıştır. Durumun doğası göz önüne alındığında Lami'nin ilk olarak, ülkedeki halk devrimini yok etmek için polisi ve sömürge ordusunu kendisine güvenecek şekilde örgütlediği söylenebilir. Lami, döneminin başlangıcında problemi askeri güçle çözmeye çalışmış, ancak bunu başaramamıştır.³²³ Bazı araştırmacılar başarısızlığın sebebini Fransız sömürge ordusu içinde sömürgecilikle ilişkisi olmayan Afrikalı askerlerin bulunmamasıydı. Ancak Fransız ordusu saflarına girmek istemeyen birçok insan öldürülmüştür. Sağ kalanlar ise sömürgeciliğe karşı intikam fırsatı bulmuş gibi hareket etmişlerdi. Tüm bu faktörler Vali Lami'nin askeri güç açısından başarısız olmasına neden olmuştur. Bir kısım rivayetler Vali Lami'nin bu başarısızlığı gördüğünde ve Fildişi Sahili Ulusal Kurtuluş Hareketi önünde acizliğini, başarısızlığını ve yenilgisini fark ettiği söylemektedir. Başarısızlığını ortadan kaldırmak üzere de dini ve pagan aşiret liderleri ve bu devrimleri başlatan köylü çiftçiler tarafından temsil edilen devrimciler ve milli mücadele adamları arasında açık bir diyalog diplomasisi yöntemine başvurmuştur.

2. Pierre Auguste Michel Marie Lami'nin Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali ve Askeri Uygulamaları ile İnsan Ticareti

Vali Lami genel vali olarak atanmasının ardından iki ana çalışmayürütmüştür. Kaynaklardan yola çıkılarak Fildişi Sahili'nin kurtuluş hareketleriyle karşı karşıya gelmesi dolayısıyla büyük zarar ve güçlükler görmüştür. Sömürge biçimleri karşısında

³²¹ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.804.

³²² Ahmed Sekou Toure, **Tecrîbe es Sevre fi Gine el-Hadırve'l-Mustakbel**, 1. Baskı, çev: Nureddin ez-Zırâî, Darunli't Tahrir, Kahire 1964, s.54.

³²³ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.174-176.

kurulan Afrika ulusal kurtuluş hareketleri Vali Lami'yi en çok zorlayan hareket olmuştur.³²⁴ Bu hareketlerin başarıları daha ziyade devrim alanlarında toplanan lider veya entelektüellerin halka rehberlik etmesi ve kazanılan tecrübelerden ibaretti. Kadınlar dahi kendi cinsiyetlerini karakterize eden coşku ve özveri ile sömürgeciliğe karşı sahaya inmiştir.³²⁵ Bu milli mücadelede erkekler gibi birçok kadın da şehit olmuş, Fildişi ve Afrikalı kadınlar ülkede bu devrimlerin başarısı için ellerinden geleni yapmıştır. Devrimcilerin devrim alanlarındaki bu titiz örgütlenmesinin, devrimin mitinglerine gece gündüz katılan herkese idari işlerin dağıtılmasının halka açık olarak yapılmadığını, liderin yeterliliklerine dayandığını belirtmekte fayda vardır.³²⁶

Fildişi Sahili'nde bu durum, iki partiye eskisinden daha fazla yardım edenlerin artmasına ve parti çalışmalarının merkeziliğini güçlendirmeye katkıda bulunmuştur. Gençler bu tür işler için hızlı bir şekilde eğitildikten sonra kitleleri etkilemeye hazırlanmışlardı. Vatandaşların eğitimi ve rehabilitasyonu, örgütlenmelerinin doğruluğu ve istisnasız tüm cinsiyetlerin devrim çalışmasına katılımı, her birine sorumluluk yüklemiştir. Bütün bunlar Fildişi veya Afrika gösterilerinin sonunda istenen amaca yani özgürlük ve bağımsızlığa ulaşılmasına yol açtığı söylenebilir. Lami'ninvaliliği, onun idari işlerde parmaklarını kıpırdatmadan geçip gittiği söylenebilir. Vali Lami idaresi döneminde ülkenin devrimci protestoları sokakları doldurmuştur. Diğer eski sömürge rejimlerinin rahat yönetimini engelleyen Fildişi milli mücadelesi Lami'nin askeri ve mali idaresini çaresizlik içerisinde bırakmıştır. Lami döneminde meydana gelen bir başka olay da, Afrika kurtuluş hareketlerine desteğini ve sömürgeciliğe karşı durduğunu resmen ilan eden tarihsel Asya duruşu olmuştur. Bu dönemde Fransız sömürgecileri bir yanda Cezayir başta olmak üzere Kuzey Afrika'daki yenilgilerine ek olarak, sonunda Asya kıtasında da yenildiğini belirtmek gerekir. Öte yandan Fildişi Sahili Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin faaliyetleri Fransa'yı sömürge konumunu değiştirmeye zorlamıştır.

³²⁴ Richard Gibson, *Hareketu't-Tahrir'l-İfrikıyyâ en-Nidâl el-Muasirdidde'l-Akallıyyeti'l-Beydâ'*, el-Meclisu'l -A'lâli's-Sekafe yay, Kahire 2002, s.24; J. K. Zerbo, *a.g.e.*, s.843.

³²⁵ Afrika partilerinin liderleri en başından beri çok özel bir karaktere sahip olmuştur.

³²⁶ J. Key Zerbo, *a.g.e.*, S:865-866; Başlıca toplantılar, popüler kültürel merkezi, ırklar arasında bir rekabet ve tropik bölgelerde bir tür festivaldi. Parti liderlerinin gelmesine saatler kala erkekler, çocuklar ve kadın klikleri toplanır ya da eski militanların gözetimi altında sıraya dizilirlerdi.

1955 seçimlerinin ardından Fransa'da iktidara gelen sosyalist hükümet, diğer sömürgeleri bağımsızlığa doğru hızlandırma kararı almıştır.³²⁷ Vali Lami'nin askeri ve mali yönetiminde görevden el çektilmesi şaşırtıcı değildir.

Vali Lami, Fransa'nın yenilgisini öğrendiğinde, denese de denemese de, Fildişi Sahili milli mücadelesinin bağımsızlığına kavuştuğunu da analmıştı. Nihayet Houphouët-Boigny liderliğindeki parti liderlerini öldürme projesinden kalıcı olarak vazgeçmiş ve açık diyalog yoluna girmiştir. Öte yandan Houphouët-Boigny de zaferini ulusal halk devrimi yoluyla gerçekleştirmiştir. Lami, göreve başladıktan sonra birçok devrimci ve liderin şehit edildiğini ve çok sayıda tutsak olduğunu da fark etmiştir. Bu durum kendisini diyalog kurma politikasına yöneltmiştir. Diyalog yöntemi Kadro Yasası olarak bilinmeye başlanmıştır.³²⁸ Fransa bağımsızlığın kaçınılmaz olduğunu görünce duruma kotarmak amacıyla Fransız sömürgecilerini "Fransız Birliği" adı altında yeniden teşkilatlandırmak istemiş bu ise Afrika Demokratik Meclisi'nin öfkelenmesine neden olmuştur.

Hazırlanan birlik protokolünün önsözünde: *“Fransa, cinsiyet ve din ayrımı olmaksızın hak ve görevlerde inşa edilmiş bir birlik olarak deniz aşırı insanların yanında olacaktır. Fransa, demokrasiyle ilgili işlerini yürütebilmek için birleşmiş*

³²⁷ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.621, 861-865, 905.

³²⁸ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.625. Kadro Yasası-Loi Caddre: Sömürge ülke bu diplomatik işbirliği aracılığıyla bakan konumuna yükseldi ve yaptığı ilk şey Kadro Yasası'nın çalışmasını önermek oldu. 23 Haziran 1956'da, Fransa'nın Denizaşırı Koloniler Bakanı Gaston Deffer tarafından Boigner ile ortaklaşa bir kadro kanunu hazırlandı. Bu yasa, seçimleri, köylü sınıfının vatanseverlik saflarına yükseltilmesini, seçimlerde tek liste ve tek seçim bölgesi yönteminin kullanılmasını ve Paris'teki Ulusal Meclise bağlı, ancak bölgesel konseylerin kurulmasını sağladı. (D. Yoines Toure, **El Masdaru'l Esasiyyu Ellezî Nekaletuminhu Huve Bahs**, s.66) Gaston de Vere, meslektaşı Félix Houphouët-Boigny ile birlikte bazı reformların yapılabileceği temel bir yasa çıkardı. Bu yasa, yirmi üç Haziran 1956'da onaylandı. Bu yasa genel oy hakkının getirilmesi de dâhil olmak üzere olumlu değişiklikler getirildi (J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.908-909). Böylece, Fransız Koloniler Bakanı Gaston Deffer, Devlet Bakanı Felix Houvette-Boigny ile birlikte MS Haziran 1956'da Toprak Sahipleri Yasasını hazırladı ve bu yasa her koloniye daha fazla bağımsızlık verdi. Buna göre, genel oy hakkı kapsamlı hale geldi. Bu kanun aynı zamanda bölge meclislerinin yetkilerini de genişletmiştir (A. T. L. Gicera, **a.g.e.**, s.621-622). Araştırmacılar yasayı bağımsızlığa doğru atılmış bir adım olarak değerlendirmiştir (D. Yoines Toure, **El Masdaru'l Esasiyyu Ellezî Nekaletuminhu Huve Bahs**, s.66). Houphouët-Boigny tarafından kabul edilen diplomatik işbirliğinin bir sonucu olarak, Afrikalılara bağımsızlığa ve daha fazla özgürlük vermeye yönelik olumlu alanlar açmıştır. 1957'de Mali'nin başkentinde Batı Afrika bölgesini de içeren ve kendi kaderini tayin hakkını tanıyan bir konferans düzenlenmiştir. O zamanki Fransız Başbakanı, kamu dernekleri kurmak için her bölgede seçim yapılmasını öngören İdari Reform Yasasını çıkarmıştır (A. T. L. Gicera, **a.g.e.**, s.621).

insanları özgürlüğe götürüyor” denilmekteydi. Ancak bu birlik Paris merkezliydi ve Fransa için bir ödüldü. Yeni diyalog ortamında Fransa, Afrika'nın çeşitli ülkelerindeki Demokratik Toplum Partisi'nin tüm başkanlarına karşıydı. Felix Houphouet-Boigny ise bu diyalogu daha önce belirtilen koşullarda kabul etmişti.³²⁹

Böylece Fransa devleti, çaresizliğinin ardından sömürge ilkelerinin çoğundan vazgeçti ve Vali Lami de çaresizce görevini uygun görülen vakte kadar sürdürdü. Vali Lami'nin mali ve askeri yönetimi ise Fildişi Sahili kahramanlarını diyaloga davet etmek zorunda kalmış, bu da dengelerin Fildişi Sahili Ulusal Kurtuluş Hareketi lehine değişmeye başladığını göstermektedir. Bağımsızlığa yönelik zaferin onun valiliği döneminden itibaren başladığını ve bu mali ve askeri yönetimde kendisi ile devrimciler arasındaki diplomatik çevrelerin genişlediği söylenebilir. Bütün bunlar Vali Lami'nin ticari yönetim konumunu selefinden farklı bir yöne değiştirmemesine neden olmuştur. Böylece Houphouet-Boigny, Fransa ile diplomatik işbirliğinin aktif bir üyesi haline gelmiştir. 1956'da R.D.A. Afrika Demokratik Buluşması, Fransa ile işbirliğinin zirvesini yaşamıştır.³³⁰

Sömürge ülke ile bu diplomatik işbirliği Fransız Konseyi'nde Wazbara'nın atanmasına yol açmıştır. Şubat 1956'nın ilk gününde Felix Boigner, Paris'teki Konsey Başkanlığı'nın Tam Yetkili Bakanı yapılmış, halk, Cezayir'de barışı sağlamak ve sömürgeleri kurtarmak için onlara oy vermiştir. Houphouet-Boigny aslında Fransız hükümetinin bir üyesiydi ve yaşanan bir dizi gelişme Fransa'yı sömürge kavramlarını yeniden gözden geçirmeye mecbur bırakmıştır.³³¹

Ayrıca Lami döneminde meydana gelen bir olay 1957'de Afrika Demokratik Toplum Partisi, Afrika kıtasındaki Fransız kolonileri için yapılan seçimleri kazanması olmuştur. Houvé-Boignyde, General de Gaulle tarafından önerilen Fransız-Afrika Birliği (Communaute Franco-Africaine Genral Daaule) projesine destek çağrısında bulundu. 1906 yasasının aksine sömürge hükümetinin yetkilerinin çoğu yerel yöneticilere

³²⁹ Y. B. Toure, a.g.t., s.65; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.901.

³³⁰ A. b. Tican b. Lalam Gicera, **a.g.e.**, s., 619; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.908.

³³¹ Y. B. Toure, a.g.t., s.66; J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.811.

devredildi ve 1956'da Fildişi Sahili Cumhuriyeti Fransız grubunun bir üyesi oldu. Ticari alanda ise balık ve liman girintileri belirlendi.

Valir Lami'nin bizzat kendi döneminde, son derece gizli bir şekilde insan ticaretini uygulanmıştır. Tüm söylenenlere göre Vali Lami köle ticareti gerçeğini bile diplomatik diyalog adımları üzerinden yürütmeye çalışmıştır. Halk hareketinden çekindiği için valiliği dönemindeki insan ticareti süreci, sanki hiç yokmuş gibi, tamamen gizli bir şekilde icra edilmiştir.³³² Vali Lami yönetiminde aciz kalmış, halk hareketlerinden kurtulamamış, Fildişi Sahili ulusal mücadelesi bağımsızlığa bir adım daha atmıştır.

Ö. EMEST NATTES DÖNEMİ (23 Şubat 1954-7 Ağustos 1960)

1. Ernest Nattes'in Doğumu, Tahsili, Meslek Hayatı ve Döneminde Fildişi Sahili'nin Genel Ahvalı

Ernest Nattes, 9 Kasım 1908'de Toulouse'da Fransız Katolik bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi ve 27 Şubat 1994'te aynı şehirde öldü. Nattes ilkokul aşamasına kolonyal okullardan birinde başlayarak kariyer eğitim aşamasına devam etti. Nattes sömürge mesleğinde edindiği tecrübelerle Ariège Valisi olarak atandı. Burada kendisine 25 Ağustos 1944'te Fransız Sarayında Direniş unvanı rütbesi verildi. 1946'da 18 ay Guadeloupe valisi olarak görev yaptı. Ayrıca çeşitli Fransız sömürge vilayetleri ve şehirlerinde delegasyon olarak görev yapmıştır.³³³ 23 Şubat 1957'de Fildişi Sahili'ne Genel Vali olarak atandı ve bu tarihten Fildişi Sahili'nin bağımsızlığını kazandığı 7 Ağustos 1960'a kadar ülkeyi üç yıl boyunca yönetti. Bu yönüyle Nattes ülkeyi son Fransız sömürge valisi olmuştur.

Vali Ernest Nattes'in invalidlik dönemi şartları selefi Pierre Auguste Michel Marie Lami'den daha zordu. Sömürgeci için şartlar zorlaşmış ve durumu kurataramak adına, diplomatik diyalog aşamasında geçmiştir. Bu durum Fransa'nın maddi ve manevi yenilgisini ve Fildişi Sahili topraklarındaki adaletsizliğinin sonunun yaklaşmakta olduğunu göstermektedir.

³³² A. A. Boahen, **a.g.e.** s. 72.

³³³ https://fr.wikipedia.org/wiki/Ernest_De_Nattes ve Ernest De Nattes (20.10.2020).

2. Ernest Nattes'in Fildişi Sahili'ndeki İdari, Mali, Askeri ve Ticari Uygulamaları

Ernest Nattes, sömürgeciliğin son nefesinde olduğunu ve Fransa'nın geleceğe bakması gerektiğini, yoksa bağımsızlıktan sonra tüm sömürgelerini kaybedeceğinin farkında olarak göreve başlamış ve konuyu tüm yönleriyle derinlemesine incelemiştir. Nihai karar Sömürgeleri tamamen kaybetmek yerine bir Fransız grubu içinde olcakları bir projeyi hayata geçirmek olmuştur. Böylece onları anavatan yani Fransa ile ilişkilendirebileceklerdi. Bu dönemde Fransa, Fildişi Sahili devrimin engellenen imkânsızlığına inanmıştır.

Ernest Nattes, Fransa ile sömürgeleri arasındaki ilişkilerin korunması projesini gerçekleştirmek için parti başkanları ile işbirliğini artırmaya açılmıştır. Yönetiminde kendisi ile milli mücadele hareketi arasında geniş bir açılım politikası benimsedi. Ülkedeki başta Houphouët-Boigny olmak üzere parti başkanları arasında diyalog süreci başlatılmıştır. Parti başkanları bu fırsatı ulusal devrimin çıkarına kullanmıştır. Onun döneminde başta Fara olmak üzere kıtada Afrika konferansları yoğun bir şekilde yapılmaya başlanmıştır.³³⁴

Günler geçtikçe Afrika Demokratik Toplum Partisi tüm genel sömürge güçlerini bir örgüt altında topladı ve Batı Afrika'nın en büyük partisi oldu. Sosyalist üyelerinin farklı bileşimine rağmen, Afrika ülkeleri düzeyinde ilişkiler güçlenerek devam etti. Parti, 1946'dan 1958'e kadar, özellikle üyelerinin tam bağımsızlığın gerekliliğini savunarak, Fransız yönetiminin elinde maruz kaldığı zulme rağmen siyasi faaliyetler bütününden olmak üzere üç konferans düzenlemiştir. Bu bağlamda kendi kaderini tayin hakkı konusunda Batı Sudan'da bir konferans düzenlendi. Fransa, ülkede bir devrimin patlak vermesinden korktuğu için bunu kabul etmek zorunda kalmıştır.³³⁵ Sonuç olarak onun yönetimi konferansları engelleyememiş, aksine ülkedeki parti başkanları ile işbirliği içinde idari çalışmalarını sürdürmeye çalışmıştır.

³³⁴ A. Remzi, **a.g.e.**, s.68; J. K. Zerbbo, **a.g.e.**, s. 908; Z. Riyad, **a.g.e.**, s.432.

³³⁵ A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.234; A. T. L. Gicera, **a.g.e.**, s.620-622; AbidSufyan, Mu'temer Berlin es-Sânî, (1884-1885) ve İnîkâsetuhaale'l-Kârrati'l-İfrikîyye' **Mecelle Dîrasetİfrikîyye**, S/6, (2018), s.3-4.

Emest Nattes yönetiminde sömürge mesajını Fransız vatandaşlarına, büro görevlilerine, ülke yönetimlerine, partililere ve ülkedeki eğitimli seçkinlere kadar her kesimden insan iletmek için gazete ve basını temel bir unsur olarak görmüştür. Bu nedenle Vali Nattes medyasının gücüyle sömürge yönetimi seleflerinden ayırt edilebilir. O ayrıca Fildişi ulusal parti başkanlarına hitap etmek için de sömürge basınına güvenmiş ve bu iki parti arasında açık toplantılar yapmıştır. Bu yönüyle sömürge basınının onun yönetimi sırasında diğer tüm dönemlerden daha fazla geliştiği söylenebilir. 1953'ten 1958'e uzanan bu dönemin ışığında, yani ilk ulusal gazete De La'nın yayınlanmasından sonra 1958'deki Vali Nattis dönemi Fildişi Sahili'nde çağdaş basının ortaya çıkışının kayda değer bir gelişiminin başlangıcı olarak kabul edebiliriz. Basın bağımsızlıktan sonra geniş çapta gelişmeye de devam etmiştir.³³⁶ Şunu belirtmekte fayda var ki, sömürgecilikten kurtulmak olan konferanslar 1957-1958 arasında uzanan dönem sona ermiştir.

Vali Nattes'in kendisi ile tüm insanî teşkilatlardan oluşan Fildişi Ulusal Kurtuluş Hareketi arasında diplomatik diyalog yöntemini benimsediğine yukarıda değinmiştik. Toplanma alanlarında, salonların özgürlük ve bağımsızlık çağrısı yapan edebî şiirler ve türkülerle dolması yanında yurtsever hareketler ayakta alkışlanmıştır. Nattes, askeri ve mali yönetim organı ve bu devrimci Fildişi Sahili ile olan ilişkilerinde siyasi yaklaşımına bağlı kalmıştır. Aynı dönemde parti başkanları bağımsızlık için çabalamaya devam etmiştir. Nattes yönetimi ile Fildişi Sahili'ndeki Afrika Demokratik Toplum Partisi arasındaki ilişkilerde de büyük ölçüde gelişmiştir.

Houphouet-Boigny, Avrupa İş Gücü Şirketi'nin adını Fildişi Sahili'ne dönüştürmüş, işçi sendikaları ana örgüte genel bağlılıklarını bildirmiştir. Şubat 1958'de Abidjan'da C.A.S.L örgütünü yani Afrika Serbest Sendikalar Federasyonu'nu kurdular. İsim değişikliği bir yandan partinin gücünü, diğer yandan iki taraf arasındaki iyi ilişkileri geliştirmiştir. Bu gücün sadece Fildişi Sahili ile sınırlı kalmadığını, Ahmed Sekou Toure'nin de aynı işi yaptığını, daha birçok Avrupa sömürge şirketinin adını

³³⁶ J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.182.

Hristiyanlıktan İslam'a aktardığını belirtmekte fayda var. Bu şirket Hristiyan işçilerin şirketi idi ve adını Mümin işçilerin şirketi olarak değiştirmiştir. Bu durum sömürgeciyi kızdırmış ancak bunu acziyyetinden dolayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Mevcut koşullara rağmen Vali Nattes tarımsal açıdan kahve ve kakaoda bir miktar gelişme kaydetmeyi başarmıştır. İhracat ve ithalat hacmi artmış, kereste endüstrisi de önem kazanmıştır.³³⁷Böylece devrimci protesto koşulları ortasında askeri ve mali yönetiminin mali yönü gelişmiştir.

Vali Nattes ticari yönetimiyle ilgili politikasını veya diğer tarafla ilişkilere yönelik yaklaşımını değiştirmemiştir. Ancak bu vali de ticari alanda seleflerinden nitelik ve nicelik olarak farklı değildi lakin diğer alanlarda önemli ticari başarılar elde etmiştir. Vali Nattes ticari yönetiminde denizcilik faaliyeti ile ilgilenmiştir. Sömürge ülke ekonomisindeki bu hayati faaliyette ülke halkından önce yerel balıkçılar dikkat çekmiş ve kayda değer bir gelişme kaydetmiştir. Buradan iktidarı döneminde üretim hacminin artmış, medya sayesinde diğer Avrupa sömürge ülkeleriyle ticari faaliyetlerin artırılmasını sağlamıştır. Döneminde Fildişi Sahili'nde balık bolluğu yaşanmıştır. Vali Nattes döneminde özellikle ton balığı avcılığı olmak üzere büyük ölçekte balıkçılık gerçekleştirilmiştir. Sömürge hükümeti, balıkçı gemilerinin tek başına demirleyebileceği özel bir liman kurmuştur. Fildişi Sahili balıkçıları tarafından 1959'da çıkarılan miktar 25.000 tondan fazlaydı. Ülke denizden balık yakalamakla yetinmemiş, birçok yapay gölde balık yetiştirmeye özen göstermiş ve bu gölleri balıkların taşınması ve ihracatı için özel ulaşım hatlarına bağlamıştır. Vali Nattes balık üretimindeki ticari başarılarının yanı sıra limanla da ilgilenmiştir. Kendisinden önce açılmışsa da valiliği döneminde genişletilmiştir. Ülkenin sanayileşmesi, Abidjan limanının açıldığı ve gemilerin kıyıya kolayca demirleyebildiği 1952 yılında başlamıştır.³³⁸

Atlantik Okyanusu ve Laguinian göllerinde, ülkenin kıyı nüfusu veya Gana, Togo, Benin ve Sudan'dan (Mali, Gine, Yukarı Volta ve Nijer) gelen göçmenler

³³⁷J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.845; J. N. Loucou, **a.g.e.**, s.141.

³³⁸ Hasan Hakkı, **İfrikıyyâ el-Hurre Biladu'l-Emel ve'r-Rehâ**, 1. Baskı, el-Mektebu't-Ticârî, Beyrut 1062, s.124

tarafından balıkçılık süreci geleneksel şekilde uygulanmıştır. Geleneksel balıkçı teknesinin nasıl avlandığını ve bu balıkların satılma yöntemini göstermeye devam etmiştir. Profesyonel balıkçılık üretimi 1958 yılında 7.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Çoğu durumda, bu balıklar yerel pazarlarda kurutulmuş veya tütülenmiş halde satılmıştır. Bu pazarlar bir vali ve silahlarıyla diğer Avrupalı sömürgeciler tarafından kontrol ediliyordu. Endüstriyel balıkçılık üretimi ise Abidjan Ulusal Limanı'nın açılmasıyla başlamıştır. Nattis yönetimi sırasında üretim artışının hacmi hızla artmış endüstriyel balık yetiştiriciliği üretimi 25.000 tona ulaşmıştır. Bu balık ticareti faaliyetine ek olarak, ihracat hacmi de sürekli artmıştır. 1925'te ihracat hacmi %14, 1932'de %26, 1932'de %39, 1942'de %45 ve 1958 yılında özellikle kahve ve kakaoda ihracat hacmi %43 olmuştur. 1958'de çıkarılan elmas miktarı 157.000 karattır. Fiyatı 630 milyon eski Fransız frankınatekabül etmekteydi. Altın madenleri var ama bunlardan çıkarılan miktarlar çok azdı. Maden Kurumu da ülke topraklarında manganez, petrol, demir, bakır, kalay ve diğer minerallerin bulunduğunu bildirmiştir.³³⁹ Sömürge hegemonyasının azalması valinin balık üretimi üzerinde tam kontrole sahip olamamasına neden olmuştur. Bu nedenle çoğu referansta Fildişi Sahili limanı diğer sömürge güçleri tarafından kontrol edilmiştir.

3. Fildişi Sahili'nde Emest Nattes Döneminde İnsan Ticareti ve Yaşanan Felaketler

Daha önce de bahsedildiği üzere sömürge ülkelerin çoğu, ülkelerinin kalkınmasında sermaye için temel ekonomik girdi olarak insan ticareti konusunu özel önem vermiştir. Bu ticaret, Fildişi ve diğer komşu ülkelerin sahillerinde ticari meta haline getirilmiş, insanlar buralardan Amerika'ya, Yeni Dünya'ya ve çeşitli Avrupa sömürge ülkelere taşınmıştır. Vali Nattis döneminde de yapılanlar aslında kendisinden öncekilerden farklılık arz etmemiştir. Ancak sömürge dönemi sona ermek üzere olduğu için büyük bir gizlilikle yürütülmüştür. Bu kötü niyetli eylemin devam etmesinin nedeni, esas olarak beyaz Avrupalı sömürgecinin bu ticareti ekonomik bir kaynak olarak

³³⁹ J. N. Loucoua, a.g.e., s.134, 141; H. Hakkı, a.g.e., s.124.

görmesi ve böylece sömürge sürecinin ayrılmaz bir parçası haline getirmesidir. Kaynakların aktardığı şekliyle Fransa'nın insan ticaretinde çok aktif olduğuna şüphe yoktur.³⁴⁰

Köle ticaretinden 1662 ve 1867 yılları arasında en çok etkilenen bölgeler, Gine Körfezi çevresindeki Altın Sahili, Benin Körfezi, Biafra Körfezi, Fildişi Sahili, Gana, Togo, Benin, Nijerya, Senegal, Orta Batı Afrika kıyılarının bulunduğu güneyde Gabon ve günümüz Kongo idi. Kölelerin yaklaşık %80'i bu bölgelerden sevk edilmiştir.³⁴¹ Fildişi Sahili topraklarında köle ticareti yapılmadığına dair söylentiler doğruyu yansıtmamaktadır. İnsan ticareti konusundaki kaynaklara baktığınızda, kıtadan Avrupa ülkelerine nakledilen kölelerin sayısı konusunda sömürgeciler arasında büyük bir tutarsızlık ve bilgi farkı vardır. Sayılarının azlığı ve eksikliği ile köleleri hor görenlerin en şiddetlisi Fransa devletidir.

Köle ticareti bir ticari girişim olarak görülmüş, belirli bir dönem ve yerdeki fiili gelirlerin hesaplanmasını nicel olarak tanımlanmıştır. Köle ticaretinden hangi grubun en büyük getiriyi elde ettiğini kestirmek ise zordur. Bu konuda Philip Courteneserinde şunları söylemektedir: *"1969 yılı için "Atlantik Köle Ticareti Resmi Nüfus Sayımı", Afrika'dan yaklaşık 11 milyon sürgün ve 1451-1879 arasındaki dönemde Amerika'ya gelen 9,5 milyon kişilik bir rakamı göstermektedir. Fransa, Hollanda ve Danimarka köle ticareti için büyük ölçüde limanlarda gemilerin zorunlu kayıtlarına dayanan sayısal araştırma ile veya deniz sigortaları ile ilgili belgelerde (kaza raporları gibi) İngilizce olanlar için, bu rakamlar 12 ila 17 milyon arasında ek görünmektedir"*.³⁴²

Sonuç olarak avlanılıp Batı ülkelerine sürülen insan ticaretinin büyüklüğü ve sayısı hakkında bilgilerde tutarsızlık bulunmaktadır. Belki de bunun nedeni yasak dönemde yapılan insan ticaretinden kimsenin sorumlu tutulmamasından veya muhatapların sayılmamasından kaynaklanmıştır. Çünkü bu, bir yandan BM

³⁴⁰ Ba Tricia Delpiano, **el-Ubûdiyye, fi'l-Asri'l-Hadis**, 1. Baskı, çev. Emeni Fevzi Habaşi Kelime, Ebu Dabi 2011, s.63-64.

³⁴¹ B. T. Delpiano, **a.g.e.**, s.64-65.

³⁴² Cevahir Lal Nehru, **a.g.e.**, s.140-144; B. T. Delpiano, **a.g.e.**, s. 69-71, 75.

yaptırımlarına neden olabilir, öte yandan aralarındaki çelişkili bilgiler üzerinden işin gizliliği deşifre olabilirdi. Her iki vakada da şu ana kadar Afrikalı araştırmacıların bir kısmının insan ticareti hakkında bize ulaştırmadığı çok fazla bilgi olduğunu kanıtlamaktadır.

Şunu belirtmekte fayda var ki, her ne kadar bilgiler tahrif edilse, silinse ya da tarih sayfalarından gizlense de ülke topraklarında köle ticareti devam etmiştir. Vali Nattis'in duruşu milli mücadele karşısında çaresiz kalmasına ve bağımsızlık hareketlerine engel olmamasına rağmen bu ticaret gizlice devam ettirmiştir.³⁴³

P. FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE SONA ERMESİ

Çalışmada Fransa'nın etkisinin birçok Batı Afrika ülkesine gibi özellikle Fildişi Sahili'nde nasıl genişlettiğini ortaya koymaya gayret ettik. Yine çalışma ile Fransızlarinkıta halklarının şiddetli direnişiyle karşılaştığına da değindik. Bunların muhtemelen en önemlisi Mali'de, Samouri Toure, Şeyh Omar Tal'in oğlu Amadou Sekou, çöldeki Tuareglerin direnişi olmuştur. Fransızlar, silahlarıyla bu milli direnişi bastırmayı başarmıştır.³⁴⁴ Buna rağmen Fransa, kıtayı kasıp kavuran kurtuluş akımı karşısında duramamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, iki dünya savaşı sırasında Müttefiklerin savunduğu sloganlar ve Afrikalılar ile diğerleri arasındaki medeni sürtüşmeler, bazı Afrikalıların ulaştığı kültürel seviye sonucunda, Fransız girişimleri de bu hareketleri sakınleştirmede başarısız oldu. Bu girişimlerin sonuncusu, 1958 yılında General de Gaulle tarafından hazırlanan ve özel bölgelerin bağımsızlığının kararlaştırıldığı anayasa olmuştur.³⁴⁵

³⁴³ Araştırmacı, bu çalışmanın sonunda şunları söylemelidir: Ne var ki, ülkede yirminci yüzyılın son on yılında kölelik uygulamasının bulunmadığına dair bazı görüşlerin bulunduğunu ve bilimsel bütünlük açısından belirtilmesi gerekir.

³⁴⁴ Zuleyha Farisa Sakine, “İstimâru'l-Faransi ve devru Ahmed Sekoutou fi Hareket Teharrur (1900-1960)”, Ebu Na 'meme Ceylânî Üniv. **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Cezayir 2017, s. 43.

³⁴⁵ Abid Süfyân, “Mu'temer Berlin es-sânî (1884-1885) ve inkâsâti hiale'l-Kârati'l-İfrikiiyya”, **Mecelletu'd-Dirâsâti'l-İfrikiiyye**, S.6, (2018), s.43; A. A. Boahen, **a.g.e.**, s.423.

1953'te Bobo Çolasso'daki konferans düzenlenene kadar Fildişi ve Afrika'daki baş kaldırmalara seminerler eşlik etmiştir. Adı geçen Bamako'daki konferans da aynı şekildeydi. Ardından bir Afrika konferansı gerçekleştirilmiş ve bunun akabinde konferanslar yoğun bir şekilde düzenlenmeye devam etmiştir. Sonunda Akra'da Afrika halkları konferansı tertip edilmiştir. Bu konferans bağımsızlık için önemli bir adım olarak kabul edilmiş ve içinde sömürgecilik, bağımsızlık ve bağımsızlık sonrası gibi birçok tema konferansta tartışılmıştır. Akra'daki "I. Afrika Halkaları Konferansı, 5-13 Aralık 1958 tarihleri arasında Gana'nın başkenti Akra'da Afrika'daki 62 popüler örgütü temsil etmek üzere üç yüzü aşkın delegenin bir araya gelmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın öncesinde Afrika halklarının birkaç yıl içinde mücadelelerinde elde ettikleri ardışık zaferler, konferansın başarılı geçmesinde önemli bir faktör olmuştur. Konferansın solganları "Afrika Afrikalılar içindir ve Özgür Afrika" idi.³⁴⁶ Konferansın sonuç bildirgesinde Afrika'nın birliği, özgürlüğü ve bağımsızlığı yönünde bir karar alınmıştır. Benzer şekilde Fildişi Sahili hükümeti 30 Mayıs 1959'da ülkenin başkenti Abidjan'da bir "Uyum Konseyi" toplantısı düzenlemiştir.

Uyum Konseyi, Fildişi Sahili ile Yukarı Volta ve Nijer gibi komşu ülkeler arasında imzalanan bir takım protokol çerçevesinde Afrika gücünün birleştirilmesi ve koordinasyonunun güçlendirilmesi kabul edilmiştir. Daha sonra bunlara Dahomey de katılmıştır. Bu toplantıda periyodik konferansların yapılmasına ve ülkeler arasında bir dayanışma fonu, gümrük ve vergilerinin yeniden dağıtılmasıyla genel bir gümrük birliğinin oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu birlik ayrıca, mensup ülkelerinin birleşik bir dış politikaya sahip olmalarını ve genel olarak içinde gerçekleşen bir siyasi ve

³⁴⁶ J. K. Zerbo, **a.g.e.**, s.905; ŞevkîAtâullah el-Cemel, Abdullah Abdurrazık İbrahim, **Tarih Afrikiya el-Hadîsve'l Muasır**, Dâru'z-Zehra, li'n-Neşrve't-Tevzi', 2. Baskı, Riyad 2002, s.334; Amine Selma, "Munazzamatü'l-Vehda el-Afrikiyye ve Devruha fî halli en-Neze'ât el-Hadîse – en-Nizâ' es-Senegalî el-Muritânîenmûzec" Câmi'atu Muhammed Hızır – biSakra – Külliyyatu'l-Ulûm el-İnsâniyyeve'l-İctimâ'iyye, Tahassus et-Tarih el-Muasır, Cezair 2013, s.16.

ekonomik işbirliğinin oluşturulmasını da kararlaştırmıştır. Konsey, Afrika'daki en başarılı bölgesel işbirliği türlerinden biri kabul edilmektedir.³⁴⁷

Bu gelişmeler Fransa'nın koloniler karşısında nihaî bir şekilde yenilgiye uğrayacağı ânâ kadar devam etmiştir. Söz konusu olay ise Fransa Cumhuriyeti'nin 1958'deki çöküşü olmuştur. Fransa'da dördüncü cumhuriyetin yıkılmasından sonra 1958'de, Houphouet-Boigny Fransa'ya ülkesine bağımsızlığının verilmesini talep eden bir dilekçe sunmuştur. Boigny'ninverdiği bu çaba Fildişi Sahili'nin 7 Ağustos 1960'ta bağımsızlığını elde etmesine yol açmış ve ülkenin başına cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Houphouet-Boigny ve birçok Afrika devlet başkanı, Fransa'nın bu durumunu fırsat bilip bağımsızlıklarını talep etmiştir. Bu nedenle Fransa, kıtayı kasıp kavuran bu kurtuluş akımı karşısında duramaz hale gelmiş ve son bir hamle olarak 1958'de General de Gaulle tarafından hazırlanan bir anayasayla³⁴⁸ Afrika ve diğer ülkelerdeki Fransız kolonilerine bağımsızlık vermek zorunda kalmıştır.

Böylece Fransız birliği ya da Fransız topluluğu olarak bilinen yapı kurulmuş ve anayasının önsözünde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: “*Fransa, cinsiyet ve din ayrımcılığı yapmaksızın deniz ötesindeki halklarla hak ve hukukları konusunda aynı sorumlulukları paylaşmaktadır. Fransa, birleşmiş halkının kendi demokratik işlerini yönetebilmesi için onları özgürlüğe kavuşturma görevini üstlendi. Bununla birlikte bu birlik Paris'in merkezindeydi*”. Anayasa'ya göre ayrıca mensubiyeti olan ülke ve bölgelere atıfta bulunulmuştur. Böylece Fransız Batı Afrikası'ndaki bağımsızlık mücadelesi, sendikal hareketler üzerinden verilerek barışçıl olmakla temayüz etmiştir.³⁴⁹

³⁴⁷ Mahmoud Soro, “Cuhûdü'l-Ulema fî neşri'l-Akide el-İslamiyye fî Côté d'Ivoire (Mehmavatarra Namûzec), al-Qaraviyyîn Üniversitesi Akide ve Fikir bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fas 2015.

³⁴⁸ P. Keprier, **a.g.e.**, s.71. Anayasa, deniz ötesindeki topraklarının yasaları kendi bölgesel koşullarına uygun hale getirebilmek için yasama görevini o belgelerin kendi ahalilerine bıraktı. Bunun için de 156 danışmanın içinde bulunduğu bir Fransız konseyi kuruldu. Bunların 76'sı Fransız parlamenterler tarafından diğer 76'sı ise deniz ötesindeki üyeler tarafından oluşmaktadır. Ancak bu konsey, sadece bir danışma gücüne sahipti. Sunduğu önerilerinin güvenilir raporlara dayandırmasına rağmen, Ulusal konsey tarafından ciddiye alınmamışlardı. Bkz. **Kitap Afrika es-Sevda**, s.894.

³⁴⁹ Yunus Balı Toure, “el-fark ed-Dîniyye fî Sahil el-‘Âkâidüha ve evcuhineşâtiha ve mavkifü'l-İslâm ve'l-Müslimîn minha”, Risâle menşûremukaddimetunli neyli, **derecetü'd-Doktôra**, Mekke Mükerrerme 1989, s.65; Abdullah Abdırızak İbrahim, Şevkî el-Cemel, **Dirâsât fî Tarih Garb Afrika el-Hadîsve'l-**

Böylece 1958 Eylülü'nde Gaulle'nin iktidara geri dönmesinden sonra, beşinci cumhuriyetin anayasası Fransa'nın bundan sonra deniz ötesindeki bölgeleri ve toprakları arasında oluşacak bağımsızlık ilişkileri konusunda bir yol haritası çıkarmış oldu. Evet-Hayır oylaması yapılması Anayasası'nın 86. maddesinin bir gereği olarak istenmiştir. 86. Madde yasama konseylerinden onay alındığı takdirde bağımsızlık verileceğini öngörüyordu. Bu aynı zamanda adil ve yasal prosedürler yoluyla, kargaşa veya Fransa'ya boykot etmeden bağımsızlık sağlayabilme imkanı ortaya çıkarmıştır. Bu maddeden hareketle birçok ülke iç bağımsızlıklarını ele etmek için harekete geçmiştir.³⁵⁰

Dış ve ekonomik politikayı belirleyen, adaleti ve yüksek öğrenimi denetleyen bu konseydi. Konseyin kendisi ise, senatonun ve tahkim konseyinin denetimi altındaydı. 4 Mart 1959'da Fransız Meclis tarafından devletin yeni anayasası çıkarıldı ve oybirliğiyle onaylandı. Sonrasında seçime dair yasalar ve her dört bölgenin birer meclis üyesinin oluşturulmasının gerekliliği bir yasa düzenlendi. Söz konusu bölgeler Abidjan, Baouake, Daloa ve Korogou'dur. 27 Nisan 1959'da Yasama Konseyi, Fransa'daki topluluk senatosu bir temsilci seçti. 30 Nisan'da ilk hükümet kuruldu.³⁵¹ Böylece Fildişi Sahili, Fransa'nın diğer herhangi bir mensup ülkesi haline getirildi. Bu yükümlülükle, 7 Eylül 1958'de, zamanının devlet başkanı sıfatıyla, Houphouet-Boigny Abidjan'daki Géo André stadyumunda Fildişi Sahili seyirci ve konuklarına tarihi konuşmasını yaptı. Anayasa taslağına “evet” oyu vererek çoğu ülkenin yaptığını o da yapmış ve konuşmasının sonunda Fildişi Sahili'ne hem böyle bir görüşü benimsemeleri hem de Fransız topluluklarına katıldığı için teşekkürlerini ve şükranlarını sunmuştur.

Muası, Mektep Filistin li'l-Kütup, li'n-Neşrve't-Tevzi', el-Kahire 1998, s.83; **Mevsû'atu Tarih Mali**, s.621-622.

³⁵⁰ Ministère de l'intérieur, “Service de L'informations, Discoursprononcé par MonsieurHoupouet-Boigny, le 7 Septembre 1958”, **Africainsection**, S.2, (1966). s.21. 1960 yılında Batı Afrika'daki Fransız kolonilerinin bağımsızlık tarihlerini şöyle sıralamak mümkündür: 20. Haziran Senegal ve Mali Birliği, 26 Haziran Madagaskar, 1 Ağustos Dahomey (günümüzdeki Benin Cumhuriyeti), 3 Ağustos Nijer, 4 Ağustos Yukarı Volta (günümüzdeki Burkina Faso Cumhuriyeti), 7 Ağustos Côté d'Ivoire (Fildişi Sahili), 11 Ağustos Çad, 13 Ağustos Orta Afrika Cumhuriyeti, 15 Ağustos Kongo, 17 Ağustos Kabon, 28 Kasım Moritanya İslam Cumhuriyeti. Gine 12 Ekim 1958'de herkesten önce bağımsızlığını kazanmıştır. Bu ülkelerin tamamı 1960 ile 1961 Eylül arasında BM'ye üye olmuştur.

³⁵¹ Yusuf Toure, **Félix-HouphouetBoigny**, s.69.

Anayasa ayrıca üye devletlere genel bir yürütme yetkisi oluşturma hakkı tanımıştır. Ancak söz konusu bu yetki, Fransa devlet başkanı, üye devletler ve yürütme konseyi tarafından seçilecek olan bakan ve danışmanların elinde olacaktı. Böylece Fildişi Sahili'ndeki sömürgecilik, bağımsızlık kazanmakla sona ermiştir. Bağımsızlığın ilanı, ülkenin kurtuluşu için büyük bir mücadele veren Felix Houphouët-Boigny tarafından 7 Ağustos 1960'ta yapılmıştır. Böylece Vali Natis'in görevi sırasında Fildişi Sahili'nde sömürgecilik sona ermiştir.

SONUÇ

Fildişi Sahili'nin sömürgecilik süreciyle ilgili bu akademik çalışma önemli, aynı zamanda hassas birdur. Konu çelişkili bilgiler arasında, iğne ile kuyu kazmak gibi zor ve karmaşık verilerden hakikati ortaya çıkarmaya uğraşmıştır. Bu nedenle konunun tartışılma arzusu, akademik bilimsel araştırmalardaki hamasî ve taraflı ifadelerdeki sömürgeci evhamlardan uzak bir şekilde ele alınmaya gayret edilmiştir. Elde edilen bulgular dolayısıyla çalışmanın başlığını: "FİLDİŞİ SAHİLİ'NDE SÖMÜRGEÇİLİK SÜRECİ (1893-1960)" olarak koymak daha uygun bulunmuştur. Çalışmada farklı kaynaklar ve konunun farklı yönleri elde edilen bilgiler üzerinden farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiş, bulgular ciddiyetle kapsamlı ve derinlemesine analiz edilmiştir. Konunun muhtevası tüm yönleriyle analiz edilip çalışma sonlandırmıştır. Çalışma ile bir dizi sonuç ortaya çıkmıştır ki, bunların en önemlileri şunlardır.

Çalışmada Fildişi sosyal yapısını, tahminen 63 kabileden oluşan beş grupta çok sayıda kabilenin varlığı ile karakterize edildiği gözlemlendi. Ülke halkının yasalarla yönetilen monarşiyi bildiği ortaya konuldu. Burada kadının rolünün de belirgin ve etkili olduğu ortaya konuldu. Kültür ve medeniyetin bütün alanlarıyla daha önceleri varlığı, sonradan yok olması ve topraklarında krallıklar ortaya çıkması elde edilen bulgulardandır. Çalışma, ülkenin kuzeyinde bulunan ilkyazının (Arap harfi) olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu da medeniyetin sömürgecilikten önce var olduğuna dair ciddi kanıtları göstermektedir. Çalışma, ülkenin çağlar boyunca kendisine verilen farklı isimlerinin bulunduğunu kanıtladı ve bunlardan en önemlilerinin Kong, Tolo-Sacco, Lokhota, Coted'dan olduğu ortaya çıkarıldı. Çalışma, bölge halkı ile Arap ve Osmanlı İslam dünyası arasındaki ticari ilişkinin daha eski dönemlere kadar gittiğini ortaya koydu. Fildişi Sahili halkı etkileşime saygılıydı ve ilim ve bilgiyle gelişme göstermekteydi. Fransa'nın ülkeye girişi sırasında, sözleşmeler ve koruma anlaşmaları yapmak da dâhil olmak üzere çeşitli metotlar izlediği delilleriyle ortaya konuldu. Buna karşılık Afrikalı yöneticiler egemenliklerinden feragat etmek zorunda bırakılıp ve topraklarını kaybettiler. Fransa, sömürgelerini doğrudan hükümet sistemi ile yöneteceğine güvendi ve ülkedeki tüm işlevleri devraldı. 1893'ten başlayarak "Fransız

Batı Afrikası" olarak adlandırdığı kolonileri bu yapının içine soktu. Araştırmada Fildişi Sahili'nde 25 askeri valinin hüküm sürdüğü ortaya konuldu. Çalışmada betimleme ile nitelenen arasındaki sömürgecilik kelimesinin, üzerinde düşünülmesi ve çalışılması gereken bir kavram olduğu, akabinde de sömürgeciliğin eylemleriyle değiştirildiğini ve Hristiyanlaştırma, İncil ve Katolik Kilisesi'nin papalık kararları ile Fildişi Sahili'nin sömürgeleştirilmesine katkıda bulunulduğu ortaya konuldu.

Çalışma ile Fransız sömürgeciliğinin 1637'de Fildişi Sahili'ne girdiği tespit edildi. Bir kısım ülke halkı ile sömürgecilerin işbirliklerine şiddetli bir direniş vermesi değerlendirilmiş ve bunun sonucunda modern sömürge silahları ile geleneksel ulusal silahlar arasındaki farklar değerlendirilmiştir. Mücadeleler sömürgeci güce karşı Fildişi ulusal direnişinin yenilgisiyle sonuçlanmış, ülkeye yerleşen sömürgeciler daha sonra İslami okulları kapatmış, Arapça ile bir nevi savaşarak öğretmenleri katlettiği görülmüştür. Sömürgecinin kendisini İslam dinini ortadan kaldırmak için Hristiyan inancını yayan misyonerlik misyonlarını görev olarak kabul ettiği görülmüştür. Sömürgeciler Hristiyanlık yoluyla, Felix Houphouet-Boigny ve Senghor liderliğindeki bazı parti liderlerini kazanmayı başardığı müşahade edilmiştir.

Çalışma, Fransa Devleti'nin askeri harcamalar için büyük bir bütçe ayırdığını ve diğerleri gibi Fransa'nın yararına kolonileşme arzusunu ilan ettiğini ortaya koymuştur. Fransa'nın sömürgecilik hedefine ulaşmak için hükümet, halk, parlamento ve ordu tarafından devlet düzeyinde resmi olarak planlama yaptığını belirlemiştir. Sonuç olarak, BM'nin o dönemde sömürge ülkelerin yaptıklarının insanlığa karşı suç olduğunu kabul ettiği çalışma ile ortaya konulmuştur. Çalışma, Berlin Konferansı'nın (1884-1885) sömürgeciliğin dayandığı sömürgeci temellerden biri olduğunu ve kaybının sömürgecilik olmadığını bir kez daha vurgulamıştır. Berlin Konferansı'nın ölçüt-esasları sebebiyle Fildişi Sahili ve Afrikalı halkının izni olmadan bölündüğünü göstermiştir.

Çalışma, Fildişili ve diğer Afrikalıların tamamen dışlandığını ve ne uzak ne de yakın müdahale edecek hiçbir güçlerinin olmadığını ortaya koymuştur. Bu nedenle Afrikalı sömürgecinin, sömürgeciideki sorumluluğunun varlığına meydan okumasının tarih ölçeğinde hiçbir temeli ve inandırıcılığının olmadığı delilleriyle beraber

saptanmıştır. İlan edilen uygarlık, deyim yerindeyse Hıristiyan inancından, yani Hıristiyan uygarlığından başka bir şey değildir. Ayrıca sömürgecinin insan kaçakçılığı yaptığını ve “Raziya” veya “zorla tutuklama” olarak bilinen bir kullanımla sınır dışı edildiklerini, teslim olmayı reddetme durumunda ailesinden 10 kişiye kadar ölüm cezasına çarptırıldığını ortaya koymuştur. Bu insan ticaretinin bir sonucu olarak Avrupa’nın Afrikalıların kanıyla inşa edildiği tezinin haklılığı kanaatine varılmıştır.

Fildişi Sahili’nde zorla çalıştırma yoluyla demiryolları, bankalar, mahkeme binaları, liman, havaalanı, hastaneler ve sömürge okulları kurulmuştur. Ancak bu zorunlu eylemlerle ülke halkının birçok canı kaybedilmiş, bu da ortaya çıkan eserlerin zararının yarardan daha büyük olduğunu göstermiştir. Çalışmada kıtadaki çok sayıda köle hakkında sömürge metinlerinin içi boş hamasetlerle dolu propaganda metinleri olduğu ve gerçekleri ifade etmediği ortaya konulmuştur. Bu da insanların meta gibi satışı için sadece sömürgecilik suçlarını ört-pas etmek amacıyla kaleme alındıkları ortaya çıkarılmıştır. Çalışma, insan ticareti sürecinin sömürgeci güç tarafından gerçekleştirildiğini ve özgür insan ile köle arasında ayırım yapılmadığını ve mahalli liderlerin çoğunun bunu yapmaya zorlandığını belirlemiştir.

Çalışmada araştırmacı tarafından belirlenen Fransa’nın sömürgeciliğe ulaşmada kullandığı bir dizi sömürge hedef ve yöntemi ortaya çıkarılmıştır. Yine çalışma ile sömürgecinin hangi ülkede hangi saiklerle neler yaptığı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma, ulusal kurtuluş hareketine öncülük eden siyasi elitin ve bilhassa Felix Houphouet liderliğindeki siyasi partilerin bağımsızlığa kavuşmasıyla, ulusal bilincin iki küresel sağımcının peşinde koştuğunu ortaya koymuştur. Son olarak, çalışmanın sonuçlarına ve neticelerine dayanarak, sömürgeciliğin diğer yönleriyle ilgili araştırmaların artırılması gerektiği kanaati hasıl olmuştur. Bu çalışma ile gizli ve bilinmeyen, bilinen ve görünenden çok daha fazla olduğu deilleriyle beraber belirlenmiştir.

Çalışmada “Fransa’nın Batı Sudan’ın ayrılmaz bir parçası olan Fildişi Sahili topraklarına sömürge medeniyetini yaymak için mi yoksa askeri harekâtlar ve ardından ülke halkının köleleştirilmesi yoluyla kıymetli maden ve zenginliklerini yağmalamak

için mi girdi?" sorusuna cevap aramıştır. Konunun önemine binaen çalışmada diğer tarihçiler tarafından ortaya atılan bilimsel sorular, kolonyal alanda uzmanlaşmış kaynaklar, referanslar ve akademik araştırmaların sonuçları mantıklı, tarihsel ve ikna edici bir bilimsel süzgeçten geçirilmiştir. Çalışmada cevabı aranan sorunun Fransa ve diğer sömürge ülkelerinin, Fildişi Sahili ve diğer Afrika ülkelerini işgal etmek, kaynaklarını yağmalamak, insan ticareti sürecini yürütmek ve yerel diller ve bu ülkelerde yönetim dili olarak kök salmış olarak buldukları Arapça'yı ortadan kaldırarak buralarda Hristiyanlığı yaymak için girdiği ortaya konulmuştur. Dolayısıyla sömürgecinin lisanını nihayetinde ülkenin resmi dili yapmak, Fransız sömürgecisinin - ve diğer sömürge ülkelerinin - ortaya çıkışı, hiçbir zaman bu ülkelerde medeniyeti yaymak için olmadığı anlaşılmıştır. Fransa'nın Kıta'ya medeniyeti yaymak için gelmediği akademik kaynakların metinlerinde yer alan bilgiler değerlendirilerek sonuç kısmına alınmıştır. Sonuçlar duygusallıktan uzak bilimsel araştırma dengesinde hiçbir şüphe veya belirsizliğe mahal bırakmayacak şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan sonuçları maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür;

1) Araştırmacılar, "Afrika'nın Yenilenebilir Harikalar Ülke" ¹ olarak adlandırılacak kadar verimli toprak ve de kıymetli zenginliklerle dolu olduğunu, aynı zamanda Avrupa'nın ulaşamadığı maddi bir medeniyete sahip olduğunu teyit etmektedir². Avrupa ülkeleri, kuraklık, kıtlık ve özellikle Almanya ve Fransa arasında savaşlar yaşamıştır. Avrupa ülkelerindeki bu türden kayga, savaş, iç devrimler, kuraklık, kötü koşullar ve geri kalmışlıkların oluşan iç koşullar bir yandan onu bu sömürgecilik alanına çıkmaya iten güdülerin başlıca amilleri olmuştur. Bu durumu "sanayileşmiş ülkelerin, Afrika'da Avrupa'daki durumun aksine, ürünlerinin fazlasını satmak üzere geniş bir pazara ek olarak, tarım ve mineral maddelerin bulunduğu iyi bir alan yarattı"³ şeklinde tarih eden araştırmacıların görüşlerini haklı çıkarmaktadır. Böyle bir münbitlik sömürgecilerin Avrupa rönesansı ve endüstriyel rekabet çağında, Afrika toprakları ve işgalleri için stratejik planlar üzerinde çalışmalar yürütmek için Kıta'ya kâşifler

¹ H. Ali, "el İslâmu fî's- Sudani'l- Garbî", s.1

² C. A. M. Suûd-M. R. Cuma, **a.g.e.**, s.16.

³ C. Ş. Ataallah-A. A. İbrahim, **Tarihu İfrikîya'l-hadis ve'l-muasir**, s.56.

göndermeye başlamasını doğurmuştur. Kaşifler Avrupa ülkelerinin sanayi ve ticaretini geliştirmek yanında uluslararası alanda rekabet edebilmenin sadece sanayinin ihtiyaç duyduğu birincil hammaddeleri sağlayan kolonilerle mümkün olduğunu anlamalarını sağlamıştır. Burası ise Afrika'ydı ve Afrika bu arzunun en verimli verimli alanı haline getirilmiştir⁴. Bütün bunlar, Fransız hükümetini yanında diğer Avrupa ülkelerini Batı Sudan'ın ayrılmaz parçası olan Fildişi Sahili ve Kuzey Afrika kıtasının diğer ülkelerinin işgalini düşünmeye sevk etmiştir. Bu bağlamda General Peugeot, 16 Kasım 1840'ta Fransız Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada “Büyük bir Fransız ve Avrupa fetihleri olmalı ve yerleşimlerini devam ettirebilmeleri için onları en uygun pozisyonlara yerleştirecek yerleşimciler hazır hale getirilmelidir. Dahası Avrupalılar, bol tatlı su ve verimli toprakların olduğu her yere yerleştirilmelidir. Bu toprakların kime ait olduğu sorulmadan, onlara nihai mülk olarak dağıtılmalıdır”⁵.

Daha sonra Fransa bu yolla kontrol etmek, hâkimiyet kurmak, yerleşmek, ülkeleri işgal etmek ve malları yağmalamak için başta Cezayir ve diğer Afrika ülkelerine heyetler göndermek istemiştir. Aslında Fransa'nın ekonomik amacına, arazinin her alanını kontrol ettikten sonra ulaşılmaya başlandığını ve asıl amacın Müslüman halkı asimile etmek planlarını uygulamak için bir takım sadık müttefikler kazanmak, nüfusu yerinden etmek veya öldürmek hatta Fransa'nın genişlemesinin hedeflerine ulaşmak için Avrupa halklarının dışlanmışları tarafından verimli topraklara yerleştirilmesi bir plan dahilinde uygulanmaya çalışılmıştır⁶. Bu cümleden olarak Afrika'ya kaşif göndermenin başlangıcından itibaren, ana amacın işgal ve yağma olduğu açıktır denilebilir.

2) Araştırmanın ortaya çıkardığı önemli sonuçlardan birisi de Afrika'nın sömürülmesine Berlin Konferansı'nın etkileri üzerine olmuştur. Berlin Konferansı (1884-1885)'na 14 devlet katılmış ve 15 Kasım 1884'ten 26 Şubat 1885'e kadar Berlin'de sürmüştür. Toplamda 10 oturum yapılan Konferans'ın ilk oturum 15 Kasım'da başlamış

⁴ Lamia Hacucî, Yusrî Huzeylî, "el Kuşufât el Coğrafiyye fî Efrikiyye, Nehru Nil el Kongo", 8 Mayıs 1945 Guelma Üniversitesi,Kulyatu el-Ulumi'l- İctimaiyye, Tarih Bölümü, **Yayılmamış Yüksek Lisans,Tezi**, Cezair 2015 – 2016, s. 10

⁵ Makale Silvân Reşit Ramazan ve Müeyyit Mahmut Ahmet el Meşhed^nî min Mecelleti Cêmiati Tikrit, li'l Ulum, S: 291.

⁶ Makale Silvân Reşit Ramazan ve Müeyyit Mahmut Ahmet el Meşhed^nî min Mecelleti Cêmiati Tikrit, li'l Ulum, S: 290.

ve 26 Şubat 1885'teki son oturum ile kapanmıştır. Toplamda 38 madde içeren Konferans'ın ana oturumlarında Kongo Havzası ve ticaret özgürlüğü konusunu tartışılmış ve tartışma yaklaşık iki hafta sürmüştür. Nihayetinde bir ay süren Kongo ve Nijer havzalarında seyrüsefer özgürlüğü konusu ile Konferans'a devam edilmiştir. Yaklaşan yeni yıl kutlamaları nedeniyle konferans oturumları ertelenmiş ve 7 Ocak'ta tekrar geri dönülerek gelecekteki işgalin şartları ve yasalarını ele alınmıştır. Sonuçta Afrika ülkeleri, Avrupa ülkeleri arasında bölünüp dağıtılmıştır.

Berlin konferansı, Kıta'yı işgal etmek için sömürgeci güçler arasında nefes alma ve uluslararası çatışma için kapıyı ardına kadar açmıştır. Konferans kararlarının 34. maddesi açıkça şunu ifade etmektedir: “Afrika kıtasındaki sahip olduğu topraklardan başka kıyılarındaki toprakların bir bölümünü kontrol eden veya elinde bulunduran her devlet, kendi koruması altında olduğunu beyan etmeli ve buna, bu anlaşmayı imzalayan her devlet için, bu tapuyu protesto etmesini sağlamak için bir beyan eşlik etmelidir⁷. ABD hariç, konferansa katılan ülke temsilcileri kararları imzalanmıştır. Konferans tüzüğü'nün (38) maddesinde, katılımcı ülkeler tarafından kabul edilen maddelerin, katılımcı ülkeler tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe gireceği tavsiye edilmiştir. Anlaşma tüm ülkeler tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecekti. Konferans hakkında yapılan değerlendirmelerde Afrika kıtasının bölünerek sömürgecilere işgal ve saldırı hakkının verilmiş, sömürgeciliğin amacının medeniyeti Afrika'ya aktarmak olduğu şeklinde hiçbir maddeye değinilmemiştir. Bu durum ise sömürgecinin Afrika'ya medeniyeti Kıta halkına aktarmak için gitmediğini katıtlamaktadır. Çünkü ilk hükümler ve kararlar bunu şart koşmuyor, aksine kontrol ve hâkimiyet sağlamayı açıkta ifade ediyordu. Afrika kıtası, Berlin Konferansı'nın ardından Avrupa ülkeleri tarafından sömürgeciliğin kurbanı olmuştur denilebilir. Afrika'nın Berlin'de bölünmesinin bir sonucu olarak, Müslüman ve Müslüman olmayan Afrika da dâhil olmak üzere İslam dünyası parçalanmış ve Avrupa Haçlı devletleri arasında taksim edilmiştir⁸.

⁷ A. Al-Azab Musa, Karnu' Ra'b el Efrikî el Ğazvu ve'l Mukaveme, T1, Daru'l Beşîr li's Sekafe ve'l Ulum ve'n Neşr, Mısır, 2008, s:63.

⁸ John Ha Tsch, Terihu Efrikıyye, Ba'de'l Harbi'l Âlemiyye es Seniye, Terceme Abdu'l âlîm es Seyyit Mensî, Daru'l Kâtibi'l Arabî liT Tabaati ve'n Neşri ve't Tevzî, Mısır, 1969, s.8,

Berlin Konferansı'nın hedefini Muhammed Ferid isimli tarihçi yaptığı araştırmasında ortaya koymuş ve daha 1898'de Avrupalıların, Afrika'ya girmek isteyecekleri ama asıl amaçlarının işgal ve sömürgeciliğin önünü açacak bir uzantı için anlaştıkları hususunda uyarmıştır. Tarihçi Muhammed Ferid'in Fransa'nın ve Avrupa ülkelerinin Afrika'ya girişlerindeki niyetlerinin, Afrika'ya medeniyet aktarmak değil, işgal, yağma ve sömürgeleştirme olduğu yönündeki tespitleri kanaatimizce de doğruluğu ispatlanmış sözlerdir. Bu husus, 19. yüzyılın sonunda Fransa Başbakanı Jules Ferry tarafından sömürge Avrupa ülkelerinin amaçlarının altı çizilerek teyit edilmiştir. Ferry Afrika'nın sömürülmesinin asıl gayesini; "Avrupa halkları, sömürgeleri üç amaç için ele geçirmeyi arzularlar: hammaddeleri için hırs, sonra ürettikleri ürünleri satmak için pazarlarını ele geçirmek ve son olarak da bu ülkelerdeki artı-sermayeye yatırım yapmak" sözleriyle teyit etmektedir.⁹

Çalışmada kaynak metinlerden sunduğumuz ve Avrupa ülkelerinin asıl amacının Afrika'yı sömürmek olduğunu öngören bilimsel araştırmalara binaen aslında hedefin tek olduğu söylenbilir: "işgal etmek, kaynaklarını yağmalamak ve sömürgeleştirmek". Başlangıcından bidayetine kadar Konferans'ın Afrikaya medeniyet getirmek amacıyla olduğuna dair teki bir kelime bile varid olmamıştır.

3) Avrupalı kaşifler Afrika kıtasına girer girmez Afrika'nın Avrupa ülkelerinin ulaşamadığı derecede bir ilerleme ve medeniyet içinde olduğunu kendileri de net bir şekilde anlamıştır. Kıta'da büyük krallıkların varlığı ve bu kralların eğitimli bilgin ve öğretmen oldukları da hemen göze çarpmıştı. Çalışmada değinilen Bu krallardan bazıları Kanka Musa, Sekou Tri, More Napa idi. Arap dili, genel olarak Afrika ülkelerinin çoğunda ve özellikle Batı Sudan'ın ayrılmaz bir parçası olan Fildişi Sahili'nde yönetim dili idi. Zaten bilimsel çalışmalarda Afrika, şehirleşme ve medeniyetin girdiği ilk antik kıta olarak kabul edilmektedir. Portekizliler kıtanın kıyılarını keşfetmiş ve daha sonra gemileri için birkaç şehir işgal etmişlerdi. Bu şehirler köle ticareti ve yağma için merkez

⁹ Adil Muhammed Hüseyin Alyan, Halit Suut Kazım, el İstimâru2l Biritânî el Fransî li şarki Efriki fi'l Karnî't Tesia Aşere ve Matlai'l Karnî'l Işrîn, Mecelle Cemîa Tıkrit, li'l Ulumi, el Mücellid, 19, el Aded 12, Nisan, 2012, el Cezair, s.4

istasyonları hükmündeydi. Bununla beraber ilk başlarda sömürgecilerin hizmetlerini yapacak insan gücüne ulaşmak istediklerinş söylemek mümkündür.¹⁰

Bu bulgulardan hareketle Afrika halklarının eski çağlarda ekonomik ve sosyal açıdan nispeten yüksek bir seviyeye ulaştığını, insan uygarlığında büyük bir etki yarattığı ve uzak geçmişte insan gelişimini etkileyen medeniyetler ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Siyah Afrika uygarlığı tüm Batı Afrika'yı ve diğerlerini de içermektedir. Birçok çalışmada Afrika uygarlığının geldiği noktayı bulmak da mümkündür.¹¹

Afrikaya gelen sömürgecilerinin bir kısmının Afrikalı medeni insanların yardımıyla, 1826'da Senegal'de ve Moritanya'da Arapça öğrenmeye başladığı da bilinmektedir. Sömürgeciler bir halkın dilini bilmemenin, özellikle medeni ve idari dilleri olduğu için onlarla iletişim kurmayı zorlaştırdığının farkındaydılar. Yine birçok araştırmada değinildiği üzere Batı Afrika'da en yüksek derecede gelişmiş halklar ulus-devletlerini Avrupalıların gelişinden çok önce kurmuştu. Kral tüm ülkenin sahibi olmasına rağmen ancak bir kısmını kendisine ayırmakta ve çoğunu tebaasına vermektedir. Bu durumu Avrupa'da bu dönem için tasavvur etmek ise mümkün görünmüyordu.

İşin aslı o dönem için Medeni Afrikalıyı medeni olmayan Avrupalı snunda işgal edip sömürgeleştirmeyi başarmış ve ardından Avrupa'nın sömürge medeniyetine dair söylemleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durumu Fransız filozof Ernest Renan şu sözlerle izah etmektedir: “Egemenliği ve kahramanları doğuran ırklardan biri Avrupa ırkıdır. Bu soylu ırkla zencilerin ve Çinlilerin çalıştığı ahırlar seviyesine inerseniz isyan eder. Ülkemizdeki her devrimci ne için yaratıldığına izin verilmeyen bir kahramandır.”¹²

¹⁰ Lamia Hacı, Yusrî Huzeylî, el Kuşufât el Coğrafiyye fi Efrikiyye, Nehru Nil el Kongo, Külliyyetu'l Ulumi'l İnsaniyye, ve'l Ulumi'l İctimaiyye Kısmu't Terih, Bah Gayru Menşur Mukaddem Li Neyli Deraceti'l Macester, fi Cemiati sekiz May 1945, Kâime, Cezair 2015-2016, S:26-27.

¹¹ Kitabı Roland Collin, Hikayet Sevdê mine'l Ğarbi'l Efrikiyy Şehâdet Kübrâ fi'l İnsâniyye, Terceme Tevhîde Ali Tevfik, el Merkezu'l Kavmî li't Terceme, li'n Neşri ve't Tevzî, el Aded, 2621, T.1, 2016, Kahire S: 21.

¹² Yekulu el Emir Şekip Arslan, fi Kitabihî, et Tassubu'l Evrûbî, em et Teassubi'l İslâmî, Daru İbn Hazm, li'n neşri ve't Tıbbâ, t.2, Beyrut, 1995, s.6

Tüm türleri ile birlikte “Batı işgali” kavramını Fransa, İngiltere ve Belçikalı araştırmacı ve yazarlar medeniyetin habercisi, medeniyetin yayıcısı ve ebeveyn bakımının sahibi, bildikleri konularda fikir beyan etme hakkına sahip olmayan, ancak küçük bir çocuk olarak ana-baba bakımını kabul etmesi gereken bir kavmin mesajının taşıyıcıları olduklarını” yazılarında birçok defa beyan etmişlerdir. Unutulmamalıdır ki, “sömürge uygarlığı” söylemi, Afrikalıların bu uygarlıkta ilerlediğini gördükten sonra başlamıştır. Bu nedenle sömürgecilik yoluyla ülkenin kontrolünü ele geçirdiklerinde Hristiyanlık felsefesini yaymaya başlamışlar ve buna Hristiyan uygarlığına “sömürge uygarlığı” demişlerdir. Bunları söyleyenlerin başında ilk sömürgeci Vali Binger gelmektedir.

Çalışmadaki bulgulara dayanarak, Avrupalıların Fildişi Sahili ve Afrika ülkelerine girişinin, buraya medeniyet aktarmak gayesiyle olmadığını, bunun yerine asıl amacın kıtayı ve kıta ülkelerini işgal etmek, kaynaklarını yağmalamak ve halklarını köleleştirmek olduğu açıkça söylenebilir. Zaten bu durum birçok araştırmada da kanıtlanmıştır. Avrupalılar insanları sömürgeleştirdiklerinde onlara Hristiyan dinini empoze ettiler ve buna sömürge medeniyeti adını verdiler. Bu durum Afrikalı zihinlerin bir tür manipölasyonu idi. Asıl birincil hedef, Berlin Konferansı başlangıçtan itibaren Afrika kıtasını bölme ve işgal etme ve ardından sömürgeleştirme ve insan ticareti sürecini yürütme kararlarına kadar gizleme girişimiydi. Avrupalı sömürgecinin, sömürme işini medeniyeti Afrika'ya taşımak için yaptığı sorusunun bilimsel araştırma ölçeğinde hiçbir dayanağı ve inandırıcılığı olmadığı bu çalışma ile de ortaya konulmuş durumdadır.

Sömürgecilik, kendisini halkların ve milletlerin seviyesini yükseltmek için bir medeniyet ve medeniyet mesajı olarak tanımlamaya çalışmış, işgal ve saldırganlığı insanlığı yüceltmek ve onu gurur, haysiyet ve özgürlük ufuklarına yükseltmek için bir amaç değil, bir araç olarak kullanmıştır.

Çalışmadaki sonuçlara dayanarak Fransa ve diğer sömürge ülkelerinin Kıta'ya girmesinin temel amacının halkların işgali, yağmalanması ve köleleştirilmesi olmadığını söylemek mümkündür. Bu, eski kaynakların, sömürgeciliğin hedefleri konusunu

sunarken, ne yakın ne de uzak bir zamanda, medeniyetin Afrika'ya taşınmasına atıfta bulunmadığını doğrulamaktadır. Kolonyal hedeflerin daha önceki araştırmalarda sunulup sıralandığını ve bunları gözden geçirmenin mümkün olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu çalışmaların hemen tamamında medeniyet aktarma amacından bahsedilmemiştir. Bu, muhtevasında batıl kastedilen hakikat kelimesini taşıyan güzel bir sözden başka bir şey değildir. Fransa ve diğer sömürge ülkeleri kendi dilleri ve kalemleriyle, özellikle Batı Sudan ve özellikle Afrika'nın ayrılmaz parçası olan Fildişi Sahili'nde, Afrika'da medeniyetin varlığının kendilerinden önce olduğunu itiraf etmektedir.

4) Araştırmanın bir diğer ortaya koyduğu husus Sömürgecilik ve Köleleştirmede Afrikalıların Sorumluluğu Meselesine dairdir. Çalışma içerisinde ter-ferruatlı bir şekilde ele alındığı üzere Fildişi Sahili'ne ilave olarak hiçbir Afrika ülkesinin katılımı olmaksızın 14 Avrupa ülkesinin iştirakiyle gerçekleşen Berlin Konferansı'nda Afrika ülkeleri Avrupa sömürge ülkeleri arasında bölünmüş, parçalanmış ve dağıtılmıştır. Bu yüzdendir ki Afrikalıların sömürgeleştirme veya köleleştirmede hiçbir sorumluluğu yoktur. Öyleki Fransız sömürgecileri ülkeye girip işgal etmek istediklerinde, ülke sömürgeciliğe yenik düşene kadar ülke halkı bunlara karşı bütün güçleriyle direnmiştir. Bütün bunlar ülke halkının zorla sömürgeleştirildiğini ve bu konuda başka hiçbir seçeneği olmadığını doğrulamaktadır. Batılılar kötü kolonyal eylemi haklı çıkarmaya çalışmış ve beyaz Avrupalı adam haklılığını işçiler üzerinde benimsetmeye gayret etmiştir.

Avrupalılar Afrika'ya girdiklerinde yerel halk ülkelerinde beyaz adamı güzelce karşılamış, onlara direnmemiş ve sömürgecilik Afrikalıları kabile yaşantısından kurtarıp zenginleştirdiği iddası ise tamamen hayal ürüdür. Bu çarpık fikir son zamanlarda yayılmaya başlamış ve sonunda sosyal medyada fazlaca görünür olmuştur. Bu fikir, bağımsızlıktan sonra 1960'lı yıllarda sömürge tarihini tahrif etmek ve insanların zihinlerini manipüle etmek için ortaya çıkmış ve çalışmadaki bulgulardan da hareketle gerçek olmaktan çok uzaktır. Bu fikrin teşvik edilmesinin başında sömürgecilik fikrini savunan yazar ve aktivistlerin geldiğini belirtmekte fayda bulunmaktadır. 1965'te Sovyet

tarihçisi A.B. Davidson, bilim adamlarını tarihteki geleneksel Avrupa görüşü, “Afrikalıların sömürgecilerin gelişini aralarındaki iç savaşlardan, komşu kabilelerin zulmünden ve salgın hastalıklardan ve mevsimsel kıtlıklardan bir nimet ve kurtuluş olarak gördükleri” tezini çürütmeye davet etmiştir. Avrupalı sömürgeciler direnmeyenleri "barış-sever", direnenleri ise "kana susamış" olarak nitelendirmişti. Davidson, "sömürge yönetiminin koruyucularının devrimi örgütlü bir fenomen olarak görmeyi reddettiğini" ancak onu "ilkel ve pervasız" tepkiler veya "kana susamış" bir azınlığın eylemi olarak yorumlamaktadır.¹³ Dolayısıyla sosyal medyada sıkça göze çarpan ve Davidson'un tezatlıklarıyla dolu ifadelerdeki sömürgeci devlet yanılmış olsaydı, bu hatadan Afrikalıların da sorumluluğu vardır tezatlığı Afrikalıların sömürgeciliği kabul ettikleri, dahası sömürgeciliği sevmeselerdi, onları ülkelerinde hoş karşılamazlardı fikirlerinde yatmaktadır.

Sömürge dönemi boyunca yaşamış Afrikalı tarihçi ve yazarların kalemleri ve sömürge tarihi alanındaki diğer araştırmalar, Davison'ın bu fikrinin doğru olmadığı, aksine tarihi tahrif etme ve gerçeği gizleme girişimi olduğuna dair birçok kanaate sahiptir. Sonuç olarak, Afrika toplumlarının hemen hemen tüm biçimleri ile sömürgeciliğe direndiği ve Avrupa'nın tecavüzünün neredeyse tüm alanlarında direnişlerin vuku bulduğu bir gerçektir. Bugün artık kanıtlanması gerekmeyen bu gerçeği kabul etmek gerekir.¹⁴

Yapılan incelemelerden hareketle, Batılı kalemlerin bu içi boş fikri yaymaya çalıştıklarını ve daha sonra Afrikalıların sömürgeciliği memnuniyetle karşıladıkları suçlamalarına ve sömürgeciliğe olan aşklarına kaynak olması için modern yazılarına dâhil ettiklerini söylemekte fayda var. Sanki Avrupa ülkelerini onları sömürgeleştirmeye davet edenler Afrikalılarıymış gibi. Dolayısıyla sömürgecilikte bir sorumlulukları vardır. Ancak bu fikir doğruluk terazisinde bir yol bulamamıştır. Afrika'da yapılan birçok araştırma Fildişi sömürgeciliği tarihinde neler olduğuna dair gerçek bilimsel

¹³ A. Ranger, el Mubadere el Mukaveme el Efrikıyye, fi Vechi't Taksîmi ve'l Ğazv, Terihu Efrikıyye el âm, Mücellet 7, UNESCO, li'n Neşri ve't Tevzî, s.66.

¹⁴ A. Ranger, el Mubadere el Mukaveme el Efrikıyye, fi Vechi't Taksîmi ve'l Ğazv, Terihu Efrikıyye el âm, Mücellet 7, UNESCO, li'n Neşri ve't Tevzî, S: 66.

araştırmaların yanlışlığını ve geçersizliğini kanıtlamıştır. Batılılar bu suçlamanın kendilerini çıkmaza sürüklediği için bir çıkar yol bulamadığını görünce, kendilerini haklı çıkaracak başka arümanlar bulmaya çalışmıştır.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka husus köle ticareti ile ilgilidir. Çalışma sömürgecilerin “Razia yöntemi”ni kullandıklarını ve ülke halkına ve krallara zorla insan ticareti sürecini dayatarak çocuklarını zorla alıp Yeni Dünya'ya sürgüne göndererek orada sattığını kanıtlamıştır. Burada varlığı inkar edilmeyen şey bazı kralların kendi seçtikleri köleleri özgürce satması ve sömürgecilerin bunları bunu yapmaya zorlamadığı hususudur. Raziye'nin mecburi hali ile mukayese edilirse de bu, onların azlığından dolayı kıyas edilemez. Bu hakikat sömürgecilik konusunda uzmanlaşmış araştırma ve referanslarla kanıtlanmıştır. Bir kısım çalışmalarda, dört yüzyıl boyunca Afrika köleliği ticareti suçunu haklı çıkarmak için “Afrikalılar ailelerini mi sattılar ve Afrika krallıklarının yöneticileri halklarını satıp kendilerini köle ticaretine mi kaptırdılar?” sorusuna verilen “evet” cevabı aslında bilimsellikten uzak, işlenen suçü örtbas etmeye yönelik hamasi söylemlerden ibarettir. Bu iddiada bulunanlar “Afrikalıların, halkların ve yöneticilerin yardımını olmasaydı, bu kadar Afrikalıyı ele geçiremezdik” da demektedir. Bir takım Afrikalının köle tacirleriyle etkin bir şekilde işbirliği yaptığına şüphye yoktur. Ama bugün onların koşullarını ve rolleriobjektif olarak anlaşılmadığı takdirde, Dahomey ve Benin'de olduğu gibi, ciddi yanlış çıkarımlarla karşı karşıya kalınacaktır. Ancak genel olarak, çoğu geleneksel Afrika toplumundaki şefler, tebaalarını satan kişiler değildi.

Bu ticarete de girmedikleri bilinmektedir. Toplumdaki birey, kabile için tanınan ve kutsal olan haklara sahipti. Örneğin Gine'deki Akan toplulukları ve Fildişi Sahili'ndeki Kula Ngoya ve Diola kabileleri yasalarının insan ırkının kutsallığını, bireyin kutsallığını ve her bir kişinin diğerinin varsayılan varisi olduğunu, onayladığını bilinmektedir. Bu her insanın ailesinde veya klanında bir efendi olarak görüldüğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle toplum, her bir üyesinin bu toplumda tanınmasına karşılık vermekte ve onları her konuda diğerleriyle eşit görmekteydi. Dolayısıyla

toplum, bu toplumda kendi üyelerinin her birini tanımaya karşılık verilmekte ve onları her konuda diğerleriyle eşit saymaktaydı.

Sömürgeci, Afrika toplumlarının gelenek ve göreneklerinin yaşam gerçeği ve bu konudaki suçlamanın kabul edilmesinin zor olduğunu görünce bu suçlamayı bilimsel gerçekler önünde reddetmiştir. Yine de iddiasından vazgeçmeyerek Afrikalıları suçlamaya ve insan ticareti sürecini haklı çıkarmaya çalışmaktan geri durmamıştır. Ortaya konulan bulgular sömürgecinin bu iddiasının tam tersini doğrulamaktadır. Bu manipülatif bilginin Fildişi halkı ve diğer Kıta halklar tarafından bilinmesi önem arz etmektedir.

Avrupalı sömürgecilerin modern kitaplarına dahil ettikleri sömürge metinlerinin örnekleri arasında yer alan: “Köle ticareti Avrupalı ajanlar ve Afrikalı liderler arasındaydı ve köleleri Avrupa'dan getirdikleri malzemelerle takas ettiler. Özellikle demir çubuklar, küpeler, kumaşlar, giysiler, alacalı köpek salları ve bazı eski giysiler. Alkol genellikle suyla karıştırılır ve bazen köleler biraz alkolle satın alınır. Silahlar ticaretin bir parçası haline geldi ve bu ucuz, kalitesiz malzemeler karşılığında Askerler, Anguilla ve Angola arasında deri, sakız, fildişi, altın ve köle talep etti” gibi iddialar da gerçeği yansıtmaktadır. Bu metni çalışmanın muhtelif yerlerinde ortaya konulan tam aksi ama gerçekler karşısında sözü uzatmaya hacet olmadığını ifade etmek yerinde olacaktır. Afrika kralları çocuklarını doğal yoldan Avrupalı ajanlara satmamış aksine Razia yoluyla, onlar buna zorlamıştır. Bu insanlık ayıbı yapan Afrika krallarının konuşulmaya değmeyecek kadar üçük bir yekün tuttuğunu söylemek gerekir. Zaten objektif kaynaklar yerli kralların büyük çoğunluğunun bunu yapmadığını ortaya koymaktadır.

Metinde adı geçen malzemelere gelince, yani demir çubuklar, kumaşlar, giysiler, alacalı köpeklerin salları ve bazı eski giysiler ve alkol'ün Afrika'da kölelerin yerini aldığı iddiası bilimsel araştırmalarda açık bir tartışma alanıdır. Ancak garip olan şu ki, çalışmada sadece alkol ve eski gömlek satan insanlar hakkında sömürgecilerin kitaplarında atıf bulunmakta ve bunların da kaynakları belgelenememiş durumdadır. Bu husus bilhassa üzerinde durulup yeni bilgi ve belgelerle ele alınıp değerlendirilmelidir.

Yine ülke halkının ve zencilerin ticaret sürecinde mübadele ettikleri -biber, tuz, sprej, gümüş ve altın oranı artan alkol hariç- ticari malzemelerin de ciddi bir hususiyeti bulunmaktadır. Geçmişte Arap tüccarlar arasındaki ticaret sürecinde ülke halkı bunları mübadele etmiş ve bundan sonra İslam dönemine kadar bu ticaret şekli devam etmiştir. El Mesûdî, eserinde bundan bahsetmiş ve el Kalkaşendî tarafından bu bilgiler nakledilmiştir. Sonraki dönem tarihçiler buna susma ve işaret ticareti adını vermişlerdir. Çünkü taraflar diğerinin dilinden anlamazlar ve ticaret referansla yapıldığı için bu adla anılmıştır.

İki taraf arasında yani Afrika ülkelerinin halkları ile İslam dünyası tüccarları arasında alım-satım işleminin yapıldığı ticari kalemler dikkati çekicidir. Bunların bazıları alacalı köpeklerin kalıpları, bazı eski giysiler ve alkole ek olarak sömürgecinin bahsettiği aynı maddelerden müteşekkildir. Biber, tuz, altın, gümüş, deri, sakız ve fildişinden ise bahsedilmemektedir. Sessizlik ve işaret ticaretinde, ticari malların insanla takas edemediğini söylemekte fayda vardır. Sömürgecinin, alkol ve eski kıyafetlerin yerini kölelerin aldığına dair son açıklaması ise kaynaklarda belgelenmediği için inandırıcılığı olmayan bir anlatıdan başka bir şey değildir. Kölelerin silahlarla değiştirilmesi konusu çoğu Afrikalı tarihçi tarafından hakikatten uzak görülmektedir. Bu türden bir alış-verişin olsa olsa sömürgecilerin baskısı altında yapıldığı bir gerçektir. Mesela Birmingham fabrikaları Afrika'ya yılda yaklaşık 100-150 bin silah ihraç ediyordu. Dillerde bildirilen bu sözler, Birmingham'dan gelen silahın bir zenci köleye eşit olduğunu doğrulamaktadır. Bu söz, gerçek bir sözden çok dillerde dolaşan sözleri (aforizma) temsil ediyordu çünkü Afrikalı tüccarlar bir zenciyi silahla değiş tokuş etmeyecekti. Bu iddia da köleler ve silahlar arasındaki mübadeleye dayanan Afrika-Avrupa ilişkilerinin bir ürünüydü ve bu yüzden nihai kaderi sömürgecinin baskılarının gelişmesine bağlıydı.

Sömürgeci, bir yandan köle ticaretini meşrulaştırma girişiminin ve Afrikalı köleleri alkol ve eski gömleklerle takas etmekle suçlayarak aslında kendini ele verdiği görülünce dahası bu metinlerin boş olduğu anlaşılınca başka bir itham ortaya atılmıştır. Sömürgeci bu sefer de köle ticaretini haklı çıkarmaya çalışırken yazdıkları metinlerde

yine kendilerini ele vermekten kurtulamamışlardı. Söyle ki, sömürgecinin Afrika'da insan ticaretine başlamasının nedenini, Afrika'daki çok sayıda köle varlığından kaynaklandığı iddiası bulunmaktadır. Ancak hiçbir tarihçi, tarihi bilimsel kaynaklar, akademik araştırmalar ve bu konuda yapılan çalışmalarla bunun doğru olmadığı kanıtlanmıştır. İddialar bütünüyle ve ayrıntılı olarak yalanlanmış, delilsiz bir itham ve yanlış bir gerçek olduğu ortaya konulmuştur. Sömürgeci yanlış suçlamasını desteklemek için bir dizi metinden bahsetmektedir. Mesela “[Afrika'da] o kadar çok sayıda köle [Müslüman ve Hristiyan] olmasaydı, onlarla ne yapacağını bilemezdi; yerel yetkililer, sömürge dönemi boyunca devam eden köle ticareti mübadele sürecinin ustaları olarak kaldılar. Onsuz, siyah Afrika ilerleyemez ve gelişemezdi. Böylece Afrikalılar köle ticareti tarihine somut ve gönüllü olarak girmiş oldular”¹⁵ sözlerinin tarihi hakikatleri çarpıttığına dair birçok bilimsel ve objektif bulgu bulunmaktadır.

Aslında bu metinden kastın Afrika toplumlarında köle olgusunun mevcut olduğu, sömürgeciliğin tüm dönemlerinde köle ticareti sürecini yürütenlerin Zenciler olduğu, sömürgeci beyaz adamın bu sürece katılmadığı, insan ticareti sürecinde ve bu işi yapanların Afrikalıların kendileri olduğu, köle olgusunun Afrika toplumunun kültürüne aşına olduğu, kölelerin sayısının o kadar çok olduğu ki Afrikalıların onlarla ne yapacaklarını bilemedikleri veya onları satıyor oldukları söylenebilir. Tarihçilerin kalemleri, bu sömürge metninin geçersizliğini ve insanlık tarihinde Kıta halkına yönelik en büyük sömürge suçlaması olarak kabul edildiğini ortaya koymuş durumdadır. Çünkü bu alandaki tüm tarihi kaynaklar, akademik araştırmalar ve bilimsel çalışmalar, Berlin Konferansı'nda Afrika'yı kalemleriyle bölen, sonra kendi aralarında bölüştüren ve Afrika halklarına Razia metoduyla insan ticaretini empoze edelerin sömürgeciler olduğunu şüpheyi mahal bırakmayacak şekilde bilimsel olarak kanıtlamıştır. Oradan, insanlık tarihinde Kıta halkına karşı işlenen en büyük insanlık suçlarını ve oradan da ezilen Afrika halklarına karşı işlenen bu suçların sorumluluğunu bekliyorlardı. Afrikalıların reddettiği şey de tam olarak budur. Batılıların yazılarında yer alan bu ve diğer metinler, Afrika'nın sömürgeleştirilme tarihini tahrif etme ve Kıta halklarına karşı sömürgecilik ve

¹⁵ O. P.Grenouilleau **e.g.e.**, 2004, s.74-77.

soykırım suçlarını ve onları ticari bir meta olarak ele almalarını gizleme girişimi ve tarihin mezarlarında insan ticaretinde sömürgecilik gerçeğini yok etme çabasından başka bir şey değildir. Köle olgusunun Afrika kültüründe bilindiği gerçeğine gelince, araştırmacılar bunun tarihte hiçbir gerçeği olmadığını, aksine bilimsel argümanları olmayan ve Afrika toplumunun kültürünü bilmeden bir suçlama olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle köleliğin Afrika'da bir fenomen olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü köle ticareti Afrika'nın farkına varmadan önce tüm antik dünyada biliniyordu. Kölelik sistemi, eski Mısırlılar, Hintliler, Persler, İbraniler, Çin, Yunanistan ve Romalılar için antik dünyada baskın sosyal sistemdi ve köleler, bu krallık ve imparatorlukların savaş ve fetihlerinin motivasyonuydu. Afrika kabileleri onu antik dünyanın halkları gibi tanıyordu. Arapların İslam öncesi Afrika'da köle ticareti yaptıkları gibi¹⁶. tarihçi Benno Bernadette, Afrika kültürü üzerine yaptığı araştırmalardan yola çıkarak, bu kolonyal metnin bilimde hiçbir geçerliliği olmadığına dair ikna edici kanıtlara ulaşmış ve bu suçlamanın geçersizliğini doğrulayan bir eser kaleme almıştır. O, eserinde özetledi: *“Afrika kültürünün yaşamını araştırmaya çalıştım ve derinlemesine bir akademik çalışma yaptım. En eski Afrika tarihi kaynaklarında ve Kushite arşivlerinde yapılan tüm araştırmalarla çalışmanın sonunda kesinliğe vardım ki, Afrika kültüründe köle sahibi olma hakkını gösteren hiçbir iz bulunmamaktadır. Köle ticaretinin ne arşivlerinde, ne eski kaynaklarında, ne de Firavun Mısır'daki eski yaşam alanlarında Afrika toplumsal yaşam kültüründe aşına olduğuna dair en ufak bir iz yoktur. Aslında Afrika kültüründe köle sahibi olma hakkı yoktu.”*¹⁷ Bütün bunlar, köle ticareti sürecinin Afrika toplumunun kültürüne aşına olduğu şeklindeki suçlamanın doğru olmadığını, Afrika sömürgecilik tarihinin tahrifatı olduğunu bilimsel olarak doğrulamaktadır. Köleliği bir Afrika fenomeni olduğuna dair Batılıların eserlerinde dolaşan metinler, Afrikalıları suçlamak için yer alan diğer metinler gibidir. Ayrıca sömürgeciliğin insan ticaretiyle ilgili suçlarını, Afrika tarihinde hiçbir bilimsel

¹⁶ Ayid elAzab Musa, Ticaretu'l Ab3id fi Efrikiyye Mektebetu' s suk ed Düveliyye li'n Neşri ve't Tevzî, T 1, 2007, s19.

¹⁷ Bernadette Menu, Egypte pharaonique Nouvelles recherches sur l'histoire juridique, économique et sociale de l'ancienne Egypte, L'Harmattan, yayin, paris 2005 358

inandırıcılığı olmadığını, dolayısıyla bilimsel araştırma ölçeğinde yer bulamadığını haklı çıkarmaktadır.

Bazı tarihçiler, medeniyetin bu fikrin sömürge ülkeleri arasında yaygın bir aldatmaca olduğu iddiasına ek olarak, başkalarına karşı suçlamalarla sömürge tarihini tahrif etme fikrine dikkat çekmiştir. Bu hakikat Fransa'nın kıtanın kuzeyinde, batısında veya doğusundaki tüm kolonilerinde medeniyet taşıyıcıları hakkındaki propagandasında başkaları tarafından da teyit edilmiştir. Aslında Fransa medeniyetin yayılması için çaba göstermiştir yerine¹⁸ zalim, sömürgeci Avrupa dünyası çok şiddetli bir düşman, çok kurnaz, ulusları yok etme ve geri döndürme, belirsizliğe ve şaşkınlığa düşürme konusunda deneyimli bir uzmandır görüşü ortaya çıkmıştır¹⁹.

5) Batılılar, sömürgecilik suçunu insan ticaretiyle ilgili olarak haklı göstermek gayesiyle Afrikalıları suçlamak için yazılarına bir dizi sahte metin ekledikleri hususu çalışmanın sonuçlarından bir diğeridir. Bu metinlerin özetidi özelde Batı Sudan'dan ve genel olarak Afrikalılardan ayrılmayan Fildişililer arasında çokeşliliğe yol açan şey, Fildişililerin ve özelde Afrikalıların kendi kültürlerinde çok eşlilik yaparak çok sayıda çocuk sahibi olmak ve onları Avrupalılara köle olarak satmak için kullandıkları bilgisidir. Afrika kültüründe uzmanlaşmış kaynaklara göre Afrika kültür tarihinde bu doğru olmayıp, Afrika yaşamının gerçeklerinden uzak içi boş bir suçlamadır. Afrika kültüründe çokeşliliğin gerçek nedeni hakkında sayısız araştırma yapılmıştır. Sömürgeci bu konuda pek çok metin yazmış ancak çok sayıda olmalarına rağmen hepsi tek bir kaleminden çıkmış gibi aynı sloganları kullanmıştır. Bu metinler arasında Hegel'in sözünü ettiği: “Genellikle zenciler arasında çok eşlilik uygulamasının amacı, köle olarak satılmak üzere çok sayıda çocuk elde etmektir”²⁰ iddia ile Dahomey Kralı'nın eşlerinin

¹⁸ Cilâli Beşlağem, el Alâkât el Cezairiyye el Fransiyye fi Zilli Siyâsât el Yemin el Mutatarrif, 2002-2010, Bahs Mukadem li Neyli Deraceti'l Macester fi Külliyyeti'l Ulumi's Siyasiyye, Kısmu2l Ulumis'Siyasiyye ve'l Alakatu'd Duveliyye, Camiatu Ebubekir Belkayid, Tlemsan, 2011, S:35.

¹⁹ Emir Şekip Arslan, fi Kitabihî, et Tassubu'l Evrubîyyu em et Tassubu'l İslâmiyyu, Daru İbn Hazm, li'n Neşri ve't Tîbâa, T 2, Beyrut 1995, S:8

²⁰ Munis Bahdara, Hegel ve Efrîkiyye, fi Nakdi Dahalati'l Va'yi'l İstimârî, Mecelletu'l İstiğrâb, li'n Neşri ve't Tevzî, el Aded 12, Beyrut, 2018, S:161.

özel olarak 33.333 kadını saydığına dair bir örnek vermesi ise iddiaların temelsizliğini göstermektedir²¹

Köle ticareti etrafında sömürgecilik suçunu meşrulaştırmak için bu suçlamaya dayanarak Afrika kültürü alanındaki yazar ve tarihçilerin Afrika çokeşliliği alanında verdikleri yanıt, sömürgecilerin eserlerinde yer alan bu metnin gerçekle hiçbir ilgisi olmayan sahte bir suçlama olduğu şeklindedir. Daha ziyade, çokeşlilik felsefesi, Afrikalılara çiftliklerinde onlara yardım edecek çocuklara sahip olmak ve Afrika toplumunda bir konum kazanmak içindi. Bilindiği üzere aile ekonomik üretim birimiydi ve büyük ailenin reisi işi yöneten kişiydi ve toprağı işlemek komünal bir süreçti. Erkekler arazi temizliyor, kadınlar ziraate ve verimle ilgileniyordu. Geniş aile, tarım ürünlerini dağıtan ailelerdi. Bir adamın servetinin ölçüsü, işinde ona yardım edenlerin sayısıylaydı. Bu nedenle çok eşlilik ve çocuk bolluğu, toprağı işlemenin en önemli araçlarından biri haline gelmişti. Takım ve giysiler tek kişinin mülkiyetinde, arazi aileye aitti. Köy ise köyün kurucusu olan bir dedenin soyundan gelen geniş ailelerden oluşuyordu.

Haneler zamanla genişleyebiliyordu. Örneğin Rayburn'ün Cameron'la ilgili çalışması, ek işgücü talebinin çokeşli ailelerin büyümesinin ana nedeni olduğunu belirtmektedir.²² Her büyüklükteki hane halkı, talebin yoğun olduğu zamanlarda her zaman ek işçiyi harekete geçirebilecek bir konumdaydı. Mesela Yoruba (Nijerya'da) çiftlikleri hazırlamak ve yabani otları temizlemek için toplu iş gücü kullanırdı. Ayrıca Elder Crowe (Fildişi Sahili'nde) tarafından palmiye ağaçlarının tarlalarından yararlanmak için kullanılmaktaydı. Birçok Afrika toplumu, her ne kadar çizgi her zaman aynı noktada çizilmemiş olsa da, erkek işi ile kadın işi arasında ayırım yapmıştır. Bu bilgilere dayanarak Afrika toplumlarındaki çokeşliliğin, bir yandan sömürgecinin onu tasvir etmeye çalıştığı gibi çocukları satmak uğruna değil, tarımsal kazanç olduğu bilimsel olarak doğrulanmıştır.

²¹ Hegel, *el Akl fi't Terih*, Terceme İmam Abdulfettah İmam, Mücellled 1, Daru't Tenvir li'n Neşri ve't Tevzi, T 3, Beyrut 2007, s.178-181

²² Remperon, *Mecelle Pratikale*, el Adedu's Sedis, 1959, S:1-19, Unzur Eydan ila Terihi İktisad Ğarbi Efrikiyye, s.41.

Afrika kıtasındaki sömürgeci ülkeler tarafından yürütülen insan ticaretinin, Fildişi Sahili'ni ve Batı Sudan'ın diğer kıyılarını insan satış merkezleri olarak aldığına azami dikkat edilmelidir. Afrika kıyıları (köle ticaretinin satışı için) yedi alana bölünmüştü. Bunlar: Senegal, Sierra Leone, Gine, Fildişi Sahili, Kwakwa, Gold Coast ve Aard, Gouda ve Benin krallıkları, Luango Sahili ve Angola.²³ Şunu da belirtmek gerekir ki, bu alanlar insan ticaretini kaybetmede daha zararlıdır. 1662-1867 yılları arasında köle ticaretinden en çok etkilenen bölge Gine Körfezi (Altın Sahili, Benin Körfezi ve Biafra Körfezi, sırasıyla Fildişi Sahili ve Gana, Togo, Benin, Nijerya ve Senegal) çevresindeki alandır) ve güneyde, Orta Batı Afrika kıyıları (bugünkü Gabon ve Kongo'da) olmuştur. Kölelerin çoğu (yaklaşık %80'i) bu iki bölgeden gönderilmiştir²⁴.

İnsan ticaretinde sömürgeciliğin ilk suçunun Fildişi Sahili'ni de içine alan Batı Sudan toprakları üzerinde olduğunu ve Razia tarzında olup birçok canı yok ettiği deçalışma ile ortaya konulmuştur. Afrikalılara yapılan ilk kolonyal saldırı, çok sayıda insanın keskin nişancılar tarafından vurulması, çok sayıda insanın yaralanması ve aklın hayal edemeyeceği kadar çok sayıda öldürmelerin gerçekleşmesiydi. Razia'da tutuklanan ilk grup, 1444 yılında yaklaşık 3.589 Afrikalı'dan daha az değildi, Bu kişiler 1486'dan 1493'e kadar Zubun şehrine sürülmüş, zorunlu çalışmaya ve ev işlerine koşulmuştu²⁵.

İnsan ticaretinde temsil edilen bu türden insanlığa karşı suçlar, bir taraftan cebri, zorla ve Raziye yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Genel olarak köle sayısı hakkında bahsedilen sayılar, John Ha Ch tarafından belirtilenler de dahil olmak üzere, bu türden metinler vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak Afrika halklarını modern dünyaya getiren şey ticari sömürgeciliği ve Avrupalılarla Afrikalılar arasındaki ilişki iki yüzyıl boyunca köle ticaretine dayanmıştır²⁶. N.S. Debois'in rivayetleri yanında kölelik konusunda araştırmacı Yunus Toury, Amerika kıyılarına canlı ulaşan kölelerin sayısı 15 milyon olarak vermektedir.

²³ Aslanani Islamani Abdulkadir ve Taam Munevver, Ticaretu'r Rakik fi Efrikıyye el Ğarbiyye, s:5-16

²⁴ Pa Tricia Delpiano, el Ubudiyye fi'l Asri'l Hadis, Terceme emani Fevzi Habeşi, Kelime li'n nEşri ve't Tevzî, T 1, Ebu Dabi 2011, s.64-65

²⁵ Tidiane Diakite, La traite des Noirs et ses acteurs africains du XVe au XIXe siècle, La Cliothèque, yayın evi, Berg international, Paris, 2008

²⁶ John Hatch, Terihu Efrikıyye bade'l Harbi2l Alemiyye es Seniye, Terceme Abd Selim es Seyyid Mansi, Daru2l Katıbı'l Arabi, li't Tabaati ve'n Neşri ve't tevzî, Mısır, 1969, S:5

Gemilere sağ bildirilen her dört köleden üçünün yolda öldüğü anlamına gelmekteydi. Bunun toplamı altmış milyon kişiye takabül etmekteydi. Buna doğu köle ticareti eklendiğinde yaklaşık 90 veya 100 milyon insanın köle ticareti adına hayatları karartıldığı söylenebilir. Bu masumların eşi benzeri olmayan kötü muamele ve zulüm konusunda nelere maruz kaldığı ise ayrı bir husustur. Onlara reva görülen muamele, hayvan sürülerine reva görülenden bile daha kötüydü. Mesela yüklü bir Fransız gemisinden şu örnek dikkate değerdir. Philip Curtin'in eserinde: "Atlantik Köle Ticareti, 1969 resmi nüfus sayımı, bu, Afrika'dan sürgün edilenlerin yaklaşık 11 milyondur ve 1451-1879 arasındaki dönemde Amerika'ya gelen 9,5 milyon kişiye ait bir rakam olduğunu göstermektedir. Büyük ölçüde Fransız, Hollanda ve Danimarka köle ticareti için liman prensliklerindeki gemilerin zorunlu kayıtlarına veya İngilizler için deniz sigortalarına ilişkin belgelere, kaza raporları gibi, dayanan aşağıdaki sayısal araştırmalardan çok daha yüksek rakamlar ortaya çıkmaktadır. Bu sayılar 12 ve 17 milyon arasında değişmektedir."²⁷ Guy de Boscher ise dört asır boyunca sınır dışı edilen kölelerin sayısının 100 milyon kişiye eşit olduğunu belirtmektedir.²⁸ Bu barbarca hareketten yola çıkarak, kaynakların anlatımına göre, sömürgecilerin devletlerini Afrikalı zencilerin kanıyla kurdukları kanaatine ulaşılmıştır. Cemal Hamdan çalışmasındaki: "Hollandalılar Amsterdam'ın "Zencilerin kemikleri" üzerine kurulduğunu söylüyorlarsa, Lizbon ve Liverpool'un kara kölenin kemikleri ve kanı üzerine kurulduğunu söylemek tamamen doğru olur" kanaati bir hakikati ortaya koymaktadır.²⁹

6) Çalışmanın sonuçlarından bir diğeri ise sömürge devleti sorunu ve kilisenin sömürgecilik suçundaki rolü olmuştur. Herhangi bir ülkenin sömürge ülke olarak kabul edilmesi durumunda bunun şartları ve koşulları var mı, yoksa mesele büyük güçlerin eline bırakılmış mıdır? Sömürge devleti şahsi görüşlere göre mi tanımlıyorlar gibi

²⁷ Pa Tricia Delpiano, el Ubudiyye fi'l Asri'l Hadis, Terceme emani Fevzi Habeşi, Kelime li'n nEşri ve't Tevzî, T 1, 2011, Ebu Dabi, S:75

²⁸ Guy de Boschère, Les deux versants de l'histoire Autopsie de la colonisation, Albin Michel, yayın, Paris 1967, s. 10.

²⁹ Cemal Hamdan, İstrateciyye el İstimarve't Tahrir, Daru's Şuruk, LinNeşri Ve't Tevzi, T1, Beyrut, 1983, S.84

bilimsel sorulardan yola çıkarak burada sömürge rukunları ve esasları bu çalışma ile ota konulmuştur. Sömürgecilik konusunda bu esaslar herhangi bir ülkede ne zaman bulunsa, o ülkeler sömürge ülkesi olarak kabul edilir. Çalışma aynı zamanda araştırmacıların ve tarihçilerin bunları tartışmalarına bir kapı aralamayı da amaçlamıştır. Belki de bu hedef bilimsel araştırma alanına faydalı bir katkı olacaktır.

Araştırmalar siyasi nüfusun genişlemesi, askeri işgal ve göç olguları oluşmadıkça sömürgecilik olgusunun gerçekleşmediğine dair araştırmalar vardır³⁰. Buna eşlik etmeyen göç, Yunanlıların Mısır'a ve Lübnanlıların Güney Amerika'ya göçü gibi sömürgecilik olarak kabul edilmez. Çünkü bu, yerleşimden başka bir şey değildir.³¹ Eğer devlet mevcut değilse buna sömürge devleti denilemez. Kanaatimizce temel kavram ile ilgili sözlüklerden alınacak dilsel referanslara muracaat edildiğinde hepsinin tek bir anlamda, yani bir şeyin bağlı olduğu şey sütun veya temel olduğu ve bunun onun gerçekliği olduğu ve onsuz kurulmayacağı konusunda hemfikir olduklarını ortaya koymaktadır. Lisan-ı Arab'da ve ara sözlükte "köşe" kelimesi, bir köşeden, bir sütundan, ona meyilli bir sütundan, bir meskenden ve dayanılan bir sütundan gelmektedir. Köşe, bir şeyin dayandığı ve gerçekleştirdiği yönlerden biridir. Bir şeyin gerçekliğinin bir parçasıdır. Denilir ki: namazın direği, abdestin direği. Ruknun çoğulu erkân'dır. "İslam'ın erkânı (rukunları) beştir" denilir. Başka bir alanda olduğu zaman şöyle bilinmektedir: 'Direkler, davanın hakikatini temsil eden kısımlardır ve onlarsız dava kurulamaz. Bu tanıma dayanarak, köşenin, bir para birimindeki bileşenin tarafları ve parçaları olduğu ve bu şeyin varlığı olmadan yapılmadığı şeyin özü olduğu sonucuna varılabilir.³² Bu temele dayanarak sömürgeciliğin temellerini şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

³⁰Abdulaziz er Rufâi, **MeşakuluEfrıkye fi Ahdi'l İstiklali**, Daru2l Hamamai li'n Neşri ve't Tevzi, T1, Kahire 1970, s.49.

³¹ Abdulaziz er Rufâi, **a.g.e**, s.49.

³²Bir araştırmacı bu konu ile ilgili sömürgecilik yanı Suçun temelleri, Rukunları (Sutunları) Tarifini kastederek şöyle demiştir: "Suçun rukunlarıyla, suçun meydana geldiği unsurlar veya yapıları suçun yapısını içeren veya bütünlük içinde varlığı suçun varlığına, bunlardan birinin yokluğu suçun yokluğuna neden olan tüm unsurlar kümesi kastedilmektedir". Bkz. Tarık Zeyn, el Cerîmetu'l Munazzame el Âbira li'l Hududi'l Vataniyye et Taâvunu'd Düveli ve Subulu'l Mükâfaha (et Tedâbiru'l İhtiraziyye), Cemiati'd Düveli' Arabiyye, T1, Beyrut 2017, S:29-31.

a- Berlin'in resmi olarak ilan edilen taksim edilmiş pozisyonları tanınmasının temeli,

b- Sömürge devletinin askerlik yükümlülüğünün dayanakları,

c- Siyasi nüfuzun diğer ülke lehine genişletilmesinin temelleri,

d- Resmi Berlin yasalarında zorunlu temeller,

e- Sömürgeci eylemin kurulmasıyla birlikte sömürge anavatanının (yani Fransa ve diğerleri) hükümeti tarafından tanınmasının temelleri. Eyalet hükümetinin sömürgeciliği tanınmasının temelleri ve resmi planlaması,

7) Çalışmanın son bulgusu ise Hristiyanlaştırma ve Kilise faktörünün sömürgeleştirme faaliyetlerine etkisi olmuştur. Bu olgu Fildişi ve diğer Afrika halklarının köleleştirilmesinde bir sömürge yöntemi olarak kullanılmıştır. Birçok araştırmacı Afrika'daki Hristiyan misyonerlerini Batı sömürgeciliğinin bir parçası olarak görmüştür. Belki de bunun en güçlü kanıtı, sömürgecilik ve Hristiyanlaştırmanın hiçbir zaman birbirinden ayrılmamış olmasıdır. Dolayısıyla hiçbir zaman sömürgecilerin ayaklarına Hristiyanlaştırmanın askerlerinin eşlik etmediği veya hemen katılmadığı bir Afrika ülkesi olmamıştır. Hristiyanlaşma ve sömürgeciliğin aynı madalyonun iki yüzü olduğu artık bilinen bir gerçektir. Tarih, Afrika kıtasında bunun doğruluğunu kanıtlamıştır. Ahmet Abdulvehhab'ın eserinde dikkat çektiği huu dabu olmuştur: *"Misyonerler yanımıza geldiler ve 'Biz size ibadeti öğretmek istiyoruz' dediler, biz de 'ibadetlerinizi öğretmenizi istiyoruz' dedik. Misyonerler gözlerimizi kapatmamızı istediler, biz de öyle yaptık, biz de ibadet etmeyi öğrendik. Gözümüzü açtığımızda İncil'i elimizde bulduk ve topraklarımız gasp edildi"*³³. Simonisa ise Afrika'daki misyonerlerin rolü hakkında şunları söylemektedir: *"Beyaz adam Afrika'ya elinde İncil ile geldi, ancak birkaç on yıl sonra toprak beyaz adamın ve İncil de zencilerin elinde oldu"*³⁴.

Bir yanda Afrikalılara yönelik içi boş suçlamalar, bir yanda medeniyet propagandası, bir yanda sömürgecilik suçunu meşrulaştırma girişimi hakkında modern Batı yazılarının metinlerinde yer alan yanlış bilgilere dayanarak diğer yandan ise

³³ Ahmet Abdulvehhab, **Hakikatu't Tebşir beyne'l Mazi ve'l hadır**, Mektebetu Vehbe li'n Neşri ve't Tevzî, T1, 1981, Kahire, S:133.

³⁴ Kahlout, **a.g.e**, s.68

sömürgecilik suçunu haklı çıkarmaya çalışmak ve böylece işlenen suçları kamufle etme çabası sömürgeilerin hala vazgeçemedikleri hususlardandır. Kilisenin konumu ve sömürge suçunun Hristiyanlaştırılması ile ilgili bir açıklama ile sömürge sütunlarının veya temelleri yeniden tartışılmalıdır. Bu bilgiler Fildişi halkının hafızasında derin izler bırakması dolayısıyla çalışmanın sonunda konuya atıfta bulunulması önem arz etmektedir. Çünkü birçok insan çoğu gerçekleri bilmiyordahası Fildişi Sahili'nin kolonizasyon tarihi ile bağlantılısı tam olarak irdelenmiş değildir.

Bununla beraber II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan konjonktürde Fransa süper güç reflekslerinden uzak bir şekilde sadece orta güç parametrelerinde dış politika yürüten bir ülke pozisyonu düşmüştür. Bitme noktasına gelmiş ekonomik ve askeri gücü sonrasında elinde kalan tek politik kartı, BM'deki Güvenlik Konseyi Daimi Üyelik sandalyesi olmuştur. BM'de Fransa'nın desteğine ihtiyaç duyan ve ülke içindeki siyasi gücünü konsolide etmek isteyen Afrikalı liderler, soğuk savaş süresince vis-a-vis ilişki çerçevesinden-aslında asimetrik bir ilişkiden öteye geçmeyen bir formatta-Fransa ile siyasi, askeri ve ekonomik bağlarını etkin bir şekilde koruma yönünde politikalar takip etmiştir.³⁵

“Fransa “Büyük Adam/Ağabey” sendromuna yakalanarak dış politikasını kişiselleştirmiş ve sahip olduğu gücü ülke içi muhallif grupları bastırmak için kullanmışlardır. Bu nedenle siyasal ikballerinin devamı adına eski sömürgeci güçlerle resmi ve gayriresmi ikili anlaşmalar yapmaya devam etmişlerdir. Kısaca Fransa'nın soğuk savaş dönemi Afrika ile olan ilişkisi devamlılı yönünde olmuş ve bu devamlılık, taraflı bir süreçten ziyade Afrikalı liderlerin de rızasına dayalı bir formda şekillenmiştir.³⁶

AB ülkelerinin (Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Hollanda) Afrika kıtasıyla ilişkilerinin tarihi çok eskiye dayanmakla birlikte kurumsal anlamda Afrika'yla ilk bağları Avrupa Eonomil Topluluğu (AET) ile birlikte kurulmuştur. Burada Fransa öncü olmuştur. Fransa, diğer Avrupalı ortaklarının da desteğini alarak bağımsızlıklarını

³⁵ İsmail Ermağan-Elem Eyricetepeciklioğlu, **Dünya Siyasetinde Afrika** 6, Ed.İ. Ermağan-E. Eyricetepeciklioğlu, Nobel yay., Ankara 2000, s. 59

³⁶İ.Ermağan-E.Eyricetepeciklioğlu,**a.g.e**, 59 - 60

kazanan Afrika ülkeleri ile ekonomik ve ticari ilişkileri devam ettirmek için AET'nin kurumsal şemsiyesini kullanmıştır. Burada Fransa'nın amacı eski kolonilerine yapacağı ekonomik yardımın maliyetini, Avrupalı ortakları ile paylaşmak olmuştur. 21. yüzyıllık kadar da AB ile Afrika ilişkisinin çerçevesi bu şekilde çizilmiştir. Roma Anlaşması'nın 132. maddesine eski kolonilerle ekonomik ilişkileri sürdürebilmek için "ortak üye" statüsü kabul edilmiştir. Ardından 20 Temmuz 1963 tarihinde Kamerun'un başkenti Yaun'de imzalana I. Yaunde Sözleşmesi ile 23 Afrika ülkesi ile ortaklık anlaşılması imzalanmıştır. Beş yıl yürürlükte kalacak olan bu ülkelere serbest giriş sağlanırken ithalat mallarında da vergi indirimi yapılmıştır. Ayrıca yatırım imkanlarının çeşitlendirilmesi, sanayi ve alt yapı gibi kalkınma yardımlarının sağlanması da bu anlaşmanın önemli noktalarındandır.³⁷ Bu anlaşmayı imzalamayan Gana lideri Kwame Nkrumah, "ortak pazar" adı altında sunulan ticari imtiyazları neo-sömürgeciliğin ilk aşaması olarak değerlendirerek şiddetli karşı çıkmıştır. Ancak kurumsal olarak Fransa'nın eski kolonilerle ilişkilerini sürdürme ısrarı söz konusu Afrika ülkeleri için sorgusuz sualsiz kabul edilmiş ve beş yıl sonra 29 Temmuz 1969'da II. Yaunde Sözleşmesi imzalanmış ve 1970'te de yürürlüğe girmiştir. II. Yaunde konvansiyonu da beş yıllık bir süre zarfıyla sınırlı tutulmuştur. İlk sözleşmedeki şartlar aynı şekilde kabul edilirken, şirketler aracılığıyla gerçekleştirilen daha çok serbest ticari girişimler üzerinde durulmuştur.³⁸ Böylece Afrika Batı Sudan ilkeleri de De Gaulle anayasasını imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre: "bu ülkeler bağımsızlıktan sonra Fransa ile siyasi hayatı, ticari ve askeri olarak devam edeceklerdi. Böylece Fildişi Sahili ve Afrika Frankofon ülkelerinin entelektüel sömürgeciliği devam ettirilmiştir.

³⁷ Ermağan-E. EyiceTepeciklioğlu, **a.g.e.**, s.111

³⁸ BK ek 9 afrika da bulunan frankofon ülkelerin

KAYNAKÇA

- Abdallah, Abdulmâcid İbrahim: **el-Garâbatu el-camâ‘at el-letûhaceretmin garbilfrikiyave’s-tevtanatSudanvadi Nil vedevruhum fi tekvin el-huviyati es-sudaniyye**, 1.Baskı, Dâru’l-Hâvîyay, Beyrut 1998.
- Abduddâim,Abdullah: **et-TerbiyyeEbraTârihmina’l-usûri’l-ķadîmHattâevâil’il-ķarni’l-İşrîn**, 1.Baskı, Darü’l-İlmyay., Beyrut 1973.
- Abdulkadir, Salamani: "el-isti‘mârvezahireturik fi İfrikiya el-GarbiyyeSenegalnemuzecen (1854-1960)" VaharanÜniv. 1, Ulumu’l-İnsaniyyeveUlumu’l-İslamiyyeFakültesi, TahihBölümü, **YaylmamışDoktoraTezi**, Cezair 2016.
- Abdulvahab, Ahmet: **Hakikatu’t-TebşirBeyne’l-Mazive’l-Hadır**, 1.Baskı, MektebetuVehbeyay, Kahire 1981.
- Abu Jaber, Fayez Saleh: **elİsti‘mar fi CenûbiŞerkAsiyâ**, Daru’l-Beşir yay, Ürdün 1991.
- Abdul-Hadi Cemal muhamed suudi, Muhammed Wafa Rıfat Juma : **A-hta-un yadjibu en tusa-ha-ha, fi el-tarih Afrikiyâyuradu la-ha, An tamuta cu-an**, el-vefa yay., 1. Baskı, Suudi Arabistan 2005.
- Abdel Mohamed, Rahman Abdel Gawadi : "el-Felsefi ve el-isti‘mâr” **el-Merkezu’ İslamîli’d-Diraseti’l-İstraciyye**, S.1, (2018).
- Abdulġanî Suûdî, Muhammed: **ķadayâ İfrikiyye**,/ S 34, Silsiletu Kutubi Sekâfiyye Şehriyye, Alemu’l-Ma‘ârif yay., Kuveyt, 1980.
- AbdelMurad,Moneim Al-Bastami: " Akne ‘atün tahririye:Gandhi,Fanon,Said "Birzeit Üniv.,Hukuk İnsanı Fi Demokrasi Fakültesi,**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**,Filistin, 2009.

Abdel-Rahman, Mohamed
Abdel-Gavad:

Mohamed Abdel-Rahman Abdel-Gavad,"
Mus 'aratu'l-İsti'mar" **el-Merkezu' İslamîli'd-
Diraseti'l-İstraciyye**, /S. 1, (2018).

Adjoby, Félix Gey:

**Géographie-histoireCôte d'Ivoire, (CM1-
CM2)**ClassiquesAfricains yay., Abdjan 1992.

https://fr.wikipedia.org/wiki/Laurent_P%C3%A9choux(11.10.2021).

Ahmet Lo, Muhammed:

"Ta'limu'l-Âm ve Menhaci, es-Senegal"
Nemuzecen, Niamey-Nijer, (27-28/4/2009), s.2-
18 .

Alam, Zeliha Fâris-Sakine:

"el-İsti'mâru'l-FransiyyufîGîneveDevru Ahmet
SekuTourefîHareketi't-tahrîr 1960-1900," el-
Ceylanîebu Name —
HamisMilyadeüniversitesiCezairUlûmi'lİnsâniyy
eFakültesiTarihbölümü, **Yüksek Lisans Tezi**,
2016-2017.

Alâro, Abdurrazzak
Abdulmacid:

et-Tensîr fî Afrikiyyâ, 1.Baskı, Davetu'l-hak
yay., Rabitatü'l-Âlemi'l-İslamî Yay., Mekke
2008.

Ali Gayd'ân, Seyid:

"El-İsti'mâr ve el-Vatan" **el-Merkezu'
İslamîli'd-Diraseti'l-İstraciyye**, /S. 1, (2018).

Angoulvant, Gabriel Louis:

**Pacification de la coted'Ivoire 1908-1915,
Nethodes et Resuttion**, Libraire-coirsinya,
Par'is1916

Arnold, Sir Thomas:

**ed-Devatîlâ'l-İslâmbahsunfîtarihiNeşri'l-
Akidae'l- İslâmî**, MektabatuNahde el-Mısıriyye
yay, Kahire 1971.

Arslan, el-Emir Şekib:

**et-Te'assubu'l-Avrubîemi't-te'assubu'l-İslâmî
te'alîkâtu'l-Emir şekib Arslan elâ kitabi
Mi'atiMeşrû'îLi-teksîmi'd- Devlet-i
Osmaniyye fî Tarih-i İslamiye 1913-1281,**
2.Baskı, DârulbnHazmyay., Beyrut .1995

- Atiyyatullah, Ahmed: el-Kâmusu's-Siyasî, 3.Baskı, Daru'n-Nahda el-Arabiyye, Kahire, 1968.
- Avâmir, Fevziyye-Şâfiki ŞyyeMus'ad: "Hizbu'l-tecemu 'i'l-demokrâtî'l-İfrîkî ve devrihî fî hareketi tehruriduveligarbi İfrîkyâ, Sâhîlu'lÂcnemûzecen (1946-1960)", Ebu Nağmeme Ceylânî Üniv.,Ulûmu'l-İnsâniyye Fakültesi Tarih Bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Tezi** Cezayir, 2017-2018.
- Avenne, Cécilevan Den: "Louis-GustaveBinger,L'explorationcolonial en se langues, ün Filoloji de karnetAfriainsdu Kaptan Binger", **Carn.İfo**, S.106, (2017), s. 131-153.
- Bah,MuhammedSe'îd: "Senghor Sirâ el-Siyasetu, FikrveDînVerâkenâ el-Şâ'irîyye", **mecelletüDirasatünifrikiyya, El Müntedâ El-islami**, /S.11, (2012).s 100 -123
- Bahisin, Mecmuatu, Abdullah Mamaduba: **MâliEvdetu'l-İsti'mâri'l-Kadîm, el-Alakatubeyne'l-Akvâmiyetve'l-A'râkifi Cumhuriyet Mali vetahadiyetuha el-rahinne**, Munteda'l-Alakati'l-Arabiyye,1. Baskı, Katar 2014.
- Bamba, Adem: "el-İhtimâmu'l-Garbîbi'd-Dirâseti ve Rasîdite'sîri'l İslâmfi İfrîkiyye ehdêfuhuveebrazu Mahrecêtihi, **MecelleDirâset-ilfrîkiyye**, S.29 (2019).
- Bamba, Adem: **en-naze'âtu'l-ehliyye, fîİfrîkiyâKira'âtunfi'l-Mevrûsi 's-Silmi'l-İslamî**,İdaretu's-Sekafeve'n-Naşr, Silsiletü Davetü'l-Hakki Kitabun Şehriyyun Mukemun, 1.Baskı, Davetü'l-Hakki yay., Malezya 2016.
- Bamba, Adem: " şirâ'el-Haviyye fî Afrikiyâ et-tercihi beyna Kabile ve d- Devleti ", **mecelletü Dirasatün ifrikiyya, El Müntedâ El-islami**, /S.27, (2016), s. 43-44.

- Bamba, Adem: Devru al-ulama al-Muslimin fi-Tahkiki el-Ssilmi ve Hefzi el-Haviye bi İfrikıyya", **mecleetü Dirasatün ifrikıyya, El Müntedâ El-islami**, /S.29, (2016).
- Bangaly, Dumbiya: "Eseru'l-İslam fi hayâtiMuctema 'Côtéd'Ivoirefi'n-nisfi's-sânîmina'l-ğarni'l- 'ışrîn, ZaytunaÜniversitesi, Usul Din Bölümü, , **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Tunus 2015 – 2014.
- Baratier, Albert: **Hommes et Destins**, tome XI Afriquenoire, Académiedessciences, yay,, Paris 2011.
- Bari, Muhammed Fazil Ali-Sa'îd İbrahim Keerbadi: **el-Muslimûn fi Garbi İfrikîTerihun ve Hadaratun**, 1.Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2007.
- Bari,OsmânBrâyma: **Cuzûr el-Hadaretu'l-İslamiyye fi Garbi Afrikyâ**, 1. Baskı, Dâru'l-Amin yay, Kahire 2000
- Bartolome de lasKasas: **Mezabihu'l-Hunûdu'l-Humur**, Daru'l-Fadileyyay., Kahire 2007.
- Batolome de lasKass: **el-Masâhiyyave's-seyfVesâikİbâdati' Hunûdi'l-kârati'l-Amerikiya elâ Eydi'l-Mesâhiyyîna'l-İspan Rivayet Şâhidiyân**, çev. SamîraAzmy ez-Zein, M.D.L.D.S.İ , yay, Kahire 2015.
- Bâzîne, Abdullah Sâlim: **İntişâru'l-İslâmî fi-İfrikıyâcenûbu's-sahrâ'**, 1. Baskı,el-idâretu'l- Âlem 7, Octobre Üniversitesi yay, Bingazi 2010
- Bedevî, Abdû: **RicâlunMinİfrikıyye**, Mektebetu'l'Âmme el-İskenderiyye, yay, İskenderiyye, 1989.
- Bertaud, Christophe: **Rochelais à l'origine de la Côtéd'Ivoire**, TRACES yay, Paris yay, Paris.
- Beşlağem, Celâli: "el Alakatu'l-Cezairiyye el-Fransiyye fi Zilli Siyaseti'l-Yemin el-Mutetarraf 2002-2010" Ebubekir Belkaid-Tlemcen Üniversitesi, Hukuk ve'İUlumi'sSiyasiyye Fakültesi,

Ulumi's Siyasiyye ve'l Alakatu'd Duveliyye
Bölümü, **Yayılmamış Yüksek Lisans Tezi**,
Cezair 2011.

Binger, Louis Gustave: **Du Niger au Golfe de Guinée par le pays de Kong et le Mossi** (1887- 1889), C.I, Imprimerie Lahure, yay., Paris, 1892.

Blaise, Mane-Ouatara, Oumar: **, Histoire et géographie** CM2, 1. Baskı, NEI CEDA yay, Abidjan 2018 .

Boahen, Albert Adu: **Tarihi Afrikiya el-Âm**, çev. Adifara, C.VII, **Unesco** (1990), s.23-897

Bonnecase Vincent: **Bonnecase Vincent", Les Étrangers et la Terre en Côte d'Ivoire à"** coloniale, **HAL/S2**(2001).s1- 21

Bourgoin, H. P. Guilhaume: **La Côte d'Ivoire économie et société**, Stock

Bazyan, Saadi : **Cerâimu Fransâ fi , Cezâir**, ISBN yay., Cezâir 2002.

Yay, RCI 1979.

Brou, Alain Konan: "L'exploitation Coloniale dans la mise en place d'urée routier et ferroviaire de la colonie de Coted'Ivoire de 1893 à 1960", **U.İ FHB de Cocody**, (2016), s 1- 14 .

Camara, Kandia: " Statistiques Scolaires de Poche " **MENET-FP** (2017-2018). s 1-65

Crete, Ed: **Afrique occidentale Française La Côte d'Ivoire**, S-R.T-O. Paris 1906.

Carrière, Jean-Claude: **La controverse de Valladolid**, 1. Baskı, Actes-Sud yay, Paris 1999.

Chaffard, Georges: **Les Carnets secrets de la décolonisation**, 1. Baskı, Calmann-Lévy, 1970.

CELHTO: **La Charte de Kurukan Fuga Aux Sources**

d'une pensée politique en Afrique, SAEC

L'Harmattan yay., Paris 2008.

- Charles, GouameneDidier: "Daloa Ville de Côte d'Ivoire", (2017).s 217-233
- CisseAhanadouAbdulhakimAbdullah: "Mu'şirâtucevdetuedâ'utelâmizi'l-merhaleti'l-esasiyye fî medârisisâhili'l-Acminvichatinazaruma'alimiha", **el-MecelletuÜrdüniyye**, /S.14 (2018).s 8 -21
- CisséChikouna: "L'explorateur, le guide et l'interprète dans les forêts de la Basse Côte d'Ivoire à la fin du XIXe siècle", Cocody üniversitesi, (2012). S 1- 18
- https://fr.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Joseph_Clozel (12.02.2018)
- Clozel, François Joseph: Dix Ans A la Côte d'Ivoire, Librairie Maritim, yay., Paris 1906 .
- Colection , Rapport: d'état du système éducatif national de la Côte d'Ivoire pour une politique éducative, **IIPE** Pôle Dakar, (2016).s 1-80
- Colin, Roland: **Hekayetu's-Sevdâ' mina'l-Garbi Afrikyâ Şehâdetün Kubrâfi'l-İnsâniyye**, çev.Tevhida Ali Tevfik, 1. Baskı, Merkez el-Kavmiyyay, Kahire 2016.
- Conklin, Ales: İlmu'l-İsti'marî, Nehnu ve Ezminetu'l-İstimârel-**Merkezu' İslamîli'd-Diraseti'l-İstraciyye**, /S. 1, (2018).s 53 - 106
- Corm, Georges: **el-Mes'ele tu'd-Diniyye Fi'l-Karni'l-Vâhid ve'l-İşrin**, 1. Baskı, Daru'l-Farabî, çev, Halil Ahmed Halil, Beyrut 2007.
- https://data.bnf.fr/fr/11141348/horace_crocicchia / (14.24.2020)
- Cyr, Descamps: "et Kléna Sanogo (dir.), Recherche sar chéologiques au Mali prospections et de la zone lacustre Karthala", **PERSAE**, /s 299, (1991), s369-370.

- David, Philippe: **La CoteD'ivoire**, EdutionKarthalayay., Paris 2009.
- Decraene, Philippe: **L'Afriquenoirdepuis la conférence de Berlin**, Le centredesHautesEtudes sur L'Afrique et L'AsieModernes, CHEAM yay, Paris, yay. Paris 1985.
- Delpiano, BaTricia: **el-Ubûdiyye, fi'l-Asri'l-Hadis**, l.Baskı, çev. Emeni Fevzi Habaşı Kelime, Ebu Dabi 2011
- Dhombres, Jean: **L'Écolepolytechnique et ses historiens**,Éditeurbibnum yay., Paris 2018.
- DiabateEyüp: "el-Hirâku'd-Dinî fî Côtéd'Ivoire (1960-2000)", ZeytuneÜniv., Usûlü'd-Din Bölümü,**YayınlanmamışDoktoraTezi**,Tunus, 2015-2016.
- Diakite Tidiane **La traitedesNoirs et ses acteursAfricainDu (XVeauXIXesiècle)**, C.B.İ.T.N yay, Paris, 2008
- Diezo, KoffiInnocent: "Forêt et industrie en Côtéd'Ivoire de 1910 à 1980 unehistoireentretechniques et sociétés" Sorbonne Üniversitesi, BilimveTeknolojiTarihiMerkezi (CH2ST/EA127 Fakültesi, Modern TarihiBölümü, **YalınmamışDoktoraTezi**, paris 2015.
- Diop, Şeyh Enta: Diop, Şeyh Enta, **el Usulu' z Zenciyyeli'lHadareti'lMısıriyye**,Terc. Halim Tosun, Daru'lAleml'sSâlis, li'nNeşrive'tTevzî, T1, Kahire 1995.
- DirayeAhmet: "Hilali'l-Karn et TesiaAşereMiladî", el-Ulumi'l-İslamiyye, el-Ulumi'l-İnsaniyyeTehassusi'l-İstimarBölümü, **YayılmamışYüksekLisansTezi**, Cezair 2014.
- Dirîsî, Humeyda, AblataMekkî: "es-Siyâsetu'l-isti'mâriyyetu'l-fransiyye fî Garbilfrikiyâ, (SenegalveSâhili'l-Âc) Enmûzecen 1900-1960", DjilaliBounaamaKhemisMilianaÜniv., TarihBöl., **YayılmamışYüksekLisansTezi**, Cezâir 2017.

- Doucoure, Muhammad: "Les Frontières de la Côte d'Ivoire, Conférence debate" **UEIÂ UIC N , Niamey** (2019).
- Donaldel, Veidner: **Terihu-İfrikiyye, Cenubu's-Sahrâ'**, 1.Cilt, çev. Ali Ahmet ve diğ, B. Sicil el-Arab yay., Kahire 1976, s.462.
- Drissa, Koyate: "Vâki'ite'alîm el-lugati'l-Arabiyye fî du-el el iticehatterbiye el muğasirmuasir fî-tâlimlokatael-Acinebiye" Uluslar arasıMehadHartumEnstitüsü,**YayınlanmamışYüksekTezi**, Hartum 2002.
- Drissi, Hamida, AblaMekki: 'Durand, Oswald (1888-1982) – IdRefOswaldDurand (1888-1982) - Data BNF(21.09.2020)
- Drissi, Hamida, AblaMekki: ês-Siyasetu'l-İsti'mâriyye el-Fransiyye fi Garbilİfrikiyâ'(SenâğalveSahili'l- ÂcNemûzecen" CilaliBonamahKhemisMilianaÜniv., TarihBölümü, **YayılmamışYüksekLisansTezi**, Cezair 2017.
- Dutukkil, Alexey: Durand, Oswald (1888-1982) – IdRefOswaldDurand (1888-1982) - Data BNF(21.09.2020)
- Dutukkil, Alexey: **en-Nizâmu'l-Kadîm, ve's-Sevratu'l-Fransiyye**, çev: Halil Külfet, 1. Baskı, el-Merkezuli't-Terceme yay, Kahire 2010
- Eanes, Gomes de Zurara: **Chronique de Guinée (1453)**, EditionsChandeigneLibraririePortugaiseyay., Paris 2011.
- Ebu Hammed, Nahid: 'en-Niza'âtî'l-İsniyyeve'l-İrkiyye fî-İfrikiyyevesitraticiyye el-Müvêcehe' **MecelleDirasêtuİfrikiyyemina'l-Adebî'l-Abbesiyye el-Mukaddese**, S.2, (2917), s.21-111.
- ed-Dâly, el-Hadi: el-Mabrûk**Memleketu Mali el-**

İslamiyye ve alakatuhamaa Mağrip ve Libya (XIII – XV Vesiècle), 1. Baskı, Daire Multakâ yay., Beyrut 2001.

ed-Davşe, Muhammed b. Abdullah:

“et-Te‘alim İslami el-Arabi fi-Afriki'yâ”, **Mecelletun Dirasatun ifrikiyâ, el-Müntedâ el-İslami**, S.1, (2004), s.32-230.

elHamevî, Yakut b. Abdullah

er Rûmî el Bağdadî Şihabuddinebu Abdullah, Mu‘cemu'l-Buldan, Dâru Sadır, yay, Beyrut, 1977.

el-Alavî, Sa‘îd b. Sa‘îd:

“Cumhuriyeti Côtéd'ivoire”, **İslami'l-Yovm ISESCO /S. 27 (2012).**1-12

el-Beşir Semila, Mehmet:

"Mazahir-i Tesir et-Âlim grubifi-Atalim-i İslamifi Afrikiya", M. K. A.,/S 12, (2012).s 72-127

el-cemel, Şevki Ataallah Abdullah Abdurrazak İbrahim:

Tarihul İfrikiya'l-hadis ve'l-muasir, 2. Basım, Dâru'z-zahra'a, Riyad 200

el-Cundî, Enver:

el-‘âlamu'l-İslamî ve'l-isti‘mârî ve's-siyâsî ve's-şakâfî, 2. Baskı **el-mevsû'atu'l-İslamiyyeti'l-Arabiyye** 4, Dâru'l-Kitâbi Lubnanî mektebetu'l-Medrese li'n-neşri ve't-tibâ', Beyrut 1983.

el-Cundî, Enver:

el-mevsû'atu'l-İslamiyyeti'l-Arabiyye İslamîye ve âlimu'l'l-Muâsir, 2. Baskı, S.1, Dâru'l-Kitâbi Lubnanî mektebetu'l-Medrese li'n-neşri ve't-tibâ', Beyrut 1980.

el-Cündî, Enver:

et Terbiye ve Bina'ul Ecyêli, fî Dav'i'l-İslâmî, li'l-Mevsuati'l-İslamiyye el-Arabiyye, Daru'l-Kitabi'l-Lübnânî, Beyrut, 1982.

el-Ehmer Ahmet Misbâhu:

Afrikiyâ ve'l-Arab Libyâ, 1. Baskı, vehdetu'l-kitab, şu'beteskîf ve'l-i'lâm, Trablus 2000

el-Favzî, Muhammed Ali:

Fi Tarih Afriki'ya el-Hadis ve'l-Muâsir, 1.Baskı, Dâru'l-Nahda el-Arabiyye yay., Beyrut 2006.

el-Kahlotî, Abdulaziz:

Tensîr ve'l- isti‘mâr fi'l-İfrikiyâ sevda', Davet İslamieyyet Fakültesi Camahîriyya el-Uzmâ, yay., 2.Baskı, Trablus, 1992.

- el-Mâhî, Rahman Ömer: **Davetu'l- İslamiyye fî Afrikiyye ve 'l-vâki' ve 'l-müstakbel**, dâruşakâfeve'l-i'lâm yay. Trablus 1999.
- el-Tayeb, el-TayebAbsher: "YirminciYüzyıldaDoğu, OrtaveBatıAfrika'daBağımsızlıkLiderleriveBarış veUlusalBirliğinSağlanmasındakiRolleri", **Afrika AraştırmaveÇalışmalarıMerkezi**, S.19, Hartum 1998.
- en-Nasirî, Seyyit Ahmet Ali: el İslam ve Muvâcehetuhu li-Harekêti't-Tebşiri'l-Avrubıyyi fî Garbi İfrikıyyeİbâne'l-İsti'mârAnglo- Fransî"**Mektebetu'l-Mutedini'l-İslamiyyeli-Mukaraneti'l- Edyan**, Yulyo, S.14 (2010), s.1-9
- Eseyyid, Mahmûd: **Tarih İfrikıyâ el-Kadim ve'l-Hadis**, 1.Baskı, MüessetuŞebâb el-Câmia yay., İskandariyye 2006.
- es-Sânî, AbidSufyan: "Mu'temer Berlin (1884-1885) ve İnıkâsetuhaale'l-Kârrati'l-İfrikıyye"**Mecelle Dırasetiİfrikıyye**, S/6 (2018), s.1-19.
- es-Sekkâr, Munkiz Mahmut: "el-İsti'mâr f'lAsri'l Hadis ve Devâfi'uhu'dDiniyye", **Mekke-i Mükerreme**, S.14, (2009), s.22-145.
- et-Termânîni, Abdusselam: **er-RikMazihu ve Hadıruhu**, 1.Baskı, Dâru'l-Me'ârif, Kuveyt, 1990.
- et-Temîmî, AbdulmâlikHalaf: **el-İsti'tânu'l-Ecnêbîfi'l-Vatani'l-Arabî el-Mağribî**, 1.Baskı, Dâru'lMa'ârif yay., Kuveyt1978.
- J. Horvath, Ronald: Face ala Presse etv. Apps.etv.gb."HistoireAfricaine; CrimeColonial et la Razzia"<https://www.youtube.com/watch?v=rlTILF9kpxM> (12.10.2017).
- " Me huva el -İlim el-Felsefi " **el-Merkezu' İslamîli'd-Diraseti'l-İstraciyye**, S.1, (2018).

- John , Donnelly Fage: **Tarihu Garbi İfrikiya**, çev. es-Seyyid Yusuf Nasri, 1.Baskı, Dâru'l-Me'ârif yay., Kahire 1982.
- Fage, John Donnelly: **Tarihu Garbi Afrikyâ**, çev. Seyit Yusuf Nâsir, 1. Baskı, Dâru'lma'ârif yay., Kahire 1982.
- Felca, Ahmet Necmettin: **Afrikiya Dirasatün 'Âmatün ve İklimiyye**, Müessesetü Şebâb'ül-Cami'a yay., İskenderiye 2011.
- Fevziye, Buşibatu-Mudiyânî Maryam: "el-İsti'mâri'l-Fransî fî Sâhili'l-Âc)" Afrika Ahmed Dıraye İdrar üniversitesi, Ulûmi'l-İnsâniyye Fakültesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezair 2018.
- Fidèle, Tabizaé: "La prison à l'éprevidutemps en Côte d'Ivoire depü 1893" Alassane Ouattara Üniversitesi, Hukuk Tarihi Fakültesi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Abidjan 2017.
- Françoise Yves Person: **Samori La renaissance de l'empire mandingue**, Editions Afrique Biblio Clup, yay Abidjan ve Dakar, 1977.
- Gard, François: **Meze Cerâli'l-Mutevahhiş el-ebyad**, çev. Büşra Ebu Kasım, daru'l-Ninava Şam 2013
- Gibson, Richard: **Hareketu't-Tahrir'l-İfrikiyyâ en-Nidâlel-Muasirdidde'l-Akalliyeti'l-Beydâ'**, el-Meclisu'l-A'lâli's-Sekafe yay, Kahire 2002.
- Gicera, Abdulkâdir b. Tican b. Lalam: **Mevsû'at tarih Mali memâlik Ouagadou, Sousou, Mali, Songhai, Sulţat Cene, Segou, Karta, Masina, Kenedogo, Vâsilûnadevlati Mali el-hadîse**, Müessesetü Kebîrîli't-terbiyye ve'l-Buhûsi't-târihiyye yay., Malezya 2005.
- Gielis, Bart: "Analyse Critique du Discours de Dakar de Nicolas Sarkozy et commentair de sa Traduction anglaise" Gent Üniversitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Belçika 2014.
- Gladint, Şeyhu Ahmet Sa'id: **Hareketu' l-Lugati'l-Arabiyye ve âdêbiha fî**

Nijerya, 2.baskı, Dâru'l-Me'arif, Kahire 1996.

Hamdan, Cemal:

Stratejiyêtu'l-İsti'mârve't-tehrur, 1.Baskı, Dâru'l-Şurûk yay, Beyrut 1983.

Haridy, Chen:

TerihiEfrikiyye el Hadis ve'l Muasır, el Kuşuf, el İstimâr, el İstiklâl, el İlmuve'l İman, li'n Neşri ve'tTevzî, T:1, İskenderiyye, 2008.

Haridy, Farghali Ali Chen:

TerihiEfrikiyyeelHadisve'l Muasır, el Kuşuf, el İstimâr, el İstiklâl, el İlmuve'l İman, li'n yay, T:1, İskenderiyye, 2008.

Hâtım, Ali:

"el İslâmuffi's-Sudani'l-Garbî âsâruhu's-Siyâsiyyeve's-şakâfiyye"**MecelleDirasetİfrikiiyye Merkez IslamiHartüm** S.1, (1985), s. 1-18.

Hâtım, Ali:

"et-Te'alim İslami fi Garbi Afrikyâ",**M.K.İ.S.A.F.H.**(2006), s.21-42

Havas, Mustafa:

"et-Tahavvulat es-Siyasiyye fi-Buldâni Garbi İfrikiiyye, 1990-2009," Deli İbrahim, Cezair, el-Ulumi'lSiyasiyye, ve'l-Alakatu'd-Düveliyye, **Yayılmamış Yüksek Lisans**,Cezair 2010

Hayat, Tebtî:

"el-Harbu'l-Alemiyyeti'l-'ûlâ (1914-1918) veinkâsâtuhâale'l-Cezairiyyinafi'l-KitâiVehrânî", Vehrân Üniversitesi, el-Ulumi'l-İnsaniyyeve'l-Hadarati'l-İslamiyye Fakültesi, **YayınlanmamışYüksek Tezi**, Cezair, 2006

Haydar,Hidirİbrahim:

"el-İsti'mâr ve mâba'ada'l-İsti'mâr el-Mefhûm, el-Mustalehir ve Nazariyatun", **Mecleet el-İsti'ap**, (2018), s.265.295.

Hegel, GeogWilhelmFriedrich:

elAklî't Tarih, Mücelled1, çevAbdulfettâh İmam,3. Basıkı, Dâru't Tenvir yay, Beyrut 2007.

Hess, Jean:

Catastrophes de la Martinique, Paris 1902.

A.J.Hopkins:

et-Tarihu'l-İktisadî li-İfrikiiyyâ el-Garbiyye, Kahire Üniv.yay., Kahire 1997.

A.G.Hopkinz:

et-Tarihu el-İktisatîliAfrikiiyyâ el- Garbiye, çev. AhmedFuâdBalba el-Meclis el-Alâ li-l Sakâfe, Câmi'at el-Kahire yay., Kahire1998.

- S.Hovârid: **Eşhuru'l-Rihlê İlâ Garbi İfrîkiyye**, çev. Şeyh Abdurrahman Abdullah, el-Cüz'ü 1, el Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âm, Kahire 1996 .
- Hakkı Ehsan: **İfrikiyâel-hürriyet bilâd-ı emal ve el-Rrehâ**,1. Baskı, Mektebat el -tiçaret, yay.,Beyrut 1963
- Hubert, Deschamps: "Hommeset destinsdictionnairebiographiqued'outre-mer, vol. IX Afriquenoire », Académiedessciencesd'outre-mer yay, paris 1989.
- Hubert, Deschamps: **Le dialecte antaisaka, languemalgache, Tananarive, Imprimerie moderne de l'Emyrne** Pitot de la Beaujardièrè, 1936.
- Hubert, Deschamps: **el-Diyânâtu fî İfrikiyâ's-sevdâ'a**, çev: Ahmed Sâdik Hamdî, Dâru'l-kütup yay., Kahire 2006.
- Hubert, Deschamps: **el-Diyânâtufîİfrikiyâ's-Sevdâ'a**, çev. Ahmed SâdikHamdî, el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-âmalî'l-Kitabî yay.,Kahire 2010.
- Huveydi, Mustafa Ali: "Nezretunila'l-isti 'mâri'l-urûbî'l-hadis", **MecelletuKüliyyetu't-terbiyye**, S.12, (2018),s.81-320.
- Hüsam, Abbas Ali: "et-Tanassut fî-Garbi İfrikiyyefî'lAsri'lHadis Gana-Bintu- Burkina Faso-Libteya-

DirâseMeydeniyye" Abbas Doktora Fi'l Akide,
Bahs Mukaddem li Neyli Derecesi'td Doktora,
Fi2l Akide biKülliyeti'lUlumi'l İslamiyye,
Cemiatu'l Medine 'Âlemiyye.

Ibrahim, Abdullah Abdulmajid:

**Garabatu el-camiyatuleleti Hâceratmin Grubi
Afrikiya ve istavtenat fi Sudan vadil Niil ve
davrihim fi takvin el-Haviye el-Sudaniye,**
Daru İngilou, yay., Cidde1998.

İsmail Ermağan-Elem Eyrice :

Tepecikliğıoğlu, "Türkiye-Afrika İlişkileri: Nasıl
ve Nereye?", Dünya Siyasetinde Afrika 7:
Türkiye'nin Afrika Ülkeleriyle İlişkileri: Süreç-
Kısıtlar-Olası Çözümler, Ed. İ. Ermağan-E.
EyriceTepeciklioğlu, Nobel yay., Ankara 2021.

İsmail Ermağan-Elem Eyrice:

İsmail Ermağan-Elem EyriceTepecikliğıoğlu,
Dünya Siyasetinde Afrika 6, Ed. İ. Ermağan-E.
EyriceTepeciklioğlu, Nobel yay., Ankara 2000.

Zeliha Fâris-SakineAlam:

, "el-İsti'mâru'l-Fransiyyu fi Gîne ve Devru
Ahmet SekuToure fi Hareketi't-tahrîr 1960-
1900," el-Ceylanê bu Name – HamisMilyade
üniversitesi CezairUlûmi'lİnsâniyye Fakültesi
Tarihbölümü, **YayınlanmamışYüksekLisansTez
i**, 2016-2017.

İbn Battuta:

**Rihlêtibn Battuta fi Garâibi'l-
EmsarveAcâibu'l-Esfar,** 1.Baskı, Daru'l-
ma'ârif, Beyrut 1987.

İbrahim, Abdullah Abdurrezzak:

**Şevkî Cemal, Dirasetun fi-Terihî Garbi
İfrikiyyâ, el-Hadis ve'l-Mu'asır,**
MektebuFilistin li'lKutub yay, Kahire, 1998.

İbrahim, Abdullah er-Rezzak:

**el-Müslimuna ve el-İsti'mârAvrûbî li-
İfrikiya,**Alem'l-Ma'ârif yay., Kuveyt 1980.

İbrahim, AbdulllahAbdırrazık-
Şevkî el-Cemel,:

**Dirâsât fi Tarih GarbAfrikiya el-Hadîsve'l-
Muasır,** Mektep Filistin li'l-Kütup, li'n-

Neşrve't-Tevzi', el-Kahire, 1998.

Şevkî Cemal, Abdullah
Abdul Razik İbrahim,:

Terihi İfrikiyyâ, el-Hadis ve'l-Mu'asır, 2. Baskı, Dar Al-Zehra' yay, Kahire, 2002.s 46.

Jean-Louis:

La ville de Bouna de l'époqueprécolonialAujourd, bibliothèque locale, Abidjan 1980.

Jeanty, Félix-Eugène:

Binger à Sarreguemines (Moselle) 1840-1907, TAGS yay., 2008.

Joseph, John:

elİslâmu fî Memâliki ve İmparatoriyyet fî Efrikiyye es Sevdê, Terceme Muhtar es Süveyfî, T:1, Daru'lKutubi'lİslâmiyye, li'n Neşri ve'tTevzî, Beyrut 1984.

Jozef, Côn:

el-İslam fî memâlik ve İmbratoriyyâtAfrikiyâ es-Sûdâ', çevMuhtâr es-suvayfî, 1.Baskı, Dâru'l-kutubi'İslamiyye yay, Beyrut 1984

Kabâ 'Umran:

şî ru Arabî fî garibi İfrikiyâkarn XX,C.1,ISESCO, Rabat,2011.

Kamm, Josephine:

el-Müstekşifûna fî Afrikiyâ, çev., Seyyid Yusuf Nasr, 1. Baskı, Dârü'l-Ma'ârif, Kahire1983.

Karbağâl, Mármol:

İfrikiyâC.I, çev. Mehmet Haccî vd., 1.Baskı Mektebatü'l-Me'ârif yay, 1984.

Kasım, Muhammed ve Hüsnü
Hüseyin:

Tarihu'l-Karn et-TesiaAşera fî Avrupa Munzu'Ahdi es-Sevrati'l-FransiyyeHattânihayeti'l-Harbi'l-Uzmâ, 6. Baskı, Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire 1929.

Kazim, Adil Muhammed
HuseynAlyân-HalidSuud:

"el İst'imâru'lBiritânî el-Fransî, li-Şarki İfrikiyyâfî'l-karni't-tâsi'iaşera ve metla'i'l-karni'l-işrîn", Mecelle Cem'iiyetuTikritli'l-Ulumi, S.12, (2012),s.357-402.

Kerbadi, Muhammet Fâdıl Âli
Bârî Sait İbrahim:

el-Muslimun fî Garbi Efrika, Tarih ve HadaraDaru'l-Ktubi'l-İlmiyye, Lübnan, 2007.

Kerime Selma-MustêdâSuat:

"el-isti'mâru'l-fransiyye fî Garbi İfrikiyaSenegal

nemuzecen 1854 – 1960” Tebessa, Üniv., Tarih bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezâir 2017.

Kipré,Piere:

Historire de la Cote-d’Ivoire, Premiercycle de l’ensejnementsecondaier, AMI Yay,,Abidjan 1992.

Kipré,Pierre:

"Frontièresafricaines et intégrationrégionale:ausujet de la crised’identiténationale en Afrique de l’Ouest à la finduXXesiècle" Desfrontières en AfriqueduXIIeauXXesiècle’**UNESCO, Bamako**, (1999).99 - 321

Ki-Zerbo, Joseph:

Tarih İfrikiya’s-sevdâ,çev.YusufŞalab eş-Şam ve zaratsekafe yay Şam Damaşka 1994.

KoberTeymis:

Fi’l-Harbi’l-Âlemiyye es-Sâniyye (1939-1945), çev. Muhqmmmed el-Hûlî, 1.Baskı, Merkez Kevmîli’t-Terceme, Kahire 2015.

Konadi, KoneAbdurrahman b. el-Hac:

İslam ve MüslümûnfiSahili’l-Âc, 1. Baskı, Dâru’ş-şirke el-İslamiyye yay, Kahire 1982.

Kourouma, Ahmadou:

Quand on refuse, on dit non,ÉditeurSeuil, Yay,, Paris 2004, s.17.

Konaré, Adamé Ba:

Petit précis de remise à niveau sur l’histoire africaine à l’usage du président Sarkozy,1. Baskı,Elikia M'bokolo yay., Paris, 2008.

Labbe, Paul:

Societe de GeographiCommerciale de Paris, BibliothequeNational de Franceyay., Paris 1913.

Lagazan, Kamagate:

“LaPorteeSocialeduProverbeChezlesKoulango de laSous-Prefecture de Sandegue”, BouakéÜniv. Harf Dilleri Bül. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Bouaké 2008.

Lagazan, Kamagate:

“Structures et ideologiesduproverbeKoulango:Lecasduproverb eduBarabo ”, BouakéÜniv., **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Bouaké 2009.

Lansine, Couloubaly:

“el-Madârisu’l-Arabiyye fi sâhili’l-’AçıTarihu-

ha ve Te'sîruhafi't-te'sili eş-sağafi el-İslâmî", Kulyatu'd-Davet Bölümü, **Yüksek Lisans Tezi**, Trablus 2007.

Deschamps, Hubert Jules:

Le dialecte antaisaka, langue malgache, Tananarive, Imprimerie moderne de l'Emyrne Pitot de la Beaujardière, 1936.

Leo Zelig:

es-Sırau't-Tabakî fi İfrikiyye, el-Mukavemetu ve's-Sırâ, çev: Muhammed Abdulkerim Ahmet, 1. Baskı, el Minhal yay., Beyrut, 2016.

Lesun, Kulen:

et-Tarihu'l-İcrâmîlî'l-cinsi'l-başerî Seykolojiyyetu'l-unfi, çev: Rif'atu's-Seyyid Ali, 1. Baskı, Cemâ'atu'l-huru's-Sekâfe yay., Kahire 2001.

Li'arîbî Sâmiyyetu-Misbâh Nesîmetu:

"el-münazzamatu'l-frankofoniyyevâki'uha ve âmâluhâmunzu'l-ğarneyin (19-20)", Djilali Bounaama Khemis Miliana Üniv. Tarih Bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezâir, 2017.

B. C., Lloyd:

İfrikiyâfi'l-asri't-tehevveli'l-ictimâ'î, çev. Şavkî Celâl, Dâru'l-Ma'ârif yay., Kuveyt 1980.

Bouslimani, Abderrahmane:

El-İsti'mâr Almaniyeye Fî-Şarki İfrikiyyâ 1885-1914" Cezayir- 2- Abul-Kasim Saadallah Üniversitesi Ulûmu'l-İnsâniyye Fakültesi Tarih bölümü **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Cezayir, 2016-2017.

Loua, Zaoro Hyacinthe:

"Les alliances interethniques en Afrique de l'Ouest" Nouvelles stratégies de réconciliation, **ÉRUDÎT**, (2015), s1-121.

Loucou, Jean-Noël:

La Côte-d'Ivoire coloniale, 1893-1960, FHB et CERAP, yay., Abidjan 2016.

Loucou, Jean-Noël:

Histoire de La Côte d'Ivoire, CEDA yay., Abidjan, 1984.

P.C. Luveyd:

İfrikiyyâ fi Asir et-Tehevvel el-ictimâ'î,

- çev.ŞavkîCelâl, Dâru'l-Me'ârifay,Kuveyt 1980.
- Luzon, José: "San Pedronouveau port dusud-ouest de la Côtéd'Ivoir"**Outre-Mer**(1985),s 81-87
- Ma'adî, el Huseynî: **Mevsûatu'l-Harbi'lAlemiyyeti'l-'ûlâve's-Sêniyye**, 1. Baskı, Dâru'l-Harem li't-Turâsyay, Kahire 2011.
- MahmudSuûd ve diğ.: **Ehtâ'unYecibu en Tusahhahafi'tTerihîlfrikiyyeYurâdulaha en temûtecû'an**, 1. Baskı, el vefa'u, İskenderiye 2005.
- Manville, Marcel: "L'esclavageest-il un crimecontrel'humanitéauregard de la jurisprudence dutribunal de Nuremberg?", Déraison, esclavage et droitLesfondementsidéologiques et juridiques de la traitenégrière et de l'esclavage, ed. **UNESCO**, (2002.). s 81- 315
- Malik , bin nebi: **Muşkilâtu el-hağâreti'l-sır'â el-fikriyye fi-bilâdi'el-Müstemir müstemir**, 1.Baskı, Dâru'l-Fik, yay., Trablus Lübnan 1981.
- Mâri, BabikerKadri: **Kitabetu'l-Lugat'il-Afrikiyyebi'l-Harfi Arabi, (Kalkaşendi-ladi-Hawsa-Sevahili)**,M.K.Z.İ.F.yay., Hartum 2006.
- Marty,Paul **Étud sur l'islâm en Côtéd'Ivoire**, Ernest Leroux yay, Paris 2009.
- Mekkî, Meryem: "SihemŞişe, el İsti'marveHareketu'tTaharrurfiGarbîlfrikiyye el Fransî, NumuzecSenağal, 2019," Celâlîbuname bi HamisiMilyenaÜniv., TarihBölümü, **YayılammamışYüksekLisansTezi**, Cezair 2018.
- Menu, Bernadette: **ÉciptFaraonikNuvelResers sur ListoirJuridikÉconomik et Sosyale de LansinEcipt**, L'Harmattanyay., Paris 2004.
- Morell, Jacques: **CerâimuFransâ fi âlemMâverâ'a'l-Bihâr**, çev.

İmâdEyüb, 1.Baskı, Merkezu'l-İslâmîli'd-Dirâsâti'l-İstirateciyye, Bagdad 2017.

M.L.Mouttet:

Discours de la Guyan Française, Bibliotheque National de France, Paris 1899.

Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulâdir er-Razî:

Muhtarû's-Sihah,Düz. Mahmud hatar, el-Heyetu'l-âmyay, Kahire 1986.

Muhammed, Eşref Sali:

"elİstimaru'lEvrubiyyuveCerimetu'tTicârebi'lİns âni'lEfrikiyye",**MecelleDiraseEfrikiyye**, S.19, (2014), s.66-120

Mukallid, İsmail Sabri:

el-Alakatu's-Siyasiyyeed-Düveliyye, Dirâsetufi'l-UsuliVe'n-Nazariyyât, 1.Baskı, elMektebetu'l-Akademiyeyay., Kahire 1991.

Musa, ÂyidaAzbu:

Ticâretu'l-AbîdîAfrikyâ, 1. Baskı, Mektebetueş-Şürûk ed-Devliyye yay, Kahire 2007.

Moussa, AliToure:

"Aser İsti'mâri 'l-Fransi ela- et-Te'limü'l-islamî fi sâhili'l-Ac (1960-1893)", Uluslararası Afrika Üniversitesi Merkez-il Buhus-ul, Fakültesi Afrika Çalışmaları Bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Hartum 1999.

Münevver, El-Arabî:

Terihu'l-Mukaveti'l-Cezairiyyefi'l-Karni't-TesiaAşereelmiladi, 1.Baskı, Dâru'l-Me'arife, Kahire 2016.

Histoire et géographie.MI, 1.Baskı, Nationale, Ministère de l'Éducation yay., Abidjan 1993.

N'Da,Paul:

Alliances à plaisanterieproverbes et contes en Afriquede la traditio, Pourunesociétéd'entraide, de solidarité et de justice, L'Harmattanyay., Paris 2017.

Nehru, Cevahirlal:

lemahâtün min Tarihi el-âlam el-muhtârât, çev Abdul Aziz Atik,,1. Baskı, Dâru'l-Ma'ârif yay., Kahire 2003.

Noel, EkraKouame:

Bienvenue a Grand-Bassam le Guide duTouriste,M.E.S.B.S. yay., Abidjan 2012.

- Revue d'histoire, Outre-Mers: **La Côte d'Ivoire Exposition coloniale internationale de 1931 G G AO F. 1.**Baskı, BNF yay., Paris,1932,s.21
- Olivier, Pingali: "Louis Gustave Binger", **CNDP-CRDP, S.2.** (2011),s.1-7.
- Ousman, Kone: "el-İdaretu'l-Medresiyyefi'l-Müessesetü et-tealimîİslamî fi-Côte d'Ivoire" Uluslararası Afrika Üniv., **YayınlanmamışYüksekTezi**, Hartum 2005.
- Özey, Ramazan: **Afrika Coğrafyası**, Aktif yay., 3. Baskı, Ankara 2016.
- Pakson, Jonne: **MevsuatuMeşâhiri'l-Âlem, fi'l-Ulumive'l-Fikrive's-Siyâsa, ve'lÂlemî**,1.Baskı, Daru's Sadakati'lArabiyye yay., Beyrur 2002.
- Panikar, K. Madhu: **el-Vaseniyetve İslam Tarihiimparator-u Yat-i'l-zencifîgrubuAfrikiyye**, çev. Ahmet Fuad, 2.baskı, Meclisi a-ala li-l sekafe, 1998.
- Paule, Brasseur: "Omm e Destin GouverneurAdministrateur", S VIII, **M.T.R.H.**, (1990), s.337-338
- Pétre-Grenouilleau,Olivier: **Les traites négrières. Essai d'histoire globale**, Gallimard yay, Paris, 2004.
- Piskopos Berto Lome de lasCasas: **Mezabihu'lHunudu'HumurresailuBaşpiskopo sBertoLomé de lasCasas'**, TercemeMuhammedb.Ahmet b. Halef el Huseyni, Daru'lFadileyay., Kahire 2007.
- Popo, Klah: **YovodahetPanafricanisme-ResisterPour-survivre**, Anibweyay, Paris 2012.
- Port-au-Prince: Haïti,Compterendu de la Réuniond'experts sur la traitenégrière",**I'UNESCO**, (31 janvier-4 février 1978), s.120-312.
- Rafahî, Abdulaziz: **Meşakiluİfrikiyyâ fi 'Ahdi'lİstiklâl**, 1.Baskı, Mektebetu'l-Kahire el-Hadiseyay. Kahire 1970.
- MichelRaimbault ve diğ. "Recherchesarchéologiquesau Mali.

Lessites protohistoriques de la zone lacustre",
PERSAE, S.299, (1993), s.370-398.

Remzi, Ahmet: **el-İsti'mâru'l-Fransî fi-Şemeliîfrikiyâ**, el
Matba'atu'l-Nemuzeciyye, Beyrut 1944.

Richet, Charles: **Lomm Stupide (1850-1935)** Prix Nobel,
Macintosh yay., Paris 2004.

Riyad, Zahir: **İsti'mâr Afrikiyya**, 1. Baskı, Dâru'l-
Kavmeyyetiyye., Kahire 1965.

Rodney, Walter : **Avrûpa ve Tekellûf fi Afrikiyâ**, çev. Ahmed Al-
Qaseer, /S. 31, Âlem el-Maârif yay, Kuveyt,
1988.

Robert Cornevin: **Binger Gouverneurs,**
administrateurs, magistrats-Hommes et
destins, C.VIII, Harmattan yay., Paris 1988.

Rukuz Yusuf: **Afrikiyâ s-sevdasiyaseten ve haðareten**, 1.
Baskı Müessesetu'l-Cema'ati'd- Dirase, Beyrut
1981.

Sağırî Belkâsım ve Belbas Sâmir: "el İstîtânû'l-Fransî ve devruhû fî
tefkikibünyeti'l-muctema'l-Cêzâir (1830-1962)",
M.Boudiaf-Messila üniv., **Yayınlanmamış Yüksek**
Lisans, Cezair 2017.

Sakine, Zuleyha Farisa: "İstimârû'l-Fransi ve devru Ahmed Sekoutoure fi
hareket Teharrur (1900-1960)", Ebu
Na'meme Ceylânî Üniv., Tarih
Bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Cezayir
2017.

Salamani, Abdulkadir: "Ticaretu'r-Rakik fi Afrikiyye el Garbiyye ve
İniakesetihe'l-İstimariyye, ale's-Sanegal,
Beyne'l-Karneyni's-Sadise Aşere ve't-Tesia
Aşere Miladî", **Mecelletu'n-Nasiriyye, ve'd-**
Dirasetu'l-İctimaiyye ve't-Terihyye, S.5-6,
(2014/2015), s.248-262.

Salihou, Kamagate: "Aser Lugati'l-Arabiyya alâbad Kelmâti'l-
Lugati Kolangove'istikdâmuha fî talîmi'l-
Lugati'l-Arbiyyati'l-Natîkînabi Gayriha", Uluslar
arası Mehad Hartum Enst., **Yayınlanmamış**
Yüksek Tezi, Hartum 2002.

- Sambela, Muhammed el-Beşir: “Mazahirte’sîri’t-tealim garbi fî’t-tealim İslami fî Afrikiyâ”, **Meclelet kıraat Afrikyya**, S.12, (2012), s.72-127.
- Samira, Salattin-Sâmiya, Busâha: "İstimâruFaransâ fî İfrikiâ el-GarbiyaGineyânemuzecen (1838-1958)" el-Arabî Tebsi-TebssaÜniv., Tarih bölümü **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**,Cezâir2017.
- Sanago, Bougari: "L'Étatcontemporainau Mali genèse et mutation de la crise" QuébecÜniversitesi, SiyasetBilimiBöl.,**YayınlanmamışYüksekTezi**, Montréal 2019.
- Savalihu, Kone: "veğiyyetu l-lugati'l-Arabiyye fî kotedivormuşkilâtun ve hululün", Say İslam üniv.Arab dili böl.,**YayınlanmamışYüksek Lisans Tezi**, Nijer 1997.
- Schyns, Désirée: "Analysecritiquedudiscolas de Dakar de Nicolas Sarkozy et commentaire de satraductionanglaise", **Gent Üniversitesi** (2014).
- SelatınîSemira, SamiyyeBusâha: "el İsti'mâru'l-Fransî fî İfrikiyye el-GarbiyyeGineyâEnmucez (1838 - 1958)" LarabiTebessi-TebessaÜniv., Tarih Böl., **Yayılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cazair 2017.
- Selma, Amine: “Munazzamatü'l-Vehda el-Afrikiyye ve Devruha fî halli en-Neze‘ât el-Hadîse – en-Nizâ‘es-Senegalî el-Muritânîenmûzec” Muhammed Hızır biSakraÜniv. et-Tarih el-Muasır, **YayınlanmamışYüksek Tezi**, Cezair 2013.
- Simon, Kassi et TouréMehariAdolphe: **Histoire-Géographie de la Côte d'Ivoire, C.M1-M2**, M.E.N.F.B yay.,Abidjan 1992.
- Smith, CécileCanutet Étienne: “Actes, alliances et plaisanteries, Pratiqueslocales, discours global", Cahiersd' EtudesAfricanes**EHESS**, S.184, (2006), s.2-56.
- Soro, Mahmoud: “Cuhûdü'l-Ulema fî neşri'l-Akide el-İslamiyye fî Côte d'Ivoire (MehmavatarraNamûzec), al-QaraviyyînÜniv.,**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fas 2015.

- Soro, Mahmûd: "Cuhûdu'l-Ulama'i fî neşri'l-Akide'l-İslamiyye fî Côtéd'Ivoire (MahmaOuataraNamûzecan), Al-QarawiyyînaÜniv. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fas 2015.
- Souhaliho, Kamagate: "Takvîmu'l-MenâhicDerasîbiMunazzemeti'l-Medârsiİslamiyye, biCôtéd' Ivoire, (O.E.E.I) MinVichatnazari'l-Muallimîn", NileyinÜniv., **YayınlanmamışYüksek Tezi**, Hartum 2011.
- Suûdî, Muhammed Abdulğani: **Kadayâİfrikiyye, SilsiletuKutubiSekâfiyyeŞehriyye**, 1.Baskı, Alemu'l-ma'rife yay., Kuveyt 1980.
- SyllaAlasan: "Sâhılı'lÂc ve Tetavvurât Ezme ve mâBa'de'lİntihâbât ve İnîkâsêtihe, ale'lMüslimîne", **Mecelle KırâetEfrikiyye**, S.11,(2012), s.45-123
- Sylla, Abdulkâdir Muhammed: **el-Müslimûna fî Senegal Me'âlimu'l-Hâdir ve êfâku'l-müstakbel**, 1.Baskı, el-Ümma yay., Katar 1985.
- SylvyJaglin, AlainDubresson: "Gérer la villeduPrince Le difficileexercicecommunal à Yamoussoukro (Côtéd'ivoire)", **C.E.D.I.D-ORSTOM**,(1993), s.1-69.
- Şâfi, Badr Hasan: "EzmetuSâhil'l-Âcvemihnetu'l-müslümîn", **kirâtuİfrikiyye, mecelletüşakâfiyyetu**, S.12,(2005),s.58-123.
- Şafi, BedrHasan: "EzmetuSâhılı'l-ÂcveMihnetu'lMuslimîn", **Mecelle Kırâetİlmiyye**, S.2, Âme 2002,s.108-182
- Şâkir, Amîn Sa'îd el-Aryân, **ŞemâlAfriki'yafi'l-Mâzîve'l-Hazırve'l-Mustekbel**, 1.baskı, Dâru'l-Me'ârif yay., Kahire 1954.
- ŞabanaWissam, Ahlaam Bufurur: "Mu'cemMustalahât-İ-Nazariyatmâba'ada'l-Koloniyalıyat", Muhammed Sıddık Bin Yahya Üniv., Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezâir, 2015-2016

- Şakir, Emin vediğ.: **Şimalulİfrikiyyefi'l-madive'l-Hâdirve'l-Mus-tekbel**, Dâru'l-Ma'arif yay., Kahire 1971.
- Şâkir, Mahmûd: **et-Terihu'l-İslami(16), et'Terihu'l-İslâmî el Arabî el-İfrikî**, 8.Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Beyrut 2000.
- Şakir, Mahmut: **Mevâtini's-Şuûbi'l-İslâmiyye fi İfrikiiyyeMali**, 1.Baskı, el-Mektebu'l-İslamî, Dımaşk 1977.
- Şâkir, Mahmut: **Sâhili'l-ÂcTarihu'l-İslamî el-Mu'âsır fi Garbi Afrikiyâ**, 2. Baskı, el-Mektebetü'l-İslamiyye yay., Beyrut 1992,
- Şâluf, Abdusselâm Muhammed: **Veşâ'ikun, Afrikiyyetunmin Akra ilâ Lomé**, 1.Baskı, Dâru'l-Camâhiriyya yay., Trabulus 2000.
- Şelebî, Ahmet: **et-Terbiyyetu'l-İslamiyyetunez-muhatarihu-hafelsefetuha**, 3. Baskı, Kahire Üniversitesi yay., Kahire 1978.
- Tahir, Ahmet: **İfrikiiyyâFusulMine'l Mazi ve'l-Hadir**, el Mektebetu'l-Efrikiiyye, Daru'lMa'arif, Kahire 1975.
- Tatar, Taner, Matem: **SömüreciliğinSosylojisi**, 1.Baskı, Phoenix yay., Ankara 2018.
- Tchuisseu, Ghislain: "L'africanisationdescadres de l'administrationd'outre-mer", S.12, (1950-1959). s.1-152.
<https://www.youtube.com/watch?v=rlTilF9kpxM>. (19.11.2019)
- Tobor, Helen Da Almeida: **İfrikiiyye, Fi'lAsri'l-İşrîn**, çev., Sabah Memduh Ka'dân, Hey'etu'l-Âmmetu's'Suriyye, Dımaşk 2013.
- Toure Ali b.Moussa: "Aseru'listi'mâr'il-Fransıela't-ta'limislamfî's-sahil-Ac (1960-1893)", Merkezi'l İslami Enst.,**YayınlanmamışYüksek Tezi**,Hartum 1999.

- Toure, AhmedSekou: **Tecrîbe es Sevre fi Gine el-Hadırve'l-Mustakbel**, 1. Baskı, çev. Nureddin ez-Zırâî, Darunli't Tahrir, Kahire 1964
- Toure, Yunus Bali: "el-firaqu'd-dîniyye fî Sâhili'l-Âc' Akaiduha ve evcuhnaşâtuha ve mevkifu'l-İslam ve'l-muslimiîna minha", Ümmü'l-Kurra Üniversitesi, Akide Bülümü, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Suudi Arabistan, 1989.
- Traoré Adama: " AuxOrigines de la DominationFrancaise en CoteD'ivoire, lesTraites de Protectorate", **Afrocentricity İN.T.**(2014).s 1-19
- Truḡan, İbrahim Ali: **Memleketu Mali İslamiyye, Tarihu Kavmi Afrikî**, HeyetuMisiriyyeAmeti Kitap yay., Kahire 1973.
- TürkîDaher: **Eşheru'l-Kâdeti's-Siyasiyyinamin Julius Caesar ile Cemal Abdunasır**, Daru'l-Hamam yay, Beyrut 1992.
- Vahid'd-Dîinḡan: **el-İslam yetehaddâ, Mektebatü er-Risale**, Firsiyay., Beyrut 1974.
- V., Julianve Y. Savelyev: **mûciz tarihi Afrikiyâ**, çev Amin Al-şarif,1. Baskı, Müessesetü'l-Asırî'l-Hadis, yay., Kahire 2018.
- VelidKasid ez-Zeydî: **Siyasetu Fransa es-SekafiyyeDirasetu hal Lübnan 1909,-1986**, 1.Baskı, Munteda'l-Mearif yay., Beyrut, 2013.
- V., Roger et Richaud,Leon: **Notre Colonie de la Coted'Ivoire**, LibrairieMaritime et Coloniale, Paris, 1903.
- Wahl, Alfred: "A propos de l'optiondesAlsaciens-Lorrains en 1871-1872" **PER SAE**(1972),s 57 - 63
- Richard DavideRalston: "İfrikiyyeve'l-Âlemu'l-Cedid", Terihulİfrikiyye el-Âlem", **Unesco**, 1990.
- Yaghi, IsmailAhmad: **Tarihu'l-Âlami'l-islâmi'l-hadisve'l-mu'âsır**, KirâatunAfrikiyye, c.2, Dâru'l-merih yay, Riyad 1993.
- Yaghi, İsmail Ahmad: **ed-Devletu'l-Osmâniyyefi't-Tarihi'l-islami'l-Hadis**, MektebuObekian yay., Riyad 1995.

- Yakup, Ali: Yakup, Ali, “el-Hilafatü'l-Osmaniyyefi Sokoto ve Davruhafî Garbi Afrikyâ”, **Mecelletün Dirasatün İfrikıya el-Müntedâ el-islami**, S.11, (2012), s.4-122.
- Yusuf Musi, Hasan: **el-İsti'mâr**, 2.Baskı, Mektep Âlem-i li-dirâsâti ve abhâs li- kitap el-Ahdar yay., Libya 1990.
- Zabâdiyya, Abdukâdir: **Dirasetun an İfrikıyyâ Cenûbe's-Sahrâ fi Me'sir ve Müellefâti'l Arabi ve'l-Muslimin**, 1.Baskı, Dîvânu'l-Metbûât el-Câmi'ıyye, yay, Cezâirtz.
- Zekî, AbirŞevkî: **el-Alakatu Beyne'd-Dîn ve's-Siyaseti fi İfrikıyyâ, Dirasetun li-Ba'di Harekêti'l-İslâmî's-** Siyâsive'l-Usulıyyeti'l-Mesihıyye, 1.Baskı, el-Mektebu'l-Arabî li'l-Ma'ârif yay., Kahire 2016.
- Zeyd, Cemil: "Efrikıyye es Semrâve'r Raculu'l Ebyad, beyne Madi el-Alim ve Mustekbel Meçhul, **Mecelle Kıraat Efrikıyye**, S.5, (2010), s.80-112.
- Zihnî, İlham Muhammed Ali: **Cihâdu'l-memâliki'l-islâmiyye fi garbi İfrikıyâ dıdda'l-isti'mâri'l-Fransî (1850-1914)**, 1. Baskı, Dâru'l-merîhli'n-neşri ve't-tevzî', Riyad 1988.
- Zuzu, Abdulhamid: **Terihu'l-İsti'mâr ve't-Taharrur fi İfrikıyâ ve Eşyâ**, 1.Baskı, Divanu'l-Matbu'ati'l-Cem'ıyye yay., Cezair 2009.

EKLER

Fildişi Sahili Haritası

Fildişi Sahili Bayrağı

Fransız Sömürgeciliği Sarayı

Fransa'nın Fildişi Sahili Sömürge Genel Valisi Louis Gustave Binger
(14 Ekim 1856-10 Kasım 1936)

Fransız Komutanın Fildişi halkına reva gördüğü mezalim (Musee de Grand Bassam)

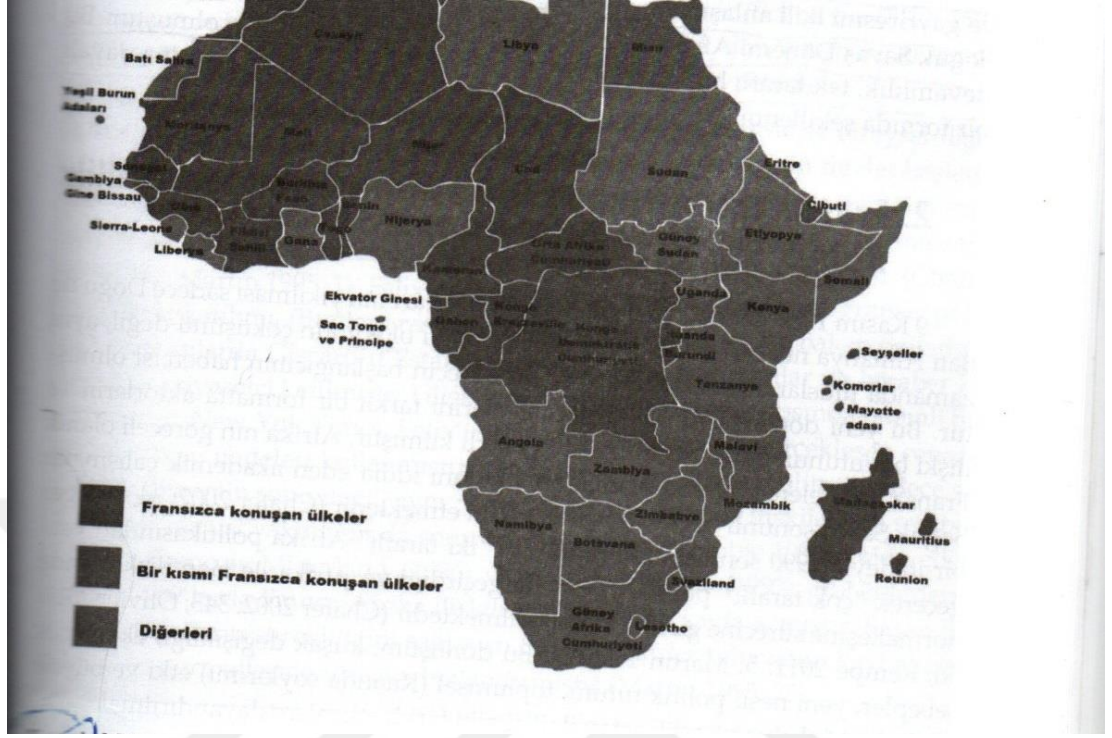
Fransız Komutanın Fildişi halkına reva gördüğü mezalim (Musee de Grand Bassam)

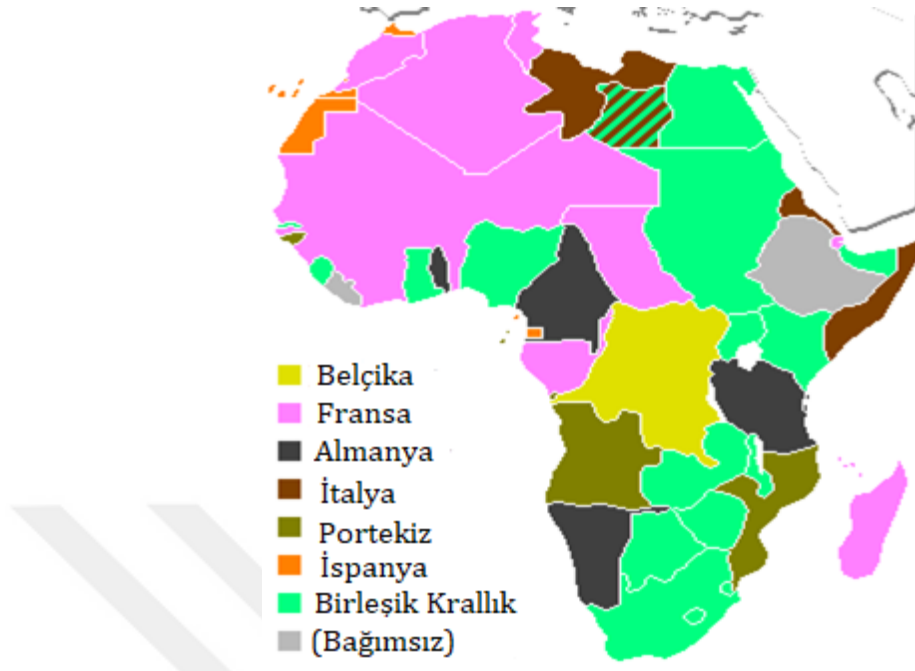
Fransız Komutanın Fildişi halkına reva gördüğü mezalim

Fildişi Sahili İlk Cumhurbaşkanı Félix Houphouët-Boigny (18 Ekim 1905- 7 Aralık 1993)

Kaynak: **Dünya Siyasetinde Afrika** 6, Ed. İ. Ermağan-E. EyiceTepeciklioğlu,
Nobel yay., Ankara 2000, s.59

Kaynak: İsmail Ermağan-Elem EyriceTepeciklioğlu, “Türkiye-Afrika İlişkileri: Nasıl ve Nereye?”, **Dünya Siyasetinde Afrika 7: Türkiye’nin Afrika Ülkeleriyle İlişkileri: Süreç-Kısıtlar-Olası Çözümler**, Ed.İ. Ermağan-E. EyriceTepeciklioğlu, Nobel yay., Ankara 2021, s.5.

ÖZGEÇMİŞ

Kamagate Soualiho, Fildişi Sahili'nde doğdu. Evli ve iki evladı bulunmaktadır. 1997 yılında Bouake şehrinde Sakafa medresesinde liseyi tamamladı. 2000-2002 yılları arasında Libiye Trabolus şehrinde Devet Fakültesi'nde Arapça Edebiyat Bölümü okudu. 2003- 2007 yılları arasında Sudan'da Uluslararası Afrika Üniversitesi, Eğitim Fakültesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünü tamamlayarak Lisans mezun oldu. 2007-2010 yılları arasında Uluslararası Enstitüsü Arap Eğitim Kültür ve Fen Bilimleri Vakfı Uluslararası Hartum Arapça Enstitüsünde Yüksek lisansını bitirdi. 2010-2012 yılları arasında Sudan Nilyen Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Eğitim Metotları Bölümünde ikinci Yüksek Lisans yaptı. 2010-2013 yılları arasında Uluslararası Afrika Üniversitesi, Eğitim Fakültesi'nde Arapça öğretmenliğini yaptı. KamagateSoualiho, Arapça, Fransızca ve Türkçe bilmektedir.